

TÜRKİYE'DE İŞÇİLER VE SENDİKALAR (TARİHTEN SAYFALAR)

Yıldırım Koç

**Türkiye YOL-İŞ Sendikası Yayınları
Mart 2000**

İÇİNDEKİLER

İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Tarihleri

Demokrat Parti, İşçiler ve Sendikalar

Adana İşçi Sendikaları Birliği (1959-1962)

İşyeri Sendikacılığında Ulusal Tip Sendikaya: TEKGIDA-İŞ Örneği

İşkolları Yönetmeliği

TÜRK-İŞ'in Siyasal Partilerle İlişkileri (1952 -1999)

DİSK'in Siyasal Parti Kurma Girişimi

MİSK

HAK-İŞ, Laiklik ve ICFTU Üyeliği

12 Eylül Sonrasında İşçi Çıkarma Yasağı

Türkiye'de 1991 Yılında Toplu İş Sözleşmeleri

Demokrasi Platformu

Beşli Girişim (Sivil İnisiyatif)

Emek Platformu

İŞÇİ SINIFI VE SENDİKACILIK TARİHLERİ

Türkiye'de işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi toplumsal ve siyasal yaşamda önemini her geçen gün daha da artırıyor ve artıracaktır. Ancak, bu hareketin tarihinin yeterince kapsamlı ve doğru bir biçimde yazıldığını söylemek olanaklı değildir. Bu konularda yazılanların bir bölümü de önemli yanlışlıklar içermektedir. Bu kitapta yer alan çalışmaların amacı, tarihimizden bazı sayfaları, temel belgelerle birlikte sunmaktır. Kısa bir süre önce yaşadığımız bazı olayların bile hızla unutulduğu düşünülürse, bu nitelikteki çalışmaların önemi açığa çıkmaktadır.

Türkiye'de işçi sınıfı ve sendikacılık hareketine ilişkin çalışmaların genel bir dökümü, **Türkiye Çalışma Yaşamı Kaynakçası**'nda bulunabilir (Canan Koç - Yıldırım Koç, **Türkiye Çalışma Yaşamı Kaynakçası**, 3. Basım, TÜRK-İŞ Yay., Ankara, 1999). Bu yazıda ise, işçi sınıfı ve sendikacılık tarihi çalışmaları hakkında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Türkiye işçi sınıfı, güçlü bir kendiliğindenci sınıf hareketi olarak tarih sahnesine çıkmadan, ülkede ve dünyada köklü bir değişimi gerçekleştirmenin ana aracı olarak işçi sınıfını gören sosyalist-komünist hareketin ilgisini çekti. Bu konuda yapılan ciddi çalışmaların sayısı sınırlı kalmakla birlikte, bu alana yaygın bir ilgi her zaman var oldu. İşçi sınıfı hareketinin yapısını ve iç dinamiklerini kavramaya yönelik çalışmalar da, kaçınılmaz olarak, işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin tarihiyle ilgilendi. Sosyalist-komünist hareketlerin bu ilgisi, anti-komünist çevrelerin de bu alanla ilgilenmesinde belirleyici etmen oldu. Ayrıca, gelişen sendikacılık hareketi de hem kendi köklerini aradı, hem de kendi geçmişini tanıtmaya yönelik bir çaba gösterdi.

Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin tarihine yönelik çalışmaları çeşitli biçimlerde gruplandırmak olanaklıdır.

Birinci grupta, işçi sınıfına bir tarihsel misyon yükleyenlerin çalışmaları yer almaktadır. Buradaki ana amaç genellikle yapının ve iç dinamiğin kavranması olmasına karşın, bu konuda yeterince başarılı olunduğunu söylemek pek olanaklı değildir.

Bu gruptakilerin bir alt bölümü, önyargısız yapılan çalışmalardır. Oya Baydar'ın **Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi** bu çizgideki örnek bir çalışmadır. İkinci alt bölümdekiler, geçmişini anlamaya çalışmaktan çok, geçmişteki hataları ve eksikleri teşhire ve geçmişini suçlamaya yöneliktir. TÜRK-İŞ ve bazan DISK hakkındaki çalışmaların önemli bir bölümü bu niteliktedir. Üçüncü alt bölümdekiler ise, geçmişini anlamaya çalışmaktan çok, övmeye ve bazan da efsaneler yaratmaya yöneliktir. Özellikle Sovyetler Birliği kaynaklı ve bunlardan etkilenmiş çalışmaların genel eğilimi budur.

İkinci gruptakiler ise, geçmişine ilişkin bilgi veren, ancak iç dinamiklerin kavranmasına ve açıklanmasına yönelik bir çabası veya fazla bir katkısı olmayan çalışmalardır. Bu alanda yazılanların önemli bir bölümü, "işçi sınıfı tarihi" olmaktan çok, "sendikal örgütlülük tarihi"dir. İşçi sınıfının sendikalar dışındaki örgütlenmeleri de genellikle ciddi bir incelemeye tabi tutulmamıştır. Bu çalışmaların hemen hemen tümünün ortak bir eksikliği, işçi sınıfı kavramı üzerinde yeterince tartışmadan, yürürlükteki mevzuata göre işçi kabul edilenlerin oluşturdukları sendikaların tarihini yazmaya çalışmalarıdır.

İşçi sınıfı , en genelinde, ana gelir kaynağı bir işverene sattığı işgücü karşılığında elde ettiği ücret olan mülksüzleşmiş ücretlilerdir. Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık tarihlerinin büyük bir bölümü ise, Türkiye'de memur statüsünde istihdam edilenlerin çoğunu inceleme kapsamına almamış olması nedeniyle, gerçekliği kavrayabilmekten uzaktır.

Türkiye işçi sınıfı tarihlerinin çoğunda, mülksüzleşme düzeyi tartışma konusu bile yapılmamış, kişilerin sürekli veya geçici sürelerle bir ücret karşılığında çalışıyor olması yeterli görülmüştür. Türkiye'de özellikle 1960'lı yıllara kadar ücretlilerin ve özellikle de işçi statüsünde çalışanların

önemli bir bölümünün tümüyle mülksüzleşmemiş ücretliler olması, bunu gözönüne almadan yazılan işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihlerinin büyük bir çoğunluğunu yetersiz kılmaktadır.

Çeşitli dergilerde de işçi sınıfı ve sendikacılık tarihi konusunda yazılar yayınlanmıştır. Yukarıda yapılan değerlendirmeler bu yazılar için de geçerlidir.

Türkiye'de işçilere ilişkin alan çalışmalarının ve anıların çok az olması da, tarih yazımını zorlaştırmaktadır. Ancak, tüm bu eksikliklere karşın, bu alanda küçümsenmeyecek bir birikim de söz konusudur. İşin üzücü yanı, bu alanda yeni yazılanların önemli bir bölümünün bu birikimden haberdar bile olmamasıdır.

May Yayınları tarafından 12 Eylül 1980 öncesinde yayınlanan **Sosyalist Kültür Ansiklopedisi**'nin 6. 7. ve 8. Ciltleri ve İletişim Yayınları tarafından 1980'li yıllarda yayınlanan **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** ve **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi** ile 1990 yılında yayınlanan **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**'nin Türkiye'ye ilişkin bölümlerinde işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihine ilişkin önemli yazılar vardır. Tarih Vakfı tarafından yayınlanan **Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi** de, bu konuda temel bir kaynaktır.

Bu alanın önemli kaynaklarından biri, sendikacıların yaşamöyküleridir. Sendikacıların yaşamöykülerinin ele alındığı çalışmalar yararlı olmakla birlikte, ilgili kişilerin ağırlıkla yalnızca olumlu yanlarını sundukları için önemli bir tehlike de taşımaktadır. Bu konuda yayınlanmış çalışmalar aşağıda sunulmaktadır.

Ak, L., **Şişe Cam'da 30 Yıl**, İstanbul, 1975, 231 s.

Aral, F. - Paşaoğlu, T. - Pekin, F., **Bir İnsan (Abdullah Baştürk)**, DİSK Basın Ajansı, İstanbul, 1992, 48 s.

Aral, F., **Rıza Kuas, Bir İşçi Liderinin Hikayesi**, Lastik-İş Sendikası Yay., İstanbul, 1993, 48 s.

Demir, İ., **Grev ve Direnişler Üzerine Anılar-Deneyler, İşçi Sınıfı Mücadelesinden Bir Kesit, 1962-1975** (İstanbul, 1980, 191 s.)

Erik, Ş., **Zor Günler**, Yalçın Yay., İstanbul, 1992, 744 s.

Gelendost, A.N., **Oy Anam Oy Seyfi Demirsoy, Savaş Dolu Bir Hayatın Öyküsü, Şiirler, Anılar**, Çalışanlar Yayınevi, Eskişehir, 31 s.

Koç, Y., **TÜRK-İŞ Tarihinden Portreler, Eski Sendikacılardan Anılar-Gözlemler (I)**, TÜRK-İŞ Yay., Ankara, Birinci Basım, 1998; İkinci Basım, 1999, 280 s..

Koç, Y., **TÜRK-İŞ Tarihinden Portreler, Eski Sendikacılardan Anılar-Gözlemler (II)**, TÜRK-İŞ Yay., Ankara, 1999, 416 s.

Özdemir, K., **Seyfi Demirsoy**, Türk Metal Yay., Ankara, (Tarihsiz), 349 s.

TÜRK-İŞ, **Ve Kalbimizde Demirsoy Vardır**, Yay.No.93, Ankara, 1976, 96 s.

Türkiye'de işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihi konusunda yazanların büyük bir bölümü, tek tek federasyonların, sendikaların veya şubelerin geçmişlerine ilişkin belgeleri incelememektedir. Konfederasyonların yayınlarının ve özellikle de çalışma raporlarının bile yeterince incelendiği söylenemez. Bu konuda yayınlanmış araştırmaların kaynakçalarının gözden geçirilmesi, sözkonusu yetersizliği gösterecektir. Konfederasyonlar konusunda yayınlanmış bazı çalışmalar vardır. Sendikaların bir bölümü de kendi tarihlerini hazırlamışlar veya hazırlatmışlardır. Ancak bu şekilde hazırlanan ve ilgili sendikalar tarafından yayınlanan sendika tarihlerinin işlevi ve görevi, bazı bilgileri derli toplu olarak vermekle sınırlıdır. Bazı sendikalar bu çalışmalarını ayrı birer kitap olarak yayınlarken, bazıları da genel kurullara sunulan çalışma raporunun ilk bölümünde sunmuşlardır. Örneğin, Türkiye Yol-İş Sendikası'nın 1989 yılındaki genel kuruluna sunulan çalışma raporunun ilk bölümünde, bu sendikanın oldukça ayrıntılı bir tarihi yer almaktadır. Hüseyin Pala'nın **Türk Sendikacılık Hareketi İçinde TÜMTİS'in 20 Yılı** (Tümtis Yay., İstanbul, 1970, 688 s.) ve Ömer Karahasan'ın **Türkiye Sendikacılık Hareketi İçinde Zonguldak Maden**

İşçileri ve Sendikası (Zonguldak Maden İşçileri Sendikası Yay., Zonguldak, 1979, 690 s.) kitapları bu açıdan önemli belgelerdir.

TÜRK-İŞ'in 5-10 Aralık 1995 günleri toplanan 17. Genel Kuruluna sunulan iki ciltlik belgeler çalışması (**Belgelerle TÜRK-İŞ Tarihi - I, 1952 - 1963**, Ankara, 1995, 402 s.; **Belgelerle TÜRK-İŞ Tarihi - II, 1963 - 1980**, Ankara, 1995, 405 s., derleyen Y.Koç), birçok temel belgeyi birarada buldurması açısından önemlidir. **Dünden Bugüne Bugünden Yarına TÜRK-İŞ** kitabı da, TÜRK-İŞ tarihinin çok kısa bir özeti niteliğindedir. Bu tür çalışmaların ve özellikle üniversitelerde bu nitelikteki araştırmaların yapılmasında büyük yarar vardır. Bu tür çalışmalar, sendikacılık hareketinin yapısının ve dinamiklerinin doğru olarak kavranılmasına katkıda bulunacak ve birçok önyargının ve yanlışın engellenmesini sağlayacaktır.

TÜRK-İŞ'e bağlı Sendikaların bir bölümü kendi tarihlerini de yazmıştır.

Çimse-İş Sendikası, kuruluşunun 10. ve 30. yıllarında bu nitelikte kitaplar yayınladı: **Çimse-İş 10. Yıl** (Ankara, 1974, 85 s.) ve **Çimse-İş 30.Yıl** (Ankara, 1993). DYF-İŞ 1968 yılında bir tarih yayınladı: **DYF-İŞ'in Dünden Bugüne Gelişi** (Ankara, 1968, 69 s.). Demiryol-İş Araştırma eski Müdürü Canan Koç'un, DYF-İŞ eski Genel Başkanı Rıza Tetik'in yayımlanmamış notlarından da yararlanarak hazırladığı **Demiryol-İş Tarihi - 1952-1992** ise 1992 yılında yayımlandı (Ankara, 1992, 179 s.). Hava-İş Sendikası 1992 yılında, **Sendikal Mücadelede 30 Yıl** (İstanbul, 1992, 80 s.) kitabını yayınladı. Yıldırım Koç tarafından hazırlanan **Orman-İş, Kuruluşundan Bugüne 20 Yıl (1975-1995)** (Ankara, 1995, 154 s.) kitabı 1995 yılında basıldı. Feridun Şakir Öğünç'ün hazırladığı ve 1967 yılında yayımlanan **Türk Deniz Sendikacılığını ve Deniz Sendikalarımızı Tanıyalım** (Türk Deniz Ulaş-İş Yay., İstanbul, 1967, 239 s.) kitabı, denizcilik işkolundaki örgütlenmenin 1967 yılına kadarki dönemini özetlemektedir. Türkiye Denizciler Sendikamızın **Türkiye Denizciler Sendikası , 1983-1989** (İstanbul, 1989, 463 s.) kitabı da on yıllık bir dönemde yaşanan gelişmeleri ele almaktadır. Şeker-İş Sendikası 1971 yılında **Şeker-İş'in Dünü, Bugünü** kitabını (Yay.No.21, Ankara, 1971, 106 s.), 1974 yılında **Cumhuriyetimizin 50. Yılında Şeker-İş ve Şeker Sanayii** (Yay.No.29, Ankara, 1974, 185 s.) ve 1988 yılında da **25. Yıl Belgeseli** (Yay.No.61, Ankara, 1988, 292 s.) kitaplarını yayınladı. Selüloz-İş Sendikası'nın **Selüloz-İş Sendikası 41 Yıl** (1983, 53 s.) kitabı da işkolundaki örgütlenme geleneğinin kavranması açısından önemli bir çalışmadır.

Türk Metal Sendikası'nın tarihiyle ilgili kitapların başında Refik Sönmezsoy ve Erdoğan Aslıyüce tarafından yazılanlar gelmektedir. Türk Metal Sendikası tarihlerinin ele alındığı ve yazarı belirtilmiş kitaplar şunlardır: Sönmezsoy, Refik, **The History of Turkish Metal Union** (Ankara, 99 s.); Sönmezsoy, R. - Aslıyüce, R., **Metal İşçilerinin Mücadele Tarihi** (Bekaş Yay., İstanbul, 1989, 382 s.); Sönmezsoy, R., **Türk İşçi Hareketinin Lokomotifi, Türk Metal Sendikası Tarihi** (Türk Metal Yay., Ankara, 63 s.). Türk Metal Sendikası'nın tarihine ilişkin diğer yayınlar da şunlardır: **30. Yılında Türk Metal** (Ankara, 1993); **Türk Metal, Developing Türk Metal, Brief History of the Türk Metal Union** (Ankara, 1978, 16 s.); **Türk Metal, Enwicklungsphase Türk Metal** (Ankara, 1978, 16 s.); **Gelişen Türk Metal (1963-1978)** (Ankara, 1978); **Türk Metal, Metal İşçilerinin Mücadele Tarihi** (Türk Metal Kadın İşçiler Bürosu Yay.No.2, Ankara, 15 s., çoğaltma).

Deri-İş Sendikası'nın tarihi ise Selahattin Okur tarafından hazırlandı: **Kuruluşundan Bugüne Deri-İş**, İstanbul, 1998, 42 s., çoğaltma). Kemal Sülker, Petrol-İş Sendikası'nın tarihini yazdı: **Petrol-İş (1950-1986), 36 Yaşında Genç Bir Sendika** (Petrol-İş Yay., İstanbul, 1986, 394 s.). Teksif Sendikası 1970 yılında **Dünden Bugüne Teksif**i yayınladı (Yay.No.64, Ankara, 1970, 23 s.). Bu yayının 1977 yılında güncelleştirilmiş bir basımı yapıldı: **Dünden Bugüne Teksif** (Ankara, 1977, 30 s.). Tez Koop-İş Sendikası'nın Yıldırım Koç tarafından hazırlanan **Dünden Bugüne Tez Koop-İş** (Yay.No.18, Ankara, 1993, 117 s.) kitabı 1993 yılında basıldı. YOL-İŞ'in ilk tarihi 1973 yılında yayımlandı: **Kuruluşunun 10. Yılında YOL-İŞ, Cumhuriyetimizin 50. Yılında Karayolları, YSE, Demiryolları, Limanlar ve Hava Meydanları** (Ankara, 1973, 108 s.). YOL-İŞ'in son dönemlere kadar gelen bir tarihi ise **1998 Teşkilat Albümü**'nde (Ankara, 1998, 206 s.) yayımlandı. Daha sonraki gelişmelerin ele alınmasıyla daha da genişletilen bir tarih ise 2000

yılında basıldı. Tekgıda-İş Sendikası'nın tarihi konusunda TOMİS eski genel başkanı ve Tekgıda-İş eski yöneticilerinden Muzaffer Daysal tarafından yapılan çalışma henüz kitap haline gelmedi. Haber-İş Sendikası'nın tarihi Türkçe ve İngilizce olarak 1998 yılında yayımlandı: Haber-İş, **T.Haber-İş'in Tarihçesi, History of T.Haber-İş** (Ankara, 1998, 24 s).

1975 yılından günümüze Türkiye'de sendika ve konfederasyonların gelişimiyle ilgili en derli toplu kaynak, **TÜBA İş, İşçi ve Çalışma Bülteni'dir**. İlk yıllarda teksir makinesi ile, daha sonraki yıllarda daha gelişkin tekniklerle sınırlı sayıda çoğaltılarak yalnızca abonelere gönderilen bu yayının 1982-1995 döneminde "Türkiye'de İşkolları" başlığıyla bir dizi yayınlandı. Bu dizinin kısa bir bölümünü Yıldırım Koç, büyük bir bölümünü ise Canan Koç yazdı. TÜBA'nın **İş, İşçi ve Çalışma Bülteni'nin** Türkiye'de İşkolları bölümünde önemli tüm sendikaların tarihi bulunmaktadır.

Bazı sendikalar hakkında dava açıldığında hazırlanan iddianameler ve mahkeme kararları da, sendikanın geçmişine ilişkin temel bilgileri ve bazı belgeleri içermektedir.

Sendika, federasyon ve konfederasyon tarihlerine ilişkin çalışmalar aşağıda sunulmaktadır.

- Akalın, İ., **DİSK Kısa Tarih (1960-1980)**, Öteki Yay., Ankara, 1995, 191 s.
- Akgöl, H., **Türkiye Öğretmenler Sendikası, 1965-1971, (Kuruluşu, Etkinlikleri, Sorunları)**, (Yüksek Lisans Tezi), A.Ü. Eğitim Fak., Ankara, 1971, 117 s. (Çoğaltma).
- Altunya, N., **Eğitim-İş Deneyimi**, Ürün Yay., Ankara, 1996, 400 s.
- Aster-İş, **Demokratik Kazanımlar Savaşımında Aster-İş'in 4 Yılı**, İstanbul, 1979, 16 s.
- Bank-Sen, **1972-1992 20. Yıl, Bank-Sen Yeniden Sendikal Yaşamda**, İstanbul, 1992, 4 s.
- Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Nakliyat-İş**, İstanbul, 1986, 121 s.
- Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Dev-Maden-Sen**, İstanbul, 1986, 199 s.
- Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Tekges-İş**, İstanbul, 1986, 379 s.
- Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Aster-İş**, İstanbul, 1986, 364 s.
- Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Türkiye Yeni Haber-İş**, İstanbul, 1986, 250 s.
- Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Sine-Sen**, İstanbul, 1986, 121 s. 147 s.
- Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Devrimci Sağlık-İş**, İstanbul, 1986, 123 s.
- Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Basın-İş**, İstanbul, 1986, 200 s.
- Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), EMAŞ**, İstanbul, 1986, 23 s.
- Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Genel-İş**, İstanbul, 1986, 517 s.
- Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası) Devrimci Toprak-İş**, İstanbul, 1986, 227 s.
- Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar), Limter-İş**, İstanbul, 1986, 205 s.
- Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Devrimci Yapı-İş**, İstanbul, 1986, 47 s.
- Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Baysen**, İstanbul, 1986, 137 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Fındık-İş**, İstanbul, 1986, 187 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Kitap No. 5-A, Bank-Sen**, İstanbul, 1986, 638 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Kitap No. 5-B, Bank-Sen**, İstanbul, 1986, 406 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Tümka-İş**, İstanbul, 1986, 72 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Sosyal-İş**, İstanbul, 1986, 133 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Taper-İş**, İstanbul, 1986, 26 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası) TİS**, İstanbul, 1986, 143 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Hürcam-İş**, İstanbul 1986, 270 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Keramik-İş**, İstanbul, 1986, 100 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Yeraltı Maden-İş**, İstanbul, 1986, 189 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Deri-İş**, İstanbul, 1986, 114 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), ASİS - Ağaç Sanayii İşçileri Sendikası**, İstanbul, 1986, 276 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Tekstil - Tekstil İşçileri Sendikası**, İstanbul, 1986, 140 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Kitap No. 4-A, Türkiye Maden-İş**, İstanbul, 1986, 750 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Kitap No. 4-B, Türkiye Maden-İş**, İstanbul, 1986, 298 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Genel Fihrist ve Sanık Kimlikleri**, İstanbul, 1986, 104 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Hüküm**, İstanbul, 1986, 148 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Davaya Genel Bakış**, İstanbul, 1986, 271 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Kitap No. 3-A, DİSK**, İstanbul, 1986, 580 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Kitap No. 3-B, DİSK**, İstanbul, 1986, 618 s.

Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası), Kitap No. 3-C, DİSK**, İstanbul, 1986, 478 s.

- Birinci Ordu Komutanlığı 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası)**, Kitap No. 3-D, DİSK, İstanbul, 1986, 419 s.
- Birinci Ordu Komutanlığı 2. Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası)**, Türkiye Gıda-İş, İstanbul, 1986, 160 s.
- Birinci Ordu Komutanlığı, 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası)**, Lastik-İş, İstanbul, 1986, 175 s.
- Birinci Ordu Komutanlığı, 2 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi (İstanbul), **Gerekçeli Karar (DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası)**, Petkim-İş, İstanbul, 1986, 445 s.
- DİSK, **13 Şubat 1967 - 13 Şubat 1978, İşçi Sınıfının Devrimci Sendikal Birliği Yolunda 11 Yıl**, İstanbul, 1978.
- DİSK, **DİSK'in Dört Mücadele Yılı**, Yay.No.5, İstanbul, 1971, 16 s.
- DYF-İŞ, **DYF-İŞ'in Dünden Bugüne Gelişi**, Ankara, 1968, 69 s.
- Evren, S. - Erdem, S. - Yıldırım, C., **Eğitim Emekçileri Tarihi, Encümen-i Muallimin'den Eğitim-Sen'e**, Bireşim Yayınları, Yay. No. 10, İstanbul, Temmuz 1995, 442 s.
- Genel-İş, **Kuruluşundan Bugüne Genel-İş'in 10 Yılı**, Ankara, 1972, 98 s.
- Haupt, G. - Dumond, P., **Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler: Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu**, Gözlem Yay., İstanbul, 1977.
- İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, **İddianame, DİSK, DİSK'e Bağlı Sendikalar, DİSK ile Ortak Amaç ve Faaliyetlerde Bulunan Kişi ve Kuruluşlar Soruşturması I, DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Davası)**, İstanbul, 1981, 817 s.
- Koç, C., **Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu**, Ankara, 1982, 69 s. (Çoğaltma)
- Koç, Y., **Şeriatçılar, İşçi Hakları ve Hak-İş**, Açı Yayıncılık, Ankara, 1995, 184 s.
- Koç, Y., **Teslimiyetten Mücadeleye Doğru Türk-İş (1980-1989)**, Amaç Yayıncılık, İstanbul, 1989, 176 s.
- Koç, Y., **Teslimiyetten Mücadeleye TÜRK-İŞ (1980-1992)**, Öteki Yay., Ankara, 1995, 262 s.
- Koç, Y., **Türk-İş Neden Böyle? Nasıl Değişecek?** Alan Yayıncılık No. 72, İstanbul, 1986, 232 s.
- On Yılın Hatırası, İstanbul Şişe ve Cam Sanayii İşçileri Sendikası**, İstanbul, 1957, 48 s.
- Oleyis, **50 Yıllık Emek 50 Yıllık Mücadele Deneyimi (1947-1997)**, Cilt 1, Ankara, 1997, 185 s.
- Otomobil-İş, **Emeğin Savunulmasında 28 Yıl**, İstanbul, 1991, 8 s.
- Sülker, K., **Gıda-İş'in 30 Yılı**, Türkiye Gıda İş Yay.No.4, İstanbul, 1978, 139 s.
- Sülker, K., **İki Konfederasyon: TÜRK-İŞ ve DİSK**, Koza Yay.No.9, İstanbul, 1976, 160 s.
- Sülker, K., **Lastik-İş'in 25 Yılı**, Lastik-İş Yay., İstanbul, 1974, 270 s.
- Topçuoğlu, İ., **Türkiye'de İlk Sendika Sarıkışla'da 1932**, Öncü Kitapevi Yay.No.27, İstanbul, 1975, 78 s.
- TÖS Dosyası, Cilt 1**, Töre-Devlet Yayınları, Ankara, 1973, 276 s.
- TÖS Dosyası, Cilt 2**, Töre-Devlet Yayınları, Ankara, 1973, 215 s.
- Tunçay, M., **1923 Amele Birliği**, BDS Yayınları, İstanbul, 1989, 160 s.
- TÜRK-İŞ, **40 Yılda Çalışma Hayatımıza Vurulan Damga**, Türk-İş, Ankara, 1992, 115 s.
- Yapı-Yol Sen, **Yapı-Yol Sendikası 3 Yaşında, Kamu Çalışanları Hareketinin Dünü, Bugünü**, Ankara, 1995, 22 s.
- Yeraltı Maden-İş, **4 Mücadele Yılı**, Ankara, 1979, 38 s.
- Yeraltı Maden-İş, **Four Years of Our Revolutionary Trade Union Movement**, Ankara, 1979, 31 s.

Türkiye'de işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin çok eksik alanlarından biri, yerel tarihlerdir. Bu konuda yapılmış çalışmalar çok azdır.

Çıladır, S., **Zonguldak Havzasında İşçi Hareketlerinin Tarihi (1848-1940)**, Yeraltı Maden-İş Yay., Ankara, 1977, 215 s.

Çıladır, S., **Zonguldak Havzasının Tarihi Gelişimi**, Genel Maden-İş Yay., Zonguldak, 1994, 159 s.

Küley, Z., **Sakarya'da Sendikacılık**, Sakarya Sosyal Araştırma Merkezi, Seri C, Sayı 15, İstanbul, 1971, 42 s.

Fındıkoğlu, Z.F., **Erzurum'da Sendikacılık**, Türkiye Harsi ve İçtimai Araştırmalar Derneği Yay.No.104, İstanbul, 1969, 16 s.

Memurların ve belirli mesleklerin örgütlenmesi konusunda yapılan çalışma sayısı da azdır:

Akyüz, Y(ahya), **Öğretmen Örgütlenmesi**, A.Ü.Eğitim Fak. Yay. No. 86, Ankara, 1980, 160 s.

Akyüz, Y(ahya), **Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1848-1940)**, Ankara, 1978, 332 s.

Biröl, H.Ş., **Uyanan Denizcilerin ve İşçilerin Temel Meseleleri, Hür Denizcilerin El Kitabı**, İstanbul, 1968, 271 s.

Gülmez, M., **Belgelerle Yönetim, Yargı ve Memur Sendikaları (1990-1993)**, TODAİE Yay. No. 251, Ankara, 1993, 272 s.

Gülmez, M., **Türkiye'de Memurlar ve Sendikal Haklar (1926-1994)** (Genişletilmiş 2. Basım), TODAİE Yay. No. 255, Ankara, 1994, 251 s.

Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihine ilişkin genel yayın ise oldukça fazladır. Normal olarak olması gereken, alan çalışmalarının, anıların, işkolu tarihlerinin, sendika ve federasyon tarihlerinin, sendika-dışı örgütlenmelerin tarihlerinin daha fazla olması, bu temel üzerinde de işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihlerinin yazılmasıdır. Türkiye'de olan ise bunun tam tersidir. Genel tarihlerin, daha önce belirtilen kaynaklarla ilişkisi sınırlıdır. Bunların önemli bir bölümü aşağıda sunulmaktadır:

Ağralı, S., **Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı**, İstanbul, 1967, 244 s.

Akin, C., **Sendikacılık Hareketi**, Vakıfbanksen Eğitim Dizisi No. 3, Ankara, 1980, 70 s.

Avrupa Sendikalar Enstitüsü, **Trade Union Movement in Turkey**, Yay. No. 24, Brüksel, 1988, 64 s.

Avrupa Sendikalar Enstitüsü, **Türkiye'de Sendikal Hareket** (Tamamlanmış 2. Baskı), Yay. No. 24, Brüksel, 1989, 59 s.

Aydınlık Yayınları, **Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi**, Yay. No. 62, İstanbul, 1979, 251 s.

Barret, F., **Emeğin Tarihi**, May Yay., No.5, İstanbul, 1970, 190 s.

Basın-İş (DİSK), **Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi**, İstanbul, 1976, 64 s.

Baydar, O., **İşçi ve Sendika Hareketleri Tarihçiliğimizin Sorunları ve Perspektifleri Üzerine**, Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü'nün 19. ve 20. Yüzyıl Türkiye Sosyal Tarihi ile İlgili Araştırma ve Dokümantasyon Çalışmalarında Sorunlar ve Perspektifler Uluslararası Semineri'ne Sunulan Tebliğ, Amsterdam, 1988, 7 s. (Çoğaltma)

Baydar, O., **Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi (1)**, Infograph, Frankfurt, 1982, 380 s.

Brizon, P., **Emeğin ve Emekçilerin Tarihi**, Onur Yay., Ankara, 1977, 573 s.

Çalışma Bakanlığı, **50 Yılda Çalışma Hayatımız**, Ankara, 1973, 250 s.

Çelik, B., **Türkiye'de İşçi Hareketlerinin Tarihsel Gelişimi (1800-1870)**, (Doktora Tezi), İzmir, 1999, 132 s.

Çeşmebaşı, E., **Le Syndicalisme en Turquie, 1960-1970**, Memoire de D.E.S., 1972, Paris.

Daysal, M., **Başlangıçtan 1960'a Kadar Dünyada ve Türkiye'de İşçi ve Sendikacılık Hareketlerinde Önemli Olaylar - Aşamalar**, Tekgıda İş Eğitim Yay.No.1, İstanbul, 1975, 126 s.

Daysal, M., **Dünyada ve Türkiye'de İşçi ve Sendikacılık Hareketlerinde Önemli Olaylar - Aşamalar - Başlangıçtan 1960'a Kadar** (3. Basım), İstanbul, 1977, 126 s.

Dereli, T., **The Development of Turkish Trade Unionism - A Study of Legislative and Socio-Political Dimensions**, İ.Ü.İktisat Fak.Yay.No.228, İstanbul, 1968, 258 s.

Erişçi, L., **Türkiye'de İşçi Sınıfının Tarihi (Özet Olarak)**, Kutulmuş Basımevi, İstanbul, 1951, 31 s.

- Erkovan, M.K., **Siyasi, İktisadi ve Sosyal Yönleriyle Sendikacılık Tarihi, Milliyetçi-Toplumcu Sendikacılık Görüşü**, Ankara, 1974, 102 s.
- Erul, Ö.M., **Turkish Labor Movement**, (Yükseklisans Tezi), Univ. of Pennyslvania, 1965, 110 s.
- Fişek, K., **Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi ve İşçi Sınıfı**, Doğan Yay.No.7, Ankara, 1969, 115 s.
- Gelenek Yayıncılık, **Geleneksel Sol ve İşçi Sınıfı Hareketinde Tarihsel Çerçeve**, Ankara, 1987, 98 s.
- Gülmez, M., **1908-1936 Dönemine İlişkin İşçi ve Sendika Tarihi Araştırmalarında Kaynak ve Dokümantasyon Sorunu**, Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü'nün 19. ve 20. Yüzyıl Türkiye Sosyal Tarihi ile İlgili Araştırma ve Dokümantasyon Çalışmalarında Sorunlar ve Perspektifler Uluslararası Semineri'ne Sunulan Tebliğ, Amsterdam, 1988, 15 s. (Çoğaltma)
- Gülmez, M., **Meclislerde İşçi Sorunu ve Sendikal Haklar (1909-1961)**, Öteki Yay., Ankara, 1995, 320 s.
- Gülmez, M., **Türkiye Belgesel Çalışma İlişkileri Tarihi (1936 Öncesi)**, TODAİE Yay. No. 205, Ankara, 1983, 558 s.
- Gülmez, M., **Türkiye'de Çalışma İlişkileri (1936 Öncesi)** (2. Basım), TODAİE Yay., No. 236, Ankara, 1991, 531 s.
- Gülmez, M., **Türkiye'de Çalışma İlişkileri (1936 Öncesi)**, TODAİE Yay. No. 204, Ankara, 1983, 443 s.
- Güran, A.E. (Derleyen), **Aydınlık Fevkalade Amele Nüshaları (Olağanüstü İşçi Sayıları)**, Belgesel Sosyalist Serisi No. 1, Katkı Yay., İstanbul, 1975, 136 s.
- Gürgen, Y., **Organisation et Action des Syndicats en Turquie**, Bordeaux Universite Faculte de Droit et des Sciences Economiques, 1967, 182 s.
- Guseinov, A.A., **Profsoiuzy v Turtsii (1960-1970)**, Izdatel 'Stvo Nauka, Moskova, 1975, 203 s.
- Güzel, Ş., **De L'Empire Ottoman a Nos Jours le Mouvement Ouvrier et L'Histoire de Greves en Turquie** (Doktora Tezi), Aix-Marseille, 1975.
- Güzel, Ş., **Türkiye'de İşçi Hareketi (1908-1984)**, Kaynak Yay., İstanbul, 1996, 320 s.
- Güzel, Ş., **Türkiye'de İşçi Hareketi (Yazılar-Belgeler)**, Sosyalist Yayınlar No. 5, İstanbul, 1993, 358 s.
- Güzel, Ş., **Türkiye'de İşçi Örgütlenmesi (1940-1950)**, Ankara, 1982, 588 s. (Çoğaltma).
- İşık, Y(üksel), **Osmanlı'dan Günümüze İşçi Hareketinin Evrimi (1976-1994)**, Öteki Yay., Ankara, 1995, 320 s.
- İşık, Y(üksel), **Türk Solu ve Sendikal Hareket**, Öteki Yay., Ankara, 1995, 198 s.
- İşıklı, A. (Ed.), **Türkiye'de Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1994, 345 s.
- Kalyoncu, A., **1960 Sonrası Türkiye'deki Ekonomik Gelişim ve Sendikal Hareketler**, DPT Yay., Ankara, 1977.
- Kamar, Y., **Türkiye'de Sosyal Girişimler ve Sendikacılık Tarihi**, Mutluluk Yay., İstanbul, 1975, 144 s.
- Koç, Y., **Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinden Yapraklar**, Atalol Yayıncılık, İstanbul, 1992, 329 s.
- Koç, Y., **Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Tarihi, Olaylar, Değerlendirmeler**, Yol-İş Yay., Ankara, 1996, 416 s.
- Koç, Y., **Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi**, Gerçek Yay., İstanbul, 1998, 203 s.
- Koç, Y., **Workers and Trade Unions in Türkiye**, TÜRK-İŞ Yay., Ankara, 1999, 96 s.
- Kornienko, R., **Türkiye'de İşçi Hareketinin Başlangıcı** (Rusça), Moskova, 1964.
- Korniyenko, R.P., **The Labor Movement in Turkey: 1918-1963**, İngilizce Yayını: Joint Publications Research Service, Washington, D.C., 1967, 175 s.
- Kutal, G., **Türkiye'de İşçi Sendikacılığı (1960-1968)**, İ.Ü. İktisat Fak. Yay., No. 393, İstanbul, 1977, 304 s.
- Ogan, M., **Dünyada ve Türkiye'de Sendikacılık Hareketleri**, TÜRK-İŞ Yay., Ankara, 1988, 34 s. (Çoğaltma)

- Oğuz, H., **1980 Sonrası İşçi Hareketinde Durum**, Scala Yay., İstanbul, 1995, 196 s.
- Öktem, M., **Dünyada ve Türkiye'de Sendikal Mücadele Tarihi**, Emekçi Öğretmen Eğitim Dizisi No. 3, İstanbul, 1992, 51 s.
- Örtülü, E. - Erentöz, E., **Türk Sendikacılık Tarihi**, Ankara, 1968, 248 s.
- Özkan, S. - Özkan, A., **Türkiye İşçi Sınıfı 1976 Yıllığı**, Gözlem Yay., İstanbul, 1977, 384.
- Pura, T., **The Ottoman Foundations of the Turkish Labor Class**, (Yüksek Lisans Tezi), Teksas Üniv., Teksas, 1970, 70 s.
- Quataert, D. - Zürcher E.J., **Workers and the Working Class in the Ottoman Empire and the Turkish Republic 1839 - 1950**, Tauris Academic Studies, Londra, 1995, 208 s.
- Rozaliev, I.N. **Ocherki Polozheniia Promyshlennogo Proletariota Turtsii**, Moskova, 1956, 226 s.
- Rozaliev, I.N., **Klassy i Klassovaia Borba v Turtsii - Burzhuaziia i Proletariat**, Nauka, Moskova, 1966, 167 s.
- Rozaliyev, Y.N., **Türkiye Sanayi Proletaryası** (2. Basım), Yar Yay., İstanbul, 1978, 271 s.
- Rozaliyev, Y.N., **Türkiye Sanayi Proletaryası**, Yar Yay.No.19, İstanbul, 1974, 272 s.
- Rozaliyev, Y.N., **Türkiye'de Sınıflar ve Sınıf Mücadelesi**, (2. Basım), Belge Yay., İstanbul, 1979, 160 s.
- Şahin, Ş., **İşçi Sınıfının Politik Mücadele Tarihine İlişkin Notlar**, 10 Eylül Yay., İstanbul, 1991, 70 s.
- Şaylan, G., **Memur Sendikacılığı ve Türkiye Deneyi (1965-1971)**, TÖB-DER Eğitim Yay.No.3, Ankara, 1975, 32 s.
- Şeker-İş, **Dünya ve Türk İşçi Hareketinin Tarihçesi**, Yay. No. 61, Ankara, (Tarihsiz), 23 s.
- Sencer, O., **Türkiye'de İşçi Sınıfı: Doğuşu ve Yapısı**, Habora Yay., No. 55, İstanbul, 1969, 314 s.
- Şenel, A., **İşçi Sınıfının Tarihi Mücadelesi, Tarihi Görevi ve Kurtuluş Yolu**, Kimya İş Kültür Yay.No.1, İstanbul, 1970, 86 s.
- Silier, O., **Reorganization of the Trade Union Movement in Turkey Along the Lines of American Trade Unionism**, Marburg, 1985, 17 s. (Çoğaltma)
- Silier, O., **Reorganization of the Trade Union Movement in Turkey Along the Lines of American Trade Unionism**, Marburg, 1985, 17 s. (Çoğaltma)
- Silier, O., **Türkiye İşçi ve Sendika Hareketi Tarihi ile İlgili Araştırma, Dokümantasyon ve Yayın Çalışmaları Bakımından Önümüzdeki On Yıl İçin Bazı Düşünceler ve Öneriler**, Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü'nün 19. ve 20. Yüzyıl Türkiye Sosyal Tarihi ile İlgili Araştırma ve Dokümantasyon Çalışmalarında Sorunlar ve Perspektifler Uluslararası Semineri'ne Sunulan Tebliğ, Amsterdam, 1988, 7 s. (Çoğaltma)
- Sipahi, C. (Ed.), **Sendika, Uluslararası Sendikacılığın Doğuşu ve Gelişmesi, İşçi Sendikaları, Grev, Yönleri ve Faktörleri, Endüstriyel Demokrasi**, Ankara, 1971, 111 s.
- Sipahi, C., **Doğuşundan Günümüze Sendikacılık**, Teksif Yay., Ankara, 1995, 97 s.
- Sipahi, C., **Doğuşundan Günümüze Sendikacılık**, Teksif Yay., Ankara, 1992, 97 s.
- Şişmanov, D., **Türkiye'de İşçi ve Sosyalist Hareketi**, Narodna Prosveta Devlet Yayınevi, Sofya, 1965, 206 s.
- Şişmanov, D., **Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi** (2. Basım), Belge Yay., İstanbul, 1990, 252 s.
- Şişmanov, D., **Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi: Kısa Tarih (1908-1965)**, Belge Yay.No.2, İstanbul, 1978, 254 s.
- Şnurov, A. - Rozaliyev, Y., **Türkiye'de Kapitalistleşme ve Sınıf Kavgaları**, Ant Yay., No.39, İstanbul, 1970, 252 s.
- Şnurov, A., **Türkiye Proletaryası**, Yar Yay., İstanbul, 1973, 87 s.
- Şnurov, A., **Türkiye Proletaryası**, Yar Yayınları, İstanbul, 1973, 86 s.
- Sönmezsoy, R., **Darbe, 12 Mart Döneminde Türk İşçi Hareketi**, Umur Yay.No.5, İstanbul, 1978, 351 s.
- Sönmezsoy, R., **Diskomünizm**, Umur Yay., İstanbul, 1978, 287 s.
- Sönmezsoy, R., **Türkiye'de ve Dünyada İşçi Hareketleri**, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1981, 368 s.
- Sosyal-İş, **Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi**, Eğitim Dizisi No.8, Ankara, 1980, 63 s.

- Sülker, K. - Lefranc, G., **Dünyada ve Bizde Sendikacılık**, Varlık Yay. No. 1207, İstanbul, 1966, 243 s.
- Sülker, K., **Dünyada ve Türkiye'de İşçi Sınıfının Doğuşu**, Memet Yayınları, İstanbul, 1967, 78 s.
- Sülker, K., **Türkiye Sendikacılık Tarihi**, Bilim Kitabevi, İstanbul, 1987, 226 s.
- Sülker, K., **Türkiye'de İşçi Hareketleri** (2. Basım), Gerçek Yay., 100 Soruda Dizisi, İstanbul, 1973.
- Sülker, K., **Türkiye'de İşçi Hareketleri** (Genişletilmiş 3. Basım), Gerçek Yay. 100 Soruda Dizisi, İstanbul, 271 s.
- Sülker, K., **Türkiye'de İşçi Hareketleri**, Gerçek Yay., 100 Soruda Dizisi No.4, İstanbul, 1968, 141 s.
- Sülker, K., **Türkiye'de İşçi ve Sendika Tarihciliğinin Durumu ve Başlıca Sorunları ile İlgili Bir Kaç Nokta**, Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü'nün 19. ve 20. Yüzyıl Türkiye Sosyal Tarihi ile İlgili Araştırma ve Dokümantasyon Çalışmalarında Sorunlar ve Perspektifler Uluslararası Semineri'ne Sunulan Tebliğ, Amsterdam, 1988, 5 s. (Çoğaltma)
- Sülker, K., **Türkiye'de Sendikacılık**, Sendika Kültürü Serisi No. 1, İstanbul, 1955, 288 s.
- Talas, C., **Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi**, Bilgi Yay., Ankara, 1992, 317 s.
- Tekgıda-İş, **Başlangıçtan 1960'a Kadar Dünyada ve Türkiye'de İşçi ve Sendikacılık Hareketlerinde Önemli Olaylar - Aşamalar**, İstanbul, 1975, 126 s.
- Tekin, A., **Türkiye'de 1963'ten Sonraki Sendikal Gelişmelerde Siyasal ve Sosyal Eğilimler**, İ.Ü.Ed.Fak.Sos.Kürs.Lisans Tezi, İstanbul, 1967.
- Tes-İş, **Son Üç Yılın Kronolojisi (20 Ekim 1989 - 18 Eylül 1992)**, Ankara, 1992, 48 s.
- Tes-İş, **Son Üç Yılın Kronolojisi (7 Kasım 1986 - 20 Ekim 1989)**, Ankara, 1989, 56 s.
- TİB (C.Koç - Y.Koç), **Türkiye İşçi Sınıfı ve Mücadeleleri Tarihi**, Yay.No.16, Ankara, 1976, 332 s.
- Tokol, A., **Türkiye'de Sendikal Hareket**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1994, 138 s.
- Üçüncü, S., **The Gewerkschaftsbewegung in der Türkei: Von den Anfängen im Osmanischen Reich bis zum Ende der 70'er Jahre**, G.R.Fischer, Frankfurt, 1980, 391 s.
- Uluç, İ., **Türk ve Dünya Sendikacılık Tarihi**, Tekgıda-İş Yay., İstanbul, 1975, 4 s. (Çoğaltma).
- Üstün, S. - Yaman, Y., **Resimli Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi I-IV**, Genel-İş Yay., 1977.
- Üstün, S. - Yaman, Y., **Resimli Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi, Cilt 1: Başlangıcından 1946'ya Kadar**, Vardiya Yayınları, İstanbul, 1975, 32 s.
- Üstün, S. - Yaman, Y., **Resimli Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi, Cilt 3: 1961'den 1967'ye Kadar**, Vardiya Yayınları, İstanbul, 1975, 32 s.
- Üstün, S. - Yaman, Y., **Resimli Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi, Cilt 4: 1967'den 1973 Seçimlerine Kadar**, Vardiya Yayınları, İstanbul, 1975, 48 s.
- Üstün, S., - Yaman, Y., **Resimli Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi, Cilt 2: 1946'dan 1961'e Kadar**, Vardiya Yayınları, İstanbul, 1975, 32 s.
- Yazgan, T., **Türkiye'de Sendikal Hareketler (Kısa Tarihçe)**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1982, 104 s.
- Yazıcı, E., **Osmanlı'dan Günümüze Türk İşçi Hareketi**, Sistem Yay., Ankara, 1996, 222 s.
- Yazıcı, E., **Türkiye'de Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde İşçi Hareketlerinin Doğuşu ve Gelişimi** (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniv.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988, 169 s. (Çoğaltma)
- YOL-İŞ, **5. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu, Türkiye Sendikacılık Hareketi (1992-1995)**, Ankara, 1995, 552 s.
- YOL-İŞ, **6. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu, Türkiye Sendikacılık Hareketi (1995-1999)**, Ankara, 1999, 523 s.

Türkiye işçi sınıfı, tarih sahnesinde bağımsız bir güç olarak yerini daha fazla aldıkça, bu alanda yapılan çalışmalar daha da artacaktır.

Sendikaların çalışma raporlarını, toplu iş sözleşmelerini, diğer her türlü broşür ve kitaplarını, bildirimlerini, dergi ve gazetelerini, iç dağıtımla sınırlı tuttıkları raporlarını, fotoğraf, film, ses bandı

ve video bantlarını, rozet ve flamalarını, yetkili organların karar defterlerini, genel kurul tutanaklarını ve yazışmalarını saklamaları ve bunlardan yararlanarak tarihlerini yazmaları ve eski yöneticilerle mümkün olduğunda videoyla kaydederek görüşme yapmaları, Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihinin kaybolmaması ve yanlış öğrenilmemesi açısından son derece önemlidir.

Bu konuda yapılan çalışmalarda yapılan yanlışlara ilişkin ve yakın zamanda yayımlanmış iki örnek, konunun önemini gösterecektir ¹.

Oya Baydar'ın **Türkiye'de İşçi Sınıfı: Doğuşu ve Yapısı** (Habora Yay., İstanbul, 1969) kitabı, Lütfü Erişçi'den devralınan ve Kemal Sülker'in pekiştirdiği bazı önemli tarih hatalarını düzeltiyor, 1920'li yıllara kadar derli toplu ve örnek bir bilimsel çalışma sunuyordu. Bu kitabın Frankfurt'ta 1982 yılında yayımlanan genişletilmiş ikinci bakışı da, bu döneme ilişkin temel başvuru kaynağı olma özelliğini hala sürdürüyor (**Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi -I**, Infograph).

Oya Baydar'ın 1999 yılında yayımlanan **Türkiye'de Sendikacılık Hareketi** (Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul, 1998, 38 s.) çalışmasında ise tartışılacak çok görüş ve değerlendirme vardır. Ancak bazı önemli maddi hatalar var ki, bunların hiç olmazsa bir bölümünü ele almanın zorunlu olduğunu düşünüyorum.

Oya Baydar şöyle yazıyor: **"Türkiye'de işçiler grev hakkını ancak 1963'te elde ettiler."** (s.36) Bu değerlendirme doğru değildir. 1909 yılında kabul edilen Tatil-i Eşgal Kanunu'nun grev hakkının kullanımına ilişkin düzenlemeleri 1936 yılında kabul edilen ve 1937 yılında yürürlüğe giren 3008 sayılı İş Kanunu'nun grev hakkını ortadan kaldırmasına kadar yürürlükteydi. Türkiye'de işçiler grev haklarını 1936 yılında kaybettiler. Grev hakkını yeniden kazanmaları 1961 yılında Anayasanın 47. maddesiyledir. 1963 yılında kabul edilen 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası, grev hakkını tanımadı; aksine, o yıllarda da yaygın olarak tartışıldığı gibi, 1961 Anayasasındaki son derece geniş grev hakkını kısıtladı ve yasaklara boğdu.

Oya Baydar, 1946 yılında kurulan sendikaların tümünün aynı yıl Aralık ayında kapatıldığını ileri sürüyor: **"Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde işçilerin inisiyatifleriyle yüzlerce sendika kurulmuş, ama aynı yılın aralık ayında, gelişmelerden ürken hükümet tarafından sıkıyönetim ilan edilerek, sıkıyönetim kararıyla tümü kapatılmıştır."** (s.8) 1946 Haziran'ından sonra kurulan sendikaların bir bölümü işçilerin inisiyatifleriyle, bir bölümü kurulan iki sosyalist partinin yönlendiriciliğinde gerçekleşti. Bu tarihte ülkede zaten yıllardır savaş nedeniyle sıkıyönetim uygulanıyordu. Sıkıyönetim ilan edilmedi. Varolan sıkıyönetim de, yalnızca iki sosyalist parti ile bağlantılı sendikaları kapattı. Sendikaların önemli bir bölümü varlığını sürdürdü.

Oya Baydar şöyle yazıyor: **"Türkiye'de, işçi sendikaları gibi işveren sendikalarının kurulması da 1947'de çıkarılan sendikalar yasasıyla olanaklı hale geldi."** (s.24) Bu iddia da doğru değildir. Oya Baydar'ın kendisinin de belirttiği gibi, sendikalar 1946 yılı Haziran ayından itibaren kurulmaya başladı.

TÜRK-İŞ Genel Sekreteri Sadık Şide 12 Eylül sonrasında sosyal güvenlik bakanı oldu. Oya Baydar ise şunları yazıyor: **"Dönemin hükümetlerine başkanını bakan olarak veren..."** (s.11) **"Konfederasyon'un Başkanının askeri hükümete Çalışma Bakanı olarak girmesi..."** (s.16)

Çalışma mevzuatımızda "faaliyetin durdurulması" ile "kapatılma" birbiriyle bağlantılı ama birbirinden çok farklı iki ayrı hukuki durumdur. Örneğin, 12 Eylül sonrasında DİSK ve bağlı sendikalar kapatılmamıştır; bunların faaliyeti durdurulmuştur. Çalışma mevzuatında ayrı bu iki kavramı karıştırmamak gerekir. Oya Baydar, hukuken faaliyeti durdurulmuş olan sendikaların

¹ TÜRK-İŞ tarafından 1992 yılında yayımlanan **TÜRK-İŞ, Çalışma Hayatımıza 40 Yılda Vurulan Damga** (Ankara, 1992, 115 s.) kitabında da, hem genel sendikacılık tarihi, hem de TÜRK-İŞ'in ve üye sendikaların tarihleri konusunda büyük hatalar vardır. Bkz. Koç, Y., "TÜRK-İŞ'in Sendikal Tarih Hataları, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Eylül 1992.

kapatıldığını ileri sürmektedir: **"Darbenin hemen ardından grev yasağıyla birlikte çok sayıda sendika kapatılırken..."** (s.7) **"Darbenin ardından DİSK ve tüm sendikaları kapatılmış..."** (s.11) **"DİSK, 12 Eylül askeri darbesiyle kapatıldığı güne kadar..."** (s.17)

Oya Baydar DİSK'in yeniden faaliyete geçmesi konusunda şöyle yazıyor: **"DİSK, 1992'de çalışmalarına yeniden başlayabildi."** (s. 13) **"1980'de kapatılan...DİSK, 1991 sonunda davanın düşmesiyle 1992'de yeniden açılabilmiştir."** (s.17) İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 2 no.lu askeri mahkemesi 24 Aralık 1986 günü DİSK ve bağlı sendikaların 28'i hakkında kapatma kararı verdi. Ancak dava Askeri Yargıtay'a götürüldüğü için, hukuksal açıdan faaliyetin durdurulması durumu devam etti. 12 Nisan 1991 günlü Resmi Gazete'de yayınlanan 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası ile Türk Ceza Yasası'nın 141. maddesi yürürlükten kaldırıldı. Askeri Yargıtay da, 16 Temmuz 1991 günlü kararıyla, DİSK ve bağlı sendikalar ve yöneticileri hakkında açılan davayı beraatle sonuçlandırdı. Diğer bir deyişle, dava düşmedi, dava beraatle sonuçlandı. DİSK 1991 yılında yeniden faaliyete geçti. 1992 yılında ise malvarlığına kavuştu.

Oya Baydar, Türkiye'de memurların 1980 yılına kadar sendikalaşma hakkına sahip olduğunu ileri sürüyor: **"1980 öncesinde grevsiz de olsa sendika kurma hakkına sahip olan kamu çalışanları (memurlar) bu haklarından yoksun bırakılmışlardır."** (s.7) **"12 Eylül'de sendikal haklarından yoksun bırakılmış olan memurların..."** (s.12) **"1980 öncesinde öğretmenler, sağlık personeli ve teknik personel için tanınmış olan grevsiz sendika hakkı 1980 sonrasında kaldırılmıştır."** (s.20) Halbuki, 1965 yılında kabul edilen 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Yasası uyarınca kurulan kamu çalışanları sendikaları, 20.9.1971 gün ve 1488 sayılı Kanunla Anayasanın 119. maddesinde yapılan değişiklikle yasaklandı ve kapatıldı. 1972-1980 döneminde Türkiye'de memur sendikalarının kurulması yasaktı ve bu sendikalar yoktu.

Oya Baydar, kamu emekçilerinin sendikal haklarına kavuşmaları konusunda da önemli hatalar yapıyor. Önce 1996 yılından söz ediyor: **"Kamu emekçilerinin sendika haklarını yeniden elde etmeleri, ancak 1996'da kısmen gerçekleşebilmiştir."** (s.7) 1996 yılında böyle bir gelişme olmadı. **"Sendika kurma hakkını yasal olarak 1995'te elde etmiş olan kamu çalışanlarının (memurların)..."** (s.31) Bu değerlendirme de doğru değildir. 23.7.1995 gün ve 4121 sayılı yasayla 1982 Anayasasının 53. maddesinde yapılan değişiklik, genellikle zannedildiğinin aksine, kamu çalışanlarına sendika kurma hakkını yasal olarak vermemiştir. Metin şu şekildedir: **"kamu görevlilerinin kanunla kendi aralarında kurmalarına cevaz verilecek olan..."** Bu kanun daha çıkmadığından, 1995 yılındaki Anayasa değişikliği gerçekte hak genişletici değil, hak daraltıcı niteliktedir. Oya Baydar, 657 sayılı Devlet Memurları Yasası'nın 22. maddesinde 12.6.1997 gün ve 4275 sayılı yasayla yapılan değişikliğe de değinmemektedir. Önemli olan bu madde şöyledir: **"Devlet memurları, Anayasada ve özel kanununda belirtilen hükümler uyarınca sendikalar ve üst kuruluşlar kurabilir ve bunlara üye olabilirler."**

Oya Baydar, **"halen yürürlükte olan toplu iş sözleşmesi yasası, 3 tip toplu sözleşme belirlemektedir"** diyerek, işyeri ve işletme toplu iş sözleşmelerinin yanı sıra, "grup toplu iş sözleşmeleri"nden söz etmektedir. 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasasında grup toplu iş sözleşmelerinden söz edilmez.

Oya Baydar, kamu çalışanlarını ele alırken yalnızca memurlardan söz etmektedir. Halbuki sayıları 300 bin dolayında olan sözleşmeli personel de memurlarla birlikte örgütlenmektedir ve bazı işkollarında sözleşmeli personel ağırlıktadır (Telekom gibi).

Oya Baydar, kamu çalışanları sendikalarının KESK, Türkiye Kamu-Sen ve Memur-Sen içinde örgütlendiğini söylemektedir. 1995 yılında kurulan Demokratik Kamu-İş Konfederasyonu unutulmuştur.

Oya Baydar şöyle yazıyor: **"1988'den itibaren, başta eski bir örgütlenme geleneğine sahip olan öğretmenler olmak üzere, memurlara sendika hakkı tanınması için mücadele eden en aktif kesimlerin kurduğu sendikalardan oluşan KESK..."** (s.20) Kamu çalışanlarının

örgütlenmesi mücadelesi, 1985 yılı sonunda yapılan bir toplantıda Alpaslan Işıklı'nın başlattığı bir tartışmayla gündeme girdi; abece Dergisi ve Eğitim-Der ile gelişti ve 28 Mayıs 1990 günü Eğitim-İş'in kurulmasıyla önemli bir aşamayı kaydetti. Dönüm noktaları, 1985 ve 1990'dır. Ayrıca, Oya Baydar, KESK'in genel merkezinin Ankara'da olduğunu belirtmektedir (s.20). KESK'in genel merkezi İstanbul'dadır.

Oya Baydar, Türkiye Kamu-Sen'le ilgili olarak şunları yazmaktadır: **"1992'de Ankara'da kurulmuş olan, 1995'ten sonra kuruluşunu resmen tamamlayan Konfederasyon..."** (s.21) Türkiye Kamu Sen önce 5 Mayıs 1989 tarihinde Türkiye Kamu Çalışanları Kalkınma ve Dayanışma Vakfı (TÜRKAV) olarak örgütlendi. Türkiye Kamu Sen ise 24 Haziran 1992 tarihinde Ankara Valiliği'ne yaptığı başvuruyuyla resmen kuruldu. Birinci olağan genel kurulunu 20 Aralık 1992, ikinci olağan genel kurulunu da 22-23 Haziran 1996 günleri topladı.

Oya Baydar, MİSK konusunda şunları yazıyor: **"MİSK, 1987 sonunda, yasal engelleri aşabilmek için kendini feshederek Yurt-İş adı altında yeniden kurulmuştur. Faaliyet yapamayan ve bir varlık gösteremeyen örgüt, sadece İzmir'de kurabildiği birkaç sendika ile 1993'te bu defa BİSK (Birleşik İşçi Sendikaları Konfederasyonu) adıyla yeniden ortaya çıkmış, bu ad değişikliği de bir işe yaramayınca, 1994'te yeniden MİSK olarak genel kurul toplamıştır."** (s.19) MİSK 19-20 Aralık 1987 günleri toplanan genel kurulunda adını Yurt-İş (Yurt İşçi Sendikaları Konfederasyonu) olarak değiştirdi. Kendisini feshetmedi; yeniden kurulmadı. 1988 yılında Türk Cevher-Sen'in MİSK'ten ayrılması üzerine, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 28.9.1988 günü Ankara Valiliği'ne bir yazı yazarak, MİSK'in fesih işlemlerinin başlatılmasını istedi. Konfederasyon 1988 sonlarında münfesihe duruma düştü. MİSK, 22-23 Ocak 1994 tarihinde yeniden kuruldu. Önce BİSK adıyla kurulan ve adını daha sonra MİSK'e dönüştüren bu yeni örgütlenmenin, hukuki açıdan, daha önceki MİSK'le hiçbir bağı yoktur.

Önemli hatalar içeren diğer bir kitap, Prof.Dr.Kamil Turan'ın yayınıdır. Prof.Dr. Kamil Turan'ın **Milletlerarası Sendikal Hareket ve Küreselleşme** (Türk Metal Yay., Ankara, 1999, 130 s.) kitabının büyük bir bölümü Avrasya Metal İşçileri Federasyonu'na ayrılmıştır. Ancak ilk başlarda uluslararası sendikacılık hareketinin tarihi gelişimine ilişkin bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde önemli hatalar yapılmıştır.

Prof.Dr.Kamil Turan'ın kitabında **"1901 tarihinden günümüze kadar kurulmuş önemli milletlerarası sendikal kuruluşlar"** başlığı altında bir tablo yer almaktadır (s.22). En önemli hatalar bu tabloda ve daha sonraki sayfadadır.

Tabloda, uluslararası sendikal kuruluş olarak Uluslararası Çalışma Örgütü de (Milletlerarası Çalışma Teşkilatı) yer almakta ve bu örgütün 1919 yılında kurulduğu belirtilmektedir. Halbuki Uluslararası Çalışma Örgütü bir uluslararası sendikal örgüt değildir. Uluslararası Çalışma Örgütü 1919 yılında Milletler Cemiyeti'nin bir yan örgütü olarak kurulmuştur. Günümüzde de Birleşmiş Milletler'in bir yan kuruluşudur. ILO'ya sendikalar değil, devletler üyedir. ILO'yu diğer uluslararası kuruluşlardan ayıran özelliği, üçlü yapısı, diğer bir deyişle, organlarında hükümetlerin yanı sıra işçilerin ve işverenlerin de doğrudan temsil ediliyor olmasıdır.

Aynı sayfada, Milletlerarası Hristiyan Sendikaları Konfederasyonu'nun 1919 yılında kurulduğu ve 1968 yılında kapandığı belirtilmektedir. Bu bilgiler doğru değildir. Bu örgüt, Uluslararası Hristiyan İşçi Sendikaları Federasyonu adıyla 15-19 Haziran 1920 günlerinde Hollanda'da La Haye'de kuruldu. Hristiyan İşçi Sendikaları Federasyonu, 1946 yılında yeniden yapılanarak, adını Uluslararası Hristiyan İşçi Sendikaları Konfederasyonu olarak değiştirdi. 1968 yılında yapılan kongresinde de kapanmadı; adını Dünya Emek Konfederasyonu olarak değiştirdi ve bugün bu adla çalışmalarını sürdürüyor.

Prof.Dr.Kamil Turan, kitabının aynı sayfasında, 1968 yılında Dünya İşçi Konfederasyonu adıyla yeni bir örgütün kurulduğunu ve bu kuruluşun bugün de varlığını sürdürdüğünü belirtiyor. Burada da birkaç hata söz konusudur. Bu örgütün Türkçe adı genellikle Dünya Emek Konfederasyonu

(World Confederation of Labour) olarak kabul edilmektedir. Bazı kişiler ise Dünya İş Konfederasyonu veya Dünya Çalışma Konfederasyonu adını kullanmaktadır. Her üçü de olabilir. Ancak "Dünya İşçi Konfederasyonu" adı yanlıştır. Bu örgüt 1968 yılında kurulmamıştır; yukarıda da belirtildiği gibi, Uluslararası Hristiyan İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun 1968 yılındaki kongresinde isim değiştirmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Prof.Dr.Kamil Turan 1919 yılında kurulan Üçüncü Enternasyonal'in (Komintern veya Komünist Enternasyonal) de bir uluslararası sendikal kuruluş olduğunu ileri sürmektedir. Üçüncü Enternasyonal gerçekte bir Dünya Komünist Partisi'dir; ilk kurulduğunda anarşist örgütlenmeler ve komünist partilerinin denetimindeki bazı sendikalar da Üçüncü Enternasyonal'e üye olmuştu. Ancak, anarşistler bir süre sonra ayrıldı. Sendikalar da bir süre sonra Üçüncü Enternasyonal'den ayrılarak, 1921 yılında Sendikalar Kızıl Enternasyonalini (Profintern) kurdular. Sendikalar Kızıl Enternasyonalisi (Profintern) Üçüncü Enternasyonal (Komintern) ile organik ilişki içindeydi. Her iki örgüt, birbirlerinin yönetim kurullarında temsilci bulunduyorlardı. Ancak Üçüncü Enternasyonal'den bir uluslararası sendikal kuruluş olarak söz etmek kesinlikle mümkün değildir. Üçüncü Enternasyonal, uluslararası komünist hareketin merkezi örgütlenmesiydi. Çeşitli ülkelerdeki komünist partiler, Komintern'in "seksiyonları" olarak isimlendirilirdi (Örneğin, Türkiye Komünist Partisi, Üçüncü Enternasyonal Türkiye Seksiyonu idi).

Prof.Dr.Kamil Turan, Sendikalar Kızıl Enternasyonalinin 1925 yılında kapandığını ileri sürmektedir. Bu da doğru değildir. Üçüncü Enternasyonal 1935 yılındaki 7. Kongresinde köklü bir politika değişikliği yaptı. Sendikalar Kızıl Enternasyonalisi de bu politikaya uydu. 1935 yılından sonra faaliyet göstermedi. 1935 yılında resmi bir kapanma işlemi bile yapılmadı.

Prof.Dr.Kamil Turan, bu hatalarını yalnızca sözkonusu tabloda yapmıyor. Kitabının 23. sayfasında şu değerlendirme yer alıyor: "**Milletlerarası Hristiyan Sendikaları Konfederasyonu 1968 yılında, Üçüncü Enternasyonal 1943 yılında ve Kızıl Sendika Enternasyonalisi 1925 yılında kapatılarak milletlerarası sendikacılık sahnesini terk etmişlerdir.**" (s.23) Tekrarlamak gerekirse, Uluslararası Hristiyan İşçi Sendikaları Konfederasyonu 1968 yılında kapanmadı; adını Dünya Emek Konfederasyonu olarak değiştirdi. Üçüncü Enternasyonal'in uluslararası sendikacılık sahnesini terk etmesi söz konusu değildir; çünkü bu örgüt bir sendikal kuruluş değil, dünya komünist partisi idi. Sendikalar Kızıl Enternasyonalisi 1925 yılında kapatılmadı; 1935 yılından sonra faaliyetlerini durdurdu.

Prof.Dr.Kamil Turan'ın kitabında yer alan önemli diğer bir hata, Türkiye Kamu-Sen'in Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na ve Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'na üye olduğunun iddia edilmesidir. Prof.Dr.Kamil Turan şöyle yazmaktadır (s.28): "**İşçi Konfederasyonlarımıza ilaveten birer memur konfederasyonu olan Türkiye Kamu-Sen ve KESK de Milletlerarası Hür İşçi Sendikalarına üye olarak faaliyet göstermektedir. Aynı zamanda Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun üyesi olan bu memur konfederasyonları milletlerarası sendikal politikalarında yakınlık duydukları işçi konfederasyonlarını izlemektedirler.**"

Aynı kitabın 29. sayfasında yer alan tabloda da Türkiye Kamu-Sen'in Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na ve Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'na üye oldukları belirtilmektedir. Böyle bir durum söz konusu değildir. HAK-İŞ ve KESK, 1997 yılı Aralık ayında Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu ve Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'na üye oldular. Ancak Türkiye Kamu-Sen'in üyeliği veya resmi işleme konmuş bir üyelik başvurusu bile yoktur. Türkiye Kamu-Sen, Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na üyelik başvurusu için gerekli formları 1999 yılı Nisan ayının son günlerinde gönderdiği mektupla talep etmiştir. Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'na ise Nisan 1999 sonuna kadar böyle bir başvuruda bile bulunmamıştır.

Kitapta, TÜRK-İŞ'in OECD Sendika Danışma Komitesi (OECD-TUAC) üyeliğinden ise hiç söz edilmemektedir. Bu komite de ayrı bir örgütlenmedir. TÜRK-İŞ bu kuruluşa üyedir ve ödentilerini düzenli olarak vermektedir. TÜRK-İŞ ayrıca Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu

Asya Pasifik Bölge Örgütü'ne (ICFTU-APRO) üye bulunmaktadır. APRO, Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun bir bölge örgütü olmakla birlikte, ayrı üyelik işlemi ve ayrı ödentisi söz konusudur. Bu durum da Sayın Kamil Turan tarafından eksik bırakılmıştır.

İşçi konfederasyonlarına bağlı sendikaların üyesi buldukları uluslararası işkolu federasyonlarına ilişkin listede de hatalar ve eksikler söz konusudur. Örneğin, kitapta, TÜRK-İŞ üyelerinden Orman-İş Sendikası'nın hiçbir uluslararası işkolu federasyonuna üye olmadığı ileri sürülmektedir (s.31). Halbuki, bilindiği gibi, Orman-İş Sendikası Uluslararası İnşaat ve Ağaç İşçileri Federasyonu (IFBWW) üyesidir.

Haber-İş Sendikasının Milletlerarası PTT İşçileri Federasyonu'na üye olduğu belirtilmektedir. Halbuki bu uluslararası işkolu federasyonunun adı bir süre önce "İletişim Enternasyonalî" (Communications International) olarak değiştirilmiştir. Haber-İş artık İletişim Enternasyonalî'ne üyedir.

DİSK'e bağlı sendikaların uluslararası işkolu federasyonlarına üyelikleri konusunda da önemli eksiklikler vardır. Prof.Dr.Kamil Turan, DİSK'e bağlı yalnızca Gıda-İş, Tekstil ve Oleyis sendikalarının uluslararası işkolu federasyonlarına üye olduklarını ileri sürmektedir. Halbuki, örneğin, Genel-İş Sendikası Uluslararası Kamu Görevlileri Federasyonu'na (PSI), Lastik-İş Sendikası da Kimya, Enerji, Madencilik ve Genel İşçiler Enternasyonalî'ne (ICEM) üyedir.

Uluslararası alanda önemli diğer bir örgütlenme, Avrupa İşkolu Federasyonlarıdır. Kitapta, HAK-İŞ'e bağlı Öziplik-İş'in kendi işkolundaki Avrupa Federasyonu'na üyeliğinden söz edilirken, TÜRK-İŞ ve DİSK'e bağlı diğer sendikaların kendi işkollarındaki Avrupa Federasyonlarına üyeliklerine hiç değinilmemiştir. Örneğin, TÜRK-İŞ içinde Yol-İş ve Harb-İş'in, DİSK içinde Tekstil'in bu tür üyelikleri vardır.

Bunlar ve benzeri nitelikteki hatalar, sendikacılık hareketinin ve bu hareketin tarihinin incelenmesinde gösterilen özensizliğin ifadesidir. Kolayca erişilebilecek konulardaki bu tür hatalar, birçok yayına duyulan güveni sarsmaktadır.

DEMOKRAT PARTİ, İŞÇİLER VE SENDİKALAR

Demokrat Parti büyük bir halk desteğiyle iktidara geldi ve bu desteği uzun bir süre sürdürdü. Bu miras, 27 Mayıs 1960 sonrasında aynı çizgiyi sürdüren Adalet Partisi'nin büyük bir kitle desteğine sahip olmasına da katkıda bulundu. Bu büyük kitle desteği içinde, işçilerin önemli bir bölümü ve hatta bazı dönemlerde büyük bir çoğunluğu da bulunuyordu. Döneme ilişkin ciddi çalışmalar, işçilerin daha 1946 seçimlerinde DP'ye oy verdiğini belirtmektedir.² DP'nin işçilere ilişkin programının ancak ipuçlarının bilindiği bir dönemde bu destek, CHP'nin 1923-1946 dönemindeki tutumuna ve CHP ile özdeşleştirilen bazı sıkıntılara bağlıdır. İşçiler 1950 seçimlerinde DP'ye daha fazla destek verdiler. **“Türk işçisi... DP'ye geniş ölçüde oy verdi ve CHP'yi iktidardan düşürenlerin en büyük kesimini teşkil etti.”**³ Bu destekte, CHP'nin yaşama ve kazanma gücü olan tek alternatifinin DP olduğunun görülmesi kadar, grev hakkı konusunda DP'nin sürdürdüğü akıllı ve ısrarlı politikanın da rolü oldu. İşçiler 1954 ve 1957 seçimlerinde de DP'ye oy verdiler ve 27 Mayıs işçiler arasında önemli bir destek görmedi. DP'nin 10 yıllık iktidarı döneminde getirdiği veya günün koşullarında o dönemde sağlandığı için DP ile özdeşleştirilen bazı hak ve özgürlükler ve çalışma ve yaşama koşullarında gözlenen iyileşmeler, bu desteği sağladı. Diğer bir deyişle, **“İşçi kesimi Demokrat Parti tarafından ihmal edilmiş, vaadedilen grev ve toplu sözleşme hakları bile DP döneminde gerçekleştirilmemiştir”**⁴ biçimindeki değerlendirmeler doğru değildir.

Bu yazının amacı, dünyada ve Türkiye'de ekonomik büyüme, düşük oranlı işsizlik ve Soğuk Savaş koşullarında Türkiye'de 10 yıl iktidarda kalmış bir siyasal partinin işçiler ve sendikalarla olan ilişkisinin çeşitli boyutlarının incelenmesidir.

I. Muhalefet Yıllarında DP

Demokrat Parti, muhalefette olduğu dönemde işçilere yöneldiğinde ağırlıklı olarak iki noktayı kullandı: Cumhuriyet Halk Partisi döneminde çekilen sıkıntılar ve grev hakkı. Bu konudaki başarısı, 1950 seçimlerindeki sonucun çıkmasında etkili oldu.

Demokrat Parti 7 Ocak 1946 günü kuruldu. Programının 7. maddesi şöyleydi:

“...işçilerin, çiftçilerin, tüccar ve sanayicilerin, serbest meslekler mensuplarının, memur ve muallimlerin, yüksek öğretim talebesinin mesleki, içtimai ve iktisadi maksatlarla cemiyetler, kooperatifler ve sendikalar kurmalarını gerekli buluyoruz.”

Cemiyetler Yasası uyarınca sınıf esasına dayalı cemiyet kurmanın yasaklandığı koşullarda sendikalaşmanın savunulması ilerici bir talepti. Bu talebin yankıları, özellikle İstanbul yöresinde işçilerin DP'nin ocak ve bucak örgütlerinde örgütlenmesi oldu. Parlamento'da çoğunluğu elinde bulunduran CHP ise, 5 Haziran 1946 günü bu yasağı ve sendikaların kurulmasının önündeki idari engelleri kaldırdı; ülkenin dört bir tarafında sendikalar kurulmaya başlandı. Bu sendikalardan, sosyalist-komünist hareketlerle bağlantılı olanları 16 Aralık 1946 tarihinde faaliyetten alıkondu. DP de tartışmaları grev hakkına kaydırды.

Demokrat Parti'nin muhalefet yıllarında işçilere yönelik en önemli vaadi, grev hakkıydı. Bu nedenle, 1947-1950 döneminde temel tartışma bu hak üzerindedir. CHP ise grev hakkına karşı çıkmayı inatla sürdürerek, DP'nin işini kolaylaştırıyordu. 1947 yılı başlarında 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Yasa'nın Meclis görüşmeleri sırasında DP'liler

² Karpat, K., **Türk Demokrasi Tarihi**, Ankara, 1967, s. 144.

³ Sülker, K., **Türkiye Sendikacılık Tarihi**, İstanbul, 1987, s. 11.

⁴ Sunar, İ. “Demokrat Parti ve Popülizm,” **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 8, İletişim Yay., İstanbul, 1984, s. 2083-4.

grev hakkı sorununu gündeme getirdiler. DP'li milletvekili Suphi Batur bu konuda şunları söyledi 5:

“Çalışma Bakanlığı'nın ecnebi mevzuat hakkında alakadar komisyon üyelerine tevzi ettiği raporda grev usulünün bazı devletlerce kabul edilmediği ifade edilmekte ise de, bunların hangi devletler olduğu cihetinin meskut geçilmesi dikkate şayan görülmektedir. Bizim bildiğimize göre faşist İtalya'da, Nazi Almanya'sında ve Komünist Rusya'da işçilere grev hakkı tanınmamıştır... Grev esasını; suistimal edilmesine imkan bırakmayacak takyidatla mevzuatımıza ithal etmenin demokratik bir zaruret olduğu mütalaasındayız.”

DP'li Fuad Köprülü de grev hakkını savundu 6:

“Bugün hiç bir demokratik memleket yoktur ki, sendika dendiği zaman grev hakkı, amelenin elinde müdafaa vasıtası olarak kullandığı grev hakkı kabul edilmiş olmasın. Vekil arkadaşımız misal olarak Yunanistan'ı zikrettiler; bundan bir zuhul olduğunu arz ediyorum. Sonra diğer verdikleri misaller her halde pek demokratik memleketlere örnek olamayacak iki üç Cenubi Amerika memleketidir... Ekonomik faaliyet ve kudret dereceleriyle mütenasip şekilde ne büyük zararlara sebep olduğu malumdur. Onun için grev hakkını tabiatıyla bir takım kanuni takyidata tabi tutmağa mecburuz... Fakat bunu kabul etmek başkadır, grev hakkını menetmek başka. Demokrasi icabı olarak böyle bir sendika kanunu getiriyoruz demek, hem de sendika kanununda bu grev hakkını külliye reddetmek tamamen yanlış bir hareket olur. Eğer grev hakkı tanımiyorsak, kabul etmiyorsak, sendika kanununun hikmeti vücudu kalmaz. Bu sadece gösterişten ibaret kalır, mantıksızlıktan ibaret kalır.”

Demokrat Parti'nin 20 Haziran 1949 günü toplanan ikinci kurultayında, işçilere siyasi maksatlar dışında grev hakkının tanınacağı kararı alındı 7.

Demokrat Parti'nin işçilere yönelik politikaları Cumhuriyet Halk Partisi'ni iyice rahatsız etmişti. Dönemin CHP'lilerinin ve CHP'nin denetimindeki Ulus Gazetesi'nin bu dönemdeki yayınları, DP'nin işçilere yönelik politikasının etkinliğini ve etkisini göstermektedir. Kemal Zeki Gencosman Ulus Gazetesi'nde 25.1.1950 günü şunları yazıyordu 8:

“Son bir kaç günün hadiseleri gösteriyor ki, karşı parti şimdi yıldızını yeni bir yolda aramağa koyulmuştur. İşvereni bırakmış, işçinin eteğine yapışmıştır. İşçi vatandaşların mevhum davaları üstünde oy ticaretine girişmiştir. Büyük Millet Meclisinde, İş Kanununun bir maddesi üzerinde yapılan değişiklik görüşülürken Demokrat Parti hatipleri işçiye grev hakkı verilmesini istemişlerdir...Son haftalar içinde şurada burada yapılan sendika toplantılarında yüzlerce vatandaş arasından kimi yerde bir, kimi yerde iki kişinin ayağa kalkarak, 'grev hakkı' istemeleri, Demokrat Parti'nin grev edebiyatını Meclis salonundan dışarı taşımış olduğunu gösteriyor.”

Etem İzzet Benice de Son Telgraf Gazetesi'nde 29.1.1950 günü yazdığı bir yazıda DP'nin bu konudaki tavrını şöyle eleştiriyordu 9:

⁵ TBMM, **Tutanak Dergisi**, 20.2.1947, s. 300.

⁶ TBMM, a.g.e., 20.2.1947, s. 305-6.

⁷ Karpat, a.g.e., s. 200-1.

⁸ Gencosman, K.Z., “Türk İşçisini Tanımıyorlar,” **Ulus**, 25.1.1950, Çalışma Bakanlığı, **Grev Olayları ve Türkiyemiz**, Ankara, 1950, s. 41-2.

⁹ Benice, E.İ., “Grevin Türkiye'de Yeri Niçin Yoktur?” **Son Telgraf**, 29.1.1950, Çalışma Bakanlığı, **Grev Olayları ve Türkiyemiz**, Ankara, 1950, s. 54-6.

“Demokrat Parti Türk işçisi için ‘grev hakkı’ koparmanın peşindedir. Genel Şefleri bu yoldaki karar ve arzusunu zaman zaman açıkladığı gibi, yine Demokrat Parti milletvekilleri tarafından bir çok fırsatlarda mevzu Büyük Millet Meclisi müzakerelerine intikal ettirilmiştir... Demokrat Parti ‘grev’in Türk işçisi ve Türk milleti için faydalı bir müessese mi olduğuna inanıyor, yoksa beş on bin işçinin oy’unu mu avlamak istiyor; bazı hususi ve kendisine vaki gizli tahrik ve tesirlerin cereyan ve nüfuzu altında mı kalıyor?... Demokrat Parti’ye, bütün milli partilere, Türk işçisine şu hakikati anlatmak yerindedir: Cumhuriyet demokrasisinde ‘grev’in de, ‘lukavt’ da hiç bir zaman yeri olmayacaktır. Türk işçisinin ve iş verenin karşılıklı hakları daima tahkim sistemi ile kanuni müeyyidelerin ve ileri anlayışların taminatı altında bulunacaktır...’Moskova’nın ve ‘Kominform’un dünya demokrasilerini yıkmak, dünya sanayiini ve ekonomik istihsalini mefluç hale getirmek, içtimai düzeni baltalamak, milletleri kardeş kavgalarına boğmak, memleket ve devletlerin huzurunu kaçırmak, hususi sermaye ve teşebbüsü imha etmek, kızıl emperyalizmi tahakkuk ettirmek yolunda her yerde bir beşinci ve altıncı kol kurabilmek için gizli ve açık memleket, memleket kundakladığı ‘grev’ ve Moskova talimatına bağlı ‘sendika’ ve ‘işçi hayatı’ sistem ve usulleri ise elbette ki Türkiye’de ve Türk Milleti arasında asla filizlenmek ve serpmek imkan ve fırsatını bulamayacaktır. Buna, hem Türk demokrasisi, hem Türk Milleti, hem vatansever Türk işçisi asla müsaade etmeyecek ve milli Türk partileri de bu yolda hileli tuzaklara düşürülemez.”

DP 1950 seçimlerine bu tartışmalarla girdi ve büyük bir başarı kazandı.

II. İktidar Yıllarında DP

Demokrat Parti çok uygun ekonomik ve siyasal koşullarda iktidara geldi ve bunu, geniş bir kitle desteği kazanmakta başarılı bir biçimde kullandı. İlk başta, özellikle İkinci Dünya Savaşı döneminde yaşanan sıkıntılarla özdeşleştirdikleri CHP’ye duydukları tepkiyle, güçlü gözükten tek alternatif olan DP etrafında toplananlar, bir süre sonra, DP döneminde yaşamlarında gördükleri olumlu gelişmeler nedeniyle DP’ye bağlandı. Geniş halk kitlelerinin yaşamlarında DP döneminde görülen gelişmelerin bir bölümü, dönemin ekonomik ve siyasal konjonktürüne, bir bölümü ise DP’nin uyguladığı politikalara bağlıydı. Ancak, gerçek neden ne olursa olsun, bu konudaki olumlu gelişmelerin tümü DP’nin hanesine yazıldı.

1950’li yıllarda Marshall yardımının etkisiyle Türkiye’de karayolları ağı hızla geliştirildi. Köy ve orman yolları ve köy içme sularının yapımı il özel idare bütçesinden devlet bütçesine aktarıldı ve hızla yaygınlaştı. Büyük limanlar, barajlar, sulama tesisleri, elektrik santralleri inşa edildi. Yeni fabrikalar açıldı, yeni istihdam olanakları yaratıldı. Ülkeye çok sayıda traktör, tarım araç ve gereci, iyi tohum ve suni gübre geldi. Tarımda işlenen toprak, verimlilik ve üretim arttı. Köylüye Ziraat Bankası kanalıyla bol ve düşük faizli kredi verildi. Tarım ürünleri fiyatları yüksek tutuldu. Toprak Mahsulleri Ofisi’nin alımlarında çiftçi kollandı. Devlet toprakları köylüye dağıtıldı. Margarin, gazocağı, lastik ayakkabı insanların yaşamında önemli değişiklikler yaptı. Koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetleri yaygınlaştı, salgın hastalıklarla mücadelede önemli başarılar elde edildi. Eğitim hizmetleri yaygınlaştı. Elektrik üretimi arttı, birçok köye elektrik götürüldü. Dayanıklı tüketim mallarının yerli üretimi ve kullanımı artmaya başladı. Hızla yaygınlaşan radyo hükümetler tarafından etkili bir propaganda aracı olarak kullanıldı. Bütün bunlardan önemlisi, köylü üzerinde jandarma baskısı kalktı; bazı memurların halkı aşağılayan tavırları değiştirildi; işyerinde şef ve ustabaşı tahakkümü ve hatta dayağı büyük ölçüde sona erdirildi; halk kendi oyunun değerini kavramaya başladı ¹⁰. Seçimler öncesinde “Yeter, Söz Milletindir” sloganını kullanan DP, iktidarda bulunduğu dönemde bunu belirli bir oranda uyguladı.

¹⁰ Giritlioğlu, F., *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Mevkii*, Ankara.1965, s. 314, 369; Ağaoğlu, S., *Demokrat Parti’nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri, Bir Soru*, İstanbul, 1972, s. 7, 78; Basın-Yayın ve Turizm Umum

1950'li yılların ikinci yarısında başlayan ekonomik bunalım¹¹ ise, işçilerin yaşama ve çalışma koşullarına çok fazla yansımada.

Şahap Kocatopçu'nun Sümerbank'tan ayrılmak zorunda kalışının öyküsü, bu dönemde işçilerin niçin Demokrat Parti'yi tuttuklarını çok açık bir biçimde anlatmaktadır¹²:

“Bu arada 1950 yılına geliniyor. Yurtdışında olduğu için ilk kez oy kullanan genç Kocatopçu, ‘Yeter, Söz Milletindir’ sloganının cazibesine kapılarak Demokrat Parti'ye oy veriyor ve parti iktidara geliyor.

“Kocatopçu işletme müdürü olarak Filyos Ateş Tuğlası Fabrikası'nda çalışırken, DP'li milletvekilleri o günlerin havası içinde sık sık fabrikaya gelerek işçilerin arasına katılıyorlar ve ali kıran baş kesen havasında, ‘bu yöneticilerden şikayetiniz varsa hemen bize söyleyin, icabına bakalım,’ mesajını veriyorlar.

“Bu ziyaretler sık sık tekrarlanınca Kocatopçu da bekçilere talimat veriyor ve fabrikaya gelecek DP milletvekillerinin doğrudan genel müdürün odasına alınmasını istiyor.

“Milletvekilleri bu işe pek şaşıyorlar ve Filyos Ateş Tuğlası Fabrikası'nda diledikleri zaman işçilerle görüşmelerini engelleyen işletme müdürünü affetmiyorlar. Şahap Kocatopçu, kısa bir süre sonra o dönemin İşletmeler Bakanı Sıtkı Yırcalı'nın emriyle Ankara'ya sürülüyor.”

Yol-İş Federasyonu eski Genel Başkanı Halit Mısırlıoğlu'nun 1950'li yıllarda Mersin Yol-İş Sendikası'nın başkanırken unutamadığı olaylardan biri, Başbakan Adnan Menderes'in Mersin'de Karayolları Bölge Müdürlüğü'nü ziyaret etmesi ve Halit Mısırlıoğlu ve diğer sendika yöneticileriyle birlikte tabldotta yemek yemesiydi. Halit Mısırlıoğlu bu yıllarda işçilerin DP'ye bakışını şöyle anlatıyordu¹³:

“İşçiler 1950 yılında kişiliklerine kavuştular. İşçiler DP'ye güvenerek işyerlerindeki baskılara karşı kafa tutmaya başladılar. CHP döneminde Bakanın kapıcısı bile bakan gibiydi. DP döneminde ise işçinin ve sendikacının Bakanla görüşmesi mümkün oldu. İletilen sorunlar takip edilir ve bu konuda başvurana bilgi verilir. DP'liler gönül almasını bilirlerdi, insanca muamele yaparlardı. DP'li bir bakan bir yere geldi mi, tüm cemiyetlerin yöneticileriyle toplantı yapar, onları dinlerdi.”

Eskişehir'li demiryolu işçisi ve DP'li sendikacı Hamit Kızılkaya da bu yılları şöyle anlatıyordu¹⁴:

“Demiryolu işçisinin yüzde 80'i DP'liydi. CHP döneminde ismimiz ‘amele’ idi. DP döneminde adam yerine konduk... Bu yıllarda milletvekilleri sendikaya gelir, ‘ne istersiniz?’ diye sorarlardı. Eskişehir'de DP'nin 24 ocağı vardı. Hepsi demiryolcuydu.”

1943-1960 döneminde Malatya'da Sümerbank Dokuma Fabrikası'nda işçi ve sendika yönetim kurulu üyesi olarak çalışan Hasan Coşkun 1951-1960 dönemini şöyle anlatıyordu¹⁵:

Md., **Türkiye Nasıl İlerliyor, 1950-1957**, Ankara, 1957, s. 1-20; Eroğul, C., **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, SBF Yay. Ankara, 1970.

¹¹ Kepenek, Y., **Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi**, Verso Yay. Ankara, 1990 s. 113.

¹² Tamer, M., “Kocatopçu Sümerbank'tan Nasıl Atılmış,” **Cumhuriyet**, 30.7.1988.

¹³ Koç, Y., **TÜRK-İŞ Tarihinden Portreler, Eski Sendikacılardan Anılar-Gözlemler**, TÜRK-İŞ Yay., Ankara, 1998, s. 81-82.

¹⁴ Koç, Y., a.g.e., 1998, s. 91.

¹⁵ Koç, Y., a.g.e., 1998, s. 94-5.

“1951-1960 döneminde işçi rahattı. Hakettiğini alırdı. İşçi çocukları bu dönemde üniversiteye gidebilmeye başladı. Çalışkan işçi bu yıllarda bağ bahçe aldı, ev sahibi oldu. İşyerinde huzur vardı. Havadan geçinenlere son verildi. Primler arttı. Çalışana hakkı verildi. Yemekler üç kaba çıktı; iki kap yemeğe ilave olarak tatlı da vermeye başladılar. Her Cuma günü davar eti vardı. Yemekler iyiydi. Ekmek iyiydi. İşçi mümessilleri yemeklerin kalitesini kontrol ederdi. İşten çıkarmalar pek yoktu. İkramiye verilmeye başlandı. Herkese eşit zam veriliyordu.”

1957-1960 döneminde TÜRK-İŞ Genel Başkanı Nuri Beşer, DP'yi tutmasının nedenlerini şöyle anlatıyordu¹⁶ :

“İşçinin 1950 yılına kadarki sıfatı ‘amele’ idi. İşçi 1950 yılından sonra kendine geldi. İşçi, kendisine efendi muamelesi yapılmasını öğrendi, insan olduğunu öğrendi. Sendika, devleti yönetenlerle görüşebilmeye başladı.”

TES-İŞ Federasyonu'nun 1964-1966 dönemi genel başkanı ve TÜRK-İŞ'in 1966-1970 dönemi İcra Kurulu üyesi ve Genel Eğitim Sekreteri olan Salahaddin Erkap, DP'nin Eskişehir 1 no.lu bucağında üyeydi. Daha sonra da Bursa, İzmir, İstanbul ve Eskişehir'de DP'nin ocak ve bucak teşkilatlarında çalıştı. Erkap, DP'nin etkinliğini şöyle anlatıyordu ¹⁷:

“Geçmişte insan sayılmayanlar DP döneminde insan sayılmanın hazzını yaşadı ve bu nedenle DP'ye bağlandı. DP işçiye birçok hak getirdi. Ama en önemlisi, psikolojikti, adam yerine konmaktı. 1950-1954 yılları DP'nin altın devriydi. 1957'den itibaren halk arasında muhalefet başladı. DP içindeki hiziplerin karşılıklı suçlamaları da DP'yi yıprattı. Ancak 1957 ve sonrasının zor günleri bile 1950 öncesinden çok daha iyiydi. “İşçi ve esnaf, DP döneminde bucak teşkilatı aracılığıyla memur tayin ettirmeye başladı. CHP döneminde hep memurlara bazı maddi haklar sağlandı. İşçi hep hakir görüldü. Memura bir ara yılda 5 maaş ikramiye verdiler. Sonra kaldırıldı... İşçi o yıllarda sendikadan çok partiye bağlıydı. ‘Parti menfaat sağladı, sendika ne sağladı’ diyenler çoktu.”

Bu dönemde çoğulcu ve katılımcı parlamenter demokratik düzen ile bağdaşmayan işler de yapıldı. İktidardaki anlayış 1955 yılında 6-7 Eylül olaylarını yarattı, 1957 yılında sendika birliklerinin kapatılmasını sağladı, 1959 yılında Vatan Cephesini kurdu; başta İsmet İnönü olmak üzere birçok CHP'li saldırılara maruz kaldı, Türk Ceza Yasası'nın Mussolini dönemi İtalya'sından alınan 141 ve 142. maddeleri daha da ağırlaştırıldı, 1960 yılında oluşturulan Tahkikat Komisyonu ile ülkede temel hak ve özgürlüklere büyük darbe indirildi.

DP Yöneticileri, CHP'ye karşı duyulan tepkiyi ve Soğuk Savaş koşullarını çok etkili bir biçimde kullanarak, halkın geniş kesimlerinin desteğini aldılar. Ancak bunun ne ölçüde “Söz Milletindir”i sağladığı tartışmalıdır.

DP, halka sağladığı yararların yanı sıra, özel olarak işçilere bazı yeni haklar tanıdı veya var olan bazı hakların kullanılmasını sağladı. DP Yönetimi 1950-1954 döneminde, ekonomik canlanmanın getirdiği olanakları da etkili bir biçimde kullanarak, işçilerle ve sendikalarla çok iyi geçindi. Ancak, sendikaları istediği gibi kontrol altına alamayınca, sendikaları ve özellikle üst örgütleri devreden çıkararak işçilerle doğrudan bağ kurma çabaları ağır bastı. İşçilerin DP ocak ve bucaklarında örgütlenme çalışmalarına hız verildi. Vatan Cephesi'ne işçilerin ve memurların girmesi için yoğun bir çaba harcandı ¹⁸. Vatan Cephesi'nin 1959 yılı başlarında kurulmaya başlanmasının ana

¹⁶ Koç, Y., a.g.e., 1998, s. 179.

¹⁷ Koç, Y., a.g.e., 1998, s. 229.

¹⁸ Ekmekçi, M., “Çimento Sanayiinde Memurlar Vatan Cephesi'ne Zorla Nasıl Kaydettirilmişlerdi?” *Öncü*, 25.12.1960; Çavdar, T., “Demokrat Parti,” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, 1984, s. 2069-70.

nedenlerinden biri, DP'nin sendikaları istediği gibi kullanma girişimindeki başarısızlığıydı. Sendikacılardan bazıları da DP listesinden milletvekili seçildi. DP listesinden 1950 seçimlerinde İhsan Altınel, Abidin Tekön, Ahmet Topçu, 1954 seçimlerinde Necati Diken, Mehmet Naci Kurt, Abidin Tekön ve Ahmet Topçu ve 1957 seçimlerinde de Necati Diken, Rüştü Güneri, Recep Kırım, Ahmet Ünal ve Mahmut Yüksel seçildiler¹⁹.

Adnan Menderes, 1 Mayıs 1960 günü radyodan yaptığı konuşmada işçilerin işçi bayramını şöyle kutladı²⁰:

“Bugün 1 Mayıs İşçi Bayramı, işçi kardeşlerimize elemsiz, kedersiz bir çok bayramlar idrak etmelerini ve onların refah ve saadetini temenni ederken, bu gayede kendilerine her zaman yardımcı olmanın en aziz emelimi teşkil ettiğini ifade etmek isterim.”

DP 1960 yılındaki öğrenci olaylarına karşı işçileri kullanmayı düşündü. Halil Tunç bu döneme ilişkin olarak şunu belirtmektedir²¹: 27 Mayıs sonrasında

“Bizim fabrikada da atılmalar oldu. DP il örgütü talebe hareketlerine karşı işçileri kullanmaya çalışmıştı. Ceketinin içine saklanmış sopalarla işçileri kullanmak istemişti talebelere karşı. Bu işlere karışanlar ihbar edilmiş. Onları işten attılar.”

1950'li yıllarda işçi ve sendikacılık hareketinin gücü son derece sınırlıydı. Uygulanan yeni politikalar sonucunda kentlere göç ederek iş arayan insanların önemli bir bölümü toprak mülkiyetiyle bağlarını koparmamıştı. Ülkede örgütlülük ve örgütlü mücadele geleneği yoktu. Grevin yasaklanmış olması ve geniş çevrelerce komünistlikle özdeşleştirilmesi de, bu aracın etkisini daha da azaltıyordu. Ayrıca, hakim olan iyimserlik havası, bu tür gerginlikler, mücadeleler ve çatışmalara gerek kalmadan, işlerin her geçen gün daha da iyiye gideceği izlenimini yaratıyordu. DP iktidarlarının bu koşullarda sağladığı iyileştirmeler de işçilerin sendikalardan çok DP'ye bağlanması sonucunu doğurdu.

A. İşçi Haklarındaki Gelişim

1. Ücretler

1950-1960 döneminde işçilerin gerçek ücretlerinde mutlak anlamda bir artış yaşandı. Bu yıllarda gelir dağılımında bir düzelme olmamakla birlikte, gerçek ücret düzeyindeki artış, işçilerin DP'den beklentilerini önemli ölçüde karşıladı ve DP'ye duyulan sempatiyi artırdı. Özellikle 1950-54 yılları arasında işçi ücretleri artırıldı.

Bu konuda DP'nin 1954 yılında yayınlanmış bir propaganda kitabında şöyle deniliyordu²²:

“1952 yılından beri asgari ücret esaslı İstanbul, Hatay, İçel, Bursa, Seyhan ve İzmir'de tütün, çirçir, pamuk ve mensucat iş kollarında tatbik edilmeğe başlanmış ve işçilerin maişet şartları üzerinde derhal tesiri görülmüştür.

“İşveren ile işçi arasındaki ücret ihtilafları Yüksek Hakem Kurulunda halledilmektedir. 1950'den bu güne kadar Yüksek Hakem Kurulu'na intikal eden 238 ücretlere zam talebinin 149'u işçi lehine karara bağlanmıştır.

“İş Kanununun tatbiki neticesinde 2nci Cihan Harbinden evvel 50-100 Kr. ücretle çalışan san'atsız amelenin bugün aldığı ücret 400-500 Kr. civarındadır. Ve bu artış

¹⁹ Kültür Bakanlığı - Tarih Vakfı, **Sendikacılık Ansiklopedisi**, C.3, İstanbul, 1998, s. 489.

²⁰ Koç, Y., **Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Tarihi, Olaylar - Değerlendirmeler**, YOL-İŞ Yay., Ankara, 1996, s. 237-239.

²¹ Koç, Y., a.g.e., 1998, s. 68.

²² DP, **Kalkınan Türkiye**, Ankara, 1954, s. 103.

aynı devreler arasındaki geçim şartları tereffünün üstündedir. Bilhassa 1950-54 seneleri arasında ücretler yükselmiş ve hususi işyerlerinde vasati % 31, Sümerbank'ta % 48, Etibank'ta % 30, Makina-Kimya Kurumu'nda % 30 gibi bir nisbete varmıştır."

Aynı kitapta işçilerin ve memurların satınalma gücündeki gelişmelere ilişkin değerlendirmeler de şöyleydi ²³:

"İşçilerin gelir vergisi rejimi sayesinde, ücretlerinden daha az para kesilmesi temin edilmiştir... 1950-54 arasında işçi sınıfının global iştirak kuvveti vasati olarak % 70 nisbetinde yükseltilmiştir.

"Memurlara gelir vergisi rejimi takriben % 15 bir istifade sağlamıştır. Ayrıca 1953-1954 arasındaki 13 ay zarfında 4 maaş tutarında ikramiye verilmesi için kanun çıkarılmıştır. Yalnız bu iki tedbir, memurların global iştirak kuvvetini vasati olarak % 40 nisbetinde yükseltmiştir."

Metin Kutal ise 1951-1954 döneminde gerçekleşen gerçek ücret artışının yüzde 16 oranında olduğunu belirtmektedir. Metin Kutal'ın hesaplamalarına göre, 1955-1959 döneminde bu artış yavaşlamış ve toplam yüzde 6,8 düzeyinde kalmıştır ²⁴.

1950-1960 döneminde işçi ücretlerinin artmasında mevzuat değişiklikleri ile getirilen yeni uygulamaların, iç yönetmeliklerin, işçiler ve sendikalar tarafından çıkarılan toplulukla iş ihtilaflarının ve çok az sayıdaki bazı işyerlerinde bağıtlanan toplu iş sözleşmelerinin katkısı oldu. Mevzuattaki gelişmeler aşağıda özet olarak sunulmaktadır.

Asgari Ücretlerin Tesbitine Müteallik Yönetmelik çıkarıldı (onama tarihi: 8.1.1951) ve yerel asgari ücretlerin saptanmasına başlandı. Bu yönetmelikte 5.6.1957 günü bir değişiklik yapıldı. Gazetecilerin asgari ücretlerinin saptanmasına ilişkin talimatname 29.1.1955 günlü Resmi Gazete'de, gemiadamlarının asgari ücretinin saptanmasına ilişkin talimatname de 16.6.1955 günlü Resmi Gazete'de yayınlandı. Tarım işçilerinin ücretleri hiçbir esasa bağlı değildi. Çalışma Bakanlığı, tarım işçilerine en az ne kadar ücret verilebileceğini düzenlemeye başladı ²⁵.

1951-1955 döneminde asgari ücretlerin belirlenmesi için 12 ilde (İzmir, Bursa, İstanbul, Balıkesir, Kocaeli, Samsun, Trabzon, Sakarya, Isparta, Seyhan, Hatay, İçel) mahalli komisyonlar oluşturuldu ve mensucat, tütün, çırçır, pamuk toplama, pamuk çaba, batöz kızak, yağ ve sabun, ekmek ve un ile basın işkollarında asgari ücret saptandı. Bu dönemde toplam 47 tespit yapıldı. 1956-1960 döneminde 31 ilde daha asgari ücretler belirlendi. 1956-1960 döneminde toplam 270 asgari ücret tespiti yapıldı ²⁶.

30.11.1951 gün ve 3/14072 sayılı kararname ile İş Uyuşmazlıklarını Uzlaştırma ve Tahkim Tüzüğü çıkarıldı ve İş Yasası'nda yer alan toplulukla iş ihtilafı çıkarma süreci yaygın bir biçimde kullanılmaya başlandı. Bu tüzük 21.5.1955 gün ve 4/5154 sayılı kararname ve 10.10.1957 gün ve 4/9600 sayılı kararname ile değiştirildi.

3008 sayılı İş Yasası'na göre, bir işyerinde çalışan işçilerin 10 kişiden az olmamak üzere beşte biri, yürürlükteki çalışma koşullarının tümünü veya bir bölümünü veya bunların uygulanma biçimini değiştirmek için "toplulukla iş ihtilafı" çıkarabiliyordu. Bu işçiler adına görüşmeleri, mümessil işçiler yürütüyordu. Yapılan görüşmelerde bir anlaşma sağlanamazsa, durum yetkililere

²³ DP, a.g.e., s. 70-1.

²⁴ Kutal, M., **Teorik Esasları ve Tatbikatı Bakımından Asgari Ücret**, İ.Ü.İktisat Fakültesi İktisad ve İçtimaiyat Enstitüsü Yay., İstanbul, 1969, s.131-2.

²⁵ Çalışma Vekaleti, **İşçiye Sağlanan Faydalar**, Ankara, 1957, s.15.

²⁶ Kutal, a.g.e., s. 182-92.

bildiriliyordu. Bu kez, yetkililerin gönderdiği bir memurun yanında anlaşmazlık konuları bir kez daha görüşülüyordu. Yine bir uzlaşma sağlanamazsa, vilayet hakem kurulu devreye giriyordu. Vilayet hakem kurulunun kararına Yüksek Hakem Kurulu nezdinde itiraz etme hakkı vardı. Yüksek Hakem Kurulu'nun kararları kesindi. Yüksek Hakem Kurulu kararının üzerinden 26 iş haftası geçmeden aynı konuda yeniden bir toplulukla iş ihtilafı çıkarılmıyordu. Vilayet hakem kurulu ve Yüksek Hakem Kurulu'na 2.3.1954 gün ve 6298 sayılı Yasayla işçilerin ve işverenlerin temsilcilerinin katılımı da sağlandı.

3008 sayılı İş Yasası uyarınca çıkarılan toplulukla iş ihtilafları konusunda yayımlanmış hiçbir bilimsel çalışma yoktur. Bu ihtilafların bir bölümü işyeri düzeyinde çözümlenmiştir. Vilayet hakem kurullarına iletilen toplulukla iş ihtilafları konusunda da hiçbir araştırma yayınlanmamıştır. Vilayet hakem kurulu kararlarına yapılan itirazlar üzerine Yüksek Hakem Kurulu'nun verdiği kararlar Resmi Gazete'de yayınlanmaktadır. Kararların tarihleri ve yayımlandıkları Resmi Gazeteler konusunda bazı listeler bulunmakla birlikte, bu kararların incelemesi yapılmamıştır.

Yüksek Hakem Kurulu'nun bu konudaki ilk kararı, İzmir Tramvay ve Elektrik T.A.Ş. işçileri ile ilgilidir ve 5 Kasım 1939 tarihinde verilmiştir. Yüksek Hakem Kurulu, 1941 yılında 1 karar, 1942 yılında 1 karar, 1943 yılında 1 karar, 1946 yılında 3 karar, 1947 yılında 7 karar, 1948 yılında 4 karar, 1949 yılında 9 karar vermiştir. Yüksek Hakem Kurulu'na intikal eden uyuşmazlıklarda 1951 yılından itibaren büyük bir artış gözlenmektedir. 1950 yılında 14 karar verilmişken, 1951 yılında 66 karar, 1952 yılında 116 karar, 1953 yılında 78 karar, 1954 yılında 161 karar, 1955 yılında 109 karar, 1956 yılında ise 70 karar verildi.

1950-1960 döneminde sendikaların veya doğrudan işçilerin çıkardıkları toplulukla iş ihtilafları ile ücretler ve diğer çalışma koşullarında iyileştirmeler sağlandı. Örneğin, Tekel işyerlerinde örgütlü sendikaların işverenle yaptığı görüşmeler ve çıkardıkları toplulukla iş uyuşmazlıkları aracılığıyla 1950-1960 döneminde 5 kez zam alındı. 7 Ağustos 1951 tarihinde yüzde 30, 1 Nisan 1954 tarihinde yüzde 10, 1 Ocak 1956 tarihinde yüzde 10, 1 Ağustos 1957 tarihinde yüzde 10, 1 Aralık 1958 tarihinde de yüzde 20 oranlarında zam yapıldı ²⁷.

Yapılan görüşmeler sonucunda Ereğli Kömür İşletmeleri'nde çalışan işçilerin ücretleri de artırıldı. İşyerinde uygulanan taban ücreti 1951 yılında 200 kuruşa, 1953 yılında 250 kuruşa, 1955 yılında 400 kuruşa, 1957 yılında yerüstünde 450 kuruşa ve yeraltında 525 kuruşa, 1959 yılında da yerüstünde 600 kuruşa ve yeraltında 650 kuruşa yükseltildi ²⁸.

8.2.1952 gün ve 5868 sayılı Yasa ile (Resmi Gazete: 13.2.1952) işçiler açısından çok önemli olan kıdem tazminatı konusunda işçiler lehinde önemli bir adım atıldı. Bu tarihe kadarki uygulamaya göre, emekliye ayrılan işçiye kıdem tazminatı ödenmiyordu. Bu Yasa ile işçiler emekli olduklarında kıdem tazminatı alabilmeye başladılar ("Münhasıran ihtiyarlık sigortasından aylık veya toptan ödeme almak gayesiyle iş akdini fesheden işçi, bu fıkra yazılı bulunan tazminata hak kazanır.").

9.8.1951 tarihinde kabul edilen ve 15.8.1951 günlü Resmi Gazete'de yayınlanarak 1.3.1952 tarihinde yürürlüğe giren 5837 sayılı İşçilere Hafta Tatili ve Genel Tatil Günlerinde Ücret Ödenmesi Hakkında Yasa ile, işçinin çalışmadığı hafta tatili ve Ulusal Bayram ile genel tatil günlerinde yarım gün ücret alması sağlandı. 8.6.1956 gün ve 6734 sayılı Yasayla da (Resmi Gazete: 14.6.1956), işçiye bu günlerde çalışmadan tam ücret verilmeye başlandı.

Otel, lokanda, gazino gibi işyerlerinde çalışan garsonların ve benzeri işçilerin ücretleri, aldıkları bahşişler ve yüzdeleri konusunda çalışanları koruyucu bir yasal düzenleme yoktu. 1953 yılında

²⁷ Türkiye Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçi Sendikaları Federasyonu - TTMGYİSF, **TTMGYİSF Olağanüstü Kongresi İdari, Mali ve Murakabe Raporları - 1969**, İstanbul, 1969, s.21.

²⁸ Karahasan, Ö., **Türkiye Sendikacılık Hareketi İçinde Zonguldak Maden İşçileri ve Sendikası**, ZM-İş Yay., Ankara, 1978, s.373.

çıkarılan bir yasayla bu haklar düzenlendi ve güvence altına alındı (28.1.1953 gün ve 6032 sayılı Garson ve Benzeri İşçilerin Hizmet Karşılıkları Hakkında Yasa). Yasa 3.2.1953 günlü Resmi Gazete'de yayınlandı ve bir ay sonra yürürlüğe girdi. 4.5.1953 gün ve 4/706 sayılı kararname ile de Garson ve Benzeri İşçilerin Hizmet Karşılıkları Hakkında Nizamname kabul edildi. Bu hakların kullanımının düzenlenmesi 30.7.1954 gün ve 4/3529 sayılı İcra Vekilleri Heyeti kararnamesi (Resmi Gazete: 16.9.1954) ve 15.8.1955 gün ve 4/5700 sayılı İcra Vekilleri Heyeti kararı (Resmi Gazete: 12.9.1955) ile daha da ayrıntılandırıldı

Bazı inşaat işyerlerinde kimlerin "işçi" sayılacağı konusundaki yorum farkları nedeniyle birçok işçi yıllık ikramiyelerini almakta zorluk çekiyordu. TBMM'nin 7.5.1956 gün ve 1966 sayılı Tefsir Kararıyla bu sorun çözüldü ve ikramiye ödemelerindeki aksaklıklar sona erdirildi²⁹.

Zonguldak bölgesindeki işçilerin kıdem tazminatı hakkından yararlanabilmeleri de ancak 1951 yılında gerçekleşti. **"1937 yılında mer'iyete giren ve 12inci maddesi ile muayyen şartların husule gelmesi halinde kıdem tazminatının verilmesini amir bulunan İş Kanununun bu hükmü Havzada ancak 1951 yılından itibaren tatbik edilebilmiştir."** ³⁰

17.6.1938 gün ve 3460 sayılı Sermayesinin Tamamı Devlet Tarafından Verilmek Suretiyle Kurulan İktisadi Teşekküllerin Teşkilatıyla İdare ve Murakabeleri Hakkında Yasa uyarınca bu işyerlerinde çalışan memur ve müstahdemlere yılda bir aylık istihkaklarını geçmemek üzere ikramiye veriliyordu. İşçiler bu haktan yararlanamıyordu. 28.12.1953 gün ve 6212 sayılı Yasa (Resmi Gazete: 30.12.1953) ile İktisadi Devlet Teşekküllerinde çalışan işçilere "ilave tediye" adı altında 26 yevmiye tutarında ikramiye ödenmeye başlandı. 26.1.1955 gün ve 6452 sayılı Yasayla (Resmi Gazete: 31.1.1955) da, İktisadi Devlet Teşekkülleri dışında kalan kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan işçilere de yılda 26 yevmiye ilave tediye uygulaması getirildi. 4.7.1956 gün ve 6772 sayılı Yasa (Resmi Gazete: 11.7.1956) ile kamu kesimindeki tüm işyerlerinde çalışan işçilere yılda 52 yevmiye tutarında ikramiye ("ilave tediye") verilmeye başlandı. Madenlerde yeraltında çalışanlara ödenen ikramiye ise 78 günlük ücret tutarına çıkarıldı.

Hazırlama, Tamamlama veya Temizleme İşleri ile Aralı İşler Nizamnamesi 11.10.1943 günü kabul edilmiş ve 2.11.1943 günü yayımlanmıştı. 25.5.1959 gün ve 7284 sayılı Yasa (Resmi Gazete: 1.6.1959) ile 3008 sayılı İş Yasasında bir değişiklik yapıldı ve normal çalışma saatleri öncesinde veya sonrasında yapılması gerekli olan hazırlama, tamamlama veya temizleme işlerinde çalışan işçilerin çalışma süresinin yeni düzenlemeyle azalması durumunda ücretinde herhangi bir indirimle gidilemeyeceği düzenlemesi getirildi. 2.11.1943 günlü Nizamname de 22.1.1959 günü yayımlanan 4/12516 sayılı kararname ile değiştirildi.

2. Çalışma Koşulları

1950-1960 döneminde kabul edilen mevzuat, iç yönetmelikler, çıkarılan toplulukla iş ihtilafları ve az sayıdaki toplu iş sözleşmesi ile çalışma koşullarında önemli iyileşmeler sağlandı. Çıkarılan mevzuatın ne ölçüde uygulandığı tartışmalıdır. Ancak, bu dönemde, sendikaların artan önemi ve işçilerin ve sendikaların siyasal ilişkileri sayesinde, mevcut mevzuatta yer alan ve geçmişte gözardı edilen işçi lehindeki hükümlerin önemli bir bölümünün uygulanması sağlandı.

3008 sayılı İş Yasası ilk çıktığında, "mahiyeti itibariyle yolunda işleyebilmesi için günde en az on işçi çalıştırmağı icap ettiren" işyerlerinde uygulanıyordu. 25.1.1950 gün ve 5518 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikle, daha küçük işyerlerinin de İş Yasası kapsamına alınması konusunda Bakanlar Kurulu'na yetki verildi. Bu yetki DP döneminde etkili bir biçimde kullanıldı. Bakanlar Kurulu'nun 29.4.1952 gün ve 3/14937 sayılı, 30.5.1956 gün ve 4/7372 sayılı ve 28.2.1957 gün ve

²⁹ Çalışma Vekaleti, a.g.e., s. 29; Saymen, F.H., **Sistemantik Türk İş Hukuku Mevzuatı**, İstanbul, 1958, s. 5-6.

³⁰ Alpdündar, M., "Ereğli Kömür İşçileri ve Sendika Faaliyetleri," **Sosyal Siyaset Konferansları**, 16. Kitap, İstanbul, 1965, s. 140.

4/8761 sayılı kararlarıyla İş Yasası'nın uygulama alanı genişletildi. 1950 yılında İş Kanunu kapsamında 9 bin işyeri ve 373 bin işçi vardı. 1956 yılında ise 21.400 işyerinde çalışan 600 bin işçi İş Yasası kapsamındaydı³¹.

Basın İş Yasası ilk kez 13.6.1952 tarihinde kabul edildi ve 20.6.1952 günlü Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi (5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi hakkında Yasa). Bu Yasa ile basın mesleğinde çalışanlara 3008 sayılı İş Yasası ile diğer işçilere sağlanan hakların üstünde ve ötesinde bazı haklar tanındı. Örneğin, her yıl için hesaplanacak kıdem tazminatı gazetecinin bir aylık ücretiydi (3008/13: 15 günlük ücret). Gazeteci ücretini peşin olarak alıyordu ve ücret ödemesinin gecikmesi durumunda her gün için yüzde iki oranında bir artış yapıyordu. Talim veya manevra nedeniyle silah altına alınan gazetecilerin aylıkları ödenmeye devam ediliyordu. Çalıştığı yayın organında yayınlanan bir yazı nedeniyle özgürlüğünü yitiren gazeteciye, bu süre içinde ücreti tam olarak ödeniyordu. Gazetecinin ölümünde ailesine son aylık ücretinin üç katı tutarında bir tazminat veriliyordu. Yayın organında en az bir yıl çalışmış olan gazeteciye yılda dört hafta tam ücretli izin veriliyordu. İşyeri kıdemi 10 yıldan fazla ve 20 yıla kadarsa, bu süre beş haftaya, 20 yıldan fazla ise altı haftaya çıkıyordu. Bu hakların hiçbiri 3008 sayılı İş Yasası kapsamındaki işçilere uygulanmıyordu.

Deniz işlerinde çalışan işçilerin çalışma koşullarını düzenleyen bir yasa yoktu. 10.3.1954 tarihinde 6379 sayılı Deniz İş Yasası (Resmi Gazete: 20.3.1954) kabul edildi. Bu yasa ile getirilen haklar arasında, yılda bir ay ücretli izin de yer alıyordu.

1952 ve 1953 yıllarında çıkarılan iki nizamname ile, parlayıcı, patlayıcı ve tehlikeli maddelerden işçilerin korunması ve madenlerde işçilerin emniyetinin sağlanması düzenlendi (12.8.1952 gün ve 3/15556 sayılı Parlayıcı, Patlayıcı, Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışılan İş Yerlerinde Alınacak Tedbirler Hakkında Tüzük. Bu tüzükte 17.1.1957 gün ve 4/8593 sayılı kararname ile bazı değişiklikler yapıldı. 28.5.1953 gün ve 4/922 sayılı kararname ile kabul edilen Maden İşletmelerinde Alınacak Emniyet Tedbirleri Hakkında Nizamname).

5.8. 1953 gün ve 4/1272 sayılı kararname (Resmi Gazete: 25.9.1953) ile kabul edilen bir nizamname ile, gebe ve emzikli kadınlar için çeşitli tedbirlerin alınması, birçok işyerinde emzirme odalarının ve kreşlerin açılması zorunluluğu getirildi (Gebe ve Emzikli Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Kreşler Hakkında Nizamname).

3.3.1954 gün ve 6309 sayılı Maden Yasası (Resmi Gazete: 11.3.1954) ile maden işçilerinin güvenliği ve sağlığı için bazı düzenlemeler getirildi.

İş Yasası kapsamı dışındaki işyerlerinde yemek ve dinlenme paydosları konusunda bir düzenleme yoktu. 1954 yılında kabul edilen bir yasayla, nüfusu on bin ve daha fazla olan şehir ve kasabalarda çalışan tüm işçiler ve müstahdemler için öğle dinlenmesi hakkı getirildi (2.3.1954 gün ve 6301 sayılı Yasa; Resmi Gazete: 8.3.1954).

2.4.1956 gün ve 6710 sayılı Yasa ile (Resmi Gazete: 11.4.1956), "**yapıcılık, tuğlacılık gibi işlerle tütün, incir, üzüm, meyankökü, zeytin, ağaç palamutu, susam, fındık, pancar ilh... gibi, ziraî ve sınaî mahsulatın işlenmesi ve maniplasyonu gibi açık havada ve senenin bir kısmında yürütülen ve faaliyeti mevsime tabi olan işler ve bu işlerin yürütüldüğü müesseseler**"de çalışan müstahdem, memur ve işçilerin, münavebe suretiyle haftada bir gün izinli olma zorunluluğu getirildi.

Gemi adamlarının gemilerdeki yaşama ve çalışma koşulları, 7.2.1958 gün ve 9968 sayılı Gemi Adamlarının Sağlık, İaşe ve İkamet Şartlarının Gösterir Nizamname (Resmi Gazete: 27.3.1958) ile ayrıntılı bir biçimde düzenlendi.

³¹ Çalışma Vekaleti, a.g.e., s. 6.

11.4.1960 gün ve 7467 sayılı Yıllık Ücretli İzin Yasası (Resmi Gazete: 15.4.1960) ile İş Yasası'na tabi olan işyerlerinde çalışan işçi ve müstahdemler için yıllık ücretli izin hakkı getirildi. Yıllık ücretli izin süresi, günümüzde İş Yasası'nda yer aldığı gibi, 1 yıldan 5 yıla kadar kıdemi olanlara yılda 12 gün, 5 yıldan fazla ve 15 yıldan az kıdemi olanlara yılda 18 gün ve 15 yıldan fazla kıdemi olanlara da yılda 24 gün olarak düzenlendi. 6.5.1960 günü de Yıllık Ücretli İzin Talimatnamesi yayımlandı.

İcra Vekilleri Heyeti'nin 5.2.1941 gün ve 2/15156 sayılı kararnamesiyle kabul edilmiş olan İşçilerin Sağlığını Koruma ve İş Emniyeti Nizamnamesinde 12.1.1953 gün ve 4/66; 19.1.1955 gün ve 4/4247; 14.1.1957 gün ve 4/8549 sayılı kararnamelerle iyileştirmeler yapıldı.

22.7.1948 gün ve 3/7896 sayılı kararname (Resmi Gazete: 27.8.1948) ile kabul edilen Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü'nde 7.8.1951 gün ve 3/13501 (Resmi Gazete: 27.8.1951) sayılı kararname ile iyileştirmeler yapıldı. 7.5.1960 gün ve 4/12856 sayılı kararname ile ise, 16-18 yaş arasındaki kız ve erkek işçilerin mensucat sanayiinde o güne kadar izin verilmeyen bazı işlerinde ve 18 yaşını doldurmuş kadınların da mensucat sanayiinin bazı işleri dışındaki işlerde gece postalarında çalışmasına izin verildi.

Bu dönemde kabul edilen veya değiştirilen iç yönetmeliklerle işçilerin çalışma koşullarında bazı iyileştirmeler yapıldı ve keyfilikler sınırlandırıldı.

3008 sayılı İş Yasası'nın 29. maddesi, işverene, **“iş şartlarını ve işçilerin tabi tutulacakları inzibat, sağlık koruma ve iş emniyeti icaplarını gösterir bir dahili talimatname yapma”** yükümlülüğünü getiriyordu. İlgili madde 25.1.1950 gün ve 5518 sayılı Yasa ile değiştirildi: **“İş verenler, her türlü çalışma şartlarını ve işçilerin tabi tutulacakları intibak, sağlık koruma ve iş emniyeti icaplarıyla sosyal yardımları gösteren ve mevzuata aykırı düşmiyen bir içyönetmelik yapmaya mecburdur.”** Bu dahili talimatnamelerin veya iç yönetmeliklerin özel sektör işyerlerinde ne ölçüde uygulandığı konusunda bir araştırma yapılmış değildir. Ancak kamu kesiminde bu dahili talimatnameler veya iç yönetmeliklerle önemli haklar elde edildi. Bu iç yönetmeliklerde 1950'li yıllarda önemli iyileştirmeler de sağlandı. Bazı işyerlerinde 1963 sonrasında ilk dönem toplu iş sözleşmelerinin hazırlanmasında bu metinlerden önemli ölçüde yararlanıldı.

İç yönetmeliklerin hazırlanması sürecinde sendikaların resmen bir rolü yoktu. İç yönetmelik işveren tarafından hazırlanıyor ve Çalışma Bakanlığınca onaylanıyordu. Ancak 1950'li yıllardan itibaren kamu kesimi işyerlerinde iç yönetmeliklerin hazırlanma veya değiştirilme sürecine sendikalar da fiilen girmeye başladı. Örneğin, Tekel işyerlerinde 1.3.1959 günü yürürlüğe giren yeni iç yönetmeliğin biçimlendirilmesinde işyerlerinde örgütlü sendikanın görüşmeleri etkili oldu. Bu girişimler sonucunda iç yönetmelikte işçiler lehinde bazı değişiklikler sağlandı. Bunlar şöyle özetlenebilir: İşçilerin fazla mesaiye zorlanması uygulamasına son verildi. İşçilerin avans ve kesin ödeme günlerinde mutlak surette para almaları kararlaştırıldı. İşçilerden tazminat karşılığı para kesilmesi uygulamasına son verildi. Hastalığı iyileşmeyen veya işlerinde çalışamayacak duruma düşen işçilerin işten çıkarılmalarının İş Yasası'nın 13. maddesine göre yapılması kararlaştırıldı. Hastalanan işçinin istirahat alması durumunda İşçi Sigortaları Kurumu tarafından ödenmeyen ilk üç günün ücreti Tekel tarafından ödenecekti. Çocuğu dünyaya gelen erkek veya kadın işçiye 100 lira doğum yardımı yapılacaktı. Daimi işçilere çocuk zammı verilecekti. Ölen işçi için 100 lira cenaze yardımı yapılacaktı. Yıllık izne çıkacak işçiye ücreti avans olarak peşin verilecekti. İşçilere yılda bir aya kadar ücretsiz izin verilebilecekti. Manevra nedeniyle silah altına alınan işçilere yardım yapılacaktı. Daimi işçilerden 25 yılını dolduranlara 500 lira ikramiye ve bir sandık Tekel ürünü verilecekti ³².

³² TTMGYİSF, a.g.e., s. 16-17.

Karayolları Genel Müdürlüğü işyerlerinde 1959 yılında uygulamaya konulan “Nafia Vekaleti ve Vekalet Bağı Umum Müdürlükler San’at Sınıfı Personel Talimatı”³³ işçilere kar mücadele zammı, öğretmenlik zammı ve ağır vasıta kullanma zammı verilmesini öngörüyordu. İşyerinde bir ücret cetveli uygulanıyordu. Çalışan işçilere, görevlerini yerine getirmeleri durumunda, her yıl bir kademe ilerleme olanağı tanınıyordu. Derece terfileri sınavda başarılı olma koşuluna bağlıydı.

Bu dönemde yukarıda belirtilen süreç içinde çıkarılan toplulukla iş ihtilafları yoluyla çalışma koşullarında bazı iyileştirmeler sağlandı.

1950’li yıllarda Borçlar Yasası’nın 316. ve 317. maddelerinde yer alan umumi mukavele düzenlemesi uyarınca bazı işyerlerinde “kollektif akit”ler bağlandı. Çok yaygın olmayan bu uygulama çoğunlukla özel sektör işyerlerindedir. Örneğin, Türkiye Maden-İş Sendikası ile Dümeks Ticaret T.A.O. şirketi arasında 11.6.1958 günü bağlanan ve Edremit yakınlarındaki Eğmir Köyü’nde bulunan demir madeninde çalışan işçileri kapsamına alan kollektif akit ile bu işyerinde çalışan işçilerin ücretlerine günde net 100 kuruştan az olmamak üzere yüzde 15-50 arasında değişen oranlarda zam yapıldı ³⁴.

3. Yaşama Koşulları

1950-1960 döneminde tüm vatandaşların yaşam koşullarında önemli iyileşmeler sağlandı. İşçiler ise, özellikle konut edinme konusunda kendilerine sağlanan önemli bazı avantajlardan yararlandılar. Ayrıca, Zonguldak yöresindeki maden işçilerine askerlik konusunda bazı kolaylıklar getirildi.

9.7.1945 gün ve 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu Yasası’nın (Resmi Gazete: 16.7.1945) 20. maddesi, İşçi Sigortaları Kurumu’nun her sigorta kolu için ayıracağı yedek akçeleri milli bankalara yatırarak veya devletin çıkardığı veya kefil olduğu tahvillere yatırarak işletebileceğini belirtmekteydi. Bu Yasada 1.3.1950 tarihinde 5565 sayılı Yasayla (Resmi Gazete: 6.3.1950) yapılan bir değişiklikle, sözkonusu yedek akçelerin gayrimenkullere de yatırılacağı düzenlemesi getirildi. İşçi Sigortaları Kurumu Kanununa mesken kredisi konusunun açıkça girmesi ise ancak 1961 yılındadır (8.8.1961 gün ve 344 sayılı Yasa, Resmi Gazete: 14.8.1961).

İşçi Sigortaları Kurumu, 2.6.1949 gün ve 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Yasası’nın (Resmi Gazete: 8.6.1949) 31. maddesi uyarınca konut kredisi vermeye başladı. Bu maddeye göre, ihtiyarlık sigortası için ayrılacak karşılıklar, milli bankalara, devletin çıkardığı veya kefil olduğu tahvillere, gayrimenkullere ve sigortalılara mesken inşası için ve bu meskenleri ipotek etmek suretiyle gayrimenkulün değerinin % 50’si karşılığı olarak yatırılmak suretiyle işletilebilecekti. Bu karşılıkların en çok yüzde 20’si ipotek karşılığı olarak yatırılabilirdi. 21.5.1952 gün ve 5937 sayılı Yasayla sigortalılara mesken inşası için ve bu meskenleri ipotek etmek suretiyle gayrimenkulün değerinin % 80’inin karşılığı olarak kredi verilebileceği düzenlemesi yapıldı. 11.3.1954 gün ve 6391 sayılı Yasayla konut kredisi gayrimenkulün değerinin yüzde 90’ına çıkarıldı. Karşılıkların bu amaçla kullanılabilen bölümü yüzde 25’e yükseltildi. 4.2.1957 gün ve 6900 sayılı, Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Yasası ile bu düzenleme korundu (Madde 40). Konut kredileri DP döneminde başladı. 1960 yılı sonuna kadar İşçi Sigortaları Kurumu tarafından finanse edilen kooperatif sayısı 217’ye, bu kooperatiflerce inşa ettirilen mesken sayısı ise 14.961’e ulaştı. Kurum tarafından finanse edilmek üzere Etibank ve Sümerbank camialarındaki işçiler için bu Bankalarca inşa ettirilen mesken sayısı 1992’yi ve doğrudan doğruya Kurum tarafından inşa ettirilen mesken sayısı da 1831’i buldu³⁵.

³³ Nafia Vekaleti Karayolları Umum Müdürlüğü, **Nafia Vekaleti ve Vekalet Bağı Umum Müdürlükler San’at Sınıfı Personel Talimatı**, Ankara, 1959.

³⁴ Koç, Y., a.g.e., s. 229-30.

³⁵ İşçi Sigortaları Kurumu - İSK, **1960 Yılı Çalışma Raporu ve Bilançosu**, Ankara, 1961, s. 38, 45.

16.6.1952 gün ve 5954 sayılı Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü İşçilerine Mesken Yaptırılması İçin Borç Para Verilmesine Dair Yasa ile şu düzenleme getirildi: “**Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü İşçileri Emekli Sandığı sermayesinin % 50’ye kadarı**” çıraklar hariç “**müscel hizmeti 8 yılı doldurmuş bulunanlara mesken yaptırmak şartıyla borç olarak verilebilir. Her yıl bu işe tahsis edilecek sermaye Sandık Yönetim Kurulunca tespit edilir. Bir kişiye verilecek borç para miktarı arsa bedeli de dahil olmak üzere 5.000 liradan fazla olamaz.**” “**Borç verilecek para, senelik % 5 faiz yürütmek suretiyle 20 yılda ve eşit taksitlerle her ay borçlunun aylığından kesilir.**” Bu Yasada 24.7.1953 gün ve 6173 sayılı Yasa ile yapılan değişiklikle kredinin üst tavanı 7.500 liraya yükseltildi³⁶.

Ayrıca, 2.7.1953 gün ve 6096 sayılı Askeri Fabrikalar Tekaüt ve Muavenet Sandığına Bağlı İşçilere Mesken Yaptırmaları İçin Borç Para Verilmesine Dair Yasa (Resmi Gazete: 9.7.1953) ile yeni bir olanak yaratıldı. Bu Yasaya göre Askeri Fabrikalar Tekaüt ve Muavenet Sandığına bağlı işçilerden 8 yılını doldurmuş olanlara arsa bedeli dahil beş bin lirayı geçmeyecek biçimde konut için kredi veriliyor ve bu para, senelik yüzde 5 faiz yürütölmek suretiyle yirmi yılda ve eşit taksitlerle borçlunun aylığından kesiliyordu. 2.3.1954 gün ve 6302 sayılı Yasayla (Resmi Gazete: 8.3.1954) kredinin üst sınırı 7.500 liraya yükseldi. 2.7.1956 gün ve 6778 sayılı Yasa (Resmi Gazete: 14.7.1956) ise bu sınırı 10.000 liraya çıkardı³⁷.

Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılan Binalar Hakkında Yasa ile (24.7.1953 gün ve 6188 sayılı; Resmi Gazete: 29.7.1953) belediyelerin arsa vereceği kişilerde aranılan, yörede 2 yıl ikamet ve inşaatın yarısını yapacak sermayenin temin edilmiş olması koşullarının işçiler için aranmaması kararlaştırıldı.

29.6.1956 gün ve 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu (Resmi Gazete: 29.6.1956) ile, şirketlerin müstahdem ve işçileri için yardım sandıkları ve sair yardım teşkilatı kurulması ve idamesi maksadiyle akçe ayrılmasının esas mukaveleye konabilmesine izin verildi.

11.7.1956 gün ve 6794 sayılı yasayla (1111 sayılı Askerlik Kanununa Ek Kanun; Resmi Gazete: 18.7.1956), Zonguldak Ereğli Kömürleri İşletmesi Müessesesi, Devlet Linyit İşletmeleri ve Devlete ait diğer maden ocaklarında çalışan genç işçilerin askere gitmeleri durumunda, kıtada altı ay askerlik yaptıktan sonra, istedikleri takdirde eski işlerine dönerek, askerliğin geri kalan kısmını madende askere alınmamış gibi geçirme imkanı tanındı. Bu sürede işçilerin ücretleri eskisi gibi verildi, bu süre kıdemlerinden sayıldı, sigortalılıkları sürdü.

4. Katılım

1950’li yıllarda mevzuatta yapılan bazı değişikliklerle işçilerin ve sendikaların çeşitli organlarda temsil edilmeleri sağlandı.

1950’li yıllarda işçi temsilcilerinin de yargıçlık yapmasına olanak veren 5521 sayılı İş Mahkemeleri Yasası 30.1.1950 günü yasaladı ve 4.2.1950 günü Resmi Gazete’de yayınlanarak, altı ay sonra yürürlüğe girdi. Bu Yasaya göre, iş mahkemeleri, yargıcın başkanlığında bir işveren temsilcisi ile bir işçi temsilcisinden oluşuyordu. İşçi temsilcisi ise işçi temsilcisi işçilerin toplanarak kendi aralarından gizli oyla seçecekleri 12 aday arasından Adalet ve Çalışma Bakanlığı tarafından atanıyordu. İşçi temsilcisi üyeye, işyerinde aldığı günlük ücretten aşağı olmayacak bir ödenek Çalışma Bakanlığınca veriliyordu. İş Mahkemelerinde Görev Alacak İşçi ve İşveren Temsilcilerinin Seçimleriyle Kendilerine Verilecek Ödenek Hakkında Yönetmelik ise 4.8.1950 günü yürürlüğe girdi.

³⁶ Devlet Demiryolları İşçileri Emekli Sandığı - DDİES, **Mesken Borcu Yönetmeliği**, İzmir, 1952.

³⁷ Keleş, R., **Kooperatifçilik İlkeleri ve Sosyal Konut Politikası Açısından Türkiye’de Konut Kooperatifleri**, İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, Ankara, 1967, s. 64-5.

18.1.1954 gün ve 4/2253 sayılı İş ve İşçi Bulma Kurumu Mahalli Danışma Komisyonları Hakkında Nizamname ile, işçilerin de Kurum çalışmalarına katılması sağlandı. Mahalli danışma komisyonlarının görevi, **“iş arz ve talebini intizama bağlamak, işçi ücretlerinin temevvüçlerini takip ve geçim şartlarındaki pahalılığa göre mukayese ederek içtimai sıkıntıların önüne geçmek üzere bulunduğu vilayet çevresine ait tedbirleri tesbit ve bunların tatbiki çarelerine tevessül etmek, işçilerin mesleki terbiyelerinin yükselmesi ve ehliyetli (kalifiye) işçi yetişmesi için gerekli tedbirler üzerinde faaliyette bulunmak gibi İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun vazife ve faaliyetlerine dahil konular üzerinde incelemeler yaparak mütalaa ve tekliflerde bulunmaktan ibarettir.”** (M.3) Mahalli danışma komisyonlarında işçiler iki biçimde temsil ediliyordu: (1) Kamu kesimi işyerlerinden en çok üç tanesine mensup birer işçi temsilcisi; (2) İl sınırları içinde bulunan işçi sendikalarının en çok yedi tanesinin kendi üyeleri arasından seçecekleri birer temsilci.

CHP döneminde işçilerle işverenler arasında çıkan toplulukla iş uyuşmazlıklarını karara bağlayan iş ihtilafları hakem kurullarında ve Yüksek Hakem Kurulu'nda işçilerin ve işverenlerin temsilcileri yoktu. Vilayetlerde oluşan iş ihtilafları hakem kurulu, valinin veya muavininin başkanlığında, o vilayette İş Yasasının uygulanmasından sorumlu en büyük memur, hukuk işleri müdürü ve bu kişilerin özel şahıslar arasından birlikte seçecekleri iki kişiden oluşuyordu. 2.3.1954 gün ve 6298 sayılı Yasa ile (Resmi Gazete: 8.3.1954), iş ihtilafları hakem kurulunun bileşimi şu biçimi aldı: İş mahkemesi hakiminin başkanlığında, iki işveren ve iki işçi temsilcisi, bölge çalışma müdürü. Yüksek Hakem Kurulu ise Başvekil tarafından seçilecek olan Devlet Şurası ikinci reislerinden birinin başkanlığında, İktisat Vekili'nin fakülte veya yüksek okul profesörleri arasından seçeceği bir kişi, İş Yasasının uygulanmasından sorumlu dairenin en büyük amiri, İktisat Vekaletinde konuyla ilgili birimin en büyük amiri, Adliye Vekaleti Hukuk İşleri Umum Müdürü, İktisat Vekaleti hukuk müşaviri ve Dahiliye Vekaleti hukuk müşaviri. Söz konusu Yasa sonrasında Yüksek Hakem Kurulu'nun bileşimi şu biçimi aldı: Temyiz Mahkemesi Hukuk, İcra ve İflas Daireleri Reislerinin birinin başkanlığı altında, iki işveren ve iki işçi temsilcisi ve Çalışma Genel Müdürü.

3008 sayılı İş Yasası'nda asgari ücretin saptanacağı belirtilmekle birlikte, bu konuda yetkili organın nasıl oluşacağı konusunda bir düzenleme getirilmemişti. CHP döneminde, 25.1.1950 gün ve 5518 sayılı Yasa ile ilgili 32. madde ayrıntılandırıldı, işçilerin de yer alacağı bir komisyonun kurulması öngörüldü. Ancak, Asgari Ücretlerin Tespitine Müteallik Yönetmelik 8.1.1951 tarihinde Çalışma Bakanlığı tarafından onaylandı ve işçilerin de katıldığı komisyonlarla asgari ücret saptanması DP döneminde başladı.

29.1.1955 günü yayınlanan Gazetecilerin Asgari Ücretlerinin Tesbitine Müteallik Talimatname asgari ücreti saptayacak komisyondaki 5 kişiden 1'inin gazeteci olmasını öngörüyordu. 14.3.1959 günü yürürlüğe giren Gazetecilerin Asgari Ücretlerinin Tesbitine Müteallik Talimatnameye Bir Madde Eklenmesi Hakkında Talimatname ile komisyonda gazetecilerin ve işverenlerin temsiline açıklık getirildi.

16.6.1955 günü yayınlanan Gemi Adamlarının Asgari Ücretlerinin Tesbitine Müteallik Talimatname, asgari ücretin saptanması için 7 kişilik bir komisyonun oluşturulmasını ve bunların 2'sinin gemi adamlarının kurmuş olduğu meslek teşekküllerinin kendi üyeleri arasından seçilmesini öngörüyordu.

7.2.1958 gün ve 9968 sayılı Gemi Adamlarının Sağlık, İaşe ve İkamet Şartlarını Gösterir Nizamname, gemi adamları için günlük iaşe bedelini saptayacak komisyonda 9 üyenin 2'sinin en fazla gemi adamının üye bulunduğu sendika veya sendikalardan gelmesini öngörüyordu.

5. Sosyal Güvenlik

Türkiye'de geniş işçi kitlesi, eski adıyla İşçi Sigortaları Kurumu'na ve günümüzdeki adıyla Sosyal Sigortalar Kurumu'na 1950'li yıllarda alıştı. 1945 yılından sonra ayrı ayrı uygulamaya sokulan

sigorta kolları nedeniyle işçi ücretlerinden yapılan kesintiler, işçilerin ciddi biçimde tepkisini çekiyordu. DP döneminde kurulan hastaneler ve diğer sağlık tesisleri, sigortalıların sisteme alışmasına büyük katkılarda bulundu. Bu dönemde sosyal güvenlik mevzuatında işçiler lehine önemli gelişmeler sağlandı. DP, sosyal güvenlik sisteminin genç olmasının avantajlarını siyasal amaçlarla etkili bir biçimde kullandı.

İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Yasası (No.4772) 27.6.1945 günü kabul edildi (Resmi Gazete: 7.7.1945). Bu Yasada 5019 sayılı Yasayla 20.2.1947 günü (Resmi Gazete: 26.2.1947), 5564 sayılı Yasayla, 1.3.1950 günü (Resmi Gazete: 6.3.1950), 5929 sayılı Yasayla 9.5.1952 günü (Resmi Gazete: 16.5.1952), 6707 sayılı Yasayla 2.4.1956 günü (Resmi Gazete: 11.4.1956), 6917 sayılı Yasayla 18.2.1957 günü (Resmi Gazete: 23.2.1957) ve 7232 sayılı Yasayla 26.2.1959 günü (Resmi Gazete: 3.3.1959) değişiklik ve sigortalıların haklarında iyileştirmeler yapıldı.

İhtiyarlık Sigortası Yasası (No.5417) 2.6.1949 günü kabul edildi (Resmi Gazete: 8.6.1949). Bu Yasada, 5752 sayılı Yasayla 2.3.1951 günü (Resmi Gazete: 6.3.1951), 5937 sayılı Yasayla 21.5.1952 günü (Resmi Gazete: 28.5.1952), 6391 sayılı Yasayla 11.3.1954 günü (Resmi Gazete: 22.3.1954), 6708 sayılı Yasayla 2.4.1956 günü (Resmi Gazete: 11.4.1956), 7231 sayılı Yasayla 26.2.1959 günü (Resmi Gazete: 3.3.1959) yapılan değişikliklerle sigortalılar lehine yeni düzenlemeler getirildi.

Hastalık ve Analık Sigortası Yasası (No.5502) 4.1.1950 günü kabul edildi (Resmi Gazete: 10.1.1950) ve 1.3.1951 tarihinde yürürlüğe girdi. Bu Yasada 6709 sayılı Yasayla 2.4.1956 günü (Resmi Gazete: 11.4.1956), 6901 sayılı Yasayla 4.2.1957 günü (Resmi Gazete: 13.2.1957), 7233 sayılı Yasayla 26.2.1959 günü (Resmi Gazete: 3.3.1959) ve 7317 sayılı Yasayla 3.6.1959 günü (Resmi Gazete: 11.6.1959) değişiklikler yapıldı ve sigortalıların hakları artırıldı.

Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortası Yasası (No.6900) 4.2.1957 günü kabul edildi (Resmi Gazete: 13.2.1957). Bu Yasada 7231 sayılı Yasayla 26.2.1959 günü (Resmi Gazete: 3.3.1959) ve 7232 sayılı Yasayla 26.2.1959 günü (Resmi Gazete: 3.3.1959) yapılan değişikliklerle sigortalılara yeni haklar sağlandı.

Bu yasalardaki değişikliklerin bir bölümü ile sigortalılar açısından sağlanan avantajlar Çalışma Vekaleti'nin bir yayınında şöyle özetleniyordu³⁸ :

Hastalık ve analık sigortası 1 Mart 1951 tarihinde 5502 sayılı kanunla kuruldu. 1951 yılında hastalık ve analık sigortası yalnızca 6 ilde uygulanıyordu. 1956 yılı sonunda ise 39 ilde uygulanıyordu.

Eskiden doğumdan ileri gelen hastalıklarda yalnızca kendisi sigortalı olan kadının tedavisi yapılıyordu. DP döneminde yapılan değişikliklerle, sigortalı erkeklerin sigortalı olmayan eşlerinin de doğumdan kaynaklanan hastalıkları tedavi edilmeye başlandı.

Eskiden, hasta sigortalılar için en fazla 9 ay süreyle tedavi yapılıyordu. DP döneminde bu süre 18 aya çıkarıldı.

Eskiden 160 gün sigorta primi ödememiş olanlar sağlık yardımından en fazla 90 gün süreyle yararlanabiliyordu. DP döneminde bir gün dahi sigorta primi yatırmış olanlara en az 180 günlük sağlık yardımı olanağı sağlandı.

Eskiden hastalık ve analık sigortasından yararlanan sigortalı kadınlar, yalnızca doğumdan 3 hafta önce işgöremezlik ödeneği alırlardı. DP döneminde sigortalı kadınlara 6 haftalık işgöremezlik ödeneği verilmeye başlandı.

³⁸ Çalışma Vekaleti, a.g.e., 1957, s. 80-112.

Eskiden hastalık nedeniyle çalışamayan sigortalının günlük kazancı 2 liranın altında ise, İşçi Sigortaları İdaresi kendisine 2 lira üzerinden işgöremezlik ödeneği verirdi. DP döneminde bu miktar 3 liraya yükseltildi.

Eskiden 160 gün sigorta primi ödemiş olanlara işgöremezlik ödeneği veriliyordu. DP döneminde bu süre 150 güne indirildi.

Eskiden hastalık ve analık sigortalarından hafta tatili günleri için yalnızca işçi statüsünde olanlara işgöremezlik ödeneği verilirdi. DP döneminde müstahdemlere de bu olanak tanındı.

Eskiden sigortalının çalışmadığı günler 15 günü aşarsa, hastalığın ilk 3 günü için kendisine işgöremezlik ödeneği verilirdi. DP döneminde 10 günü aşan hastalıklarda ilk 3 günün işgöremezlik ödeneği de vermeye başlandı.

Eskiden doğuran kadına 60 lira emzirme parası verilirdi. 1957 yılında bu para 100 liraya çıkarılmıştı.

Eskiden münavebesiz bir işte çalışan sigortalının analık yardımı alabilmesi için bu işte en az 160 gün çalışmış olması koşulu aranıyordu. DP döneminde münavebeli veya münavebesiz bir işte 150 gün çalışmış olan sigortalı analık yardımından yararlanabilmeye başladı.

Eskiden günlük kazancı 1 liradan az olan sigortalıların devamlı ve geçici işgöremezlikleri durumunda günlük kazançları 1 lira üzerinden verilirdi. Bu durumdaki bir kişi iş kazası veya meslek hastalığı nedeniyle ölürse, ailesine bağlanacak gelir de günlük 1 liralık kazanç üzerinden hesaplanırdı. DP döneminde günlük kazancı 3 liradan az olan sigortalıların günlük ödenekleri veya ailelerine bağlanacak para 3 lira üzerinden hesaplanmaya başlandı.

Eskiden iş kazası nedeniyle sigortalının işgöremezlik durumu 15 günden az olursa, ilk 3 gün için kendisine ödenek verilmezdi. DP dönemindeki değişiklikler sayesinde ilk günden itibaren işgöremezlik ödeneği vermeye başlandı.

Eskiden meslek hastalığı sayılmayan birçok hastalık hazırlanan yeni nizamnameye göre meslek hastalığı kabul edilmeye başlandı.

Eskiden sigortalı artık bir işte çalışamayacak duruma düşerse kendisine maluliyet yardımı yapılırdı. Daha sonra, sigortalının çalışma gücünün yüzde 75'ini kaybetmesi durumunda kendisine aylık bağlanmaya veya toptan ödeme yapılmaya başlandı. DP döneminde bu oran yüzde 66'ya indirildi.

Eskiden 25 yıl sigortalı kalan ve 5000 gün sigorta primi ödemiş olanlara ihtiyarlık aylığı bağlanıyordu. DP dönemindeki değişikliklerle, 15 yıl sigortalı olan ve her yıl için ortalama 150 gün prim ödemiş olanlar ihtiyarlık aylığı alabilmeye başladı.

Eskiden ölen sigortalının çocuğuna bağlanan gelir, en çok 18 yaşını tamamlayınca kesiliyordu. DP döneminde, çocuğun yüksek öğrenime devam etmesi durumunda bu aylık 25 yaşını dolduruncaya kadar devam etmeye başladı.

Eskiden ölen sigortalının ailesine cenaze masrafı olarak 50 lira veriliyordu. Bu para 200 liraya yükseltildi.

Eskiden bir sigortalıya 60 yaşından sonra aylık bağlanırken, daha sonraki yaşlar için bir artırıma gidilmiyordu. DP döneminde 60 yaşından sonraki her tam yaş için bağlanacak aylık oranında yüzde 1 artırım yapılmaya başlandı.

Eskiden sigortada bağlanan yaşlılık veya malullük aylığının yıllık asgari tutarı 400 liraydı. Bu miktar 1956 yılında 720 liraya çıkarılmıştı.

Eskiden yalnızca ihtiyarlık sigortasından aylık alma hakkını kazandıktan sonra ölen sigortalıların ailelerine aylık bağlanmakta idi. DP döneminde yapılan değişiklikler, beş yıl sigortalı kalmak ve her yıl için ortalama olarak en az 150 günlük prim ödemek koşuluyla, aylık bağlanma hakkını kazanmadan ölen sigortalıların ailelerine de aylık bağlanmaya başlandı.

Eskiden ihtiyarlık sigortasına göre mevsimlik sayılan işlerde çalışanlara ihtiyarlık sigortası hakkı yoktu. Bu hak DP döneminde tanındı.

1949 yılı sonunda sigorta kanununa tabi işyeri sayısı 7.459 idi. 1960 yılı sonunda ise sigorta kanunlarına tabi işyeri sayısı 31.919 olmuştu. Bordrosu alınan işyerlerinde kayıtlı toplam sigortalı sayısı 1951 yılı Ocak ayında 276.951 ve Eylül ayında 382.024 idi. Bu sayı 1960 yılı Ocak ayında 547.690'a ve Eylül ayında 663.101'e yükselmişti³⁹.

İşçi Sigortaları Kurumu'nun ilk hastanesi, 100 yataklı İstanbul Hastanesiydi ve 5.2.1949 tarihinde çalışmaya başladı. Aynı yıl, İstanbul'da Paşabahçe ve Eyüp'te ve Adana'da birer dispanser açıldı⁴⁰. Kurum'un 1960 yılı sonunda ise 22 hastanesi, 1 sanatoryum-prevantoryumu, 1 doğumevi, 1 dinlenme evi, yataklı 3 dispanseri, yataksız 19 dispanseri, 22 sağlık istasyonu, 1 diş tedavi merkezi olmuştu. Tesislerdeki yatak sayısı ise 2.945'e çıkmıştı⁴¹.

B. Sendikal Hak ve Özgürlüklerdeki Gelişim

Demokrat Parti, yalnızca kendi kontrolü ve yönlendiriciliği altında olduğu sürece sendikalara tahammül etti ve destekledi. Ancak oy kaygısıyla getirdiği bazı düzenlemeler, sendikacılığın gelişmesine katkıda da bulundu. DP'nin özellikle kaygı duyduğu konu, sendikaların kendi karşılarında siyasetle uğraşmalarıydı. DP Yöneticileri, bu nedenle, CHP döneminde kabul edilmiş olan 5018 sayılı Yasa'da yer alan siyaset yasağını korudular ve dönem dönem kullandılar.

Çalışma Bakanlığı verilerine göre, 1 Mayıs 1950 tarihinde Türkiye'de 88 sendikada örgütlü 76 bin işçi vardı. 1 Eylül 1960 tarihinde ise 432 sendikada örgütlü 282 bin işçi bulunuyordu.

1950 Mayıs - 1960 Mayıs döneminde Uluslararası Çalışma Örgütü'nün şu Sözleşmeleri Türkiye Cumhuriyeti tarafından onaylandı: Trimci ve Ateşçi Sıfatıyla Gemilerde İşe Alınacakların Asgari Yaşının Tesbitine dair 15 sayılı Sözleşme (1959), Deniz İşlerinde Çalıştırılacak Çocukların Asgari Yaş Haddinin Tesbiti hakkında 58 sayılı Sözleşme (1959), Sanayi ve Ticarete İş Teftişi hakkındaki 81 sayılı Sözleşme (1950), Ücretli İş Bulma Büroları hakkında 96 sayılı Sözleşme (1951), Teşkilatlanma ve Kollektif Müzakere Hakkı Prensiplerinin Uygulanmasına Müteallik 98 sayılı Sözleşme (1951). Türkiye'de bu yıllarda Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Sözleşmelerinin ülke içinde kullanılması konusunda bir bilgi ve bilinç olmadığı için, bu onaylamaların sendikal hak ve özgürlükler ve işçi hakları konusunda o tarihlerde somut bir olumlu etkisi olmadı. Ancak, bu tarihlerde fazla bir etkisi olmamakla birlikte, 8.8.1951 tarihinde 5834 sayılı Yasa ile Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 98 sayılı Sözleşmesi'nin onaylanması, 1990 yılından başlayarak kamu çalışanları sendikalarının kurulmasında önemli bir hukuksal dayanak sağladı.

Milli savunma işkolundaki fiili engeller aşılarak 1951 yılından itibaren Milli Müdafaa Vekaleti bünyesinde sendikalar kuruldu.

³⁹ Kocaman, T., **Sosyal Sigortalar Kurumuna Tabi Çalışanların Aylara Göre İstihdam, Prim Ödenen Gün Sayıları ve Ücret Verileri**, DPT:959;İPD:215, Ankara, 1970, s.2.

⁴⁰ İşçi Sigortaları Kurumu - İSK, **1949 Yılı Çalışma Raporu ve Bilançosu**, Ankara, 1950.

⁴¹ İşçi Sigortaları Kurumu - İSK, **1960 Yılı Çalışma Raporu ve Bilançosu**, Ankara, 1961.

Deniz işlerinde çalışan işçilerin çalışma koşullarını düzenleyen bir yasa yoktu. 10.3.1954 tarihinde 6379 sayılı Deniz İş Yasası (Resmi Gazete: 20.3.1954) kabul edildi. 3008 sayılı İş Yasası, “deniz ve hava nakliyatı ile tarım işlerinde bu kanun hükümleri uygulanmaz” düzenlemesini getirmişti. Deniz İş Yasası’nın 40. maddesi ile gemiadamlarına sendika kurma izni verildi (M.40: “Gemiadamları, aralarında 5018 sayılı kanun hükümleri dahilinde sendikalar kurabilirler”). Ancak bu işkolunda sendikalar 1951 yılında kurulmaya başlamıştı.

Basın İş Yasası ilk kez 13.6.1952 tarihinde kabul edildi ve 20.6.1952 günlü Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girdi (5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi hakkında Yasa). Yasanın 22. maddesi ile (“gazeteciler, aralarında, 5018 sayılı kanun hükümleri dahilinde sendikalar kurabilirler”) gazeteciler sendika kurma hakkını elde etti.

25.5.1959 gün ve 7285 sayılı Yasayla İş Yasası değiştirilerek, temsilcilik görevini yapması nedeniyle işten çıkarılan işçiye bir yıllık ücreti tutarında tazminat ve diğer işçilerin kötü niyetle işten çıkarılması durumunda önellere ilişkin ücretin üç katı tutarında tazminat uygulaması getirildi.

25.5.1959 gün ve 7286 sayılı Yasayla (Resmi Gazete: 1.6.1959) 5018 sayılı Yasaya eklenen maddelerle, “**bir kimsenin sendikada aza olması veya sendikalının çalışma saatleri dışında yahut, işveren veya vekilinin muvafakati ile, iş saatleri içinde sendika faaliyetlerine iştirak etmesi veya sendika işleriyle meşgul olması sebebiyle işten çıkarılması veya bu sebeple başka suretle kendisine zarar irası halinde,**” diğer haklarına ek olarak, kendisine ücretinin bir yıllık tutarının işveren veya işveren vekili tarafından tazminat olarak ödenmesi düzenlemesi getirildi.

Ancak özellikle 1955 yılından başlayarak DP’nin sendikalara karşı tavrında köklü bir değişiklik yaşandı. Sendikaları denetimi altına alamayan DP, özellikle federasyon, bölge birliği ve konfederasyon biçimindeki üst örgütleri zayıflatmaya çalışarak, tek tek sendikalar üzerinde daha kolay hakimiyet kuracağı umuduna kapıldı. Bu nedenle, 1955-1957 döneminde Hükümetle o dönemin tek merkezi örgütü olan TÜRK-İŞ arasındaki ilişkilerde ciddi sorunlar yaşandı.

Çalışma Vekaleti, 15-18 Şubat 1954 günleri İkinci Çalışma Meclisi’ni topladı ve işçi-işveren-hükümet yetkilileri çalışma yaşamına ilişkin sorunları değerlendirdiler⁴².

İlişkilerin oldukça iyi olduğu yıllarda bile Hükümet’le TÜRK-İŞ arasında sorunlar çıkıyordu⁴³. “**1954 yılının Haziran ayında BİT’nin Cenevre toplantısına giden işçi delegesini, Hükümetin TÜRK-İŞ’e sormadan tayin etmesi üzerine başlayan münakaşalardan sonra, devrin Çalışma Vekili TÜRK-İŞ’i kapatabilmenin yollarını ...**” aradı.

1954 genel seçimlerinden önce 10 sendika önderi İşçi ve İşçi Dostu Milletvekillerini Destekleme Komitesi’ni kurdu. Komite tarafından yayınlanan bildiriye, işçilikten yetişme ve işçi dostu milletvekili adaylarının desteklenmesi için işçi mümessilleri tarafından bir komite kurulduğu bildiriliyor ve Büyük Millet Meclisi’nde işçi davasının müdafaa edilmesini isteyenlerin seçim sandıklarına bu Komite’nin dağıtacağı pusulaları atması isteniyordu. Demokrat Parti hemen kovuşturma başlattı. Bazı usul eksiklikleri gerekçe gösterilerek bu Komite dağıtıldı⁴⁴.

Hükümet, 6-7 Eylül 1955 günleri bir provokasyon sonucunda ortaya çıkan yağma hareketi sonrasında sendikalara da baskı uyguladı. Olayların, planlananın ötesine geçmesi üzerine, ilk anda 2057 kişi gözaltına alındı ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti’nin 25’i sendikacı olan 80 yöneticisi

⁴² Çalışma Vekaleti, **4841 Sayılı Çalışma Vekaletinin Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanununun 17. Maddesine Göre Toplanan İkinci Çalışma Meclisi Zabıtları ve Komisyon Raporları**, Ankara, 1955.

⁴³ TÜRK-İŞ, **4. Genel Kurulu İcra ve İdare Heyetleri İdari ve Mali Raporları**, Ankara, 1960, s.3.

⁴⁴ Işıklı, A., **Sendikacılık ve Siyaset**, Birikim Yay., İstanbul, 1979, s. 362-3.

tutuklandı. İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ve bağlı sendikaların bazıları basıldı, tüm evraklarına el konuldu ve faaliyetleri yasaklandı. Ankara’da ise TÜRK-İŞ ve 27 sendika arandı ve belgelere el konu⁴⁵.

TÜRK-İŞ Genel Sekreteri (ve 1957-1960 dönemi CHP Milletvekili) İsmail İnan İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İçtimaiyat Enstitüsü tarafından düzenlenen Sosyal Siyaset Konferanslarının 1956 serisinde 6 Nisan 1956 günü yaptığı konuşmada Demokrat Parti’nin TÜRK-İŞ’e yönelik uygulamalarını sert bir dille ve çok açık bir biçimde eleştirdi. İnan, Eminönü’nde Halkevi’nde düzenlenen toplantıda şunları söyledi ⁴⁶:

“Konfederasyonu Çalışma Vekaletinin emrinde çalışan bir teşekkül olarak görmek isteyen zihniyet, Çalışma Vekaletini geniş bütçeli ve mesuliyeti ile denk bir kadro ile çalışır görmek isteğimizi hazmedemedi. Bunun neticesi olarak da henüz TÜRK-İŞ’e katılmamış büyük bir işçi teşekkülünün temsilcisine katılmamağa devam etmelerini tavsiye etmekte geri kalınmadığını acı bir hakikat olarak görüyoruz. Bilhassa Konfederasyonun Hür Dünya İşçi Sendikaları Konfederasyonuna katılma ve grev hakkının verilmesi hususundaki ısrarı Vekaletin tahammülsüzlüğüne ve hiddetine mucib oluyordu.

“Hele 1953 yılı bütçe müzakereleri sırasında Konfederasyonun mebuslara hitaben yayınladığı bir açık mektup, TÜRK-İŞ’le Vekalet arasındaki münasebetleri çok gergin bir hale getirmişti. Biz diyorduk ki: ‘İş hayatında normal bir düzenin temin edilebilmesi için Çalışma Vekaletinin daha birçok bürolara, kadro genişliğine ve teknik kurullara, yetiştirme organlarına ve işçi ateşelikleri ihdasına ihtiyacı vardır. Birbirini tamamlayan bu unsur ve uzuvların bir araya gelmesi temin edilmedikçe Vekaletin mevcudiyetinin, sureta olmaktan kurtarılmasına imkan yoktur. Sayın milletvekillerinin ve herkesin çok iyi bildiği veçhile muasır memleketlerde Çalışma Vekaleti her türlü imkanları ile en aktif durumu muhafaza eder, ihtiyaç sahasına da tesiri ciddidir. Bizde ise bir çok defalar müfettişlerin harcırahları verilemez, hatta tahsisat olmaması yüzünden muhaberatın normal işleyemez hale girdiği varid ve vakidir.’

“Bizim bu görüşümüz Vekaletin Konfederasyonu gittikçe nazara almamasına yol açtı. O kadar ki, en yüksek işçi organı olduğumuz unutuldu ve Konfederasyon başkanlığına mutlaka hükümet partisine mensub bir işçi arkadaşın getirilmesi isteği Vekaletçe ve Partice başlıca gaye haline almıştı.

“Bu sıralarda vekil değişmiş, yeni vekil bu zihniyeti daha kuvvetle ve daha ısrarla benimsemişti. 8 Ağustos 1953’de TÜRK-İŞ İstanbul’da olağanüstü kongresini akdettiği zaman, bu mesleki teşekkül bazı siyasi şahısların ve yardımcılarının karargahı haline gelmişti...İcra Heyetine kim seçilirse seçilsin TÜRK-İŞ statüsünün gayelerini tahakkuka çalışacaktır. Bu bakımdan icra heyetine hükümetin siyasi cephesinden sempatisini kazanacak bir sendikacıyı başkan seçmek belki Konfederasyonla Hükümet arasındaki gerginliği izale edebilir.

“Bu kanaatladır ki Konfederasyon başkanlığına hükümet partisine mensup bir arkadaşımız getirildi. Geçmiş icra heyeti başkanı da genel sekreterliğe seçildi.

“Şurasını kabul etmek lazımdır ki, başkanlıkta yapılan bu değişme, Vekaletle olan münasebetleri kısmen düzeltti denilebilir. Çalışma Vekaleti TÜRK-İŞ Başkanı ile temaslarda normal bir münasebet kuruyor, fakat teşkilat bir çok yönlerden Konfederasyonu şiddetle tenkid ediyordu. Çünkü: Bu temaslara esas teşkil eden konular arasında hemen hemen ciddi ve şumullü bir mevzua raslamak adeta mümkün değildi...

⁴⁵ Koç, Y., a.g.e., 1996, s. 226-8.

⁴⁶İsmail İnan’ın yaptığı konuşmanın orijinal metninin fotokopisi 22.4.1988 tarihinde kendisinden alınmıştır (s.4-6). Ayrıca bkz. **Akşam**, 7 Nisan 1956; Sülker, K., “TÜRK-İŞ’in Hükümetle Olan Münasebetleri ve İsmail İnan,” **Gece Postası**, 7.4.1956.

“Nihayet başkanın iktidar partisi listesinden mebus seçilmesinden sonra Konfederasyonun meşruiyeti ortaya bir mesele olarak atıldı. Vekaletle göre Konfederasyona üye olduğu bildirilen teşekküllerin TÜRK-İŞ’i kurma veya iltihak kararları üçte iki ekseriyet bakımından gayri meşrudur. Bu itibarla İstanbul Kongresi İcra Heyeti seçiminde genel sekreterliğe getirilen sendikacının durumu da muhaldır. “Vekalet Kongredeki üyelerin üçte ikisinin değil, TÜRK-İŞ’e üye teşekküllerin kayıtlı üyelerinin üçte ikisinin kurma veya iltihak kararlarını meşru sayıyordu. Bu ısrar yüzündendir ki 952’de kurulan TÜRK-İŞ’in gayrimeşruluğu iki üç sene sonra bir yıpratma mevzuu olarak ortaya atıldı ⁴⁷. Ve o zamanın Çalışma Vekili devrinde Vekalet kapıları Konfederasyona adeta kapatıldı. Hiç bir müracaatımız cevaplandırılmıyordu. O kadar ki, genel sekreterin bulunacağı toplantılara Çalışma Vekili gitmek istemiyor, şayet gittiği takdirde o toplantıda genel sekreterin konuşmamasını temin için gayret sarf ediyor, hatta bazen bu maksadı temin için hususi emirler bile veriyordu. Bu devre teşkilatı işçilerin ve bilhassa teşekküllerin ızdıraplı günler geçirmesine sebep oldu. Konfederasyon gittikçe güç duruma düşüyor, çalışma meseleleri salim bir içtimai politika ve sosyal güvenlik anlayışıyla programa bağlanamıyor, emek istismarını önleyecek her realist teklif tehdit dolu sert bir mukabele ile karşılanıyordu. Bu hissi hareketler Çalışma Vekaletinin iş hayatımıza getireceği yeni imkanları bertaraf ediyordu. Halbuki sendikalar kanunun sendikalara tanıdığı haklar malumdur.”

DP Hükümetleri, 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun’un 5. maddesinde yer alan **“işçi ve işveren sendikaları, sendika olarak, siyasetle, siyasi propaganda ve siyasi yayın faaliyetleriyle iştilal edemezler ve herhangi bir siyasi teşekkülün faaliyetlerine vasita olamazlar”** hükmünü kullanarak, sendikaları denetim altına almaya çalıştı. Bazı sendikalar, Çalışma Bakanlığı’nın yaptığı başvuru üzerine, mahkemelerce 1-3 aylık sürelerle faaliyetten alıkondu⁴⁸.

TÜRK-İŞ Genel Sekreteri İsmail İnan’ın yine Sosyal Siyaset Konferansları çerçevesinde 1957 yılında Ankara’da yapacağı konuşmaya Ankara Valiliği izin vermedi⁴⁹. İsmail İnan, yapmasına izin verilmeyen konuşmanın metnini 18 Mart 1957 günlü Ulus Gazetesinde yayımladı⁵⁰. Bu yasaklama kamuoyunda tartışılmaya başlanınca, Çalışma Vekili Mümtaz Tarhan aşağıdaki açıklamayı yaptı⁵¹:

“Üniversitelerin kendi salonlarında serbest konferans vermeleri yadırganacak bir faaliyet telakki edilmese de bu seri konferansların işçi muhitlerinde kapalı olarak yapılması ve işçiden başka hiç bir dinleyici ve hatta alakalı Vekalet müteahhassılarından hiç kimsenin davet edilmemiş olması ve hele ilim enstitüsü adı altında ilmi bir hüviyeti, hatta bir ilk tahsil belgesi olmıyan bazı zevatın da konferansçı seçilmiş bulunması dikkatimizden uzak kalmamıştır.

“İşçi ve sendikacı eğitimi mevzuu Çalışma Vekaletinin vazifeleri cümlesinden olduğuna göre bir ilim enstitüsünün bu Vekaletle ait bir vazifeyi üzerine almaya kalkması gayretinin ne gibi maksatlara matuf olduğunu kestirmeye imkan yoktur.

“Bu gayret, her vesileden faydalanılarak iktidar aleyhine propaganda yapmak için Ankara İşçi Sendikaları Konfederasyonunda Kur’an üzerine yemin eden bir iki işçi sendikası Konfederasyon üyesini desteklemek için mi, yoksa zehirli tohumlara

⁴⁷ Çalışma Bakanlığı, TÜRK-İŞ’e gönderdiği 4.11.1954 gün 9/9876 sayılı yazıda, üçte iki çoğunluk kararı olmadan yapılan iltihakların kanunsuzluğunu ileri sürdü. Sülker, K., “Türkiye’de İşçi Konfederasyonlarının Kuruluş ve Görevleri,” **Sosyal Siyaset Konferansları**, 20. Kitap, İstanbul, 1969, s.77.

⁴⁸ Işıklı, A., a.g.e., s. 362.

⁴⁹ Tercüman, 17.3.1957.

⁵⁰ İnan, İ. (18.3.1957), “Sendikacılığımızın Gelişmesinde Karşılaşılan Müşköller,” **Ulus**, 18.3.1957.

⁵¹ **Cumhuriyet**, 20.3.1957.

müsaait bir intaş zemini olacağı ümidini güdenlerin tertipleri mi olduğunu da kestirmeye imkan yoktur. Yalnız komünist uşaklığı veya şahsi ihtirasları için sendikalara siyaset sokmak isteyenlerin yanıldıkları mühim bir nokta vardır. O da Türk işçisini henüz tanıyamamış olmaları noktasıdır.

“Mayasına avuç avuç alev halinde vatanseverliğin hararet ve heyecanı karışmış olan Türk işçisinin idrakinde ve vicdanında yabancı ideolojiler pazar kuramaz. Komünizm bu memlekette kireçli toprağa atılmış tohum gibidir. Hiç bir vakit intaş için aradığı rutubet ve harareti bulamayacaktır.

“Türküm diyen her işçinin beyninin kıvrımları, aile kutsallığı, evlat sevgisi, din nuru, milliyet ışığı gibi ulvi hasletlerle bezenmiştir. İçerden veya dışardan gelen her türlü telkin ve tezvirler bu barikatları asla aşamaz.

“İlmin maskesi altında ücret teorileri izah ediyormuş gibi... demagojiyi dava yapmaya çalışan bir iki bedbahtın, gözü tok, imanı kuvvetli, akıselimi galip olan Türk işçisi arasında düzmece Mesih gibi rol oynamaları kibrit alevi gibi kısa, sahnede kral rolü alan aktörün şaşalı hayatı gibi süreksiz ve devamsız olacaktır.

“Ellerinde sosyal adaletin bayrağını taşıyanların şimdiye kadar günlük ve işçi gazetelerindeki başmakaleleri, gazetelerde yazdıkları, seminer ve kürsülerde söyledikleri birer birer dökülür saçılırsa, bu gibi insanların gizli maksatlarının, maskeli yaygaralarının kökünün nerede olduğunu, bu zakkum ağacının nereden sulandığını, bu memlekette anlamayan bir Türk kalmıyacaktır.”

TÜRK-İŞ bu açıklama üzerine bir yanıt verdi ve iddiaları reddetti. Ankara İşçi Sendikaları Birliği Başkanı İsmail Aras, Basın Teknisyenleri Sendikası Genel Sekreteri İbrahim Güzelce, Teksif Genel Başkanı Bahir Ersoy da yaptıkları açıklamalarda Çalışma Bakanı'na karşı çıktılar⁵². Sakarya Bölgesi İşçi Sendikaları Federasyonu Genel Sekreteri Ahmet Aras da Bakan'ın açıklamalarını eleştirdi⁵³. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dekanı Şükrü Baban da yaptığı açıklamada Çalışma Bakanının iddialarının gerçeklere uymadığını belirtti⁵⁴.

Türkiye Askeri İşyerleri İşçi Sendikaları Federasyonu İdare Heyeti ise Çalışma Vekili Mümtaz Tarhan'a gönderdiği telgrafta kendisini desteklediğini bildirdi ve görüşme arzusunu ilettiler. Federasyon'a bağlı sendikaların idare heyetleri 22 Mart 1957 günü Bakan'ı ziyaret ederek “hükümete bağlılıklarını” bildirdiler⁵⁵.

Hürriyet Partisi Kocaeli Milletvekili Turan Güneş de Meclis'te bir sözlü soru vererek, konuyu Meclis gündemine taşıdı. Bunun üzerine DP'li bazı sendikacılar Turan Güneş'e protesto telgrafları çektiler. Ankara Savunma İşçileri Genel Sendikası Başkanı Selahattin Kaçaran yaptığı açıklamada şunları söyledi: “**Biz Çalışma Vekilimizi Türk işçisinin vefakar ve sadık bir hamisi olarak tanımaktayız. Her Türk çocuğu gibi bu güzide memleket evladiyle iftihar ediyoruz. Onu uzun yıllar Vekalet sandalyesinde görmek istiyoruz.**” Ankara Tarım ve Tarım Sanayii İşçileri Sendikası Başkanı Kerim Orhon'ın gönderdiği telgrafta da şu ifadeler yer alıyordu: “**Çalışma Vekili ile biz işçiler arasındaki münasebet bir baba ve evlat münasebeti kadar samimi ve içlidir. Bu güzide insanı daima başımızda görmekle müftehiriz.**” ⁵⁶

TÜRK-İŞ'in 19-21 Haziran 1957 günleri toplanan 3. Genel Kuruluna sunulan çalışma raporunda hükümetle ilişkiler şöyle anlatılıyordu⁵⁷:

⁵² Vatan, 21.3.1957.

⁵³ Dünya, 22.3.1957.

⁵⁴ Yeni Sabah, 22.3.1957.

⁵⁵ Zafer, 23.3.1957.

⁵⁶ Zafer, 25.3.1957.

⁵⁷ TÜRK-İŞ, 3. Genel Kurul İdari ve Mali Faaliyet Raporu (8.8.1953-31.5.1957), Ankara, 1957, s. 4-6.

“Türkiye sendikacılığının son 10 yıllık tarihinin altın devri diye vasıflandırabileceğimiz safhası 1950-54 yıllarına tesadüf eder. Filhakika bu yıllar içinde memleketimiz sendikacılığı mevcut mevzuatın en hayırhah bir şekilde anlaşılmasından ve tatbikatından faydalanmış, sür’atle gelişmeye ve taazzuv etmeye başlamıştır. Bir taraftan birlikler federasyonlar kurulurken ve Konfederasyonumuzun kuruluş hazırlıkları yapılırken, diğer taraftan da sendikacılığımızın gelişmesinin ve kollektif mukavele sisteminin teessüsünün başlıca şartı ve vasıtası olan grev hakkının tanınması için hemen 1950 yıllarının sonlarına doğru bir grev kanunu tasarısı hazırlanmış ve mütaleaları alınmak üzere sendikalara ve ilim müesseselerine gönderilmiştir...

“Bu safhanın sonlarına doğru 1950-51-52-53 yıllarının ümitleri gölgelenmeye başlamıştır. Grev hakkının arzulanmadığı, sendikalar kanununun ıslaha tevessül edilmek istenmediği görülmüştür. Konfederasyonun hukuki durumu hakkında tereddütler izhar olunmaya başlanmış, faaliyet ve çalışmalarımızda hususi maksatlar ve siyasi faaliyetler tevehhüm olunmuştur.

“Kanaatımıza göre Türkiye sendikacılığının kısa mazisi içinde en ümitsiz safhaları 1954 yılından sonra başlamıştır. Sendikalar kanununun yeni anlayış ve tatbikatı, birlik ve federasyonların kapatılmalarına yol açmıştır. Çalışma Vekaleti Sendikalar Kanununun 8inci maddesinin bilinenden farklı bir şekilde anlamak yolunu tutmuş ve meşrulukları bizzat Çalışma Vekaletince tescil olunmuş bulunan birlik ve federasyonlar hakkında dava açılması Adliye Vekaletinden talep olunmuştur. Bu takibatın bir neticesi olarak yedi birlik ve federasyon kapatılmış bulunmaktadır...

“Vekalet zaman zaman TÜRK-İŞ’i, işçinin ve teşekküllerimizin en selahiyetli organı olarak görmemiştir. Daima onu tali derecede bırakmayı her nedense faydalı görmüştür. Sendikacılık faaliyetlerimizin sınıf mücadelesine yöneldiğini ilave ile sendikacıları da muhtelif şekillerde gayri varit zan ve töhmet altında bırakmıştır...

“İşte, bütün bu ahval ve hadisat dolayısıyla TÜRK-İŞ’le Vekalet ve Vekaletler arası münasebetler istikrar bulamamıştır. Konfederasyon ve sendikaların da bu memleketin yükselmesinden başka bir maksatlarının bulunmadığı hakikatı itibar görmüş ve kendilerine taalluk eden meselelerde taraf olma hakkı tanınmış olsa idi, şüphesiz raporumuzda hoşnutsuzluğa ait bu satır ve ibareler yer almazdı.”

TÜRK-İŞ’in 1957 yılında yapılan 3. Genel Kurulunda Hükümet’in ciddi baskısı yaşandı. Bu durum, TÜRK-İŞ’in 4. Genel Kuruluna sunulan Çalışma Raporu’nda şöyle anlatılıyordu⁵⁸:

“Delege miktarından fazla polis baskısı altında aktedilen 3üncü Genel Kurul, düşük iktidarın taraftarlarının ‘biz seçilmezsek TÜRK-İŞ’in kapısına karakilit takılacaktır’ şeklindeki tehdidi altında, özel kalemlerin ve düşük DP’nin Genel Kuruluna telefonla verdiği talimat üzerine cereyan etmekte idi. TÜRK-İŞ’in mutlaka yaşamasına karar vermiş azimli ve idealist sendikacılar, bu tehditlere rağmen, Konfederasyonu ayakta tutabilecek iki tarafsız sendikacıyı İcra Heyetine seçmek cesaretini göstermişlerdir. Bu sayededir ki, Konfederasyon, Birliklerin akibetine düşüp kapatılma tehlikesi bertaraf edilmiş ve Konfederasyonun doğan inkılap güneşine kadar ayakta durabilmesi sağlanmıştır.”

Çalışma Bakanlığı 1957 yılı ilkbaharında Kocaeli Bölgesi İşçi Sendikaları Birliği’nin kapatılması için yargıya başvurdu. Birlik’in avukatlığını Turan Güneş, Sabahattin Çıracıoğlu ve Hüsamettin Cindoruk üstlendi⁵⁹. Mahkeme Kocaeli Birliğini kapatmadı. 7 birlik ise kapatıldı. TÜRK-İŞ, 29.7.1959 tarihinde Çalışma Bakanlığı’na yazdığı yazıda, “bazı işçi sendikaları birlikleri... sorgu hakimleri tarafından kapatılmış olduğu malumunuzdur; yine aynı kanuna göre kurulmuş bulunan İstanbul ve İzmir İşçi Sendikaları Birlikleri ise icrai faaliyet halindedir,”

⁵⁸ TÜRK-İŞ, a.g.e., 1960, s. 4.

⁵⁹ Yeni Gün, 7.5.1957.

diyordu. Bakanlık ise 19.10.1959 tarihli yazısında şöyle yazıyordu: Durumları adli merciler tarafından 5018 sayılı Kanunun 8. maddesine aykırı görüldüğü için **“Adli merciler tarafından kapatılan bu birliklerin tekrar açılması zımında Vekaletimizce her hangi idari bir muamele ifasına kanunen imkan yoktur. Faaliyetlerine devam eden birliklerin durumları hakkında karar mercii de yine adli mahkemelerdir.”** ⁶⁰ Bu birlikler ancak 27 Mayıs 1960'dan sonra açılabilirdi.

Sendikal özgürlüklerin en önemlilerinden biri, önceden izin almaksızın uluslararası sendikal örgütlere üye olma hakkıdır. 5018 sayılı Yasa'nın 5. maddesi, sendikaların uluslararası kuruluşlara üyeliklerinde Bakanlar Kurulu kararı öngörüyordu. TÜRK-İŞ Genel Kurullarında TÜRK-İŞ'in Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na üyeliği konusunda bir karar alınmış olmasına karşın, gerekli izin bir türlü verilmedi. Bu konu birçok kez kamuoyunun gündemine getirildi. Örneğin, TÜRK-İŞ'in Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na üyelik konusu, CHP Milletvekili İsmail İnan (TÜRK-İŞ eski genel başkanı ve eski genel sekreteri) tarafından verilen sözlü soru önergesi nedeniyle Büyük Millet Meclisi'nin 7.2.1958 günlü oturumunda da görüşüldü. Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen yaptığı konuşmada Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu eleştirdi ve TÜRK-İŞ'in üyeliğine izin verilip verilmeyeceği konusundaki soruyu yanıtsız bıraktı⁶¹. TÜRK-İŞ'in Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na ve üye sendikaların da uluslararası işkolu federasyonlarına üyelikleri ancak 27 Mayıs sonrasında gerçekleşebildi⁶².

1959 yılında Hükümetin sendikalara yönelik önemli bir baskısı Zonguldak'ta yaşandı. Zonguldak Maden İşçileri Sendikası İkinci Başkanı Mehmet Alpdünder, Ankara'da bir basın toplantısı yaptı ve maden işçilerine zam verilmesini istedi. Bu arada, randıman düşürülmesinin yasak olmadığını da belirterek, zam verilmemesi durumunda bu yola başvurulabileceğini ima etti. Zonguldak Bölge Çalışma Müdürlüğü derhal, hala işyerinde işçi olarak çalışmakta olan ve işçi mümessili olarak görev yaptığı için belli bir iş güvencesinden yararlanan Mehmet Alpdünder'in işçi mümessilliği sıfatını 22 Şubat 1959 günü kaldırdı. Ayrıca, işyerinden almış olduğu izin de iptal edilerek, kendisinden işbaşı yapması istendi. İşbaşı yapınca da işten çıkarıldı. Mehmet Alpdünder Demokrat Parti üyesiydi. Bu olaydan hemen sonra Demokrat Parti'den de çıkarıldı. Zonguldak Maden İşçileri Sendikası'nın 4 Haziran 1959 günü yapılan Genel Kurul toplantısında da Hükümetin açık baskısı yaşandı ve Mehmet Alpdünder, polis zoruyla Genel Kurul salonundan çıkarıldı⁶³.

25.5.1959 gün ve 7285 sayılı Yasa ile işçi temsilcilerinin güvencesi artırıldı. Eski düzenlemede, işçinin temsilcilik ödevinin gereklerini yerine getirmesi nedeniyle işten çıkarılması durumunda, ihbar süresinin ücretine ek olarak bu miktarın üç katı tutarında bir tazminat ödenmesi gerekiyordu. 1959 yılındaki düzenlemeyle ücretin bir yıllık tutarı bir tazminat ödenmesi öngörüldü. Böylece, örneğin, iki yıl kıdemli bir işçi temsilcisinin ödevini yapması nedeniyle işten çıkarılması durumunda eskiden ödenen tazminat 18 haftalık ücret tutarıyken, bir yıllık tutara yükseltilmiş oluyordu.

Bu dönemde sendikaların karşılaştığı en önemli sorunlardan biri, üyelik ödentilerinin toplanabilmesiydi. Sendikaların üyelerine sundukları hizmetler ve yarar çok sınırlı olduğundan, ödentilerin elden toplanması sırasında önemli güçlüklerle karşılaşılıyordu. Bu yıllarda bazı sendikalar, örgütlü buldukları kamu kesimi işyerlerinde siyasi etkilerini de kullanarak sendika ödentilerinin işverence bordrodan kesilerek sendikanın hesabına yatırılması uygulamasını

⁶⁰ TÜRK-İŞ'in 29.7.1959 gün ve 861/59-A sayılı yazısı; Çalışma Umum Müdürlüğü'nün 19.10.1959 gün ve 8656 sayılı yazısı. Çalışma Bakanlığı Arşivi, 127 no.lu dosya.

⁶¹ **Ulus**, 8.2.1958.

⁶² Koç, Y., a.g.e., 1996, s. 240-8.

⁶³ Ağralı, S. **Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı**, İstanbul, 1967, s. 79-83.

(check-off) sağladılar. Sendika üyesi tarafından işverene verilen bir dilekçeyle bu uygulama başlatılıyordu. Bu yolla sendikaların gelirleri arttı.

DP Hükümetlerin tutumu, Türkiye Cumhuriyeti'nin iki kez Uluslararası Çalışma Örgütü'ne şikayet edilmesine neden oldu.

Birinci şikayet başvurusu Dünya Sendikalar Federasyonu tarafından iletilti. Başvuruda, çeşitli kategorilerdeki işçilerin örgütlenme hakkı üzerinde kısıtlama bulunduğu, federasyon oluşturulmasında sorunlarla karşılaşıldığı, uluslararası kuruluşlara üyeliğin Bakanlar Kurulu'nun onayına bağlı olduğu, sendikalar üzerinde kapsamlı bir hükümet denetimi uygulandığı, grev hakkının tanınmamış bulunduğu ve tahkim sürecine sendikaların katılmaması eleştiriliyordu. Eleştiriler, Türkiye'nin onaylamadığı 87 sayılı Sözleşmeden kaynaklanıyordu. ILO Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi yine de bu konuyu 1952 yılında incelemeye aldı. Komite, ILO Yönetim Kuruluna sunduğu raporda, Türkiye'deki gelişmelerin olumlu olduğundan söz etti ve eksikliklerin giderileceğine ilişkin umudunu açıkladı⁶⁴.

Türkiye Cumhuriyeti aleyhindeki ikinci şikayet başvurusu Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu tarafından 29 Ağustos 1957 tarihinde yapıldı. Şikayet başvurusunda diğer noktalara değinilmekle birlikte, ağırlık, TÜRK-İŞ'in Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na üyeliğinin engellenmesine verilmişti. ILO Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi'nin ILO Yönetim Kuruluna sunduğu raporda yumuşak bir eleştiri havası hakimdi⁶⁵.

Demokrat Parti 1947-1950 döneminde CHP aleyhinde yürüttüğü propagandasında grev hakkını etkili bir araç olarak kullanmıştı. Bu nedenle iktidara geldiğinde işçilerin ve sendikaların büyük bir bölümü grev hakkının tanınmasını bekliyordu. Menderes Hükümetinin 29.5.1950 günü okunan Hükümet Programında bu konu şu şekilde ele alınıyordu⁶⁶:

“Demokrasi prensiplerine göre tabii bir hak olarak tanıdığımız grev hakkını sair demokrat memleketlerde olduğu gibi, içtimai nizamı ve iktisadi ahengi bozmıyacak surette kanunileştireceğiz.”

Cumhurbaşkanı Celal Bayar da 1.11.1951 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açış konuşmasında grev hakkına ilişkin tavrı sürdürdü⁶⁷:

“Hususi teşebbüsü esas tutan serbest bir ekonomi nizamında işçinin grev hakkını ve teşkilatlanma hürriyetini tanımak icabeder. Elbette ki her hak ve hürriyette olduğu gibi bunun da, umumi menfaat ölçüsüne göre sınırları olacaktır.”

1951 yılı ortalarında bir grev kanunu tasarısı hazırlandı. Ancak bu tasarı işçiler ve sendikacılar tarafından beğenilmedi. En fazla eleştirilen nokta ise, tasarıda grev hakkının İş Kanununun uygulandığı yerlerle sınırlı tutulmasıydı. 1975 yılında DİSK Genel Sekreterliğine getirilecek olan İbrahim Güzelce, 1951 yılı Ağustos ayında bu tasarı hakkında şunları yazıyordu⁶⁸: **“Bu tasarı, gayet ustalıkla hazırlanmış, tetiğe dukunulduğu an, geri tepmeye hazır bir hale getirilmiş bir silahtan başka nedir ki.”** DP'li sendikacı milletvekili İhsan Altınel 1951 yılı Ekim ayı sonlarında İstanbul Su İşçileri Sendikası'nın Genel Kuruluna katıldı ve grev hakkına ilişkin tasarırı anlattı. Divan başkanı İsmail İnan ise **“tahditli grev hakkının aleyhinde olduğunu bildirdi”** ve

⁶⁴ ILO, **Seventh Report of the International Labour Organisation to the United Nations**, Geneva, 1953, s. 354-363.

⁶⁵ ILO, **Official Bulletin**, Vol.XLI, No.3, 1958, s. 300-10.

⁶⁶ Öztürk, K. **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, Ak Yay., İstanbul, 1968, s.360.

⁶⁷ Öztürk, K. **Cumhurbaşkanlarının T.Büyük Millet Meclisini Açış Nutukları**, Ak Yay., İstanbul, 1969, s. 434.

⁶⁸ Güzelce, İ., “Bir Sendikacıya Mektup,” **İşçi Hakkı**, 2.8.1951, s. 3.

İş Yasası kapsamı dışında kalan işyerlerinin de tasarı kapsamına alınmasını istedi⁶⁹. İstanbul Tütün İşçileri Sendikası ise bu konuda aynı günlerde hazırladığı bir raporu kamuoyuna açıkladı. Raporda, tasarının bilimsel ve hukuki esaslara dayanmadığı ileri sürülüyordu⁷⁰. Bu tasarı yasalaşmadı.

DP döneminin Çalışma Bakanlarından Hayrettin Erkmen yıllar sonra kendisiyle yapılan bir görüşmede grev hakkı konusunda şunları söylüyordu⁷¹:

“Evet, DP muhalefette iken işçiye grev hakkının verilmesini istemiş ama bu gerçekleşmemiştir. Bu bir ihmaldir. Bunu kabul ediyorum... Ben, Samet Bey'den sonra Çalışma Bakanı oldum. Bu dönemde grev kanunu tasarısını hazırladım... O yıllarda işçi liderleri beni ziyarete gelmişlerdi. Rahmetli Seyfi Demirsoy, Ziya Hepbir, Bahir Ersoy vardı. Bana, 'grev hakkı ne zaman verilecek,' diye sormuşlardı. Ben hazırlamış olduğum tasarımı masanın üzerine çıkardım. 'İşte grev hakkı,' dedim. Sonra ekledim, 'bu tasarı kanunlaşırca siz bunu nasıl kullanacaksınız,' 'grevdeki işçiyi nasıl besleyeceksiniz' diye sordum. 'Bana bunun cevabını verin, ben tasarımı hemen sevkedeyim,' dedim. Bir hakkın verilmesi değil, kullanılması önemlidir. Ben kendi hesabıma grev hakkını Bakanlar Kurulunda gündeme getirdim, bazı arkadaşlar karşı çıktılar, 'zamansızdır' dediler. 'Kalkınmakta olan bir ülkeyiz, bu zamanda işçinin grevi boş yere değer kaybı getirecektir,' dediler. Epey tartışıldı, sonra rahmetli Adnan Bey, 'Hayrettin bunu sen şimdi sakla, zamanı gelince görüşürüz,' dedi. Bu hadise 1957'de oluyor.”

Demokrat Parti, 1947-1950 döneminde hararetle savunduğu grev hakkını 10 yıllık iktidarı sırasında vermedi. Bunun çeşitli nedenleri olabilir. DP, gerçek ücretlerde, işyerlerindeki çalışma koşullarında ve sosyal güvenlik alanında sağladığı gelişmeler ve DP'li sendikacıların artan etkinliği aracılığıyla, grev hakkına gerek kalmaksızın, işçilerden önemli bir desteği zaten sağlayabilmişti. Bu desteğin 1955 ve özellikle 1957 sonrasında biraz azalmış olması, grev hakkına ilişkin tavrını değiştirmedir. Ayrıca, 1950'li yıllarda özel sektörde küçümsenmeyecek hızda bir sanayileşme söz konusuydu. Özel sektördeki genç sanayiinin grev hakkına karşı duyduğu tepki de DP'nin tavrını etkilemiş olsa gerektir.

III. TÜRK-İŞ'in DP'ye Yaklaşımı

1952 yılında TÜRK-İŞ (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu) kuruldu. Konfederasyon Ana Nizamnamesinde TÜRK-İŞ'in siyasal partilerle ilişkileri konusunda açık bir düzenleme yapılmış ve kesin bazı yasaklar getirilmişti⁷²:

“Madde 3/h: Konfederasyon çalışmalarında, milliyetçi bir teşekkül olmak vasfını kaybetmeksizin siyasal partilerle hükümet karşısında mutlak istiklalini muhafaza eder.”

“Madde 41: TÜRK-İŞ Kademelerinde vazife almış olan sendikacılar, siyasal parti seçimlerinde, dini ve ticari gayeler için, TÜRK-İŞ'teki ünvan ve yetkilerini kullanamazlar, aynı zamanda siyasal teşekküllerde vazife alamazlar ve ünvanlarını propaganda vasıtası yapamazlar. Yaptıkları takdirde Konfederasyondaki vazifelerinden müstafi sayılırlar.”

⁶⁹ Sülker, K., “Su İşçileri Kongresinde İleri Sürülen Bellibaşlı Şikayetler,” *İşçi Hakkı*, 1.11.1951, s. 3.

⁷⁰ *İşçi Hakkı*, 1.12.1951, s. 2.

⁷¹ Aral, F., “Hayrettin Erkmen'le DP Üzerine,” *Tarih ve Toplum*, Mayıs 1988, Cilt 9, Sayı 53, s. 33.

⁷² TÜRK-İŞ, *Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Ana Nizamnamesi*, Ankara, (Tarihsiz).

TÜRK-İŞ, 31 Temmuz 1952 tarihinde resmen kurulduktan iki gün sonra Çalışma Bakanlığı'na gönderdiği yazıda hükümetle iyi ilişkiler kurma niyet ve yardım talebini iletmiştir⁷³:

“Kurucu üye teşekküllerin sorumlu delegelerinin oyuyla meydana gelen mes’ul İcra Komitemiz TÜRK-İŞ’in ilk genel kurul toplantısına kadar geçecek süre içinde kongre hazırlıkları da dahil birçok maddi ve manevi müşküller karşısında kalacağını müdriktir.

“Bütün bu müşküllerimizin hallinde başta Bakanlığınız olmak üzere Hükümetimizin Türk işçisinin kurmağa muvaffak olduğu Türkiye’nin bu büyük işçi teşekkülüne azami kolaylık, müsamaha ve yardımlarını esirgemeyeceğine emin bulunuyoruz. Bu meyanda Konfederasyonumuzun mes’ul İcra Komitesi her an günün şartlarını gözönünde tutacak ve memleket şumul davaların hallinde hükümetimizin en yakın yardımcısı olacaktır.”

Sendikalar bu dönemde büyük bir para sıkıntısı içindeydi. TÜRK-İŞ, bu sorunun çözümü için, işyerlerinde yürürlükte bulunan dahili talimatnamelerde belirtilen hataları yapan işçilerin ücretlerinden kesilen ceza paralarının 3008 sayılı İş Yasası’nın 30. maddesi uyarınca işçilerin çıkarlarına uygun olarak kullanılması için girişimde bulundu. TÜRK-İŞ’in 1. Genel Kurulunda bu paralarla Konfederasyon’a bir bina alınması için girişimde bulunulması kararı alındı. Çalışma Bakanlığı yetkilileriyle yapılan görüşmeler sonucunda bu konuda anlaşma sağlandı. Ancak bu konuda şu değerlendirme de yapıldı: **“Esasen, bilhassa şifahi görüşmelerimizde, katılaşmış sözlü vaatlerinde herhangi bir şeyin zuhuruna imkan olmayacağı kanaatinin içinde bulunuyoruz.”** ⁷⁴

TÜRK-İŞ’in 2. Genel Kurulu 8-11 Ağustos 1953 günleri toplandı. Genel Kurulda Çalışma Bakanı Dr. Hayrettin Erkmen de kısa bir konuşma yaptı; ancak tartışmalı hiçbir konuya değinmeden, olumlu gelişmelerden övgüyle söz etti. Genel Kurula Teksif delegesi olarak katılan Şaban Yıldız, TÜRK-İŞ yönetiminin hükümete gerekli olumlu yaklaşımı göstermediğini ileri sürerek, şu eleştiriyi getirdi: **“Ayrıca hükümetle bağları koparmak için ne lazımsa yapılmıştır.”** ⁷⁵

Hükümetin TÜRK-İŞ üzerinde etkisini artırmada veya TÜRK-İŞ’in ciddi bir muhalefet tavrı içine girmesini önlemede kullandığı önemli bir araç ise, çeşitli kanallardan aktarılan paralardı.

TÜRK-İŞ’in 8.8.1953 - 31.5.1957 dönemine ilişkin 114 bin liralık toplam gelirleri içinde önemli kalemler şöyledir⁷⁶: Aidat: 49.138 TL; Piyango geliri: 37.689 TL; Ceza paraları: 15.000 TL; Teberrü: 9.217 TL. Mali raporda, ceza paraları nedeniyle Çalışma Vekaleti’ne teşekkür edilmektedir. Piyango gelirinin önemli bir bölümünün de iktisadi devlet teşekküllerine yapılan bilet satışlarından elde edildiği bilinmektedir.

TÜRK-İŞ’in 19 Haziran 1957 günü çalışmalarına başlayan 3. Genel Kurulunda yönetim, hükümetle ilişkileri konusunda eleştirildi. Genel Sekreter İsmail İnan söz aldı ve şunları söyledi⁷⁷:

“Bazı arkadaşlar TÜRK-İŞ’le Vekalet arası fikir ihtilafları üzerinde durdular. Bu konuyu incelerken ihtilafa sebep teşkil eden meseleleri ele almak icab eder. İcra Heyeti, sizin, hatta Hükümetin istediklerinden başka bir şey istememiştir: Sendika muhtariyetinin, grev hususiyetinin ve işçinin de diğer vatandaşlar gibi insani haklarının tanınmasını istedik ve istiyoruz. İş Kanunu, sigorta mevzuatının ıslahını

⁷³ TÜRK-İŞ, *Belgelerle TÜRK-İŞ Tarihi (I) (1952-1963)*, Ankara, 1995, s. 21.

⁷⁴ TÜRK-İŞ, *Çalışma Raporu*, Ankara, s.2.

⁷⁵ TÜRK-İŞ, *Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu’nun 8-11 Ağustos 1953 Tarihinde Yapılan Umumi Hey’et Toplantısı Zaptıdır*, Ankara, s.12.

⁷⁶ TÜRK-İŞ, *3. Genel Kurul İdari ve Mali Faaliyet Raporu (8.8.1953-31.5.1957)*, Ankara, 1957, s. 7.

⁷⁷ TÜRK-İŞ, *Kongre Zabtı*, Ankara, 1957, s.4.

taleb ettik. İşte, Vekalet bu haklı taleplerimize başka türlü cevap veremeyince zecri tedbirleri ihtiyar ediyor. Memleketin menfaati herhalde bu tatbikatta değildir.”

TÜRK-İŞ'in 1.6.1957 - 31.10.1960 dönemindeki toplam geliri 630 bin liraydı. Bu miktarın yalnızca 183 bin liralık bölümü aidat geliriydi. Balo tertiplerinden 380 bin TL, ceza paraları hesabından 28,5 bin TL, piyango hesabından da 1178 TL gelir elde edilmişti. Balo tertiplerinde elde edilen gelirin hemen hemen tamamı çeşitli biçimlerde ve kanallardan hükümetten sağlanan kaynaktı ⁷⁸.

TÜRK-İŞ ve bağlı sendikalar bu yıllarda Hükümetin Kıbrıs politikasını tam olarak desteklediler. Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti'nin yöneticilerinin önemli bir bölümü sendikacıydı. Kıbrıs'a bir sendikacı heyet gönderildi. Kıbrıs'ta Türk sendikalarının kurulmasına yardımcı olundu. ICFTU üyeliğinde en çok tartışılan konu ve gösterilen gerekçe, bu kuruluşun Kıbrıs konusundaki tavrıydı.

TÜRK-İŞ'in DP iktidarının son döneminde hala çözülmemiş olan sorunları ve talepleri, Genel Başkan Nuri Beşer tarafından 24 Eylül 1958 günü yapılan basın toplantısında açıklandı. Bu talepler, aynı biçimiyle, TÜRK-İŞ İcra Heyetinin 20 Mayıs 1959 günü toplanan Mümessiller Heyeti'ne sunduğu raporda da yer aldı ⁷⁹. Bu sorunlar ve talepler şöyle özetlenebilir:

- (1) Özellikle 1958 Haziran'ından sonra yapılan zamlar hayat pahalılığını daha da artırmıştır. **“Bilumum işçilerimizin almakta oldukları ücretlere Vekiller Heyeti kararı ile % 50 nisbetinde bir zam yapılması bu sıkıntıyı kısmen olsun giderecektir.”**
- (2) Kamu kesiminde işçilere verilen ikramiyeler kaldırılarak bu miktar ücretlere eklenmeli ve **“hususî sektördeki işçileri de içine alacak bir ilave zam”** yapılmalıdır.
- (3) Yıllık ücretli izin hakkı tanınmalıdır.
- (4) Ülke çapında geçerli olacak ve üç kişilik aileyi temel alan bir asgari ücret belirlenmelidir.
- (5) İl ve Yüksek Hakem Kurullarının etkili bir biçimde çalışması sağlanmalıdır.
- (6) İş mahkemelerinde işveren üyenin katılmaması durumunda işçi üye de yargılamaya katılmadığından, aksamalar olmakta ve davalar uzamaktadır. Hakim olarak görevlendirildiği halde yargılama sürecine katılmayan kişiler hakkında cezai hükümler uygulanmalıdır.
- (7) Kollektif iş akdine ilişkin kanun tasarısı kanunlaşmalıdır.
- (8) İş Kanunu günün koşullarına uygun hale getirilmelidir.
- (9) İş müfettişlerinin yetkileri olmalı, kadroları artırılmalı, ücretleri yükseltilmelidir. Sigorta hastanelerinde başhekimlerin yetkileri artırılmalıdır.
- (10) Haftada 48 saatin üzerindeki çalışmalara olanak veren düzenlemeler kaldırılmalıdır.
- (11) Grev hakkı verilmelidir.
- (12) Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na üyelik için gerekli izin verilmelidir.

Sonuç

Demokrat Parti, iktidarda bulunduğu 1950-1960 döneminde, dönemin uluslararası ve ülke-içi ekonomik, toplumsal ve siyasal koşullarını çok başarılı bir biçimde kullanarak, çok-partili dönemde oy gücüne kavuşmuş olan işçilere bireysel haklar ve özellikle sosyal güvenlik hakları alanında önemli kazanımlar sağladı. Sendikaları denetim altına alma çabaları büyük ölçüde başarısızlıkla sonuçlanınca, federasyon, bölge birliği ve konfederasyon biçimindeki üst örgütleri zayıflatarak veya kapatarak, birbirinden kopuk sendikalar üzerinde etkili olmaya çalıştı. Muhalif sendikalar üzerinde ise yoğun baskı uygulandı. Grev hakkı konusunda verilen sözler tutulmadı. DP, işçiye verdiği haklar aracılığıyla işçileri DP ocak ve bucaklarında ve Vatan Cephesi'nde örgütlemeye çalıştı. İşçilerin ve özellikle 1950'li yıllarda tarımda hızlı makineleşme ve kentin çekiciliği nedeniyle yeni işçileşen kitlelerin deneyimsizliği koşullarında sağlanan bazı haklar, sınıf çatışmalarının önlenmesinde ve işçilerin DP'ye bağlanmasında oldukça başarılı sonuçlar verdi.

⁷⁸ TÜRK-İŞ, IV. Genel Kurul, İcra ve İdare Heyetleri İdari ve Mali Raporları, Ankara, 1960, s.19

⁷⁹ TÜRK-İŞ, **İcra Heyetinin 20 Mayıs 1959 Mümessiller Heyetine Sunulan Raporudur**, Ankara, 1959, s. 18-22.

ADANA İŞÇİ SENDİKALARI BİRLİĞİ (1959-1962)

Adana İşçi Sendikaları Birliği, 1948 yılından itibaren kurulan il ve bölge birliklerinin sonuncularındandır. Kurulma çalışmaları ve işlemleri 1959 yılında başlayan Birlik, 1962 yılı sonlarında TÜRK-İŞ 4. Bölge (Adana Bölgesi) Temsilciliğine dönüştürüldü. Birliğin kısa tarihi, bu dönemde Adana bölgesinde sendikal faaliyete, sendikacılara ve işçilere ilişkin canlı örnekler sunması açısından, önemlidir.

Milli Mensucat Sanat İşçileri Sendikası Başkan Vekili Mevlüt Bulca, Çukurova Nebati Yağlar İşçileri Sendikası Başkanı İzzet Sevgi, Tütün Sigara ve İspirtolu İçkiler Sanayi İşçileri Sendikası Başkanı Hikmet Ezer ve Çukurova Tekstil ve Çırçır Sanayi İşçileri Sendikası Başkanı Hasan Ergel, 14 Nisan 1959 günü biraraya gelerek, "sendikalar arasında tesanüt ve iş birliğinin teessüs ettirilmesi için Çukurova bölgesinde kurulu sendikalardan müteşekkil bir işçi sendikaları birliği kurulmasına ve bu fikrin bölgemizdeki diğer sendikalara teklifle birliğin ana nizamnamesinin hazırlanmasına" oy birliğiyle karar verdiler ⁸⁰. Bu protokolün ardından, Çukurova Bölgesindeki diğer sendikalara yazılar yazıldı. Katılımcılarla birlikte, Emin Yıldırım'ın başkanlığında bir tüzük taslağı komisyonu oluşturuldu. Komisyonun hazırladığı taslak, 4 Mayıs 1959 günü Çukurova Tekstil ve Çırçır Sanayi İşçileri Sendikası'nda yapılan bir toplantıda değerlendirildi.

Adana İşçi Sendikaları Birliği, 4 Haziran 1959 günü Adana Vilayetine gönderilen yazı ile resmen kuruldu. Kurucu Sendikalar, Çukurova Yağ Sanayii İşçileri Sendikası, Tütün Sigara ve İspirtolu İçkiler Sanayii İşçileri Sendikası, Çukurova Tekstil ve Çırçır Sanayi İşçileri Sendikası, Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası, Milli Mensucat Fabrikası Sanat İşçileri Sendikası, Güney Bölgesi Demiryol İşçileri Sendikası, Tarım İşçileri Sendikası, Çukurova Çimento Fabrikası İşçileri Sendikası idi. Adana İşçi Sendikaları Birliği'nin kurucu birlik başkanlığını İzzet Sevgi, genel sekreterliğini ise Hasan Ergel üstlendi ⁸¹.

Adana İşçi Sendikaları Birliği'nin Ana Nizamnamesi'nde Birliğin Mevzuu ve Gayesi şöyle belirtiliyordu ⁸²:

"Birlik, milli, gayri siyasi, sırf birliğe dahil Sendikaların müşterek ve münferit gayelerinin tahakkuku için teşekkül etmiş olup, Bakanlar Kurulu tasvibile milletler arası benzeri teşekküllere katılarak onlarla icabında iş birliği yapabilir.

"Birliğin Gayesi: Birliğe bağlı sendikaların münferiden başaramıyacakları gerek umumi gerekse mesleki menfaatlerini korumak, faaliyetlerini ahenkleştirmek ve karşılıklı yardımı sağlamaktır..."

Ana Nizamnamede "sırf Birliğe dahil Sendikaların müşterek ve münferit gayelerinin tahakkuku" ifadesinin yer alması, 1957 yılında bazı birliklerin faaliyetinin durdurulmuş olması nedeniyle gerekli görülmüş olsa gerektir.

Birlik, yalnızca "Adana vilayeti hudutları içerisindeki çeşitli iş kollarında çalışan işçilerin mensup buldukları sendikalar ve şubeleri" biraya getirmeyi amaçlıyordu.

Ana Nizamnameye göre, "yabancı bir devletin veya siyasi bir teşekkülün politikasına alet olmak," (Madde 4/a), "milli birliği bozacak hareket ve fiillerde bulunmak," (M.4/c) Birlikten çıkarılma nedeniydi.

⁸⁰ 14.4.1959 tarihli protokol.

⁸¹ 4.6.1959 tarihli yazı sureti.

⁸² **Adana İşçi Sendikaları Birliği Ana Nizamnamesi**, Adana, 1959, s.1 (Daktilo). Birlik Ana Nizamnamesi, Türksözü Gazetesi'nin 14 - 24 Haziran 1959 tarihli nüshalarında da yayınlandı.

Adana İşçi Sendikaları Birliği'nin organları, umumi heyet, idare heyeti, icra heyeti, murakabe heyeti, haysiyet divanı idi. Umumi heyet iki yılda bir Mayıs ayında toplanıyordu. Birliğe bağlı sendikalar ayda 10 lira aidat vereceklerdi. Ayrıca, Birliğe bağlı sendikaya kayıtlı her üye başına ayda 50 kuruş aidat hissesi Birliğe aktarılacaktı.

Çalışma Vekaleti'nin 14.9.1959 tarihli yazısında, Adana İşçi Sendikaları Birliği'nin ana nizamnamesi ile kuruluşuna ilişkin işlemlerin incelendiği belirtiliyordu ⁸³. Birlik Ana Tüzüğü, Danıştay 9. Dairesinin 17.10.1961 gün ve 9.1.2081 sayılı kararıyla onaylandı ⁸⁴.

Adana İşçi Sendikaları Birliği, Çalışma Vekaleti'ne 12 Mayıs 1960 tarihinde bir yazı yazarak, o yıllarda sendikalar ile Bakanlık arasındaki ilişkileri yansıtmaya açısından ilginç bir biçimde, yardım istiyordu. Yazı şöyleydi ⁸⁵:

"Adana'da kurulu 8 sendika müştereken ve müteşebbis olarak Adana İşçi Sendikaları Birliği namında bir birlik kurmuş olup, Birlik henüz kuruluş devresindedir. Teşkilat bakımından genişlemiş olmasına rağmen mali bakımdan istikrar kuramamıştır.

"Birliğin bina icarı, yazıhane, mefruşat ve sair zaruri ihtiyaçlarını layıkı veçhile temin edememiş bulunuyoruz.

"Bu ihtiyaçları temin edebilmemiz için işçiden kesilen ve sarfı Vekaletinizce yapılan ceza fonundan ihtiyacımıza kifayet edebilecek bir meblağın tahsisi hususunda ilgililere emirlerinize arz ederim."

Adana İşçi Sendikaları Birliği 4 Haziran 1960 tarihinde tüzel kişilik kazandı.

Birlik Başkanı İzzet Sevgi, 25 Temmuz 1960 tarihinde, yürürlükteki iş mevzuatına göre işçilik vasfını kaybetti ve görevinden istifa etti ⁸⁶. Bunun üzerine Birlik Başkanlığına İkinci Başkan Hikmet Ezer getirildi.

Adana İşçi Sendikaları Birliği'nin kurulma sürecinde bazı sorunlar yaşandı. Örneğin, Birlik'in kurucularından olan Milli Mensucat Fabrikası Sanat İşçileri Sendikası'nın Birlik'e yazdığı 5 Ağustos 1960 tarihli yazıda, Sendikanın genel kurulunun 27.7.1960 tarihinde toplandığı ve Sendikalar Birliği'ne katılma kararının alındığı belirtiliyordu ⁸⁷.

Birlik İcra ve İdare Heyeti 18 Aralık 1960 tarihinde toplanarak, başkanın istifasından sonra yeniden bir başkan seçmeye gerek görmedi ve Birlik genel kurulunun 21 Aralık 1960 tarihinde toplanmasına karar verdi.

Adana İşçi Sendikaları Birliği birinci genel kurulu 21.12.1960 tarihinde Çukurova Tekstil ve Çırçır Sanayii İşçileri Sendikası merkez binasında toplandı. Genel kurulda TÜRK-İŞ'e üyelik kararı da alındı. Yapılan seçimlerde Birlik başkanlığına 33 delegenin 24'ünün oyunu alan Mehmet Emin Yıldırım Seçildi. Genel Sekreterliğe ise Mevlüt Bulca getirildi ⁸⁸.

Birlik, öncelikle bağlı Sendikaların ve bu Sendikaların üyelerinin kamu kurum ve kuruluşlarında karşılaştıkları sorunların çözümü konusunda girişimlerde bulunmaya başladı. Örneğin, 4.1.1961 tarihinde İşçi Sigortaları Kurumu Adana Şubesi Müdürlüğü'ne yazılan bir yazıda, Tekstil ve Çırçır Sanayi İşçileri Sendikası üyesi bir işçinin tedavisine ilişkin sorunlar dile getiriliyordu. 28.1.1961

⁸³ Bakanlığın ilgili yazısı.

⁸⁴ Çalışma Bakanlığı Adana Bölge Çalışma Müdürlüğü'nün 4.12.1961 gün ve S.3.112.13762 sayılı yazısı.

⁸⁵ Birlik'in 12.5.1960 tarihli yazısı.

⁸⁶ İzzet Sevgi'nin istifa mektubu.

⁸⁷ Milli Mensucat Fabrikası Sanat İşçileri Sendikası'nın yazısı.

⁸⁸ Adana İşçi Sendikaları Birliği'nin 21.12.1960 Günü Akdedilen Kongresi Zaptıdır, daktilo, 7 s.

tarihli bir yazıda ise, Güney Sanayi Fabrikası'nda çalışan işçilerin İşçi Sigortaları Kurumu hastane ve dispanserine gönderilmeyip, işyerine gelen hekim tarafından muayene edilmesi uygulamasına karşı çıkılıyordu. 26.1.1961 tarihli bir yazıda ise, Adana Toroslar T.A.Ş. işyerinde çalışan bir işçinin iş kazası sonucunda ortaya çıkan maluliyet oranının yeniden belirlenmesi için yeniden muayene edilmesi isteniyordu. Sümerbank Genel Müdürlüğü'ne 5.3.1961 tarihinde yazılan bir yazıda ise, Sümerbank Adana Satış Mağazasında çalışan 5 tezgahlar işçinin kadro fazlalığı iddiasıyla Adana dışında ve meslekleri haricinde işlere gönderilmek suretiyle işlerine son verilmek istendiği belirtilerek, bu uygulamaya son verilmesi isteniyordu.

Birlik'in TÜRK-İŞ'e ilettiği bir yazıda ise, Adana Çimento Fabrikası İşçi Sendikası İdare Heyeti'nin şikayetleri belirtiliyor, bu şikayetleri Çalışma Bakanı'na bildirmek üzere Ankara'ya gelecek heyete yardımcı olunması isteniyordu. Bu şikayetler arasında, haksız işçi çıkarılması, "işçilerimizin lisanen hakaretlere maruz kalmaları (sabotajcılar, gibi)," "işçi davaları için uğraşan işçi mümessilleri ile sendikacılara müberrak olarak baskı yapılması," "işçilerimizin sendika aleyhine tahrik edilerek ve baskı yapılarak istifa ettirmeler," "disiplin kurulunda tek taraflı hareketle işçilerimize ağır cezalar tatbik etmeler," "işçilerimizin branşı harici işlerde çalıştırılması (kalifiye işçiyi amele olarak kullanmalar)" bulunmaktaydı ⁸⁹.

Bu dönemde, Adana İşçi Sendikaları Birliği'nin gelir sağlamak amacıyla konserler düzenlediği de anlaşılmaktadır. Birlik tarafından 12 Ocak 1961 günü İstanbul'da Vecdi Benderli'ye yazılan mektupta şunlar belirtilmektedir ⁹⁰:

"Edindiğimiz malumata göre, müesseseniz Ahmet Tarık Tekçe'nin de iştirakiyle Anadolu turnesine çıkacakmış... Aşağıdaki sorularımıza en belîğ, fariğ ve kati lisanla, hiç bir şüpheye, tereddüte ve zorluğa mahal bırakmadan, mübalağaya kaçmadan cevap vermenizi istiyoruz:

- 1. Turneye kimler iştirak edebilecek, isimleri;**
- 2. Sahneye kimler çıkacak, isimleri; oynayacakları eser ve rolleri;**
- 3. Her gece için asgari kaç lira isteyebileceğinizi;**
- 4. Reklam için ne gibi afişler gönderebileceğinizi;**
- 5. Bölgemizde bale ve raks (göbek) revaçta olduğundan, buna ne derece yer verebileceğinizi;**
- 6. Hulasa yapabileceğiniz bütün işlerin en ince teferruatına varıncaya kadar anlatmanızı ve bizi aydınlatmanızı rica ediyoruz.**

Gidiş-geliş, yemek içmek, otel vesair gibi masraflar nasıl olacak. Talebiniz fiks mi, yoksa yüzde üzerinden mi?

Not: Neriman Köksal, Zeynep Değirmencioğlu, Muhterem Nur, Leyla Sayar, Peri Han, Belgin Doruk, Ayhan Işık, Feridun Karakaya, Eşref Kolçak, Muzaffer Tema, Kenan Pars, Köksal Arsoy, Efgan Efgan gibi maruf sanatkarlar turupunuzda yer alacaklar mı?"

Adana İşçi Sendikaları Birliği, mahalli komisyonlarca asgari ücret saptanmasında da faal oldu.

1961 yılı başlarında Adana İşçi Sendikaları Birliği'ne bağlı Sendikaların üye sayısı 2022 idi ⁹¹. En büyük örgüt, Çukurova Tekstil ve Çirçir Sanayi İşçileri Sendikası idi. Üye sayısı, 780'di. Milli Mensucat Fabrikası Sanat İşçileri Sendikası'nın üye sayısı 516, Tütün Sigara ve İspirtolu İçkiler İşçileri Sendikası'nın üye sayısı 300 idi. Enerji işkolundaki sendikanın 126 üyesi, Çukurova Gıda Sanayii İşçileri Sendikası'nın da 300 üyesi vardı. Birlik, Adana Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne yazdığı yazıda, Eğlence Yerleri Sendikası'nı, Tarım Sendikası'nı ve Çimento Fabrikası İşçileri

⁸⁹ Adana Çimento Fabrikası İşçi Sendikası İdare Heyeti'nin 24.3.1961 tarihli yazısı.

⁹⁰ Birlik'in 12.1.1961 tarihli yazısı.

⁹¹ Birlik'in TÜRK-İŞ'e 19.2.1961 gün ve 1-23 sayılı yazısı.

Sendikası'nın üyelikten çıkarıldığını bildirdi ⁹². Çukurova Enerji İşçileri Sendikası, 21.1.1961 tarihinde yazdığı yazıda, Birlik'e üyelik başvurusunda bulundu. Bu başvuru Birlik tarafından 5.3.1961 tarihinde kabul edildi.

Birlik'in 3.4.1961 tarihli bir yazısında ise, üye olarak belirtilen sendikalar şunlardı: Çukurova Tekstil ve Çırçır Sanayii İşçileri Sendikası, Çukurova Enerji İşçileri Sendikası, Çukurova Çimento Sanayii İşçileri Sendikası, Sigara ve Tütün Fabrikası İşçileri Sendikası, Paktaş Mensucat İşçileri Sendikası ve İncirlik Hava Alanı İşçileri Sendikası. Yazıda, Devlet Demir Yolları İşçileri Sendikası'nın da Birlik'e üye olmak üzere olduğu bildiriliyordu ⁹³. Adana Çimento Fabrikası ve Toprak Sanayi İşçileri Sendikası da 22.11.1961 tarihinde yaptığı genel kurulunda Birlik'e üyelik kararı aldı ⁹⁴.

Birlik, 1961 Anayasası'nın 47. maddesi uyarınca grev hakkının özgürce düzenlenebilmesi için 1961 yılı Temmuz ayında çeşitli çalışmalar yaptı.

Bu dönem boyunca Adana İşçi Sendikaları Birliği'nin önemli bir sorunu, TÜRK-İŞ'e üyelik başvurusuna yanıt verilmemiş olmasıydı. TÜRK-İŞ'in 4. Genel Kurulu 1960 yılı Kasım ayında yapılmıştı. Genel Başkanlığa Seyfi Demirsoy, Genel Sekreterliğe Halil Tunç getirilmişti. Seyfi Demirsoy İstanbul kökenliydi; ancak Demirsoy'un TÜRK-İŞ Genel Başkanı olmasının ardından bir TÜRK-İŞ - İstanbul İşçi Sendikaları Birliği çekişmesi başladı. Bu çekişme, siyasal alana da yansdı. İstanbul İşçi Sendikaları Birliği, TİP'in kurulmasına öncülük ederken, TÜRK-İŞ Genel Merkezi, kısa bir süre sonra, Türkiye Çalışanlar Partisi girişimini gündeme getirdi. TÜRK-İŞ Genel Merkezi, 1961 Anayasası ile oluşan yeni koşullarda, daha merkezîyetçi bir üst örgüt oluşturma çabasıydı. Bu nedenle de, 1948 yılından itibaren ve TÜRK-İŞ'in oluşumunda önemli roller üstlenmiş olan il ve bölge birliklerinin kapatılması gündemdeydi. Yerel sendikalardan ve federatif örgütlenmeden ulusal düzeyde örgütlenmiş sendikacılığa geçiş de, TÜRK-İŞ Genel Merkezi'nin bu programına uyuyor ve bunu gerekli kılıyordu. TÜRK-İŞ bu arada Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'ndan, TÜRK-İŞ'in bölge temsilciliklerinin kurulması konusunda bir yardım istedi. Bu yardım kabul edildi ve ilk olarak İstanbul İşçi Sendikaları Birliği 1 Mart 1962 tarihinde feshedilerek, TÜRK-İŞ 1. Bölge (İstanbul ve civarı) Temsilciliği oluşturuldu. Büyük olasılıkla bu gelişmelerden haberdar olmayan Adana İşçi Sendikaları Birliği, 18 Aralık 1961 tarihinde TÜRK-İŞ'e şunları yazıyordu ⁹⁵:

“Her nedense dokuz aydan beri yapmış olduğumuz müracaata cevap alamayışımız bunun sebebini öğrenme arzumuzu uyandırmış bulunuyor. Malumlarınız olduğu veçhile ihtilali müteakip kapatılan birlik ve federasyonların açılmasına müsaade veren Hükümet kararına rağmen evvelce kapatılan Çukurova İşçi Federasyonu ile Güney İş Federasyonu maalesef sendikaların itibar etmemeleri sebebiyle hayat bulamamış, böylece de Bölgede meskun 100 bini müteceviz işçi teşkilatsız kalmış bulunuyordu. İşte Adana İşçi Sendikaları Birliği bu zarurettten doğmuş ve kısa zamanda mühim miktarda işçiyi temsil eden sendikaları sinesinde toplamış bulunuyor. Bu sebeple böyle bir ihtiyaca cevap veren bir birliğin TÜRK-İŞ'e üye kayıt edilmemesi hayreti mucip olup, cidden üzücüdür. Şayet Birliğin bilmediği bir özürü varise, baş teşkilat olarak derhal vaziyet edip, islahı cihetine gitmemize yardımlarını hasseten rica ederiz. Üye kaydına mütedair müracaatımızın neticesinin izharını arz ederim.”

TÜRK-İŞ'e gönderilmek üzere doldurulan bilgi formunda, Birlik'e bağlı sendikalara 3150 işçinin üye bulunduğu ve kuruluşun kısa adının “Adana-İş” olduğu belirtiliyordu.

⁹² Birlik'in 27.2.1961 gün ve 1-24 sayılı yazısı.

⁹³ Birlik'in 3.4.1961 gün ve 29-1 sayılı yazısı.

⁹⁴ Adana Çimento Fabrikası ve Toprak Sanayii İşçileri Sendikası Umumi Heyet Kararı.

⁹⁵ Birlik'in 18.12.1961 gün ve 37 sayılı yazısı.

Adana İşçi Sendikaları Birliği'nin bu yazısı üzerine, TÜRK-İŞ'in 12 Şubat 1962 günlü yazısıyla, Adana İşçi Sendikaları Birliği'nin Konfederasyon'a üyeliğinin Nisan 1961 tarihinden geçerli olmak üzere gerçekleştiği belirtildi. TÜRK-İŞ'in bu yazısında, Birlik'in üyeliği 10 ay önceden başlatılırken, üyelik ödentisinin de Nisan 1961'den geçerli olduğu belirtiliyor ve buna uygun ödemenin yapılması talep ediliyordu⁹⁶. Adana İşçi Sendikaları Birliği, 15 Ocak 1962 günü başlayan TÜRK-İŞ Mümessiller Meclisi toplantısına da davet edildi.

1 Kasım 1961 tarihinde alınan bir kararla, Adana İşçi Sendikaları Birliği Genel Başkanı'na aylık bağlandı. Ancak bu miktar fazla olmasa gerek ki, merkezi Adana'da bulunan Gıda İşçileri Sendikası, Birlik Başkanı M.Emin Yıldırım'a yazdığı 15.12.1961 tarihli yazıda, kendisini Sendikalarında istihdam etmeyi önerdi. Ödeyecekleri aylık da, "vergisi M.Emin Yıldırım'a ait olmak üzere 125 lira"ydı.

Adana İşçi Sendikaları Birliği'nin TÜRK-İŞ'e yazdığı bir yazıdan anlaşıldığı kadarıyla, 27 Mayıs 1960 sonrasında Adana'da DP'li oldukları için Sümerbank Çırçır Fabrikası'ndan M.Emin Yıldırım ve Zekeriye Kutevi, Çimento Fabrikasından Raif Gümüş, Hasan Hilmi Aydınöğlü ve Mustafa Onaç ile, Tekel Fabrikalarından Halil Yener, Mesut Aras ve Şükrü Kıyıcı işten çıkarılmıştı. Adana Birlik'i başkanlığını bu tarihte yürüten kişi de, işten çıkarılanlar arasında yer alan M.Emin Yıldırım'dı.

TÜRK-İŞ'in 15 Ocak 1962 günü başlayan Temsilciler (Mümessiller) Meclisi toplantısında, milli sendikacılığa geçiş konusunda kararlar alındı. Bu kararı hazırlayan komisyon üyeleri arasında, Adana Birliği başkanı M.Emin Yıldırım da vardı. Ancak, Adana'ya dönülünce farklı eğilimler ön plana çıktı. Alınan karar doğrultusunda Adana İşçi Sendikaları Birliği'nin feshedilecek olması, sorun yarattı. Bunun üzerine, Adana İşçi Sendikaları Birliği'ne üye sendikalar Adana'da 21 Şubat 1962 günü bir toplantı yaparak, bu karara karşı çıktılar. İmzalanan tutanakta şöyle deniliyordu⁹⁷:

"Halen milli sendika halinde faaliyet gösteren ve aynı iş kolunda kurulu diğer sendikalarla aralarındaki zıd münasebetlerin henüz gerginliğini muhafaza etmekte olmaları, keza Türkiye tipi sendikalara geçişin güç olacağına sebep teşkil etmekte olduğundan, bütün bu ihtimallerle Birliğin hemen feshi için fevkalade bir umumi heyet toplantısına gidilmesinin doğru olmayacağına, Mayıs ayı içerisinde yapılacak mutat umumi heyet toplantısına kadar durumun izlenmesine, tasarı tahakkuk safhasına geçerken TÜRK-İŞ'le sıkı temas yapılmasına, Bölgemizde teşkilatı kurmak üzere vazifelendirilecek Adana Temsilciliğine kolaylık gösterilmesine ve TÜRK-İŞ Adana Temsilciliğine Bölgemizde tanınmış ve sevilmiş sendikacıların tayini için TÜRK-İŞ Başkanlığına müracaatta bulunulmasına, yeni sistem tahakkuk ettikten sonra Birliğin feshi cihetine gidilmesine uygun olacağına oy birliği ile karar verildi."

Adana İşçi Sendikaları Birliği, 1962 yılında bölgede mevcut yerel sendikaları birleştirme doğrultusunda yoğun bir çaba gösterdi. Örneğin, Adana Mensucat ve Çırçır İşçileri Sendikası, Çukurova Tekstil ve Çırçır Sanayii İşçileri Sendikası, Paktaş Mensucat İşçileri Sendikası ve Milli Mensucat Fabrikası Sanat İşçileri Sendikası yöneticileriyle 4 Mart 1962 günü Birlik Genel Merkezinde bir toplantı yapıldı. 21 Mart 1962 günü yapılan toplantıya ise, bu sendikaların başkanlarının yanı sıra, Teksif Genel Başkanı Celal Beyaz da katıldı⁹⁸. 18 Mart 1962 günü ise, Sigara ve Tütün Fabrikası İşçileri Sendikası'nın Tütün, Sigara ve İspirtolu İçkiler Sanayii İşçileri Sendikası'na katılması kararlaştırıldı⁹⁹.

⁹⁶ TÜRK-İŞ'in 12.2.1962 gün ve 235-20/1 sayılı yazısı

⁹⁷ 21.2.1962 tarihli tutanak.

⁹⁸ 21.3.1962 tarihli tutanak.

⁹⁹ Adana İşçi Sendikaları Birliği ve sözkonusu iki Sendika arasında imzalanan 18.3.1962 tarihli protokol.

Bu dönemde (Adana) İncirlik Hava Alanı İşçileri Sendikası Genel Başkanlığı'na, daha sonraki yıllarda Türkiye Sendikacılık Hareketi tarihinde mücadeleleri ve sendika-içi demokrasiyi geliştirme çabaları ile önemli bir yer tutacak olan Cenan Bıçakçı seçilmişti ¹⁰⁰. İncirlik Hava Alanı İşçileri Sendikası'nın 14 Ocak 1962 günü toplanan kongresinde Cenan Bıçakçı Divan Başkanlığı'na getirildi. Daha sonra da, "bir üye sıfatı ile" yaptığı konuşmada, Adana İşçi Sendikaları Birliği'ne üyelik konusunu gündeme getirdi. Bu konu oylama sonucunda gündeme eklendi. Daha sonra yapılan oylamada, Adana Birliğine katılma kararı alındı. Aynı genel kurulda, tek dereceli olarak yapılan sendika başkanlığı seçiminde Cenan Bıçakçı ve İbrahim Küçükaltın aday oldu. Oylamanın açık yapılmasının kararlaştırılması üzerine, diğer aday adaylıktan çekilince, Cenan Bıçakçı Sendika'nın başkanlığına seçildi ¹⁰¹.

Paktaş Pamuk Ticaret ve Sanayii A.Ş. Mensucat İşçileri Sendikası Yönetim Kurulu da, kayıtlı 134 üyenin 93'ünün Sendika'ya yazılı olarak başvurması üzerine, 1 Şubat 1962 tarihindeki toplantısında, Adana İşçi Sendikaları Birliği'ne üyelik başvurusunda bulunmayı oybirliğiyle kabul etti ¹⁰².

Birlik, TÜRK-İŞ üyeliğinden sonra sendikal eğitimlere de başladı. Örneğin, 16-19 Nisan 1962 günleri TÜRK-İŞ, OECD ve AID tarafından "Ekonomik Kalkınma ve Sendikalar" konulu bir seminer düzenlendi. Seminer'e, başta Adana Valisi olmak üzere, ilin tüm ileri gelenleri de davet edildi.

TÜRK-İŞ Genel Merkezi bu günlerde milli tip sendika ve il ve bölge birlikleri yerine TÜRK-İŞ bölge temsilcilikleri programını uygulamaya başladı. TÜRK-İŞ Genel Başkanı Seyfi Demirsoy 16 Nisan 1962 günü Adana'ya geldi ve bir hafta süreyle Adana bölgesinde kaldı. Bu süre içinde Adana İşçi Sendikaları Birliği'nde sendika başkanları ve Birlik yöneticileriyle iki defa ortak toplantı yaptı. Bu görüşmeler sonucunda, Birlik örgütlenmesinden TÜRK-İŞ Temsilciliği örgütlenmesine yumuşak bir geçiş sağlandı. Adana İşçi Sendikaları Birliği Başkanı Mehmet Emin Yıldırım, TÜRK-İŞ 4. Bölge (Adana) Temsilciliğine getirildi. TÜRK-İŞ 4. Bölge Temsilci Yardımcılığına da, Kocaeli İşçi Sendikaları Birliği Başkanı İbrahim Çetkin atandı ¹⁰³. TÜRK-İŞ'in Adana'daki 4. Bölge Temsilciliğine, Antalya, Mersin, Adana, Niğde, Hatay, Maraş, Gaziantep, Urfa, Diyarbakır, Adıyaman, Mardin, Siirt ve Hakkari illerindeki sendikalar bağlandı ¹⁰⁴.

1962 yılı Nisan ayından Ekim ayına kadar hem Adana İşçi Sendikaları Birliği, hem de TÜRK-İŞ 4. Bölge Temsilciliği faaliyet gösterdi. Adana İşçi Sendikaları Birliği başkanı Mehmet Emin Yıldırım, aynı zamanda TÜRK-İŞ 4. Bölge Temsilcisi idi.

Ancak Adana İşçi Sendikaları Birliği maddi sıkıntı içine düştü. M.Emin Yıldırım, bu durumda, bazı kişilere ve kuruluşlara başvurarak, maddi yardım istedi. Örneğin, Birlik Başkanı M.Emin Yıldırım imzasıyla Çukurova Elektrik T.A.O.'na yazılan yazıda şöyle deniliyordu ¹⁰⁵:

¹⁰⁰ Cenan Bıçakçı, daha sonraki yıllarda, diğer görevlerin yanı sıra, ASİS Genel Başkanlığı, Sosyalist Devrim Partisi Genel Başkanlığı ve DİSK Yönetim Kurulu üyeliği görevlerini de üstlendi. Cenan Bıçakçı ile ilgili olarak bkz. Koç.Y., "Sendikacı Cenan Bıçakçı," ve "Sendika-İçi Demokrasi ve ASİS Deneyimi," **Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Tarihi, Olaylar, Değerlendirmeler**, Yol-İş Yay., Ankara, 1996, s. 403-411.

¹⁰¹ İncirlik Hava Alanı İşçileri Sendikası'nın 14 Ocak 1962 günü yapılan Genel Kurulu Tutanağı (Daktilo).

¹⁰² Paktaş Mensucat İşçileri Sendikası'nın 26.2.1962 tarihli yazısı. İşin ilginç yanı, bu yazının ekindeki imzaların Sendikaya verilmiş tarihi 10.7.1961'dir.

¹⁰³ İbrahim Çetkin daha sonraki yıllarda sendikacılık hareketinde ve TİP içinde önemli görevler aldı; Yapı-İş Genel Sekreterliği, DİSK Ankara Bölge Temsilciliği, DİSK Genel Sekreter Yardımcılığı, TİP Ankara İl Başkanlığı ve Devrimci Yapı-İş Genel Başkanlığı görevlerini üstlendi.

¹⁰⁴ Adana İşçi Sendikaları Birliği'nin 24.4.1962 tarihli Basın Bülteni.

¹⁰⁵ Birlik'in 10.7.1962 gün ve 110/1 sayılı yazısı.

“Çalışmalarımızı finanse etmekte müşkülât çekmekteyiz. Birliğimiz üyeleri aidatlarını muntazaman ödemekte ise de eğitim programımız oldukça büyük finansman istemektedir. İş gücünü arttırmak, çalışma hayatını tarafları memnun edici seviyeye iletmek için mutlaka eğitim planını uygulamak niyetindeyiz. Yapıcılığına inandığımız çalışmalarımıza, Muhterem ortaklığınızın bir miktar nakdi yardımda bulunmasını gönülden arzu ediyoruz. Müşterek menfaatimize hizmet olacak yardımlarınızı bekler, mutlu gelecekte kıymetli yardımlarınızı yadedeeceğimizi arz ederim.”

Yüreğir Ovası 2. Kısım sulama inşaatını almış iki müteahhit olan Enver Talman ve Hayati Doğu'ya yazılan yazıda da şöyle deniliyordu ¹⁰⁶:

“Birliğimiz sendikal faaliyetlerden maada üyeleri işçilere sosyal yardımlar da yapmaktadır. Bütçemizden sosyal yardımlar için tahsis ettiğimiz meblağ ehemmiyetli bir miktar olmakla beraber, üyenin yatalak hastalığı, ölüm, aile efradının ölümü, yangın, sel gibi afet hallerinde bu yıl içinde yapılmış nakdi ve sıhhi eşya yardımı tahsisatımızı bitirmiş bulunmaktadır. Malumunuz olduğu üzere, Denizli, Narlıca ve Mithatpaşa Mahallelerini sel basmış, mahallelerin ekseri sakinlerini teşkil eden işçi kardeşlerimiz bu afette büyük zararlara uğramıştı. Dolayısıyla yaptığımız yardımlar sosyal yardımlar tahsisimizi tüketmiş bulunuyor. Bugün halen vefat etmiş 12 işçi ailesi ve aile reisi ölmüş 21 işçi ailesi ile yatalak hastalığa düşen 9 işçi bizden yardım beklemektedir. Kendilerine bir miktar yardım yapabilmemiz için yardım elinizi uzatmanızı temsilcisi bulunduğum Adana İşçi Sendikaları Birliği ve insaniyet adına arz ve talep ederim.”

Adana İşçi Sendikaları Birliği'nin Umumi Hey'eti 7 Ekim 1962 günü Adana'da toplandı. Birliğin 41 delegesinden 38'i kongreye katıldı. TÜRK-İŞ'in aldığı karar uyarınca, Adana İşçi Sendikaları Birliği'nin feshi oya sunuldu. Katılan 38 delegenin 37'si fesih doğrultusunda oy kullandı. Genel Kurul, Necati Hepçorman, Cenani Bıçakçı ve Ahmet Kormaz'ı kayyum heyeti olarak belirledi. Kayyum heyeti Adana İşçi Sendikaları Birliği'nin 280 lira 40 kuruş nakit parası, 15 sandalyesi, 1 daktilosu, 1 tabelası, 1 aza kayıt defteri, 1 muhasebe defteri ve 4 geniş klasörü olduğunu saptayarak, genel kurul kararı gereğince, bunları TÜRK-İŞ'e teslim etti¹⁰⁷.

¹⁰⁶ Birlik'in 10.7.1962 gün ve 109/1 sayılı yazısı.

¹⁰⁷ Kayyum Heyeti'nin 8.10.1962 tarihli raporu.

İŞYERİ SENDİKACILIĞINDAN ULUSAL TİP SENDİKAYA: TEKGIDA-İŞ ÖRNEĞİ

Türkiye sendikacılık hareketi tarihiyle ilgilenenlerin genellikle ele almadıkları bir konu, 1946 yılından sonra kurulan küçük işyeri sendikalarının bütünleşme sürecidir. Bugün Tekgıda-İş olarak varlığını sürdüren Sendikanın Ege Bölgesindeki geçmişine kısa bir yolculuk, bu son derece önemli bütünleşme sürecini sergileyecektir.

Tekgıda-İş Sendikası, 1968 yılında Türkiye Tütün, Müskirat, Gıda ve Yardımcı İşçi Sendikaları Federasyonu (Tütün Müskirat Federasyonu) ve Türkiye Tütün, İçki, Gıda Sanayii İşçileri Sendikası'nın (Tümğıda-İş) birleşmesiyle oluştu.

1952 yılında kurulmuş bulunan Tütün Müskirat Federasyonu 1961 yılında şu sendikalardan oluşuyordu (Kuruluş yılı ve 1961 yılındaki üye sayısı):

- Adana Tütün Sigara ve İspirtolu İçkiler Sanayi İşçileri Sendikası (Kuruluş: 1949; Üye: 400)
- Adapazarı Yaprak Tütün, Bakım ve İşleme Evi İşçileri Sendikası (K:1952; Ü:120)
- Ankara Bira Fabrikası İşçileri Sendikası (K:1952; Ü:650)
- Akçaabat Tütün İşçileri Sendikası (K:1951; Ü:170)
- Bafra Tütün İşçileri Sendikası (K:1951; Ü:150)
- Bandırma İnhisarlar Yaprak Tütün, Bakım ve İşleme Evi İşçileri Sendikası (K:1950; Ü:240)
- Bitlis Tütün ve Sigara Sanayii İşçileri Sendikası (K:1953; Ü:120)
- Bursa Tütün ve Müskirat İşçileri Sendikası (K:1946; Ü:560)
- Diyarbakır İnhisar İşçileri Sendikası (K:1950; Ü:200)
- Edirne Yaprak Tütün İşçileri Sendikası (K:1954; Ü:120)
- Gaziantep İnhisarlar İçki Fabrikası İşçileri Sendikası (K:1952; Ü:100)
- Hendek Yaprak Tütün İşçileri Sendikası (K:1952; Ü:300)
- İstanbul Bira Fabrikası İşçileri Sendikası (K:1947; Ü:700)
- İstanbul İspirto ve İçki Sanayii İşçileri Sendikası (K:1947; Ü:700)
- İstanbul Ağaç Sanayii İşçileri Sendikası (K:1951; Ü:140)
- İstanbul Likör ve Kanyak İşçileri Sendikası (K:1947; Ü:150)
- İstanbul Tütün ve Sigara Sanayii İşçileri Sendikası (K:1947; Ü:1500)
- İstanbul Yaprak Tütün, Bakım ve İşleme Evi İşçileri Sendikası (K:1947; Ü:1500)
- İstanbul Nakliyat İşçileri Sendikası (K:1951; Ü:480)
- İstanbul Cibali Kutu Fabrikası İşçileri Sendikası (K:1947; Ü:450)
- İstanbul Kibrit İmal İşçileri Sendikası (K:1949; Ü:500)
- İstanbul İnhisarlar Çay İşçileri Sendikası (K:1950; Ü:200)
- İstanbul Malzeme Alım İşçileri Sendikası (K:1954; Ü:120)
- İzmir Tekel Sigara Sanayii İşçileri Sendikası (K:1950; Ü:1000)
- İzmir İnhisarlar Yaprak Tütün İşçileri Sendikası (K:1950; Ü:1020)
- İzmir Şarap ve İspirtolu İçkiler İşçileri Sendikası (K:1954; Ü:400)
- İzmir Tuz İşçileri Sendikası (K:1951; Ü:580)
- Kocaeli Tütün İşçileri Sendikası (K:1950; Ü:300)
- Malatya Tütün ve Sigara Sanayii İşçileri Sendikası (K:1949; Ü:410)
- Malatya Yaprak Tütün İşçileri Sendikası (K:1950; Ü:135)
- Rize Çayeli Tekel Çay Fabrikası Sanayii İşçileri Sendikası (Ü:200)
- Samsun Tekel Tütün ve Tütün Sanayii İşçileri Sendikası (K:1955; Ü:1000)
- Tekirdağ İnhisarlar Şarap Fabrikası İşçileri Sendikası (K:1948; Ü:78)

Bu sendikalar Tütün Müskirat Federasyonu bünyesinde biraraya gelmişken, 14 Kasım 1962 günü TÜRK-İŞ'in İzmir'deki 3. Bölge Temsilciliğinde yapılan bir toplantıda yeni 11 sendika biraraya gelerek Ege Tütün, Müskirat, Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası'nı kurdular. 1963 ve 1964 yıllarında ise 6 sendika kendisini feshederek bu sendikaya katıldı. Böylece, Tütün Müskirat

Federasyonu'nun 1964 yılı sonunda üyesi bulunan Ege Tütün, Müskirat, Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası, 17 sendikanın birleşmesinden oluştu.

Ege Tütün, Müskirat, Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası bir süre sonra TOMİS Sendikası'na katıldı. TOMİS de daha sonra tüzüğünde yaptığı bir değişiklikle adını Tümğıda-İş olarak değiştirdi. 1968 yılında ise, Tütün Müskirat Federasyonu ile Tümğıda-İş Sendikası birleşerek, günümüzdeki Tekğıda-İş'i oluşturdu.

Türkiye sendikacılık hareketi tarihi yazılırken, küçücük işyeri sendikalarından ulusal düzeyde büyük sendikalara giden süreç unutulmamalıdır. Tekğıda-İş Sendikası'nı oluşturan Tütün Müskirat Federasyonu'nun bir üyesi olan Ege Tütün, Müskirat, Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası'nı oluşturan 17 sendikanın kısa öyküsü, bu nedenle önemlidir.

Bu sendikaların büyük bir bölümü işyerindeki bir odada, bir lokalde veya bir kahve köşesinde kuruldu. Bugünkü sendikaların sahip oldukları geniş olanaklar, 1940'lı ve 1950'li yıllarda söz konusu değildi. Aylık 100 veya 250 kuruş olan ödentilerin toplanmasında bile büyük zorluklarla karşılaşılıyordu. Sözkonusu 17 sendikanın yöneticilerinin herhalde tümü amatördü. Sendikacılık gerçekten büyük özveriyle gerçekleştirilen bir uğraştı. Sendikacılığın kişi için getirdiği sıkıntı ve eziyet, sağladığı nimetten çok daha fazlaydı.

17 sendikanın büyük bir bölümü kamu kesimindeydi. Özel sektör işyerlerindeki sendikal çalışmalar genellikle başarısızlıkla sonuçlandı. Sendikacılık ağırlıkla kamu sektörü işyerlerinde kök saldı. Bu konudaki önyargılar öncelikle kamu işyerlerinde aşıldı. Bazı kamu işyerlerinde yalnızca daimi işçiler sendikaya üye oldular veya kabul edildiler; geçici veya mevsimlik işçiler dışarıda bırakıldı.

Sendikaların en önemli işlevi, yürürlükteki yasaların ve diğer mevzuatın uygulanmasıydı. Ayrıca, toplulukla iş uyuşmazlığı çıkarılarak umumi mukavele imzalanmaya da çalışılıyordu.

İşyerlerinde ve hatta aynı işyerinde ayrı ayrı kurulan küçücük sendikalar bir doğal ayıklanma süreci yaşadı. Bir kısmı tümüyle başarısız kaldı; daha başarılı olan bir sendikaya katılarak tüzel kişiliğini sona erdirdi. Bir kısmı daha az başarılıydı; daha güçlü ve başarılı olana katıldı ve genellikle yeni sendikanın bir şubesine dönüştü. Kamu sektöründe aynı işverene ait değişik birimlerde örgütlü sendikalar, işveren karşısında daha güçlü olabilmek amacıyla, ya birleşti, ya da federasyonlar oluşturdu. 1961 Anayasası ile grev hakkının tanınması ve ardından toplu iş sözleşmesi ve grev yasa taslağının tartışmaya açılması, bu birleşme sürecini hızlandırdı.

Ülkemizin farklı bölgelerinde birçok işkolunda yaşanan sürecin ilginç bir örneği, Ege Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası'nın oluşumunda yaşandı. Bugün çok sayıda yeni birleşmeyle Tekğıda-İş Sendikası olarak devam eden bu yapıyı oluşturan sendikaların kısa öyküleri aşağıda sunulmaktadır:

Ege Tütün ve Sigara Sanayii İşçileri Sendikası: Sendika, 28 Haziran 1950 günü, İzmir'de Kahramanlar köprüsü karşısında 1420. Sokak'ta küçük bir dükkan içinde kuruldu. Kurucular, Tekel Tütün Fabrikasında çalışmakta olan Mehmet Çağlı, Ahmet Pekönür, Mustafa Hepgilergil, Ahmet Kopmaz, Avni Devrim, Ömer Pekakar ve Selahattin Şörman'dı. Kurucuların ilk altısı 1965 yılında da aynı fabrikada çalışmaya devam ediyordu. Ege Tütün ve Sigara Sanayii İşçileri Sendikası 1960 yılına kadar yalnızca Tekel Sigara Fabrikasında çalışan işçileri örgütledi. 1960 yılından itibaren ise, Tekel Baş Müdürlüğü'nde çalışan işçiler de üye yapıldı. Sendika 8 Aralık 1962 tarihinde yaptığı genel kurulunda kendisini feshederek, Ege Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası'na katıldı ve İzmir 1 No.lu Şube'yi oluşturdu. Bu tarihte Sendikanın 1537 üyesi vardı. Üyelik aidatı ayda 250 kuruştı.

İnhisarlar Yaprak Tütün İşçileri Sendikası: Sendika, 16 Mart 1950 tarihinde Tekel Yaprak Tütün Bakım ve İşleme Atelyeleri Merkez Müdürlüğü işyerlerinde kuruldu. Kurucular, Ahmet

Karakan, Şefik İlköçkün, Alırıza Kumpasoğlu, Mustafa Köstem, İhsan İlge, Eşref Polat, Rauf Falay, Ahmet Hayırgele, Ahmet İdiz, Ali Akyut, Hayri Üstün, Mahmut Engür, Nezahat Erdinç, Ziya Erdem ve Remzi Balaylar'dı. Kuruculardan ilk ilk sekizi 1965 yılında hala aynı işyerinde çalışıyordu. Bu tarihte, diğer kuruculardan Ali Akyut emlakçılık, Remzi Balaylar ise kesekağıdı imalatçılığı yapıyordu. İnhisarlar Yaprak Tütün İşçileri Sendikası daimi işçileri örgütledi. Sendika, 9 Aralık 1962 tarihinde yaptığı genel kurulunda kendisini feshederek Ege Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası'na katıldı. Bu tarihte 893 üyesi vardı. Üyelik aidatı ayda 250 kuruştı.

Belediye Mezbaha İşçileri Sendikası: Sendika, 2 Şubat 1956 tarihinde İzmir Belediye Mezbahasında İşçi Yemekhanesinin bir köşesinde Mehmet Yaşurcan, İbrahim Şimşirler, Ahmet Şan, Muammer Kuytan, İbrahim Balyacı, Ali Denizoğlu, Hamdi Ak ve Osman Kum tarafından kuruldu. Kuruculardan ilk beşi 1965 yılında hala Mezbahada çalışıyordu; Ali Denizoğlu ise Eşrefpaşa'da bakkallık yapıyordu. Amaç, Mezbahada çalışan işçilerin örgütlenmesi ve haklarının korunmasıydı. Sendika, 29 Aralık 1962 tarihinde yaptığı genel kurulda kendisini feshederek Ege Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası'na katıldı ve bu sendikanın İzmir 4 no.lu şubesi olarak çalışmalarını sürdürdü. Katılım tarihinde sendikanın 142 üyesi vardı ve aylık aidat 250 kuruştı.

Tekel Çamaltı Tuzla İşçileri Sendikası: Sendika, 1950 yılında Çamaltı Tuzlası'nda bir odada Recep Hepdeniz, Selim Gezek, İsmail Yılmaz, Mürsel Gülbayoğlu ve İdris Atam tarafından kuruldu. Kuruculardan Mürsel Gülbayoğlu daha sonra Hollanda'ya işçi olarak gitti. Diğerleri ise 1965 yılında başka fabrikalarda işçi olarak çalışmaya devam ediyordu. Sendika, Çamaltı Tuzlası'nda çalışan daimi işçileri örgütledi. Ancak bir süre sonra Sendika yönetimi içinde bir anlaşmazlık çıktı. Yöneticilerin bir bölümü bu sendikadan ayrılarak 22 Ekim 1959 tarihinde Türkiye Tuzla İşçileri Sendikası'nı kurdular ve kısa bir çalışma sonrasında Tuzluca ve Kağızman tuzlalarında çalışan işçileri örgütlediler. Aynı işyerinde iki sendikanın yarattığı sakinlerin görülmesi üzerine, Türkiye Tuz İşçileri Sendikası kendisini feshederek Tekel Çamaltı Tuzlası İşçileri Sendikası'na katıldı. Bu arada, Tekel Çamaltı Tuzlası İşçileri Sendikası'nın faaliyet alanı diğer tuzlalara da yayılmış oldu. Sendika, 15 Aralık 1962 tarihinde topladığı genel kurulunda aldığı kararla kendisini feshetti ve Ege Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası'na katıldı. Katılım sırasında Sendika'nın ayda 250 kuruş ödenti veren 540 üyesi vardı.

Ödemiş Fırın İşçileri Sendikası: Sendika 3 Temmuz 1954 tarihinde Ödemiş'te bir kahve köşesinde İsmail Kurtan, Emin Arıkan, Emin Yüksel, Hüseyin Kuranalp, Hüseyin Büyükler, Ali Gezer ve Hasan Tekatar tarafından kuruldu. Sendikanın kurulduğu dönemde Ödemiş fırınlarının yürürlükteki 3008 sayılı İş Kanunu'nun kapsamı dışında bulunması nedeniyle, işçilerin haklarının korunmasında büyük zorluklarla karşılaşıldı. Sendika, 6 Ocak 1963 tarihinde yaptığı genel kurulunda kendisini feshederek Ege Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası'na katıldı. Bu tarihte 61 üyesi vardı. Ancak bu üyelere hiçbiri ödenti vermiyordu.

Ödemiş Tütün İşçileri Sendikası: Sendika 6 Ocak 1955 tarihinde Mehmet Nalkıran, Şeref Baturay, Şükrü Uğrak, Mustafa Şenduran, İbrahim Duray, Mümin Poyraz ve Mustafa Taşşen tarafından kuruldu. Ancak, Tekel İşletmesinin Ödemiş'ten kaldırılmasından sonra Sendikanın çalışmalarında büyük bir gerileme oldu. Sendika, 6 Ocak 1963 günü yaptığı genel kurulunda kendisini feshedip Ege Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası'na katıldığında 400 üyesi görünmekle birlikte, bunlardan hiçbiri ödenti vermiyordu.

İzmir Un İşçileri Sendikası: Sendika 21 Temmuz 1950 tarihinde İzmir Darağaç'ta bir kahve köşesinde Sırrı Balsu, Mehmet Türel, Sadık Özberk, Cemal Tuncer, Sabit Özberk, M.Caz, Sami Acar, Mehmet Çat, Turgut Arena, İbrahim Akbaş ve Tevfik Olçay tarafından kuruldu. 1965 yılında, kuruculardan Mehmet Türel bakkallık yapıyordu; Cemal Tuncer ise Torbalı'da fabrikatördü. Kuruluştaki amaç, İzmir'deki tüm un fabrikalarında çalışan işçilerin örgütlenmesi olmakla birlikte, bu başarısız oldu ve Sendika yalnızca İstihlas Un Fabrikası'nda çalışan işçileri üye kaydedebildi. İzmir Un İşçileri Sendikası 1960 yılında yaptığı kongresinde kendisini feshederek, İzmir Gıda İşçileri Sendikası'na katıldı. Bu tarihte, 25 üyesi vardı. Üyelik aidatı ayda 100 kuruştı.

Üzüm, İncir, Kutu İşçileri Sendikası: Sendika, 17 Temmuz 1952 tarihinde İzmir'de bir kahve köşesinde, Lütfü Öznehir, Yusuf Hazırol, İzzet Yorgancılar, A.Şükrü Tunalı, İbrahim Bıçakçı, Abdi Üredik, Hasan Kurt, Cemal Üzerek, Mehmet Altıntaş ve Fehmi Muza tarafından kuruldu. Amaç, İzmir'de üzüm, incir ve kutu işlerinde çalışanların üye yapılması ve haklarının korunmasıydı. Ancak başarılı olunamadı. Sendika, 1960 yılında yapılan genel kurulda İzmir Gıda İşçilerine katıldığında, 250 üyesi vardı; ancak bunların hiçbiri 100 kuruş olan aylık ödentiye ödemiyordu.

Şekerli Sanayii İşçileri Sendikası: Sendika, İzmir'de 22 Nisan 1955 günü Sefer Kayacı, Mahide Güler, Talat Özer, Mustafa Öztürk, Mustafa Çanlı, Kazım Üzendil, Hüseyin Çelikpençe tarafından, şekerleme işyerlerinde çalışan işçilerin örgütlenmesi ve haklarının korunması amacıyla kuruldu. Ancak çalışmaları ağırlıklı Balkan Şekerleme Fabrikası ile sınırlı kaldı. Kuruculardan Sefer Kayacı 1965 yılında bu işyerinde çalışmaya devam ediyordu. Sendika 1960 yılında yaptığı genel kurulda kendisini feshederek İzmir Gıda İşçileri Sendikası'na katıldı. Bu tarihte 30 üyesi vardı. Aylık aidat 100 kuruştur.

Ege Gıda Sanayii İşçileri Sendikası: Sendika, 9 Ocak 1958 tarihinde, Halkapınar'da Pamuklu Mensucat İşçileri Sendikası Lokalinin bir köşesinde, Nebati Yağ Sanayi İşçileri Sendikası adıyla ve yalnızca Yağ Sanayii T.A.Ş. işyerinde çalışan işçileri örgütlemeyi amaçlayarak kuruldu. Kurucular, Vecihi Ergunt, Emin Şengözen, Ömer Özibrişim, Mehmet Uysal, Naim Davulcu, Mustafa Erşay ve Ahmet Minareci idi. Kuruculardan ilk dördü 1965 yılında hala Yağ Sanayii T.A.Ş. işyerinde çalışıyordu. Sendika, kuruluşundan bir süre sonra adını Ege Gıda Sanayii İşçileri Sendikası olarak değiştirdi. İzmir Un İşçileri Sendikası, Üzüm, İncir, Kutu İşçileri Sendikası ve Şekerli Sanayi İşçileri Sendikası'nın 1960 yılında katılmalarıyla Ege Gıda Sanayii İşçileri Sendikası biraz daha güçlendi. Sendika, 16 Aralık 1962 tarihinde yaptığı genel kurulunda kendisini feshederek Ege Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası'na katıldı. Bu tarihte sendikanın aylık 250 kuruş ödentisini veren yalnızca 617 üyesi vardı.

Ayvalık Zeytinyağı İşçileri Sendikası: Sendika 1952 yılında Halil Tanfer, İbrahim Aksüren, Ahmet İğneli, Abdi Gökçen, Sefer Önder ve Ahmet Ünlü tarafından Ayvalık'ta bir kahve köşesinde kuruldu. Amaç, Ayvalık'taki zeytinyağı fabrikalarında çalışan işçilerin örgütlenmesi ve haklarının korunmasıydı. Sendika, 12 Aralık 1962 tarihinde yaptığı genel kurulda kendisini feshederek Ege Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası'na katıldı. Bu tarihte ödenti veren 123 üyesi vardı. Aylık ödenti 100 kuruştur.

İzmir Fırın İşçileri Sendikası: İzmir'de fırın işçilerinin 1950 yılından beri kurdukları sendikalar çeşitli bölünmeler ve birleşmeler yaşadılar. Bu süreci yaşayanların bir bölümü 18 Mart 1958 tarihinde İzmir Fırın İşçileri Sendikası'nı kurdu. Kurucular, Raşit Büber, Ahmet Şahin, Nevzat Gizep, Namık Gizep, İbrahim Dağdeviren, Ramazan Pezek ve Mehmet Aktaş idi. Sendika, 28 Temmuz 1963 tarihinde yaptığı genel kurulunda kendisini feshederek Ege Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası'na katıldı. Bu tarihte Sendika'nın 274 üyesi varsa da, bunların hiçbiri ödenti vermiyordu.

Tekel Şarap ve İspirtolu İçkiler İşçileri Sendikası. Sendika 1950 yılında Saffet Şık, İsmet Bilginer, Hayri Çankaya, Salih Beleni, Hasan Başaran, Fuat Aydın, Mustafa Üçler, Kemal Diktaş, Mehmet Bilekler, Mustafa Esen ve Celal Değilmez tarafından kuruldu. Sendikanın çalışmaları Tekel Şarap ve İspirtolu İçkiler Fabrikası'nda çalışan işçilerle sınırlıydı. Sendika, 24 Ağustos 1963 tarihinde yaptığı genel kurulunda kendisini feshederek Ege Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçileri Sendikası'na katıldı ve bu Sendika'nın İzmir 6 no.lu şubesi olarak çalışmalarını sürdürdü. Katılma tarihinde Sendika'nın ayda 250 kuruş ödenti veren 475 üyesi bulunuyordu.

Balıkesir Simit, Un ve Unlu Maddeler İşçileri Sendikası: Sendika 1955 yılında Balıkesir'de Ahmet Atik, Galip Göksulu, Mehmet Özateş, Mehmet Beydu, Mehmet Demiralp, Fehmi Birol, Mehmet Çetin, Mustafa Çilen, Tevfik Akyan ve İsmail Cıvgın tarafından, fırın işçilerini örgütleyip haklarını korumak amacıyla kuruldu. Ancak, örgütlenmede başarılı olamadı. Sendika, 15 Aralık

1963 tarihinde yaptığı genel kurulunda kendisini feshederek Ege Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçiler Sendikası'na katıldığında ödenti veren yalnızca 64 üyesi vardı.

Ege Tütün İşçileri Sendikası: Sendika 17 Temmuz 1947 tarihinde Kemal Özbek, Süleyman Sarpyalçın, Şükrü Özkun, Vefik Uyanerler, İbrahim Derben, Halil Aydoğan, Hüseyin Baysener, Sabri Karacaoğlu, M.Ali Akkaplan, Mustafa Ertek, Burhan Demirbağ ve Hamdi Özyılmaz tarafından İzmir'de kuruldu. Amaç, tütün işinde mevsimlik işçi olarak çalışanların örgütlenmesi ve hak ve çıkarlarının korunmasıydı. Sendika, 19 Ocak 1964 tarihinde yaptığı kongresinde kendisini feshederek Ege Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçiler Sendikası'na katıldı ve Sendika'nın İzmir 7 No.lu Şubesi olarak çalışmalarını sürdürdü. Katılım sırasında ödenti veren üye yoktu.

Yağ Sanayii İşçileri Sendikası: Sendika İzmir'de 31 Temmuz 1950 tarihinde Mehmet Kansu, Mehmet Gencer, Sait Rastgele, Mustafa Alkış, Sami Erkuş, Ali Karakurt, Hakkı Kader ve Muammer Ayker tarafından kuruldu. Sendika ilk dönemde hem yağ sanayii, hem de petrol sanayiinde çalışan işçileri kapsamaya çalıştı. Ancak, mevzuatın buna uygun olmaması nedeniyle, petrol işçileriyle ilgilenmeyi bıraktı. Sendika, 14 Mart 1964 tarihinde yaptığı genel kurulunda kendisini feshederek, Ege Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçiler Sendikası'na katıldı. Bu tarihte ödenti veren üyesi yoktu. Sendika, Turyağ işyerinde çalışan üyelerin bağlı bulunduğu İzmir 8 no.lu şubeye dönüştürüldü.

Ayvalık Sabun İşçileri Sendikası: Sendika, 1952 yılında Hasan Kantarcı, Ahmet Tanış, Mehmet Kaleli Okyar, Ali Kalıpsız, Kemal Doğruca, Mustafa Şimşek ve Mehmet Balıkesirli tarafından Ayvalık'ta sabun fabrikalarında çalışan işçileri örgütlemek amacıyla kuruldu. Kuruculardan Mustafa Şimşek 1965 yılında İzmir Çınarlı'da Hakiki Ayvalık Sabunhanesini işletiyordu. Sendika, bir süre sonra kendisini feshederek, Türkiye Petrol İşçileri Sendikası'na katıldı ve onun bir şubesine dönüştü. Ancak İşkolları Nizamnamesinin bu ilişkiye olanak vermemesi üzerine, Türkiye Petrol İşçileri Sendikası'nın önerisi üzerine, bu şubedeki işçiler 6 Aralık 1964 tarihinde Ege Tütün Müskirat Gıda ve Yardımcı İşçiler Sendikası'na katıldılar. Böylece bu şubeye bağlı 104 işçi sendika değiştirmiş oldu.

İŞKOLLARI YÖNETMELİĞİ

Türkiye sendikacılık tarihinin incelenmesinde gözönünde bulundurulması gereken önemli bir nokta, işyerlerinin hangi işkolunda olduğunu belirleyen düzenlemedir. Bu düzenleme, hangi işyerlerindeki işçilerin birlikte örgütlenebileceğini belirlemektedir. Bu konu 1963 yılına kadar önemli bir sorun oluşturmamışken, 1963-1983 döneminde ve 1983 yılından sonra sendikalar arasında anlaşmazlıklara, bazı sendikaların büyümesine, bazı sendikaların ise iyice küçülmesine yol açmıştır. TÜMTİS Sendikası'nın tarihi işkollarının yeniden düzenlenmesiyle değişmiştir. Genel-İş'in TÜRK-İŞ'ten ayrılmasında işkolları sorunu da rol oynamıştır. Siyasal müdahale araçlarından biri, İşkolları Yönetmeliğinin Çalışma Bakanlığı tarafından çıkarılan ek yönetmeliklerle değiştirilmesidir. Ayrıca, bu çalışmanın kapsamına alınmayan işkolu tespitleri sorunu vardır. Çalışma Bakanlığı'nın bu alanda bir dönem fiilen kullandığı ve daha sonra iptal edilen yetki de sendikalar üzerinde bir baskı aracı olarak kullanılmıştır. Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık tarihinin 1963-1980 dönemini anlama çabasında, İşkolları Yönetmeliği ihmal edilmemelidir.

1947-1963 Döneminde İşkolları

20.2.1947 tarihinde kabul edilen 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun'un 1. maddesi, "Aynı iş kolunda veya bu iş kolu ile ilgili işlerde çalışanların yardımlaşmaları ve ortak menfaatlerini korumaları ve temsil etmeleri amaçlarıyla kendi aralarında kurabilecekleri dernekler işçi sendikalarıdır," düzenlemesini getiriyordu. Ayrıca, bu Yasa'ya göre meslek sendikalarının kurulabilmesi, işkolları sorununu daha karmaşık bir duruma sokuyordu.

5018 sayılı Kanunun Uygulanma Şeklini Gösteren Talimat ise bu konuda aşağıdaki açıklamayı getiriyordu (M.6) ¹⁰⁸:

"Sendika kuracak olanların aynı iş kolunda çalışmaları gerekmektedir. Bunun neticesi olarak mesela kömür işlerinde çalışanlarla mensucat işlerinde çalışanların birleşerek bir sendika kurmalarına kanunen imkan bulunmadığı anlaşılır.

"Aynı iş kolunda çalışanlarla bu iş kolu ile ilgili işlerde çalışanların da bir araya gelerek sendika kurmalarını kanun kabul etmiş bulunmaktadır. Bu sebeple mesela iplik işlerinde çalışanlarla dokuma işlerinde çalışanların beraberce sendika kurmalarına mani bulunmadığı halde kömür işçileriyle dokuma işçilerinin birleşerek bir sendika kurmalarına cevaz yoktur.

"Başka başka sanayi şubelerinde birbirinden ayrı iş kollarında çalışan fakat aynı meslekten olan işçiler de mensup oldukları iş kolu itibarıyla bir sendika kurabilirler. Mesela dokuma, kömür sanayiinde çalışan marangozlar aralarında birleşerek marangozlar sendikası kurabilirler."

Yasa'nın 7. maddesi, ilgili hükmün ihlali durumunda, sözkonusu sendikanın, "mahkeme kararıyla, üç aydan bir seneye kadar geçici veya devamlı olarak kapatılacağı"nı belirtiyordu. Talimat ise, "aynı iş kolunda veya bu iş koluyla ilgili iş kolunda çalışmayanların kurdukları sendikalar... mahkeme kararıyla üç aydan bir seneye kadar geçici veya devamlı olarak kapatılır" düzenlemesini getiriyordu (M.23).

Çalışma Bakanlığı, 21.10.1954 günlü ve 13 sayılı genelgesiyle, bu konuda verilecek kararlarda yol gösterici olması amacıyla, iktisadi faaliyetlerin beynelmilel tasnifini yayınladı.

¹⁰⁸ Saymen, F.H., **Sistematik Türk İş Hukuku Mevzuatı** (Yenilenmiş 2. Bası), İstanbul, 1953, s.762-3.

274 Sayılı Sendikalar Yasası

274 sayılı Sendikalar Yasası 24.7.1963 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Yasanın 9. maddesi bu konuda bir yönetmeliğin çıkarılmasını öngörüyordu. Yönetmelik çıkarma ve değiştirme yetkisinin Çalışma Bakanlığı’na verilmesi, siyasi baskının yolunu açtı. Bakanlık, yönetmelik çıkarma yetkisini aşarak, işyerlerinin hangi işkoluna girdiğini de belirlemeye başladı. Bu uygulama 1972 yılında Danıştay tarafından kaldırıldı. 274 sayılı Sendikalar Yasası’nın 9/3. maddesi şöyleydi:

“İşkolları ve bunların birbirleriyle ilgili olanları, Çalışma Bakanlığınca yapılacak bir yönetmelikle tesbit olunur. Bu yönetmelik, milletler arası normlar dikkate alınarak hazırlanır. Çalışma Bakanlığı, yönetmeliği hazırlarken, Yüksek Hakem Kurulunun, en çok işçi mensubu olan işçi konfederasyonu ile en çok işveren mensubu olan işveren konfederasyonunun -yoksa- Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliğinin istişari mütalaalarını alır. Bu mütalaaların, talep tarihinden itibaren en geç on gün içinde verilmesi gereklidir.

“Bu yönetmeliğe göre, herhangi bir işkoluna dahil olmayıp bu kanuna göre sendika kurmak ve sendikalara üye olmak hakkına sahibolanlar, genel hizmet işkoluna dahil sayılırlar. Genel hizmet işkolu, ayrı bir işkolu olarak itibar olunup, diğer bütün işkollarıyla ilgili sayılır.

“Bu yönetmelik aleyhinde veya bu yönetmeliğin uygulanması ile ilgili işlemler aleyhinde, Danıştay’da açılacak iptal davaları, iki ay içinde karar bağlanır.”

Çalışma Bakanlığı, ilgili kuruluşlara 26.7.1963 tarihinde gönderdiği yazıda, 34 işkolundan oluşan bir yönetmelik taslağı göndererek, 15 gün içinde görüş istedi ¹⁰⁹. Yönetmelik taslağında belirtilen işkolları şunlardı:

1. Tarım, hayvancılık, orman işleri; 2. Avcılık, balıkçılık; 3. Madencilik; 4. Petrol; 5. Gıda (içki hariç) sanayii; 6. Şeker sanayii; 7. İçki ve tütün sanayii; 8. Dokuma sanayii; 9. Deri ve kundura sanayii; 10. Ağaç ve mobilya sanayii; 11. Kağıt sanayii; 12. Matbaacılık; 13. Lastik, kauçuk sanayii; 14. Ecza ve kimya sanayii; 15. Metalden gayri maden sanayii; 16. Cam sanayii; 17. Çimento sanayii; 18. Metal imalatı; 19. Madeni eşya imalatı; 20. İnşaat; 21. Elektrik, gaz, buhar, su; 22. Ticaret, banka, sigorta; 23. Kara nakliyeciliği; 24. Demiryolu nakliyatı; 25. Deniz nakliyatı; 26. Hava nakliyatı; 27. Ardiye ve antrepoculuk; 28. Ulaştırma ve muhabere; 29. Genel işler; 30. Sağlık; 31. Otel, lokanta, eğlence; 32. Büro ve teknik bürolar; 33. Çamaşırhane, ütü, boya, temizlik işleri; 34. Gazeteciler.

Görüşler alındıktan sonra İşkolları Yönetmelik taslağında bazı değişiklikler yapıldı ve Yönetmelik, “Sendikaların İşkolları Yönetmeliği” adıyla 22.8.1963 tarihli **Resmi Gazete**’de yayınlanarak yürürlüğe girdi. İlk Yönetmelik’te işkolları şu şekilde belirleniyordu ¹¹⁰:

1. Tarım, hayvancılık, orman işleri; 2. Avcılık, balıkçılık; 3. Madencilik; 4. Petrol; 5. Gıda (içki ve tütün dahil) sanayii; 6. Şeker sanayii; 7. Dokuma sanayii; 8. Deri ve kundura sanayii; 9. Ağaç ve mobilya sanayii; 10. Kağıt sanayii; 11. Matbaacılık; 12. Lastik, kauçuk, plastik sanayii; 13. Ecza ve kimya sanayii; 14. Metalden başka maden sanayii; 15. Cam sanayii; 16. Çimento sanayii; 17. Her türlü metal imalatı; 18. Gemi yapımı ve onarımı; 19. Yapıcılık; 20. Karayolları yapım, onarım, bakımı; 21. Enerji sanayii; 22. Ticaret; 23. Banka, sigorta; 24. Kara taşımacılığı; 25. Demiryolları taşımacılığı; 26. Deniz taşımacılığı; 27. Hava taşımacılığı; 28. Ardiye ve antrepoculuk; 29. Haberleşme; 30. Genel işler; 31. Sağlık; 32. Otel, lokanta, eğlence; 33. Büro, teknik büro; 34. Çamaşırhane, ütü, boya; 35. Gazetecilik; 36. Milli savunma.

¹⁰⁹ Çalışma Bakanlığı’nın 26.7.1963 gün ve 1037-2/9743 sayılı yazısı

¹¹⁰ Çalışma Bakanlığı, **Sendikaların İş Kolları Yönetmeliği ve Mesleklerin Beynelmielel Tasnifindeki Bölüm ve Büyük Guruplarla Dört Rakkamlı Kodlar**, Ankara, 1963.

Sendikaların İşkolları Yönetmeliği, 1 ve 2 sıra numaralı, 5 ve 6 sıra numaralı, 14, 15, 16 ve 19 sıra numaralı, 22, 23 ve 33 sıra numaralı, 11 ve 35 sıra numaralı, 24, 25, 26 ve 27 sıra numaralı, 4 ve 13 sıra numaralı işkollarını birbiriyle ilgili işkolları olarak belirleyip, bu ilgili işkollarında kurulu işyerlerinde çalışan işçilerin aynı sendikada örgütlenmelerine izin veriyordu. Ayrıca, "bir işyerinde yürütülen esas işe yardımcı olarak yürütülen işlerde çalışan işçiler asıl işin dahil olduğu işkolundan sayılırlar; bu gibi işçiler kendi mesleklerinin asıl iş olarak yürütüldüğü işyerlerinin dahil bulunduğu işkollarındaki sendikalara da girebilirler" düzenlemesi de getiriliyordu.

"Sendikaların İşkolları Yönetmeliği," Toprak Mahsulleri Sanayii İşçileri Sendikası tarafından, Yüksek Hakem Kurulu'nun istişari mütalaası alınmadan yayınladığı gerekçesiyle açılan dava sonucunda, Danıştay Dava Daireleri'nin 28.2.1964 gün ve 1964/204 esas 1964/62 karar sayılı kararı ile şekil bakımından iptal edildi.

Yüksek Hakem Kurulu konuyu görüşmek üzere 30.4.1964 günü toplandı. Yüksek Hakem Kurulu, Sendikaların İşkolları Yönetmeliğinde çeşitli değişiklik önerileri getirdi. Bu önerilere büyük ölçüde uyularak, Sendikaların İşkolları Yönetmeliği 11.8.1964 günlü **Resmi Gazete**'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Bazı değişikliklerle 1971 yılına kadar yürürlükte bulunan bu Yönetmelik şöyleydi:

1. Tarım ve hayvan yetiştirme, ormancılık ve tomrukçuluk.
2. Avcılık ve av hayvanlarının üretilmesi, balıkçılık, süngercilik vesair deniz ürünlerinin çıkarılması.
3. Kömür madenciliği, metal cevherleri madenciliği, taş, kil, kum ocakları ve madenlerden gayri maddelerin topraktan çıkarılması, kömür mamulleri imalatı (maden arama dahil).
4. Ham petrol vesair akaryakıtları ve tabii gaz tasfiyhaneleri ve petrol mamulleri sanayii, akaryakıt depo ve istasyonları, akaryakıt nakli ve satışı (pipe-line ve petrol arama dahil).
5. Gıda maddeleri imalatı sanayii, insanların istihlakine mahsus gıda maddelerinin imali, her çeşit hayvan, kümes ve av hayvanları kesilmesi ve temizlenmesi, ambalajlanması, mezbahalar ve etten mamul gıda maddeleri imalatı; sütte mamul maddelerin imali, hayvani ve nebati yağ sanayii (sabun sanayii dahil), her nevi gıda maddelerinin konserve yapılması ve saklanması, değirmende öğütülmüş maddeler imali, ekmekçilik, pastacılık, börekçilik ve her nevi un ve unlu maddelerden yiyecek imali, kakao, çikolata, şekerleme ve benzeri maddeler imali, kakao, kahve, tuz öğütülmesi ve çay yaprakları üzerinde yapılan ameliyeler ve benzeri işler, yem sanayii, maya imalatı, içki ve tütün sanayii; imbikten geçirilmiş alkollü içkiler, şaraplar, likörler, malt likörleri, hafif içkiler, karbon hamızı ile meydana getirilmiş içeceklerin imali, tasfiyesi, karıştırılması, imbikten geçirilmesi, tahammur ettirilmesi, bira fabrikaları, alkolsüz içkiler (gazoz, meyva suları ve benzerleri), sigara, puro, pipo, enfiye, çiğnenen tütün gibi mamullerin imalatı, tütünün ayıklanması, kurutulması gibi tütün sanayii ile ilgili imalat ve maniplasyon işleri, yaprak tütün işleme ve bakım evleri.
6. Şeker sanayii.
7. Her çeşit dokuma sanayii, giyecek eşya sanayii, hazır dokuma eşya imalatı (trikotaj), iplik sanayii ve çirçir sanayii (idrofil pamuk imalatı dahil), çamaşırhaneler, ütü, kola, boyama ve temizleme işleri.
8. Kundura sanayii, deri ve deri mamulleri ve deri giyecek eşya (saraciye) imalatı ve debagat işyerleri, kürkçülük, tutkal sanayii ve bağırsak işleme yerleri.
9. Ağaç ve mantar mamulleri, mobilya imalatı, doğrama ve bıçkıcılık sanayii, kereste fabrikaları, her çeşit suni tahta ve benzeri imalatı.
10. Kağıt, kağıt mamulleri ve selüloz sanayii.
11. Matbaacılık, neşriyatçılık, klişecilik (basın teknisyenleri).
12. Suni ve tabii lastik, kauçuk, plastik, bakalit, linolyum, suni muşamba ve benzeri sanayii ve bu maddelerden inşaat, elektrik ve sıhhi malzeme, ev eşyası ve her çeşit eşya imalatı.
13. Eczacı ve kimya sanayii: (boya sanayii ve atom sanayii dahil), pil ve batarya ve akümülatör sanayii (azot sanayii dahil).
14. Metalden başka maden sanayii: Her çeşit toprak ve seramik sanayii ile çömlek, çini imalatı ile inşaat malzemesi vesair malzeme imalatı, ateş tuğlası, tuğla ve kiramit sanayii, seramik ve fayans sanayii.

15. Cam ve camdan mamul eşya sanayii.
16. Çimento sanayii.
17. Her türlü metal imalatı: (Demir, bakır, krom vesair maden cevherlerinin ve bunların halitalarının izabesi, tasfiyesi, haddelenmesi, çekilmesi, dökülmesi ve şekillendirilmesi), çelik sanayii, madeni eşya imalatı, makine imalatı, elektrik makine ve cihazları ve aletleri ve madeni nakil vasıtaları imalatı ve onarımı, sair madeni eşya ve malzeme imalatı.
18. Gemi yapımı ve onarımı.
19. Yapıcılık: Her çeşit bina, yol, köprü, baraj, demiryolu, tünel, metro, kanalizasyon, liman, dalgakıran, havuz, istihkam, hava meydanı, dekovil hattı, tramvay hattı, spor sahaları inşaatı gibi yapıcılık işleri ve bunlarla ilgili ve bunları tamamlayıcı işler.
20. Kamu sektöründe yapılan yol yapım, onarım ve bakımı.
21. Enerji sanayii: Elektrik, gaz, su istihsal, toplama, taşıma ve dağıtım işleri.
22. Toptan ve perakende ticaret, her çeşit sınıai, zirai ve hayvani maddelerin ve ürünlerin toptan ve perakende alım ve satım işleri.
23. Banka ve diğer mali müesseseler: Bankalar, para ve ticaret borsaları, sigortalar ve her çeşit mali müesseseler, kredi kooperatifleri, kredi esham ve tahvilat komisyoncuları.
24. Kara taşımacılığı motorlu ve motorsuz taşıt işleri (otobüs, kamyon, tramvay, tünel ve sürücülük işleri).
25. Demiryolları taşımacılığı: Demiryolları ve buna bağlı işyerlerinde görülen işler.
26. Deniz taşımacılığı: Gemi ve benzeri ile her türlü insan, eşya ve hayvan taşımacılığı ile bunlara bağlı deniz işleri.
27. Hava taşımacılığı: Havacılığın yer üstü işleri dahil.
28. Ardiye ve antrepoculuk: Antrepolar, ardiyeler, soğuk hava depoları, umumi mağazalar, silolar ve buralarda yapılan her türlü yükleme ve boşaltma işleri, liman, istasyon ve iskelelerde yapılan yükleme ve boşaltma işleri, ambarlama ve depolama işleri.
29. Haberleşme: Posta, telefon, telgraf, radyo, televizyon işleri ve hizmetleri (imalat hariç).
30. Ayrıca işkolu gösterilmemiş olan veya yerinde sendika bulunmayan devlet, belediye, özel idare hizmetleri: Çöp, kanalizasyon, drenaj, itfaiye vesair gibi her çeşit kamu hizmetleri ve görevleri.
31. Her çeşit sağlık hizmetleri: Hastaneler, sanatoryumlar, bakım ve dinlenme evleri, doğum ve çocuk bakım evleri, doktor muayenehaneleri, klinikler gibi sıhhi tedavi müesseseleri, diş klinikleri ve hayvan bakım evleri, röntgen muayenehaneleri ve benzerleri.
32. Otel, pansiyon, lokanta, büfe, pastahane, kahvehane gibi yatma, istirahat veya yemek yerleri ile sinema ve tiyatrolar, hayvanat bahçeleri, sirkler, parklar, plajlar gibi eğlence yerleri, yüzme havuzları, stadyum, hipodrum, tenis, golf sahaları gibi açık ve kapalı spor yerleri, hamamlar, kaplıcalar dahil.
33. Her çeşit büro ve teknik bürolar, yazıhane, avukat ve mali müşavirler, emlak komisyoncuları, iş takip büroları ve benzeri müesseselerde görülen işlerle, dernekler, noterler, ticaret ve sanayi odaları ile benzeri işçi ve işveren teşekkülleri.
34. Sahne, perde ve benzeri temsil sanatkarı: Müzik, resim, heykeltraşlık, dekorasyon, edebiyat ve benzeri güzel sanatlarla ilgili işler.
35. Basın mensupları (gazeteciler) ve her çeşit neşriyat işlerinde çalışanlar.
36. Milli savunma ile ilgili askeri işyerleri (uluslararası ve yabancı askeri işyerleri dahil).

Yönetmelik, 1 ve 2 sıra numaralı, 14 ve 16 sıra numaralı, 22, 23 ve 33 sıra numaralı, 11 ve 35 sıra numaralı, 24, 25, 26 ve 27 sıra numaralı ve 4 ve 13 sıra numaralı işkollarını birbiriyle ilgili kabul etti. Böylece, eski düzenlemeden farklı olarak, gıda ve şeker işkollarının birlikte örgütlenebilmesi ve cam ile yapıcılık işkollarının metalden başka maden sanayii ve çimento sanayii işkolları ile birlikte örgütlenebilmesi olanaklarını ortadan kaldırdı.

Birinci ve ikinci yönetmeliklerde sendikaları rahatsız eden bir düzenleme, “bu gibi işçiler kendi mesleklerinin asıl iş olarak yürütüldüğü işyerlerinin dahil bulunduğu işkollarındaki sendikalara da girebilirler” hükmüydü (Birinci Yönetmelik, M.8; İkinci Yönetmelik, M.7). Yüksek Hakem Kurulu’nun 30.4.1964 günlü toplantısında, Halil Tunç ve diğer işçi temsilcileri, bu bölümün yönetmelikten çıkarılmasını istemişler, ancak başarılı olamamışlardı.

Sendikaların İşkolları Yönetmeliği'nin 7. maddesi 3.1.1967 günlü Resmi Gazete'de yayınlanan bir kararla yürürlükten kaldırıldı. Böylece, TÜRK-İŞ'in karşı olduğu hüküm kalktı; ancak bu maddenin birinci bendi de ("Bir işyerinde yürütülen esas işe yardımcı olarak yürütülen işlerde çalışan işçiler asıl işin dahil olduğu işkolundan sayılırlar") iptal edilmiş oldu. Halbuki sendikaların böyle bir niyeti yoktu. Bu sakıncalı durum, 24.1.1967 günlü Resmi Gazete'de düzeltildi. Maddenin birinci bendi korundu. Ayrıca demiryolu taşımacılığı işkolu şöyle değiştirildi:

"25. Demiryolu taşımacılığı: Demiryolu taşımacılığı ve buna bağlı işler (liman hizmetleri münhasıran 28 sıra numaralı işkoluna girdiğinden bu işler hariç olmak üzere, cer, yol, hareket, fabrikalar, tesisler, matbaalar, gar ve istasyonlar, dikimevleri, demiryolu taşımacılığına ait malzemelerin muhafazasına mahsus mağazalar ile ilgili işler, imalat onarım gibi sair işler).

Danıştay 8. Dairesi, 967/1675 sayılı kararıyla, Elektrik İşleri Etüd İdaresi'nin enerji işkolunda olması gerektiğini belirtti.

İşkolları Yönetmeliği'nin 28. maddesi, Danıştay genel kurulunun 964/1993 sayılı kararı doğrultusunda 17.10.1968 günlü Resmi Gazete'de yayımlanan ek yönetmelikle değiştirildi ve "silolar" da bu işkoluna alındı. 27.10.1967 günlü Resmi Gazete'de yayımlanan değişiklikle "Toprak Mahsulleri Ofisi" de bu işkoluna eklendi. Danıştay 8. Dairesi, 7.10.1968 tarihli kararıyla, yönetmelikteki değişiklikler için de işçi ve işveren temsilcilerinin ve Yüksek Hakem Kurulu'nun görüşünün alınması zorunluluğundan hareketle, 27.10.1967 günlü değişikliği iptal etti ¹¹¹.

8 Ocak 1969 günlü Resmi Gazete'de yayımlanan ek yönetmelikle, 28 no.lu işkolu aşağıdaki biçimde düzenlendi:

"Ardiye, antrepoculuk: Antrepolar, ardiyeler, soğuk hava depoları, umumi mağazalar, bilimum hububat siloları ve buralarda her türlü yükleme ve boşaltma işleri (Değirmenler ve afyon maniplasyon işleri hariç olmak üzere Toprak Mahsulleri Ofisinin fiiliyatta esas işi silolama ve depolama işleri olduğundan Ofisin bütün işyerlerinde görülen işler), liman hizmetleriyle iskelelerde yapılan yükleme ve boşaltma işleri, ambarlama ve depolama işleri (demiryolu taşımacılığına ait istasyonlarda yükleme, boşaltma, ambarlama ve depolama işleri hariç).

30.7.1969 günlü Resmi Gazete'de yayımlanan ek yönetmelikle 28 no.lu işkoluna, "Umumi Mağazalar" ibaresinden sonra aşağıdaki işler eklendi:

"Silolar ve ambarların işletilmesi işleri ve bunlarla ilgili ve bunları tamamlayıcı işler."

Bu ek yönetmelik ile, 22, 23, 28 ve 33 sıra numaralı işkolları birbirleriyle bağlantılı kabul edildi.

28.2.1970 günlü Resmi Gazete'de yayımlanan ek yönetmelikle 7 no.lu işkolu aşağıdaki biçimde değiştirildi:

"Her çeşit dokuma sanayii, giyecek eşyası sanayii, hazır dokuma eşya imalatı (trikotaj), iplik sanayii (sun'l ve sentetik elyaf işleri dahil), çırçır sanayii (idrofil pamuk imalatı dahil), çamaşırhaneler, ütü, kola, boyama ve temizleme işleri."

274 sayılı Sendikalar Yasası'nın 29.7.1970 gün ve 1317 sayılı Yasa ile değiştirilen 9. maddesi 4. bendi:

¹¹¹ 28 no.lu işkolunun içeriğindeki değişikliklerin altında yatan sendikalararası anlaşmazlık ve çekişmeler ve TÜRK-İŞ'in tavrı konusunda bkz. Likat-İş, 3. Genel Kurulu Çalışma Raporu (24.3.1969), s.93-109.

“İşkolları Çalışma Bakanlığınca yapılacak bir yönetmelikle tesbit edilir. Bu yönetmelik uluslararası normlar ve işçilerin Türkiye’de mevcut sendikalaşma durumları gözönüne alınarak hazırlanır. Çalışma Bakanlığı yönetmeliği hazırlarken Yüksek Hakem Kurulunun en çok işçiyi temsil eden işçi konfederasyonu ile en çok işvereni temsil eden işveren konfederasyonunun istişari düşüncelerini alır. Bu düşüncelerin talep tarihinden itibaren en geç 10 gün içinde verilmesi gereklidir.

“İşkolları Yönetmeliğinde yer almamış olup da bu kanuna göre sendika kurmak ve kurulan bu sendikalara üye olmak hakkına sahip olanlar Genel Hizmet İşkoluna dahil sayılırlar. Ayrıca belediye hizmetlerinden hangilerinin bu işkoluna gireceği İşkolları Yönetmeliği ile tesbit edilir.

“Bu yönetmelik veya yönetmeliğin uygulanmasıyla ilgili işlemler aleyhinde Danıştay’da açılacak iptal davaları 2 ay içinde karara bağlanır.”

Yeni “İş Kolları Yönetmeliği” 17.10.1971 günlü **Resmi Gazete’** de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Bu Yönetmelikte bazı değişiklikler yapılmıştı. Ancak asıl önemlisi, 1971-1975 döneminde bu Yönetmelikte yapılan bazı değişikliklerdir. Bu değişiklikler, Türkiye sendikacılık hareketini önemli ölçüde etkiledi.

17.10.1971 günlü İş Kolları Yönetmeliği’nde belirtilen işkolları aşağıda sunulmaktadır.

1. Tarım ve ormancılık: Tarım ve hayvan yetiştirme, ormancılık ve tomrukçuluk, her türlü teraslama işleri, tarım ve bahçıvanlık okulları hizmetleri.
2. Avcılık ve balıkçılık: Avcılık ve av hayvanlarının üretilmesi, balıkçılık, süngercilik vesair deniz ürünlerinin çıkarılması.
3. Madencilik; Kömür madenciliği, metal cevherleri madenciliği, taş, kil, kum ocakları, tuzlalar (kaya tuzları dahil) ve metallerden başka madenlerin topraktan çıkarılması, kömürden yapılan maddelerin yapımı (maden arama dahil).
4. Petrol: Ham petrol vesair akaryakıtlar ve tabii gaz tasfiyehaneleri ve petrol mamulleri sanayii, akaryakıt depo ve istasyonları, akaryakıt taşınması ve satışı (pipe-line ve petrol arama dahil).
5. Gıda sanayii: Gıda maddeleri yapımı sanayii, insanların tüketimine mahsus gıda maddelerinin yapımı, her türlü hayvan, kümes ve av hayvanları kesilmesi ve temizlenmesi, paketlenmesi, mezbahalar ve etten yapılan gıda maddeleri yapımı, sütten yapılan maddelerin yapımı, hayvansal ve bitkisel yağ sanayii (sabun sanayii dahil), her nevi gıda maddelerinin konserve yapılması ve saklanması, değirmende öğütülmüş maddeler yapımı, ekmekçilik ve her nevi un ve unlu maddelerden yiyecek yapımı, kakao, çikolata, şekerleme ve benzeri maddeler yapımı, kakao, kahve, tuz öğütülmesi ve çay yaprakları üzerinde yapılan işlemler ve benzeri işler, yem sanayii, maya yapımı, içki ve tütün sanayii, damıtılmış alkollü iççiler, şaraplar, likörler, malt likörleri, hafif içkiler, karbon asiti ile yapılmış içeceklerin yapımı, arıtılması, karıştırılması, damıtılması, mayalandırılması, bira fabrikaları, alkolsüz içkiler (gazoz, meyve suları ve benzerleri), sigara, puro, pipo, enfiye, çiğnenen tütün ve benzerlerinin yapımı, paketlenmesi ve taşınması, tütünün ayıklanması, kurutulması gibi tütün sanayii ile ilgili yapım ve işleme işleri.
6. Şeker: Şeker sanayii.
7. Dokuma: Her türlü dokuma sanayii, giyecek eşyası sanayii, hazır dokuma eşyası yapımı (trikotaj), iplik sanayii (suni ve sentetik elyaf işleri dahil), çırçır sanayii (idrofil pamuk yapımı dahil), çamaşırhaneler, ütü, kola, boyama ve temizleme işleri.
8. Deri: Kundura sanayii, deri ve deriden yapılan her türlü eşya (saraciye) yapımı ve debagat işleri, kürkçülük, tutkal sanayi ve bağırsak işleme işleri.
9. Ağaç: Ağaç ve mantardan yapılan eşya, mobilya yapımı, doğrama ve bıçkıcılık sanayii, kereste fabrikaları, her türlü suni tahta ve benzeri yapım işleri.
10. Kağıt: Kağıt, kağıttan yapılan her türlü eşya ve selüloz sanayii.
11. Basın: Basın (gazetecilik), her türlü basımevi, yayın ve klişe işleri, kağıt ve madeni para basım işleri.
12. Lastik: Yapma ve doğal lastik ve kauçuk, plastik, bakalit, linolyum, muşamba ve benzeri sanayii ve bu maddelerden yapı, elektrik, sıhhi malzeme, ev eşyası ve her türlü eşya yapım işleri.

32. Milli savunma: Milli savunma ve jandarma ile ilgili her türlü askeri işyerleri (uluslararası ve yabancı işyerleri dahil, subay, astsubay kulüpleri, gazinoları ve otelleri, orduevleri, askeri hastaneler ve okullar, askeri basımevlerinde yapılan işler.
33. Genel işler: Bu yönetmelikte yer almayan işlerde çalışıp da Sendikalar Kanununa göre işçi niteliğini taşıyanlar ile belediyelere bağlı işyerlerinden yapılan özel yasalarla kurulmuş su, elektrik, gaz, otobüs, tranvay, trolleybüs, metro, tünel ve benzeri işler hariç her türlü işler.

Yönetmelik, 1 ve 2 sıra numaralı, 4 ve 13 sıra numaralı, 23, 24, 25 ve 26 sıra numaralı işkollarını birbiriyle ilgili kabul ediyordu.

Bu dönemde Çalışma Bakanlığı'nın bazı kararları "Bir işyerinin hangi işkoluna girdiğini tespit... konusunda 275 sayılı Yasada Çalışma Bakanlığına tanınmış kanuni bir yetki mevcut olmadığından" (972/3896 sayılı karar), Danıştay tarafından iptal edildi.

Bu yıllarda bu yönetmeliğin uygulanması konusunda Çalışma Bakanlığı bazı genelgeler yayımladı ¹¹²

7.2.1972 günlü **Resmi Gazete**'de yayınlanan Yönetmelikle, 11 no.lu basın işkolu bölündü, 33 no.lu gazetecilik işkolu oluşturuldu. Genel İşler işkolunun sıra numarası da 34 olarak değiştirildi.

"11. Basın ve yayın: Her türlü basın ve yayın işleri, bakımevlerinde yapılan işler, klişecilik, kağıt ve madeni para basım işleri.

33. Gazetecilik: 212 sayılı Kanuna göre gazeteci sayılanların Türkiye'de yayımlanan gazete ve mevkutelerde haber ve fotoğraf ajanslarında yaptıkları işler."

7.2.1972 günlü Yönetmelik, daha önce belirtilenlere ek olarak, 11 ve 33 ile 21 ve 22 sıra no.lu işkollarını da birbiriyle ilgili olarak belirledi. Böylece, birbiriyle ilgili işkolları şöyle oldu: 1 ve 2; 4 ve 13; 11 ve 33; 21 ve 22; 23, 24, 25 ve 26.

28.9.1972 günlü Yönetmelikle, 18 sıra no.lu yapı ve 19 sıra no.lu yol işkolları birleştirilerek aşağıdaki biçimi aldı:

"18. İnşaat: Bina, yol, köprü, baraj, demiryolu, tünel, metro, kanalizasyon, liman, dalgakıran, havuz, istihdam, havaalanı, dekovil ve tramvay yolu, spor alanları yapımı gibi her çeşit yapıcılık işleri ile bunların etüt, proje, araştırma, bakım, onarım ve benzeri işler."

Ancak, 17.10.1971 günlü **Resmi Gazete**'de yayınlanan İşkolları Yönetmeliği'nin 18 sıra no.lu yapı işkolunda ve 28.9.1972 günlü **Resmi Gazete**'de yayınlanan İşkolları Yönetmeliği'nin 18 sıra no.lu inşaat işkolunda yer alan "baraj yapımı", Tes-İş Federasyonu tarafından açılan davalar sonucunda, ayrı ayrı iptal edildi (Danıştay 8. Dairesi'nin 16.4.1973 gün ve E.1972/272, K.1973/1704 sayılı kararı ve aynı Dairenin 3.7.1973 gün ve E.1972/5012, K.1973/2754 sayılı kararı). Bu kararlar, baraj inşaatları tümüyle 20 sıra no.lu enerji işkolu kapsamına alındı. Danıştay 8. Dairesi'nin 5.12.1973 gün ve E.972/5070, K.973/3439 sayılı kararı ile "demiryolu" inşaatı da 18 no.lu işkolunun kapsamından çıkarıldı.

28.9.1972 günlü Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Yönetmelikle 26 sıra no.lu hava taşımacılığı işkolu da aşağıdaki biçimi aldı:

"26. Hava taşımacılığı: Hava ve havacılığın yer üstü işleri ve uçakla ilaçlama işleri."

¹¹² Çalışma Genel Müdürlüğü'nün 16.1.1972, 17.2.1972, 19.10.1972, 21.6.1973, 30.1.1974, 9.7.1975 tarihli genelgeleri için bkz. Çalışma Bakanlığı, **T.C.Çalışma Bakanlığı Genelgeleri (1 Ocak 1967-31 Mayıs 1978)**, Ankara, 1978, 472 s. ve Erol, A. - Can, M., **274 ve 275 sayılı Yasalara İlişkin Çalışma Bakanlığı Genelgeleri**, İM-DER Yay., Ankara, 1977, 55 s.

28.9.1972 günlü Yönetmelik, genel işler işkolunu da değiştirdi. İşkolunun kapsamı aşağıdaki biçime dönüştü:

“1580 sayılı Belediye Kanununun 15inci maddesinde yer alan hizmetlere ait olup belediye tüzel kişiliklerince doğrudan doğruya yapılan işler ile bu Yönetmelikte yer almayan işlerde çalışıp da Sendikalar Kanununa göre işçi niteliğini taşıyanlarca yapılan işler.”

Ancak bu kapsamın “1580 sayılı Belediye Kanununun 15inci maddesinde yer alan hizmetlere ait olup belediye tüzel kişiliklerince doğrudan doğruya yapılan işler”e ilişkin hükmü, Türkiye Birleşik Gıda Sanayii İşçileri Sendikası tarafından açılan dava sonucunda, Danıştay 8. Dairesinin 16.4.1973 gün ve E.1972/4631, K.1973/1705 sayılı kararıyla iptal edildi.

Danıştay 8. Dairesi, 27.11.1972 gün ve E.972/2069, 3896 ve K:972/336, 3897 sayılı kararıyla, İşkolları Yönetmeliğinin uygulanmasında Çalışma Bakanlığı'na yetki veren 8. maddeyi iptal etti (“M.8: Çalışma Bakanlığının, bir işin veya bir işyerinde yapılan işlerin hangi işkolunda sayılacağına yahut benzeri hususlara ilişkin olarak bu Yönetmeliğin uygulanmasına ait her çeşit işlemleri aleyhine Danıştay'da açılacak davalar 2 ay içinde karara bağlanır.”).

Genel işler işkolu 1974 yılı başlarında yeni bir değişiklik yaşadı. 17.2.1974 günlü Resmi Gazete'de yayınlanan yönetmelikle, genel işler işkolunun kapsamı genişletilerek aşağıdaki biçimi aldı:

“Genel işler: Belediyelerin, 29 sıra numaralı sağlık işkoluna giren işleri dışındaki tüm belediye hizmetlerine ilişkin işler ile bu Yönetmelikte yer almayan işlerde çalışıp da Sendikalar Kanununa göre işçi niteliğini taşıyanlarca yapılan işler.”

Bu değişiklik, enerji ve kara taşımacılığı işkollarını önemli ölçüde etkiledi ve büyük tartışmalara yol açtı¹¹³.

TÜRK-İŞ İcra Kurulu, 23.2.1974 tarihinde aşağıdaki açıklamayı yaptı¹¹⁴:

“İşkolları Yönetmeliğinde yapılan değişiklik, bir yandan, 1946'dan beri çalışma hayatında faaliyet gösteren ve aynı zamanda TÜRK-İŞ'in kurucusu bir sendikayı ortadan kaldırırken, öbür yandan da kendi işkollarında, açık tarifi yapılan işlerde çalışmakta olan, hatta toplu sözleşmeleri bulunan işçileri belirli bir kuruluşa itmektedir.

“Çalışma Bakanı, yönetmeliği keyfi bir şekilde değiştirerek, işçilerin sendikalaşma eğilimini yok saymış, mevcut sendikalaşma durumunu yasal zorlamalarla yıkmak istemiştir. Bu durumun sonucu olarak, içinden çıkılmaz sendikal ve hukuki sorunların doğmasına da yol açmıştır...

“Türk sendikacılığı bu haksızlığa boyun eğmeyecek, işçilerin haklarını korumak için bütün yollara başvuracaktır.”

Nitekim bu girişimler yapıldı ve sonuç alındı. İşkolları Yönetmeliğinde 5.7.1975 günü yapılan değişiklikle, 34 no.lu genel işler işkolu aşağıdaki biçimi aldı. Ancak bu düzenleme TÜRK-İŞ'den bir ayrılmaya da yol açtı:

“Genel işler: Belediyelerin, 20 sıra no.lu ‘enerji’, 23 sıra no.lu ‘kara taşımacılığı’ ve 29 sıra numaralı ‘sağlık’ işkollarına giren işleri dışındaki tüm belediye hizmetlerine ilişkin işler ile bu Yönetmelikte yer almayan işlerde çalışıp da Sendikalar Kanununa göre işçi niteliği taşıyanlarca yapılan işler.”

¹¹³ Bu değişikliğe Tes-İş'in tepkisi, ilgili yargı kararları ve ayrıntılı bilgi için bkz. Tes-İş, **İş Kolları Yönetmeliği - Enerji İş Kolu**, Ankara, 1975, 111 s.

¹¹⁴ TÜRK-İŞ Haber Bülteni, 23.2.1974.

Sonuç

İşkolları Yönetmeliği 1963-1980 döneminde sendikaların çalışmalarını önemli ölçüde etkiledi. Bu yönetmeliğin içeriğindeki değişikliklerin yanı sıra, işyerlerinin bulunduğu işkollarının belirlenmesi ve işyerinin asıl işi ve yardımcı işlerinin durumunun saptanması da birçok sorun çıkardı. 12 Eylül sonrasında işkolları ayırımı 2821 sayılı Sendikalar Yasası ve bu doğrultuda çıkarılmış bir tüzükle düzenlendi.

TÜRK-İŞ'İN SİYASAL PARTİLERLE İLİŞKİLERİ (1952 -1999)

TÜRK-İŞ'in 50 yıla yaklaşan tarihi içinde siyasal partilerle ilişkileri yeterince ayrıntılı bir biçimde incelenmemiştir. Bu çalışma bu doğrultuda bir çabadır. Bu ilişkinin siyasal partiler açısından ele alınması da konunun kavranılmasına katkıda bulunacaktır.

(I) 1952-1960 Dönemi

1938 yılında Cemiyetler Kanunu ile getirilen "sınıf esasına dayalı" cemiyet kurma yasağının 1946 yılında kaldırılması sonrasında Türkiye'de sendikalar yeniden canlandı. Hükümet, sendikaların ve üst örgütlerinin faaliyetlerini, 1947 yılında kabul edilen 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun ile düzenledi. Bu Kanun'un 5. maddesi, sendikaların siyasal faaliyeti konusunda çok katı yasaklar getiriyordu:

"İşçi ve işveren sendikaları, sendika olarak, siyasetle, siyasi propaganda ve siyasi yayın faaliyetleriyle iştigal edemezler ve herhangi bir siyasi teşekkülün faaliyetlerine vasıta olamazlar."

Bu yasağın ihlali durumunda uygulanacak yaptırım da 7. maddede düzenlenmişti:

"5nci... maddelerdeki hükümlere aykırı hareket olunması... hallerinde, ...sendika, mahkeme kararıyla, üç aydan bir seneye kadar geçici veya devamlı olarak kapatılır.

"Sorgu yargıcı veya mahkeme, soruşturma ve yargılamanın her safhasında hükümden önce dahi bu gibi sendikaların faaliyetlerini menedebilir; Cumhuriyet Savcıları da mahkemeden ve yargıçtan men isteyebilirler..."

"Haklarında kapatılma hükmü verilen sendikaların yönetim kurulu üyeleriyle bu fiillere teşebbüs ve iştirak edenler, bir sene müddetle başka bir sendikaya üye olamazlar."

TÜRK-İŞ böyle bir ortamda 31 Temmuz 1952 tarihinde kuruldu. TÜRK-İŞ'i oluşturan örgütlerin yöneticileri, ülkedeki parti saflaşmalarının sendikacılık hareketi için yaratacağı sakıncalardan ürkererek, TÜRK-İŞ tüzüğüne ilginç bir yasaklama getirdiler; TÜRK-İŞ yöneticilerinin siyasal partilerde görev almasını yasakladılar. Tüzüğün 41. maddesi şöyleydi ¹¹⁵:

"TÜRK-İŞ kademelerinde vazife almış olan sendikacılar, siyasi parti seçimlerinde, dini ve ticari gayeler için, TÜRK-İŞ'teki ünvan ve yetkilerini kullanamazlar, aynı zamanda siyasi teşekküllerde vazife alamazlar ve ünvanlarını propaganda vasıtası yapamazlar, Yaptıkları takdirde Konfederasyon'daki vazifelerinden müstafi sayılırlar."

Bu yıllardaki bazı siyasal gelişmeler, TÜRK-İŞ içinde siyasal faaliyet ve parti kurma tartışmalarını gündeme getirmiş olsa gerektir.

TÜRK-İŞ içinde siyasal parti tartışmalarına yol açmış olması gereken gelişmelerden biri, 1950 yılında Demokrat İşçi Partisi'nin kurulmasıdır. Demokrat İşçi Partisi'nin kurucuları arasında, Üzeyir Kuran ve başka işçiler de vardı ¹¹⁶.

2 Mayıs 1954 genel seçimleri öncesinde 10 sendika önderi tarafından "İşçi ve İşçi Dostu Milletvekillerini Destekleme Komitesi" hareketi oluşturuldu. Ancak sendikaların değil ama sendikacıların bu girişimi başarılı olamadan dağıtıldı ¹¹⁷.

¹¹⁵ TÜRK-İŞ, **Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Ana Nizamnamesi**, Ankara, (Tarihsiz), s.18-19.

¹¹⁶ Sülker, K., **Türkiye'de Sendikacılık**, Sendika Kültürü Serisi No.1, İstanbul, 1955, s.140.

¹¹⁷ Bkz. Işıklı, A., **Sendikacılık ve Siyaset**, Birikim Yay., İstanbul, 1979, s.362-3; Sülker, a.g.k., 1955, s.282-283.

Bu yıllarda TÜRK-İŞ içinde parti konusunun tartışıldığına ilişkin bazı ipuçları vardır. Ancak bu konular ön plana çıkmamıştır. Örneğin, İbrahim Denizcier, TÜRK-İŞ'in 1976 yılında toplanan 10. Genel Kurulunda yaptığı konuşmada şöyle diyordu ¹¹⁸:

"Ben 20 sene evvel bir kongrede inançlarımı söylemiştim. Benim sözüm, Kemal Türkler'i ("Sülker" olmalı, Y.K.) tanırırsınız, onun kitabında; 20 sene evvel ben, Türk işçisi hiçbir partiye değil, kendi partisini kurmalıdır, demiştim."

TÜRK-İŞ ve bağlı sendikaların yöneticilerinin bu dönemdeki genel eğilimi, ağırlıklı Demokrat Parti ve bir ölçüde de Cumhuriyet Halk Partisi ile bireysel ilişkiler geliştirmek, onların politikalarını etkilemeye ve bu siyasal partilerin listelerinden milletvekili seçilmeye çalışmaktı. İşçilerin çok büyük bir bölümü Demokrat Parti'yi tutuyordu. Demokrat Parti işçilerin desteğini alabilmek amacıyla yasalar aracılığıyla önemli haklar veriyordu. Ayrıca, sendikaların örgütlü bulunduğu kamu kesimi işyerlerindeki işçiler, Hükümetle ilişkiler aracılığıyla, ücret zamları da alabiliyorlardı. İşçilerin büyük bir bölümü ya tam mülksüzleşmemiş ve köyle bağları kopmamış yarı-işçilerdi, ya da ilk kuşak işçilerdi. Ayrıca, işçi sınıfının kanatlarını oluşturan işçilerle memurlar arasında da önemli sorunlar yaşanıyordu. Bu koşullarda, bir işçi partisinin veya çalışanlar partisinin geniş işçi kitlesinin desteğini alabilmesi olanaklı değildi. Sosyalist nitelikli bir programı benimseyen ve "işçi," "çalışan" veya "emekçi" kimliğini öne çıkaran siyasal örgütlenmeler işçiler tarafından benimsenmedi, desteklenmedi.

(II) Türkiye İşçi Partisi'nin Kuruluşu

Türkiye İşçi Partisi (TİP) 13 Şubat 1961 tarihinde, 1961 genel seçimlerine katılabilmek için parti kurulmasına izin verilen son günde, 11 sendikacı ve Kemal Türkler'in şöförü tarafından kuruldu ¹¹⁹. TÜRK-İŞ'e bağlı İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nde etkili olan sendikacıların bir bölümü, herhangi bir yetkili organ kararı olmaksızın ve bir parti programı bulunmaksızın, mevcut parti boşluğundan yararlanmak amacıyla bir siyasal parti oluşturdular. Bu dönemde Kurucu Meclis üyesi olan sendikacı Ömer Karahasana bu süreci şöyle anlatmaktadır¹²⁰:

"TİP'in en başta gelen özelliği, iktidara gelip geçmiş partilerin işçilere ve işçi meselelerine sırt çevirişinin sonucu olarak doğmuştur. Uzun yıllar sendikacılar, kendi aralarından bazılarının milletvekili olarak Meclis'e seçtirilmesini öteki partilerden istemiş, beklemiş ve bu yolda bir çok çabalar göstermişlerdir. Fakat büyük partiler sendikacılara bir kaç kişilik kontenjan tanımış, seçilen sendikacılar milletvekili sıfatını 'işçi' olarak değil, 'parti' milletvekili olarak kullanmışlardır. Zaten sendikacılar arasında seçilen milletvekillerinden çoğu ikinci bir seçimde aday gösterilmemiş veyahut kazanma şansı çok zayıf olan liste sonlarında gösterilip kazanamayınca tekrar sendikacılığa dönmemiş ve işadamaı olarak hayatlarını devam ettirmeyi daha yararlı bulmuşlardır."

Parti kurulmadan önce İstanbul'da toplantılar yapıldı. Ancak Şubat 1961 başında TÜRK-İŞ Genel Sekreteri Halil Tunç'un bir açıklamasında TÜRK-İŞ'in kurulacak partiyle bir bağının olmadığı belirtildi. Nuri Beşer ve Seyfi Demirsoy da, kuruculuk önerisini kabul etmediler. Ancak, buna

¹¹⁸ TÜRK-İŞ, 10. Genel Kurul Çalışmaları (12-18 Nisan 1976), Yay.No.109, Ankara, 1976, s.666.

¹¹⁹ TİP'in kurucuları: İbrahim Denizcier, Kemal Türkler, Kemal Nebioğlu, Adnan Arkin (Kemal Türkler'in şöförü), Hüseyin Uslubaş, İbrahim Güzelce, Saffet Göksozoğlu, Ahmet Muşlu, Salih Özkarabay, Avni Erakalın, Rıza Kuas, Şaban Yıldız. Avni Erakalın, Hüseyin Uslubaş, Saffet Göksozoğlu, Ahmet Muşlu ve İbrahim Denizcier bir süre sonra TİP'ten ayrıldılar.

¹²⁰ Karahasana, Ö., Türkiye Sendikacılık Hareketi İçinde Zonguldak Maden İşçileri ve Sendikası, Ankara, 1978, s.639.

karşın, TİP'in tüzüğüne, örgütün feshi halinde malların TÜRK-İŞ'e devredileceği hükmü konu 121.

TİP, işçilerin büyük bir bölümünün Demokrat Parti'yi desteklediği koşullarda, programsız ve işçilerden ve aydınlardan kopuk bir sendikacılar partisi olarak doğdu. TİP'in programı, kuruluşundan yaklaşık 6 ay sonra, iki aydın tarafından hazırlandı. Program, güncel siyasal, toplumsal ve demokratik taleplerin bir bölümünün özeti biçimindeydi 122.

Özkal Yici, TİP'in kuruluş sürecini şöyle anlatıyordu 123:

"Bu arada siz, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin birkaç yöneticisi de, alelacele oturup bir siyasi parti kurmayı kararlaştırdınız... Pek yakında üniversiteden, avukatlardan, iktisatçılardan geniş iltihaklar bekliyoruz, dediniz. Yine de bekledik ve bu bekleyişin sonunda bize verdiğiniz, ufak ve yetersiz bir programın dışında sadece hayal kırıklığı oldu... Adeta bir siyasi parti değil de, bir sendika kurmuş oldunuz."

TİP başarılı olamayınca ve bu arada Çalışanlar Partisi girişimi önem kazanınca, TİP yönetimindeki sendikacılar aydınlarla ilişkileri geliştirmeye ve, parti tüzüğünün kuruculara verdiği yetkilere dayanarak, aydınlardan bir genel başkan belirlemeye çalıştılar.

TİP'in genel başkanlığı önerilmesi düşünülen ve tartışılan kişiler şunlardı 124: Prof. Z.F. Fındıkoğlu, Ali Rıza Arı, Dr.Ekmele, Mehmet Ali Aybar, Orhan Arsal, Sabahattin Zaim, Sedat Erbil, Yaşar Kemal, Prof. Sabri Esat Siyavuşgil, Esat Tekeli, Nadir Nadi, Esat Çağa.

Sonunda Mehmet Ali Aybar üzerinde anlaşma sağlandı ve TİP, 9 Şubat 1962 günü Aybar'a teslim edildi. TİP, bu tarihten sonra, sendikacılar partisi olmaktan çıkarak, sosyalist bir partiye dönüştü. Sadun Aren'in belirttiği gibi, "12 işçi-sendikacının kurmuş oldukları TİP'in, Aybar'ın genel başkan yapılmasından sonraki TİP'le hiçbir ilgisi ve benzerliği yoktur."125

TİP'in kurucularından İbrahim Denizcier bu konuda şunları söylemektedir 126:

"1960 senesinde de, 1960 senesinden sonra da biz arkadaşlarımızla, 3-4 arkadaşımızla, biraraya gelip o özlediğimiz işçi sınıfının partisinin kurulmasını tahakkuk ettirdik. Diğer sendikalarımızın da, arkadaşlarımızın da, tüzüğün içerisinde kurucu olarak yer almalarını istedim. Fakat kurulda bu tezimi kabul ettiremedim. Bu partiyi kurmak yoluna gittim ve nihayet bu parti kuruldu. Bu parti kuruldu, fakat bu parti kurulduğu zaman gördünüz ki, 1960 senesi bugünkü gibi değildi. 1960 senesinde bu partiyi kurduğumuz zaman büyük zahmetler çektim. Bir gazetede eğer Türkiye İşçi Partisi adına iki satırlık bir yazı yazılırsa, akşamleyin İdare Heyeti meyhaneye davet edilirdi...

"... Biz Türkiye İşçi Partisini kurarken evvela sendikacı olarak o partiyi kurduk ve o partiyi kurduğumuz zaman da Türk-İş'in muvafakatini almak istedik. Türk-İş'in Başkanını ve Başkanının yanında bazı arkadaşlarımızı davet ettik. Tüzüğümüzü vermeden kendilerine, 'bu partiyi kuruyoruz, Türk-İş olarak bir de bize yardımcı ol,' dedik. O devrelerde, 'biz sizi destekleriz, fakat içinizde bulunmayız,' dediler. O parti kuruldu. Gördünüz ki, Türkiye'de kurulmuş olan bu partinin, ilk defa Türkiye'de

121 Aren, S., **TİP Olayı, 1961-1971**, Cem Yay., İstanbul, 1993, s.32, 34.

122 TİP, **Türkiye İşçi Partisi Programı**, İstanbul, 1961, 16 s.

123 Yici, Ö., "Türkiye İşçi Partililere Açık Mektup," **Yön**, 7.3.1962, s.3.

124 Sülker, K., "5. Yıldönümünde TİP'in Kuruluşu ve Başarılı Mücadelesi," **Eylem**, No.28, 15.2.1966, s.13.

125 Aren, S., a.g.k., s.33.

126 TÜRK-İŞ, **10. Genel Kurul Çalışmaları (12-18 Nisan 1976)**, Yay.No.109, Ankara, 1976, s.666-7.

işçilerin kurduğu, emekçilerin kurduğu bir İşçi Partisinin Mecliste 10 tane mebusu oldu...

"Eğer Türk-İş o partiye sahip çıksaydı, bugün ideolojisi bozuk olanlar o partinin içerisinde yer bulamazlardı. Fakat bu partinin Türk-İş'in desteğinden yoksun kalmasının sorumlu bir kişisi de, bu partinin katili de Ziya Hepbir'dir..."

"... Daha o zaman işçi partisi kurulamamıştı. O zaman Demokrat Partili olduğumuz için ve olduğum için, CHP tarafından şikayet edilmişimdir. Niye bunu söylemiyorsun, niye İşçi Partisine leke sürüyorsun? O partiyle iftihar ediyorum, ama bugün değil. Bugün gayet tabii bir takım entellektüeller, birtakım gecekonduda oturmayan, köyde bulunmayan, işçinin yanında bulunmayan, salonda viskisini içen birtakım salon sosyalistleri bize sahip çıkmak istiyor."

(III) Türkiye Çalışanlar Partisi Girişimi (1962)

İstanbul İşçi Sendikaları Birliği 1948 yılında kuruldu. Birlik, daha sonraki yıllarda diğer bölgelerde birliklerin ve federasyonların kurulmasında öncülük etti, bir konfederasyonun yokluğunda fiilen bu rolü üstlendi. 1952 yılında TÜRK-İŞ'in kurulmasında da önemli bir rol oynadı. Ancak daha sonraki yıllarda, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ile üyesi bulunduğu TÜRK-İŞ arasında belirli bir rekabet yaşandı.

13 Şubat 1961 tarihinde İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'ne bağlı bazı sendikaların genel başkanları Türkiye İşçi Partisi'ni kurdular. TÜRK-İŞ'in 1957-1960 dönemi genel başkanı Nuri Beşer ve 1960 yılında genel başkan seçilen Seyfi Demirsoy, kendilerine önerilmesine karşın, TİP kurucusu olmadılar. Genel Sekreter Halil Tunç, TİP'in kurulmasından 10 gün kadar önce, kurulacak partiyle hiçbir ilişkilerinin olmayacağını açıkladı. TİP, işçilerden ve aydınlardan kopuk bir sendikacılar partisi olarak doğdu ve 9 Şubat 1962 tarihinde M.A.Aybar'ın genel başkanlığa getirilmesine kadarki dönemde başarısız kaldı. Bu arada, 31 Aralık 1961 tarihinde, Türkiye tarihinin o zamana kadarki en büyük işçi mitingi olan Saraçhane Mitingi, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği tarafından düzenlendi.

İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin TİP girişiminin başarısız kaldığı ve ancak Saraçhane Mitinginin başarılı olduğu günlerde TÜRK-İŞ Genel Başkanı Seyfi Demirsoy yeni bir parti kurma girişimini gündeme getirdi. Bu süreçte, Seyfi Demirsoy'un özellikle YÖN çevresiyle, Doğan Avcıoğlu ve Mümtaz Soysal ile yakın ilişkileri vardı. Sadun Aren de YÖN bildirisini imzalamıştı ve kurulacak parti çalışmalarına katılıyordu.

TÜRK-İŞ'in parti kurma girişimi YÖN'de ilk olarak "Çalışanların Partisi" başlıklı imzasız bir yazıyla (27.12.1961) tartışmaya açıldı. Bu yazıda özellikle önemli olan bölüm, TİP'in yaptığı hataya düşülmemesi ve aydınlarla yakın ilişki kurulması uyarısıydı ¹²⁷:

"Genel seçimler ve partilerin işçi liderler ile işçi meselelerine karşı tutumları eninde sonunda bir İşçi Partisi kurmak zorunluğunu ortaya çıkardı. Gerçekten, seçimlere katılan partilerden hiçbiri işçi adaylarına listelerinde pek yer vermedi. Yeni Meclislerde eski meclislerdekinden çok daha az sayıda işçi milletvekili vardır. Kaderlerini bu partilere bağlayan işçiler ve onları bu yolda yürümeğe sevkeden liderler, işçi menfaatlerini ön plana alacak bir parti kurulmadıkça diğer partilerin işçi menfaatlerini ve haklarını istendiği şekilde ele almayacaklarını son seçimlerde iyice anladı.

"Daha Anayasa uyarınca kurulması gereken birtakım kurullara ait kanun tekliflerinin sözü edilmezken, çeşitli menfaat gruplarının kendi çıkarları için yeni yeni kanun tekliflerini Meclis'e getirmeğe başladıkları görüldü. Mecliste, kollektif akit mecburiyeti, Sendikalar Kanunu, İş Kanunu ve grev serbestisi ile ilgili birtakım konulara kimse ilişmek istemiyordu..."

¹²⁷ YÖN, 27.12.1961, s.18.

"Pasif de olsa mukaveket hareketleri, sakal grevi, açlık grevi, sessiz yürüyüş şeklinde yavaş yavaş kendini göstermeye başladı. İşçi hareketleri artık şuur kazanıyordu.

"Bu şartlar altında, uzun yıllar işçiye beklemesini tavsiye etmiş olan işçi liderlerinin işçi sınıfına karşı daha fazla hareketsiz kalması beklenemezdi.

"Hele Türkiye İşçi Partisi'nin başkansız ve teşkilatsız ve sözde bir teşkilat olarak kalmasından sonra, bu partiyi kurmuş olanlarla fikir birliği yapamayan bazı liderler Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Başkanı Seyfi Demirsoy'un başkanlığında Sosyal Güvenlik Partisi adında yeni bir parti kurmak için çalışmalara başladı. Seyfi Demirsoy'un sendikacılıkta tecrübeli ve işçi liderleri arasında ciddi olarak tanındığını bilenler, kendisinin TÜRK-İŞ Başkanı olması dolayısıyla işçi üzerindeki manevi nüfuzunu da hesaba katarak partinin kısa zamanda kurulacağını umuyorlar...

"Sosyal Güvenlik Partisinin kurulduktan sonra yaşayıp yaşayamayacağını elbette zaman gösterecektir. Fakat gerek Türkiye İşçi Partisinin, gerekse ondan önceki işçi partilerinin kuruluşundaki hatalar tekrarlanacak olursa, Sosyal Güvenlik Partisinin de kısa zamanda yok olup gideceğini şimdiden söylemek pekala mümkündür. Sosyal Güvenlik Partisi kurucuları ile işçi liderlerinin büyük bir kısmı işçi olarak düşünmeyi ve işçi olarak hareket etmeyi bilmemektedir. Bunlar işçi hareketinin gayesi ve hedefleri ile metodları hakkında tam bir bilgiye sahip değildir. Bu yüzden de bütün düşündükleri sendikacılık alanında faaliyetlerini politika alanına aktarmaktan ibarettir. Yani kurulacak olan Sosyal Güvenlik Partisi sendikaların isteyip de bir türlü elde edemedikleri grev, kollektif akit, İş Kanununun kapsamının genişletilmesi gibi birtakım isteklerini bu kere sendikalar yerine bu parti kanalı ile duyurmaya çalışacaklardır. Parti kurucuları işsizliğin neden ileri geldiğini, grev, kollektif akit gibi işçi haklarının neden bir türlü kabul edilmediğini araştırıp ona göre hal çareleri bulmayı, mücadele yollarının ve metodlarının neler olması gerektiğini ciddi olarak incelemek lüzumunu duymamaktadır.

"Böylece, belki bir kısım işçilerin üye olacakları bir parti kurulacak, fakat bu parti işçi menfaatlerinin korunması ve yeni hakların elde edilmesi, işçilerin bugünkü şikayet konularını ortadan kaldıracak bir düzenin kurulması yolunda adım atamıyacak bir teşkilat olmaktan ileri gidemeyecektir. Bizde sendikalar da, şekilde kalan teşkilatlardır. Üye sendikasına karşı, sendika da üyesine karşı ödevlerini tam olarak yerine getirmez. Sosyal mücadele sendikaların ele almadıkları bir konudur. Sosyal Güvenlik Partisi de sendikalar gibi hareket ederse, faydasız bir teşkilat haline gelecektir. Bunun için işçi liderlerinin çok dikkatli olmaları, işçi haklarının ve sosyal güvenliğin yalnız işçilerden değil, fakat işçi dostu aydınlarla işbirliği yapacak aydınları ve bütün emekçileri içine alan bir parti tarafından savunulabileceği unutulmamalıdır. Çünkü ancak aydınlarla işbirliği halinde partiyi bir fikri temel ve fikir düzeni üstüne kurmak mümkündür ki, bunlar olmadıkça herhangi bir partinin uzun zaman yaşaması, diğer partilerden gelecek çeşitli tertiplere karşı koyabilmesi ve başarısızlıklara dayanması imkansızdır. İşçi Partisi, ilk adımda fikir işçilerini de saflarında toplamaya ve sempatilerini kazanmaya çalışmalıdır."

YÖN'ün 31 Aralık 1961 günü İstanbul İşçi Sendikaları Birliği tarafından düzenlenen Saraçhane Mitinginin değerlendirildiği yazısının sonunda şöyle deniliyordu ¹²⁸:

"Şimdi işçi liderlerinin önünde çok önemli bir mesele vardır: İstanbul'da yapılan ve yurdun çeşitli merkezlerinden sayısız sendika temsilcilerinin ve işçi gruplarının katıldığı ve başarılı sayılabilecek bu ilk toplu hareketten sonra, bu ayın ilk yarısında toplanacak olan Türk-İş Temsilciler Meclisinde işçi hareketinin yollarını iyice seçmek gerekmektedir.

"Aksi takdirde, bu çeşit mitingler birbirini kovalayacak, fakat yine de işçi hakları elde edilemeyecektir. Bu konuda işçi liderlerine ve Temsilciler Meclisine katılacak üyelere düşen büyük ödev budur. İşçilere yetkili hükümet adamları gibi yıllardanberi itidal ve

¹²⁸ YÖN, 3.1.1962, s. 4-5.

sabır tavsiye eden liderler, bu tutumlarının fayda sağlamadığını artık görmüşlerdir. Bunlar işçi arasındaki itibarlarını zedelememek için büyük ümitlerle bağlandıkları partilerden de yavaş yavaş çekilmeğe başlamışlardır. Mesela, resmen açıklanmamış olmakla beraber Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy ve Tekstil ve Örme Sanayii İşçileri Sendikası Başkanı Bahir Ersoy CHP'den çekildiklerini partinin bağlı oldukları ocaklarına bildirmişlerdir. Bu hareket her iki lider için de işçilik şuurunun gelişmesi bakımından şüphesiz kendi lehlerinedir. Fakat asıl mesele liderlerin bundan sonra, işçi hareketine iyi bir yön çizip, bu yolda çalışmalarını ve korkusuzca mücadele ederek, işçinin önünde olduklarını göstermek ve ona örnek olmaktır."

Ocak ayının ilk günlerinde, kurulması düşünülen partinin genel başkanlığı için Orhan Tuna'nın adı geçmeye başladı ¹²⁹:

"Partilerden ümidi kesen sendika liderleri, esasen çoktanberi parti kurmak hususunda kararlıdır. Partiye, işçilerden başka, aydınların geniş ölçüde katılması sağlanacak. Başkanlığa büyük bir ihtimalle Profesör Orhan Tuna getirilecek. Parti, sosyal ve iktisadi alanda reformları ve yapıcı bir devletçilik anlayışını savunacak, yeni siyasi teşekkülün ismi Sosyal Güvenlik Partisi olacak. Fakat bu ismi beğenmeyip, Çalışanlar Partisi, İşçi ve Köylü Partisi isimlerini ileri sürenler de var."

TÜRK-İŞ'in yetkili organlarında bir parti kurma konusundaki ilk ciddi tartışma 15 Ocak 1962 günü başlayan Mümessiller Heyeti toplantısında yapıldı.

TÜRK-İŞ Ana Tüzüğüne göre (M.11), Mümessiller Heyeti, Konfederasyon'a bağlı birlik, federasyon ve sendika başkanlarından oluşuyor ve normal olarak yılda bir defa toplanıyordu. Mümessiller Heyeti tavsiyelerde bulunabiliyor ve belirli koşulların yerine gelmesi durumunda, genel kurulun olağanüstü olarak toplanmasına karar verebiliyordu.

TÜRK-İŞ İcra Heyeti tarafından 15 Ocak 1962 günü başlayan Mümessiller Heyeti toplantısına sunulan raporda siyasal partilerin sendikacıları basamak yapmalarından yakınılıyordu ¹³⁰:

"Teessürle arzetmek mecburiyetindeyiz ki, şimdiye kadar olduğu gibi, işçi arkadaşlarımız ve sendika liderleri seçimlerde basamak yapılmış; isimleri etrafında siyasi partilerce geniş yayınlar ve yankılar yapılan işçi adayları adeta seçilmemesinin temini için listelerin sonuna doğru itilmiştir."

TÜRK-İŞ Genel Başkanı Seyfi Demirsoy, Mümessiller Heyeti toplantısı açış konuşmasında şunları belirtti ¹³¹:

"Memleketimizde 15 Ekim 1961'de yapılan milletvekili ve senatör seçimlerinin neticeleri hepimizce malum olmakla beraber, bir noktaya tekrar dikkatinizi çekmek isterim. 620'ye yakın üyesi bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde işçi olarak sadece 2 değerli arkadaşımız bulunmaktadır. Siyasi partilerimiz; Milli Birlik Komitesince teşekkül ettirilen Kurucu Meclis'e tarafımızdan gönderilen temsilci miktarı kadar dahi azanın girmemesinde ittifak etmişler ve hatta direnmişlerdir. Bu hal bizi üzmeyle beraber, bizlerin bir siyasi fikir, daha açık bir tabirle, yeni bir siyasi parti etrafında toplanmamızın gerektiği hakikatını gösterme yönünden bugünkü siyasi parti idarecilerine teşekkür etmeyi gerektirmektedir."

¹²⁹ YÖN, 10.1.1962, s.8.

¹³⁰ TÜRK-İŞ, Mümessiller Heyeti Tutanakları, 1962, s. 21 (Çoğaltma).

¹³¹ TÜRK-İŞ, adı geçen belge, s. 2.

Tartışmalar sırasında söz alan Ziya Hepbir, işçilerin bir işçi partisinde birleşmelerini savundu; ancak bu konudaki, yukarıda ele alınmış olan 41. madde engeline dikkati çekti. Z.Hepbir, 13 Şubat 1961 tarihinde Türkiye İşçi Partisi'ni kuran İstanbul İşçi Sendikaları Birliği üyesi sendikaların yöneticilerinin Konfederasyon Ana Tüzüğü'nün 41. maddesi hükmünü ihlal ettiğini ve bu nedenle Konfederasyon'daki görevlerinin düşmesi gerektiğini de belirterek, şunları söyledi 132:

"TÜRK-İŞ Ana Nizamnamesinin 41. maddesine göre TÜRK-İŞ kademelerinde vazife almış olan sendikacılar siyasi seçimlerde TÜRK-İŞ'teki ünvanını ve yetkilerini kullanamazlar. Aynı zamanda siyasi teşekküllerde vazife alamazlar ve ünvanlarını propaganda mevzuu yapamazlar. Bunu yaparlarsa Konfederasyondaki vazifelerinden müstafi sayılırlar. Genel kurulda bu madde vazedildi ve yemin ettik. İşçi arkadaşların hak ve menfaatlerinden başka birşey düşünmeyecek, dedik. İstanbul'da İşçi Sendikaları Birliği Genel Kurulu toplandı. Bu üçüncü maddeyi tekrar ele aldık ve arkadaşlar anlayış göstererek ayrıldılar. Bunu Konfederasyon'a da ilettik. Konfederasyon İdare Heyeti toplandı. 41. maddeyi Danıştay'a sordular. Şurayı Devlet, vatandaşla hükümet arasında çıkan ihtilafları kotarmaya bakar. Yoksa, birinci tefsir mercii değildir. Fakat hangi düşünce ile sordular, bilmiyoruz. Danıştay vazifesi olmadığını bildirdiler. Biz Konfederasyon'a, İstanbul'daki hadiseler malum, ne oluyoruz, diye sorduk. Konfederasyon, 41. maddenin tatbikini sağlayacağız, dediler. Bugün burda maalesef 41. maddenin tatbik edilmediğini gördük. Arkadaşlar, idareciler Ana Nizamnameyi çiğnerler, İcra Heyeti de bunları idare ederse, hepimiz ne olur, dedikten sonra, Yeni İstanbul Gazetesini protesto ederek cevap verdik."

Tutanaklar bundan sonra konuşmaları özetlemeye başlamış. Şöyle devam ediyor: Ziya Hepbir, "Demokratik sosyalizmi anlatarak öğdü. Komünizmi lanetledi. Partilere çattı ve işçinin bir işçi partisi çatısı altında toplanmasının elzem olduğunu belirtti. 41. maddenin ölü madde olarak ilan edilmesini istedi."

Ethem Ezgü de işçilerin tek bir parti çatısı altında toplanmasını savundu 133; "seçimlerin neticelerinden bahsederek, kendisi de dahil olmak üzere politikacıların pisliklerinin kurbanı olduklarını beyanla, bundan böyle tek bir parti çatısı altında toplanmanın lüzumunu anlattı... Parlamentoda işçinin temsilcisinin çoğalmasını istedi."

Mehmet Alpdündar da benzer görüşler ileri sürdü 134; "partilerin, politika bezirganlarının işçiye karşı seçimlerde tutumunu ve seçimden sonraki tutumlarını anlattı. İşçinin kendi kendini kurtarması için ne lazımsa onu yapmanın elzem olduğunu beyan etti."

Bu tartışmalardan sonra bu konularda bir önerge verildi. Tutanakta bu gelişme şöyle anlatılmaktadır 135:

"Divana verilen 72 imzalı tkrir okundu. Tkrirde, mevcut siyasi partilerden tamamiyle ümidini kesin işçi kütleimiz, bütünü ile aynı ideal ve prensiplere bağlı bir tek partinin çatısı altında bulunmaya artık karar vermiş bulunmaktadır; ancak, bu davranışımızı önleyici kesin hükmü bulunan TÜRK-İŞ Ana Tüzüğü'nün 41. maddesinin öncelikle halli gerekmektedir; hukuki kaidelere riayete ve mevcut şartlara uydukları nisbetle değer hükmü taşırlar; bu sebeple, sosyal ve ekonomik şartların bu maddenin vazedildiğinden bugüne kadar tamamı ile değiştiği ve yüksek meclisin, umumi

132 TÜRK-İŞ, a.g.b., s. 39.

133 TÜRK-İŞ, a.g.b., s. 43.

134 TÜRK-İŞ, a.g.b., s. 43.

135 TÜRK-İŞ, a.g.b., s. 44.

temayülü gözönüne alarak, mezkur 41. maddenin tatbik mahiyeti kalmayan ölü madde olarak ilan edilmesini teklif ediyorum, demektedir.

"Celal Beyaz, hürriyetlere mani olan bir madde olduğundan ölü madde olarak ilanını talep etti. Aleyhinde konuşacak çıkmadı. Ahmet Aras, zaten maddenin 1957'den beri selahiyetli şahıslar tarafından çığnendiğini belirterek, ölü madde olarak ilanına lüzum görmüyorum, dedi. İdare Heyeti adına Asutay, maddenin ölü madde olarak ilanını lazım gelen müjbirleri izah etti. Takrir reye sunuldu. Ölü madde olarak ilan edilmesi 141 reyle kabul edildi."

Bu karar TÜRK-İŞ Ana Tüzüğü'ne aykırıydı. Tüzük'te Mümessiller Heyeti'ne Tüzüğün bir maddesini "ölü madde" olarak kabul etme ve işlevsiz kılma yetkisi verilmemişti. Bu girişim sonrasında bir siyasal parti kurulmuş ve TÜRK-İŞ yöneticileri bu partide görev almış olsalarda, açılacak bir dava ile bu madde işletilebilirdi.

Mustafa Ertuğrul yaptığı konuşmada, "siyasi topluluklardan, partilerden bahsederek, kendi işçi kardeşlerimizi destekleyelim, başkalarından bize fayda yok," dedi ¹³⁶. Kenan Durukan ise parti girişimine karşı çıktı. K.Durukan, "siyasi parti kurma teklifini tenkit etti; mali sıkıntıdan bahsederken büyük imkanlar isteyen partililik nasıl bağdaşabilir," dedi ¹³⁷. Seyfi Demirsoy, bu tartışmalara şu şekilde yanıt verdi ¹³⁸:

"Şimdi, çeşitli partilere mensupsunuz, ben size söyleyeyim. Bir Halk Partili işçiye Demokrat Partisi'ne, Adalet Partisi'ne rey verdirebilir misiniz? Verdirmek kudretinde misiniz? Değil. Bir Adalet Partili işçiye Cumhuriyet Halk Partisi'ne rey verdirebilir misiniz? Verdiremezsiniz ve siyaset o kadar hassastır ki, ver, dedin, şu partiyi destekle, dediğin anda sendikacılık orada tükenmiştir; acze düşer, kuvvetsizliğe düşer ve yapamadık, der.

"Biz seçimlerde, buna rey ver, demedik. Hiçbir meydanda nutuk çekmedik. Hatta seçim günü rey bile vermedik. Çektik, gittik Yunanistan'a. Yapamazdık. Çünkü yaptık mı, bu işin neticesi gelmelidir. O kuvveti görmedik kendimizde. Konfederasyon Başkanı, İcra Heyeti şu partiye rey vereceksin, dediği halde, o zaman Konfederasyon Başkanının, İcra Heyetinin, sendika başkanının durumu ne olur efkarı umumiye nezdinde? İşte onun için uğraşıyoruz. Kendi siyasi hedefimizde tek bir siyasi kuvvet olabilmek için uğraşıyoruz."

Bu dönemde işçilerin büyük bir bölümü, 27 Mayıs İhtilali ile devrilen Demokrat Parti'yi destekliyordu. Mümessiller Heyeti'nde alınan bu karar, işyerlerindeki işçilerin genel bir eğiliminin değil, 15 Ekim 1961 seçimlerinde belirli siyasal partilerden Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmeyi umut eden sendikacıların bu siyasal partilere tepkilerinin sonucuydu. YÖN bu gelişmeleri şöyle değerlendiriyordu ¹³⁹:

"Seyfi Demirsoy, sendikaların yüzde 80'inden fazlasının, yeni partiye katılma fikrini benimsediğini söylüyor. Teksif'in popüler başkanı Bahir Ersoy ise, daha ihtiyatlı bir dille konuşmayı tercih ediyor. Geçen yıl kurulan Türkiye İşçi Partisinin, yeni partiye katılmakta güçlük çıkarmıyacağı görüşü, sendika liderlerine hakim. Bununla beraber yeni partinin kuruluşunu önlemeye çalışan manevralar eksik değil. Partilerde aktif görev alanların Türk-İş yöneticiler kadrosundan çıkarılması ve sendikaya politika sokulmaması prensipleri, yeni partiyi sabote etmek isteyenlerin ellerindeki belli başlı kozu teşkil ediyor. İlk mesele, aylardır sendikaları ilgilendirmiş, neticede gerekli kararın Türk-İş Yönetim Kurulunca alınması ve Temsilciler Meclisine getirilmesi

¹³⁶ TÜRK-İŞ, a.g.b., s. 51.

¹³⁷ TÜRK-İŞ, a.g.b., s. 52.

¹³⁸ TÜRK-İŞ, a.g.b., s. 61.

¹³⁹ YÖN, 17.1.1962, s.5-6.

hususunda anlaşmaya varılmıştı. Şimdi meselenin Konfederasyonun olağanüstü bir kongresine götürülmesini sağlayacak ortamın yaratılmasına çalışılıyor. Eski Türk-İş'in Başkanı ve Zonguldak A.P. milletvekili Nuri Beşer'i tekrar Konfederasyonun başında görmek isteyenler, bunun için uğraşiyor.

"CHP'li işçiler ise, sendikaya politika bulaşır endişesiyle, İşçi Partisi konusunun kuliste bile ele alınmasını önlemeye kararlı görünüyor. AP taraftarları da aynı taktiğe baş vuruyor. Fakat bu çelmeler, kuvvetli bir işçi partisinin doğmasını kolay kolay önleyemeyecektir. İsmi henüz kesin şekilde bilinmeyen büyük işçi partisi, akademisyenleri, gazetecileri ve belki de bazı politikacıları bir araya getiren geniş bir kurucu kadrosuyla pek yakında siyaset meydanına çıkacaktır. Başkanlık için en kuvvetli aday Prof.Orhan Tuna. Sendika liderlerinden birinin, mesela Seyfi Demirsoy'un başkanlığa getirilmesi fikrini savunanlar da eksik değil. Fakat Demirsoy, Genel Sekreterlikten yukarı çıkmak istemiyor.

"Yeni parti, müsait bir zamanda doğmaktadır. İşçi kitlesi, menfaatlerinin en iyi kendi partisi tarafından savunulabileceğini anlamaya başlamıştır. Fakat partinin geleceği, her şeyden önce, işçilerin dışında geniş bir çalışanlar grubunu toplayabilmekte ve bugünün Türkiye'sinin ihtiyaçlarına cevap verecek bir programla ortaya çıkmakta göstereceği başarıya bağlı."

Yahya Kanbolat, Metin Toker'in de Akis Dergisi aracılığıyla bu girişimi desteklediğini belirtiyor ve tüzük ve program hazırlama sürecine katılanlar arasında Sadun Aren, Sina Pamukçu, Türkkaya Ataöv ve Kemal Sülker'i sayıyor ¹⁴⁰. Partinin kuruluş çalışmaları sürecinde YÖN'ü çıkaran kadronun etkili olması nedeniyle, YÖN Dergisi'nde bu gelişmeler ayrıntılı olarak ve teşvik edici bir biçimde aktarılıyordu ¹⁴¹:

"Yeni partinin kurulmasında en aktif rolü oynayan sendikacılar, yeni partinin geleceğini parlak görmektedir. Söylediklerine göre, 300 sendika başkanından 270'i yeni partiye katılmaya karar vermiştir. Bahir Ersoy, İbrahim Denizcier, Celal Beyaz, Ziya Hepbir, Sabri Tıgılı, Burhanettin Asutay, Tekin Çullu, Hasan Karaömer gibi birçok tanınmış sendikacı, yeni partinin kurucuları arasına girmeye hazırdır. Meşhur sendikacıardan nazlananların başında Toleyis Başkanı CKMP'li İsmail Aras gelmektedir. İsmail Aras, faydasız bulunduğu için, yeni bir parti kurulmasının aleyhinde olduğunu söylüyordu. Eski işçi milletvekili İsmail İnan ise, işçi muhiti ile ilgisini kestiğinden dolayı, çalışmaların dışında kaldı. AP Genel İdare Kurulu üyesi, eski TÜRK-İŞ Başkanı Nuri Beşer'in yeni parti ile ilgilenmesi de, ne bekleniyor, ne de kimse tarafından isteniyordu.

"Ankara'daki gayretler daha çok mevcut İşçi Partisiyle, yeni kurulacak parti etrafında döndü. Türkiye İşçi Partisi (TİP) liderleri, bir parti varken, yeni parti kurmanın hem lüzumsuz, hem de işçi sınıfını parçalayan zararlı bir hareket olduğunu ileri sürdüler. Yeni partiyi kurmaya hazırlananların tezi ise şudur: 'TİP gelişmemiş, yalnızca bir iki ilde bir kaç yüz kişilik bir işçi topluluğunu ancak toplayabilmiştir. Sonra maksat münhasıran işçileri toplamaktan ibaret değildir. Gaye, bütün çalışanlara açık, kuvvetli aydın kadrosuna sahip, sosyalist bir parti kurmaktır. Ancak böyle bir partinin, günün meselelerine ayak uydurmayan muhafazakar büyük partilerin yanında başarı sağlama şansı yoktur. TİP, talihsiz bir deneme olmuştur. Türkiye İşçi Partisi'nin yapacağı iş, yeni partiye katılmaktır.' Fakat TİP liderleri şimdilik bu birleşmeye yanaşmamaktadır. Fakat eninde sonunda Türkiye İşçi Partisi'nin yeni partiye katılması beklenmektedir.

"Sendika liderleri kendi aralarında anlaşmaya çalışırlarken, siyasi partiler anlaşmaları önlemek çabası içindedir. Yeni bir parti kurulması fikri, mevcut partilerin en solunda bulunduğu sanılan CHP'de endişeyle karşılandı. Başbakan İnönü'nün, TÜRK-İŞ Temsilciler Meclisinde konuşmayı kabul etmesinde, bazı CHP idarecilerinin

¹⁴⁰ Kanbolat, Y., *Olduğu Gibi, Eski Türkiye İşçi Partisi Üzeine Anılar*, Bayır Yay., Hatay, 1979, s. 26.

¹⁴¹ YÖN, 24.1.1962, s. 6.

duydukları endişenin payı olsa gerektir. Şimdiye kadar ondan daha ileri bir parti mevcut bulunmadığı için, istemiye istemiye Cumhuriyet Halk Partisine giden aydın çevrelerin oyları, işçi oylarıyla birlikte CHP'den kaçabilecektir. CHP'nin şu sıralarda kriz içinde bulunması, yeni partiden duyulan endişeleri daha da artırmaktadır. Diğer partiler de, işçi oylarını kaybetmekten endişelidir. Bu sebeple yeni partinin kuruluşunu önlemek maksadını güden teşebbüsler hız kazanmıştır. İşçi liderlerinin sırtının sıvazlanması, işçi meselelerinde çok ileri sayılabilecek beyanlarda bulunulması, sendikalarda az çok nüfuzlu partililerin seferber olması, yeni bir parti kurmanın güçlüklerinin belirtilmesi bu yüzdendir. Her parti kuruluşunda görülen yakıştırmalar piyasadadır: 'Muvazaa efendim, CHP'nin oyunu bu. Yok efendim, bu AP'nin tertibi; CHP'deki sol eğilimlileri ayırarak, koalisyondan İnönü grubunu attırarak,' gibi sözler sık sık işitilmeye başlanmıştır.

"Bütün bunlar, beklenen olaylardır. Türkiye'de, başlangıçta çok kalabalık bir seçmen kitlesi çekmese bile, bugünün ihtiyaçlarına cevap verecek, bu yüzden de saygı ve sevgi toplayacak sağlam şekilde gelişecek bir sosyalist parti kurmak için şartlar hazırdır. Her geçen gün, sosyalist partisinin şanslarını arttıracaktır. Bu sebeple, telaşa kapılmadan partiyi en sağlam şekilde kurmaya çalışmalı, aceleden kaçınmalıdır."

Bu günlerde Seyfi Demirsoy imzasıyla yayınlanan bir bildiriye, Türkiye Çalışanlar Partisi'nin 20 Şubat 1962 günü kurulacağı belirtildi ¹⁴².

9 Şubat 1962 tarihinde İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'ne bağlı bazı sendikaların genel başkanları tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin kurucular kurulu genel başkanlığa kamuoyunda sosyalist kimliğiyle bilinen Mehmet Ali Aybar'ı getirdi. TİP ciddi bir toparlanma sürecine girdi.

Bu dönemde YÖN Dergisi'nin milliyetçi demokratik sosyalist çizgisi daha belirgin oldu. Tabanı büyük çoğunlukla Demokrat Partili olan TÜRK-İŞ yöneticilerinin bu işbirliğinden beklentileri azalmaya başlamış olsa gerektir. Özellikle TİP'in de sosyalist bir çizgiye kayması ve TİP ile kurulacak partinin gelecekte sosyalist bir çizgide birleşme olasılığı, Seyfi Demirsoy'un kabullenebileceği bir gelişme olmayacaktı. Diğer taraftan, böyle bir parti kurma niyeti bile, belirli çevrelerde gereken etkiyi yaratmış, mevcut siyasal partilerle TÜRK-İŞ arasındaki ilişkileri güçlendirmişti. TÜRK-İŞ, parti kurma tehdidini kullanarak ve ancak "partilerüstü kalarak" hem kendi tabanından kopmamak, hem de etkili olmak gibi bir çizgiye oturdu. Nitekim, parti konusunun daha ilk tartışma gündemine girdiği 15 Ocak 1962 Mümessiller Heyeti toplantısına Başbakan İsmet İnönü katıldı. TÜRK-İŞ'in ve bağlı sendikaların Hükümetle olan ilişkilerinde karşılaşılan sorunların çözülmesi amacıyla da, Hükümet temsilcileriyle birincisi 9.8.1962 ve ikincisi 18-19.9.1962 tarihlerinde gerçekleşen düzenli toplantılar yapılmaya ve bunlardan sonuç alınmaya başlandı. Şubat ve Mart aylarında parti kurma çalışmaları ciddi bir biçimde sürdürüldü. Ancak burada dikkati çeken nokta, bu çalışmaların sendikalara ve tabana yayılması değil, yalnızca program ve tüzük hazırlamakla sınırlı tutulmasıdır.

Yön, Şubat ayı sonlarında gelişmeleri şöyle özetliyordu ¹⁴³:

"Kuruluş fikri bir iki ay önce ortaya atılan Türkiye Çalışanlar Partisi'nin hazırlıkları bir hayli ilerlemiştir. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Başkanı Seyfi Demirsoy'un başkanlığında zaman zaman toplantılar yapan işçi liderleri, Partinin programını tekrar tekrar gözden geçirmekte, tüzüğün esaslarını tesbit etmektedirler. Bütün hazırlıklar tamamlandıktan ve programla tüzük aşağı yukarı yirmi kişilik bir hazırlama komitesinin tasvibinden geçtikten sonra, kurucular heyeti toplanacak ve Parti resmen ilan edilecektir.

¹⁴² Aybar, M.A., **TİP Tarihi**, C.I., BDS Yay., İstanbul, 1988, s. 193.

¹⁴³ YÖN, 28.2.1962, s.5-6.

"Türkiye Çalışanlar Partisi kurucuları, partilerinin sadece üçbeş kişinin eseri olmasını istememekte ve mesela Demokrat Parti'nin kuruluş devresinde yaratılan 'kurucular saltanatı'nı canlandırmaktan kaçınmaktadırlar. Bunun içindir ki, kuruluş günü kesin olarak kararlaştırılınca, Türkiye'nin her tarafında bulunan iki yüz kadar işçi lideri Ankara'ya çağrılacak ve kuruculuk şerefi böylece çok geniş bir kütle tarafından paylaşılmış olacaktır.

"Üzerinde çalışılan program, yeni Anayasada teminat altına alınmış olan işçi haklarını daha teferruatlı olarak belirtmekte, bunların gerçekleşmesi için ne gibi sosyal ve iktisadi tedbirlerin alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle dikkat edilen nokta, 'işçi' deyiminin en geniş şekliyle anlaşılması ve Partinin bütün kol ve fikir işçilerini, yani hayatlarını kendi emekleriyle kazananları içine alabilmesidir. Bu sebeple Partinin adı tespit edilirken, Türkiye'de henüz dar anlamıyla benimsenmiş olan 'işçi' deyimini kullanılmamış, bunun yerine daha geniş bir deyim olan 'çalışanlar' üzerinde mutabakata varılmıştır. Böylece, bütün kol ve fikir işçilerini, çiftçileri, küçük esnafı parti bünyesi içinde toplamak mümkün olacaktır. Partinin programı, bütün çalışanların uzun vadeli menfaatlerini geniş bir devletçilik sisteminde gördüğünü de açıkça ortaya koymaktadır. Bu bakımdan, Türkiye Çalışanlar Partisinin devletçilik anlayışı, Avrupa sosyalist partilerinin doktrin anlayışına yaklaşmakta, hatta memleketin kalkınmasında devletçiliği rasyonel bir metot kabul ederek sosyalist düşünceye bazı yenilikler getirmektedir.

"Parti tüzüğü'nün hazırlanışında, teşkilattaki en büyük dayanağın yine de işçi kütlesi olacağı unutulmamaktadır. Bu bakımdan, Türkiye'de yerleşmiş olan parti kuruluş tarzından esaslı şekilde bir ayrılık göstermemekle birlikte, parti tüzüğü, işçi sendikalarının temsiline önem vermekte, partinin muhtelif kademelerindeki kurullarında sendikalı üyelerin çoğunlukta bulunmasını sağlayacak hükümler getirmektedir. Böylece, Türkiye'deki sosyal kuvvetlerin en iyi teşkilatlanmış olan işçi kütlesinin Türkiye Çalışanlar Partisi'nin belkemiğini teşkil etmesi ve disiplinli bir parti bünyesi meydana getirmesi sağlanmaktadır. Bu disiplinli kütle etrafında, yazar, düşünür, üniversite öğretmeni gibi zümrelerin de toplanmasıyla, Türkiye Çalışanlar Partisinin şimdiye kadar alışılmamış bir parti manzarası göstereceği muhakkaktır. İlk defa olarak, disiplinli bir doktrin partisinden bahsetmek mümkün olacaktır. Sendikalarla parti bünyesi arasındaki irtibatın muhafazası bakımından, Türk mevzuatının müsaadesi nisbetinde, İngiliz İşçi Partisinin örneği takip edilmektedir.

"Türkiye Çalışanlar Partisinin başkanlığı için henüz kesin bir isim tesbit edilmiş değildir. İleri sosyal görüşleri ve siyasi mazisinin temizliği bakımından senatör ve eski İzmir valisi Burhanettin Uluç üzerinde durulmaktadır."

Anlaşıldığı kadarıyla, Seyfi Demirsoy aydınlarla yapılan tüzük ve program hazırlık toplantılarında onlara büyük umutlar veriyordu. İşçi sınıfıyla ve sendikacılıkla başka hiçbir ciddi ilişkisi olmayan aydınlar da, aldıkları cesaretle, İngiliz İşçi Partisi'nin oluşumuna benzer bir süreç yaşadıklarını zannetmeye başlıyorlar ve programı milliyetçi demokratik sosyalist bir çizgide biçimlendiriyorlardı. Ancak herhalde bu toplantılardaki tüm tartışmalar, başta CHP ve AP olmak üzere, çok çeşitli yerlere gidiyor, ama bir türlü TÜRK-İŞ'e bağlı sendikalara, şubelere ve işyerlerindeki işçilere ulaştırılmıyordu. Bu dönemde TÜRK-İŞ'in bu konuyu bağlı sendikalarla, şubelerle ve üye tabanı ile tartıştığına ilişkin hiçbir belgeye rastlamadım. Bu dönemde TÜRK-İŞ Dergisi de yayınlanmıyordu.

Bu hava içinde Özkal Yici, Yön'ün 7 Mart 1962 tarihli sayısında yayınlanan "Türkiye İşçi Partilerine Açık Mektup" ¹⁴⁴ yazısında şöyle diyor:

"Biz, kurulmasına çabalanan yeni partinin, demokratik düzene girişimizden bu yana kurulan diğer partiler gibi bir parti olmayacağına inanıyoruz. Çünkü o, bizim anladığımız manada gerçek işçinin, üretim araçlarına sahip olmadığından emeğini

¹⁴⁴ YÖN, 7.3.1962, s.2.

satarak geçinen bütün çalışanların partisi olma çabasıdır. Siyasi olmaktan çok iktisadi bir doktrin partisi, bir ekol olma yolundadır."

YÖN, 21 Mart 1962 tarihli sayısında, hazırlıkların tamamlandığını açıklıyordu ¹⁴⁵:

"Parti tüzüğünün ve doktrin temelini teşkil edecek olan programın ön hazırlıkları geçen hafta içinde bitmiştir. Tüzük ve program, maddeler halinde hazırdır. Şimdi, bunların çoğaltılmasına ve kurucu olabilecek kimselere dağıtılmasına sıra gelmiştir. Henüz, bir 'taslak' mahiyetini taşıyan ve kurucuların ilk toplantılarında kesinleşecek olan program, Türkiye Çalışanlar Partisi'nin doktrinini, şimdiye kadar hiçbir Türk partisinde görülmemiş bir açıklık ve kesinlikle ortaya koymaktadır. Programa göre, Türkiye Çalışanlar Partisi'nin amacı, 'çalışmayı toplumun en üstün değerlerinden biri haline getirmek, herkes için çalışma imkanları yaratmak, çalışanların haklarını korumak, sosyal adalet ve demokrasi içinde hızlı kalkınmayı gerçekleştirmektir.' Parti, Anayasanın 'İktisadi ve Sosyal Haklar' bölümünden kuvvet aldığını açıkça ilan etmektedir.

"Türkiye Çalışanlar Partisi, yine şimdiye kadar hiçbir partinin yapmadığı bir açıklıkla devletçiliğini belirtmek niyetindedir. Bu bakımdan, hazırlanan taslaktaki şu madde ilgi çekicidir: 'Türkiye Çalışanlar Partisi devletçidir; hızlı kalkınmanın, çalışan kütleleri sefaletle sürüklemekten, sosyal adalet ve demokrasi içinde gerçekleşmesi imkanını ancak yeni ve geniş bir devletçilik anlayışında bulur. Türkiye Çalışanlar Partisi, geniş ölçüde özel teşebbüse dayanacak bir kalkınma politikasının, memlekette hakim olan şartlar içinde, ister istemez büyük sosyal farklılaşmalara yol açacağına, toplumdaki huzursuzluğu arttıracığına ve sonunda devleti özel menfaatlerin savunuculuğuna sürükleyerek demokrasiyi tehlikeye düşüreceğine inanır.'

"Parti programı, bundan sonra, devletçilik anlayışı ve devletçiliğin imkanları üzerinde uzun boylu durmakta, sosyal politika, eğitim ve sağlık alanlarında halkçı bir görüşün nasıl uygulanabileceğini belirtmektedir. Bu esasların, yalnız işçi kütlelerini değil, ileri ve devletçi tutumda olan fikir işçilerini, bilim adamlarını ve gençleri Parti bünyesinde bir araya getireceği umulmaktadır."

Ancak bu umulanlar gerçekleşmedi ve Türkiye Çalışanlar Partisi kurulmadı ¹⁴⁶. Bu arada, TÜRK-İŞ, yurdun çeşitli bölgelerinde bölge temsilcilikleri kurmak amacıyla Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'ndan yardım istemişti. Bu proje kabul edildi ve 1 Mart 1962 tarihinden itibaren uygulanmaya başlandı. İlk olarak İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Beyazıt'ta Rüyam Salonu'nda yapılan toplantıda feshedildi ve yerine TÜRK-İŞ 1. Bölge Temsilciliği kuruldu. Mahalli sendika birliklerinin feshedilmesi ve TÜRK-İŞ Bölge Temsilciliklerinin kurulması 1962 yılı Mart ve Nisan aylarında tamamlandı ¹⁴⁷. 1963 yılında 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu kabul edilerek grev haklı toplu pazarlık düzenine geçildiğinde, TÜRK-İŞ bütünlüğü içinde ayrı baş çekme eğiliminde olan eski örgütlenmeler feshedilmiş, TÜRK-İŞ'in siyasi partiler karşısında gerektiğinde kullanabileceği bir

¹⁴⁵ YÖN, 21.3.1962, s.4.

¹⁴⁶ Bazı araştırmacılar yanlışlıkla Türkiye Çalışanlar Partisi'nin kurulduğunu ileri sürmektedir; ancak bu doğru değildir: "Mümtaz Sosyal, Partinin programını hazırlamakla görevlendirilmiştir. Hatta partinin ismi dahi tesbit edilmiştir: Türkiye Çalışanlar Partisi. Nitekim, Parti, 11.2.1961 tarihinde kurulmuştur. Partinin kuruluş toplantılarına üniversite öğretim üyeleri, çok sayıda sendikacı, aydın kişiler katılmışlardır... Netice olarak, Türkiye Çalışanlar Partisi, kuruluşundan hemen bir ay sonra, 7.3.1961 tarihinde (Merkezi Ankara'da bulunan Sosyalist Partiye iltihak kararı vererek) infisah etmiştir." 'Ağralı, S., **Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı**, İstanbul, 1967, s.110-111). "Türk işçi hareketinin meydana getirdiği bir parti olarak kurulması düşünülen siyasi parti TİP'ten bir yıl sonra (11.1.1962) Türkiye Çalışanlar Partisi adı altında kurulmuşsa da bu parti de... işçi sınıfının temsilcisi vasfını kazanamamıştır." Kutal, Dr.G., **Teşkilatlanma Sorunları ve Başlıca Faaliyetleri Açısından Türkiye'de İşçi Sendikacılığı (1960-1968)**, İ.Ü.İktisat Fakültesi Yay.No. 393, İstanbul, 1977, s. 222. "Netice olarak, Türkiye İşçi Partisi ile birleşmeye muaffak olamayan Çalışanlar Partisi 7.3.1962 tarihinde kendini fesh etmiştir." (Karahasan, Ö., **Türkiye Sendikacılık Hareketi İçinde Zonguldak Maden İşçileri ve Sendikası**, Z.M.-İŞ Yay., Ankara, 1978, s.641.)

¹⁴⁷ Ağralı, S., **Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı**, İstanbul, 1967, s.180-181.

parti kozunun olduğu gösterilmiş ve TÜRK-İŞ'in gücü artırılmış, 27 Mayıs Darbesi sonrasında olağanüstü koşullarında bir denge unsuru olarak genel başkanlık görevine getirilen Seyfi Demirey'in genel başkanlığının sürekliliği sağlanmıştı. Türkiye Çalışanlar Partisi kurma çalışmalarına katılan ve işçi sınıfına ve sendikal ilişkilere yabancı aydınların büyük bir bölümünün, TÜRK-İŞ'in iç dengelerinin de önemli olduğu ve burada kısmen özetlenen karmaşık ilişkileri hesaba kattığını ve bu projenin gerçekte nelere hizmet ettiğini kavradığını ise hiç zannetmiyorum.

(IV) 1963-1980 Dönemi

274 sayılı Sendikalar Yasası'nın ve 1961 Anayasasının tanıdığı grev hakkının kullanılmasını düzenleyen 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası'nın kabul edilmesiyle birlikte yeni bir döneme girildi.

TÜRK-İŞ yönetimleri bu dönemde işçilerin seçmen olarak gücünü harekete geçirmeye ve kullanmaya çalıştılar. Bu dönemin büyük bölümünde Türkiye ekonomisi hızlı bir büyüme gerçekleştirdi. Buna bağlı olarak, muhafazakar partiler de işçiler lehine önemli yasal düzenlemeler yaptılar, özellikle kamu kesimi toplu iş sözleşmelerinde işçi hak ve özgürlüklerini geliştirici hükümleri kabul ettiler. TÜRK-İŞ, bu koşullarda, hiçbir siyasal partiyi tümüyle karşısına almayacağı ve hükümetlerle dönem dönem çatışmalara girse bile, devlet çizgisinden ayrılmayacağı bir yol izledi.

TÜRK-İŞ, Türkiye İşçi Partisi ve Türkiye Çalışanlar Partisi deneyimlerinin ardından, milletvekillerinin çalışma yaşamına ilişkin tavırlarını izleyerek onlar üzerinde baskı uygulamayı denedi. Önce, partiler değil, bazı milletvekilleri karşıya alındı. 1965 yılındaki genel seçimlerde gündeme getirilen bu uygulamanın pek başarılı olduğu söylenemez. 1975-1976 yıllarında belirli partileri karşıya alma çabaları ise, üye kitlesinden gereken destek görülmediğinden, somut programlara dönüşmedi. Diğer taraftan, 1964 yılında "partilerüstü politika" gündeme getirildi¹⁴⁸. Tabanda işçilerin çok farklı siyasal eğilimlerde olduğunu, her siyasal partinin işçilere bazı haklar tanıdığını, işçilerin kısa ve uzun vadeli çıkarlarının bu partilerden yalnızca biriyle veya yeni oluşturulacak bir partiyle özdeşleşmediği durumlarda belirli bir siyasal partiyle kurulacak yakın ilişkilerin hem örgüt-içi sorunlara, hem de diğer partilerle ilişkilerde sıkıntılara yol açacağını gören TÜRK-İŞ yöneticileri, siyasal partiler karşısında bağımsızlığın öne çıkarıldığı bir çizgi izlediler.

"Partilerüstü politika" adı verilen uygulama, siyasetten kopukluk değil, hükümetlerle mümkün olduğunca çatışmalara girmeden ekonomik büyümeden pay alma çabasının bir parçasıydı. Genellikle CHP ile bağlantılı sendikacılar TÜRK-İŞ'in bu politikasını, CHP'nin desteklenmesi doğrultusunda değiştirmeye çalıştılar. Çeşitli genel kurullarda bu konularda tartışmalar yapıldıysa da, partilerden uzak kalma, partilerin tümüyle iyi geçinme, bu partilerin listelerinden milletvekili seçtirme, partilerin politikasını partili işçiler ve sendikacılar aracılığıyla etkileme doğrultusundaki bu politika sürdürüldü.

Halkın ve işçi sınıfının siyasal görüşlere göre parçalanmış bulunduğu, sınıf bilincinin yeterince gelişmediği, ekonomik büyümenin yarattığı olanakların bir bölümünün işçilere ve memurlara da aktarılabildiği koşullarda, TÜRK-İŞ'in bir siyasal parti kurma veya mevcut siyasal partilerden birini destekleme çabalarının başarılı olma şansı da yoktu. Bu konuda DİSK'in deneyiminden çıkan sonuç da, üye kitlesinin sendika yöneticilerinin seçimlerde siyasal tavır konusundaki çağrılarını

¹⁴⁸ Teksif'in eski yöneticilerinden ve 1978 yılının Çalışma Bakanı Bahir Ersoy 1988 yılında katıldığı bir açık oturumda bu konuda şu değerlendirmeyi yapıyordu: "2 Şubat 1947'de ilk işçi hareketi başladığında hiç kimseden destek görmedik. Ne üniversite, ne bürokrat, ne basın, ne de işçi sınıfı ilk zamanlar bu harekete sahip çıkmadı. Çünkü o zamanlar işçilerde bir sınıf bilinci oluşmamış, işçi daha köyden kopmamıştı. Biz işçileri sendikalara çağırarak için 'ekmek davası'nı ileri sürdük. O gün işçilere, 'gelin sol ideolojilere destek verin, bu tür bir sendikal anlayışı geliştirelim,' diyemezsiniz. Biz o dönemde bu koşullarda işçiye işçi ruhunu aşılama çalışırken, daha sonraları 'Amerikancı sarı sendikalar' damgasını yedik. Partilerüstü sendikacılık formülü de benim fikrimdi. Çünkü işçi sınıfının yüzde 70'i sağ görüşlüydü." **İktisat Dergisi**, Mart 1988.

fazla ciddiye almadıklarıdır. Bu da anlaşılır bir durumdur; çünkü sendika tüzüklerinde ve genel kurul kararlarında sendika üyelerinin siyasal tavır belirleme hak ve yetkilerini yöneticilerine devrettiğine ilişkin bir hüküm de yoktu. Ayrıca, birçok işçi ve sendikacı, mevcut partiler aracılığıyla kendi kişisel sorunlarının en azından bir bölümünün çözümünü de sağlamıştı. Bir yakınının işe sokulması, SSK hastanesindeki bir sorunun halledilmesi, işyerinde terfi, baskı yapan şefin veya müdürün tayini gibi konularda siyasal partilerden büyük yardımlar alınmıştı. Bu dönem boyunca TÜRK-İŞ'in siyasete ağırlığını koyması ve hatta kendi partisini kurması konusu zaman zaman gündeme geldi. Ancak tabanda böyle bir genel eğilim olmadığından, bu talepler niyetin ötesine gitmedi.

1963 yılında kabul edilen 274 sayılı Sendikalar Yasası'nın 16. maddesi sendikaların siyasal faaliyeti konusunda oldukça geniş bir özgürlük getirirken, siyasal partilerle ilişkilerde bazı kısıtlamalar öngörüyordu.

"Bu kanuna göre kurulan mesleki teşekküller; siyasi partilerden veya onlara bağlı teşekküllerden herhangi bir suretle maddi yardım kabul edemez ve onlara maddi yardımda bulunamaz ve onların teşkilatı içerisinde yer alamazlar; bir siyasi partinin adı altında mesleki teşekkül kurulamaz."

Bu hükmün ihlali durumunda öngörülen yaptırım da, günümüze göre, oldukça yumuşaktı (Madde 30):

"Bu kanuna göre kurulan bir mesleki teşekkül, 16ncı madde ... hükümlerini ihlal ettiği takdirde, iş davalarına bakmakla görevli mahalli mahkeme kararıyla üç aydan altı aya kadar faaliyetten men edilir."

TÜRK-İŞ yönetimleri, TİP'in sosyalist bir çizgiye kayması ve Türkiye Çalışanlar Partisi girişiminin durdurulması sonrasında çeşitli partilerden mümkün olduğunca çok milletvekili seçtirmeye ve milletvekillerini izleyerek onlar üzerinde baskı uygulamaya çalıştı. Partiler değil, bazı milletvekilleri karşıya alındı. Ekonomik büyüme döneminde tüm partilerin genel olarak işçilere ve özel olarak kendi yandaşlarına sağlayabildikleri bazı avantajlar, tabanın bir parti etrafında bütünleşmesini ve TÜRK-İŞ'in de bu partiyle özdeşleşmesini önledi.

Bu yıllarda da, daha sonraki dönemlerde de, çeşitli partiler sendikacıları listelerinden aday gösterdi ve bunların bir bölümünün milletvekili seçilmesini sağladı. Bu dönemde, sendikacılar kendi üyelerinden siyasal alanda tercih belirleme konusunda bir yetki almıyordu. Üyeler ise, sendika yöneticilerini seçerken onların siyasal görüşlerini de gözönünde bulundururken, seçimlerde oy kullanmak söz konusu olduğunda sendikacıların görüşlerini ve önerilerini fazla dikkate almıyorlardı. Bu nedenle, siyasal partilerin bazı sendikacıları aday göstermelerinin oylarını çok fazla etkilediği kanısında değilim. İşçiler belirli partilere üye oluyor ve delege seçiliyorlardı. Ancak bu partilerde "işçi grubu" oluşturup, diğer sınıf ve tabakaların temsilcilerine karşı ortak bir tavır içine girme eğilimi ve alışkanlığı da pek yoktu. İşçilerin üyeliği ve delegeliği, kişisel sorunların çözümünde parti desteğini almaya yönelikti. Bu nedenle, parti üye ve delegelerinin, sendikacı veya işçi adayları parti içinde sistemli bir biçimde destekleme alışkanlığı da yoktu. Aksine, "kimse kendi memleketinden peygamber olmaz" anlayışı daha yaygındı. Bu yıllarda siyasal partilerin yönetimlerinde bulunanların bu konudaki genel görüşü şöyle özetlenebilir: "Siz herhangi bir partiyi destekleyip desteklememe kararı almanız da, almanız da işçi zaten tek tek kendi siyasi doğrultusunda hareket ediyor." "Herhangi bir partiyi desteklerseniz, diğer partiyi karşınıza alırsınız." Bu nedenle, bazı sendikacıların milletvekili aday listelere alınması, onların parti içindeki güçlerinden veya sağlayacağı destekten çok, sendikaları küstürmeme gibi bir anlayıştan kaynaklanıyordu.

İşçilerin bu konudaki tavrını Tekel Federasyonu Genel Başkanı İbrahim Denizcier 1961 Ekim seçimleri öncesinde şöyle dile getiriyordu ¹⁴⁹:

"Bu memlekette işçiler her devirde politikaya alet edilmişlerdir. Şimdi de bunun en tipik misalini, parti listelerinde aday gösterilen birlik ve sendika başkanlarının tutumunda müşahade ediyoruz. Bu arkadaşlar, arkalarında herhangi bir işçi kitlesinin kendilerini destekleyeceğini tahmin ediyorsa, aldaniyorlar."

TÜRK-İŞ, 1964-1965 yıllarında, parti grup kararlarının önemli olmadığı A.B.D.'de AFL-CIO'nun uygulamalarından büyük ölçüde etkilenecek, çeşitli milletvekillerini izlemeye aldı ve bir baskı grubu rolü oynamaya çalıştı.

Milletvekillerini izleme konusu 1963 yılında kararlaştırıldı. 27 Ocak - 2 Şubat 1964 günleri toplanan 5. Genel Kurula sunulan Çalışma Raporu'nda bu konuda şu değerlendirme yer alıyordu¹⁵⁰:

"Türk-İş, hiçbir parti farkı gözetmeksizin, bütün Senatör ve Milletvekilleri için illere göre tablolar düzenlemiş, bundan böyle Parlamento üyelerinin işçi konularındaki tutumlarını yakından izlemeye karar vermiştir. Bu karar gereğince Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde işçi meseleleri ile ilgili konularda, bilhassa Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunu, Sendikalar Kanunu, İş Kanunu, Sigorta Kanunu, Tarım İş Kanunu, Deniz İş Kanunu, İşsizlik Sigortası, Toprak Reformu, Vergi Reformları ile Sosyal ve İktisadi Planlama Kanun tasarısı ve tekliflerinin görüşülmesi sırasında parti farkı gözetmeksizin Senatör ve Milletvekillerinin bu kanunlara karşı davranışları, bu kanunların lehinde ve aleyhinde nasıl oy kullandıkları tek tek tesbit edilecektir.

"Parlamento tutanaklarının incelenmesi yanında, Türk-İş ihtisas büroları yetkilileri tarafından izlenecek olan Parlamento görüşmeleri sonucu elde edilen notlar bastırılmış olan listelere işlenecektir. İşçi hakları ile ilgili belli başlı 10 konudaki davranış teker teker senatör ve milletvekillerinin işçi konularına verdikleri önemi ortaya çıkaracaktır.

"Türk-İş şimdilik elde edeceği sonuçları peyderpey bültenlerinde açıklayacak, bilahare genel seçimler arifesinde de, her senatör ve milletvekillerinin davranışını ayrı ayrı gösterir listeleri üye sendikalar kanalıyla işçiler ve ailelerine ulaştıracaktır.

"Batı ülkelerinde de örnekleri görülen bu demokratik denetleme sonucunda seçim sandıklarının başına giden işçiler kendi meselelerine ilgi göstermeyen Parlamento üyelerine oy vermeyecekler ve böylelikle kendi davalarına yakınlık göstermeyen senatör ve milletvekillerinin seçilme şansları bir hayli zayıflayacaktır."

Seyfi Demirsoy, 5. Genel Kurul'da yaptığı konuşmada da bu konuda şunları söyledi¹⁵¹:

"Arkadaşlarım, Konfederasyonda milletvekillerinin, senatörlerin kartı var. Eskişehir'de bir müteahhit, işçilerine üç ay süre ile ücretlerini ödemedi. İşyerinden kaçtı, gitti. Biz, bu 150-200 işçi, daha doğrusu köylü arkadaşımızın ücretlerini almak için aylarca uğraştık. Fakat, beri yanda, işçilerin ücretlerinin ödenmemesi için uğraşan milletvekillerini de tesbit ettik. Onları kayıtlarımıza şöyle bir geçirdik. Sosyal Sigortalar Kanunu'nun Meclis'te bir karma komisyonda ivedilikle görüşülmesi teklifine oy vermeyen senatörleri tesbit ettik. Bundan sonra, bu tiplerin mikrofonlarda cambazlık yapmalarına engel olacağız. Meclis'te bu şekilde hareket et, gel, konfederasyon kongresinde, demiryolları işçilerinin kongresinde, şu kongrede, bu kongrede işçi dostu gözük. Böyle yağma yok, arkadaşlarım."

¹⁴⁹ Son Havadis, 12.10.1961.

¹⁵⁰ TÜRK-İŞ, 5. Genel Kurula Sunulan Çalışma Raporu, 1964, s. 61-62.

¹⁵¹ TÜRK-İŞ Haber Bülteni, 20.2.1964, s.15-16.

Aynı genel kurulda, TÜRK-İŞ Ana Tüzüğü'ne "partilerüstü politika" konusundaki aşağıdaki hüküm eklendi ¹⁵²:

Madde 3: "TÜRK-İŞ, İcra ve Yönetim Kurulu ile, TÜRK-İŞ'e bağlı teşekküllerin yetkili birer temsilcilerinin iştiraki ile meydana gelecek kurulun ortak kararı olmadıkça, siyasi partilere ve onlara bağlı teşekküllere karşı mutlak bağımsızlığını korumayı ve partilerüstü bir politika gütmeyi amaç bilir."

TÜRK-İŞ'in parti kuracağı dedikoduları dönem dönem gündeme geldi. 1965 yılı Ocak ayında, Orhan Apaydın, Burhan Apaydın, Ömer Ergün ve Halil Tunç'un bir parti kurma çalışmaları içinde oldukları iddia edildi ¹⁵³; ancak bu iddia gerçekleşmedi.

TÜRK-İŞ'in TİP'le ilişkilerindeki sorunlar da partilerüstü politikanın benimsenmesinde etkili oldu.

TİP'i kuranlar ağırlıkla İstanbul İşçi Sendikaları Birliği içinde örgütlü sendikaların bazılarının yöneticileriydi. TİP'in M.A.Aybar'ın genel başkanlığına geçmesi ve demokratik sosyalist bir çizgiyi benimsemesi sonrasında, kurucuların bir bölümü TİP'ten ayrıldı. Bu arada İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin feshedilmesi de TÜRK-İŞ genel merkezini güçlendirdi. Ancak, TİP içinde kalan ve sosyalist çizgiyi benimseyen bazı sendikacılar, sendikal faaliyetleri aracılığıyla TİP'e fazla bir katkıda bulunmadılarsa da, TİP'in sağladığı ilişkileri ve olanakları sendikal mücadelede ve sendika-içi ilişkilerde kullandılar. TİP'li sendikacılar, TİP'in kamuoyundaki itibarının hızla yükseldiği bir dönemde, çeşitli sendikalardaki TİP'liler veya TİP sempatanları ile ilişki kurdular ve TÜRK-İŞ içinde, TİP'in toplumdaki gücünden daha fazla bir güç edindiler. Bu durum, TÜRK-İŞ yönetiminde çeşitli kaygılara yol açtı. 1965 yılının ilk aylarında TÜRK-İŞ'te TİP'e karşı açıkça olumsuz bir tavır oluştu. Bu süreç, TÜRK-İŞ'in 7-14 Mart 1966 günleri toplanan 6. Genel Kurulu'nda CHP'li ve AP'li sendikacıların ittifakı sonucunda TİP'lilerin 21 kişilik yönetim kuruluna alınmaması sonucuna ulaştı.

Seyfi Demirsoy ve Halil Tunç imzalarıyla 22 Nisan 1965 günü teşkilata gönderilen basın bülteninde, bu gelişmeler ve tavır şöyle ifade ediliyordu ¹⁵⁴:

"Önce şurasını önemle belirtmek isteriz ki, Türk-İş, kurulduğu günlerde TİP'i hiçbir zaman karşısına almak istememiş ve almamıştır. İşçi haklarını savunmayı amaç edinen bir partiye, sendikaların cephe alması elbet düşünülemez. O günlerde Türk-İş, partilerüstü politikasında TİP'i kendisine diğer partilerden daha yakın saymıştır. Ancak, herşeye rağmen, partilerüstü politikasına da kesinlikle devam edeceğini, zaten tüzüğünün de bunu emrettiğini, belirtmiştir.

"Buna karşı bir kısım TİP yöneticileri, Türk-İş bünyesinde toplanan işçi hareketini parçalamak gayreti içinde, ellerinden gelen herşeyi yapmışlardır.

"Tüzüğünde belirtilen ilkelere büyük saygı duyduğumuz TİP'in bazı yöneticilerinin tüzüklerini paravan olarak kullandıkları intibainı uyandırıcısına bir yandan Anayasa düzenini savunurken, bir yandan da Anayasamızın getirdiği müesseseleri insafsızca tahrip peşinde olduklarını samimi bir üzüntü ile izledik. Ancak, bir siyasi parti olarak saygı duyduğumuz Türkiye İşçi Partisi'nin, bazı yöneticilerinin gayreti ile sevk edildiği yön, demokratik rejimi korumak görevini taşıyan Türk işçi hareketi için tehlikeli sayılmaktadır.

"TİP'in bir kısım yöneticileri işin başından beri işçi hareketinin güçlenmesini endişe ile karşılamış ve Türk-İş'i yanlış ve hatalı politika gütmeye sevk etmek için büyük

¹⁵² TÜRK-İŞ, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Ana Tüzüğü, Ankara, 1964, s.1 (Çoğaltma)

¹⁵³ Tercüman, 30 Ocak 1965.

¹⁵⁴ TÜRK-İŞ, 22.4.1965 gün ve 65/633 sayılı genelge, s.4.

gayretler sarfetmiş, bunda başarı kazanamayınca işçi hareketini parçalama teşebbüslerine girişmişlerdir."

TÜRK-İŞ, 1965 genel seçimleri öncesinde, 16 Ağustos 1965 günü, 9 milletvekilinin seçilmemesi için bir kampanya başlattı. Milletvekillerinin 4'ü CHP'li, 3'ü AP'li, 1'i MP'li ve 1'i de YTP'li idi. TÜRK-İŞ tarafından **Yeniden Seçilmemesi Gereken Milletvekilleri** başlıklı 16 sayfalık bir broşür bastırıldı ¹⁵⁵. Ancak, Ankara 3. Sulh Ceza Mahkemesi, 18 Ağustos 1965 günü TÜRK-İŞ binasının aranmasına ve broşüre el konulmasına karar verdi. TÜRK-İŞ arandı. Bir miktar broşüre el konuldu. TÜRK-İŞ ve bazı sendikaların yöneticileri hakkında dava açıldı. Açılan davalar takipsizlikle ve beraetle sonuçlandı. TÜRK-İŞ'in aleyhinde kampanya açtığı 9 milletvekilinin yalnızca 3'ü seçilebildi ¹⁵⁶. Diğer 6 milletvekilinin bu kampanya nedeniyle seçilememiş olması kuşkuludur. Herhalde milletvekilleri ile sınırlı bu nitelikteki kampanyaların Türkiye'de bu dönemdeki yararsızlığı ve etkisizliği görüldüğünden, bu uygulamaya bir daha başvurulmadı.

TÜRK-İŞ'in siyasal alanda gücünü artırma konusu 7-14 Mart 1966 günleri toplanan 6. Genel Kurul'da da gündeme geldi. Teksif adına konuşan Salih Çetin şunları söyledi ¹⁵⁷:

"Milletvekillerini seçtirmeme kampanyası takdire şayandır. Ancak unutulmamak gerekir ki, çoğunluğu kapitalist olan bir Meclis'ten işçiyi himaye edici kanunların çıkarılması imkansızdır. Sendikalar birleşmeli, daha fazla sayıda işçi milletvekilinin Parlamento'ya girmesini temin etmelidirler."

6. Genel Kurulda yapılan konuşmalarda genellikle partilerüstü politika desteklendi. Seyfi Demirsoy, eleştirilere yanıt verdiği konuşmasında şunları söyledi ¹⁵⁸:

"Konuşulan mevzulardan birisi de, Türk-İş'in politika yapıp yapmadığıdır. Hayır, arkadaşlar, biz politika yapıyoruz. Dış ticaretin devletleştirilmesi politika değil midir? Enflasyona hükümet gitmesin, diyoruz. Bu, ekonomi politikası değil midir? Bizim harici meselelere dahi müdahale ettiğimiz vaki olmuştur. Biz parti politikası yapmıyoruz. Partilerin patentini altına girmek istemeyiz. Bazı arkadaşlarımız Türk-İş'i ve sendikaları partilerin içine itmek istiyorlar. Eski arkadaşlarımız bilirler. Parti politikası, parti çatısı altına girildiği anda çok şeyler kaybederiz. Sendikalar, partilerin esiri olmayacaktır. Politikanın içindeyiz...Evet, arkadaşlar, biz partilerin kapısını daha çalmadan partiler kapımızı çalmışlardır. Partilere adaylarımızı da verdik; bir partimiz muvaffak oldu, diğer partimiz muvaffak olamadı, seçtirmeyi arkadaşlarımızı... Bir kongrede konuşurken müdahale ettiler: 'Seni sendikacılığın için seviyoruz; bizi partimizden ayırmak istediğin takdirde senin karşıdayız.' Veya bir seçimde Türk-İş Başkanı olarak deseniz ki; 'Ey işçiler, şu partiyi destekleyiniz.' Aksini yaparlarsa ne olur senin sözün, itibarın... Bazı arkadaşlarımızın liste başlarına geçmesi için uğraşmışızdır. Ve muvaffak da olmuşuzdur. Biz bunu beyan etmedik. Belki günün birinde partileri de karşımıza alacağız. Fakat bu gün için partileri karşımıza almak cesaretini gösteremiyoruz. Bu da, sendikacılığımızın o kıvama gelmediğini hepimiz de kabul ettiğimize göre, normaldir."

1967 yılı başlarında TÜRK-İŞ'ten ayrılan Maden-İş, Basın-İş ve Lastik-İş Sendikaları, bağımsız Gıda-İş ve Türk Maden-İş sendikalarıyla birlikte, 13 Şubat 1967 günü DİSK'i kurdu. TİP'in özellikle 1965 genel seçimlerinde gösterdiği başarı ve DİSK'e verdiği destek, TÜRK-İŞ'in siyasal

¹⁵⁵ TÜRK-İŞ, **Yeniden Seçilmemesi Gereken Milletvekilleri**, Ankara, 1965, 16 s.

¹⁵⁶ Daha geniş bilgi için bkz. Koç, Y., "1965 Genel Seçimlerinde TÜRK-İŞ'in Kampanyası," **Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Tarihi, Olaylar, Değerlendirmeler**, T.Yol-İş Yay., Ankara, 1996, s.285-288.

¹⁵⁷ TÜRK-İŞ, **6ncı Genel Kurul Çalışmaları**, Yay.No.50, Ankara, 1966, s.41.

¹⁵⁸ TÜRK-İŞ, **6ncı Genel Kurul Çalışmaları**, s.184-185.

alandaki gücünü ve çabasını artırma eğilimlerini güçlendirdi. TÜRK-İŞ'in 15-22 Nisan 1968 günleri toplanan 7. Genel Kurul'u bu açıdan son derece önemlidir.

Genel Kurul'a sunulan Çalışma Raporunda bu konu geniş bir biçimde ele alındı ¹⁵⁹. Genel Kurul görüşmeleri sırasında söz alanların önemli bir bölümü bu konuya değindi. Genel eğilim, partilerüstü politikanın desteklenmesiydi. Bu arada, Likat-İş delegesi Muhittin Gezer, "milletvekili olmak isteyen sendikacıların siyasal partilere girmektense, bağımsız olarak seçimlere katılmalarını," istedi ve "Türk-İş'in desteklemesi halinde bu yolla 100 kadar milletvekilinin Parlamento'ya sokulabileceğini" söyledi ¹⁶⁰. DYF-İŞ'ten Şerafettin Akova ve Adnan Başaran, CHP'de ve AP'deki işçi bürolarının lağvedilmesini ve sendikacıların bu bürolardan ayrılmalarını savundular ¹⁶¹. Kemal Özer ve Şevket Yılmaz'ın imzalarıyla bu doğrultuda verilen bir önerge reddedildi ¹⁶². Genel eğilimi Teksif Delegesi Ali Haydar Mutaf şöyle özetliyordu ¹⁶³: "Sendikacılar partililik yapsınlar ama, partililiği sendikaların içine sokmasınlar, teşkilatlar arası rekabeti yaratmasınlar."

Seyfi Demirsoy ise şu değerlendirmeyi yaptı ¹⁶⁴:

"Son iki sene içerisinde nedense arkadaşlarımızın damarlarına partizanlık girdi. Partizanlıktan sakınmanızı istiyorum. Partilerüstü politika konusunda imalı-imasız konuşmalar oldu. Arkadaşlar, partilerüstü politikadan vaz geçildiği anda bilin ki TÜRK-İŞ yoktur. Kamplar vardır. İşçiyi birbirine düşman hale getireceğiz. Birleştiniz, ittifak ettiniz. Partiler üstü politikayı hudutlarıyla birlikte seçilecek Yönetim Kurulu ve İcra Heyeti, sizlerin de belirttiğiniz fikirlerden ilham alarak, hudutlarını çizecektir."

1968 yılındaki Yedinci Genel Kurulda TÜRK-İŞ'in 23 ilkesi oybirliğiyle kabul edildi. 11 Mayıs 1970 günü toplanan Sekizinci Genel Kurulda da bunlara 24. ilke eklendi. TÜRK-İŞ'i oluşturan farklı eğilimlerin ortak paydası niteliğindeki bu genel talepler, daha sonraki yıllarda bir siyasal partinin program çekirdeği olarak da değerlendirilmek istendi. Ancak, iktidardaki partiler ekonomik büyümenin getirdiği olanakları işçileri yanlarına çekmekte kullanabildiğinden, işçilerden Parlamento'da temsil edilen partilerden soğuma, onlardan kopma, onlara karşı olma ve daha sonra da, 24 ilke temelinde bir program etrafında birleşme eğilimi yoktu. Bu 24 ilke, bu nedenle, bağımsız bir sendikacılık hareketinin siyasal alanda etkinliğini artırmada yol gösterici bir ölçüt olamadı.

Partilerüstü politikaya ilişkin tüzük hükmü, 1970 yılında toplanan 8. Genel Kurul'da şu biçimi aldı ¹⁶⁵:

"İcra ve Yönetim Kurulu ile, TÜRK-İŞ'e bağlı kuruluşların yetkili birer temsilcisinin katılması ile meydana gelecek kurulun ortak kararı olmadıkça siyasal partilere ve onlara bağlı kuruluşlara karşı mutlak bağımsızlığını korur ve partilerüstü bir politika güder."

Ancak 1969-1970 yıllarında yükselen işçi sınıfı eylemleri ve özellikle 1970 yılında ülkede yaşanan siyasal gerginlikler, TÜRK-İŞ içindeki siyasal tartışmaları ve TÜRK-İŞ'in toplumsal yaşamdaki önemini artırdı. TÜRK-İŞ'in bazı siyasal partilerle birlikte tavır almasını isteyenler çoğaldı.

¹⁵⁹ TÜRK-İŞ, 7nci Genel Kurul Çalışma Raporları, Yay.No.60, Ankara, 1968, s.57-73.

¹⁶⁰ TÜRK-İŞ, 7nci Genel Kurul Çalışmaları, Yay.No.62, Ankara, 1968, s.57.

¹⁶¹ TÜRK-İŞ, 7nci Genel Kurul Çalışmaları, s.44, 59.

¹⁶² TÜRK-İŞ, 7nci Genel Kurul Çalışmaları, s.65-69.

¹⁶³ TÜRK-İŞ, 7nci Genel Kurul Çalışmaları, s.71.

¹⁶⁴ TÜRK-İŞ, 7nci Genel Kurul Çalışmaları, s.117.

¹⁶⁵ TÜRK-İŞ, TÜRK-İŞ Anütüzüğü, Yay.No. 71, Ankara, 1970, M.3, s.6.

Özellikle, kendisine "sosyal demokrat" diyen bazı sendikacılar 1971 yılının başında bir çıkış yaptılar.

Genel-İş Genel Başkanı Abdullah Baştürk, D.Ulaş-İş Genel Başkanı Feridun Şakir Ögünç, Yol-İş Genel Başkanı Halit Mısırlıoğlu ve Petrol-İş Genel Başkanı İsmail Topkar tarafından 14 Ocak 1971 günü toplanan TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu'na "**1971 Türkiye'de İşçi Hareketi ve Sendikalarımız, Ortak Reform Yolları Üzerine Eleştiriler ve Araştırmalar**" konulu bir rapor sunuldu. Raporda, partilerüstü politika şöyle eleştiriliyordu ¹⁶⁶:

"Türkiye'nin en güçlü işçi örgütü olan Türk-İş bugüne kadar partiler üstü politika izleyerek, partileri, yapılarına bakmaksızın, etkilemek yoluyla, işçi haklarını korumaya ve elde etmeğe çalışmıştır.

"Ancak Türkiye'nin bugünkü koşulları, Türk-İş'in artık partilerin hepsiyle ilişkiler kurarak işçi haklarını savunan bir baskı grubu olarak devamına engeldir. Türk-İş de başlangıçtaki bu niteliğini aşmış, siyasal ve toplumsal hayatta ağırlığı duyulan, sorunların çözümünde önderliği beklenen bir güç haline gelmiştir. Ya da daha başka bir deyimle, önderlik yapması beklenen bir kuruluş olmalıdır.

"Bu; önce partilerüstü politikadan vazgeçilmesi, işçi gücünün siyasi iktidar kademesinde etkin hale getirilmesi demektir.

"Bunun iki yolu vardır: Ya işçi sınıfına dayalı ve politikası işçi hakları açısından sağlanmış yeni bir parti kurmak, ya da herhangi bir siyasi partiyle birlikte hareket etmek."

Raporun daha ileri sayfalarında partilerüstü politika yine eleştiriliyordu ¹⁶⁷:

"Konfederasyonumuzun 1965'ten bu yana ısrarla savunduğu partilerüstü politikanın geçersizliği, hatta Türk-İş'i zaafa sürüklediği artık gözle görülür hale gelmiştir. Bu hilkat garibesini uygulama... Türk-İş'i Babil Kulesi'ne çevirmiş, Konfederasyonu adeta partilerin açık pazarı haline sokmuştur.

"Partilerüstü politika efsanesiyle, Türk-İş gerçek anlamda bilimsel nitelikte baskı grubu olma niteliğini de yitirmiştir.

"... Uygulama giderek, Türk-İş'i partilerin oyuncağı haline getirmiştir.

"İlan edilen esasların tam tersine, bu dönemde Türk-İş partileri değil, partiler Türk-İş'i etkilemiş, çok kez partiler adına Parlamento'ya giren işçi milletvekilleri, parti disiplininin emri uyarınca gurup kararlarını aşmamışlardır... Partiler, en partizan unsurlarıyla Türk-İş'te temsil edilme yolunu seçmişlerdir. Sonuç olarak denilebilir ki, Türk-İş partilerüstü politikasında başarısızlığa uğradığı ölçüde, partiler de Türk-İş bünyesinde etkili olmakta o derece başarı sağlamışlardır."

Raporda, mevcut partilerin (Adalet Partisi, Güven Partisi, Millet Partisi, Yeni Türkiye Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Birlik Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Türkiye İşçi Partisi, Demokratik Parti) yetersizliği anlatıldıktan ve bunlarla işbirliği yapmanın yarar getirmeyeceği belirtildikten sonra ¹⁶⁸, 1962 yılındaki Çalışanlar Partisi hareketinin durdurulmasının önemli zararlarına dikkat çekiliyor ve çözüm şöyle öneriliyordu ¹⁶⁹:

"Türk-İş bünyesindeki işçi liderleri, bu kötü gidişi görmek ve sosyal demokrat nitelikte politik işçi hareketini daha fazla gecikmeden başarmak zorundadır."

¹⁶⁶ Baştürk, A. - Ögünç, F.Ş. - Mısırlıoğlu, H. - Topkar, İ., **1971 Türkiye'de İşçi Hareketi ve Sendikalarımız, Ortak Reform Yolları Üzerine Eleştiriler ve Araştırmalar**, Ankara, 1971, s.123 (Çoğaltma).

¹⁶⁷ Baştürk, A. - Ögünç, F.Ş. - Mısırlıoğlu, H. - Topkar, İ., a.g.b., s.185.

¹⁶⁸ Baştürk, A. - Ögünç, F.Ş. - Mısırlıoğlu, H. - Topkar, İ., a.g.b., s. 123-126.

¹⁶⁹ Baştürk, A. - Ögünç, F.Ş. - Mısırlıoğlu, H. - Topkar, İ., a.g.b., s. 140, 141.

"Tek çıkar yol, temelini milliyetçi ve devrimci güçten alan, sosyal demokrat nitelikte politik görüşleri saptamak, bu görüşlerin gerçekleştirilmesini sağlayacak eyleme geçmektir. Bu eylemde Türk-İş'in 24 temel ilkesinden yana her kurum ve kişiyle işbirliği de esas alınmalıdır."

Bu görüşler, Genel-İş, Yol-İş, Türk Deniz Ulaş-İş, Petrol-İş, DYF-İŞ, Türk Harb-İş, Ges-İş, T.Oleyis, Besin-İş, Sağlık-İş, Tez Büro-İş ve Kristal-İş yöneticileri tarafından 2 Temmuz 1971 tarihinde hazırlanan **Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen, İlkeler, Amaçlar, Yöntem** raporunda da yinelenmiştir ¹⁷⁰:

"Türk İşçi Hareketi, bu düşüncelerle ki, şimdiye kadar sürdürülen ve sendikal faaliyetleri dar bir 'sınıfsal hak mücadelesi' sorunu gibi değerlendirip, kamu düzeninin şekillenmesine sırt çevirmiş ve adına 'partiler dışı politika' denilen davranışlardan kurtulmak zorundadır. İktidar olmak ya da iktidara ortaklık etmek, bütün sosyal güçler gibi Türk İşçi Hareketinin de hakkıdır. Bu hakkını kullanabilmesi için, bundan böyle, sendikal faaliyetlerimizin ufkunu genişletmek, toplumumuzun diğer kesimlerindeki çalışan tabakalarla birlikte, siyasal bir güç haline gelmek amacını benimsemeliyiz."

4'ler ve 12'ler Hareketi, 1971 yılı Aralık ayında, TÜRK-İŞ üyesi ve bağımsız yeni sendikaların da katılımıyla Sosyal Demokrat Sendikacılar Konseyi adını aldı. Konsey Yürütme Kurulunda Genel-İş Genel Başkanı Abdullah Baştürk başkanlık, YOL-İŞ Genel Sekreteri Rafet Altun genel sekreterlik görevini üstlenmişti. Yürütme Kurulunun diğer üyeleri Feridun Şakir Ögünç ve Mukbil Zırtıloğlu idi. Bu hareket partileşmedi; ancak varlığını 1976-77 yıllarına kadar sürdürdü.

TÜRK-İŞ'in 28 Mayıs - 5 Haziran 1973 günleri toplanan 9. Genel Kurulunda bu raporları hazırlayan ve daha sonra kendilerine "Sosyal Demokrat Sendikacılar Konseyi" adını veren sendikacılar bu Genel Kurul'da TÜRK-İŞ yönetimine aday oldular; ancak kazanamadılar. Genel Kurul'da TÜRK-İŞ Ana Tüzüğü'nün ilgili maddesi aşağıdaki biçimde değiştirildi ¹⁷¹:

"TÜRK-İŞ, siyasi partiler karşısında mutlak bağımsızlığını korur. Siyasi partilerle organik bağ kuramaz. Genel kurul kararı olmadıkça herhangi bir partiyi destekleyemez."

TÜRK-İŞ'in parti kurması düşüncesini sürekli olarak savunan kişilerden biri, Tek Gıda-İş Genel Başkanı İbrahim Denizcier'di. Denizcier, 1974 yılı başlarında bu konuda şunları söylüyordu ¹⁷²:

"Geçmişte bir takım sıkıntılar oldu. Bazı partililer ve gençlik kolu üyeleri, 'toplular sözleşmede sizlere iyi haklar temin edemediler,' diye, işçiler arasında ikilik yaratmaya çalışmaktadırlar. Bu ikilikten kim yararlanacak? Elbette ki kapital, sermayedarlar yararlanacak. Biz bunun için partilerüstü politikayı savunuyoruz. Elbette bir gün işçiler kendi partilerini kuracaktır. Ancak bu zaman meselesidir, eğitim meselesidir."

TÜRK-İŞ Genel Başkanı Halil Tunç da dönem dönem parti kurulmasından söz etti. Halil Tunç, 1974 yılı Haziran ayı ortalarında Adana'da yaptığı bir konuşmada, "CHP işçinin partisi değildir; işçi gerçek partisini kuracaktır; hatta CHP içinden bazılarını da alıp götürecektir," dedi ¹⁷³.

¹⁷⁰ Genel-İş, Yol-İş, Türk Deniz Ulaş-İş, Petrol-İş, DYF-İŞ, Türk Harb-İş, Ges-İş, T.Oleyis, Besin-İş, Sağlık-İş, Tez Büro-İş, Kristal-İş, **Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen, İlkeler, Amaçlar, Yöntem**, Ankara, 1971, s. 12 (Çoğaltma).

¹⁷¹ TÜRK-İŞ, **TÜRK-İŞ Anatazüzüğü**, Yay.No.78, Ankara, 1973, M.4/18, s.5.

¹⁷² **Milliyet**, 25.4.1974.

¹⁷³ **Cumhuriyet**, 17.6.1974.

1975 yılında TÜRK-İŞ tarafından çeşitli bölgelerde bölge işçi kurultayları düzenlendi. Bu kurultaylarda TÜRK-İŞ'in siyasete ağırlığını koymasına gerektiği dile getirildi ¹⁷⁴. Bu genel eğilim, 12 Ekim 1975 Senato üçte bir yenileme seçimlerinden önce, TÜRK-İŞ Genel Sekreteri Sadık Şide'nin TÜRK-İŞ'in parti kuracağı yolunda bir açıklama yapmasına yol açtı ¹⁷⁵. Şide şöyle dedi: "12 Ekim seçimlerinden sonra bir siyasi parti kurma yolunda çalışmalar yapıyoruz." TÜRK-İŞ, bu seçimlerden önce bazı senatörler hakkında kara liste yayınlamayı düşündüyse de, bundan vazgeçti ¹⁷⁶.

Bu dönemdeki eğilimlerden biri, TÜRK-İŞ'in siyasal partilerden bağımsızlığını vurguluyor, TÜRK-İŞ'in mevcut partilerden birini desteklemesine karşı çıkıyordu. Türk-Metal Genel Sekreteri Mustafa Özbek, Türk Metal'in 8 Kasım 1975 günü yapılan 2. Olağan Genel Kurulunda yaptığı konuşmada bu noktayı vurguladı. Mustafa Özbek, Türk Metal Genel Başkanı olduktan sonra da bu bağımsızlık çizgisini sürdürdü ve 1980'li yıllarda, uzun bir aradan sonra, TÜRK-İŞ'in parti kurması tartışmalarını başlattı. M.Özbek'in 1975 yılındaki konuşması şöyleydi ¹⁷⁷:

"Desteklenecek partinin işçi haklarını kısıtlamaya varan kararlarının sorumluluğunu taşımaya Türk İşçi Hareketi hazır değildir. Türk İşçi Hareketini, partilere karşı bağımsızlık ilkesinden ayırdığımız zaman gücümüzün kaynağı olan birlik ve beraberliğimiz ortadan kalkacak, gücümüzü kaybettiğimiz zaman da sermaye çevreleri ve siyasi iktidarlar karşısında işçi haklarını savunmakta büyük güçlüklerle karşılaşacağımız tabiidir."

Konunun giderek güncelleşmesi üzerine, TÜRK-İŞ 27-28 Aralık 1975 günleri Ankara'da "İşçi, Politika, Sendika, Parti İlişkileri" konulu bir sempozyum düzenledi. Bu sempozyuma Prof.Dr. İsmet Giritli, Prof.Dr. Cahit Talas, Prof.Dr. Adil İzveren, Prof.Dr. Sabahattin Zaim, Doç.Dr. Alpaslan Işıklı ve Prof.Dr. Nevzat Yalçınan birer tebliğ sundular ¹⁷⁸.

TÜRK-İŞ'in 12-18 Nisan 1976 günleri toplanan 10. Genel Kurulu da partilerüstü politika ve TÜRK-İŞ'in siyasete ağırlığı koymasına ilişkin tartışmalarla geçti. Bu arada, siyasete ağırlık koymanın bir siyasal partinin kurulması biçiminde olması gerektiğini savunanlar da vardı. Örneğin, Tek Gıda-İŞ Genel Başkanı İbrahim Denizcier şunları söyledi ¹⁷⁹:

"Bugün Türk-İş bütün partiler karşısında bağımsız kalmalıdır. İçerde yazıldığı gibi, bir parti desteklemesi yanında, Türk-İş, kendi bünyesinde bu kısa devre içerisinde bir partiyi oluşturmalıdır, bu yola da gitmelidir. Bu arada bu yetkiyi de Yönetim Kuruluna versin. Türk-İş bir parti kuracakmış gibi, bugünden itibaren, kongresinden tabana inmeli, kongrelere gitmeli, 'Türk-İş kendi bünyesinde bir parti kuracaktır, yarından itibaren; parti kurulduğu takdirde hangi partiye mensup olursanız olun, bundan sonra Türk-İş'in kıracağı partiye üye olun; o, sizin partiniz haline gelsin, ona sahip çıkın,' diye bugünden itibaren kongrelerde, tabanda bu mevzu işlendiği taktirde, ben eminim ki, hiçbir partiye gitmeye lüzum yok. Kendimizin kuracağı parti Türkiye'de en iyi şekilde yerini alacaktır... 20 sene evvel söylediğimi bugün de söylüyorum ve yarın da söyleyeceğim bunu ben. Eğer Türk-İş olarak böylesine bir siyasi partiyi oluşturamaz ve bunu göremezsem, gözlerim açık gitmesin, diyorum. Bu muhakkak

¹⁷⁴ Bkz. TÜRK-İŞ, *Birinci İşçi Kurultayı, 8-12 Mart 1975*, Ankara, Yay.No.83, Ankara, 1975, 386 s.; TÜRK-İŞ, *İlkbahar Bölge Kurultayları, Diyarbakır, Samsun, Sivas, Eskişehir*, Yay.No.88, Ankara, 1976, 550 s.; TÜRK-İŞ, *Sonbahar Bölge Kurultayları, Adana, İzmir, İstanbul*, Yay.No.89, Ankara, 1976, 263 s.

¹⁷⁵ *Ayrıntılı Haber*, 10.10.1975.

¹⁷⁶ *Cumhuriyet*, 3.9.1975 ve 5.10.1975.

¹⁷⁷ Özbek, M., *Görüşlerimiz*, Türk Metal Yay., Ankara, 1980, s.263. M.Özbek'in bu konudaki diğer konuşmaları için, aynı kitapta bkz. s.179, 273, 281-2.

¹⁷⁸ TÜRK-İŞ, *İşçi, Politika, Sendika, Parti İlişkileri*, Yay.No.92, Ankara, 1976, 211 s.

¹⁷⁹ TÜRK-İŞ, *10. Genel Kurul Çalışmaları*, Yay.No.109, Ankara, 1976, s. 669.

olacaktır. Bizde şeker var, un var, yağ var, fakat helvayı başkasına yediriyoruz, arkadaşlar."

Türk Metal Sendikası Genel Başkanı Mustafa Özbek de partileri boykot çağrısında bulundu ¹⁸⁰:

"Türk-İş Genel Kurulu, Türk-İş şunu ilan etmelidir: 'Ey siyasi parti liderleri, gelin bir araya oturun, ülkede ilk önce demokratik rejimin geçerliliğini, parlamenter rejimin geçerliliğini ve ülkede huzuru sağlayın. Aksi takdirde, Türk işçi hareketi, siyasi partilere önümüzdeki seçimlerde rey vermeyecektir.' En büyük tertip de Türk işçi hareketinin bu tertibi olacaktır. Ve bu yönde Türk işçi hareketi, bunlar bir araya gelmedikleri, ülkede huzuru sağlamadıkları takdirde, Türk işçi hareketinin, Türk işçisinin bütün siyasi partilere rey vermemeleri yönünde büyük bir kampanya açmaları gereklidir, kanaatimizce."

TÜRK-İŞ'in 1976 yılındaki 10. Genel Kurulunda siyasal partilerle ilişki yeniden düzenlendi ¹⁸¹:

"TÜRK-İŞ'in takip edeceği siyasi politika:

"TÜRK-İŞ siyasi partilere karşı mutlak bağımsızlığını korur. Siyasi partilerle organik bağ kuramaz. TÜRK-İŞ, kendi ilke ve amaçlarını tahakkuk ettirmek için demokratik kurallara inanan herhangi bir siyasi partiyi destekler veya bir siyasi partinin kurulmasına öncülük yapar.

"Desteklemenin şekil ve şartlarıyla kuralları, TÜRK-İŞ İcra ve Yönetim Kurullarının ortak toplantısında karara bağlanır. Bu karar, kurulların üye sayısının 2/3 çoğunluğu ile alınır. Karar, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından genel seçim kararı alınması tarihine kadar veya bu tarihten itibaren en geç bir hafta içinde ve bir toplantıda alınamazsa, derhal TÜRK-İŞ Genel Kurulu olağanüstü toplantıya çağrılır."

TÜRK-İŞ, 1977 seçimleri öncesinde bu konuda bir karar alabilmek amacıyla çalışmalarını yoğunlaştırdı.

Konu, TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu'nun 21-23 Temmuz 1976 günleri olağanüstü olarak yapılacak toplantısının gündemine alındı. Bu toplantıya iki rapor sunuldu. **TÜRK-İŞ'in İzleyeceği Politika ve Siyasi Partiler Raporu - I** isimli ilk raporda, Adalet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokratik Parti ve Milli Selamet Partisi'nin görüşleri açıklanarak, TÜRK-İŞ'in 24 ilkesi ışığında bu partilerin programları değerlendirildi ¹⁸². İkinci rapor ise TÜRK-İŞ'in 24 ilkesinin açıklamasıydı ¹⁸³. TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu 21-23 Temmuz 1976 günleri ayrıntılı bir toplantı yaptıysa da, bu konuda bir karara varılamadı ¹⁸⁴.

TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu 15-17 Aralık 1976 günleri Kıbrıs'ta olağanüstü olarak bir toplantı yaptı. Bu toplantıda uzun vadede TÜRK-İŞ'in öncülüğünde bir siyasal partinin kurulması, ancak bu arada 1977 seçimlerinde bir siyasal partinin desteklenmesi konusunda karar alındı. Bu önemli karar şöyleydi ¹⁸⁵:

¹⁸⁰ TÜRK-İŞ, 10. Genel Kurul Çalışmaları, s.304.

¹⁸¹ TÜRK-İŞ, TÜRK-İŞ Anütüzüğü ve Yönetmelikler, Yay.No.110, Ankara, 1976, M.5, s.11

¹⁸² TÜRK-İŞ, TÜRK-İŞ'in İzleyeceği Politika ve Siyasi Partiler Raporu - I, Ankara, 1976 (Çoğaltma).

¹⁸³ TÜRK-İŞ, TÜRK-İŞ'in İzleyeceği Politika ve TÜRK-İŞ 24 İlkesinin Açıklaması Raporu - II, Ankara, 1976, 73 s. (Çoğaltma).

¹⁸⁴ TÜRK-İŞ, TÜRK-İŞ Yönetim Kurulunun 21-23 Temmuz 1976 Tarihli Olağanüstü Toplantısı Müzakere Tutanağı, Ankara, 1976, 172 s. (Çoğaltma)

¹⁸⁵ TÜRK-İŞ, Siyasi Partilere Yapılan Sunuş, Cevapları ve Karar, İşçi, Politika, Sendika, Parti İlişkileri, Yay.No.116, Ankara, 1977, s.5-6.

"(1) Ana Tüzüğümüzün 5. maddesinin hükümleri içerisinde yer alan Türk-İş'in bir siyasi partinin kurulmasına öncülük yapması konusunun başvurulacak bir tercih olarak uzun vadeli bir amacı, çalışmayı ve ön hazırlığı gerektirdiği dikkate alınarak ve ülkenin yaşadığı siyasal koşullar ile yasal zorunluluklar karşısında acil biçimde uygulanabilirlik unsurlarını ihtiva etmediği gözedilerek, bu tercih hakkının kullanılabilmesi zamanlamasına hazırlıklı olunabilmek açısından, bir siyasi parti kurulması öncülüğünün tüzük, program, teşkilatlandırma, eğitim ve kadrolaşma açısından ön hazırlıklarının yapılmasına,

"(2) Ana Tüzüğün 5. maddesinin hükümleri içinde yer alan, Türk-İş'in amaç ve ilkelerinin gerçekleştirilmesi yolunda demokratik kurallara inanan bir siyasi partinin desteklenmesi tercihinin öncelik verilmesine,

"(3) Tercihteki bu öncelik istikametinde bir siyasi partinin desteklenmesi ve Türk-İş ilke ve amaçlarının ayrıntılı biçimde gerçekleştirilmesi yolundaki şekil, şart ve kuralların tesbiti bakımından görevlendirilecek bir komisyonun iki aylık bir sürede çalışma yaparak sonuçları yönetim kuruluna getirmesine,

"(4) Komisyonca yapılan hazırlığın yönetim kurulunca değerlendirilip aynı ile veya değiştirilerek kabul edilmesi ile Türk-İş'in bir siyasi partiyi desteklemesi şekil, şart ve koşullarının parlamentoda temsil edilen siyasi partilerin yetkili organ ve kurullarının inandırıcı, kesin ve açık taahhütlerini taşıyan yaklaşım ve kararlarına açık bırakılmasına,

"(5) Türk-İş'in ilke ve amaçlarının gerçekleştirilmesi yolunda bir siyasi partinin organik bağ kurulmaksızın desteklenmesindeki şekil, şart ve kuralları, Türk-İş ilke ve amaçları ile birlikte kabul ettiklerini inandırıcı, kesin ve açık taahhütleri ile yazılı olarak izhar eden siyasi partinin veya partilerin başvurusunun Türk-İş Yönetim Kurulunca değerlendirilerek, Ana Tüzüğün 5. maddesine uygun kararın olağanüstü toplantı yapılarak alınmasına... oybirliğiyle karar verilmiştir."

Bu kararın uygulanmasının ilk adımı olarak da, Halil Tunç, Sadık Şide, Ömer Ergün, Kaya Özdemir, Ethem Ezgü, Şerafettin Akova, Mustafa Başoğlu, Emin Kul, Orhan Erçelik, İsmail Topkar ve Vahap Güvenç'ten oluşan bir komisyon belirlendi.

TÜRK-İŞ, 13 Nisan 1977 tarihinde Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi'ne ayrıntılı bir mektup yazarak, gelişmeleri ve görüşleri bildirdi. Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Bülent Ecevit, 20 Nisan 1977 tarihli mektuplarıyla, partilerinin görüşlerini TÜRK-İŞ'e bildirdiler.

TÜRK-İŞ Genel Başkanı Halil Tunç, 24 Nisan 1977 tarihinde şu açıklamayı yaptı ¹⁸⁶:

"Türk-İş Yönetim Kurulu, siyasi partilerimizden almış olduğu cevapları iki gün süre ile müzakere etmiş, sonuçta partilerin şartlarımıza karşı vermiş olduğu cevaplar tatminkar ve desteği davet eden nitelikte olmadığını saptamıştır.

"Bu nedenle, Millet Meclisi ve kısmi senato seçimlerinde, işçilerin bilinçli bir biçimde oy kullanacaklarına inanan Yönetim Kurulumuz, ferdin oy hakkına müdahale etmeden, aşağıdaki kararını yüce Türk ulusunun bilgisine sunmaya ve üyesi işçilere duyurmaya karar vermiştir...

"Türk-İş, yukarıda açıkladığı genel çerçeve içerisinde açıkça belirterek ilan ettiği desteğinin ve karşıtlığının ışığı altında üye teşkilatlarının siyasal tercihlerini bu vazgeçilmez sınırlar içerisinde kullanmalarını, siyasal kuruluşlara karşı tüzel kişilik olarak bağımsızlığını muhafaza ederek, bağlayıcı bir genel kurul kararı bulunmadığı sürece serbest bırakır."

¹⁸⁶ TÜRK-İŞ, Siyasi Partilere Yapılan Sunuş, Cevapları ve Karar, İşçi, Politika, Sendika, Parti İlişkileri, s.46, 49.

Bu yıllarda bu konu bazı sendikalarda da dile getirilmeye başlandı. Örneğin, DYF-İŞ üyesi Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası'nın 5.11.1977 günü toplanan genel kuruluna sunulan raporda şöyle deniliyordu ¹⁸⁷:

"Neticede oy birliği ile aldığımız bir kararla organik bağlarla bağlanmadan yalnız 5 Haziran seçimlerine mahsus olmak üzere CHP'sini desteklemeye karar verdik... Hangi siyasi parti olursa olsun, sorunlarımıza yürekten ilgi gösterirse, birgün aklımız başımıza gelip de kendi siyasi partimizi kuruncaya dek, sizlerin menfaatleri doğrultusunda hareket ettiğine inandığımız o partinin içinde değil, ama yanında olmaya ve desteklemeye mecburuz."

(V) 1980-1992 Dönemi

12 Eylül 1980 sonrasında sendikaların siyasal partilerle ilişkileri tartışmaları bir süre durdu. Ancak 1982 yılından itibaren yeniden başladı. TÜRK-İŞ'in 1982 yılı Mayıs ayında yapılan 12 Genel Kurulunda, Basın-İş adına konuşan Fikret Yoleri bu konuda şu görüşleri açıkladı ¹⁸⁸:

"Yine, kapı kapı dolaşıp işçilerin lehine bir yasanın çıkması için rica minnet etmemek için Türk-İş siyasal hayatta artık ağırlığı oranında temsil edilebilme yollarını tespit etmelidir. Bu, işçi kesiminden yana bir partinin kurulmasına öncülük etme şeklinde mi olur, yoksa kurulacak siyasi partiler içinden işçilere en yakın olan partiyi desteklemek şeklinde mi olur, bilemiyoruz; ama Türk-İş'in mutlaka siyasal alanda ülke yönetiminde ağırlığı olmalıdır."

1982 Anayasası'nın ana hatlarının ortaya çıkması sonrasında, bu tasarıya karşı oluşan tepkilerin bir biçimi de, siyasal faaliyeti yoğunlaştırma düşüncesi oldu. TÜRK-İŞ Genel Başkanı Şevket Yılmaz, 8 Eylül 1982 günü Arı Sineması'nda düzenlenen toplantıda yaptığı konuşmada şunları söyledi ¹⁸⁹:

"Sendikacılık son tahlilde bir temsil görevidir. Bunu layıkıyla yapmak istiyoruz. Buna imkan kalmaz ise, hak ve özgürlükleri koruma ve geliştirme ödevini bir başka alanda yaparız. Kravatları çıkarır, atar, tulum sırtımızda 67 ilde yalnızca siyaset yaparız."

TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu'nun 9.9.1982 günlü toplantısında da parti kurma konusu görüşüldü. Ancak bir karar alınamadı ¹⁹⁰. Bu tartışmalar kısa bir süre sürdü; sonra sona erdi.

1982 Anayasası sendikaların siyasal faaliyetine büyük yasak ve kısıtlamalar getirdi. Anayasanın ilgili maddeleri şöyleydi:

Madde 52: "Sendikalar ... siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar; derneklerle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçlarla ortak hareket edemezler."

Madde 69: "Siyasi partiler, kendi siyasetlerini yürütmek ve güçlendirmek amacıyla dernekler, sendikalar, vakıflar, kooperatifler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları ile siyasi ilişki ve işbirliği içinde bulunamazlar. Bunlardan maddi yardım alamazlar."

¹⁸⁷ Sivas Demiryolu İşçileri Sendikası, 1974-1977 Devresine Ait Genel Kurula Sunulan Çalışma Raporu, Sivas, 1977, s.50.

¹⁸⁸ TÜRK-İŞ, 12. Genel Kurul Çalışmaları, Ankara, 1982, s.232.

¹⁸⁹ Cumhuriyet, 9.9.1982.

¹⁹⁰ Cumhuriyet, 10.9.1982; Milliyet, 10.9.1982 ve 12.9.1982; Sabah, 14.9.1982; Milli Gazete, 10.9.1982.

Madde 82: "Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelikleri... kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sendikalar ve bunların üst kuruluşlarının ve katıldıkları teşebbüs veya ortaklıkların yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar, vekili olamazlar,..."

Anayasanın 52. maddesi ve 69. maddenin yukarıda belirtilen hükmü 23.7.1995 gün ve 4121 sayılı Yasayla yürürlükten kaldırıldı. Ancak 2821 sayılı Yasadaki yasak sürdürüldü.

Bu yasaklar, 1983 yılında kabul edilen 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nda da sürdürüldü:

Madde 37: "Sendika ve konfederasyonlar siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerle ilişki kuramaz ve işbirliği yapamazlar ve bunlarla hiçbir konuda hiçbir şekilde müşterek hareket edemezler, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar, bunlardan yardım ve bağış olamazlar, bunlara yardım ve bağışta bulunamazlar. Sendika ve konfederasyonlar derneklerle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla siyasi amaçla ortak hareket edemezler, bir siyasi partinin adını, amblem veya işaretlerini kullanamazlar. Sendika ve konfederasyonların üyelerinin münhasıran ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapacakları mesleki faaliyetler siyasi faaliyet sayılmaz.

"Bir siyasi partinin yönetim organlarından herhangi birinde görev alan sendika veya konfederasyon yöneticilerinin, bu göreve geldikleri andan itibaren sendika veya konfederasyondaki görevleri kendiliğinden sona erer.

"Mahalli ve genel seçimlerde aday olanların, sendika ve konfederasyonun organlarındaki görevleri adaylık süresince askıda kalır. Seçilmeleri halinde görevleri son bulur."

2821 sayılı Yasanın 37. maddesindeki "Sendika ve konfederasyonların üyelerinin münhasıran ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapacakları mesleki faaliyetler siyasi faaliyet sayılmaz," hükmü, 1988 yılında 3449 sayılı kanunla şu şekilde değiştirildi: "Sendika ve konfederasyonların üyelerinin münhasıran ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapacakları faaliyetler ve açıklamalar siyasi faaliyet sayılmaz."

Bu yasakların ihlalinin yaptırımı da ağırdı:

Madde 58: "Bu kanunun... 37nci maddesinin bir ve ikinci fıkraları hükümlerine aykırı davranan... sendika veya konfederasyonlar da ikinci fıkradaki usule göre kapatılır.

"Yukarıdaki fıkralar uyarınca açılan davalar sebebiyle görevli mahkemeler yargılamanın her safhasında talep üzerine veya res'en sendika veya konfederasyonların faaliyetlerinin durdurulmasına ve yöneticilerinin görevlerine son verilmesine karar verebilir."

Madde 59: "37nci maddenin ikinci fıkrasına... aykırı hareket eden sendika veya konfederasyonların sorumlu yetkililerine altı aydan iki yıla kadar hapis cezası hükmedilir."

TÜRK-İŞ, bu açık yasaklara rağmen, 1987 yılından itibaren açıkça hükümet karşıtı bir tavır takındı. 12 Eylül 1980 tarihinde görevde bulunan politikacıların siyaset yasağının kaldırılması konusunda 6 Eylül 1987 günü yapılacak referandum öncesinde TÜRK-İŞ "evet" kampanyası başlattı. TÜRK-İŞ, 1987 Kasım genel seçimleri öncesinde de ANAP'a oy verilmemesi için kampanya açtı. 26 Mart 1989 tarihindeki yerel seçimler ve 1991 erken genel seçimlerinde organ kararıyla ANAP'a karşı bir tavır almadı.

Bu arada TÜRK-İŞ'in bir parti kurması tartışmaları yeniden gündeme geldi. Tartışmaları başlatan kişi, Türk Metal Sendikası Genel Başkanı Mustafa Özbek idi.

Mustafa Özbek, 17 Haziran 1987 günü Kdz. Ereğli'de yaptığı konuşmada şunları söyledi ¹⁹¹:

"İşçiyi basamak yapıp birtakım itibar sahibi olmak isteyenler yanılığ içindedirler. Eğer işçi hareketi politikaya girecekse, Türk-İş'in kuracağı partide yapaım politikayı. Yoksa kurulmuş siyasi partilerle değil. Türk-İş'in kuracağı bir siyasi partide politikayı rahatlıkla yapabiliriz. Ama, partilerden işçi milletvekili arkadaşlarımız gittiği zaman grup kararlarına hep bağlı kalırlar. Grup kararlarının dışına çıktıkları zaman derhal o partiden ihraç edilirler. Eğer, Türkiye'de işçi hareketi, sendikacılık hareketi politikaya girecekse, kendi partisini kendisi kurmalıdır. Ve o partide yapmalıdır politikayı."

Türk Metal Genel Başkanı Mustafa Özbek 1989 yılında şu konuşmaları yaptı:

"Siyasal partilere birer ikişer milletvekili vermekle bir şey kazanılmaz. Eğer kendi partimizi kurar isek, işçiyeye daha faydalı oluruz. Bugün 4,5 - 5 milyon reyimizin garanti olduğunu söyleyebilirim... Şimdi Türk-İş'in parti kurulmasına öncülük etmesini bekliyoruz. Bu teşebbüsün başarısız olması imkansız. Yalnız kurulacak parti ideolojik olmamalı. Ancak böyle bir partide, yani işçinin gerçek partisinde görev alabilirim."
192

"Yapılacak ilk genel seçimde de, kurulacak parti ya iktidardadır, ya da ana muhalefet partisidir. İşte o zaman işçinin gerçek sesi ve bütün meseleleri Meclis kürsüsünden hem de işçi temsilcilerinin ağzından 55 milyona duyurulur." ¹⁹³

"Türk-İş yönetimi parti kapılarında sendikacıyı milletvekili yapmak için dolaşmamalı... Türk-İş topluluğu kendi siyasi partisini, yani işçinin partisni kurmalı ve politika yapmak isteyen arkadaşlarımız orada çalışmalarını sürdürmeli... Bunu ben basıncı arkadaşlarıma geniş bir şekilde izah ettim. Bana diyorlar ki, 'Sayın Özbek siz iyi bir sosyalistsiniz.' Ben bu fikrin sahibi ve savunucusuyum. Adına sosyalist mi dersiniz, başka birşey mi dersiniz, ne dersiniz deyin, bu fikri savunacağım. Türk işçi hareketinin politikası haline getirmek için de ömrüm oldukça mücadele edeceğim."¹⁹⁴

"Mustafa Özbek 1990'da işçilerin kendi partilerini kurmasını Türk-İş'e önereceklerini söyledi...Şu anda 2 milyon çalışan, 1,5 milyon da emekli işçi olduğunu kaydeden Özbek, 'Bunları üçle çarparsanız 10 milyonu geçer. Kurulacak bir işçi partisi önümüzdeki seçimlerde ya iktidardadır, ya da ana muhalefettedir,' dedi."¹⁹⁵:

1980-1992 döneminde Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi önemli bir değişim yaşadı. Sermaye,

- (1) ekonomik bunalım,
- (2) yüksek oranlı işsizlik,
- (3) Sovyet sisteminin çöküşü,
- (4) yeni uluslararası işbölümü ve
- (5) üretimde ve üretimin düzenlenmesinde yeni teknik ve yöntemlere bağlı olarak,

işçi-işveren ilişkilerindeki tavrını kökten değiştirdi. Evcilleş(tiril)miş veya sosyal(leştiril)miş kapitalizm, "saf" veya "vahşi" kapitalizme geri döndü.

İşverenler,

¹⁹¹ Özbek, M., **Görüşlerimiz-3**, Türk Metal Yay., Ankara, (Tarihsiz), s.390.

¹⁹² **Zaman**, 11.1.1989.

¹⁹³ **Sabah**, 6.2.1989.

¹⁹⁴ Özbek, M., 3 Haziran 1989 günü yapılan konuşma, **Görüşlerimiz-4**, Türk Metal Yay., Ankara, 1995, s.238-239.

Mustafa Özbek'in bu doğrultudaki önemli konuşmaları için bkz. **Görüşlerimiz-4**, s.261-264, s.276-278.

¹⁹⁵ **Günaydın**, 3.7.1989.

- (1) sosyal devlet anlayışına karşı çıkmaya,
- (2) sendikaların meşruiyetini sorgulamaya ve
- (3) işçiyi koruyucu mevzuatı çeşitli biçimlerde etkisiz kılmaya çalışmaya başladılar.

Bu gelişmeler, sınıf-içi farklılıkların önemini azalttı, diğer emekçi sınıf ve tabakaları, kazanımların korunması konusunda işçi sınıfının yanına getirdi. Sınıf kardeşliği, siyasal görüş kardeşliğinin, etnik köken kardeşliğinin ve din ve mezhep kardeşliğinin önüne geçti.

İşçiler, tarihimizde ilk kez, hükümetlere karşı birlikte tavır almaya başladılar. Sendikacıların seçimler konusundaki önerilerine fazla kulak vermediler, ama kendi çıkarlarına aykırı davranışta bulunması durumunda, oy verdikleri partilere karşı yapılan eylemlere diğer işçilerle birlikte katıldılar. İşverenlerin yeni koşullardaki politikaları siyasal partilere de yansıdı. Siyasal partiler, işçi sınıfına ve diğer çalışanlara verdikleri sözleri tutmamaya, işverenleri rahatsız etmemeye öncelik vermeye başladılar. Ekmek mücadelesinde özellikle 1989 sonrasında birlik ve bütünlük sağlayan işçiler, önce kendi partilerinden soğudular ve onlardan kopmaya ve daha sonra da bu partilere karşı tavır almaya ve yeni arayışlara girmeye başladılar. Karşı karşıya bulunan sorunların çözümünün siyasal alana kayması ve mevcut partilerin bu konuda gösterdikleri duyarsızlıklar, tarihimizde ilk kez tabandaki işçileri partilerinden kitlesel olarak soğuttu, kopardı, partilerine karşı harekete geçirdi. 1992-1997 dönemi, bu soğumanın, kopuşun ve partilere karşı tavır alıp arayışa başlama yıllarıdır. Bu dönemde TÜRK-İŞ önderliğinde Türkiye tarihinin en büyük meşru ve demokratik eylemlerinin yapılması ve TÜRK-İŞ'in bu kitlesel güçle siyasal gelişmeleri etkilemesi, TÜRK-İŞ'i çalışanların öncüsü konumuna yükseltti. 1992 yılında Kasım ayı sonlarında Zonguldak belediye işçilerinin eylemlerinde taşınan "Arı: Soktu; At: Tepti; Ok: Battı, İşçiler İktidara" pankartı¹⁹⁶, bu yaşananları gayet güzel özetlemekteydi.

(VI) 1992-1999 Dönemi

1992 yılında parti tartışmaları yoğunlaştı. Mustafa Özbek, 1992 yılı Kasım ayı sonlarında kendisiyle yapılan bir görüşmede bu konudaki tavrını çok açık ve net olarak belirtiyordu¹⁹⁷:

"İşçi Partisi önerisinde ne ölçüde ciddisiniz?

"Özbek: Öneri bize ait. Türk-İş kongresi bunu değerlendirecektir. Çalışan kesimler son seçimlerde ANAP'a kırmızı kart gösterdi. Bu hükümetin uygulamaları da işçi kesimini memnun etmekten uzak. Ne yapalım yani, yeniden ANAP'a mı dönelim? Bence kendi partimizi kurmanın en sağlıklı çıkış yolu olduğunu görebilmeliyiz. Artık ideolojiler dönemi sona erdi. Serbest piyasa ekonomisini herkes savunuyor. Daha önce yaşanan İşçi Partisi deneyimi ideolojik angajmanlar yüzünden başarıya ulaşamadı... Yapılacak şey, partinin ilkelerinden çalışandan yana sosyal politikaların konmasıdır."

Türkiye Yol-İş Sendikası Genel Başkanı Bayram Meral de, 16 Kasım 1992 günü yaptığı bir konuşmada şunları söylüyordu¹⁹⁸:

"Siyasal alandaki gücümüzü ve Koalisyon Hükümeti üzerindeki demokratik etkimizi artırmazsak, önümüzdeki dönemde Sendikacılık Hareketi olarak büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalacağız."

"Bizim hiçbir siyasal partiye verilmiş senedimiz yoktur. Siyasal partiler karşısında bağımsızız. İşçi sınıfı olarak, siyasal partiler arasında savrulmak yerine, işçilerin birbirine siyasal alanda da sahip çıkması ve birlikte tavır koyması alışkanlığını geliştirmek zorundayız."

¹⁹⁶ Cumhuriyet, 1.12.1992.

¹⁹⁷ Tempo, 2.12.1992.

¹⁹⁸ Meral, B., **Güncel Sorunlarıyla Sendikal Hareket - 2**, T.Yol-İş Yay., Ankara, 1993, s.37.

Bu tartışmalar sonucunda TÜRK-İŞ'in Aralık 1992 genel kurulunda parti konusu gündeme geldi. Genel Kurulda Türk Metal ve Çimse-İş adına yapılan konuşmalarda, işçi sınıfı partisinin kurulması gerektiği açıkça ifade edildi. Yol-İş adına Genel Sekreter Tevfik Özçelik de konuşmasında şunları söyledi:

"Demokratik biçimde belirlenmek koşuluyla, gerektiğinde bağımsız adayları ve siyasi partileri destekleyecek, işçi sınıfının doğrudan ve örgütlü temsilcilerinin Parlamento'da bulunması için çaba gösterecek bir TÜRK-İŞ istiyoruz."

TÜRK-İŞ'in Aralık 1992 genel kurulunda bu konuda bir karar da alındı. Sendikacılık hareketinin karşı karşıya bulunduğu yeni sorunlar ve görevler sıralandıktan sonra şöyle denildi:

"Bu yeni saldırıyı, toplu sözleşmecilikle sınırlı bir sendikacılık anlayışı ile durdurabilmek mümkün değildir... Yukarıda ifade edilen sorunların çözümü ve taleplerin yerine getirilmesi, toplu sözleşmelerle sınırlı bir sendikacılık anlayışının aşılmasını, sendikacılık hareketinin siyasal aladaki bağımsız gücünün güçlendirilmesini, hissettirilmesini ve gerektiğinde demokratik biçimde alınan kararlar doğrultusunda kullanılmasını... gerektirmektedir."

Koalisyon Hükümetinden rahatsızlıklar arttıkça, yeni bir partinin kurulması tartışmaları yoğunlaşmaya başladı. 16. Genel Kurulda TÜRK-İŞ Genel Başkanlığına seçilen Bayram Meral, TÜRK-İŞ tarafından İstanbul'da 1 Mayıs 1993 günü düzenlenen mitingde yaptığı konuşmada şunları söyledi ¹⁹⁹:

"İşçi sınıfı olarak, siyasal alandaki bağımsız gücümüzü geliştirmek ve etkili bir biçimde kullanmak durumundayız.

"Mevcut siyasi partiler, işçi sınıfının taleplerine kulaklarını tıkamayı sürdürür ve sermayedarların borusunu öttürmeye devam ederlerse, işçi sınıfı kendi siyasi partisini kracaaktır. Kuracağı partiye namusu gibi sahip çıkacaktır. Tabandan yükselen ses budur.

"Böyle bir siyasi parti, kısa sürede ya iktidar partisi, ya da ana muhalefet partisi olacaktır. Buna yürekten inanıyorum."

TÜRK-İŞ 1993 yılı Kasım ayından itibaren çeşitli illerde bölge işçi kurultayları düzenlemeye başladı. Bu kurultaylarda TÜRK-İŞ'in temel konulardaki talepleri yeniden formüle edildi. Kurultaylarda yapılan konuşmalar ışığında hazırlanan bildirgeler aracılığıyla bu talepler kamuoyuna duyuruldu. Örneğin, 31 Ocak 1994 günü açıklanan Trakya Bölgesi İşçi Kurultayı bildirisinde şöyle deniliyordu ²⁰⁰:

"Kurultayımız, sorunlarımızın çözümünün ağırlıklı siyasal alana kaydığına işaret ederek, mevcut siyasi partilerin son defa denenmesinin ardından, sendikaların siyasi partilerle ilişkileri konusundaki yasakların kaldırılması için yaygın bir mücadelenin geliştirilmesini ve tüm çalışanların ortak çıkarlarını koruyup geliştirecek bağımsız bir siyasi partinin yaratılması konusunun şube genel kurullarından başlayarak tartışılmasını talep etmektedir."

1994 Mart'ında yapılan yerel seçimler öncesinde, TÜRK-İŞ, **Siyasi Partilerden Hesap Sor!** isimli bir broşür yayımladı²⁰¹. Yaygın olarak dağıtılan bu broşürde, oy kullanılırken sınıf çıkarlarının gözönünde bulundurulması ve siyasal partilerin ortak taleplerimiz konusunda takındığı tavra göre

¹⁹⁹ Meral, B., **Mücadele ile Geçen Üç Yıl**, TÜRK-İŞ Yay., Ankara, 1995, s.36.

²⁰⁰ TÜRK-İŞ, **Onyedinci Genel Kurul Çalışma Raporu (Belgeler)**, Ankara, 1995, s.198.

²⁰¹ TÜRK-İŞ, **Siyasi Partilerden Hesap Sor (Mart 1994)**, Ankara, 1994, 14 s.

oy kullanılması çağrısı yapılıyordu. TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu'nun 22 Mart 1994 tarihli toplantısı sonrasında yayınlanan bildiride de bu konu ele alınıyordu ²⁰²:

"TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu, TÜRK-İŞ'in siyasi partilerden bağımsızlığı ilkesinden hareket ederek, tüm çalışanların, emeklilerin ve işsizlerin sorunlarına ve taleplerine karşı duyarsız kalan siyasi partilerden hesap sorulmasını ve siyasi tavrın belirlenmesinde bu toplum kesimlerinin ortak çıkarlarının ön planda tutulmasını talep etmekte ve çeşitli partilerden ve bağımsız tüm işçi-memur-emekli adaylara seçimlerde başarılar dilemektedir."

1994 yerel seçimlerinde bazı sendikalar bağımsız adaylar gösterdi. Örneğin, Balıkesir Sendika Şubelerinin birlikte destekledikleri Tes-İş Sendikası Balıkesir Şubesi Başkanı Ferudun Yükselir seçimi kazanamadı, ancak beklenenin üstünde bir başarı sağladı.

TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu, 5 Nisan istikrar programını görüşmek üzere 6 Nisan 1994 tarihinde bir toplantı yaptı. Toplantı sonrasında yayınlanan bildiride DYP ve SHP'den istifa çağrısı yaptı:

"TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu, bugüne kadarki uygulamaları ve son istikrar programı nedeniyle, tüm sendikacıları ve işçileri DYP ve SHP'den derhal istifa etmeye çağırılmaktadır."

Demokrasi Platformu tarafından 1994 yılı 1 Mayıs kutlamaları için hazırlanan ortak bildiride de şu ifade yer aldı: **"Üretimden gelen gücümüzü, siyasi alandaki gücümüzü ve tüketici olarak gücümüzü etkili bir biçimde biz kullanacağız."**

TÜRK-İŞ, 1995 yılı başlarında bu talepleri daha düzenli hale getirdi ve 1 Mayıs öncesinde tüm işyerlerine gönderdi. Bu taleplerin bir bölümü, Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu tarafından da benimsendi ve bir afiş haline getirilerek basıldı.

TÜRK-İŞ, bu taleplerini 1995 yılı Mayıs ayında, herhangi bir ayırım yapmaksızın, tüm siyasal partilere gönderdi ve herbir talep konusunda siyasal partilerin görüş ve tutumlarını sordu. Bu mektuplara yalnızca Anavatan Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve İşçi Partisi yanıt verdi. Bu talepler, TÜRK-İŞ Dergisi'nin Mayıs 1995 sayısının eki olarak ayrıca yayımlandı ²⁰³.

TÜRK-İŞ, temel talepler üzerinde yeniden çalışarak, bunları üye Sendikalara gönderdi ve genel kurullarda tartışılmasını istedi. Bazı Sendikalar, bu metinleri aynen veya değiştirerek genel kurullarında kabul ettiler.

TÜRK-İŞ'in 5-10 Aralık 1995 günleri toplanan 17. Genel Kurulunda ise, temel siyasal, demokratik ve ekonomik taleplerin yer aldığı "Görüş ve Talepler" kararı oybirliğiyle kabul edildi. Bu kararlar, bir dönem 24 ilkede ele alınandan çok daha geniş bir temelde işçi sınıfının her kesiminin ortak olduğu çizgiyi tanımlıyordu.

TÜRK-İŞ, 24 Aralık 1995 genel seçimleri öncesinde de, DYP ve CHP'ye oy verilmemesi çağrısında bulundu:

"TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu 20 Aralık 1995 günlü toplantısında, 17. Genel Kurul sırasında yaşanan bazı olumsuzlukların tümüyle aşıldığını ve TÜRK-İŞ'in tam bir birlik ve bütünlük içinde halkımızın umudu ve öncüsü olmaya devam edeceğini vurgulamış, Başbakan Sayın Tansu Çiller'in seçim propagandaları sırasında işçiler ve sendikalar aleyhindeki açıklamaları konusunda üzüntülerini ifade etmiş ve

²⁰² TÜRK-İŞ, **Onyedinci Genel Kurul Çalışma Raporu (Belgeler)**, s.381.

²⁰³ TÜRK-İŞ, **TÜRK-İŞ'in Talepleri**, Ankara, Mayıs 1995, 16 s.

ülkemizdeki siyasal ve sendikal durumu değerlendirerek 24 Aralık 1995 günü yapılacak genel seçimlere ilişkin şu kararları almıştır:

"(1) Halkımıza verdiği sözleri 4 yıllık Koalisyon Hükümetleri döneminde yerine getirmeyen ve özellikle 5 Nisan İstikrar Programı ile işçi sınıfımız ve tüm çalışanlar için yeni ve ciddi sıkıntılar yaratan DYP ve CHP'ye oy verilmemelidir.

"(2) Laik ve demokratik sosyal hukuk devleti anlayışına ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Misak-ı Milli sınırları içindeki üniter devlet yapısının bütünlüğüne ve bağımsızlığına sahip çıkmayan siyasi partilere oy verilmemelidir.

"(3) Başkanlar Kurulumuz, işçilerin, memurların, işsizlerin, emeklilerin ve diğer tüm çalışanların oylarını kullanırken, TÜRK-İŞ'in önderliğinde 1995 yılında verilen yoğun işçi mücadelelerini de gözönüne alacaklarına ve kendilerinden yana olan siyasi partileri tercih edeceklerine inanmaktadır."

TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral, 1993 yılından itibaren birçok konuşmasında ve açıklamasında TÜRK-İŞ'in önderliğinde ve tüm çalışanları kapsayacak bir siyasal partinin kurulması için tabandan baskı geldiğini ve bu doğrultuda tartışmaların sürdüğünü açıkladı.

1996 yılının son aylarında TÜRK-İŞ'e bağlı tüm sendikaların şube başkanlarının katıldığı toplantılarda da parti konusu tartışıldı ve geniş bir destek gördü. Özellikle Refah Partisi'nin iktidarda yer almasından sonra yaptığı uygulamalar, bazı kişiler açısından "dağın ardındaki umudun" da sönmesini sağladı. Bu gelişmeler sonucunda, TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu'nun 3 Aralık 1996 günü yapılan toplantısından sonra yapılan açıklamada şu görüşlere yer verildi:

"Başkanlar Kurulumuz, işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin siyasal alandaki bağımsız gücünün demokratik bir biçimde geliştirilmesi ve güçlendirilmesi konusuna gereken önemi vermeye devam edecektir. İşçi sınıfımız ve TÜRK-İŞ siyasete ağırlığını koymalıdır. TÜRK-İŞ'in önderliğinde ve TÜRK-İŞ Genel Kurul kararları doğrultusunda bir siyasal partinin oluşturulması konusunun tüm Teşkilatlarımızda tartışılması sürdürülecektir."

21 Aralık 1996 günü İstanbul'da Bostancı Gösteri Merkezi'nde TÜRK-İŞ'e bağlı Sendikaların Genel Merkez Yöneticilere ile şube başkanları ve işyeri temsilcilerinin katıldığı "Türkiye'ye Sahip Çık!" toplantısında yapılan konuşmaların büyük bir bölümünde, TÜRK-İŞ'in öncülüğünde bir siyasal partinin kurulması için çalışmaların yoğunlaşması talep edildi. Toplantı sonucunda kabul edilen bildirmede bu konuda şu görüşler yer alıyordu:

"İşçi sınıfının sorunları yalnızca toplu iş sözleşmeleri ile çözülemez. Ülkemizin ve halkımızın temel sorunlarının çözüm yeri Parlamento'dur. Halkımız, çoğulcu, katılımcı ve demokratik parlamenter düzene olan inancını sürdürürken, Parlamento'da temsil edilen siyasi partilerin izledikleri yanlış politikalar nedeniyle, bu partilere olan inancını ve güvenini hızla yitirmektedir. Parlamento, zenginler kulübü olmamalıdır. Ülkemizde bugün bir siyaset boşluğu yaşanmaktadır. Bu boşluğu, halkımızın öncüsü ve umudu TÜRK-İŞ doldürmelidir; başta işçi sınıfımız olmak üzere tüm çalışanlar doldürmelidir. Türkiye nüfusunun yüzde 95'ini oluşturan işçi sınıfımız ve diğer çalışanlar, siyasete ve Parlamento'ya ağırlığını koymalıdır. İşçi sınıfı artık yönetilen değil, yöneten olmalıdır. TÜRK-İŞ, halkımızın nüfusunun yüzde 95'ini oluşturan işçilerin, memurların, emeklilerin, işsizlerin, küçük esnaf ve sanatkarların ve köylülüğün çıkarlarını koruyacak ve Türkiye'ye sahip çıkacak bir siyasal partinin oluşturulması çalışmalarına ağırlık ve hız vermelidir."

28 Haziran 1997 günlü Resmi Gazete'de yayımlanan 4277 sayılı Yasa ile sendikaların üzerindeki siyaset yasağı büyük ölçüde kalktı. Değişiklikle, 2821 sayılı Sendikalar Yasası'nın 37. maddesi aşağıdaki biçimi aldı:

“Sendika ve konfederasyonlar, amaçları dışında faaliyette bulunamazlar. Siyasi partilerin ad, amblem, rumuz veya işaretlerini kullanamazlar.

“Mahalli idareler ve milletvekili seçimlerinde aday olan sendika ve konfederasyon yöneticilerinin sendika ve konfederasyon organlarındaki görevleri, adaylık süresince askıda kalır. Seçilmeleri halinde görevleri son bulur.”

Aynı Yasa ile 2821 sayılı Yasanın 40. maddesinde yapılan bir değişiklikle, siyasi partilerin sendikalara mali yardım ve bağışta bulunma yasağı sürdürüldü. Ancak, Anayasa'nın 82. maddesinde yer alan ve milletvekilliği ile sendika yöneticiliğini bağdaşmaz görevler kabul eden düzenleme kaldırılmadı.

Bu değişiklik sendikacılık hareketinde gereken ilgiyi görmedi. Birçok sendikacı, uzman ve işçi, 12 Eylül öncesindeki düzenlemelerden çok daha geniş özgürlükler getiren bu değişikliğin işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi üzerindeki etkilerini değerlendirmede.

TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu'nun 11 Eylül 1997 günü yaptığı toplantısının ardından yayınlanan bildiride aşağıdaki bölüm yer alıyordu:

“TÜRK-İŞ yalnızca doğrudan temsil ettiği işçilerin değil, ülkemizdeki tüm çalışanların, işsizlerin ve emeklilerin de öncüsü ve umududur. Başkanlar Kurulumuz, birbiri ardı sıra hükümetlerin, çalışanlar aleyhine attıkları adımları ve 4277 sayılı Yasa ile getirilen geniş siyasi faaliyette bulunma hakkını da gözönüne alarak, işçi sınıfının ve sendikacılık hareketinin siyasal alandaki bağımsız gücünün ve doğrudan etkisinin artırılması gerektiğine olan inancını tekrarlamaktadır.”

Siyasetle daha yoğun bir biçimde ve doğrudan ilgilenmek ve bir parti kurmak konusu, kamuoyuna fazla yansımaya bile, TÜRK-İŞ'in çeşitli toplantılarında sürekli olarak gündemdedi. Örneğin, TÜRK-İŞ, Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin sorunlarını değerlendirmek amacıyla, 27 Eylül 1997 tarihinde üye sendikaların Genel Eğitim ve Teşkilatlandırma Sekreterlerinin katıldığı bir toplantı düzenledi. Toplantı, TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral'in konuşmasıyla açıldı. Bayram Meral bu konuda şunları söyledi:

“TÜRK-İŞ siyasi partilerden ve hükümetlerden bağımsızdır. TÜRK-İŞ'in kimseye ödenecek diyeti yoktur. Biz, ülkemiz, halkımız ve işçi sınıfımızın yararına olacak her adımı destekleriz. Ülkemiz, halkımız ve işçi sınıfımızın aleyhine atılan her adıma da, bu adımı atan kim olursa olsun, karşı çıkarız. Bu meşru ve demokratik mücadelemizi öncelikle masa başında, diyalogu geliştirerek veririz.

“Ancak bu yolların kasıtlı olarak tıkandığını veya gerektiği gibi işletilmediğini gördüğümüz veya hissettiğimiz durumlarda da, 26 Kasım'ları, 15 Ekim'leri bu defa tüm Türkiye'de yaratırız, Türkiye'de TÜRK-İŞ'i karşısına alan bir siyasi iktidarın yaşama şansının olmadığını bir kez daha kanıtlarız ve gösteririz.”

Çeşitli sendikalar da benzer tartışmalar ve değerlendirmeler yaptı. Örneğin, Türkiye YOL-İŞ Sendikası'nın Şube Genel Sekreterleri ve Şube Mali Sekreterlerinin aynı dönemdeki bir toplantısının ardından yayınlanan bildiride bu konuda şu görüşler yer alıyordu:

“Bugünkü Hükümet de, açıkça sermaye yanlısı bir politika izlemekte, rantiyelerin yağma ve sömürü düzenine müdahaleden özellikle kaçınmakta, halkımızın ve işçi sınıfımızın çıkarlarıyla temelden çelişen bir politika uygulamaktadır. Artık bir zulüm haline gelmiş olan enflasyon ve işsizlik başta olmak üzere, halkımızın tüm sorunları sürmekte ve giderek artma eğilimi göstermektedir. Çalışanların desteğiyle iktidara gelenler, muhalefetteyken verdiği sözleri ve aldığı tavırları unutmaktadır. İşçi sınıfı ve sendikacılık hareketimiz, siyasi partilere olan güvenini giderek yitirmekte ve, 2821 sayılı Yasa'da yapılan son değişiklikleri de gözönüne alarak, sınıfımızın siyasal alandaki bağımsız gücünü geliştirme ve kullanma eğilimini güçlendirmektedir.”

TÜRK-İŞ 15 Ekim 1998 günü Ankara'da Selim Sırrı Tarcan Kapalı Spor Salonu'nda "Özelleştirmeye ve İşçi Kıyımına Hayır, Sosyal Devlete Evet" toplantısı düzenlendi. Bu toplantıya, TÜRK-İŞ'e bağlı sendikaların Genel Merkez Yöneticileri ve tüm ülkedeki Şube Başkanları katıldı. TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral, toplantıyı açış konuşmasında şunları söyledi:

"Sorunların çözüm yeri öncelikle Yüce Meclisimizdir. Ancak halkımız, sorunlarına eğilmeyen, yalan söyleyen, talanla ve vurgunla bütünleşen bazı siyasilerden bıkmıştır. Halkımız, çetelerle, vurguncularla ve Atatürk düşmanlarıyla içli dışlı siyasilere güven duymamaktadır. Bu tür siyasiler, halkımızın ve bizim gözümüzde büyük itibar kaybına uğramıştır. Demokrasiye ve parlamenter sisteme yürekten inanan TÜRK-İŞ'e, bu itibarın yeniden kazanılması açısından, büyük görevler düşmektedir. Halkımız TÜRK-İŞ'e güvenmektedir, ona inanmaktadır, onun öncülüğünü kabul etmektedir. TÜRK-İŞ, bu nedenle, bu siyasi olumsuzluklara ve gidişe seyirci kalmamalı, siyasete ağırlık vermeli ve siyasete ağırlığını koymalıdır ve koyacaktır. Sorunlarımız ancak bu yolla çözülebilecektir..."

"Dün meydanları dolduran, hiç kimsenin burnunu kanatmayan ve burnu kanamayan TÜRK-İŞ topluluğuna bugün yeni görevler düşmektedir. Ülkemizin içinde bulunduğu sıkıntıların azaltılması için, halkımızın karşı karşıya bulunduğu sorunların aşılabilmesi için, demokratik ve laik sosyal hukuk devletinin korunması ve güçlendirilebilmesi için, TÜRK-İŞ'e büyük görevler düşmektedir. İşsiz, memurun, emekli-dul-yetimin, küçük esnafın ve sanatkarın, topraksız veya küçük toprak sahibi köylünün dertlerine derman bulunabilmesi için, siyasilerimizin bu dertlere eğilmesini sağlamak için, TÜRK-İŞ'e büyük görevler düşmektedir. Türkiye'yi Orta Doğu'nun tek laik ve demokratik devleti yapan ve laik ve demokratik sosyal hukuk devletinin kurulmasının mimarlığını ve önderliğini üstlenen ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün temellerini attığı düzeni yıkmaya çalışanlara karşı, ufak şahsi hesaplarla seyirci kalan, uyuşuk, korkak, düşündüğünü konuşamayan bazı siyasilere görevlerini hatırlatmak için TÜRK-İŞ'e büyük görevler düşmektedir. TÜRK-İŞ bu görevlerini, Başkanlar Kurullarında alınan kararlarımız doğrultusunda siyasi alandaki gücünü etkili bir biçimde kullanarak yerine getirecektir."

"Genel Kurullarımızda ve Başkanlar Kurulu toplantılarımızda oybirliğiyle kabul edilen bu taleplerimiz konusunda TÜRK-İŞ ciddidir; bu konuda tam bir birlik ve bütünlük vardır. Bu haklı taleplerimizi ciddiye almayan siyasiler, seçim sandıklarının karanlıklarına gömülecektir."

Toplantının sonunda kamuoyuna açıklanan sonuç bildirgesinde bu konuda şu değerlendirme yer alıyordu:

"15 Ekim 1998 günü Ankara'da Selim Sırrı Tarcan Kapalı Spor Salonu'nda Türkiye'nin dört bir tarafından gelerek toplanan TÜRK-İŞ üyesi Sendikaların Genel Merkez Yöneticileri, Şube Başkanları ve Yöneticileri, İşyeri Sendika Temsilcileri ve Baştemsilcileri ve Üyeleri, ülkemizin, halkımızın ve işçi sınıfımızın acil sorunlarını, taleplerini ve uyarılarını, kamuoyuna, Hükümete, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Değerli Üyelerine ve siyasi partilerimize bir kez daha duyurmaktadır..."

Bu temel sorunlarımız ve taleplerimiz karşısında gereken duyarlılığı göstermeyen ve sözlerini yerine getirmeyen hükümetler ve siyasi partiler, 1995 Genel Seçimlerinde olduğu gibi, halkımıza teşhir edilecektir. Ülkemizin, halkımızın ve çalışanların geleceğini yoketmeye çalışan siyasilere meydanlar dar edilecek ve seçim sandıklarında gereken ders verilecektir. Başkanlar Kurulumuzun kararları doğrultusunda, bölgesel toplantılar ve gerektiğinde yürüyüşler yapılarak, gelişmeler, hükümetin icraatı ve siyasi partilerimizin tavır ve tutumları halkımıza anlatılacaktır."

Bu günlerden sonra TÜRK-İŞ'in tüm bildiri, açıklama ve başvurularında, Seçim Yasası ve Siyasi Partiler Yasası'nın demokratikleştirilmesi, milletvekillerinin dokunulmazlıklarının yasama görevleri ile sınırlı tutulması gibi talepler ön plana çıktı.

4277 sayılı Yasa ile 2821 sayılı Yasanın değiştirilmesi sonrasında sendikaların ve sendikacıların siyasi faaliyeti konusunda kalan kısıtlamalardan biri Anayasanın 82. maddesi ile düzenlenmişti. Bu madde, sendika yöneticilerinin, bu görevlerinin devam ettiği süre içinde milletvekili seçilmelerini önlüyordu. Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin sorunlarının çözümünün giderek daha da fazla bir biçimde siyasal alana kayması bu kısıtlamanın önemini daha da artırıyordu. TÜRK-İŞ'in girişimleri sonucunda bu konuda bir Anayasa değişikliği gündeme geldi. Ancak TBMM Anayasa Komisyonunda bu konudaki öneri reddedildi. TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral bu gelişme sonrasında aşağıdaki sert açıklamayı yaptı:

“12 Eylül sonrasında dayatılan ve tüm demokratik kişi ve kuruluşların anti-demokratik hükümlerinin değiştirilmesini talep ettiği 1982 Anayasasının 82. maddesi, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sendikaların ve bunların üst kuruluşlarının yönetim ve denetim kurullarında görev alan kişilerin aynı anda Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğine seçilmesini engellemektedir. Bu anti-demokratik düzenleme, ülkemizde demokrasinin temel güvencesi ve dayanağı olan sendikamızın, siyasetin iyice kirlendiği koşullarda, siyasi alandaki faaliyetlerini artırmalarının ve ülkemizde demokrasinin tüm kurum ve kurullarıyla işleminin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır.

“Tüm bu anti-demokratik duruma ve siyasi partilerimizin temsilcilerinin TÜRK-İŞ'i ziyaretleri sırasında bu konuda değişiklik yapacaklarına ilişkin taahhütlerine rağmen, dün TBMM Anayasa Komisyonu'nda ele alınan değişiklik tasarısının reddedilmesi, bazı siyasilerin 12 Eylül hukukunun arkasına saklandıklarını göstermektedir.

“Bu ülkede birçok meslek sahibi özgürce milletvekili seçilebilmekte ve mesleğini TBMM görevi sırasında devam ettirebilmektedir. TBMM üyeliği, her türlü dernek başkanlığı ve yönetim kurulu üyeliği ve spor kulübü başkanlığı gibi görevlerle bağdaşabilirken, genel hükümler itibariyle Dernekler Kanunu'na tabi sendikaların yöneticilerinin bu haktan mahrum bırakılmasının Anayasa Komisyonu'nda bazı milletvekillerinin oylarıyla yeniden onaylanması son derece hatalıdır ve üzücüdür. Bu Anayasa değişikliği aleyhinde oy kullanan milletvekilleri, alınteriyle ve namuslarıyla çalışan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bütünlüğünü ve bağımsızlığını ve laik ve demokratik sosyal hukuk devletini savunmayı herşeyin üstünde tutan işçilerimize ve sendikalarımıza karşı düşmanca bir tavır içinde olduklarını göstermişlerdir.

“Önemli olan sendikacıların milletvekili seçilebilmesi değildir. Burada önemli olan, hemen hemen bütün siyasi partilerimizin ve bütün demokratik kurum ve kuruluşların değişmesini savunduğu, anti-demokratik hükümler içeren 1982 Anayasasının bu hükümlerden arındırılmasıdır. Bu değişikliğe sahip çıkmayan milletvekillerinin diğer alanlarda da demokrasiye sahip çıkmalarını beklemiyoruz. Kendi çıkarları söz konusu olduğunda hemen ve her koşulda biraraya gelen siyasiler, demokrasi ve halkımızın çıkarları söz konusu olduğunda aldıkları bu olumsuz tavrın hesabını zamanı gelince verecekler, kafalarını kayaya çarpacaklardır.”

TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu 24 Aralık 1998 günü Ankara'da toplandı ve gelişmeleri değerlendirdi. TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral, toplantıyı açış konuşmasında, TÜRK-İŞ'in siyasi alandaki gücü ve görevi konusunda aşağıdaki değerlendirmeyi yaptı:

“Tartışacağımız üçüncü konu ise, Nisan ayında yapılacak yerel ve genel seçimlerdir. TÜRK-İŞ parlamenter sisteme yürekten inanan bir kuruluştur. Biz, Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter devlet yapısının bütünlüğünü ve bağımsızlığını ve Cumhuriyetin kazanımları savunan, insan haklarına ve emeğe saygı gösteren, demokratik ve laik sosyal hukuk devletine ve parlamenter düzene sahip çıkan tüm siyasi partilerle ilişkilerimizi iyi götürmek düşüncesindeyiz. Bunların arasında katı bir

ayrım yapmama arzusundayız. Ancak siyasi partilerimizin işçilerin sorunlarına yaklaşımlarında, taahhütlerinde ve iktidardayken yaptıkları uygulamalarda bazı farklılıkların olduğu da muhakkaktır. TÜRK-İŞ, yerel ve genel seçimlerde, bu siyasi partilerimizin programlarını ve seçim bildirgelerini bu gözle inceleyecektir. Konfederasyonumuz, bize işbirliği yapma önerisinde bulunan siyasi partilerin görüş ve uygulamalarına bakarak, yeni bir yol çizmelidir. Bu yolu belirlerken ve izlerken, TÜRK-İŞ'in bütünlüğünün ve birlikteliğinin korunmasına azami dikkat gösterilecektir. Bazı çevrelerin oyunlarına gelip bölünür ve parçalanırsak, ülkemizin ve halkımızın büyük umudu olan TÜRK-İŞ'e büyük zarar veririz. Hepimiz, böyle bir yanlışı yapmayacak bilgi, tecrübe birikimi ve yöneticilik becerisine sahip insanlarız. Bu alanda atılacak adımlar da, ülkemizin, halkımızın ve işçi sınıfımızın çıkarları ön planda tutularak belirlenecek ve uygulanacaktır.”

TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu'nun 24 Aralık 1998 günlü toplantısında kabul edilen kararda aşağıdaki değerlendirme yer alıyordu:

“TÜRK-İŞ, sendikaların siyasi faaliyeti konusunda getirilmiş olan serbestlikten en etkin bir biçimde yararlanarak, yerel ve genel seçimlerde, sosyal devleti ve demokratik ulusal devleti savunan ve temel ve acil taleplerimizin seçimlere kadar hayata geçirilmesi için somut adım atan siyasi partileri destekleyecek; ilkelerimizin ve taleplerimizin karşısında tavır alanlara tepkisini gösterecektir.”

Ancak bu konuda TÜRK-İŞ'in ve bağlı sendikaların üye kitlesi ve genel olarak kamuoyu üzerinde etkili olduğunu söylemek olanaklı değildir.

TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral, Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) ile DiSK tarafından birlikte 8 Ocak 1999 günü İstanbul'da düzenlenen Sendikal Hak İhlalleri toplantısında yaptığı konuşmada da siyaset sorununa, aşağıdaki biçimde, değindi:

“Türk sendikacılık hareketi, bugün, ülkemizin üniter devlet yapısının bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunması ve geliştirilmesi, laik ve demokratik sosyal hukuk devletine sahip çıkılması, Atatürk ilkelerinin ve onun temsil ettiği aydınlanma ve çağdaşlaşma ülküsünün güçlendirilmesi, parlamenter demokratik düzenin korunması ve demokrasinin hayatın her alanında etkili kılınması için siyasi alanda büyük çabalar göstermektedir.

“Ülkemizin, halkımızın ve işçi sınıfımızın sorunlarının çözümünün ağırlıkla siyasi alana kaymış olduğu günümüzde, siyasi alandaki girişimlerimiz ve çabalarımız sürecektir.”

18 Nisan 1999 genel ve yerel seçimlerinden sonra oluşan siyasi tablo, TÜRK-İŞ'in siyasi alandaki bağımsız gücünün demokratik bir biçimde örgütlenmesi, geliştirilmesi ve kullanılması gereğini daha fazla hissettirmeye başladı. Bu durum, TÜRK-İŞ'in 1-5 Aralık 1999 günleri toplanan 18. Genel Kurulu'nda oybirliğiyle kabul edilen kararlara da yansdı. Bunlar arasında sendikaların siyasi faaliyetine ilişkin olarak 94 ve 116 sayılı kararlar yer alıyordu:

“94- 1475 sayılı İş Yasası'nın 14. maddesinde 12 Eylül sonrasında yapılan değişiklikle getirilen kıdem tazminatı tavanı kaldırılmalıdır. İşçinin kıdem tazminatı hakkından kesinlikle vazgeçilemez veya en küçük bir taviz bile verilemez. Bu hakkı daha da kısıtlamaya veya kaldırmaya yönelik herhangi bir ciddi girişime, üretimden gelen gücümüz ve siyasi gücümüz en etkili bir biçimde kullanılarak cevap verilecektir.

“116- Sendikacıların ve sendikaların siyasi alandaki faaliyetlerini kısıtlayan tüm yasaklama ve kısıtlamalar kaldırılmalıdır. TÜRK-İŞ, çalışanlar aleyhinde uygulama yapan hükümetler karşısında daha açık tavır alacak ve işçi sınıfının siyasi alandaki bağımsız gücünü daha da geliştirecek ve demokratik biçimde kullanacaktır.

Çalışanların TBMM'de etkin bir biçimde temsilinin sağlanması için gerekli girişim ve çalışmalar yapılacaktır.”

Ayrıca, Seçim Yasası ve Siyasi Partiler Yasasının değiştirilmesi ve milletvekillerinin dokunulmazlığının yasama göreviyle sınırlı tutulması konusundaki talepler de yinelendi.

Sonuç

İşçi sınıfımızın ve TÜRK-İŞ'in 24 Ocak istikrar programı sonrasındaki yoksullaşmaya tepkisi, birlikte meşru kitle eylemleri olmuştur. 1991 sonrasında yoğunlaşan ve çözümü siyasal alanda olan özelleştirme, taşeronlaştırma, yerli ve yabancı kaçak işçi çalıştırma, toplu sözleşmedeki hakların ödenmemesi, sosyal güvenlik sisteminin çökertilmesi, işten çıkarmalar, demokratikleşme sürecinin durdurulması ve benzeri sorunlar karşısında işçi sınıfının ve TÜRK-İŞ'in tavrı, meşru kitle eylemlerindeki birlik ve bütünlüğü siyasal alana taşımak ve siyasete doğrudan ve bağımsız bir çizgide ağırlığını koymak olacaktır.

DİSK'İN SİYASAL PARTİ KURMA GİRİŞİMİ

DİSK 1967 yılında kuruldu. Kuruluşunda Türkiye İşçi Partisi'nin önemli bir rolü oldu. DİSK, 1969 seçimlerinde TİP'i destekledi. 1973 seçimlerinde ise CHP desteklendi. DİSK'in 1975 yılında yapılan 5. Genel Kurulu'nda yönetime İbrahim Güzelce ekibi geldi. 1977 yılı sonundaki 6. Genel Kurula veya yıl ortalarındaki yönetim karmaşasına kadar, DİSK Genel Merkezi, bir siyasal örgütün etkisi altında faaliyet gösterdi. Siyasal bir örgütle özdeşleşme çizgisi, DİSK'i bir taraftan önemli bir güç kaynağına ulaştırıyorsa da, diğer taraftan siyasal amaçlı anti-demokratik uygulamalara ve hatta tasfiyelere götürüyordu, zayıflatıyordu. Bu dönemde Keramik-İş, As-İs, Sosyal-İş ve Petrolkimya-İş Sendikaları, DİSK'in yönetimindeki siyasal çizginin hedefi durumuna geldi. 1977 yılı sonundaki 6. Genel Kurulda ise Abdullah Baştürk genel başkan seçildi. Bu dönemde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin sol kanadı ve çeşitli diğer sosyalist hareket ve örgütlenmelerle yakın ilişkiye girildi. Bu kez, Maden-İş, Bank-Sen, Baysen ve Yeraltı Maden-İş Sendikaları, yine siyasal nedenlerle ve göstermelik gerekçelerle, geçici ihraç cezasına çarptırıldı. DİSK yönetimi, bu siyasi kargaşa ortamında bir siyasal parti kurma girişiminde bulundu; ancak ortaya çıkan tepki karşısında, bu adımını hemen geri çekti.

DİSK Yönetim Kurulu 14-16 Şubat 1979 günleri yaptığı toplantısında siyasal örgütlenmeler ile sendikacılık hareketi arasındaki ilişki konusunda yaşanan olumsuz deneyimleri şöyle değerlendiriyordu²⁰⁴:

"DİSK 6. Genel Kurulu örgütümüzü parçalanma noktasına getiren 'DİSK'e parti görevi yaptırma' eğilimini ve bu eğilimin tasfiyeci metodunu mahkum etmiştir... Dar grupçu ve tasfiyeci siyasi mantığın hakim olduğu bu sendikalardaki yöneticiler, DİSK üyesi diğer sendikaları ele geçirerek, sözde siyasi başarı kazandıkları görüntüsü vermek amacıyla en ilkel, en gerici ittifaklara girmişlerdir. Aynı yöneticilerin kendi örgüt tabanlarına karşı anti-demokratik tüzük uygulamaları, dar grupçu tavırları nedeniyle, olağanüstü huzursuzluk yaratmaktadır.

"İşçi sınıfı adına davrandığını ileri süren bir siyasi eğilimin sendikalara yansıyan bu çarpık tavrı, objektif olarak burjuvazinin, sendikaların gücünü kırmak, etkisiz duruma getirmek, demokratik kitle örgütlenmesini durdurmak, mevcut örgütleri dağıtmak stratejisi ile çakışmaktadır."

DİSK'in Parti Kurma Girişimi

DİSK Yönetimi, 1979 yılı Ekim ayında yapılan ara seçimlerden sonra, sosyalist programlı bir parti kurmanın uygun olduğunu düşündü ve, bu konuda bir genel kurul kararı olmadan ve bu konu tabanda kapsamlı bir biçimde tartışılmadan, bir çıkış yaptı. Yapılan diğer bir temel hata, sınıf bilinciyle sosyalist siyasal bilincin bir ve aynı olduğunun zannedilmesi idi. Bu hata o yıllarda son derece yaygındı.

DİSK Genel Yönetim Kurulu'nun 8-9 Kasım 1979 günleri yapılan toplantısında Genel Başkan Abdullah Baştürk'ün açış konuşmasından sonra, Genel-İş Genel Sekreteri Ertan Andaş, Genel-İş Toplu Sözleşme Dairesi Başkanı İsmail Hakkı Önal ve Lastik-İş Genel Başkanı Celal Küçük yaptıkları konuşmalarda DİSK'in bir sosyalist parti kurması doğrultusunda bir öneriyi gündeme getirdiler.

Yapılan tartışmalardan sonra bu öneri oylandı. Öneriye, Oleyis Genel Başkanı ve CHP Genel Yönetim Kurulu üyesi Nusret Aydın, Lastik-İş Genel Başkan Vekili ve CHP Kocaeli Milletvekili Kenan Akman ve TİS Genel Başkanı Ahmet Açar red oyu verdi. Petkim-İş eski Genel Başkanı Mehmet Kılıncı, Petkim-İş Genel Başkanı Mustafa Karadayı ve Gıda-İş Genel Başkanı Demirhan

204 Cumhuriyet, 18.2.1979.

Tuncay çekimser oy kullandı. DİSK Genel Yönetim Kurulu'nun diğer 18 üyesi ise öneriye olumlu oy verdi²⁰⁵.

Bu karar DİSK tarafından yapılan yazılı açıklamada şöyle ifade edildi²⁰⁶:

"Bugün ülkemizde sosyalist siyasi hareket alabildiğine bölünmüş durumdadır. Birlikte çalışması gerekli ve olası olan pek çok siyasal grup, çeşitli nedenlerle ayrı ayrı örgütlenmeye yönelmiştir. Gün geçtikçe bu bölünme daha da artmakta ve bunların arasındaki çelişkiler keskinleşmektedir..."

"14 Ekim seçimleri göstermiştir ki, sosyalizm adına seçime katılan partilerin ve de eğilimlerin hiç birisi umut verici bir başarı göstermemiştir. Büyük bir sosyalist potansiyelin bulunmasına karşılık, sol oyların son derece düşük olması bu kanıyı doğrulamaktadır. İşçi sınıfı hareketinin siyasal birliğinin sağlanması, sınıfımızın tek devrimci sendikal örgütü DİSK'in gündemindeki birinci sorundur. Ancak, bu birlik sadece DİSK'in çözümleyebileceği bir sorun değildir. Bu sorunun çeşitli siyasi örgüt, eğilim ve kişiler ile birlikte ele alınması gerekli görülmüştür..."

Bu birlik için aşağıdaki iki ilke formüle edildi:

"Bu birleşme, uluslararası sosyalist hareketi dikkate alan ve bu dikkat içinde Türkiye şartlarını değerlendirerek solun birliğini sağlamak olmalıdır.

"Bu birlik, işçi sınıfı bilimine ters düşen eğilim ve davranış içindeki küçük burjuva akımlarını değil, işçi sınıfının mücadelesini bilimi doğrultusunda benimseyen siyasi grupların birliği olmalıdır..."

"DİSK Yönetim Kurulu DİSK'in demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı işlevini yürüten bir konfederasyon olduğu gerçeğini ve yukardaki ilke ve görüşleri gözardı etmeden, bir siyasi örgütlenme ve birlik oluşturma çalışmalarını yürütmek, bu siyasal birliğin program ve ilkelerini saptamak ve gerektiğinde DİSK yetkili organlarının görüşlerini almak üzere Genel Başkan Abdullah Baştürk başkanlığında bir komisyon oluşturulmasını uygun görmüştür."

"Bir siyasi örgütlenme ve birlik oluşturma" çabaları kamuoyu tarafından da parti kurma çalışması olarak algılandı. 11 Kasım 1996 tarihli **Cumhuriyet**'in konuya ilişkin haberinin başlığı "DİSK Sosyalist Partinin Kurulmasına Öncülük Etme Kararı Aldı," **Milliyet**'in başlığı ise "DİSK Parti Kurma Çalışmasına Başladı" idi. Bu haber ve yorumlar DİSK tarafından düzeltilmedi. Ancak DİSK'e bağlı sendikaların bir bölümünden ve öncelikle de siyasal kimliği belirgin olan sendikalardan olumsuz tepkiler gelmeye başladı.

DİSK Genel Merkezi'nin Girişimine Tepkiler

Tek Ges-İş Sendikası Genel Yönetim Kurulu beş gün süren bir toplantı yaptı. Toplantı sonunda yapılan açıklamada şu değerlendirme yapılıyordu²⁰⁷:

"Emekçi halkımız CHP'ye gerekli dersi verdi. Ancak seçimlerden burjuvazi ve onun gerici sağ partileri hükümet alternatifi olarak çıktı..."

"Ülkemizde küçümsenmiyecek oranda sosyalist potansiyel olmasına rağmen, bu durum sosyalist hareketin bölünmüşlüğünden dolayı sandığa yansımada. Bu durum gerici, faşist güçleri cesaretlendirdi. Bu nedenle daha baskıcı tedbirler getirilmeye hazırlanılmaktadır.

"O halde bugün tüm demokrasi güçlerinin gündeminde nasıl ki bir anti-faşist cephe kurulması görevi var ise, bilelim ki böyle bir görevin başarılmasının yolu, ancak ve

205 Cumhuriyet, 22.11.1979.

206 Cumhuriyet, 11.11.1979.

207 Cumhuriyet, 13.11.1979.

ancak sosyalist hareketin birliğinden geçer. O halde tüm demokrasi güçlerine ve onların ekonomik ve demokratik örgütlerine bu konuda büyük görevler düşmektedir...

"Genel Yönetim Kurulumuz DİSK'in yeni bir parti kurmasının bölünmüş hareketin biraz daha bölünmüşlüğünden başka bir amaca hizmet etmeyeceği görüşünü taşımaktadır.

"Gün bir daha bölünmek değil, birleşmek gündür. Bu nedenle DİSK'e düşen görev parti kurmak değil, bölünmüş olan sosyalist hareketin birliğinin sağlanmasına hizmet etmek veya birden fazla olan sosyalist siyasi hareketin yanında olduğunu açıklamaktır. Gün anti-faşist halk cephesinin kurulması gündür."

Türkiye Maden-İş Sendikası Genel Başkanı ve DİSK eski Genel Başkanı Kemal Türkler de yaptığı açıklamada parti kurma girişimlerine karşı çıktı²⁰⁸:

"Yeni bir sol parti kurulmasına ilişkin DİSK'le ilgili haberi basından öğrendik. DİSK'ten bu konuda resmen bir bilgi almış değiliz. Ancak, DİSK ekonomik bir örgüttür. Karar organlarının kararıyla bir siyasi parti kurulmasına ilişkin yasal olarak yetkili bir durumu olamaz. Siyasi partiler kişiler tarafından kurulur. Bu nedenle, basında çıkan haberlerde bir yanlışlık olduğu görüşündeyiz. Kaldı ki, ülkemizin solda yeni bir siyasi parti kurulmasından öte, soldaki mevcut siyasi partilerin tabandaki sol potansiyeli temsil edebilecek nitelikte birleşmelerine gereksinimi vardır."

Bank-Sen Genel Yönetim Kurulu 9-10 Kasım 1979 günleri toplanarak DİSK'in kararını görüştü. Bank-Sen Genel Başkanı Metin Denizmen toplantı sonrasında yaptığı açıklamada, DİSK'in bir siyasi parti kurma yolundaki girişimini sınıf ve kitle sendikacılığı ilkelerine aykırı olarak gördüğünü belirterek, sendikalarda her türlü siyasi görüşten üyelerin bulunması nedeniyle, DİSK'in bu girişiminin siyasi gelişmeyi ve birliği olumsuz yönde etkileyebileceğini söyledi²⁰⁹.

Tekstil İşçileri Sendikası'nın 13-14 Kasım 1979 günleri yapılan Genel Yönetim Kurulu toplantısı sonrasında yayınlanan bildiri de parti kurma girişiminin sosyalist hareketin birleşmesi yolunda katkıda bulunmayacağı, tersine bir işlev göreceği savunularak bu girişime karşı tavır alındı²¹⁰:

"Bir sendikal örgütün politik örgütmüşçesine davranması ve bu anlamda politik karar üretmesi olanaksızdır... DİSK'in parti kurması, onun örgütsel yapısını, görev ve işlevini aşan bir durum ortaya çıkarmaktadır..."

"DİSK'e düşen sınıfsal görev, bir parti kurmak değil, emperyalizme, faşizme ve tekellere karşı, tüm demokrasi güçlerinin eylem birliğini ve cephesini oluşturmada sorumluluklarını yerine getirmektir. Bu nedenle, Sendikamız Genel Yönetim Kurulu, DİSK'in parti kurma girişiminin, DİSK'in örgütsel yapısını, görev ve işlevlerini aştığını ve olumsuz bulduğunu belirtir."

Devrimci Toprak İş Sendikası Genel Başkan Vekili Ertan Yağız da yaptığı açıklamada, "Parti kurma konusunun gündeme alınması yolunda alınan karar Maden-İş, Baysen ve Bank-Sen Sendikalarının ihraç kararı kadar olumsuz ve işçi sınıfının birliğine zarar verici bir karardır," dedi²¹¹.

DİSK Yönetiminin Geri Adımı

Bu tepkiler karşısında DİSK Yürütme Kurulu, 15 Kasım 1979 günü yaptığı toplantıda, DİSK'in önerisinin yanlış yorumlandığını ileri sürdü²¹²:

208 **Cumhuriyet**, 13.11.1979.

209 **Selam**, 14.11.1979.

210 **Politika**, 15.11.1979.

211 **Cumhuriyet**, 16.11.1979.

212 **Cumhuriyet**, 16.11.1979.

"DİSK Yönetim Kurulunun sosyalist hareketin birliğine yönelik olarak aldığı kararlar yanlış yorumlara yol açmayacak kadar açıktır. Amaçları ve örgütsel yapıları farklı olan işçi sınıfı partisi ile sendikalar arasındaki ayrımları gözardı etmek, işçi sınıfı mücadelesine oldukça büyük zararlar verir... DİSK Yönetim Kurulu kararı doğrultusunda çeşitli sosyalist siyasi örgüt, eğilim ve kişilerle gerekli temaslar yapılacak ve ulaşılan sonuçlar karar organlarında değerlendirilerek Türkiye'de sosyalistlerin siyasi birliğine yönelik olarak somut adımların atılmasına çalışılacaktır."

Ancak sendikaların tepkisi sürdü. Hür Cam-İş Sendikası da parti konusunda olumsuz bir tavır benimsedi²¹³:

"DİSK, parti kurduğu zaman sol hareketin birleşmesine katkıda bulunmayacak, tam tersine bölünmüşlüğüne hizmet edecektir. Ayrıca, sol hareketin birliğinin sağlanması için DİSK'in açıklamasında yer aldığı gibi, 'bir siyasi örgütlenme ve birliğin program ve ilkelerinin' saptanması işçi sınıfının ekonomik ve demokratik örgütü olan DİSK'i aşan bir olaydır. DİSK'in yapacağı en doğru hareket, artan baskılara karşı demokratik hareketlere hız vermesi ve dağınık olan sol güçleri birbirine yakınlaştırıcı çabalar harcamasıdır."

Sosyal-İş Merkez Yürütme Kurulu da aşağıdaki olumsuz açıklamayı yaptı²¹⁴:

"Kurulumuz bu sorunların varlığından kalkarak bu sorunu çözme adına veya bu sorunları bahane ederek yeni bir sol parti kurma girişiminin bilimsel sosyalist politik hareketin önüne yeni bir engel koymaktan ve şikayetçi olunan bölünmüşlüğü artırmaktan başka bir anlam taşımadığını vurgular. Sorun işçi sınıfımızın bilimsel sosyalist politik örgütlenmesinin teklesmesi ve güçlendirilmesidir. Bu çerçevede içinde DİSK'in görevleri vardır. Fakat bu görev herhalde bir sol parti kurmak değildir."

DİSK ve Genel-İş Genel Başkanı Abdullah Baştürk, Genel-İş Sendikası Ankara 1 No.lu Şubesinin 18 Kasım 1979 günü toplanan genel kuruluna gönderdiği mesajda şunları söyledi²¹⁵:

"Artık tek kurtuluşun sosyalizmde olduğu açık şekilde görülmektedir. 14 Ekim seçimleri ülkede yeni bir hükümet getirmiştir. Bu hükümetle baskı ve sömürünün daha da artacağı şimdiden anlaşılıyor. Öyleyse ne yapmalıyız? Yapacağımız iş, güçlerimizi birleştirmektir. Sosyalist güçlerin birliği için çabalarımızı sürdürmekte kararlıyız."

DİSK Genel Sekreteri Fehmi Işıklar Genel-İş Ankara 1 No.lu Şube genel kurulunda şu konuşmayı yaptı²¹⁶:

"Sosyalist hareketin birliği için mücadele edilmesi anlamında olan bu karar DİSK'in parti kurması biçiminde anlaşıldı. Bu yanlış anlaşılma bile solda birlik sağladı. Bütün sol partiler bir araya gelerek DİSK'le parti kurmasını dediler. Bu bir bakıma işçiler politikası yapmasını demektir. Dünyanın hiçbir yerinde başarıya ulaşan sol partiler sendikacılar tarafından kurulmamıştır. Bizim de amacımız parti kurmak değildir."

Fehmi Işıklar amaçlarını da şöyle ifade etti²¹⁷:

²¹³ Politika, 17.11.1979.

²¹⁴ Politika, 17.11.1979.

²¹⁵ Yeni Halkçı, 19.11.1979.

²¹⁶ Yeni Halkçı, 19.11.1979.

²¹⁷ Cumhuriyet, 19.11.1979.

"Biz, solda sosyalist birlik için çalışacağız. Sosyalistlerin eylem birliğini gerçekleştirmeye çalışacağız."

Petkim-İş Sendikası eski genel başkanı ve DİSK Genel Yönetim Kurulu üyesi Mehmet Kılınc, DİSK'in bu konudaki kararını şöyle anlattı²¹⁸:

"DİSK Yönetim Kurulunda karar alındığında şu soruyu sordum: 'Alınan bu karar, Genel Başkanın bir parti programı hazırlaması kararı mıdır? Yoksa sol güçlerin birliğini sağlama yolunda yapılacak mücadele programının hazırlanması kararı mıdır?' Bana verdikleri yanıt, 'Bu partinin programının hazırlanması kararıdır,' oldu."

DİSK'in bu girişiminde önemli etmenlerden birinin, CHP'den yapılacak milletvekili transferiyle Parlamentoda grup oluşturulabileceği umuduydu. Ancak, daha ilk oylama yapılırken, DİSK Yönetim Kurulu üyesi de olan CHP Genel Yönetim Kurulu üyesi ve Oleyis Genel Başkanı Nusret Aydın'ın ve CHP Kocaeli Milletvekili ve Lastik-İş Genel Başkan Vekili Kenan Akman'ın olumsuz oy kullanmaları, bu olasılığın fazla yüksek olmadığını gösteriyordu. Nitekim, daha sonra CHP'li bazı milletvekilleri böyle bir durumun sözkonusu olmadığını açıkladılar²¹⁹.

Bu girişim, 1979 yılında sosyalist siyasal örgütlenmelerle DİSK ve sendikalar arasındaki ilişkideki yanlışlıklara, sendikaları bağlantı kayışı olarak görme ve kullanma anlayışının yaygın olmasına, sınıf bilinciyle sosyalist siyasal bilincin birbirine karıştırılmasına, partinin kimliğinin ve misyonunun yanlış belirlenmesine, tabanın siyasal eğilimleri tümüyle gözardı edilerek kararın demokratik olmayan bir biçimde alınmasına ve benzeri nedenlere bağlı olarak başarısızlıkla sonuçlanmaya mahkumdu. Sağduyu ağır bastı. Hatadan erken dönüldü. DİSK'in sosyalist bir parti kurma ve sosyalist örgütlenmeleri birleştirme girişimi, birkaç haftalık tartışmalar sonrasında unutuldu gitti.

²¹⁸ Cumhuriyet, 22.11.1979.

²¹⁹ Cumhuriyet, 22.11.1979.

MİSK

MİSK (Türkiye Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu) sınıf olgusunu yadsıyan, Türkiye'de işçilerin sorunlarının Milliyetçi Hareket Partisi'nin programı doğrultusunda çözümlenebileceğini ileri süren ve "tek ve mecburi sendikacılığı" savunan bir sendikacılık anlayışına sahip bir konfederasyondur. MHP ve yan kuruluşlarıyla yakın ilişkisi vardı. 12 Eylül 1980 sonrasında faaliyeti durduruldu. 1984 yılında ise yeniden faaliyete geçmesine izin verildi. Ancak dayandığı sendikal anlayışın özellikle günümüz koşullarında işçilerin hiçbir sorununu çözmeye yetmemesi karşısında, MİSK, 1989 yılında kendiliğinden dağıldı ve bitti. Doğruduruluşu, önlenemeyen yükselişi ve tükenişinin kısa öyküsü aşağıda sunuluyor.

Kuruluşu, Genel Kurulları ve Üyeleri

MİSK, 23 Haziran 1970 tarihinde, 15-16 Haziran olaylarından hemen sonra, MİLLİ-İŞ MİSK Konfederasyonu adıyla İstanbul'da kuruldu. Kurucuları, 4 sendikayı temsilen (sendikalardan ikisi, Türkiye Lastik ve Plastik Sanayii İşçileri Sendikası Plastik-İş ve Türkiye Petrol ve Kimya İşçileri Sendikası Türpek-İş) Veli Özel, Ömer Faruk Akıncı, Ekrem Diken, M.Faruk Demirer, Ahmet Seskır, Halil Hüner, Salih Dursun, Suat Bostancısoy ve Remzi Altın'dı. Kurucular kendi aralarında geçici icra komitesini oluşturdu. Genel Başkanlığa Plastik-İş Genel Başkanı Veli Özel, genel sekreterliğe Türpek-İş Genel Başkanı Ömer Faruk Akıncı getirildi. Ekrem Diken de genel mali sekreter oldu.

MİSK'in Çalışma Bakanlığı'na yazdığı 7.8.1971 gün ve 871/79 sayılı yazısında, Konfederasyon'a bağlı sendikaların toplam üye sayısının 4.766 olduğunu ileri sürüyordu²²⁰.

MİSK'in ikinci genel kurulu 20-21 Aralık 1975 günleri İstanbul'da yapıldı. Genel kurula Türk Tarım-İş, Türk Ağaç, Türk Oley-Sen, Türk Büro, Türk Mensucat-İş, Türk Yapı, Ege Gis-İş, Demir-Sen, Türk Plastik-İş ve Türk Deri-İş Sendikalarını temsil eden delegeler katıldı. Bu dönemde Birinci Milliyetçi Cephe iktidarının bulunması, Milliyetçi Hareket Partisi'nin devlet kademelerinde ve çeşitli kuruluşlardaki etkinliğini artırmıştı. MİSK'in ikinci genel kurulunda Hür Mensucat, Ekmek-İş ve Plastik-İş Sendikaları, aidat ödemedikleri, huzursuzluk ve hizipçilik yarattıkları gerekçesiyle ihraç edildi. Yapılan seçimlerde genel başkanlığa Ömer Faruk Akıncı, genel sekreterliğe Mete Beşen, genel mali sekreterliğe Mesut İ. Kahratlı, teşkilatlanma sekreterliğine Hüsnü Çetiner ve basın sekreterliğine Necdet Sevinç getirildi.

MİSK'in 20-21 Aralık 1975 günleri İstanbul'da toplanan genel kurulunda kabul edilen biçimiyle Anatüzüğünde "Hedefler ve Ana Prensipler" şöyle ifade ediliyordu²²¹:

"MİSK, aşağıdaki amaçların tahakkukunda Türk Milliyetçiliğinden kuvvet alır. Konfederasyon, Millet sevgisine dayalı, insan haklarına saygılı, Milliyetçi, toplumcu, ekonomik, sosyal ve kültürel görüşe sahip bir işçi kuruluşudur. Türk Milliyetçiliği genel prensipleri içinde Türk kültürüne, insan haklarına, demokrasi ve sosyal adalet ilkelerine bağlı kalan Türkiye Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu MİSK'in ana gayeleri şunlardır:

²²⁰ MİSK'in Çalışma Bakanlığı'na gönderdiği yazıları, Bakanlık'taki dosyada inceledim. 1967-1980 döneminde sendika üyeliğine ilişkin Bakanlık verileri tümüyle yanlıştır. 1970 öncesinde sendikaya üye olmak ve sendikadan istifa etmek için noterde herhangi bir işlem gerekmiyordu. Çalışma Bakanlığı da her yılın sonunda sendikaların kendisine bildirdiği üye sayılarını, hiçbir denetlemeye tabi tutmadan, yayınlıyordu. 1967 yılına kadar bu veriler oldukça doğrudur. Ancak MİSK'in kurulmasından sonra sendikaların kendi üyelerini şişirme eğilimi arttı. Özellikle 274 sayılı Sendikalar Yasası'nın 1970 yılında 1317 sayılı Yasa ile değiştirilerek, sendikaların ülke çapında faaliyette bulunabilmesi için yüzde 33'lük bir baraj getirilince, sendikalar bildirdikleri üye sayısını özellikle daha da şişirmeye başladılar. 1317 sayılı Yasa ile istifalarda noterin aracılığı zorunlu kılındı. Ancak üyeliğe noterin devreye girmesi 1983 yılında kabul edilen 2821 sayılı Sendikalar Yasası ile oldu. MİSK'in olduğu kadar, diğer tüm konfederasyonların Çalışma Bakanlığı'na bildirdikleri üye sayıları da, gerçek durumun oldukça üstündeydi.

²²¹ MİSK, **Türkiye Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu Anatüzüğü**, İstanbul, 1975, (Çoğaltma), s. 1-2.

- a) MİSK; çalışanların ekonomik ve sosyal menfaatlerini korur, insanlık haysiyetine yaraşır bir hayat seviyesi ve adil bir ücret temin etmelerine çalışır, ferdi ve toplu olarak bu menfaatlara aykırı hareket edenlerle mücadele eder.
- b) MİSK; işçilerin hayat endekslerine uygun sosyal bir ücretle geleceğe güvenle bakmalarını sağlayacak sosyal güvenlik sistemini geliştirecek çalışmalar yapar, iş hukukunun inkişafına çalışır, milli gelirden işçilerin adil bir pay almalarını sağlar, kolektif iş emniyetini uygun şartlarla korumaya devam eder.
- c) MİSK, ırk, cins, aile, inanç, mezhep ve siyasi fark gözetmeksizin çalışma ve iş ahlakı ile iş barışının değerini ve millet üzerindeki rolünü müdrük bir işçi topluluğu meydana getirmek için çaba gösterir, en etkili tedbirleri alır, kudretli ve milli yapıya uygun bir işgücü yaratır.
- d) MİSK; Türk işçisinin, eş ve çocuklarının, TÜRK ve İslam kültürü ile yoğurularak, toplum içinde gelişmelerini, modern mesleki eğitimleri ile de hem kendilerinin işlerinde uzmanlaşmalarını sağlayacak ve hem de milli ekonominin gelişmesini temin edecek çalışmalar yapar. Bunun için bir 'İşçi Eğitim Enstitüsü' kurar.
- e) MİSK, Milli ve Sosyal bir kuruluştur. Milletlerarası işçi kuruluşlarından kendi prensip ve gayelerine uygun olanları ile işbirliği yapar ve gerektiğinde üye olur.
- f) MİSK; gayelerinin tahakkuku için her türlü kitap, gazete, dergi, broşür, bülten ve benzeri yayınları bizzat yapar. Gerektiğinde bir 'Haber Ajansı' kurar.
- g) MİSK; Türk milliyetçiliği ülküsüne bağlı kalmak kayıt ve şartı ile, kendisine bağlı kuruluşların, üyelerine sosyal adalet, sosyal güvenlik ve insan hakları ile yukarıda belirtilen gayeler uğruna yapacakları mücadelede hiç bir fedakarlıktan çekinmeden desteklemeyi milli bir görev sayar.
- h) MİSK, bağlı kuruluşların üyeleri adına kurmuş oldukları sandıkları, kooperatifleri, sağlık ve spor tesis ve kuruluşlarını destekler veya bizzat kurarak çalıştırır.
- ı) MİSK; hukuki münasebetle ilgili hususlarda ve benzeri hakların kullanılmasında üye kuruluşlar adına her türlü çalışmaları yapar.
- i) MİSK'e bağlı kuruluşların üyelerinin sağlık, ekonomik ve kültürel refahlarını sağlayacak ve mesleki menfaatlerini ilgilendirecek her konu hakkında incelemeler, araştırmalar yapar. Amaçlarının gerçekleştirilmesi için her türlü kanuni faaliyetleri gösterir.
- j) MİSK; ekonomik, sağlık ve milli kültür şuralarının toplanmasına çalışır ve bu şuralara temsilci gönderir.
- k) İlgili resmi ve özel kuruluş, komite ve toplantılarında temsilci bulundurur. Buralarda gayelerine uygun çalışmalar yapar."

MİSK'in yapısının ilginç özelliklerinden biri, Konfederasyon'un en yetkili organı olan genel kurulun oluşumudur. Anatüzüğün bu konuyu düzenleyen 8. maddesine göre, genel kurul, üye kuruluşların genel kurullarında demokratik biçimde seçilen üst kurul delegelerinden değil, bağlı kuruluşların birçoğu atamalı olabilen üst ve orta düzey yöneticilerinden oluşmaktadır. Ayrıca, yöneticilere delege atama hakkı tanınmaktadır. Madde şöyledir:

"Genel Kurul, Konfederasyonun en büyük ve yetkili organıdır. Genel Kurul, Konfederasyona bağlı üye kuruluşların delegelerinden teşekkül eder. Bu delegeler ise; öncelikle bağlı kuruluşun yürütme, yönetim, denetim, onur kurulu üyeleri ile bölge başkan ve temsilcileridir. Bunlar yeterli sayıyı doldurmadığı takdirde, ilgili kuruluş Yönetim Kurulu tarafından kendi üyeleri arasından doldurulur."

MİSK ve bağlı sendikalar, Milliyetçi Cephe iktidarları dönemlerinde, işyerlerine alınan MHP'liler aracılığıyla ve işverenlerle anlaşarak, DİSK'e alternatif olma iddiasıyla bazı işyerlerinde örgütlenmeye ve Çalışma Bakanlığı'ndaki ilişkiler aracılığıyla da yetki almaya başladılar. İşyerlerinde farklı düşüncedeki işçilere yaşama hakkı tanınmadı.

MİSK, Çalışma Bakanlığı'na yazdığı 9.2.1977 gün ve 977/207 sayılı yazısında, Konfederasyon'a bağlı sendikaların şunlar olduğunu bildiyordu: Türk Mensucat-İş, Türk Çimser, Türk Demir-Sen,

Türk Cevher-Sen, Türk Ağaç, Türk Baraj, Türk Gıda, Türk Yapı, Türk Petrol-Sen, Türk Deri-İş, Türk Plastik-İş, Türk Tarım-İş, Milliyetçi Maden-İş, Türk Büro-Sen, Türk Belediye, Türk Oley-Sen. Bu sendikaların büyük bir çoğunluğunun gerçekte üyesi bulunmamasına karşın, MİSK, kendisine bağlı sendikalara toplam 225.571 işçinin üye olduğunu ileri sürüyordu.

MİSK'in sözü edilen yazısına göre, en büyük sendikası, 35.919 üyeli Türk Mensucat-İş'ti. İkinci sendika ise 29.042 üyeli Türk Yapı idi.

MİSK'in üçüncü genel kurulu İstanbul'da 22-24 Aralık 1978 tarihlerinde toplandı. Bu tarihte MİSK genel başkanı Ömer Fark Akıncı, genel sekreteri Mete Beşen, teşkilatlandırma genel sekreteri Hüsnü Çetiner ve sosyal işler sekreteri Kadri Çatmakaş idi. MİSK'e üye sendikalar da şunlardı: Türk Petrol-Sen, Türk Gıda, Türk Mensucat-İş, Türk Belediye-Sen, Türk Cevher-Sen, Türk Çelik-Sen, Türk Çimser, Türk Oley-Sen, Türk Ağaç-Sen, Türk Tarım-İş, Türk Büro-Sen, Türk Yapı-Sen, Türk Enerji-Sen, Türk Plastik, Marmara Bölgesi Büro-Sen, Türk Deri-İş. Üçüncü genel kurula sunulan çalışma raporunda Türk Savaş-Sen, Türk Kağıt-Sen ve Türk Cam-Sen sendikalarının da yeni kurulduğunu belirtiyordu.

MİSK Sosyal İşler Sekreteri Kadri Çatmakaş, 3. genel kurulda yaptığı konuşmada, MİSK'in 1977 yılı sonunda 320 bin işçiyi temsil ettiğini, 44 bin işçinin MİSK üyesi olduğu gerekçesiyle işten çıkarıldığını ileri sürebiliyordu²²².

MİSK'in 3. Genel Kurulu'nda, genel merkezin Ankara'ya taşınması kararı alındı ve 1979 yılı başlarında bu karar uygulandı.

MİSK tarafından Çalışma Bakanlığı'na yazılan 28.12.1978 gün ve 978/376 sayılı yazıda, MİSK'e bağlı 16 sendikada 283.908 işçinin üye bulunduğu ileri sürülüyordu. MİSK'in bu tarihte İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Kayseri, Bursa, Konya, Elazığ, Van, Erzurum, Trabzon ve Samsun'da bölge temsilcilikleri vardı.

Üçüncü genel kurulda yapılan seçimlerde genel başkanlığa Ömer Faruk Akıncı, genel sekreterliğe Mete Beşen, genel eğitim ve teşkilatlanma sekreterliğine Hüsnü Çetiner, genel mali sekreterliğe Şükrü Dağdeviren ve basın ve halkla ilişkiler sekreterliğine de Kadri Çatmakaş getirildi.

MİSK'te Bombalar Patlıyor

MİSK'in Ankara Bahçelievler'deki Eğitim ve Kültür Sitesi 30 Haziran 1979 akşamı bazı kişilerce kurşunlandı ve içeriye bomba atıldı. Bu saldırının sol eğilimli kişilerce yapıldığı daha sonra belirlendi.

17 Temmuz 1979 günü ise MİSK Eğitim ve Kültür Merkezi'nin garajında büyük bir patlama oldu. Bu patlamada İskender Karyagdi isimli kişi ölürken, Gazi Eğitim Enstitüsü öğrencisi Mustafa Arıcak yaralandı. Ankara Emniyet Müdürlüğü tarafından yapılan açıklamada şöyle deniliyordu²²³:

"Polis ve bomba uzmanları garajda yaptıkları ilk incelemede, patlayan zaman ayarlı bomba parçalarının yanında... yeni imal edildiği saptanan bir adet patlamaya hazır bomba bulmuşlardır... Patlama olayının dışarıdan atılan patlayıcı maddenin patlaması sonucu meydana gelmediği, olayın bu yerde bomba imali sırasında meydana geldiği kesinlik kazanmış bulunmaktadır. Ayrıca, yaralının yapılan ilk incelemesinde de

²²² MİSK, **MİSK 3. Olağan Genel Kurulu'nda Sayın Ömer Faruk Akıncı, Sayın Mete Beşen, Sayın Hüsnü Çetiner ve Sayın Kadri Çatmakaş'ın Yaptığı Konuşma Metinleri**, İstanbul, 1978, s. 29.

²²³ **Cumhuriyet**, 19.7.1979.

patlayıcı madde yapımına katıldığını kanıtlayıcı kimyasal bulgulara rastlanmış bulunmaktadır."

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, MİSK Genel Başkanı Ömer Faruk Akıncı, Genel Sekreter Mete Beşen, Teşkilatlanma Sekreteri Hüsnü Çetiner, Mali Sekreter Şükrü Dağdeviren, Sosyal İşler Sekreteri Kadri Çatmakaş, MİSK Eğitim ve Kültür Merkezi Müdürü Sami İşel, Yardımcısı Yılmaz Meletli ve çaycı Yusuf Kuzucu'yu gözaltına aldı. Bu kişiler hakkında, "silahlı çete kurmak" suçundan (TCK/168-169) dava açıldı. Askeri mahkeme de bu sanıkları tutukladı²²⁴. Sanıklar 7.8.1979 tarihinde salıverildiler.

Bu dönemde MİSK'in MHP ve bağlantılı kuruluşlarla örgütsel bağ içinde olduğuna ilişkin iddialar yaygınlaştı. Ankara Emniyet Müdürlüğü tarafından hazırlanarak, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na gönderilen bir raporda, MİSK Mali Sekreteri Şükrü Dağdeviren'in Mamak Tepecik'te belediye otobüsünün taranmasından sanık Esat Bütün'e, Ülkü Ocakları eski başkanı Muhsin Yazıcıoğlu'na ve Ülkücü İşçiler Derneği Başkanına MİSK adına para dağıttığı, ancak yapılan araştırma sonucu bu paraların MİSK kayıtlarına geçmediğinin anlaşıldığı belirtiliyordu²²⁵. Şükrü Dağdeviren ise, bu harcamaların kendi parasından yapıldığını ileri sürdü²²⁶.

KÖYYSE-İŞ Sendikası'nın MİSK'e Katılması

Yol-Su-Elektrik (YSE) Genel Müdürlüğü işyerlerinde 1978 öncesinde çeşitli sendikalar vardı. Bunların en önemlilerinden biri de KÖYYSE-İŞ Sendikası idi. 1978 yılında CHP iktidarı döneminde Bakan Ali Topuz ve Yol-İş Federasyonu'nun işbirliği ile iktidar destekli YSE-İŞ Sendikası kuruldu ve YSE işçileri de, YSE-İŞ'i güçlendirmek amacıyla iyi koşullarla imzalanan toplu iş sözleşmesinden yararlanabilmek amacıyla, kitle halinde bu sendikaya geçtiler. Bu dönemde YSE işyerlerine çok sayıda yeni işçi de alındı. Bütün bu gelişmeler KÖYYSE-İŞ Sendikası'nı tükenme noktasına getirdi.

1979 yılında KÖYYSE-İŞ Sendikası Yönetim Kurulu MİSK'e katılma kararı aldı. MİSK Genel Sekreteri Mete Beşen 23 Mayıs 1979 günü yaptığı basın toplantısında bunu kamuoyuna duyurdu²²⁷. Ancak KÖYYSE-İŞ Sendikası Genel Başkanı Sadık Özkan, 1 Haziran 1979 günü Ankara 5. İş Mahkemesi'ne başvurarak, MİSK'e üyelik konusunda Yönetim Kurulu'nun aldığı kararın geçersiz sayılmasını istedi. Mahkeme sürerken toplanan genel kurul ise, bu konfederasyona katılma kararının ancak merkez genel kurulunda alınabileceği hükmünü kabul etti. Böylece MİSK, 1980 yılında üye sayısı hükümet desteğiyle önemli ölçüde artacak olan KÖYYSE-İŞ'in üyeliğinden mahrum kaldı. Sadık Özkan ise 1980 yılında bir sol grup mensubunun silahlı saldırısı sonucu öldürüldü.

MİSK'e Saldırıları

1980 öncesinin koşullarında adı kamuoyunun gözünde MHP ile özdeşleşen MİSK ve üye sendikaları çeşitli saldırılara maruz kaldı. 17 Temmuz 1979 tarihinde MİSK Eğitim ve Kültür Merkezi garajında patlayan bomba olayında polis bulguları ile MİSK yöneticilerinin iddiaları arasındaki çelişki, MİSK tarafından diğer saldırılar konusunda yapılan açıklamalara da kuşkuyla bakılmasına neden olmaktadır. MİSK tarafından 1979 yılında yapılan bir açıklamaya göre, MİSK ve bağlı sendikalardan saldırıya maruz kalanlar şunlardı²²⁸:

²²⁴ Cumhuriyet, 29.7.1979.

²²⁵ Cumhuriyet, 7.8.1979.

²²⁶ MİSK, **Bombalanan ve Kurşunlanan MİSK**, Ankara, 1979, s. 83.

²²⁷ MİSK, **MİSK'den Haber**, Temmuz 1979, s. 13.

²²⁸ MİSK, **Bombalanan ve Kurşunlanan MİSK**, Ankara, 1979, s. 32-33.

MİSK 4. Bölge Temsilciliği (Adana), Türk Mensucat-İş Sendikası Genel Merkezi (Adana), MİSK Genel Merkezi (İstanbul), Türk Plastik-İş Sendikası İstanbul Şubesi, Türk Petrol-Sen Genel Merkezi (İstanbul), MİSK Denizli Bölge Başkanlığı, Türk Mensucat-İş Denizli Şubesi, Türk Çelik-Sen Denizli Şubesi, MİSK 3. Bölge Temsilciliği (İzmir), Türk Gıda İzmir Şubesi, Türk Petrol-Sen İzmir Şubesi, Türk Mensucat-İş İzmir Şubesi, MİSK Mersin Bölge Başkanlığı, Türk Gıda Mersin Şubesi, Türk Genel-Sen Mersin Şubesi, Türk Çelik-Sen Mersin Şubesi, MİSK Tarsus Bölge Başkanlığı, Türk Mensucat-İş Tarsus Şubesi, MİSK 6. Bölge Temsilciliği (Bursa), Türk Mensucat-İş Bursa Şubesi, Türk Çelik-Sen Bursa Şubesi, MİSK 10. Bölge Temsilciliği (Erzurum), Türk Büro-Sen Erzurum Şubesi, MİSK 8. Bölge Temsilciliği (Elazığ), Türk Plastik-İş Elazığ Şubesi, Türk Genel-Sen Elazığ Şubesi, Türk Çelik-Sen Elazığ Şubesi, MİSK Malatya Bölge Başkanlığı, Türk Gıda Malatya Şubesi, Türk Çelik-Sen Malatya Şubesi, Türk Mensucat-İş Sendikası Genel Merkezi (Gaziantep), Yapı Sen Gaziantep Şubesi, Türk Çimser Gaziantep Şubesi, Türk Petrol-Sen Mersin Şubesi.

Ayrıca, MİSK Genel Başkanı Ömer Faruk Akıncı'nın evine 1977 yılı Temmuz ayında bomba atıldı, MİSK Teşkilatlanma Sekreteri Hüsnü Çetiner'in arabası dinamitlendi, MİSK Genel Sekreteri Mete Beşen ise evinin önünde 7-8 kişinin saldırısına uğradı²²⁹.

12 Eylül Öncesi MİSK Üyeleri

MİSK'in Çalışma Bakanlığı'na yazdığı 28.12.1979 gün ve 979/0449 sayılı yazısında, MİSK'e bağlı 19 sendikaya toplam 285.496 işçinin üye olduğu ileri sürülüyordu. Bu sendikalar ve sahip oldukları iddia edilen üye sayıları şöyleydi: (1) Türk Mensucat-İş (58.040); (2) Türk Çelik-Sen (30.921); (3) Türk Gıda (28.220); (4) Türk Çimser (23.566); (5) Türk Genel-Sen (22.548); (6) Türk Petrol-Sen (17.322); (7) Türk Cevher-Sen (11.570); (8) Türk Yapı-Sen (11.321); (9) Türk Büro-Sen (11.201); (10) Türk Ağaç (11.202); (11) Türk Deri-İş (10.252); (12) Türk Oley-Sen (10.050); (13) Türk Tarım-İş (10.468); (14) Türk Plastik-İş (9.450); (15) Türk Enerji-Sen (7.010); (16) Türk Kağıt-Sen (5.228); (17) Matbuat-İş (1.843); (18) Marmara Büro-Sen (3069); (19) Türk Savaş-Sen (2.115).

MİSK 3 Mayıs 1980 günü Kayseri'de "Alın Terine Saygı ve Milli Birliğe Çağrı" yürüyüş ve mitingi yaptı. Mitinge katılanlar, "komünizmi DİSK besler, TÜRK-İŞ seyrediyor, MİSK ezer," "Türkiye Afganistan olmayacak," "işçiyi anarşiye değil, huzura çağırıyoruz," "sınıf sendikacılığı değil, milli sendikacılık" yazılı pankartlar taşıdılar²³⁰.

1980 yılında MİSK içindeki anlaşmazlıklar büyüdü. MİSK tarafından Ankara Valiliği'ne yazılan 25.6.1980 gün ve 980/112 ve 980/113 sayılı yazılarla Genel Başkan Ömer Faruk Akıncı ve Basın ve Halkla İlişkiler Sekreteri Kadri Çatmakaş'ın istifa ettikleri, genel başkanlığa vekaleten Mete Beşen'in atandığı, Yönetim Kurulunun diğer üyeliklerine de Tekin Küçükali ve Necati Dalgıç'ın getirildikleri bildirildi.

12 Eylül ve MİSK

MİSK ve bağlı sendikaların çalışmaları Milli Güvenlik Konseyi'nin 7 numaralı bildirisi ile 12.9.1980 tarihinde durduruldu. 15.9.1980 tarihinde MİSK ve bağlı sendikaların tüm taşınır ve taşınmaz malları denetim altına alındı.

MİSK ve bağlı sendikaların yöneticileri 12 Eylül sonrasında gözaltına alındılar. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı DİSK ve bağlı sendikalar hakkında dava açarken, MİSK genel merkezinin bulunduğu Ankara'daki Sıkıyönetim Komutanlığı MİSK hakkında soruşturma açmadı.

²²⁹ MİSK, **MİSK Ne Dedi?**, İstanbul, 1978, s. 66 ve 119.

²³⁰ **Cumhuriyet**, 4.5.1980.

MİSK ve Bağlı Sendikaların Durumu

12 Eylül 1980 tarihinde MİSK ve bağlı sendikaların sendikal çalışması sınırlıydı. Kayıtlar ise büyük bir düzensizlik içindeydi. Kayımlar tarafından verilen raporlar, MİSK ve bağlı sendikaların özellikle mali konularda sendika gibi çalışmadığını, bazı işyerlerinden alınan aidatların sendikaya gelir kaydedilmediğini, birçok harcamanın ise kayda geçirilmediğini göstermektedir.

MİSK kayyımının 1981 Şubat raporunda, MİSK'te görevli bazı kişilere yapılan ödemelerin bordrolara geçirilmediğinin saptandığı belirtilmekteydi²³¹.

Kayımların MİSK ve bağlı sendikalarla ilgili bazı saptamaları şöyle özetlenebilir²³²:

- MİSK Eskişehir bölge başkanı Tevfik Özden ile Erdoğan Korur, Eskişehir Beton Direk Sanayii A.Ş.'de çalışan işçiler adına 265.500 TL aidat aldılar. Ancak bunu hesaplara geçirmediler.
- Türk Deri-İş Sendikası'na ilişkin hiçbir belge bulunamadı.
- Türk Gıda-Sen'in şubelerinde kaç kişinin çalıştığı belirlenemedi.
- Türk Yapı-Sen'in demirbaşları bulunamadı. Sendikanın Ankara'da kiraladığı olduğu binada, Ülkücü İşçiler Derneği'nin, 1.9.1980 tarihinde kapatılıncaya kadar faaliyet gösterdiği belirlendi.
- Türk Büro-Sen'in parasının genel başkan adına bankaya yatırılmış olduğu saptandı.
- Türk Çimser Sendikası'nın hiçbir defteri bulunamadı.
- Türk Mensucat-İş'in herhangi bir faaliyeti saptanamadı.
- Türk Tarım-İş'in binası veya mal varlığı bulunamadı. Bu sendikanın sendika aidatlarını peşin olarak tahsil ettiği belirlendi. Hikmet Sarıoğlu isimli işverenin 1980 ve 1981 yılları işçi aidatı olarak 9 Eylül 1980 günü Türk Tarım-İş'e 650 bin lira verdiği; paranın ertesi gün çekildiği saptandı. Ancak paranın kaydına rastlanmadı.
- Türk Enerji-Sen'in ise yalnızca 500 lirasının bulunduğu belirlendi.

MİSK hakkında soruşturma açılmadığından, MİSK'in faaliyetinin durdurulması kararı boşlukta kaldı. MİSK'e bağlı 19 sendikadan yalnızca Türk Genel-Sen Eğitim Sekreteri Mümtazer Türkönen hakkında Türk Ceza Yasası'nın bazı maddelerini ihlal ettiği iddiasıyla dava açıldı.

Yeniden Faaliyete Geçiş

MİSK'e bağlı Türk Ağaç eski genel başkanı Faruk Berberoğlu ve Türk Deri-İş eski genel başkanı Hamdi Aslan 26.12.1983 günü Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na başvurarak, sendikalarının yeniden faaliyete geçmesine izin verilmesini istediler. Genel Kurmay Başkanlığı da 11 Mayıs 1984 tarihli yazısıyla bu izni verdi. Yalnızca Türk Genel-Sen kayyım yönetiminde kaldı. MİSK, 23 Mayıs 1984 tarihinde yeniden faaliyete geçti.

MİSK'in 4. Genel Kurulu 4-5 Kasım 1984 günleri Ankara'da toplandı.

MİSK'in 4. Genel Kurulu'na sunulan Faaliyet Raporu 3 sayfaydı. Raporda şöyle deniliyordu²³³:

"23-24 Aralık 1978 tarihinde yapılan son genel kurulumuz ile 12 Eylül 1984 tarihleri arasında Konfederasyonumuz faaliyetlerine ilişkin tüm bilgi ve belgeler ilgili merciler tarafından henüz iade edilmemiştir. Bu bakımdan genel kurulumuza sunmamız gereken arşiv ve belgelerden mahrum bulunuyoruz. Keza, 12 Eylül 1980 ile 23 Mayıs 1984 arasında da hiçbir faaliyetimizin olmadığından dolayı..."

²³¹ Cumhuriyet, 25.5.1981.

²³² Cumhuriyet, 30.9.1981.

²³³ MİSK, 3. Genel Kurul Faaliyet Raporu, Ankara, 1984, 3 s. (Çoğaltma).

Genel Sekreter ve Genel Başkan Vekili Mete Beşen, Genel Kurulu açarken yaptığı konuşmada sendikal harekete bakışına ilişkin önemli ipuçları veriyordu²³⁴:

"Soruyorum. 1947 senesinde Sendikalar Kanunu'nun çıkması için, işçinin sendikalaşması için... hangi işçi kitlesi mücadele vermiş?... Türkiye'de sınıflar teşekkül etmiş mi ki, sınıflar sendikalaşmış? Türk çalışma hayatında talihsizlik böyle başlamış. Türk toplum yapısı ihtiyaç duymadığı halde, siyasi bir yatırımın gereği olarak sendikalizm ortaya atılmış... Bu bir erken doğumdur, sağlıksız doğumdur...1947'de sendikalaşalım diyen, işçi değildi. 1952'de Konfederasyon da işçi istiyor diye kurulmamıştı. 1963'te grev ve lokavtın çerçevesini de işçi çizmemişti. Siyaset ve ideoloji cambazları, işçinin koynuna şeytan soktular... Ne gerek vardı 1947 senesinde sendikaya. 1936 senesinde İş Kanunu çıkmıştı. 1924 senesinde hafta tatili kanunu, 1926 senesinde Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu, 1930 senesinde Hıfsızsihha Kanunu çıkmıştı. 1935'te genel tatil ve bayramlar da kanunlaşmıştı. Devlet nazım rolünü, düzenleyici görevini yerine getirse, işçiyi işverene, işvereni işçiyi ezdirmeyecek adil görevini yerine getirse de, emekleyen çocuğu (işçiyi-sanayiciyi) gelin güvey etmeseydi, Türk çalışma hayatı bugünlere çarpık modellerle gelmezdi. Haydi oldu, diyelim; sendikalar kuruldu. Sendikaları yönetenler temsil ettikleri işçileri ideologlara, siyasilere ve işverenlere peşkeş çekmeselerdi, onları Milli Kültür ve Milli Ahlakları içinde yetiştirmeye, ekonomik ve sosyal itibarlarını korumaya gayret göstereselerdi, çalışma hayatı 1970'li ve 1980'li yılların çıkmazına girmezdi."

Genel Kurulda, genel başkanlığa Mete Beşen, genel başkan yardımcılığına Hüsnü Çetiner, genel sekreterliğe Tekin Küçükali, genel mali sekreterliğe Şükrü Dağdeviren, genel eğitim ve teşkilatlanma sekreterliğine de Necati Dalkılıç seçildiler.

MİSK'e bağlı sendikaların büyük bir bölümü, faaliyete geçmelerine izin verilmiş olmasına karşın, faaliyete geçecek gücü bulamadı.

Faaliyete geçebilen sekiz sendikanın kayımlarının bildirdiğine göre, 12 Eylül 1980 tarihinde bu sendikalara üye işçi sayısı yalnızca 21.856 idi. Ancak 1984 yılında birçok işçi bu sendikalardan istifa edip ayrılınca, üye sayısı iyice azaldı. 1985 yılı Ocak ayında yayınlanan Çalışma ve Sosyal Güvenlik bakanlığı istatistiklerine göre, MİSK'e bağlı ve faaliyette bulunan sekiz sendikanın toplam üye sayısı 4.750 idi. Fakat MİSK'e bağlı sendikalar yasadaki bir açıktan yararlandılar. 2821 sayılı Sendikalar Yasası'nın çıktığı tarihte sendika üyesi olanların yeniden noterden üye olma zorunluluğunu kaldıran ve sendikaların gönderdikleri üye listelerinin kabul edildiği "Ek 6" uygulaması, Danıştay'ın aksi görüşüne karşın, Ankara İş Mahkemesince MİSK üyesi sendikalar için de kabul edildi. Böylece, MİSK'e bağlı sekiz sendikadan beşi gerçekte sahip olmadıkları üyeler aracılığıyla, toplu iş sözleşmesi bağitlayabilmek için gerekli önkoşul olan yüzde 10 barajını aştı. Bu sendikaların isimleri, kayımlarla bildirilen üye sayıları, Ocak 1985 istatistiklerinde yer alan üye sayıları ve sendikaların sahip oldukları iddia edilen üye sayıları aşağıda sunuluyor²³⁵:

²³⁴ Beşen, M., **Genel Başkan Mete Beşen'in 4. Olağan Genel Kurulu Açış Konuşması**, MİSK Yay., Ankara, 1984, s.16, 22-23.

²³⁵ TÜBA, **İş, İşçi ve Çalışma Bülteni**, No.488, 11.3.1985, s.3.

MİSK'e Bağlı Sendikaların Üye Sayıları

Sendika	Kayımın Bildirdiği	Bakanlık 1995 Ocak İstatistiği	İşkolunda Ek 6'larda Sendikaların % Pay İddiası	
Türk Cevher-İş	432	--	--	10.695
Türk Gıda	3.115	65	0,02	32.593
Türk Mensucat-İş	9.263	4.047	1,39	31.014
Türk Deri-İş	337	--	--	5.036
Türk Ağaç	1.017	125	0,26	6.180
Türk Çimser	4.013	65	0,07	15.011
Türk Çelik-Sen	3.750	181	0,05	46.538
Türk Oley-Sen	179	87	0,11	11.552

MİSK Hakkında Dava

1985 yılında Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 numaralı Askeri Mahkemesi, MİSK hakkında bir dava açtı. İddianamede, MİSK'in MHP'ye ve bu partiyle bağlantılı çeşitli derneklere (Ülkü Ocakları, Ülkücü Memurlar Derneği, Gediz Ülkü Ocakları, v.b.) para yardımlarında bulunduğu belirtiliyor ve MİSK'in kapatılması ve 1976-1980 döneminde yöneticilik yapmış olanlar hakkında bir yıl hapis cezası verilmesi isteniyordu ²³⁶.

Aynı günlerde, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 1985 yılı Temmuz istatistikleri yayınlandı. MİSK'e bağlı sendikaların, üye sayılarına ilişkin gerçek dışı iddialarının kabul edildiği bu açıklama, TÜRK-İŞ'in tepkisini çekti. TÜRK-İŞ Genel Başkanı Şevket Yılmaz, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Kalemlinin TÜRK-İŞ'e alternatif bir işçi örgütü yaratma çabası içinde olduğunu ileri sürdü ²³⁷. ANAP'tan kaynaklanan bu girişim, TÜRK-İŞ'in 1984-1985 yıllarında hükümete karşı sürdürdüğü diyalog politikasının 1986 yılı başında değiştirilmesinde etkili oldu.

Bu dönemde çeşitli işyerlerindeki işçiler, kendilerinin MİSK'e bağlı sendikalara üye olmadıkları halde üye gösterildiklerini ileri sürdüler. Örneğin, TÜRK-İŞ'e bağlı Ağaç-İş Sendikası'na üye ve MKE Ağaç Sanayi Ürünleri Fabrikası'nda çalışan işçiler, MİSK'e bağlı Türk Ağaç-İş'e üye gösterilmeleri üzerine, bu sendikanın başkanı hakkında sahtecilik iddiasıyla dava açtılar ²³⁸.

Bu aylarda MİSK'in HAK-İŞ'le birleşmesi konusunda bazı söylentiler oldu. Ancak, MİSK Genel Başkanı Mete Beşen ve HAK-İŞ Genel Başkanı Necati Çelik, birlikte katıldıkları bir değerlendirme toplantısında, birleşmelerinin söz konusu olmadığını açıkladılar ²³⁹.

MİSK, 1987 yılı sonlarına kadar sendikal alanda bir varlık gösteremedi. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yayınlanan istatistiklerde MİSK'e bağlı sendikaların üye sayısı 115 bin dolayında gözüküyordu. Ancak MİSK'in işyerlerinde varlığı yoktu. Bu dönemde MİSK'e bağlı sendikaların yaşadığı iç huzursuzluk, MİSK'in 19-20 Aralık 1987 günleri Ankara'da toplanan 5. Olağan Genel Kuruluna sunulan faaliyet raporunda şöyle ele alınıyordu ²⁴⁰:

"Açıldığımız günden beri yakamızı bırakmayan şanssızlıklar, engellemeler ve ortalığı karıştıran hasta ruhlu kişiler yine devreye girdiler. Ve yönetimde çıkan sebepsiz, yersiz anlaşmazlıklar neticesinde MİSK Genel Sekreteri Tekin Küçükali istifa ederek

²³⁶ Cumhuriyet, 5.7.1985.

²³⁷ Cumhuriyet, 24.7.1985.

²³⁸ Cumhuriyet, 24.7.1985.

²³⁹ Yankı, No.753, 29.4.1985, s. 25.

²⁴⁰ MİSK, 5. Olağan Genel Kurula Sunulan Faaliyet Raporu, Ankara, 1987, s. 6.

ayrıldı. Daha sonra da Teşkilatlanma Genel Sekreteri Necati Dalgıç ayrıldı. Bunun yanı sıra, sendikalarımızın bir çoğunun yönetim ve denetim kademelerinden de çeşitli sebeplerle ayrılmalar meydana geldi. Bu ayrılmalar ise yönetimde boşluk doğurarak faaliyetin sekteye uğramasına sebep oldu.

"Konfederasyonumuz ilke ve prensiplerine uymayarak geçici olarak ihraç edilen Türk Mensucat-İş Sendikamız kendi içerisinde de yersiz ve sebepsiz bir takım kısır çekişmeler içerisinde düşünce, yeni bir olağanüstü kongreye gitmek zaruret halini aldı.

"Bu olağanüstü kongreler, konfederasyon ve bağlı sendikalarca ibretle izlendi. Ancak kongreler sonucunda olumlu bir gelişme olmadığı gibi, bu sendikalarımızda gerilemelere sebep oldu. Kendi problemlerini Konfederasyona fatura etmeye çalışan Türk Çelik-Sen Sendikası ile Konfederasyonumuz arasındaki münasebetler yok denecek dereceye kendiliğinden inmiş oldu."

Bu dönemdeki diğer bir gelişme, bağımsız Tursan-İş Sendikası'nın MİSK üyesi Türk Oley-Sen Sendikası ile MİSK bünyesinde birleşmesiydi. Ancak bu birleşme sonrasında Tursan-İş Sendikası MİSK'ten ayrıldı ²⁴¹.

Bu dönemde, MİSK aleyhine 21 Mayıs 1985 tarihinde Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 numaralı Askeri Mahkemesi'nde açılan dava da sonuçlandı. Askeri Mahkemede MİSK'le ilgili davanın, "MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası" ile birleştirilmesi kararı alındı. Konu Askeri Yargıtay'a gitti. Askeri Yargıtay 5. Dairesi ise, iki davanın birleştirilmesine ilişkin kararı kaldırdı ve "sanıklar hakkında yalnızca Sendikalar Kanunu'na aykırılıktan dava açıldığı ve davanın anarşik bir yönünün olmadığını" belirtti. Askeri mahkeme de bu karara uydu ve dava konusunda görevsizlik kararı vererek, dava dosyasını Ankara Asliye Ceza Mahkemesi'ne gönderdi. Ancak bu konuda zaman aşımı süresi beş yıl olduğundan, MİSK yöneticileri bir ceza almadılar ²⁴².

MİSK'in 19-20 Aralık 1987 tarihlerinde yapılan genel kurulunda Konfederasyon'un adı Yurt-İş (Yurt İşçi Sendikaları Konfederasyonu) olarak değiştirildi. Genel kurul sonrasında Genel Başkan Mete Beşen ile yaptığım özel bir görüşmede, Mete Beşen, bu değişikliğin nedeni olarak, MİSK'in adının MHP ile birlikte düşünülmesinin birçok sorun yarattığını ve isim değişikliğinin bu sorunları aşmada önemli bir etmen olacağına inandıklarını belirtti. Mete Beşen, 5. Genel Kurulu açış konuşmasında bu durumu şöyle açıklıyordu²⁴³:

"MİSK, İnsan sevgisinin, Vatan sevgisinin, Bayrak sevgisinin, Allah sevgisinin dolup taşıdığı kuruluştur. İsim ve tüzük değişikliğimiz bu iman ve inancımızı değiştirmez. Yılların birikimi ve Türk işçisinin ihtiyaçları doğrultusunda geleceğe pırıl pırıl hazırlıktır bu değişiklik teklifi, yüzbinlerce işçinin arayış ve beklentisine hazırlıktır. Büyümeye ve gelişmeye giden yoldur. Türk işçisini hür ve ipoteksiz sendikacılığa, birlik ve beraberliğe davettir. MİSK ismi, son 10 yıl içinde, 4 ayrı ağır ceza mahkemelerinde, 2 ayrı Sıkıyönetim Mahkemelerinde, 30'a yakın ayrı mahkemelerde hesap vermiş, yüzünün akıyla bugüne gelmiştir. Bu kadar çok yargılanmamızın sebebi kanunsuz eylemlerimiz değil, ismimiz olmuştur. Faaliyet Raporumuzda da görüldüğü gibi, MİSK, sendikacılıktan men edilmek için mahkeme koridorlarının abonesi haline getirilmiştir."

1988 yılında MİSK (YURT-İŞ) büyüyemedi. Aksine, Türk Cevher-Sen MİSK'ten ayrıldı ve böylece MİSK'e bağlı sendika sayısı 4'e düştü: Gıda-Sen, Çimser-İş, Deri-Sen ve Anadolu Mobilya-İş (eski adı Türk Ağaç-Sen). Konfederasyonun üye sayısının 5'in altına düşmesi üzerine, Çalışma

²⁴¹ Tursan-İş Sendikası 1990'lı yıllarda DİSK'e bağlı Oleyis'e katıldı.

²⁴² MİSK, 5. Olağan Genel Kurula Sunulan Faaliyet Raporu, s. 7-24.

²⁴³ Beşen, M., Genel Başkan Mete Beşen'in MİSK'in 5. Genel Kurulunu Açış Konuşması, Ankara, 1987, (Çoğaltma), s. 9.

ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 28.9.1988 tarihinde Ankara Valiliği'ne bir yazı yazarak, gerekli işlemleri başlatmasını istedi. Ankara Valiliği de 1988 yılının sonlarında Konfederasyon'un fesih işlemleri için İş ve İşçi Bulma Kurumu'na başvurdu ²⁴⁴.

MİSK'in (YURT-İŞ'in) bu çözülmesini hızlandıran diğer bir etmen de, 2821 sayılı Sendikalar Yasası'nda 1988 yılı Mayıs ayında yapılan değişiklikle, sendikaların 1983 öncesindeki üyeliklerinin noter aracılığıyla yenilenmesi zorunluluğunun getirilmiş olmasıdır. MİSK'e bağlı sendikaların gerçek üyelerinin bulunmaması, MİSK'in içi boş yapısının bile ayakta durmasına olanak bırakmadı.

MİSK'in Sendikacılık Anlayışı

MİSK'in kendi yayınları tarandığında, sendikacılık anlayışı ana hatlarıyla ortaya çıkmaktadır.

MİSK, sınıf olgusunu yadsımakta, işçiler ve işverenlerin bütünlüğünü savunmaktadır.

"MİSK'in savunduğu TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ'ne göre ise esas olan millettir. Toplum sınıflara bölünemez. Sınıflardan biri diğerine feda edilemez. Asli olan millettir ve milletin tümüdür. İşçi ve işveren sadece milli toplumun birer kesimini meydana getirmektedirler. İşçi ve işveren diğer doktrinlerde olduğu gibi birbirine düşman iki sınıf değil, birbirini tamamlayan milli toplumun iki kardeş unsurudur. Milli Devlet hem işçinin hem de işverenin Devleti olduğu için işçi ve işvereni milli üretimi artıracak şekilde teşkilatlandırır. Bu teşkilatlanma sonucu hem milli üretim artar hem de artan milli üretimden işçi ve işveren adil bir şekilde paylarını alırlar. Milli Devlet, sendikaları birer sınıf kavgası ve ideoloji ocağı olarak değil, milli üretim gelir dağılımının birer ünitesi olarak görür." ²⁴⁵

"Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu olarak biz, işçinin de, işverenin de Türk milletinin bir dilimi olduğu gerçeğini gözönünde bulundurarak, bu iki dilimin birlik ve beraberlik içinde Türk ekonomisine hizmet etmesi gerektiğini ifade ediyoruz." ²⁴⁶

Sermaye ile kardeşlik temelinde başlayan bu anlayış, Milliyetçi Hareket Partisi'nin desteklenmesi ve savunulmasını da içermektedir. MİSK sık sık MHP'nin sloganlarını kullanmaktadır:

"Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu Milli Devlet, güçlü bir iktidar, sağlam bir icraatın destekçisidir."²⁴⁷

"Türkçülüğün bugünkü görevi dünyanın neresinde bir Türk varsa onunla ilgilenmek, ona el uzatmaktır." ²⁴⁸

"Büyük ve Müreffeh Türkiye, Dokuz Işığın aydınlattığı yoldan sür'atle ve mutlaka kurulacaktır... İlimle elele geliştirilen milli sistem, Dokuz Işık Doktrini, yerleşme düzeninden sosyal güvenlik sistemine kadar bütün unsurlarını bu ülkenin gerçeklerinden alan, bu milletin iktisadi ve sosyal şartlarına uygun, çağın şartlarıyla yoğrulmuş Türk'ün orijinal doktrinidir." ²⁴⁹

MİSK, 1977 genel seçimlerinde MHP'yi destekledi. MİSK tarafından yapılan açıklamada bunun gerekçesi şöyle belirtilmektedir²⁵⁰:

²⁴⁴ ANKA, **Çalışma Haftalık Bülteni**, No.10, 27.2.1989, s.4.

²⁴⁵ MİSK, **3. Genel Kurula Sunulan Çalışma Raporu**, İstanbul, 1978, s.34.

²⁴⁶ MİSK, **MİSK Ne Dedi?**, s.27.

²⁴⁷ MİSK, **MİSK Ne Dedi?**, s.15.

²⁴⁸ MİSK, **MİSK Ne Dedi?**, s.43.

²⁴⁹ MİSK, **3. Genel Kuruluna Sunulan Çalışma Raporu**, İstanbul, 1978, s.25.

²⁵⁰ MİSK, **3. Genel Kuruluna Sunulan Çalışma Raporu**, İstanbul, 1978, s.350.

"Bu durumları açıklığa kavuşturduktan sonra Milliyetçi Hareket Partisi'ni desteklememize esas olan görüşleri şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Sınıf Devleti değil, Milli Devletten yanadır.

b) Sendikal enflasyon karşı olup, her işkolunda tek ve mecburi üyelik esasını kabul etmektedir.

c) İşçilerin üretim araçlarına, yönetime, sermayeye ve kara ortak olma prensibini benimseyerek iktisadi demokrasiden yanadır...

Bu fikir ve doktrin başka hiçbir partide mevcut değildir. İktisadi Demokrasi ile birlikte Milli Demokrasinin tek savunucusu MHP'yi desteklemekle Türk Milletine hizmet ettiğimiz kanaatindeyiz."

Daha sonra da, işçileri sermayenin ve devletin kölesi yapmanın aracı olan, tek sendika ve zorunlu üyelik ilkeleri savunulmaktadır:

"Her işkolundaki tek sendika: Tek sendikacılık, her işkolunda bir tek sendikanın kurulması demektir. Tek sendikacılığa 'sendika teklifi prensibi' adı verilebilir. Tek sendikacılık veya sendika teklifi prensibinin karşısında birleşen işçiler, büyük bir kuvvet teşkil ederler... Aynı işkolunda rakip sendikaların kurulması mümkün olduğu takdirde yöneticileri yeni üyeler kazanmak veya mevcut üyeleri muhafaza etmek için taviz vermek zorunda kalırlar. Milli üretimin ve mesleğin menfaati savunulacak yerde, rakip sendikadaki üyelerin elde edilmesine çalışırlar... Sendikalar, üyelerin ferdi menfaatlerini değil, mesleği temsil ve müdafaa eder. Mesleğin bir bütün olarak temsili ise ancak o meslekte kurulmuş tek sendikanın mevcudiyeti ile mümkündür. Böylece işkolundaki bütün işçilerin teşkilatlanması da imkan dahiline girer." 251

"Üye olmada mecburilik esası: İşkolunda çalışan bütün işçilerin, o işkolunda kurulmuş bulunan sendikaya üye olma zorunluluğuna mecburi sendikacılık denir. Böylece mesleğin bütün üyeleri bir koruyucuya, bir hamiye kavuşmuş olurlar. Milli doktrinde, sendikalizm milli üretimin artmasına ve milli gelirin adil bir şekilde dağıtılmasına, mesleki menfaatlerinin savunulmasına aracı olduğu için işkolundaki bütün işçilerin sendika içinde toplanması gerekir. 252

Sonuç

MİSK, sınıf olgusunu reddeden bir anlayışın, sendikal alanda etkinlik sağlama çabasıydı. Ancak sermayenin daha akıllı ve büyük kesimleri, MİSK girişiminin başarısızlığa mahkum olduğunu sezerek, genellikle MİSK'le çok yakınlaşmadılar. Anadolu'nun bazı kentlerinde ise MHP'nin etkinliğinin artırılmasına ve artmasına koşut olarak, bazı işyerlerinde MİSK sendikalarına yetki verildi. Bazı işverenler, işyerlerine MİSK'e bağlı sendikaları soktular. Bazı işyerlerinde ise MİSK sendikaları, DİSK'e bağlı sendikaların örgütlenmesini güçleştirmek ve TÜRK-İŞ'e bağlı bazı sendikaları "yola getirmek" ve "terbiye etmede" bir yedek güç olarak kullanıldı. Kamu kesimi işyerlerinde MHP'li kadroların yerleştirildiği durumlarda ise MİSK sendikaları sınırlı başarılar elde etti. Ancak bu sendikalar hiçbir dönemde işçilerin desteğini alamadı. MİSK'in örgütlü olduğu işyerlerinde muhalif işçiler susturuldu ve sendika-içi demokrasinin işletilmesi doğrultusundaki en küçük talepler bile ezildi. MİSK hiçbir zaman (iktidarda Milliyetçi Cephe'nin bulunduğu dönemde bile) işçilerin özgür iradelerinin demokratik örgütlenmesi olmadı. Amaç, işçilerin sermayenin çıkarları doğrultusunda denetim altına alınması ve MHP'nin çizdiği çizgi doğrultusunda yönlendirilmesiydi. Ancak bu girişim başarısızlıkla sonuçlandı.

251 MİSK, 3. Genel Kuruluna Sunulan Çalışma Raporu, İstanbul, 1978, s.36-7. Bu konularda ayrıca bkz. MİSK, Temel Görüşleri, (2. Basım), İstanbul, 1976.

252 MİSK, 3. Genel Kuruluna Sunulan Çalışma Raporu, İstanbul, 1978, s.38.

MİSK, faaliyetine Genelkurmay Başkanlığı'nca izin verilmesine ve yöneticilerin, haklarında açılan davanın zaman aşımına uğraması nedeniyle hüküm giymemelerine ve böylece yeniden faaliyette bulunma olanağına kavuşmalarına karşın, benimsediği sendikacılık anlayışının Türkiye işçi sınıfı tarafından reddedilmesi karşısında, kendiliğinden çöktü.

HAK-İŞ, LAİKLİK VE ICFTU ÜYELİĞİ

Sunuş

TÜRK-İŞ, yıllar süren çabalardan sonra ancak 1960 yılında Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na (ICFTU) üye olabildi ²⁵³. DİSK'in üyeliği de 1992 yılında gerçekleşti ²⁵⁴. HAK-İŞ ise, ancak 1993 yılından 1997 yılı sonuna kadar yaklaşık beş yıllık bir çabanın sonucunda ICFTU'ya üye olabildi. Bu süreç, Türkiye'de sendikacılık hareketinin ve toplumsal dengelerin kavranması açısından son derece ilginçtir.

HAK-İŞ, uluslararası alanda gücünü artırmak ve bu gücü Türkiye'deki konumu açısından değerlendirmek amacıyla Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) ve Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) üyeliğine büyük önem verdi. Bu üyelik, ayrıca, HAK-İŞ içinde bulunan ve HAK-İŞ'in kamuoyuna yansıyan görünümünden rahatsız olan çevrelerin tatmin edilmesi açısından da önemliydi. HAK-İŞ yönetimi, bu kaygılarla, ilk başta zannettiğinden daha da zor geçen bir süreci başlattı. Üyelik başvurusuna TÜRK-İŞ'in getirdiği itiraz, HAK-İŞ içindeki dengeleri etkiledi ve üyeliğin sağlanması daha da önem kazandı. Konunun ilginç yönlerinden biri, HAK-İŞ üyesi sendikaların, ICFTU ile bağlantılı Uluslararası İşkolu Federasyonlarına ve ETUC üyesi Avrupa İşkolu Federasyonları'na üyelik için daha önceden başvurmamış olmalarıdır. KESK'in üyeliğinde ise farklı bir yol izlendi. Önce KESK üyesi sendikalar ICFTU ile bağlantılı Uluslararası İşkolu Federasyonlarına üye oldular; daha sonra da KESK'in ICFTU üyeliği gündeme geldi.

Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) ve Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC), ödenti gelirlerinin azaldığı bir dönemde, HAK-İŞ üyeliğine ek gelir olarak baktılar; Türkiye açısından son derece önemli olan laiklik konusuna fazla önem vermediler; HAK-İŞ'in "sivil toplumcu" görünümüne sıcak baktılar.

TÜRK-İŞ, Türkiye'de laikliğin ve cumhuriyetin ciddi tehdit altında bulunduğu bir dönemde bu konuda koyduğu tavırla önemli bir mücadele başlattı. TÜRK-İŞ'in 1993 yılında laiklik konusunda gösterdiği duyarlılık 1996-1997 yıllarında başka güçlerce de benimsendi. TÜRK-İŞ, 1993 yılında HAK-İŞ'in uluslararası örgütlere üyeliği konusunda takındığı ve ısrarla sürdürdüğü tavırla, 1996 yılı sonunda formüle ettiği, Türkiye'ye sahip çıkılması çizgisini biçimlendirmeye başladı.

DİSK, HAK-İŞ'in ICFTU ve ETUC'a üyeliği konusunda, TÜRK-İŞ'e kıyasla çok daha yumuşak bir tavır takındı; birçok durumda tavır belirlemekten kaçınarak yetkiyi ICFTU ve ETUC yönetim organlarına devretti.

Üyelik Başvurusu ve İtiraz

HAK-İŞ, 1992 yılı Aralık ayında yapılan 7. Genel Kurulunda Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na üye olma kararı aldı. Bu karara ilişkin süreç, HAK-İŞ Yönetim Kurulu adına ICFTU'ya yapılan bir başvuruya başlatıldı.

ICFTU tüzüğüne göre, bir ülkeden üyelik için yeni bir başvuru olduğunda, başvuru konusunda, sözkonusu ülkede daha önceden üye bulunan örgütlere danışma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu danışma bir onay anlamına gelmemekle birlikte, genel kabul gören uygulamada, mevcut üyelerin onayının alınması biçiminde işlemektedir.

²⁵³ Bu süreç için bkz. Koç, Y., "TÜRK-İŞ'in ICFTU'ya Üyeliği," *Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Tarihi, Olaylar-Değerlendirmeler*, Yol-İş Yay., Ankara, 1996, s.240-248.

²⁵⁴ TÜRK-İŞ bu başvuruyu uygun gördüğünü 30.7.1992 gün ve 92-1392 sayılı yazısıyla bildirdi.

ICFTU Genel Sekreteri Enzo Friso, 3 Mart 1993 tarihinde TÜRK-İŞ'e yazdığı yazıda, TÜRK-İŞ'i bu üyelik başvurusu konusunda bilgilendirdi ve görüş istedi ²⁵⁵. TÜRK-İŞ ise 8 Nisan 1993 tarihinde yazdığı yazıda, bu konuda olumlu görüş bildirdi ²⁵⁶. Ancak TÜRK-İŞ'in tavrı kısa bir süre sonra değişti. TÜRK-İŞ 28 Eylül 1994 günü ICFTU'ya yazdığı yazıda, HAK-İŞ'in üyeliğine ilişkin itirazını dile getirdi. Yazı şu şekildeydi ²⁵⁷:

"... ICFTU Yönetim Kurulu'nun Aralık 1994 toplantısında bu konuda bir kararın verilmesinden önce, bir noktanın açıklığa kavuşturulması ve onayımızın bir koşula bağlanması gerektiğini düşünüyoruz.

"Anayasamızın 2. maddesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik ve laik bir devlet olduğunu belirtmektedir. Ülkemizde son yıllarda demokrasiye yönelik saldırıların başını laiklik karşıtları çekmektedir. Laiklik ise demokrasinin ve sendikal hak ve özgürlüklerin temeli ve güvencesidir. ICFTU Yönetim Kurulu'nun 1-3 Aralık 1993 günlü toplantısında kabul edilen 'Sendikal Haklar Tehdit Altında' kararında, Suudi Arabistan Çalışma Bakanı'nın ICFTU Genel Sekreteri Enzo Friso'ya söyledikleri de dikkate alınırsa, konunun önemi daha da artmaktadır²⁵⁸.

"Türkiye'de sendikaların tüzüklerinin amaç maddesinde, laik ve demokratik cumhuriyetin korunacağı özenle belirtilmektedir. TÜRK-İŞ'in ve üye sendikalarımızın tümünün tüzüklerinde, laiklik, demokrasi ve cumhuriyet ilkelerinin korunması ve güçlendirilmesi, temel amaçlardan biri olarak vurgulanmıştır.

"HAK-İŞ Tüzüğünde ise laiklik, demokrasi ve cumhuriyet kavramları hiç yer almamaktadır. Amaç ve ilkeler bölümünde, sendikal hak ve özgürlüklerin dayanağı olan bu üç kavramdan hiç söz edilmemektedir. Halbuki, laikliğin olmadığı koşullarda demokrasiden ve sendikal hak ve özgürlüklerden söz etmek mümkün değildir.

"Bu kavramların yer almaması, HAK-İŞ'in 12 Eylül öncesindeki anlayışının sürdüğü konusunda kuşklar yaratmaktadır. Örneğin, HAK-İŞ Genel Sekreteri Mustafa Taşçı 1977 yılında, Konfederasyonun kuruluşundan kısa bir süre sonra yaptığı açıklamada, şöyle demektedir:

" 'Konfederasyonumuz, ... gerçek ve mutlak fikrin, yani İslamın inanç ve yaşayış çemberi içinde yeni bir sendikacılık anlayışını yerleştirmeye ve tatbik çalışmaktadır... İslami anlayışta emek kutsaldır. Sömürü yoktur, sömürene ve sömürücüye islamcı anlayışta hayat hakkı tanınmaz. Bu anlayışı benimseyen ve dünya görüşünü kamuoyuna ilk takdim eden sendikal kuruluş Hak-İş Konfederasyonu'dur.' (Mustafa Taşçı'nın Akıncı Dergisi'nde yayınlanan açıklaması, Haziran 1977).

"HAK-İŞ Konfederasyonu'nun tüzüğünde laiklik, demokrasi ve cumhuriyet kavramlarının yer almaması bizim için kaygı verici bir durumdur.

"TÜRK-İŞ, HAK-İŞ Konfederasyonu'nun ICFTU'ya üyelik başvurusunun, bu konular açıklığa kavuşturuluncaya ve HAK-İŞ tüzüğüne bu temel ilkelerin amaç olarak konmasına kadar ICFTU Yönetim Kurulu'nca karara bağlanmaması gerektiği düşüncesindedir."

TÜRK-İŞ bu yazısının ekinde, bir açıklamanın ardından, çok sayıda belge gönderdi. Belgeler arasında, HAK-İŞ tüzüğü, HAK-İŞ genel kurullarına sunulan çalışma raporları, HAK-İŞ'in İran'da devlet denetiminde faaliyet gösteren ve uluslararası sendikacılık hareketi tarafından gerçek bir işçi örgütü olarak kabul edilmeyen İşçiler Evi ile olan ilişkileri ve HAK-İŞ'in İran, Pakistan, Bangladeş, Kazakistan, Azerbaycan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan sendikaları ile yeni bir Asya sendikal örgütü kurma görüşmelerini kanıtlayan açıklamalar yer alıyordu.

²⁵⁵ ICFTU'nun 3.3.1993 gün ve GS/KB sayılı yazısı.

²⁵⁶ TÜRK-İŞ'in 8.4.1993 gün ve 93/543 sayılı yazısı.

²⁵⁷ TÜRK-İŞ'in 28.9.1994 gün ve 94-1077 sayılı yazısı.

²⁵⁸ Paragraf 30

Gelişen İşbirliği

TÜRK-İŞ, HAK-İŞ ve DİSK Genel Sekreterlerinin 13 Ocak 1993 günü TÜRK-İŞ'te gerçekleştirdikleri toplantı ve güç ve eylem birliği yapmaları konusunda alınmış olan karar, TÜRK-İŞ'in tavrını etkilemedi.

TÜRK-İŞ, HAK-İŞ ve DİSK, 1993 yılı sonlarında ve 1994 yılı başlarında oluşan Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu içinde birlikte yer aldı, Demokrasi Platformu çerçevesinde çeşitli ortak etkinlikler düzenledi, 1 Mayıs'ları birlikte kutladı. SSK konusunda ortak tavır alındı. TÜRK-İŞ'in 20 Temmuz 1994 genel eylemi, Demokrasi Platformu'nun eylemine dönüştürüldü. HAK-İŞ, TÜRK-İŞ'in 26 Kasım 1994 Anıtkabir ve Meclis yürüyüşüne, sembolik bir grupta bile olsa, katıldı.

HAK-İŞ, 1994 yılında 1 Mayıs'ı Demokrasi Platformu içinde kutlayabilmek için, ortak bildiride aşağıdaki bölümü kabul etti:

“Din, vicdan ve düşünce özgürlüğünün de güvencesi olan laik ve demokratik cumhuriyeti ve sosyal hukuk devletini her türlü saldırıya karşı biz savunuyoruz.”

Bu veya benzeri tavır, daha sonraki çeşitli ortak bildirimlerde de yer aldı.

ICFTU'nun Tavrı

ICFTU'nun 4 Ekim 1994 günü TÜRK-İŞ'e gönderdiği yazıda ²⁵⁹, TÜRK-İŞ'in HAK-İŞ'in üyelik başvurusu konusundaki görüşünün, ICFTU Yönetim Kurulu'nun yapacağı toplantılarda dikkate alınacağı belirtildi. ICFTU Genel Sekreterliği tarafından ICFTU Yönetim Kurulu'na sunulan raporda, TÜRK-İŞ'in dile getirdiği kaygılar ifade edildi. DİSK'in ise, HAK-İŞ yönetiminin, ICFTU Anayasasında ve ilgili belgelerinde yer alan ilkeleri, amaçları ve politika hedeflerini desteklediğini kuşkuya yer bırakmayacak bir biçimde yazılı olarak beyan etmesinin yeterli olduğu görüşünde olduğu açıklandı. Genel sekreterlik, ICFTU Yönetim Kurulu'na, TÜRK-İŞ'in ve DİSK'in belirttiği koşulların HAK-İŞ tarafından yerine getirilmesine kadar HAK-İŞ'in üyelik başvurusunun görüşülmesinin beklemeye alınmasını önerdi. Yönetim Kurulu da 7-9 Aralık 1994 günleri yaptığı toplantısında bu öneriyi benimsedi ²⁶⁰.

TÜRK-İŞ, 12 Aralık 1994 günü Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'na yazdığı bir yazıda ²⁶¹, HAK-İŞ'in ICFTU üyelik başvurusu konusunda TÜRK-İŞ'in görüşünü açıkladı, ICFTU Yönetim Kurulu'nun 5-7 Aralık 1994 günlü toplantısında alınan kararı bildirdi ve HAK-İŞ'in Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'na üyelik başvurusunun da benzer koşullara bağlanması gerektiği görüşünü ifade etti.

ICFTU Yönetim Kurulu 29 Kasım - 1 Aralık 1995 günleri yaptığı toplantısında, HAK-İŞ'in 29 Kasım - 3 Aralık 1995 tarihlerinde genel kurulunu toplayacağını belirtti ve HAK-İŞ'in üyelik başvurusunun bundan sonra ele alınmasını kararlaştırdı ²⁶². HAK-İŞ, böylece, ICFTU'nun 1996 yılı Haziran ayında toplanan genel kuruluna katılma hakkına kavuşamadı.

²⁵⁹ ICFTU'nun 4.10.1994 gün ve AGS/AS/KB-11484 sayılı yazısı.

²⁶⁰ ICFTU'nun 21.3.1995 günlü yazısı.

²⁶¹ TÜRK-İŞ'in 12.12.1994 gün ve 94-1296 sayılı yazısı.

²⁶² Genel Sekreterliğin Yönetim Kurulu'na Raporu, 24 Haziran 1996.

HAK-İŞ Genel Kurulu ve Tüzük Değişikliği

HAK-İŞ'in 8. Olağan Genel Kurulu, 30 Kasım - 3 Aralık 1995 tarihlerinde Ankara'da toplandı. Genel Kurulda, HAK-İŞ tüzüğünün çeşitli yerlerine "demokrasi" sözcüğü yerleştirildi; ancak "cumhuriyet" ve "laiklik" anlayışları konmadı.

HAK-İŞ bu değişikliği derhal ICFTU'ya bildirdi. ICFTU da, TÜRK-İŞ'e 13 Mayıs 1996 tarihinde yazdığı yazıda ²⁶³, HAK-İŞ Genel Kurulunda tüzüğe, demokrasi, insan hakları ve özgürlükleri konularına ağırlık verilmesini sağlayacak yeni metinlerin konduğunu belirterek ve Demokrasi Platformunda TÜRK-İŞ, DİSK ve HAK-İŞ'in işbirliği yaptığına ve 1 Mayıs'ları birlikte kutladığına dikkati çekerek, HAK-İŞ'in üyeliği konusundaki tavrın değişip değişmediğini sordu.

TÜRK-İŞ ise, 21 Mayıs 1996 günü Genel Başkan Bayram Meral imzasıyla ²⁶⁴, şunları belirtti:

"HAK-İŞ'in tüzüğünün değiştirilmiş biçimini istedik ve sağladık. Ancak, Konfederasyon'un amacı ve ilkeleri bölümünde 'demokrasi' kavramının yer almasına rağmen, hiç kuşkusuz demokrasinin bir ön şartı olan laiklik kasıtlı olarak dahil edilmemiştir. HAK-İŞ'in bu konudaki katı tavrının arkasındaki mantığı anlamak mümkün değildir, çünkü Demokrasi Platformu içinde işbirliğinin ilkelerinden biri laikliktir. HAK-İŞ, 1996 yılı 1 Mayıs Bildirgesinde TÜRK-İŞ, DİSK ve KESK ile ilişkilerini sürdürebilmek için bu kavramı kabul etmiştir. Bu kavram, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e, Türkiye'nin İsrail ile imzaladığı bir anlaşmayı protesto eden bir köktendinci tarafından 18 Mayıs 1996 günü bir suikast girişiminin olmasından sonra daha da önem kazanmıştır.

"HAK-İŞ Tüzüğünde Türk Devletinin cumhuriyetçi niteliği kavramı yine bulunmamaktadır. Bu durum bir Avrupalı için önemsiz gözükebilir, ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra kaldırılan halifelik yeniden canlandırmaya çalışanların bulunduğu Türkiye'de bu kavram son derece önemlidir.

"Bu nedenle, TÜRK-İŞ, HAK-İŞ'in amaç ve ilkeleri arasında laiklik ve cumhuriyet gibi temel ilkelerin yer almasına kadar, ICFTU'nun, HAK-İŞ'in üyeliğini kabul etmekten kaçınması gerektiği görüşünü sürdürmektedir."

HAK-İŞ ise ICFTU'ya yazdığı 19.6.1996 tarihli yazıda, üyelik konusunun görüşülmesinin ertelenmiş olmasından duyduğu üzüntüyü bildirdi, halifelik ve Suudi Bakanı'nın sözleri gibi konuların HAK-İŞ'i ilgilendirmediğini belirtti ve (bu satırların yazarını suçlayarak) şunları ileri sürdü ²⁶⁵: "TÜRK-İŞ'in üyeliğimize ilişkin mektubu HAK-İŞ'e ilişkin gerçekleri temsil etmemektedir ve Sayın Meral'in kendisine duyduğu güveni istismar eden Koç'un kuşkuları ve önsezileri dışında TÜRK-İŞ'in görüşlerini de temsil etmemektedir."

HAK-İŞ'in üyelik başvurusu, ICFTU Yönetim Kurulu'nun Genel Kurul'dan hemen sonra yapılan toplantısında da ele alındı. 24 Haziran 1996 günlü toplantıya Genel Sekreterlik tarafından sunulan raporda, HAK-İŞ'in tüzüğünde yaptığı değişiklikler konusunda bilgi verildi; TÜRK-İŞ, DİSK ve HAK-İŞ arasındaki işbirliğinin yeniden canlandığına dikkat çekildi ve gelişmeler konusunda Yönetim Kurulu'na uygun bir zamanda bilgi verileceği belirtildi ²⁶⁶.

Brüksel Toplantıları

ICFTU Genel Sekreteri Bill Jordan ve ETUC Genel Sekreteri Emilio Gabaglio HAK-İŞ'in üyelik başvurusu konusunda hızlı adımlar atma eğilimine girdiler ve bu konuyu görüşmek üzere Bayram

²⁶³ ICFTU'nun 13.5.1996 gün ve AGS/AS/KB sayılı yazısı.

²⁶⁴ TÜRK-İŞ'in 21.5.1996 gün ve 96-426 sayılı yazısı.

²⁶⁵ HAK-İŞ'in 19.6.1996 günlü yazısı, s.2

²⁶⁶ Genel Sekreterliğin Yönetim Kurulu'na Raporu, 24 Haziran 1996, 108EB/5, s.3.

Meral'i Brüksel'e davet ettiler. Görüşme, 9 Ekim 1996 günü ICFTU Genel Merkezinde gerçekleşti. Bayram Meral, bu toplantıda, HAK-İŞ'in, laiklik ve cumhuriyet kavramlarına sahip çıktığını ve bunları bir sonraki genel kurulunda tüzüğüne ekleyeceğine ilişkin yazılı bir taahhüde bulunması durumunda TÜRK-İŞ'in itirazının geri çekileceğini söyledi. Bu toplantıda, HAK-İŞ'in iktidardaki Refahyol Hükümeti ve Refah Partisi ile olan ilişkileri de ele alındı.

HAK-İŞ ise 31 Ekim 1996 tarihli bir mektupta, ICFTU'nun amaçlarını ve temel değerlerini ve ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında yazıldığı biçimiyle demokrasi, laiklik ve hukuk devleti gibi ilkeleri tümüyle paylaştığını belirtti. ICFTU ve ETUC Genel Sekreterleri, HAK-İŞ yöneticileri ile 20 Kasım 1996 günü üyelik konusunda bir görüşme yaptılar.

ICFTU Genel Sekreterliği tarafından ICFTU Yönetim Kurulu'nun 27-29 Kasım 1996 günleri yaptığı toplantıya sunulan raporunda HAK-İŞ'in üyelik başvurusu konusunda ayrıntılı bir özet ve değerlendirme yer aldı ²⁶⁷.

Bu ayrıntılı raporda önce TÜRK-İŞ'in bu konudaki tavrı özetlendi ve Bayram Meral'le 9 Ekim 1996 günü yapılan görüşme özetlenerek, Bayram Meral'in, HAK-İŞ'in mevcut hükümetten ve iktidardaki Refah Partisi'nden yeterince bağımsız olmadığı görüşünü açıkladığı ifade edildi. Daha sonra, DİSK'in 19 Kasım 1996 tarihli mektubu ele alındı. Bu konuda şunlar belirtildi:

“DİSK ise, 19 Kasım 1996 tarihli mektubunda üyelik konusunda açık bir tavır almadı, HAK-İŞ'in ana tüzüğünün, programının ve günlük faaliyetinin demokrasinin temel ilkelerine ve kurallarına ne ölçüde uygun olduğunun değerlendirilmesini ICFTU'ya bıraktı.”

Genel Sekreterlik raporunda, HAK-İŞ'in Irak'taki sendikalarla ilişki sürdürmesi ve İran'daki İşçiler Evi ile delegasyon değiş-tokuşu yapması belirtildi. HAK-İŞ Genel Başkanı Salim Uslu'nun ise kendilerine yöneltilen eleştirilere yanıt olarak şunları söylediği ifade edildi:

- Türkiye, ekonomik küreselleşmeden etkilenmektedir; HAK-İŞ de bu alanda sendikaların göstereceği tepkinin parçası olmak istemektedir ve bu açıdan ICFTU üyeliği hayati öneme sahiptir.
- Türkiye'nin çevresinde totaliter rejimler vardır, ancak HAK-İŞ Orta Doğu'da tam bir izolasyon içinde faaliyet gösteremez; kendisini, yalnızca Türkiye'de demokrasinin savunulması ve güçlendirilmesi ile sınırlandırılmaz; bölgede sivil toplum geliştirilmelidir.
- HAK-İŞ'in temel çabası, Avrupa ve demokratik dünyayla ilişkilerin güçlendirilmesidir; diğer tarafın sunabileceği hiçbirşey yoktur.
- HAK-İŞ, Türk çalışma mevzuatında ILO Standartları ve ICFTU ilkeleri ile uyumlu değişikliklerin yapılması için çaba göstermektedir.
- HAK-İŞ, geçmişte olduğu gibi, TÜRK-İŞ ve DİSK'le işbirliği yapmaktadır ve diğer iki örgüt gibi, birçok sosyo-ekonomik konuda temel olarak aynı politikayı izlemektedir; örneğin, eylemlerde dayanışma göstermektedir, güncel konularla ilgili ortak çözümler aramaktadır (örneğin, sosyal güvenlik reformu, zorunlu tasarrufların geri ödenmesi, v.b.), hükümete ortak sunuşlarda bulunmaktadır ve diğer ulusal merkezlerle ortak açıklamalar hazırlamaktadır.
- HAK-İŞ, Türkiye'de HAK-İŞ ve ICFTU'nun üyesi diğer iki örgüt arasındaki diyalogun geliştirilmesinin mevcut kuşkuları açıklığa kavuşturmaya ve daha olumlu bir havayı yaratmaya yardımcı olacağı konusunda ICFTU Genel Sekreteri'nin getirdiği öneriyi kabul etmektedir.

Genel Sekreterlik, bu kapsamlı sunuşun ardından, konunun çözümü doğrultusunda olumlu bir gelişmenin olduğunu belirterek, bu konuda hala atılacak adım olduğuna değindi ve 1997 yılında TÜRK-İŞ, DİSK ve HAK-İŞ'in Türkiye'de küreselleşme konusunda ICFTU ve ETUC'la ortak bir sempozyum düzenlemesini önerdi.

²⁶⁷ Genel Sekreterliğin Yönetim Kurulu'na Raporu, 27-29 Kasım 1996, 110EB/5(b) supplement.

Yönetim Kurulu bu raporu kabul etti. Yönetim Kurulu toplantısında söz alan TÜRK-İŞ temsilcisi, ICFTU ve ETUC üyeliği için başvurmuş bulunan KESK'in de bu sempozyuma dahil edilmesini önerdi. Öneri kabul edildi.

Ortak Sempozyum

Sözkonusu sempozyum 28-29 Nisan 1997 günleri Ankara'da toplandı. Sempozyuma ICFTU Genel Sekreteri Bill Jordan ve ETUC Genel Sekreter Yardımcısı Erik Carlslund katıldı. Sempozyum sırasında yapılan görüşmelerde HAK-İŞ'in üyelik başvurusu da değerlendirildi. Sempozyum sonunda yayınlanan bildiri, HAK-İŞ'in tüzüğüne koymamakta ısrar ettiği ana noktaları da içeriyordu. TÜRK-İŞ, DİSK, HAK-İŞ ve KESK Genel Başkanlarının imzalarıyla yayınlanan bildirin konuya ilişkin bölümleri şöyledi:

“Atatürk ilke ve devrimlerini ve insan haklarına dayalı, çağdaş, demokratik ve laik sosyal hukuk devleti anlayışını savunan ve hayata geçirilmesini talep eden ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bütünlüğünü ve bağımsızlığını savunan kuruluşlarımız...”

“Kuruluşlarımız, terör eylemlerini kınarken, faili meçhul cinayetlere ve işkenceye engel olunmasını, bu suçları işleyenlerin bulunup cezalandırılmasını, Güneydoğu sorununun çözümü doğrultusunda ciddi ve kalıcı adımların atılmasını ve Susurluk kazası ile kamuoyunun gündeminde ön sıraya çıkan olayların üzerine cesaretle gidilmesini ve demokratik ve laik cumhuriyeti yoketmeye yönelik örgütlenmelerin engellenmesini ve konuyla ilgili yasaların gerektiği gibi uygulanmasını istemektedir.”

Dört Genel Başkan tarafından imzalanan ortak metne, imza sonrasında, ICFTU Genel Sekreteri B.Jordan'ın isteği üzerine, şu cümle eklendi: “Sendikalar, hep birlikte, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 2. maddesinde yer alan aşağıdaki ilkeleri destekleme ve savunmadaki kararlılıklarını ilan ederler: İnsan hakları, demokrasi, laiklik, sosyal devlet ve hukuğun üstünlüğü.”

ICFTU ve ETUC, ülkemizde kamuoyunda fazla bir etkisi olmayan bu bildiriye de değerlendirerek, HAK-İŞ'in üyelik sürecini hızlandırmaya çalıştı.

HAK-İŞ 21 Temmuz 1997 günü ICFTU Genel Sekreterliğine bir yazı göndererek, gerçekleştirilen sempozyum sonrasında yayınlanan bildirin Türk sendikacılık hareketinin ortak işbirliği ve mücadelesi açısından sağlıklı bir çerçeve oluşturduğuna değindi ve şöyle dedi ²⁶⁸: “Birlikte hazırladığımız ve imzaladığımız bu bildiri, Türk Anayasasının 2. maddesinde yer alan ilkelerin, insan hakları, demokrasi, laiklik, sosyal devlet ve hukuk devleti ilkelerinin korunması ve geliştirilmesi konusundaki mutlak kararlılığımızı göstermektedir. Günümüz Türkiyesinin mevcut koşullarında bu ilkelerin herbiri temel önemdedir ve bunların hiçbiri diğeri için gözardı edilemez. Biz sendikal politikalarımızı ve faaliyetlerimizi bu ilkeler çerçevesinde yürütmekteyiz.”

HAK-İŞ, 23.7.1997 günü ICFTU'ya yazdığı bir yazıda ise laiklik ve cumhuriyet kavramlarına verdiği önemi ve ilk fırsatta bu ilkelerin tüzüğüne konacağını belirtti. Yazının ilgili bölümünün Türkçesi şöyledi ²⁶⁹: “Konfederasyonumuzun savunduğu, politika yaklaşım ve faaliyetlerinde hayata geçirdiği, Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen ülkemizin temel karakteristiği olan ‘insan haklarına, demokrasi, laiklik, sosyal ve hukuk devleti’ ilkelerinin hepsine en yakın fırsatta HAK-İŞ'in tüzüğünde vurgu yapma kararlılığımızdır.”

²⁶⁸ HAK-İŞ'in ICFTU'ya 21.7.1997 günlü yazısı. Yazının İngilizce metni ile HAK-İŞ'ten temin edilen Türkçe metni arasında bazı çeviri farkları vardır. İngilizce metin esas alınmıştır.

²⁶⁹ HAK-İŞ'in 23.7.1997 günlü yazısının Türkçesi. İngilizce ve Türkçe metinler arasında anlam kaymaları vardır.

Üyeliğe Kabul

ICFTU Genel Sekreteri Bill Jordan ve ETUC Genel Sekreteri Emilio Gabaglio TÜRK-İŞ'e yazdıkları 4 Ağustos 1997 tarihli mektupta, HAK-İŞ'in ICFTU'ya yazdığı 21 ve 23 Temmuz 1997 tarihli iki mektuba atıfta bulunarak, "bizim görüşümüze göre, HAK-İŞ bu mektuplarda bizim kendisinden talep etmiş olduğumuz açıklığı sağlamış ve yükümlülüğü üstlenmiştir," dediler ²⁷⁰.

Bu arada TÜRK-İŞ ile HAK-İŞ arasında bazı görüşmeler oldu. HAK-İŞ, ICFTU'ya yazdığı yazı ile üstlendiği yükümlülüğü, 6 Eylül 1997 tarihli bir haber bülteni ile kamuoyuna duyurdu. Bu açıklamanın sonunda şöyle deniliyordu ²⁷¹:

"Genel Başkan Salim Uslu da Jordan'a gönderdiği mektupta... Anayasa'da belirtilen TC devletinin ilkeleri ile HAK-İŞ'in yenilikçi tüzüğüne de dikkat çekerek şunları belirtti:

" 'Türkiye'nin bugün geldiği nokta itibari ile Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen insan hakları, demokrasi, laiklik, sosyal devlet ve hukuk devleti ilkelerinin hiçbirinin diğerine feda edilemeyecek derecede önem arz etmektedir. Biz sendikal faaliyetlerimizi ve politikalarımızı bu çerçevede etrafında kararlılıkla yürütmekteyiz.'

"Uslu, HAK-İŞ'in tüzüğünün amaç ve ilkeleri kısmında insan hakları ve demokrasinin altının çizilmesinin ötesinde, Anayasa ve tabii hukuk kurallarına saygıyı esas alan ifadesi de bu ilkeleri genelde kapsamına rağmen, kararlılığını göstermek ve Konfederasyonun savunduğu, politika yaklaşım ve faaliyetlerinde hayata geçirdiği Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen bu ilkelerin hepsine tüzüğünde ilk fırsatta vurgu yapma kararlılığında, dedi."

TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram MERAL, HAK-İŞ'in bu açıklamasının ardından ICFTU'ya bir yazı göndererek, itirazını geri çektiğini şu şekilde ifade etti ²⁷²:

"Anladığımız kadarıyla, HAK-İŞ böylece laikliğin ve cumhuriyetin korunması amaçlarını bir sonraki genel kurulunda HAK-İŞ tüzüğüne koymaya hiç kuşkuyla yer bırakmayacak biçimde ve açıkça vaad etmektedir ve E.Gabaglio ve B. Jordan da HAK-İŞ'in vaadini yerine getireceğini ve tüzüğünü buna uygun biçimde değiştireceğini garanti etmektedir. Bu koşullar altında, HAK-İŞ'in ICFTU'ya ve ETUC'a üyeliğine olan itirazımızı geri çekiyoruz, bu konuda sizin tutumunuzu destekliyoruz ve umut ediyor ve inanıyoruz ki, HAK-İŞ'in ve KESK'in üyelikleri aynı Yönetim Kurulu toplantısında birlikte ele alınacak ve onaylanacaktır."

B.Meral, bu yazısıyla, KESK'in üyeliğinin önüne çıkarılabilecek çeşitli engelleri de peşinen kaldırmış oluyordu.

HAK-İŞ ve KESK'in üyelik başvuruları ICFTU'nun 17-19 Aralık 1997 günleri yapılan Yönetim Kurulu toplantısında değerlendirildi. ICFTU Genel Sekreterliği'nin Yönetim Kurulu toplantısına sunduğu raporda²⁷³ önce TÜRK-İŞ'in itirazı ele alındı. Daha sonra, DİSK'in bu konudaki tavrı şöyle özetlendi:

"DİSK bu konuda bu kadar katı bir tavır takınmadı; ancak, hemen üyelik konusunda çok hevesli olmamakla birlikte, HAK-İŞ'in tüzüğü, programı ve politikalarıyla ICFTU ve ETUC standartlarına ve ilkelerine ne ölçüde uyduğunu değerlendirmeyi ICFTU ve ETUC yönetim organlarına bıraktı."

²⁷⁰ ICFTU'nun 4.8.1997 günlü yazısı.

²⁷¹ HAK-İŞ Haber Bülteni, 6.9.1997

²⁷² TÜRK-İŞ'in 25.9.1997 gün ve 97.805 sayılı yazısı

²⁷³ Genel Sekreterliğin Yönetim Kurulu'na Raporu, 17-19 Aralık 1997, 111EB/E/5, Appendix 4.

Yazıda, Türkiye’de düzenlenen ortak etkinlikler özetlendikten sonra, TÜRK-İŞ’in itirazının geri alınmasına dikkat çekildi ve HAK-İŞ’e ilişkin bilgiler sunuldu. Son olarak da, Yönetim Kurulu’nun, HAK-İŞ’in üyelik başvurusunu kabul etmesi önerildi.

17 Aralık 1997 günü yapılan toplantıda ise ICFTU Yönetim Kurulu oybirliğiyle HAK-İŞ’i üyeliğe kabul etti. HAK-İŞ’in ETUC’a üyeliği ise, 4 Aralık 1997 günü gerçekleşti. HAK-İŞ, 1999 yılı sonunda yaptığı genel kurulunda anaütüzüğünde gerekli değişikliği yaptı.

12 EYLÜL SONRASINDA İŞÇİ ÇIKARMA YASAĞI

12 Eylül 1980, Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihinde bir dönüm noktasıdır. İşçi sınıfı ve sendikacılık hareketi, daha önceki onyıllarda çeşitli ekonomik, toplumsal ve siyasal güç dengeleri ve mücadeleler sonucunda elde ettiği hak ve özgürlüklerin büyük bir bölümünü önce fiilen, sonra da hukuken elinden kaçırdı ²⁷⁴. Çok sayıda işçi ve memur, Sıkıyönetim Komutanlıkları tarafından işten çıkarıldı. “1402’lik” diye bir kavram doğdu.

Bu uygulamaların üstünden yıllar geçtikten sonra, bu dönemin kayıplarına ilişkin çok yayın çıktı. 1982 yılında yayınlanan **24 Ocak Kararları ve Çalışma Yaşamındaki Gelişmeler (1980-1982)** kitabıyla kayıpları o dönemde dile getirmeye çalışmış biri olarak, bugün, askeri yönetim döneminin olumlu bir uygulamasının incelenmesini de gerekli görüyorum.

Geçmişteki bu uygulama, Türkiye’nin iş güvencesi konusundaki 158 sayılı ILO Sözleşmesini onayladığı ve ancak hükümetlerin iç mevzuatımızı bu uluslararası belgeye uygun hale getirmeme konusunda kararlı davrandığı günümüzde daha da önem kazanmaktadır.

Tüm ülkede 14 Eylül 1980’den 1983 yılı sonuna ve sıkıyönetim uygulanan illerde de 1984 yılı Ekim ayı sonuna kadar süren bu uygulama, geçerli bir nedene dayanmadan işçi çıkarılmasının yasaklanmasıdır. Bu yasak, 158 sayılı ILO Sözleşmesinin öngördüğünden daha da kapsamlı ve geniştir. Geçerli bir nedene dayanmadan işten çıkarılan işçi işe iade edilmektedir. Gerekli izni almadan işten işçi çıkarılan işverenlere de hapis cezası uygulanmaktadır.

Bu arada, dönemin Çalışma Bakanı Prof.Dr.Turhan Esener tarafından hazırlanan iş güvencesi yasa tasarısı da unutulmamalıdır. Tasarı, Sayın Esener’in tüm çabalarına karşın, Bakanlar Kurulu’ndan geçirilememiştir ²⁷⁵.

Bugün birçok insanın anımsamadığı işçi çıkarma yasağı, işçilerin 12 Eylül’e tepkileri değerlendirilirken gözönünde tutulması gereken önemli noktalardan da biridir.

Milli Güvenlik Konseyi, 14.9.1980 tarihindeki 3 numaralı kararıyla, grev ve lokavtı ertelenen işyerlerinde işçi çıkarılmasını kısıtladı. Karar şöyleydi ²⁷⁶:

“1. Tüm grev ve lokavtlar ikinci bir karara kadar ertelenmiştir.

“Grev ve lokavtı ertelenen işyerlerinde; erteleme süresince işçinin kendi isteği, ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan haller ile sağlık sebepleri dışındaki herhangi bir nedenle işçi işten çıkarılmayacaktır...”

Milli Güvenlik Konseyi’nin 15 numaralı bildirisi de şöyleydi:

“3. Tüm grev ve lokavtlar ikinci bir karara kadar ertelenmiştir.

“Grev ve lokavtı ertelenen işyerlerinde; erteleme süresince işçinin kendi isteği, ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan haller ile sağlık sebepleri dışındaki herhangi bir nedenle işçi işten çıkarılmayacaktır.”

Genelkurmay Sıkıyönetim Askeri Hizmetler Koordinasyon Başkanlığı’nın 11 Aralık 1980 tarihli açıklaması ²⁷⁷ ile ilk kez gündeme gelen bu uygulamaya çeşitli açılardan açıklık getirildi:

²⁷⁴ Bu dönemdeki kayıplar için bkz. Y.Koç, **24 Ocak ve Çalışma Yaşamındaki Gelişmeler (1980-1982)**, Yol-İş Fed.Yay., Ankara, 1982, 171 s.; Y.Koç, **Teslimiyetten Mücadeleye TÜRK-İŞ (1980-1992)**, Öteki Yay., Ankara, 1995, s. 32-36.

²⁷⁵ **Cumhuriyet**, 1.11.1984.

²⁷⁶ Kaynak belirtilmeyen tüm alıntılar, belgelerin asıllarından yapılmıştır.

“1. Bazı kamu ve özel işyerlerinde, Konsey karar ve bildirimlerindeki esaslara uyulmayarak işçilerin işlerine son verildiği Sıkıyönetim Komutanlıklarına yapılan sözlü ve yazılı başvurulardan anlaşılmaktadır.

“2. 15 numaralı Milli Güvenlik Konseyi Bildirisiyle düzenlenen işçilerin işlerine son verilmesi işleminde, temel kural işçilerin kendi isteği, ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan halleri ve sağlık sebepleri dışında işten çıkarılmamalarıdır.

“3. Normal emeklilik, belirli süreli hizmet akidlerinin bitişi ve benzeri durumlarla hükümetin tetkikine bağlı işyerlerinin kapanışı da 15 numaralı bildiriye uygun işçi çıkarma nedenleri arasındadır.

“4. Yukarıda açıklanan haller dışında işten çıkarma işlemi yapılmayacak, 12 Eylül 1980 tarihinden sonra bu koşullara uymayan işten çıkarılmış işçiler talepleri halinde işlerine geri alınacaklardır.

“5. Ancak genel güvenlik, asayiş, kamu ve iş düzeni açısından çalışmalarını sakıncalı görülenlerle hizmetleri yararlı olmayan işçilerin işlerine son verilmesi, işverenlerin durumu delilleriyle birlikte Sıkıyönetim Komutanlıklarına bildirmeleri ve alacakları cevaba göre olacaktır.

“6. Yukarıdaki esaslara riayet etmeyen işverenler hakkında Sıkıyönetim Komutanlıklarınca 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasasına göre işlem yapılacaktır.”

Bu arada, işverenler, İş Yasası'nın 16. ve 17. maddelerini kullanmaya başladılar ²⁷⁸. İşçiler üzerinde istifa baskısı da arttı. Ancak bazı durumlarda, bu uygulamaya başvuran işverenler tutuklandı. Örneğin, Aydın Tekstil Fabrikası Yönetim Kurulu Başkanı Mevlüt Şahinci ve Genel Müdür Örsdemir Balkan, 1981 yılının ilk aylarında 150 dolayında işçiyi baskı kullanarak işyerinden istifa ettirdiler. İşçilerin 50'si bu kişileri Ege Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı'na şikayet etti. Askeri savcılık dava açtı. Bu iki kişi tutuklandı ²⁷⁹. İzmit'te Türk Pirelli Fabrikası'nda çalışan 52 işçi, 1981 yılı Nisan ayı başlarında, fabrika yöneticilerinin istifa etmeleri yolundaki baskılarıyla karşılaştılar. İşçiler durumu Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne bildirdiler. Bunun üzerine işçiler işten çıkarıldı. İşten çıkarılan işçiler Sıkıyönetim Komutanlığı'na ve Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne başvurdu. Bölge Çalışma Müdürlüğü müfettişlerinin yaptığı inceleme sonucunda, 52 işçi işe döndürüldü. Ayrıca, işçilerin haksız yere işten çıkarılmasından sorumlu görülen Fabrika İmalat Müdürü Erkut Şendil, İmalat Müdür Muavini Murat Türkan ve Personel Şefi Muhittin Kızılar de Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından gözaltına alındı ²⁸⁰.

Genelkurmay Başkanlığı'nın 25.2.1981 gün ve AD.MÜŞ.7130/131-81 sayılı emri ile işçi çıkarma yasağının fiili kapsamı genişletildi. Grevlerin ertelenmesi durumunda uygulanan yeni düzenleme, grev yasağı kapsamı olarak yorumlanarak, tüm işyerlerini içerecek biçimde yaygınlaştırıldı. Günün koşullarında hiçbir hukukçu, grevin ertelendiği işyerlerinin grevlerin yasaklandığı işyeri anlamına gelmediğini ileri süremedi. İlgili emir şöyleydi:

“1. M.G.K.'nin 15 numaralı bildirisinde ‘tüm grev ve lokavtlar ikinci bir karara kadar ertelenmiştir,’ denildiğine göre, bu bildiri yürürlükten kaldırılıncaya kadar işyerlerinde grev ve lokavt uygulamasına olanak yoktur. Bildiri ile sadece o tarihte grev ve lokavt ilan edilen işyerleri kastedilmemiş, tüm işyerlerinde grev ve lokavta gidilemeyeceği

²⁷⁷ Bu yıllarda bu nitelikteki açıklamalar, gereğinin yapılması için, tüm sendikalara gönderiliyordu. 1982 yılında TÜRK-İŞ Genel Eğitim Sekreteri olan Kaya Özdemir, işçi çıkarmanın yasaklanması konusunda şunları söylüyordu: “12 Eylül'den sonra bazı işkollarında işçi çıkarmalarının yoğunlaşması üzerine, TÜRK-İŞ olarak, konuyu bir taraftan kamuoyuna intikal ettirirken, diğer taraftan MGK ve ilgili makamlara götürmüştük. Haklılığımız kabul edilmiş olacak ki, MGK'nin direktifi ile Askeri Hizmetler Sıkıyönetim Koordinasyon Kurulu Başkanlığı işçilerin işten çıkarılmalarını engelleyici hükümler getirdi.” (Yankı, 7.2.1982.)

²⁷⁸ Cumhuriyet, 19.12.1980.

²⁷⁹ Cumhuriyet, 28.4.1981.

²⁸⁰ Cumhuriyet, 14.5.1981.

ifade edilmek istenilmiştir. Bu nedenle, bildiri kapsamı dışında kalan hiç bir işyeri bulunmamaktadır.

“2. Grev ve lokavt ertelenen işyerlerinde işçilerin hangi nedenlerle işten çıkarılabilecekleri aynı bildiri ile;

- (a) İşçinin kendi isteği,
- (b) Ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan haller,
- (c) Sağlık nedenlerine inhisar ettirilmiştir.

“3. Sıkıyönetim Askeri Hizmetler Koordinasyon Başkanlığı'nın konuya ilişkin bildirimlerinde;

- (a) Normal emeklilik,
- (b) Belirli süreli hizmet akidlerinin bitişi ve benzeri durumlar,
 - (c) Hükümetin tetkikine bağlı işyerlerinin kapanışı
- (i) Genel güvenlik, asayiş, kamu ve iş düzeni açısından çalışmaları sakıncalı görülenlerle,
 - (ii) Hizmetleri yararlı olmayan işçilerin, işlerine son verebilecekleri açıklanmıştır.

“4. Bir başvuru üzerine, Çalışma Bakanlığı'na yazılan ilgi (a) yazıda, işyerinin daraltılması, ekonomik zorunluluklar sonucu işçi miktarının azaltılması veya işin niteliğinin değiştirilmesi gibi nedenlerle işçi çıkarmanın, işverenlerin durumu delilleri ile birlikte Sıkıyönetim Komutanlıklarına bildirmeleri şartı ile ve alacakları cevaba göre, mümkün olabileceği belirtilmiştir.

“5. Bu durum karşısında;

- a. İşçi çıkarmanın yukarıda açıklanan kayıt ve şartlarla mümkün olabileceği, bunun dışında işçi çıkarılmıyacağı,
- b. Bu haller dışında işçi çıkaran ilgililer hakkında, bildirilere aykırı davranmak suçundan soruşturma açılması gerektiği düşünülmektedir.”

Genelkurmay Başkanlığı 17.6.1981 tarihinde Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, Adalet Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı ve Sıkıyönetim Komutanlıklarına yazdığı AD.MÜŞ.2723-81/Huk.İş. sayılı yazısında, işten çıkarma istisnalarının genişletilmesi konusunda görüş istedi ²⁸¹. Bu yazıda şöyle deniliyordu:

“Ayrıca, işçilerin işten çıkartılması konusunda ilgi (I) Bildiri, ilgi (j) Karar ve ilgi (o) emir esasları dairesinde uygulamaya devam edilmekle birlikte, talep ve pazarlama imkanlarının kısıtlılığı yüzünden stokların had safhaya ulaşmış olması gibi nedenler ile, işyerini ciddi ekonomik güçlüklerle maruz bıraktığı delillerle sabit olan diğer nedenlerin, işçilerin işten çıkartılması nedenleri arasına alınıp alınmaması veya bu durumda olan teşebbüs sahiplerinin işçilere belli sürelerle ücretsiz izin verip verememesi,

“hususları ile önemli görülen diğer sorunlara ilişkin görüş ve önerilerin 15 Temmuz 1981 tarihine kadar Genelkurmay Başkanlığına gönderilmesini arz ederim.”

Genelkurmay Başkanlığı, 7 Eylül 1981 tarihli “Sendikal Çalışmaların Sınırlarının Yeniden Belirlenmesine İlişkin Yazısı”nda (No.AD.MÜŞ:2723-81/Huk.İş.) ²⁸² “ekonomik zorlukları bulunan işyerleri ile ilgili yasal düzenlemelere ait çalışmalar başlatılmış olup halen devam etmektedir,” deniliyordu.

²⁸¹ Bu yazı, TÜRK-İŞ'in 13.8.1981 gün ve 81-2490-29 sayılı yazısıyla tüm Genel Başkanlıklara bilgi için gönderildi (s.8).

²⁸² Bu yazı, TÜRK-İŞ'in 16.12.1981 gün ve 81-3666/29 sayılı yazısıyla tüm Genel Başkanlıklara gönderildi (s.10).

Bu arada, geçici işçilerin işten çıkarılıp çıkarılmayacağı sorunu ortaya çıktı. Ege Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 21.8.1981 tarihli yazısında bu sorun şöyle ele alınıyordu:

“Geçici işçilerin işe alınmaları ve iş bitiminde işten çıkarılmaları, ilgi (a) Bildiri ve Karar, (b) açıklama ve (c) emir kapsamına girmemekte olup, bu işçilerin işe alınmaları ve işten çıkarılmaları konularında Komutanlığın izni gerekmemektedir.

“Bu itibarla, geçici işçilerin, işe alınmaları ve işten çıkarılmalarının iş mevzuatı ve toplu iş sözleşmesi hükümlerine uygun olarak çalışma şartları ve iş sürelerini belirleyen işçi ve işveren arasında yapılacak iş sözleşmesi esaslarına göre yapılmasını, bu konuda Komutanlığa müracaat edilmemesini rica ederim.”

Bu arada gerekli izni almadan işçi çıkaran bazı işverenler çeşitli sorunlarla karşılaşmaya başladılar.

12 Eylül darbesinin ardından İzmir Belediye Başkanlığına Cahit Günay atanmıştı. Cahit Günay, göreve gelmesinden sonra bir komisyon kurarak işçilerin durumunu incelemiş ve 12 Eylül öncesindeki olaylara karıştıkları iddiasıyla 300 işçiyi tazminatları ödenerek işten çıkarmıştı. İşçilerin yaptığı başvuru üzerine durum Ege Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından incelendi. 300 işçinin hiçbirinin siyasi olaylara karışmadığı; yalnızca 3'ünün diğer suçlardan dolayı hüküm giymiş olduğu belirlendi. Bunun üzerine 297 işçi, almış oldukları tazminatı geri ödemek koşuluyla, yeniden işbaşı yaptı 283.

Bu arada gerekli iznin alınarak işçilerin işten çıkarıldığı durumlar da vardı. Örneğin, Bursa'daki Oyak-Renault Fabrikası, piyasa koşullarındaki olumsuz gelişmeleri gerekçe göstererek işçi çıkartma izni istedi. Gereken izin verildi ve 677 işçi işten çıkarıldı 284. Buna karşılık, TOFAŞ Otomobil Fabrikası, 360 işçinin çıkarılması için izin istemesine karşın, izin alamadı 285.

İşverenler bu uygulamalardan yakınmaya başladılar. Örneğin İstanbul Sanayi Odası Başkanı Şaban Çavuşoğlu, 1981 yılı Haziran ayı ortalarında yaptığı bir açıklamada şunları söyledi: “İşyerlerinden işçi çıkarılmaması kararını ters görmekteyim. İşçi çıkarmama serbest ekonomi kurallarına ters düşen bir uygulamadır; bu bir nevi özel kesim KİT'leri oluşturmaktadır.” 286 Başbakan Yardımcısı Turgut Özal ise, 1981 yılı Ağustos ayı sonlarında yaptığı bir açıklamada, işçi çıkarmanın artık serbest bırakılması gerektiğini savunuyordu 287.

Haksız yere işten çıkarılan işçilerin işyerine dönmelerine ilişkin bir örnek Konya Karaman'da yaşandı. 1981 yılı Eylül ayında özel sektöre ait bir işyerinde işten çıkarılan 11 işçi, Sıkıyönetim Komutanlığı'na başvurdu. Çalışma Bölge Müdürlüğü'nün yaptığı incelemede işçilerin itirazlarının yerinde olduğu belirlendi. Bunun üzerine işçilere Kasım ayı sonlarında işbaşı yaptırıldı 288.

Uşak YSE İl Müdürlüğünde çalışan bir işçi geçmişte gözetim altına alınmıştı. Ancak YSE İl Müdürü, serbest bırakılan işçinin işe başlamasına 1981 yılında engel oldu ve hizmet akdini feshetti. Bu uygulamadan zarar gören işçi, Ege Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'na başvurdu. Sıkıyönetim Komutanlığı 1 No.lu Askeri Mahkemesi YSE İl Müdürü'nü suçlu buldu 289.

283 **Günaydın**, 13.7.1981.

284 **Cumhuriyet**, 28.6.1981.

285 **Günaydın**, 16.6.1981.

286 **Milliyet**, 16.6.1981.

287 **Cumhuriyet**, 31.8.1981.

288 **Milliyet**, 1.12.1981.

289 **Cumhuriyet**, 19.9.1981.

İzmir'deki Pamuk Mensucat Fabrikası'ndan 400 işçi 1981 yılı sonlarında işten çıkarıldı. İşçilerin yaptığı başvuru üzerine durum Bölge Çalışma Müdürlüğü tarafından incelendi. Bölge Çalışma Müdürlüğü, 27 Kasım 1981 tarihli raporunda, işçi çıkarmanın Milli Güvenlik Konseyi'nin 3 No.lu bildirisine aykırı olduğu kararına vardı ve işçilerin yeniden işbaşı yaptırılmalarını istedi ²⁹⁰. Aynı günlerde Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, MGK bildirisine aykırı olarak işten işçi çıkaran Celalettin Düzgün ve arkadaşları, Cevdet Kargülle, Hüsnü Demirkan, Galip Bülent Çoker, Gültekin İşler, A.Vahit Başgöz, Ali Seyfioğlu, İlhan Ergün, R.Kapıcıoğlu, Fahrettin Tekinalp ve ayrıca Grand Otel, Balin Otel ve Elize Pavyon işverenleri hakkında soruşturma açtı ²⁹¹.

Genelkurmay Başkanlığı'nın 8.2.1982 gün ve AD.MÜŞ:2983-2723-80/Huk.İş. sayısı yazısı ile, o tarihe kadarki uygulamalar ışığında, işten çıkarmaya ilişkin kurallar şöyle özetleniyordu :

“1. İşyerlerinde işçilerin işten çıkarılmaları ilgi (a, b ve d) ile düzenlenmiş olup, ilgi (d) bildiriden bir suret gönderilmiştir.

“2. Anılan düzenlemelerin incelenmesinden anlaşılacağı üzere; işçilerin kendi isteği, ahlak ve iyiniyet kurallarına uymayan halleri, sağlık sebepleri, normal emeklilik, belirli süreli hizmet akitlerinin bitişi ve benzeri durumlarla, hükümetin tetkikine bağlı işyerlerinin kapanışı gibi nedenlerle işten çıkarılmalarında, Sıkıyönetim Komutanlıklarının tasvibinin alınmasına gerek bulunmamaktadır.Fakat müracaat üzerine, bir işçinin bu nedenlere uygun olarak işten çıkarılıp çıkarılmadığı hususunun Sıkıyönetim Komutanlıklarınca araştırılması ve aykırı davranışları görülen işverenler hakkında yasal işlem yapılması doğaldır.

“3. Ancak genel güvenlik, asayiş, kamu ve iş düzeni açısından çalışmalarını sakıncalı görülenlerle hizmetleri yararlı olmayan işçilerin işlerine son verilmesi, işverenlerin durumu delilleriyle birlikte Sıkıyönetim Komutanlıklarına bildirmeleri ve alacakları cevaba göre mümkün olabilecektir.

“4. Yukarıda açıklanan düzenlemeler dışında ve ilgi (c) ekinde belirtildiği şekilde herhangi bir düzenleme yapılmamış, ilgi (e) ile işçi-işveren ilişkileri açıklığa kavuşturulmuştur.

“5. Sıkıyönetim Komutanlıklarının onayına tabi işten çıkarmalarda, işlem Sıkıyönetim Komutanınca onaylanıncaya kadar işten çıkarılması istenilen işçinin ‘ücretli izinli’ sayılması uygun mütalaa edilmektedir.”

Genelkurmay Başkanlığı 21 Mayıs 1982 günü Çalışma Bakanlığı'na gönderdiği bir yazı ile, işçi çıkarma konusundaki düzenlemeleri özetledi ve konuya daha da açıklık getirdi ²⁹²:

“(1) Milli Güvenlik Konseyinin 3 numaralı Kararı ve 15 numaralı Bildirisi ile tüm grev ve lokavtlar 2nci bir karara kadar ertelenmiş ve grev ve lokavtı ertelenen işyerlerinde; erteleme süresince işçinin kendi isteği, ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan haller ile sağlık sebepleri dışındaki herhangi bir nedenle işten çıkarılması yasaklanmıştır. İlgi (a) (Genelkurmay Başkanlığı'nın 11.12.1980 günlü yazısı) ile konuya açıklık getirilerek; normal emeklilik, belirli süreli hizmet akitlerinin bitişi ve benzeri durumlar ile hükümetin tetkikine bağlı işyerlerinin kapanışı gibi hallerin de 3 numaralı Karar ve 15 numaralı Bildiriye uygun işten çıkarmalar olduğu vurgulanmış, genel güvenlik, asayiş, kamu ve iş düzeni açısından çalışmalarını sakıncalı görülenlerle, hizmetleri yararlı olmayan işçilerin işlerine son verilmesi için, işverenin durumu delilleriyle birlikte Sıkıyönetim Komutanlıklarını bildirmeleri ve alacakları cevaba göre işlem yapmaları duyurulmuştur.

“(2) Bu düzenlemelere rağmen, konu ile ilgili başvurular devam edegelmiş ve bir başvuru üzerine Çalışma Bakanlığı'na yazılan ilgi (b) yazıda (Genelkurmay

²⁹⁰ Cumhuriyet, 14.12.1981.

²⁹¹ Cumhuriyet, 2.10.1981.

²⁹² Genelkurmay Başkanlığı'nın 21.5.1982 gün ve Ad.Müş.2723-81/Huk.İş.sayılı yazısı.

Başkanlığı'nın 18.2.1981 günlü yazısı); işyerinin daraltılması, ekonomik zorunluluklar sonucu işçi miktarının azaltılması veya işin niteliğinin değiştirilmesi gibi nedenlerle işçi çıkarmanın, işverenlerin durumu delilleriyle birlikte Sıkıyönetim Komutanlıklarına bildirmeleri şartıyla ve alacakları cevaba göre mümkün olabileceğinin düşünüldüğü belirtilmiştir.

“(3) İşçi-işveren ilişkileri, ilgi (c) (Genelkurmay Başkanlığı'nın 7.9.1981 günlü yazısı) ile açıklığa kavuşturulmuş ve bunun 7-1 maddesinde ‘...yargı organlarına başvurmak hakkı saklı kalmak koşuluyla, toplu iş sözleşmeleri veya kanunla düzenlenen çalışma şartlarının tek taraflı olarak ihlal edildiği konusundaki şikayetler, bundan böyle yetkili sendika veya işçiler tarafından yazılı olarak işyerinin bağlı bulunduğu bölge çalışma müdürlüğüne yapılacak ve bu şikayetler iş müfettişleri tarafından en kısa zamanda incelenerek sonucu Çalışma Bakanlığına gönderilecek, Bakanlık gerekli değerlendirmeyi yaptıktan sonra görüşünü ilgili Sıkıyönetim komutanlığına bildirecektir,’ denilmek suretiyle şikayetlerin incelenmesi hususunda prosedür tesbit edilmiştir.

“(4) Başbakanlığın ilgi (e) yazısı (Başbakanlığın 14.1.1982 günlü yazısı) üzerine, ilgili (f) (Genelkurmay Başkanlığı'nın 8.2.1982 günlü yazısı); işçilerin kendi isteği, ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan halleri, sağlık nedenleri, normal emeklilik, belirli süreli hizmet akitlerinin bitişi ve benzeri durumlarla, hükümetin tetkikine bağlı işyerlerinin kapanışı gibi nedenlerle işten çıkarılmalarında Sıkıyönetim Komutanlıklarının onayının alınmasına gerek bulunmadığı, fakat müracaat üzerine bir işçinin bu nedenlere uygun olarak işten çıkarılıp çıkarılmadığı hususunun Sıkıyönetim Komutanlıklarınca araştırılması ve aykırı davranışları görülen işverenler hakkında yasal işlem yapılmasının doğal olduğu, ancak genel güvenlik, asayiş, kamu ve iş düzeni açısından çalışmalarını sakıncalı görülenlerle, hizmetleri yararlı olmayan işçilerin işine son verilmesinin, işverenlerin durumu delilleriyle birlikte Sıkıyönetim Komutanlıkları bildirmeleri ve alacakları cevaba göre mümkün olabileceği, Sıkıyönetim Komutanlıklarının onayına tabi işten çıkarmalarda, işlem Sıkıyönetim Komutanınca onaylanıncaya kadar işten çıkarılması istenen işçinin ‘ücretli izinli’ sayılmasının uygun mütalaa edildiği belirtilmiştir. Bu yazıda ilgi c’de bir değişiklik yapılmadığı ve 4. Maddesinde ilgi c’ye atıfta bulunulduğu halde Çalışma Bakanlığı'nın ilgi c'nin 7-1 maddesi gereğince görüş bildirmede Sıkıyönetim Komutanlıklarının müracaatlarından anlaşılmaktadır.

“(5) Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi konunun, yapılan muhtelif düzenlemeler ve yazışmalarla berraklığını kaybettiği, farklı uygulamalara ve kamuoyunda tartışmalara neden olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle M.G.Kon.Genel Sekreterliği'nin ilgili (h) (M.G.Kon.Genel Sekreterliğinin 11 Mayıs 1982 günlü yazısı), Çalışma Bakanlığı'nın ilgi (I) (Çalışma Bakanlığının 13 Mayıs 1982 günlü yazısı), M.S.B.'nin ilgi (j) (M.S.B.'nin 14 Mayıs 1982 günlü yazısı) görüşleri de nazara alınarak, işçilerin işten çıkarılmalarında yargı organlarına başvurma yolu açık olmak üzere bundan böyle aşağıda belirtildiği şekilde uygulama yapılması uygun görülmüştür.

(a) İşçinin kendi isteği, ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan haller, sağlık sebepleri, normal emeklilik ve belirli süreli hizmet akitlerinin bitişi nedenleriyle iş akdinin sona ermesi veya feshi hallerinde Sıkıyönetim Komutanlıklarına başvurulmayacaktır. Ancak yukarıda sayılan nedenlerden biri ile iş akdi sona eren veya fesh edilen işçi bu işlemin Milli Güvenlik Konseyi'nin 3 numaralı Kararı ve 15 numaralı Bildirisine aykırı olduğunu iddia ederek şikayette bulunursa, Sıkıyönetim Komutanlığınca işveren hakkında 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununa 2474 sayılı Kanunla eklenen Ek Geçici 3üncü madde uyarınca işlem yapılabilmesi için, bu şikayetler işten çıkarılan işçi veya yetkili sendika tarafından yazılı olarak işyerinin bağlı bulunduğu bölge çalışma müdürlüğüne ve Sıkıyönetim Komutanlığına yapılacak, bölge çalışma müdürlüğüne sağlanacak iş müfettişlerince şikayet konusu kısa zamanda incelenerek sonucu Sıkıyönetim Komutanlığına bildirilecektir.

(b) Genel güvenlik, asayiş, kamu ve iş düzeni açısından çalışmalarını sakıncalı görülen işçilerin işlerine son verilebilmesi, işverenlerin durumu delilleriyle birlikte Sıkıyönetim Komutanlıklarına bildirmeleri ve alacakları cevaba göre mümkün olabileceğinden; işverenler bu fıkrada belirtilen nedenlerle işlerine son verilmesini istedikleri işçilerle ilgili istemlerini, delilleriyle birlikte ilgili Sıkıyönetim Komutanlığına ve bölge çalışma müdürlüğüne bildireceklerdir. Bu istem, bölge çalışma müdürlüğüne sağlanacak iş müfettişleri tarafından kısa zamanda incelenerek sonucu Sıkıyönetim Komutanlığına iletilecek, Sıkıyönetim Komutanlığı da bu konudaki kararını işverene bildirecektir. İşveren, Sıkıyönetim Komutanlığının kararı üzerine ve karar doğrultusunda işlem yapacak, keyfiyeti işyerinde de ilan edecektir.

(c) Hizmetleri yararlı olmayan işçilerin işlerine son verilmesi, ekonomik zorunluluklar sonucu işçi miktarının azaltılması veya işyerinin kapatılması nedeniyle işçi çıkarılabilmesi için, işverenler durumu delilleriyle birlikte;

(i) Bölge çalışma müdürlüğü ile işyerinin bulunduğu il valiliğine ve o bölgedeki Sıkıyönetim komutanlığına bildireceklerdir.

(ii) İlgili valilikçe, işverenin bu talebini incelemek üzere;

- (a) İşyerinin bulunduğu ildeki vali muavini veya hukuk işleri müdürü,
- (b) Sanayi bölge müdürü veya sanayi müdürü bulunmadığı takdirde sanayi irtibat memuru,
- (c) İşyerinin bulunduğu yerde varsa, bölge çalışma müdürü veya İş ve İşçi Bulma Kurumu müdürü,
- (d) Bir iş müfettişi,
- (e) İşveren temsilcisi (İşveren Konfederasyonuna bağlı bir işveren, bulunmadığı takdirde Sanayi ve Ticaret Odalarından bir temsilci),
- (f) İşçi temsilcisi (faaliyeti serbest olan sendikalarda işyerindeki sendika baş temsilcisi, faaliyeti yasaklanmış olan sendikalara mensup işçilerle ilgili olarak işyerinde ücret ve kıdemi en yüksek olan bir işçi) den oluşacak bir kurul teşkil edilecektir.

Bu kurula, gerek gördüğünde Sıkıyönetim Komutanları da bir üye verebileceği gibi, mali

konuları incelemek üzere vali tarafından bir yetkili de kurula dahil edilebilir.

Bu kurul zaruret halinde veya işin mahiyetine göre en az 5 kişiden teşekkül ettirilebilir.

(iii) Vali muavininin veya hukuk işleri müdürünün başkanlığındaki bu kurul, işverenin talebinin haklı olup olmadığını inceliyerek (talebin haklılığına kanaat getirmesi halinde kaç işçinin işten çıkarılması gerektiğini de belirten) raporundan bir suretini Çalışma Bakanlığına, bir suretini de ilgili Sıkıyönetim Komutanlığına gönderecektir.

(iv) Çalışma Bakanlığı işverenin istemi ile yetkili kurulca hazırlanan raporu inceleyerek, işçilerin işten çıkarılması gerekip gerekmediği, gerekiyorsa ne miktarda çıkarılabileceğini içeren görüşünü ilgili Sıkıyönetim Komutanlığına bildirecektir.

(v) Sıkıyönetim Komutanlığı, işverenin talebi, kurulun raporu ve Çalışma Bakanlığı'nın görüşünü birlikte değerlendirecek, kesin kararını Çalışma Bakanlığı ile işverene bildirecektir.

(vi) İşveren Sıkıyönetim Komutanlığının kararı üzerine ve karar doğrultusunda işlem yapacak, keyfiyeti işyerinde de ilan edecektir.

”(6) 5nci maddenin b ve c fıkralarındaki işlemler Sıkıyönetim Komutanlığınca sonuçlandırılıncaya kadar, işçilerin hizmet akitleri feshedilmeyecek ve işçi haklarında bir kısıtlama yapılmayacaktır.

“(7) Sıkıyönetim Komutanlıklarına, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun tanıdığı yetkilerin mahfuz olduğu açıktır.”

1982 Temmuz ayında yayınlanan bir habere göre, 1982 yılının ilk altı ayında yaklaşık 180 işyeri, işçi çıkarmak amacıyla gerekli izin için yetkililere başvurdu ve bunlardan 94'üne izin verildi. Yapılan açıklamaya göre, işçi çıkarmak için başvuruların büyük bir bölümü, bunalım içindeki inşaat sektörüne girdi üretenlerdi. Bu dönemde işçi çıkarmak için gerekli formalitelerin tamamlanması yaklaşık 4 ay alıyordu ²⁹³.

Sıkıyönetim Komutanlıkları emri ile işten çıkarılan işçilerin tazminatlarının ödenmesi de uygun görüldü. Bu konuda, Ege Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 12.8.1982 tarihli yazısı şöyleydi:

“Sıkıyönetim Komutanlığı emri ile genel güvenlik, asayiş, kamu ve iş düzeni açısından işlerine son verilen işçilere iş akitlerinin feshinde 1475 sayılı İş Yasası'nın 13 ve 14üncü maddelerine göre 'ihbar' ve 'kıdem' tazminatları ödenecektir.”

Ege Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 8 Ekim 1982 günlü yazısında ²⁹⁴, Genelkurmay Başkanlığı'nın 21 Mayıs 1982 günlü yazısında yer alan düzenlemenin askeri işyerlerinde uygulanması ele alınıyordu. Bu yazıya göre, askeri işyerlerinde işçilerin işten çıkarılmasında, “Bölge Çalışma Müdürlüklerine yapılan şikayet konuları, Bölge Çalışma Müdürlüklerince Milli Savunma Bakanlığı'na intikal ettirilecektir; Milli Savunma Bakanlığınca sağlanacak Askeri İş Müfettişleri şikayet konularını kısa zamanda inceleyerek sonucu EGE Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığına bildirecektir.” Ayrıca, “hizmetleri yararlı olmayan işçilerin işlerine son verilmesi, ekonomik zorunluluklar sonucu işçi miktarının azaltılması veya işyerinin kapatılması” nedenleriyle işçi çıkarılmayacaktır.

Milli Güvenlik Konseyi, 8 Aralık 1982 günlü Resmi Gazete'de yayınlanan 72 numaralı aşağıdaki kararıyla bu konudaki kuşakları giderdi, uygulamayı daha da oturttu:

“1. Grev ve lokavtın ertelenmesi ile işçilerin, hangi şartlar altında işlerinden çıkartılabileceklerine dair, Milli Güvenlik Konseyinin 3 numaralı Kararı ve 15 numaralı Bildirisi, bir kısım ilgililerce yanlış yorumlanarak, uygulamanın sadece zikredilen karar ve bildirin yayımlandığı tarihte grev ve lokavt durumunda bulunan işyerlerine inhisar ettirildiği vaki müracaatlardan anlaşılmaktadır.

“2. Milli Güvenlik Konseyinin 3 Nolu Kararı ile 15 Nolu Bildirisi; 12 Eylül 1980 tarihinden bu yana mevcut olan ve bu Kararın yayımından sonra açılan tüm işyerlerinde, grev ve lokavt ertelenmesinin yapıp yapılmadığına bakılmaksızın:

a. İşçinin kendisinin istekte bulunması, ahlak ve iyi niyet kurallarına uymaması, sağlık durumu, normal emeklilik, belirli süreli hizmet akidlerinin sona ermesi ile genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeni açısından çalışmasının sakıncalı görülmesi ve hizmetlerinde yararlı olmaması ve benzeri haller dışında hiç bir işçinin işine son verilemeyeceğini,

b. Ekonomik zorunluluk dolayısıyla kapanan veya işçi azaltmak isteğinde bulunan işyerlerinde ise ancak Hükümetin incelemesi üzerine, ilgili makamların vereceği müsaade ile işçi çıkartılabileceğini amir bulunmaktadır.

“3. İkinci maddede belirtilen esasların nasıl uygulanacağı Hükümetçe yayımlanan genelgelerde açıklanmıştır.”

Ancak bu ara bazı işverenler, toplu iş sözleşmelerindeki bazı açıkları kullanarak, izin almaksızın işçi çıkartma yoluna gitmeye başladılar. Genelkurmay Başkanlığı, 23 Şubat 1983 tarihinde

²⁹³ Dünya, 3.7.1982.

²⁹⁴ Ege Ordu ve İzmir-Manisa-Aydın-Uşak-Denizli-Muğla-Antalya-Balıkesir İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 8.10.1982 gün ve 7130-1586-82/SYNT.SVL.İŞL.(1.KS.) sayılı yazısı.

Başbakanlık, Çalışma Bakanlığı ve Sıkıyönetim Komutanlıklarına aşağıdaki yazıyı göndererek bu duruma engel oldu ²⁹⁵:

“Yüksek Hakem Kurulu’nca yeniden yürürlüğe konulan toplu sözleşmelerde ‘işçilerin aynı işverene bağlı ve belediye hudutları dışındaki işyerlerine nakledilmelerine rıza göstermemeleri halinde iş akitleri işverence bildirimli olarak feshedilir’ şeklinde hükme yer verdiği için konunun açıklığa kavuşturulması istenilmiştir...

“Milli Güvenlik Konseyince işçilerin işten çıkarılmalarına ilişkin olarak yapılmış olan düzenleme geçici döneme ait özel bir düzenlemedir ve Milli Güvenlik Konseyi’nin konu ile ilgili karar ve bildirimleri kaldırılmadığı sürece öncelikle uygulanacağı açıktır. Bu bakımdan toplu iş sözleşmelerinde yer almış olmasına rağmen, işçilerin aynı işverene bağlı ve belediye hudutları dışındaki başka bir işyerine nakledilmeye rıza göstermemeleri halinde işten çıkarılmaları mümkün görülmemektedir.

“Toplu iş sözleşmelerindeki anılan hükmün, bu yoldan faydalanmak suretiyle işçilerin işten çıkarılmalarında kullanılmasına veya aynı işverene bağlı ve belediye hudutları içindeki işyerleri arasında işçi nakillerinin kötüye kullanılmasına izin verilmesi halinde Milli Güvenlik Konseyi’nin iradesi dolaylı yoldan bertaraf edilmiş olacağı cihetle:

(a) İşçilerin aynı işverene bağlı ve belediye hudutları dışındaki başka bir işyerine nakledilmelerine ilişkin işlemlerin yukarıda varılan sonuç doğrultusunda,

(b) İşçilerin aynı işverene bağlı ve belediye hudutları içindeki başka bir işyerine nakledilmelerine ilişkin işlemlerde, şubesi bulunmayan belediyelere nazaran şubeleri bulunan belediyelerin farklı mütalaa edilmesini ve şubesi bulunan belediyelerdeki işçi nakillerinin kötüye kullanılmak suretiyle, işçilerin işten ayrılmaları mecburiyetinde bırakılmalarını önlemek amacıyla, ilgililerin başvurusu üzerine, Sıkıyönetim Komutanlıklarınca gerek görülecek incelemelerin teşkil edilecek kurulca veya takdir edilecek diğer bir suretle yaptırılması ve gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.”

Başbakanlık tarafından 6.7.1983 günü İçişleri Bakanlığı’na gönderilen yazı ²⁹⁶ da uygulamaya açıklık getirmeyi amaçlıyordu. Yazı şöyleydi:

“(a) İşçinin isteği, ahlak ve iyiniyet kurallarına uymayan haller, sağlık sebepleri, normal emeklilik ve belirli süreli hizmet akitlerinin bitişi nedeniyle iş aktinin sona ermesi veya feshi hallerinde Sıkıyönetim Komutanlıklarına başvurulmayacaktır.

(b) (Yukarıda sayılan nedenlerden biri ile iş akti sona eren veya fesh edilen işçi, bu işlemin Milli Güvenlik Konseyininin 3 numaralı kararı ve 15 numaralı bildirisine aykırı olduğunu iddia ederek şikayette bulunursa, bu şikayetler işten çıkarılan işçi veya yetkili sendika tarafından yazılı olarak işyerininin bağlı bulunduğu Bölge Çalışma Müdürlüğü’ne ve Sıkıyönetim Komutanlığına yapılacak, Bölge Çalışma Müdürlüğü’nce sağlanacak iş müfettişlerince şikayet konusu kısa zamanda incelenerek sonucu Sıkıyönetim Komutanlığına bildirilecektir.

(c) Genel güvenlik, asayiş, kamu ve iş düzeni açısından çalışmalarını sakıncalı görülen işçilerin işlerine son verilebilmesi için, işverenler, işlerine son verilmesini istedikleri işçilerle ilgili istemlerini, delilleriyle birlikte ilgili Sıkıyönetim Komutanlığına ve Bölge Çalışma Müdürlüğü’ne bildireceklerdir.

(d) Hizmetleri yararlı olmayan işçilerin işlerine son verilmesi ekonomik zorunluluklar sonucu işçi miktarının azaltılması veya işyerininin kapatılması nedeniyle işçi çıkarılabilmesi için işverenler durumu delilleriyle birlikte, Bölge Çalışma Müdürlüğü ile işyerininin bulunduğu il valiliğine ve bölgedeki Sıkıyönetim Komutanlığına bildireceklerdir.

²⁹⁵ Cumhuriyet, 29.3.1983.

²⁹⁶ TÜBA, İş, İşçi ve Çalışma Bülteni, No.422, 5.12.1983.

(e) İlgili Valilik, teşkil edecek bir kurulca işverenin talebinin haklı olup olmadığını inceliyerek (kaç işçinin işten çıkarılması gerektiğini de belirten) raporundan bir suretini Çalışma Bakanlığına, bir suretini de ilgili Sıkıyönetim Komutanlığına gönderecektir.”

Bu kuralların ülke çapında nasıl uygulandığına ilişkin toplu bilgilere sahip değiliz. Ancak basına yansıyan bazı olaylar, izinsiz işçi çıkarma nedeniyle yargılama ve cezalandırmalar olduğunu göstermektedir.

Milli Güvenlik Konseyi bildirimlerine aykırı olarak işçi çıkaran Örs Zirai Aletleri Fabrikası'nın sahibi Emin Örs, 1983 yılı sonlarında, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 2 numaralı Askeri Mahkemesi tarafından 2 ay 15 gün hapis cezasına mahkum edildi. Ayrıca, işten çıkarılan işçilerin işe geri alınmasını da kararlaştırdı²⁹⁷.

Gölcük Donanma ve Sıkıyönetim Komutanlığı, 1983 yılı Ağustos ayı başlarında aldığı bir kararla, Karabük Demir Çelik Fabrikaları yönetimi tarafından 29 ay önce işten çıkarılan 1449 işçinin işe iadesine karar verdi. Yatırım-İş Sendikası Başkanı Satılmış Ebik, yaptığı açıklamada, Karabük Demir Çelik Fabrikası'na ait 5000 Evler inşaatında çalışan 1449 işçinin 29 ay önce işten çıkarıldığını, bu uygulama konusunda Yatırım-İş Sendikası'nın Sıkıyönetim Komutanlığı'na başvurduğunu ve bu kararın çıktığını açıkladı²⁹⁸.

İzin almaksızın işçi çıkaran işverenlerden hakkında dava açılanlara bir örnek de Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası'nda yaşandı. Fabrikada çalışan Muzaffer Numan isimli işçi, 12 Eylül sonrasında, gerekli izin alınmaksızın işten çıkarıldı. M.Numan, bu karara karşı, Ege Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'na başvurdu. Ege Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı da, aralarında çeşitli yöneticilerin bulunduğu 6 kişi hakkında, 1983 yılında dava açtı. Dava 10 Ağustos 1983 günü başladı. Yöneticiler hakkında istenilen asgari ceza 3 aydı²⁹⁹.

1983 yılında, emekliliğe hak kazanan ve ancak emekli olmayan işçilerin durumu bir sorun olarak ortaya çıktı. Genelkurmay Başkanlığı, emeklilik için gerekli 5000 gün prim ödeme koşulunu yerine getirmenin yanı sıra, erkekse 55 ve bayansa 50 yaşını dolduran işçilerin, ancak toplu iş sözleşmelerinde özel bir hüküm bulunması durumunda işveren tarafından emekli edilebileceğini, aksi takdirde emekli edilemeyeceğini karara bağladı.

Genelkurmay Başkanlığı Adli Müşavirliği'nin Çalışma Bakanlığı'na gönderdiği 2723-81 sayılı yazısı şöyleydi³⁰⁰:

“MGK'nın 3 ve 72 numaralı kararları ile 15 numaralı bildirisinde 'normal emeklilik' kavramına yer verildiğine göre, yukarıda belirtilen hususun 'normal emeklilik' sayılıp sayılmayacağı öncelikle incelenmesi gereken bir husustur. Emeklilik yasal zorunluk halleri dışında talebe bağlı bir haktır.

“Sosyal Sigortalar Kanununda, yaşlılık sigortası için konulan şartlar arasında yer alan, 55 ve 50 yaşları bu ödemenin yapılabilmesi için aranan yaşla ilgili şartlardır. İşçilerin, memurlarda olduğu gibi belirli yaşta zorunlu olarak emekli edilmelerini öngören yasal bir düzenlemeye de rastlanılamamıştır. Hal böyle olunca, işçinin talebi olmadığı takdirde, işverence, sosyal sigortalar mevzuatına göre emeklilik hakkını elde eden 55 yaşını dolduran erkek ve 50 yaşını dolduran kadın işçilerin iş akitlerinin feshedilmesi 'normal emeklilik' kavramı içinde mütalaa edilmemektedir.

²⁹⁷ Cumhuriyet, 9.12.1983; TÜBA, İş, İşçi ve Çalışma Bülteni, No.423, 12.12.1983.

²⁹⁸ Cumhuriyet, 8.8.1983.

²⁹⁹ Cumhuriyet, 8.8.1983.

³⁰⁰ Cumhuriyet, 9.8.1983.

“Toplu iş sözleşmelerinde hüküm bulunması halinde 55 yaşını dolduran erkek ve 50 yaşını dolduran kadın işçilerden, Sosyal Sigortalar Kanunu’na göre emeklilik hakkını elde etmiş bulunanların toplu iş sözleşmesindeki haklarının verilmesi suretiyle hizmet akitlerinin feshedilmesinde de bu prosedüre uyulması, işlemlerin buna göre yürütülmesi uygun görülmektedir.

“Bununla beraber, sözleşmelerinde yer alan hükümler gereği olarak, emekliliğe hak kazanmış yukarıda belirtilen nitelikteki işçilerin, işten çıkarılma işleminin kısıtlanması, çalışma zorunda olan genç işçilerin zararına ve işsiz sayısının artmasına neden olacaktır. Bu nedenle, anılan işçilerin, MGK’nın 72 numaralı kararında yer alan ‘hizmetleri yararlı olmayan işçiler’ kavramına dayanılarak, iş akitlerinin feshedilebilmesi mümkün görülmektedir.”

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mustafa Kalemli, 1984 yılı sonlarında yaptığı açıklamada, 1983 yılında Sıkıyönetim Komutanlıkları izniyle 22.563 işçinin işe son verildiğini bildiyordu ³⁰¹.

Genelkurmay Başkanlığı 18 Ocak 1984 gün ve 2723-81 sayılı kararıyla, MGK kararına bağlı işten çıkarma yasağını yürürlükten kaldırdı ve Sıkıyönetim Komutanlıklarının 1402 sayılı yasaya dayanarak işten çıkarma yasağını sürdürme konusunda yetki kullanabileceklerini belirtti. Bu kararın hemen ardından Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı bu yetkiyi kullanma konusunda bir düzenleme getirdi ³⁰².

4ncü Kolordu ve Ankara, Çankırı, Kastamonu İleri Sıkıyönetim Komutanı’nın 31.1.1984 gün ve Ad.Müş.1984/İş-18-1260 sayılı yazısı şöyleydi ³⁰³:

“(1) Milli Güvenlik Konseyinin işçi-işveren ilişkilerini düzenleyen karar ve bildirimlerinin yürürlükten kalktığı, bu karar ve bildirimlerin uygulanmasıyla ilgili ilgi (a) emir ile birlikte çeşitli genelgelerin de tatbik imkanının bulunmadığı ilgi (c) (Genelkurmay Başkanlığının 18 Ocak 1984 gün ve Ad.Müş:2723-81/huk.ış.sayılı emri) ile bildirilmiştir.

“Bu sebeplerle işçi çıkarma talepleri ile işyeri kapatma taleplerinin, öncelikle Valilikte oluşturulan komisyonda incelenmesi ve bilahare bu konuda Çalışma Bakanlığının mütalaasının alınması biçimindeki uygulamaya son verilmiştir.

“(2) Ancak ilgi (b) Komutanlık emri (Ankara Sıkıyönetim Komutanlığının 13 numaralı bildirisini) ile belli sebepler dışında işçi çıkarılması Komutanlığın iznine bağlandığından işçi çıkarma taleplerinin incelenebilmesi için;

(a) Ankara Bölge Çalışma Müdürlüğünce görevlendirilecek bir iş müfettişi,

(b) Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonunca görevlendirilecek bir temsilci (işçi çıkarma talebinde bulunan işyerinde uygulanan toplu iş sözleşmesinde taraf sendika halen faaliyette bulunan başka bir konfederasyona bağlı ise bu konfederasyonun seçeceği, bağımsız bir sendika ise bu sendikaca seçilecek bir temsilci),

(c) Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunca görevlendirilecek bir temsilci olmak üzere 3 kişilik bir komisyonun oluşturulması uygun görülmüştür.

“(3) Bu amaçla, Ankara İşçi Çıkarma ve İşyeri Kapatma Taleplerini İnceleme Komisyonunda çalışan iş müfettişinin Komutanlığımız emrinde görevlendirilmek üzere Komutanlıkta hazır bulundurulmasını Bölge Çalışma Müdürlüğünden, bu komisyonda görev alması uygun görülen işçi ve işveren temsilcilerinin isimlerinin bildirilmesini Türkiye İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonlarından rica ederim.”

Ege Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı 15 Mart 1984 tarihinde Teksif Sendikası Çamdibi Şube Başkanlığı’na yazdığı yazıda ³⁰⁴, İzmir’de Salhane’de kurulu Kula Mensucat Fabrikası’ndan

³⁰¹ TÜBA, İş, İşçi ve Çalışma Bülteni, No.477, 24.12.1984.

³⁰² Cumhuriyet, 18.2.1984.

³⁰³ TÜBA İş, İşçi ve Çalışma Bülteni, No.433, 20.2.2984.

çıkarılan Paşa Irmak, Mahmut Tan ve Aydoğan Güven'in işe iade edilmelerinin Komutanlıkça uygun görüldüğü belirtiliyor ve şöyle deniliyordu: "Bundan böyle, Sıkıyönetim Komutanlığından gerekli izin alınmadan, ilgi (a) bildiriye (Ege Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 12.12.1983 gün ve 42 sayılı bildirisi) aykırı şekilde işçi çıkarıldığı tesbit edildiğinde, işyeri yöneticileri hakkında, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununa göre yasal işlem yapılacaktır."

Ege Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 30.4.1984 günlü yazısının ilgili bölümleri de şöyleydi 305 :

"(3)(a) İşçinin kendi isteği veya 1475 sayılı İş Kanunu'nun 17nci maddesindeki sebeplere dayanarak işten çıkarma hallerinde (ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan haller), çıkarma işleminin haksız olduğuna dair vaki şikayetler, Bölge Çalışma Müdürlüklerine intikal ettirilmekle yetinilecektir.

(b) (a) maddesindeki nedenler dışında işçi çıkarılmasını gerektiren hallerde, işverenler keyfiyeti, gerekçeleri ile birlikte, İzmir ilinde Ege Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'na, diğer illerde Sıkıyönetim Komutan Yardımcılıkları ile Bölge Çalışma Müdürlüklerine bildireceklerdir. Bu başvurular Sıkıyönetim Komutan Yardımcılıkları ve Bölge Çalışma Müdürlüklerince Komutanlığa intikal ettirilecek ve Komutanlıkça verilecek karara göre işlem yapılacaktır.

(c) İşçi çıkarma işlemlerinin 'çalışma özgürlüğünü kısıtlayacak, iş barışını, genel güvenlik, asayiş ile kamu düzenini bozacak nitelikte olması hallerinde'; konu, İzmir ilinde Ege Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığınca, diğer illerde Sıkıyönetim Komutan Yardımcılıklarınca, Bölge Çalışma Müdürlüğü ile bölgedeki iş müfettişlerinden görevlendirilecek iki yetkili, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu ile Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonunca görevlendirilecek birer temsilciden oluşan KOMİSYON'lara incelettirilecek, yapılan inceleme sonunda düzenlenecek raporlar Komutanlığa intikal ettirilecektir. Raporları değerlendirilmesi sonucunda uygulamaya esas nihai karar Komutanlıkça verilecektir.

(d) Anılan komisyona iştirak edecek, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu temsilcisi bulunmadığı takdirde işçi çıkarma talebinde bulunan işverenin temsilcisi, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu temsilcisi bulunmadığı takdirde ise işyerindeki yetkili sendika temsilcisi veya işyerinde ücret ve kıdemi en yüksek olan bir işçi komisyona katılacaktır.

(4) Komisyon görevini, İZMİR ilinde EGE Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı Harekat Şube Müdürlüğü Sivil İşler Kısım Amiri, diğer illerde ise Sıkıyönetim Komutan Yardımcılıklarınca belirlenecek bir yetkilinin başkanlığında yürütülecektir."

İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı da 13 Şubat 1984 tarihinde benzer nitelikte bir karar kabul etti. Sıkıyönetimin kaldırıldığı 13 ilde ise işçi çıkarmalar tümüyle serbest kaldı 306.

Diğer taraftan, geçmişte açılan davalara devam edildi. Örneğin, Sorgun'daki Maden İşçileri Sendikası Başkanı A.K., 30.10.1982 tarihinde sendikada müstahdem olarak çalışan kişiyi işten çıkarmaktan, 2. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde 21.12.1983 tarihinde, 2 ay 15 gün süreyle hapis cezasına çarptırıldı. Bu hükmün temyizi mümkün bulunmadığından, hüküm kesinleşti ve infaz edildi 307.

304 Ege Ordu ve İzmir-Manisa-Aydın-Uşak-Denizli-Muğla-Antalya-Balıkesir İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 15.3.1984 gün ve 7130-492-84/SYNT.SVL.İŞL.(1.KS.) sayılı yazısı

305 Ege Ordu ve İzmir-Manisa-Aydın-Uşak-Denizli-Muğla-Antalya-Balıkesir İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 30.4.1984 gün ve 7130-1024-84-SYNT.SVL.İŞL.(1.Ks) sayılı yazısı.

306 Cumhuriyet, 13.3.1984.

307 TÜBA, İş, İşçi ve Çalışma Bülteni, No.437, 19.3.1984.

İşçilerin işten çıkarılması, TÜRK-İŞ ile Hükümet arasında gerçekleştirilen görüşmelerde de yer aldı. 17 Temmuz 1984 günü gerçekleşen görüşmede TÜRK-İŞ tarafından Başbakan Turgut Özal'a sunulan metinde bu konuda şu görüş yer alıyordu ³⁰⁸:

“6 Kasım 1983 genel seçimlerinden sonra MGK'nin işçi çıkarma yasağına ilişkin bildiri ve kararları yürürlükten kalkmış, ancak Sıkıyönetim Komutanlıkları kendi ölçüleri doğrultusunda bu yasağı komutanlık emri olarak yürütme yolunu seçmiştir. Halen işçi çıkarma yasağının daraltılmakta olduğu, işçi çıkarma ve işyeri kapatma olaylarının yaygınlaştığı, ilgili komisyonlarda işveren lehine yeni ölçülerin benimsendiği görülmektedir...

“...İşçi çıkarma yasağı, MGK bildiri ve kararlarındaki amacı uygun olarak Hükümetçe ele alınmalı, Sıkıyönetim Komutanlıklarındaki farklı uygulamalara son verilerek, genel ilke tayin edilip, yasağın uygulanış ve işleyiş kararname yada genelge ile ülke düzeyinde yeniden belirlenmelidir.”

Bu uygulamalara, 27 Ekim 1984 tarihinde başlayan bir süreçle son verildi.

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, 27 Ekim 1984 günlü bildiriyle, işçi çıkartma yasağının kalktığını açıkladı. 27-31 Ekim 1984 günleri arasında Sıkıyönetim Komutanlıkları tarafından yapılan açıklamalarla, Ankara, Eskişehir, İstanbul, Edirne, İzmir, Manisa, Uşak, Denizli, Antalya, Kastamonu, Çankırı, Kocaeli, Zonguldak, Bursa, Diyarbakır, Hakkari, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Van, Adana, İçel, Kahramanmaraş, Gaziantep, Hatay, Adıyaman, Malatya, Kayseri, Konya, Erzurum, Ağrı, Kars ve Artvin'de işçi çıkarma yasağı ve grev-lokavtların izne bağlanması uygulaması sona erdirildi. TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu 30 Ekim 1984 günü olağanüstü olarak toplanarak durum değerlendirmesi yaptı ve gelişmeleri “kaygı verici” olarak nitelendirdi ³⁰⁹. TİSK Başkanı Halit Narin ise, “yasağın kaldırılmasına yaygara yapanlar, hala çarpık gelişmelerin izlerini kafalarından atamayan bazı sendika başkanları ya da liderleridir. Bu insanlara karşı ancak teessüf etmek lazımdır. Demokrasinin icabı işçi almak olduğu kadar, istenmemesine rağmen, zaman zaman işçi çıkarmaktır,” dedi ³¹⁰.

Böylece, Türkiye tarihinde Sıkıyönetim Komutanlıklarının işçi çıkarma yasağı uyguladıkları ilginç bir dönem sona erdi.

308 TÜBA, İş, İşçi ve Çalışma Bülteni, No.456, 30.7.1984.

309 TÜBA, İş, İşçi ve Çalışma Bülteni, No.470, 5.11.1984.

310 Cumhuriyet, 1.11.1984.

TÜRKİYE'DE TOPLU İŞ SÖZLEŞMELERİ (1990-1991)

Türkiye'de toplu iş sözleşmeleri yeterince incelenmemiştir³¹¹. Halbuki, 12 Eylül sonrasında Yüksek Hakem Kurulu'nun tahribatına rağmen, toplu iş sözleşmelerinde çok geniş bir alan çok zengin bir biçimde kapsamaktadır. Bu çalışmanın amacı, 1990-1991 yıllarında yürürlükte olan 317 toplu iş sözleşmesinin incelenmesinden elde edilen bir tabloyu çok kısa bir biçimde sunmaktır. Bu 317 toplu iş sözleşmesi 1532 işyerini ve toplu iş sözleşmesinden yararlanan işçilerin yaklaşık üçte ikisini kapsamaktadır.

1990-1991 yıllarında dokuma, metal, deri, gıda, kara taşımacılığı gibi işkollarında grup toplu iş sözleşmeleri önemliydi. Örneğin, Teksif Sendikası'nın Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası ile bağtlatdığı toplu iş sözleşmesi, 142 şirkete bağlı 167 işyerini ve 100 bin işçiyi kapsamaktaydı. MESS'in Türk Metal Sendikası ile bağtlatdığı grup toplu iş sözleşmesi 198 şirkete bağlı 218 işyerini ve 85 bin işçiyi; Otomobil-İş Sendikası ile bağtlatdığı grup toplu iş sözleşmesi 80 şirkete bağlı 90 işyerini; Özçelik-İş Sendikası ile bağtlatdığı grup toplu iş sözleşmesi ise 40 şirkete bağlı 45 işyerini kapsamaktaydı. Tekgıda-İş Sendikası'nın Ankara Tüm Ekmek Sanayii İşverenler sendikası ile bağtlatdığı toplu iş sözleşmesi 259 fırını kapsıyordu. TÜMTİS Sendikası ile NAK-İŞ arasında bağtlanan toplu iş sözleşmesi kapsamında 194 ambar bulunmaktaydı.

Bu çalışmada, yer darlığı nedeniyle, çeşitli maddelerin toplu iş sözleşmelerinde düzenleniş biçimleri verilmeyecek, yalnızca konunun karmaşıklığını yansıtacak biçimde başlıklar sunulacaktır.

Toplu iş sözleşmelerinde işçileri doğrudan ilgilendiren düzenlemeler aşağıdaki ana başlıklar altında toplanabilir:

- Ücret zammı ve diğer parasal ödemeler.
- Çalışma süresi.
- İş güvencesi.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği.
- Yönetime katılma.

I. Ücret Zammı ve Diğer Parasal Ödemeler

Toplu iş sözleşmelerinde ücret zamları ve diğer parasal ödemeler, iki başlık altında gruplandırılabilir. İlk grupta (A), ücret zammı ve ücret niteliğindeki diğer ödemeler vardır. Bazı toplu sözleşmelerde, ücret zammının yüksek gözükmemesi amacıyla, zam başka adlar altında uygulanmaktadır. İkinci grupta (B) ise ücret dışı ödemeler yer alır. Ücret dışı ödemeler de, (1) ağırlıklı ihtiyaca bağlı olarak kişilere yapılan ödemeler, (2) fona katkı, sigorta veya bazı toplu ihtiyaçların karşılanması için yapılan ödemeler, (3) üretime doğrudan veya dolaylı katkıya, çalışma zamanı ve süresine, meslek ve pozisyona ve işin zorluğuna, sorumluluğuna veya tehlikesine bağlı olarak kişilere yapılan ödemeler olarak bölümlenebilir.

Aşağıda yer alan ödeme ve yardımların bir bölümü yaygınken, bir bölümü çok az sayıda işyerinde uygulanmıştır.

A. Ücret Zammı ve Ücret Niteliğindeki Ödemeler

1. Ücret Zammı: Yüzdeleri zam, seyyanen zam, liste zammı veya bunların bir bileşkeni uygulanmaktadır. Bu madde çerçevesinde, sözleşmenin yürürlük başlangıç tarihinden sonra işe girenler, toplu iş sözleşmesindeki hakların sendika üyesi olmayanlara tanınması ve ödemelerde gecikme durumunda yapılacak işlem konusunda da düzenlemeler bulunmaktadır.

³¹¹ Bu konuda başka bir çalışma için bkz. Koç, Y., "12 Eylül Öncesinde Kamu Kesiminde İşçiler ve Toplu İş Sözleşmeleri," **Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinden Yapraklar**, Ataoğ Yay., İstanbul, 1992, s.274-308.

2. İkramiye: Yürürlükteki mevzuata göre, bir yıl içinde ödenecek ikramiye, kamu kesiminde 112 yevmiye tutarını, özel sektörde ise 120 yevmiye tutarını aşamaz. Bazı işyerlerinde yevmiye esasına göre, bazı işyerlerinde ise belirli miktar olarak ikramiye uygulaması vardır.

3. Bayram İkramiyesi: Bazı işyerlerinde Ramazan ve Kurban Bayramlarında genellikle belirli bir miktar üzerinden (seyyanen) bayram ikramiyesi verilmektedir. Bazı işyerlerinde ise normal ikramiyenin verilmesi, bayramlara denk getirilmektedir.

4. İzin Parası: Bazı işyerlerinde izin süresinin ücretine ek olarak bir izin parası verilmektedir.

5. Koşulsuz Prim: Bazı işyerlerinde "sahra primi," "yıpranma primi," "iş riski primi," "istihsal primi," "rasyonel çalışma, üretim, tamir, bakım ve revizyon primi," "iş gücünü tazminatı," "rasyonel çalışma primi," "devamlılık primi" ve benzeri adlar altında, ücretin bir parçası niteliğinde ve hemen hemen herkese sürekli olarak yapılan ödemeler vardır.

6. Asgari Bir Garanti ile "Kardan Pay" Adı Altında Yapılan Ödeme.

7. Belirli Günlerde Herhangi Bir Çalışma Karşılığı Olmaksızın Çift Yevmiye Ödeme.

8. Sosyal Yardım: Daha önceleri yakacak, izin, çocuk, öğrenim, aile, izin yardımları olarak yapılan ödemelerin bir bölümü bazı işyerlerinde "sosyal yardım" adı altında birleştirilmiştir.

B. Ücret-Dışı Ödemeler

1. Ağırlıklı İhtiyaca Bağlı Olarak Kişilere Yapılan Ödemeler

- Aydınlanma yardımı (işçi yatakhaneğinde kalmayan işçilere ödeme)
- Yemek-ekmek, süt-yoğurt, çay
- İşyerine gidiş gelişte servis sağlanması veya yol parası verilmesi, sağlık tesisine taşıma
- Konut giderine katkı (kira parası)
- Yatacak yer sağlanması
- Taşınma yardımı
- İşyerinde ücretsiz traş ve işyeri hamamından ücretsiz yararlanma
- İşyeri tarafından sunulan hizmetten parasız yararlanma
- İşçiye çeşitli nedenlere (kira depositosu, doğal afet, konut alımı v.b.) bağlı olarak borç verilmesi
- Havlu, sabun, temizlik malzemesi
- İşyeri ürününün satın alınmasında sırada öncelik
- Arsa tahsisi (belediyelerde)
- İşyeri ürününün veya hizmetinin ucuza satılması
- İşyeri ürününün bedelsiz verilmesi
- Yakacak veya yakacak parası
- İş elbisesi dışında ayakkabı, elbise verilmesi veya giyim parası ödenmesi
- İşyeri sosyal tesislerinden veya dinlenme kampından işçilerin yararlandırılması
- Gezinti yardımı
- Belirli günlerde topluca özel yemek
- Özel gıda yardımı veya parası
- Hasar-zarar karşılığı olarak işçiden yapılan para kesintisinin veya bunun faizinin işçiye geri verilmesi
- İşçinin yol açtığı hasar-zarar giderine işveren katkısı
- Çocuk parası

- Kreş yardımı
- Aile yardımı
- İşçiye eğitim gören çocuğu için eğitim yardımı ve yüksek tahsil yurtlarına yardım
- İşçi çocuklara elbise
- İşçinin sakat çocuğuna yardım
- İşçi çocuklarına mama ve ilaç
- İşçi çocuklarının sünneti
- İşçi çocuklarına burs
- Bekar işçilere yatakhane, lojman veya misafirhanede yer
- Sosyal Sigortalar Kurumu'nun ödediği iş göremezlik ödeneğinin ücretlerden eksik kalan kısmının işveren tarafından tamamlanması
- Askere giden işçilere kıdem tazminatına ek olarak askerlik parası
- İşçinin askerlik süresinde ücretin ödenmesi
- İşçinin ihtiyat askerliği süresince ücretinin ödenmesi
- İş kazası tazminatı
- Evlenme parası
- Çocuk evlendirme parası
- İşçinin kendisinin veya yakınlarının ölümünde ölüm parası
- İş kazasında ölen işçilerin çocuklarına tahsil yardımı
- Doğal afet yardımı
- Doğum parası ve süt parası
- İşçi yakınlarının işyerindeki sağlık hizmetlerinden yararlandırılması
- Hasta işçinin işveren aracılığıyla evine gönderilmesi
- İşçinin kendisinin veya yakınlarının cenazesinin nakli
- İş kazası nedeniyle sakat kalan işçiye ek ödeme (sakatlık yardımı)

2. Fona Katkı, Sigorta veya Bazı Toplu İhtiyaçların Karşılanması İçin Yapılan Ödemeler

- Toplu kaza sigortası
- Sendika odasında kitaplık açmak için kitaplık parası
- Eğitim fonu
- Kantin, ekonomia veya tüketim kooperatifi için malzeme ve personel yardımı veya kredi
- Moral eğitimi ve toplu eğlence
- İşletmeye sinema açılması ve çalışanların sinemadan ücretsiz yararlanması
- İşyerinde işçi araçları için park yeri sağlanması
- Emeklilik ve dayanışma sandığı, yatırım fonu, işçi koruma sandığı, hayat sandığı, öğrenim ve dinlenme fonu, iş riski, sosyal yardım ve biriktirme fonu, kaza fonu, sağlık yardımı fonu gibi kuruluşlara işveren katkısı
- İşçi çocukları için emzirme odası ve kreş
- İşçiler için lokal
- İşçilere spor malzemesi yardımı

3. Üretime Doğrudan veya Dolaylı Katkıya, Çalışma Zamanı ve Süresine, Meslek ve Pozisyona ve İşin Zorluğuna, Sorumluluğuna veya Tehlikesine Bağlı Olarak Kişilere Yapılan Ödemeler:

- Sağlık ve ağır işler tazminatı
- Ağır işçilik tazminatı
- Atelye primi
- Postabaşı tazminatı
- Kasa tazminatı
- Sağlık personeli tazminatı
- Yükselme tazminatı
- Mali sorumluluk tazminatı

- Temininde güçlük, iş riski ve iş güçlüğü tazminatı
- Ekipbaşılık tazminatı
- Makina yıpranma tammı (işçinin kendisine ait makine için)
- Yem Bedeli (işçinin kendisine ait hayvan için)
- Sanat zammı
- Şantiye zammı
- Sorumluluk tazminatı
- Ambar ödeneği
- Lojman
- İşe giriş yevmiyesinin mesleğe ve işe göre farklılaştırılması
- İşe giriş yevmiyesinin son mezun olunan okula göre farklılaştırılması
- Öğretmenlik zammı
- Eğitim teşvik ödeneği
- Yabancı dil ödeneği
- Mahrumiyet yeri zammı
- Ek gıda yardımı (bazı işleri yapan işçilere)
- Olağanüstü iş zammı
- Kaynakçılar için göz tazminatı
- Yükleme primi
- Yıpranma primi (belirli işleri yapan işçilere)
- Kar mücadele zammı
- Kirletici iş primi
- Gaz tazminatı
- Hizmet primi
- Boya püskürtme zammı
- Ağır vasıta zammı
- Teknik bakım ve onarım ödeneği
- Teleşlem ödeneği
- Şoför ödeneği
- Deratizasyon tazminatı (fareyle mücadele)
- Patlayıcı madde tazminatı
- İş riski
- Arazi zammı
- Hava kirlenmesi zammı
- İrtifa zammı
- Jubile
- Kıdem teşvik ikramiyesi
- Kademe-derece terfii zammı
- Kıdem zammı, emek zammı, hizmet primi
- Fazla çalışma zammı (yasanın üstünde uygulama)
- Hafta tatili ve genel tatillerde çalışma ve fazla çalışma zammı (yasanın üstünde uygulama)
- Ödül (mükafat)
- Liyakat zammı
- Buluş ikramiyesi
- Üretimde tasarruf primi
- Teşvik ikramiyesi
- Rasyonel çalışma primi
- Akort çalışma
- Götürü iş
- Teşvik primleri
- Devamlılık primi
- Üretim primi
- Yolluk
- Geçici görev zammı

- Vardiya zammı
- Gece zammı
- Olağandışı saatlerde çalışma zammı
- Ek görev zammı

II. Çalışma Süresi

A. Haftalık Çalışma Süresi: 45 saatlik haftalık çalışma süresinin azaltılarak, ücretlerin yine 45 saat üzerinden ödenmesi uygulaması.

B. Yıllık Ücretli İzin: Yasadaki yıllık ücretli izin sürelerinin toplu iş sözleşmesiyle artırılması uygulaması.

C. Artırılan veya Eklenen Genel Tatiller: Yasada belirlenmiş olan genel tatillerin ücretli izin süresinin artırılması veya yeni genel tatil konması uygulaması.

D. Ücretli Ara Dinlenmesi.

E. Normal Çalışma Süresi İçinde Yıkanma - Temizlenme İzni (Ücretli).

F. Ücretli Mazeret İzinleri

- Yakacak alma izni
- Evlenme izni
- Eşi doğum Papan işçi için izin
- Yakını ölen işçiye ölüm izni
- Doğal afet izni
- İş kazasına uğrayan işçiye kaza izni
- Yakınları herhangi bir kazaya uğrayan işçiye kaza izni
- Çocuğunu okula kaydettirme izni
- Çocuğunu sünnet ettirme izni
- Çocuğunu veya kardeşini evlendirme izni
- Tanıklık veya sanıklık izni
- Askerlik yoklaması izni
- Sınava girme izni
- Ev taşıma izni
- Şehirlerarası nakil izni
- İşyeri toplantısı izni
- Tehlikeli iş izni
- Güreş - mehter çalışması izni
- Kadınların doğum öncesi ve sonrası yasal izninin uzatılması
- Ehliyet vizesi izni
- Yasal emzirme izninin uzatılması
- Ölen işçinin cenazesine katılma izni
- Okuma yazma öğrenme izni
- Cuma namazı izni
- SSK'dan para alma izni
- Muayene süresinin ve SSK sağlık kuruluşlarına sevkte geçen sürenin ücretinin ödenmesi
- İşçinin bakmakla yükümlü olduğu kişilerin hastalıkları nedeniyle başka bir yere götürülmeleri gerektiğinde ücretli refakat izni
- Hastalara yardım izni
- Ücretli sendikal izinler
 - ◆ Temsilci ve baştemsilci izni
 - ◆ Sendika toplantılarına ve eğitim seminerlerine katılma izni

- Diğer mazeretler için ücretli idari izin
- Ücretli eğitim izni
- Hac izni
- Geç kalmada ücretin kesilmemesi ve işe kabul
- Zorunlu nedenle işe gelememede ücretin bir bölümünün ödenmesi

G. Ücretsiz Mazeret İzinleri

III. İş Güvencesi

A. İşverenin İşten İşçi Çıkarma Yetkisine Kısıtlama

B. İşçinin İşten Çıkarılmasının Disiplin Kurulu Kararına Bağlanması ve 1475/17/II Uyarınca Öngörülen Cezanın Disiplin Yönetmeliği ile Yumuşatılması

C. İşçinin İşyerine Verdiği Hasar-Zarar Nedeniyle Hizmet Akdinin Feshinin Önlenmesi

D. İhbar Önelinin Artırılması

E. Kıdem Tazminatının Artırılması

F. İşsizlik Ödeneği Ödenmesi

G. İşyerinde Uygulanan Asgari Ücretin Artırılması (Taban Ücret)

H. İşçinin Gözaltına Alınması, Tutuklanması veya Hüküm Giymesi Durumunda Hizmet Akdinin Korunması

I. Askere Giden İşçinin Askerlik Sonrasında İşe Dönebilmesi

J. İhtiyat Askerliği veya Başka Resmi Görevde Hizmet Akdinin Korunması

K. Mevsimlik İşçilerin Bir Sonraki Yıl Yeniden İşbaşı Yapabilmesinin Esaslarının Birlikte Belirlenmesi

L. Belirli Süreli veya Geçici İşçi Çalıştırma Yasağı veya Kısıtlaması

M. İşlerin Taşeronla Devrini Önleyici Düzenlemeler

N. Toplu İşçi Çıkışlarında İzlenecek Yolun Belirlenmesi

O. Hastalıkta veya Hastalığın Uzaması Nedeniyle Hizmet Akdinin Feshinin Zorlaştırılması veya Önlenmesi; Eski İş Sağlığı Nedeniyle Yapamama Durumunda Yeni İş Verilmesi; Hastalık, Tutukluluk veya Hükümlülük Nedeniyle Hizmet Akdi Feshedilen İşçinin İşe Geri Dönebilmesi

P. Sendika Yöneticilerinin İşyerine Dönmesinde Yasal Hakkın Geliştirilmesi

R. Hamilelik Sırasında veya Doğumdan Sonra Hizmet Akdinin Feshinin Önlenmesi

S. Mevsim Şartları Nedeniyle Çalışma Yapılamayan Günlerde Yarım Gündelikle Ücretli İzinlilik (1475/34'teki sürenin uzatılması)

Ş. Atamalarda ve Terfide İşyerindeki İşçilere veya Sendika Üyesi İşçilere Öncelik Verilmesi

T. İşyerinde Çalıştırılabilecek Stajyer Sayısına Kısıtlama

U. İşçinin Onayı Dışındaki İş Değişikliklerine ve Nakile Karşı Korunması

Ü. İşçinin Onayı Dışında Memur veya Sözleşmeli Personel Statüsüne Geçirilmesine Karşı Güvence

V. Yeni İşçi Alınacağında Bazı İşçilerin (Ölen, İş Kazasıyla Sakatlanan, Emekli Olan, v.b.) Yakınlarına (Çocuk, Eş, Kardeş) Öncelik Verilmesi

Y. Deneme Süresiyle İlgili Düzenlemeler

IV. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği

Toplu iş sözleşmelerinde işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin düzenlemeler çok sınırlıdır. İşçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin tüzük ve yönetmeliklerin toplu iş sözleşmesinin eki ve tamamlayıcısı (mütemmimi) olduğu belirtilerek, bir ölçüde yaptırım getirilmeye çalışılmaktadır. İşçi sağlığı kurullarının çalışmalarına ilişkin bazı düzenlemeler vardır.

V. Yönetime Katılma

Toplu iş sözleşmelerinde yönetime katılma olarak yorumlanabilecek bazı kurullar bulunmaktadır. Ancak genel olarak bu kurulların yetkileri son derece sınırlıdır.

A. Anlaşmazlıkları Çözümleme Komitesi

B. Çalışma Barışı Üst Kurulu

C. Disiplin Kurulu

D. İşbirliği Komitesi

E. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kurulu

F. İşgücü Verimini Artırma Kurulu

G. İşletme Komitesi

H. İşyeri İş İlişkileri Kurulu

I. İzin Kurulu, Ücretli İzin Kurulu

J. Özel Hakem Kurulu

K. Pozisyon Değişikliklerinde Sınav Kurulu, Yükseltme ve Değerlendirme Kurulu

L. İşe Alışta Sınav Kurulu

M. Uyuşmazlıkları Çözme Komitesi

N. Yemek Listesi Kurulu

Türkiye’de toplu iş sözleşmeleri büyük bir çeşitlilik ve renklilik sergilemekte, bağitlandıkları dönemin işyerinde yaşanan gereksinimlerini önemli ölçüde yansıtmaktadır. Yukarıda ele alınan maddelerin ayrıntılı düzenlemelerinin incelenmesi, 1990-91 yıllarında işçi-işveren ilişkilerini ve işçi sınıfı hareketini anlamada yararlı olacaktır. Toplu iş sözleşmelerini yalnızca ücret zammı olarak

ele alan anlayış ve yaklaşımlar, sendikaların önemini ve ağırlığını yeterince anlayamaz ve kavrayamaz.

ÇALIŞANLARIN ORTAK SESİ DEMOKRASİ PLATFORMU

Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu'nun Kuruluşu

1993 yılı Ekim-Kasım aylarında Türkiye tarihinde ilk kez sendikal örgütlerin çoğunun diğer demokratik kitle örgütleriyle birlikte oluşturduğu gayri-resmi bir üst örgütlenme ortaya çıktı: Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu. Bu girişim birçok bölgede de benzer girişimleri teşvik etti. Saptanabildiği kadarıyla, 50'den fazla il ve ilçede, bileşimi yöreden yöreye değişiklik gösteren, demokrasi platformları oluştu. Bu yapı, 1995 yılı sonlarında işlemez hale geldi; başka tür işbirlikleri ön plana çıktı. Ancak, Demokrasi Platformu'nun yaklaşık 2 yıllık çalışmaları ve eylemleri kamuoyunca ilgiyle izlendi. Bu çalışma, etkileri çeşitli biçimlerde devam eden ve örgütler arasındaki ilişkiler açısından yeni bir geleneğin yaratılmasında etkili olan bu girişimin kuruluş sürecini ve çalışmalarını özetlemeye çalışmaktadır.

Sendikalar, diğer demokratik örgütler ve siyasal partiler arasındaki işbirliğini ve dayanışmayı, üst örgütlenmeler yoluyla daha da güçlendirmeye ve sürekli-sistemli kılmaya yönelik girişimler daha önce de olmuştu. 11 Nisan 1968 tarihinde 26 dernek, memuru örgütü, gençlik örgütü ve sendika, Türkiye Devrimciler Güç Birliği'ni (DEV-GÜÇ) kurmuştu. DİSK, 1977 yılı sonlarında, Ulusal Demokratik Cephe çağrısında bulunmuştu. DİSK'in girişimleri sonucunda 25.11.1978 tarihinde Ankara'da yapılan bir toplantıya 33 örgüt katılmış ve Demokratik Platform oluşturulmuştu. Ancak bu girişimlerin başarılı olduğunu söylemek olanaklı değildir. Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, bu üç girişimden farklı bir program ve işleyiş oluşturdu ve çeşitli eylemlerin gerçekleştirilmesinde ve bir işbirliği geleneğinin yaratılmasında önemli katkılarda bulundu.

TÜRK-İŞ, DİSK ve HAK-İŞ'in biraraya gelmesi ilk olarak Mülkiyeliler Birliği tarafından 12 Nisan 1992 tarihinde düzenlenen bir panelde gerçekleşti. Mülkiyeliler Birliği Genel Başkanı Prof.Dr.Alpaslan Işıklı'nın yönettiği panele, TÜRK-İŞ Genel Eğitim Sekreteri Mustafa Başoğlu, DİSK Genel Başkanı Kemal Nebioğlu ve HAK-İŞ Genel Başkanı Necati Çelik katıldı ³¹². Prof.Dr.Alpaslan Işıklı açık oturumu açarken şunları söyledi:

“Mülkiyeliler Birliği olarak bugüne dek pek çok etkinlik düzenledik. Bunlar arasında, çok önemli açık oturumlar, konferanslar yer aldı. Ancak, itiraf etmek gerekirse, şahsen bugünkü toplantı dolayısıyla ayrı ve özel bir heyecan duyduğumu belirtmek isterim... Herşeyden önce, ülkemizin üç büyük sendika konfederasyonunun üst düzey temsilcilerinin, ilk defa burada bizim düzenlediğimiz bu toplantı vesilesiyle bir araya gelmelerinin büyük önemi vardır. Toplantının önemi de ülkemiz sendikalarının işbirliği ve belki de birliği açısından ümit verici ve böylesine anlamlı bir adım oluşturmasından kaynaklanmaktadır.”

Bu açık oturumdan kısa bir süre sonra, TÜRK-İŞ, DİSK ve HAK-İŞ, 1 Mayıs'ı Karayolları Genel Müdürlüğü salonundaki bir toplantı ile birlikte kutladılar ve ilk ortak 1 Mayıs bildirimlerini yayımladılar ³¹³.

Bu süreçte TÜRK-İŞ ve DİSK arasındaki ilişkilerin belirleyici bir rolü oldu. 1993 yılında bu iki üst örgüte bağlı sendikalar arasında yaşanan yetki mücadeleleri, TÜRK-İŞ ve DİSK arasındaki ilişkileri de olumsuz etkilemişti ³¹⁴. Bu sorun 1993 yılı sonlarında aşıldı. DİSK Genel Başkanlığına Rıdvan Budak'ın gelmesinden sonra ilişkilerde geçici bir bozulma yaşandı. Ancak daha sonra bu sorun da aşılıp, Demokrasi Platformu içinde iyice yakınlaşan TÜRK-İŞ - DİSK

³¹² Açık oturumda yapılan konuşmalar için bkz., **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Mayıs 1992, s. 4-18.

³¹³ Bildiri metni için bkz. **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Mayıs 1992, s.19.

³¹⁴ 12 Eylül öncesinde TÜRK-İŞ - DİSK işbirliği için bkz. Y.Koç, “12 Eylül1980 Öncesinde TÜRK-İŞ - DİSK İşbirliği,” **Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Tarihi, Olaylar-Değerlendirmeler**, Yol-İş Yay., Ankara, 1996, s. 348-370.

ilişkileri, Demokrasi Platformu'nun işlemez hale gelmesinin ardından TÜRK-İŞ - DİSK - TESK biçiminde devam etti.

TÜRK-İŞ'in 1992 yılı Aralık ayında toplanan 16. Genel Kurulunda, diğer Konfederasyonlarla işbirliğinin gerekli olduğu vurgulanıyordu. Bu konudaki karar şöyleydi:

“TÜRK-İŞ 16. Olağan Genel Kurulu, sendikal hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi ve başta işçi sınıfımız olmak üzere, tüm çalışanların refahının ve mutluluğunun sağlanması ve ülkemizin demokratikleşmesi ve kalkınması mücadelesinde Türkiye Sendikacılık Hareketinin birlikte davranmasının son derece önemli olduğuna dikkati çekerek, TÜRK-İŞ'in HAK-İŞ ve DİSK ile işbirliğini geliştirmesini ve sendikal birliği sağlama doğrultusunda girişimlerde bulunmasını ister ve 1 Mayıs 1992 kutlamalarındaki birlikteliğin daha da pekiştirilmesi gerektiğine olan inancını belirtir.”

Genel Kurulun ardından, TÜRK-İŞ, HAK-İŞ ve DİSK Genel Sekreterleri, 13 Ocak 1993 günü TÜRK-İŞ Genel Merkezinde bir toplantı düzenleyerek, “işçi hareketinin ve tüm ulusumuzun demokratik hakları önündeki engellerin çözümünde işbirliği yapılması amacıyla” “demokrasinin inşası, sendikal özgürlükler ve ekonomik konularda güç ve eylem birliği sağlanmasına yönelik” bir ortak açıklama yaptılar.

Ancak çeşitli işkollarında sendikalar arasında yaşanan sorunlara bağlı olarak, TÜRK-İŞ'in tavrında bir değişiklik oldu. İşbirliğinin kesilmesi doğrultusundaki yeni karar, Diyarbakır'da yapılan Başkanlar Kurulu toplantısında alındı. Yeni karar, Başkanlar Kurulu bildirisinde yumuşak bir ifadeyle yer aldı. 14 Şubat 1993 günü Diyarbakır'da toplanan Başkanlar Kurulu'nun konuya ilişkin kararı şöyleydi:

“Siyasal partilerin birleşme tartışmalarını sürdürdüğü, özelleştirme ve taşeronlaştırma yoluyla işçi kıyımı ve sendikasılaştırmanın tüm gücüyle devam ettiği ve işverenleri tek bir konfederasyonun temsil ettiği ülkemizde, üç Konfederasyonun varlığı, önemli bir güç kaybına yol açmaktadır. Ayrıca, bu Konfederasyonların ve bağlı sendikaların geçmişte olduğu gibi, sermaye ve hükümet yerine birbirleriyle uğraşma olasılığı, işçi sınıfına zarar verecektir. TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu, bu nedenle, diğer Konfederasyonları ve bağımsız sendikaları, ülkemizdeki sendika üyelerinin dörtte üçünden fazlasını temsil eden TÜRK-İŞ'in çatısı altında birleşmeye davet eder ve bu konuda gereken özveriye göstereceğini açıklar.”

Bu karar uyarınca, Konfederasyonlar düzeyindeki işbirliği girişimleri kesildi.

Özellikle özelleştirme, taşeronlaştırma ve işten çıkarmalara ilişkin sorunların giderek yoğunlaşması üzerine, DİSK Genel Merkezi tarafından 29 Eylül 1993 tarihinde diğer demokratik kitle örgütlerine bir yazı gönderildi. Bu yazıda, “taşeronlaşma, işten atma, anti-demokratik uygulamaları gündeme getirme gibi politikalarla da desteklenen özelleştirme saldırısını durdurabilmek, kazanılmış haklarımızı koruyabilmek, güçlü bir baskı grubu oluşturmak ve kamuoyunun desteğini almaktan geçmektedir,” denilerek ³¹⁵, 11-15 Ekim 1993 günleri arasında bir günde, özelleştirme, taşeron uygulamaları ve işten atmalar konusunda birlikte yapılabilecek faaliyetleri görüşme önerisinde bulunuluyordu. TÜRK-İŞ bu öneriye önceleri olumlu yaklaşmadı. Ancak daha sonra sözkonusu toplantıya TÜRK-İŞ 1. Bölge Temsilcisi Faruk Büyükkucak'ın katılması kararlaştırıldı.

DİSK'in çağrısı üzerine 16 Ekim 1993 günü İstanbul'da DİSK Genel Merkezi'nde bir toplantı yapıldı. Bu toplantıya DİSK, TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Türk Tabipleri Birliği, Öğretim Üyeleri Derneği, Çağdaş Hukukçular Derneği, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti, Çağdaş Gazeteciler Derneği,

³¹⁵ DİSK'in 29.9.1993 günlü yazısı

TÜKODER, Veteriner Hekimleri Birliği, Araştırma Görevlileri Derneği ve İnsan Hakları Derneği temsilcileri katıldı.

Toplantı, TÜRK-İŞ Genel Sekreteri Süleyman Çelebi'nin konuşmasıyla açıldı. Çelebi şunları söyledi ³¹⁶:

“DİSK Yönetim Kurulu sendikal hareketin önünde duran özelleştirme, taşeron uygulamaları ve işten çıkarmalar biçimindeki işçi sınıfına yönelik saldırılara karşı üye sendikalarımızdan gelen önerileri de dikkate alarak bir kampanya için çağrı yapma kararı almıştır.

“Bu çağrının yapılması 4. DİSK Genişletilmiş Organlar Kurulu toplantısında özelleştirme, taşeron uygulamaları ve işten çıkarmalar karşısında işçi sınıfının en geniş birliğinin sağlanması yönünde oluşan ortak görüş doğrultusundadır.

“DİSK, işçi sınıfının önünde duran bu en acil sorun karşısında sendikal örgütler arasındaki dünya görüşü, temel amaç ve ilkeler, örgütsel işleyiş farklılıklarını gözardı etmeden, eylem birliğinde eşitlik, karşılıklı saygı ve iç işlerine karışmama, her örgütün özgül karakterini hesaba katma ilkelerine dayalı olarak eylem birliğine gidilmesi yönünde aldığı karar çerçevesinde hareket etmektedir.”

Bu toplantı sonunda yapılan açıklamada şöyle deniliyordu ³¹⁷:

“Tekelci sermayenin istemiyle, Hükümetin başlattığı ve yapısal dönüşüm diye adlandırılan anti-demokratik programın bir parçası olarak özelleştirmenin özünde tüm halkın anti-demokratik uygulamalara mahkum edilmesi ve toplumun birikimiyle oluşan kamu değerlerinin tekellere peşkeş çekilmesi, sendikasızlaştırma, işsizlik, hayat pahalılığı demek olduğu tüm açıklığıyla ortaya çıkmıştır.

“Bu gerçeklerden yola çıkan biz aşağıda isimleri belirtilen örgütler, sermayenin özelleştirme, taşeronlaştırma ve işten çıkartmalar şeklinde devam eden bu saldırısına karşı bu toplumun ortak değerlerini savunma, demokratik haklarını yaygınlaştırma doğrultusunda ortak mücadelenin örgütlenmesi kararına vardık.”

Açıklama şöyle sona eriyordu:

“Halkımızın çıkarları doğrultusunda oluşan kararlarımızı, 23 Ekim 1993 Cumartesi günü TÜRK-İŞ Genel Merkezi'nde saat 10:00'da yapacağımız ortak toplantıda nasıl yaşama geçireceğimizi belirleyeceğiz. Bıkmadan, usanmadan, özelleştirmenin, sanayisizleştirme olduğunu; sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim gibi hizmetleri yok ettiğini; demokrasi karşıtı politikaların parçası olduğunu; kamuoyunun denetiminden kaçırıldığını, halkımıza tekrar tekrar anlatacağız. ÇALIŞANLARIN ORTAK SESİ, ORTAK GÜCÜ OLACAĞIZ.”

Bu girişim basında “Demokrasi Platformu” olarak değil, “özelleştirmeye karşı zirve veya platform” olarak yansıdı. “Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu” adı ancak Kasım 1993'te gündeme geldi.

DİSK Genel Sekreteri Süleyman Çelebi tarafından 19 Ekim 1993 tarihinde örgütlere gönderilen yazıda, başka örgütlere de çağrı yapılacağı belirtiliyordu ³¹⁸:

³¹⁶ DİSK, Süleyman Çelebi'nin Sunuş Konuşması.

³¹⁷ DİSK Basın Ajansı, 16 Ekim 1993.

³¹⁸ DİSK'in TÜRK-İŞ'e 19.10.1993 tarihli yazısı.

“Bir araya gelen örgütler ülke çıkarları açısından zorunlu gördükleri birlikte davranma sürecine demokrasi ve emekten yana olan tüm örgütlerin katılımını sağlamak için ortak çaba harcamayı ve ortak çağrı çıkarmayı kararlaştırmışlardır.”

Çağrı yapılan meslek örgütleri olarak da şunlar belirtiliyordu: Esnaf ve Sanatkarlar Birliği, Ziraatçılar Odaları Birliği, Eczacılar Odası Birliği, Diş Hekimleri Odası Birliği, Türkiye Barolar Birliği, Mülkiyeliler Birliği, Serbest Muhasebeciler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği, Türkiye Kent Kooperatifleri Merkez Birliği, Eğitim-İş, Ziraatçılar Derneği, Yazarlar Sendikası.

Bu tablo, daha sonra Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu adını alacak girişimin tam bir plansızlık ve programsızlık içinde başladığını göstermektedir.

İlk olarak, çağrı yapılan örgütlerin isimlerinin çoğu yanlıştır. Örneğin, 4 milyon üyeli Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu'nun adı sözkonusu mektupta “Esnaf ve Sanatkarlar Birliği” olarak geçmektedir. Türkiye Ziraat Odaları Birliği'nin adı, “Ziraatçılar Odaları Birliği” olarak geçmiştir. DİSK'te 16 Ekim 1993 tarihinde yapılan toplantıya katılan örgütler arasında ana amacı “özelleştirme, taşeronlaştırma ve işten çıkarmalara” karşı olmak olmayan örgütler vardır. TÜRK-İŞ'in, Başkanlar Kurulu'nda alınan karara rağmen bu toplantıda İstanbul Bölge Temsilcisi aracılığıyla temsil edilmesi, alınan kararlara bağlayıcı nitelik kazandırmamaktadır. Özetle; daha sonraki aylarda, işçi sınıfının tüm kesimlerinin (TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK, KÇSKK ve Eşgüdüm Komitesi) çekirdeğini oluşturduğu Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu girişimi, çok fazla plan ve program yapılmadan ortaya çıktı; ancak varolan gereksinimlere bağlı olarak önemli bir geleneğin yaratılmasına büyük katkılarda bulundu.

DİSK, 23 Ekim 1993 günü TÜRK-İŞ'te yapılacak toplantı öncesinde bir “Özelleştirme, Taşeronlaştırma ve İşten Çıkarmalara Karşı Kampanya” programı hazırladı ve toplantıya davet edilen örgütlere gönderdi.

DİSK Başkanlar Kurulu da 21 Ekim 1993 günü yaptığı toplantısında, DİSK'in TÜRK-İŞ, HAK-İŞ ve diğer demokratik kitle örgütleriyle yaptığı son toplantı “son derece önemli ve olumlu bir gelişme” olarak değerlendirildi ³¹⁹.

23 Ekim 1993 Cumartesi günü TÜRK-İŞ Genel Merkezi'nde yapılan toplantıya TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK, Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu, Eğitim-İş, Çağdaş Hukukçular Derneği, TÜRKKENT, Mülkiyeliler Birliği, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti, Araştırma Görevlileri Derneği, Türkiye Ziraatçılar Derneği, Öğretim Üyeleri Derneği, Halkevleri, İnsan Hakları Derneği, Türk Tabipleri Birliği, TMMOB temsilcileri katıldı. Girişimin programsızlığının örneklerinden biri de, 19 Ekim 1993 günü Süleyman Çelebi tarafından toplantıya davet edildiği bildirilen örgütler içinde yer almayan Halkevleri'nin de bu toplantıya ve oluşturulan örgütlenmeye katılmasıydı.

TÜRK-İŞ'teki toplantının ardından kamuoyuna açıklanan bildiriye, Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu'nun ortak programı ilk kez belirleniyordu. Bildiriye şunlar belirtiliyordu ³²⁰:

“Türkiye son derece ciddi ekonomik, toplumsal ve siyasal sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorunların ana kaynağı, ülkemizin demokratikleşme sürecinde hala çok gerilerde kalması ve 12 Eylül kalıntılarının tüm vaadlere rağmen temizlenmemiş bulunmasıdır. Bizler, her yerde, herkese ve hemen demokrasi istiyoruz. Sorunların, parlamenter demokrasi içinde çözülmesini talep ediyoruz. Sıkıyönetimin hiçbir sorunu çözmediğini bilerek, sorunlar karşısında sıkıyönetim ilanına karşı çıkıyor, sorunların hukuk devleti işleyişi içinde çözülmesini talep ediyoruz.

³¹⁹ DİSK Basın Ajansı, 22.10.1993.

³²⁰ TÜRK-İŞ Haber Bülteni, 23.10.1993

“Demokratik parlamenter rejimin ortadan kaldırılması için terör ve faili meçhul cinayetlerin gerekçe olarak kullanılmasına karşı çıkararak, sorunların çoğulcu demokratik işleyiş içinde tartışılarak çözülmesini istiyoruz.

“Bu genel çerçeve içinde, ekonomik güç odaklarının tüm halkımıza ve işçi sınıfımıza yönelik saldırısını da protesto ediyor, tüm çalışanların haklı ve meşru talepler etrafında birlikte davranmasını talep ediyoruz.

“Bu sorunların başında, özelleştirme, taşeronlaştırma ve işten çıkarmalar gelmektedir. Sermaye çevrelerinin hedefi, sendikasılaştırma yoluyla işçiler üzerindeki baskı ve sömürüyü daha da yoğunlaştırmaktır. Uluslararası tekeldi sermayenin ve onun sözcüsü ve beyni Uluslararası Para Fonu’nun talimatları doğrultusunda uygulanan özelleştirme, yalnızca işçi sınıfına değil, tüm çalışanlara ve ülkemize zarar vermektedir.

“Aşağıda isimleri yazılı kuruluşlar olarak, Hükümet’i uyarıyoruz. DYP-SHP Koalisyon Hükümeti, iki siyasal partimizin 1991 Genel Seçimler öncesindeki vaadleri, koalisyon protokolları ve hükümet programlarıyla bağlıdır. Bu metinlerdeki vaatler yerine getirilmemiş, Hükümetin icraatında uluslararası ve yerli sermaye çevrelerinin çıkarları ön planda tutulmuştur.

“Türkiye’de ücretli çalışanların örgütle kesimlerinin hemen hemen tümünü temsil eden bizler, daha huzurlu bir toplum ve daha demokratik bir Türkiye yaratılmasında birlikte davranmanın zorunluluğunu bilerek, Hükümeti uyarıyor ve halkımızı kendi çıkarları için bizleri desteklemeye çağırıyoruz.”

23 Ekim toplantısında, çalışmaların eşgüdümünün sağlanması için, TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK, TMMOB, TTB, Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu, Öğretim Üyeleri Derneği ve Çağdaş Hukukçular Derneği temsilcilerinin yer aldığı bir geçici sekreteryanın oluşturulması da kararlaştırıldı. Bu sekreteryanın başına da TMMOB temsilcisi İhsan Karababa getirildi.

Bu toplantının ardından, TÜRK-İŞ’in tavrında bir değişiklik gerçekleşti.

TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu’nun 4-5 Kasım 1993 günleri Adana’da yapılan toplantısında alınan aşağıdaki kararlar, DİSK ve HAK-İŞ’le işbirliği yeniden başlatıldı:

“TÜRK-İŞ, içinde bulunduğumuz koşulları da dikkate alarak, diğer işçi konfederasyonları, kamu ücretli çalışanları sendikaları ve tüm diğer demokratik kuruluşlarla ülkemizin ve işçi sınıfımızın sorunlarını görüşmeye ve birlikte çözüm yolları aramaya, Parlamento ve Hükümet üzerindeki meşru ve demokratik etkimizi artırmada birlikte çalışmaya hazırdır.”

6 Kasım 1993 günü Adana’da toplanan TÜRK-İŞ Adana Bölgesi İşçi Kurultayı Bildirgesi’nde de bu konu şöyle ele alındı:

“TÜRK-İŞ Adana Bölgesi İşçi Kurultayı, diğer işçi Konfederasyonlarını, kamu ücretli çalışanları sendikalarını ve tüm diğer demokratik kuruluşları, ülkemizin ve işçi sınıfımızın sorunlarını görüşmeye ve birlikte çözüm yolları aramaya, Parlamento ve Hükümet üzerindeki meşru ve demokratik etkimizi artırmaya çağırır.”

Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu’nun oluşmasında özellikle TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral, DİSK Genel Başkanı Kemal Nebioğlu ve TMMOB adına görüşmelere ve çalışmalara katılan İhsan Karababa’nın büyük ve belirleyici katkıları oldu. Önyargılar ve dönem dönem çıkan engeller, bu üç kişi arasındaki yakın kişisel ilişkiler sayesinde aşılabildi.

11 Kasım 1993 günü Hak-İş Genel Merkezi’nde yapılan toplantıda ise Demokrasi Platformunun kurulması kararlaştırıldı. TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK, TMMOB, TTB, TÜRMOB, Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu, Mülkiyeliler Birliği, Öğretim Üyeleri Derneği, Halkevleri, İnsan Hakları Derneği, Çağdaş Hukukçular Derneği, Ziraatçiler Derneği, İktisat Fakültesi Mezunları Derneği,

Araştırma Görevlileri Derneği, Eğitim-İş ve Genel Sağlık-İş imzalı açıklamada, özelleştirme, yeni dünya düzeni, Terörle Mücadele Yasa Tasarısı ve zamlar eleştirilerek, “oluşturduğumuz Demokrasi Platformu, ülkemizin tüm çalışanlarının ortak sesi olacaktır, yapılacak çalışmaların organizasyonu, yürütümü için bir sekreteryaya oluşturulmuştur,” deniliyordu ³²¹.

Demokrasi platformunun ilk oluşum sürecinde, “Kürt sorunu”nu ön plana çıkarma çabaları oldu. Özelleştirmeye, taşeronlaştırmaya ve işten çıkarmalara karşı oluşturulmaya çalışılan platformun 11 Kasım 1993 günü yapılacak basın açıklamasının ilk taslağında, “insanların özgürce kimliklerini ifade ettikleri barışçıl ve sivil çözümlerin varolan Kürt sorununu ortadan kaldıracığını ifade etmek isteriz,” ifadesi yer alıyordu. Bu bölüm büyük ölçüde değiştirildi ve Demokrasi Platformu’nun hiçbir açıklamasında “Kürt sorunu” adıyla bir sorun ele alınmadı.

Aynı günlerde alternatif bir platform girişimi oldu. Bu girişim, Türkiye’nin gündeminin birinci maddesine “Kürt sorunu”nu koymayı amaçlıyordu. Bu girişimin başını, Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu içinde de yer alan, ancak Demokrasi Platformu’nun gündeminde çalışanların ortak sorunlarının öne çıkması üzerine rahatsızlık duyan İnsan Hakları Derneği çekiyordu. Bu alternatif girişimin çeşitli kuruluşlara 9 Kasım 1993 günü gönderdiği yazıda şöyle deniliyordu:

“İnsan Hakları Derneği’nin çağrısıyla toplanan ‘Barış ve Demokrasi Platformu’na KÇP (Kamu Çalışanları Platformu) Dönem Sekreteryasından geçici bir temsilci sıfatıyla katılmış ve platform adına oluşturulan Komite’ye girilmiştir... Adını ‘Barış ve Demokrasi Platformu’ olarak belirleyen platform ve komitesi, bir eylem takvimi belirlemiştir.”

Yazıda, 9 Kasım 1993 günü bir basın toplantısı yapıldığı, gazetelerde yayınlanacak ortak bir ilan hazırlandığı belirtiliyordu. İlginç nokta, bu ilanın finansmanının, Barış ve Demokrasi Platformunda gözlemci statüde bulunacak olan siyasi partiler tarafından karşılanacağıydı. Eylem programı, büyük merkezlerde mitingler de öngörüyordu.

Alelacele Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu’na alternatif olarak hazırlanan Barış ve Demokrasi Platformu’nun 9 Kasım 1993 tarihli basın açıklamasında “Kürt Sorunu” olarak ifade edilen sorun ön plana çıkarılıyordu. Yayınlanması öngörülen ve finansmanının siyasi partilerce yapılacağı belirtilen ilan metninde de aynı anlayış hakimdi. “Türkiye Halkına Çağrı” başlıklı bu metinde çalışanların ortak sorunlarına değinilmiyor; işçi sınıfının ve halkımızın büyük bir kesimi tarafından kabul edilmeyen görüşler, geniş bir cephenin ortak çizgisi olarak sunulmaya çalışılıyordu. Bu ilan metni siyasi partiler olarak SHP, CHP, DEP, İP, SBP, SİP ve TSİP’e ve ayrıca DİSK, TMMOB, İHD ve bir bölümü Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu içinde yer alan çeşitli demokratik kitle örgütlerine gönderildi. İletilen notta, 10 Kasım 1993 günü sabahına kadar “olumsuz yanıt verilmediği” taktirde, yayınlanacak ilanda sözkonusu örgütünün adının yer alacağı belirtiliyordu.

Bu ilginç girişim TÜRK-İŞ, HAK-İŞ ve DİSK’in açık karşı tavrı nedeniyle başarısızlıkla sonuçlandı. Bunun sonrasında, bazılarınca “Kürt sorunu” olarak ifade edilen sorun birkaç kere Demokrasi Platformu’nun gündemine getirildiyse de, konunun ifade ediliş biçimi ve sorunun çözümü konusunda geliştirilecek öneriler konusunda Demokrasi Platformu’nu oluşturan örgütler arasında bir oybirliğinin sağlanamaması nedeniyle, bu sorun Demokrasi Platformu’nda ele alınmadı. Bu tavır, bu sorunu Türkiye’nin birinci gündem maddesi yapmak isteyen bazı çevrelerce tepkiyle karşılandı. Bu çevreler bu nedenle Demokrasi Platformuna karşı olumsuz bir tavır da benimsediler.

Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu’nu oluşturan örgütlerin genel başkanları ve diğer bazı yöneticileri, 23 Kasım 1993 akşamı bir yemekte biraraya geldi. Bu toplantıda, 29 Kasım günü

³²¹ HAK-İŞ Haber Bülteni, 11.11.1993.

tüm ülkede ortak bir bildirin dağıtılması kararı alındı. Daha sonraki günlerde bildiri hazırlandı ve her kuruluşun kendi haber bülteni olarak yüzbinlerce adet basıldı. 29 Kasım 1993 günü kuruluşların Genel Başkanları da hep birlikte Kızılay'da bu bildiri dağıttılar. Bu bildiri, Demokrasi Platformu'nun ortak programının kapsamını bir parça daha genişletiyordu. Bildiri şöyleydi ³²²:

“Bugün ülkemizde yaşananlar tüm çalışanlar açısından oldukça kaygı vericidir.

“Bu gelişmeleri değerlendiren bizler, TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK, Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu, TMMOB, TTB, TÜRMOB, T.Diş Hekimleri Birliği, T.Veteriner Hekimleri Birliği, Öğretim Üyeleri Derneği, İ.Ü.İktisat Fakültesi Mezunları Derneği, T.Ziraatçılar Derneği, İHD, ÇHD, Halkevleri, Genel Sağlık-İş, Eğitim-İş, Araştırma Görevlileri Derneği olarak, ülkemizin ve tüm çalışanların karşı karşıya bulunduğu ciddi sorunları aşabilmenin tek yolunun demokrasi olduğu konusunda ortak düşünceden hareketle, ülkemizde demokrasinin yeni saldırılara karşı korunması, demokratik hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi amacıyla daha etkin biçimde işbirliği yapmaya karar verdik.

“Ülkemizde demokrasiyi koruyacak ve geliştirecek güç, çalışanların demokratik örgütleridir ve halkımızın demokrasi aracılığıyla kendi çıkarları doğrultusunda Hükümetleri ve Devleti yönlendirebileceği umududur.

“Demokrasiye karşı duyduğumuz sorumluluk gereği ülkemizdeki tüm çalışanları temsil eden örgütler olarak ÇALIŞANLARIN ORTAK SESİ olacağımız bilinmelidir.

“Bu tespitlerden hareketle;

“Özelleştirme adı altında uluslararası ve yerli tekelci sermayenin çıkarları doğrultusunda gerçekleştirilecek KİT satışlarına, taşeronlaşmaya, işçi çıkarmalara, sendikasılaştırmaya, sosyal devlet anlayışı ve uygulamasının tümüyle yokedilmesi çabalarına karşı çıkıyoruz ve bu konuda ortak çalışma ve mücadele programları geliştirme umudu ve çabası içinde olduğumuzu kamuoyuna duyuruyoruz.

“Kapsamlı bir özelleştirme programı uygulamak ve yüzbinlerce işçi ve memuru işten çıkarmak için gerekli şartları yaratacak bir sıkıyönetim uygulamasına veya Terörle Mücadele Yasası adı altında demokratik hak ve özgürlüklerde kısıtlamalara gidilmesine tüm çalışanlar olarak karşı çıktığımızı dile getiriyoruz. Ayrıca, 12 Eylül hukukunun getirdiği anti-demokratik düzenleme ve uygulamalara karşı olduğumuzu belirtiyor, başta Anayasa olmak üzere, tüm yasalarda çağdaş hak ve özgürlüklerin korunup geliştirilmesine yönelik yeni yasa düzenlemelerinin gerçekleşmesinin tüm çalışanların ortak talebi olduğunu açıklıyoruz.

“Terörün her çeşidine karşı olan örgütlerimiz, ülkemizin içinde bulunduğu kan gölünden kurtulması için demokratikleşmeyi, demokrasiyi tek çözüm görmektedir. İnsanların özgürce kimliklerini ifade ettikleri barışçıl, sivil çözümlerle varolan sorunların ortadan kaldırılacağına inancımızı belirtmek isteriz.

“Yeni KDV zamları ve çalışanların sırtına bindirilmek istenen yeni vergiler halkımıza yoksullaşmanın daha da dayatılmasından başka birşey değildir. Bu tür uygulamaları ekonomik terör olarak değerlendiriyor ve karşı çıkıyoruz.

“Kamu çalışanlarının sendikal haklarını kullanabilmeleri için önlerindeki çeşitli engeller kaldırılmalı, grevli-toplu sözleşmeli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu konuda verilen vaatler yerine getirilmelidir. Tüm çalışanların örgütleri olarak bu konunun da izleyicisi olacağımız bilinmelidir.

“Emeklilerin sorunlarını çalışanların sorunlarından ayrı görmüyoruz. Bu nedenle, emeklilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik mücadeleyi de hedeflerimiz arasına alıyoruz.

“Yukarıda isimleri yazılı bulunan kuruluşlar olarak, yalnızca doğrudan temsilcisi olduğumuz üyelerimizin değil, ülkemizdeki tüm çalışanların ve halkımızın tümünün çıkarları için işbirliği yapma ve tepkilerimizi eşgüdüm içinde ifade etme kararlılığı içerisindeyiz.

³²² TÜRK-İŞ Haber Bülteni, 29.11.1997. Bildiriye son anda bazı eklemeler yapıldı ve örgütler sıralamasında HAK-İŞ'in ismi DİSK'in isminin önüne alındı. Bazı örgütlerin dağıtacakları bildiriler basılmış olduğundan, ilk biçimiyle dağıtıldı.

“Meşru ve demokratik çizgideki mücadelemize halkımızın ve tüm demokratik sivil toplum örgütlerinin desteğini istiyoruz.”

Bu bildiri ile Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu'nun kimliği giderek netleşmeye başladı. 1993 yılındaki bildiri ve açıklamalara, HAK-İŞ'in itirazı nedeniyle, laikliğe ilişkin bir tavır eklenemedi. Refah Partisi henüz muhalefetteydi. Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik irticai tehlike henüz 1996-1997'deki boyutta değildi. Laikliğe ilişkin ortak tavır, ancak, 1 Mayıs 1994 bildirisinde, saatler süren ve zaman zaman sertleşen tartışmalardan sonra belirlenebildi.

Bu Demokrasi Platformu, öncelikle “Çalışanların Ortak Sesi” idi. Siyasal görüşü ne olursa olsun, tüm çalışanların ortak sorunlarını gündemine alıyordu.

Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, siyasal partilerden ve hükümetten bağımsızdı; siyasal partiler, gözlemci statüde bile olsa, Platformda yer alamıyordu.

Demokrasi Platformu, kararlarını oybirliğiyle alan çok gevşek bir ilişkiler bütünlüğüydü. Merkezi bir yapılanma hedeflenmiyordu. Çeşitli yörelerde oluşan yerel demokrasi platformlarıyla örgütsel bağ kurma girişimleri kesinlikle reddediliyordu. Demokrasi Platformu için ayrı bir yer bile tutulmamıştı. Örgütler, sırasıyla, sekreteryaya olanak sağlıyordu.

İlk kuruluşta yaşanan plansızlık bir süre sonra denetim altına alındı. Demokrasi Platformu'na katılım önerileri genellikle kabul edilmedi. Demokrasi Platformu, kendisine “demokrat” diyen kişi ve kuruluşların değil, “çalışanların ortak sesi” olacak bir genişleme politikası benimsedi. Ancak, plansız programsız kuruluş aşamasında Platformda yer alan örgütlenmelerle birliktelik sürdürüldü.

Demokrasi Platformu, bu açılardan, 12 Eylül öncesinin DEVGÜÇ, Ulusal Demokratik Cephe ve Demokratik Platform girişimlerinden nitelik olarak farklıydı. İlk adımlardaki belirsizlik bir süre sonra ortadan kalktı. İşçi sınıfının öncülüğünde ve ortak programı çerçevesinde bir geniş cephe oluşturulmaya çalışıldı. Bu ilişkiler ağının çekirdeğini işçi sınıfının oluşturması hedefi de, “Demokrasi Platformu” adının önündeki “Çalışanların Ortak Sesi” sözcüklerinin sürekli olarak vurgulanmasıyla ifade edildi.

Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, 1994 ve 1995 yıllarındaki çalışmalarıyla, çeşitli konularda farklı anlayışlara sahip olan kuruluş ve kişilerin, farklı niyetlerle ve demokratik biçimde belirlenmiş ortak amaçlar doğrultusunda birbirine saygı duyarak çalışması ve eylem yapması konusundaki geleneğin oluşturulmasına önemli katkılarda bulundu.

Platformun Çalışmaları

Bu örgütlerin biraraya gelmelerinin açıklanan ana amacı, özelleştirmeye, taşeronlaşmayla ve işten çıkarmalarla mücadele etmektir. Ancak bu ilişki, Türkiye'nin o dönemde gündemindeki önemli iki sorun olan laiklik ve Kürt milliyetçiliği konusunda kamuoyuna yansıtılmayan bir iç mücadele yaşadı. Özelleştirme konusundaki bazı anlayış farklılıkları, bu koşullarda öne çıktı. Bazı kuruluşların alınan eylem kararlarına kitlesel bir biçimde katılmamaları ve buna karşın sürekli eylem önerisi getirmeleri ve eleştiri yapmaları gerginlik yarattı. Bu süreç, bir kuruluşun açıkça tavır koyarak ilişkilerin dışına çıkmasına, bazı diğer kuruluşların da kendilerini toplantılardan ve eylemlerden çekmesine yol açtı. Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, farklı anlayışlarda olan örgütlerin birlikte davranma geleneğinin geliştirilmesine önemli katkılarda bulunarak, 1995 yılı sonlarında yavaş yavaş ve kendiliğinden yok oldu.

Ortak Görüşlerin Biçimlendirilmesi ve Eylemler

Demokrasi Platformu'nu oluşturan örgütlerin genel başkanları 17 Aralık 1993 günü, PTT'nin T'sinin özelleştirilmesinin iptali için Prof.Dr.Mümtaz Sosyal tarafından açılan davaya müdahil

olarak katılmak istemiyle İdare Mahkemesine başvurdu. 4 Ocak 1994 günü kamu çalışanları ve sendikal hakları konusunda birlikte düzenlenen bir panelde, örgüt başkanları konuşma yaptı. Demokrasi Platformu'nun 14 Ocak 1994 günü yayımladığı bildiride, 13 Ocak günü kamu çalışanlarının eylemlerinde polisin tavrı kınandı.

Platform tarafından 16 Ocak günü hazırlanan ortak bir bildiri, 17 Ocak 1994 günü örgüt genel başkanları tarafından halka dağıtıldı. Kuruluşlar, kendi başlıklarıyla yayımladıkları ortak bildiriye işyerlerinde de dağıttılar. Ayrıca, "grevsiz, toplu sözleşmesiz sendika; sendikasız demokrasi olmaz" ve "Ülkemizin bağımsızlığı, halkımızın mutluluğu için özelleştirmeye hayır! Özelleştirme; sendikasızlaştırma, işsizlik ve pahalılıktır" yazılı ve altında tüm örgütlerin isimlerinin yer aldığı iki afiş bastırıldı. 17 Ocak 1994 tarihli ortak bildiride şu görüşler yer alıyordu:

"Özelleştirme adı altında uluslararası ve yerli tekeli sermayenin çıkarları doğrultusunda gerçekleştirilecek KİT satışlarına, taşeronlaşmaya, işçi çıkarmalara, sendikasızlaştırmaya, sosyal devlet anlayışı ve uygulamasının tümüyle yokedilmesi çabalarına karşı çıkıyoruz ve bu konuda ortak çalışma ve mücadele programları geliştirme umudu ve çabası içinde olduğumuzu kamuoyuna duyuruyoruz.

"Kazanılmış hak ve özgürlüklerin askıya alınması demek olan bir sıkıyönetim uygulamasına veya Terörle Mücadele Yasası adı altında demokratik hak ve özgürlüklerde kısıtlamalara gidilmesine tüm çalışanlar olarak karşı çıktığımızı dile getiriyoruz. Ayrıca, 12 Eylül hukukunun getirdiği anti-demokratik düzenleme ve uygulamalara karşı olduğumuzu belirtiyor, başta Anayasa olmak üzere, tüm yasalarda çağdaş hak ve özgürlüklerin korunup geliştirilmesine yönelik yeni yasa düzenlemelerinin gerçekleşmesinin tüm çalışanların ortak talebi olduğunu açıklıyoruz.

"Terörün her çeşidine karşı olan örgütlerimiz, ülkemizin içinde bulunduğu kan gölünden kurtulması için demokratikleşmeyi, demokrasiyi tek çözüm görmektedir. İnsanların özgürce kimliklerini ifade ettikleri barışçıl, sivil çözümlerle varolan sorunların ortadan kaldırılacağına inancımızı belirtmek isteriz.

"Yeni KDV zamları ve çalışanların sırtına bindirilmek istenen yeni vergiler halkımıza yoksullaşmanın daha da dayatılmasından başka bir şey değildir. Bu tür uygulamaları ekonomik terör olarak değerlendiriyor ve karşı çıkıyoruz.

"Kamu çalışanlarının sendikal haklarını kullanabilmeleri için önlerindeki çeşitli engeller kaldırılmalı, grevli toplu sözleşmeli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu konuda verilen vaatler yerine getirilmelidir. Tüm çalışanların örgütleri olarak bu konunun da izleyicisi olacağımız bilinmelidir.

"Emeklilerin sorunlarını çalışanların sorunlarından ayrı görmüyoruz. Bu nedenle, emeklilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik mücadeleyi de hedeflerimiz arasına alıyoruz."

Bu bildiride yer alan "insanların özgürce kimliklerini ifade ettikleri barışçıl, sivil çözümlerle varolan sorunların ortadan kaldırılacağına inancımızı belirtmek isteriz," ifadesi, Platformun daha sonraki bildirilerinde kullanılmadı.

Şubat ve mart aylarında, çalışanlar aleyhindeki bazı yasa tasarılarının engellenmesi amacıyla Parlamento'daki siyasal partilerin grupları ve TBMM Başkanı ile görüşmeler yapıldı.

Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, 26 Mart 1994 yerel seçimlerinden önce 14 Şubat 1994 günü bir toplantı yaptı. Bu toplantıdaki görüşmeler temelinde, 17 Şubat 1994 günü bir basın açıklaması yapıldı. Açıklamada, ülkemizdeki sorunların dile getirilmesinin ardından, bunların çözüm yerinin parlamento olduğu belirtiliyor ve parlamento göreve çağırılıyordu. Demokrasi Platformu'nun talepleri şöyle formüle ediliyordu:

“(1) İdeolojik saldırı olan özelleştirme adı altında kamusal kaynak ve girişimlerimizin talan ve yağmasına son verilmeli, bu işyerlerindeki çalışanlara iş ve gelecek konusunda yaratılan belirsizlik giderilmelidir.

“(2) Çalışanların örgütleri üzerindeki siyaset yasağı kaldırılmalı, bir toplumsal hizmet olan siyaset bu alanda katkıda bulunmak isteyen herkese açık kılınmalıdır.

“(3) Kamu çalışanlarının grevli - toplu sözleşmeli sendikalaşma hakkı tanınmalıdır.

“(4) ILO’nun 158 sayılı Sözleşmesi onaylanmalı ve bu çerçevede İş Güvencesi

Yasası

çıkartılmalıdır.

“(5) 2821-2822 sayılı Yasalardaki düzenlemeler geciktirilmemelidir.

“(6) Terörle Mücadele Yasası ve İl İdareleri Yasasında yapılmak istenen yeni düzenlemelerden vazgeçilmelidir.”

Bu arada kamu çalışanları sendikalarından, aralarında Demokrasi Platformu içinde yer alan Eğitim-İş ve Genel Sağlık-İş’in de bulunduğu bir bölümü biraraya gelerek Sendikalar Arası Eşgüdüm Komitesi’ni oluşturduğundan, bu yapı Platform’da sözkonusu iki sendikanın yerini aldı.

1994 yılının ilk aylarında ücretlerin dondurulması talepleri gündeme getirilmeye başlandı. TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu, 21 Mart 1994 günü yaptığı toplantısında Demokrasi Platformu girişimini onayladı. Başkanlar Kurulu kararında yer alan ifade şöyleydi:

“TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu, ülkemizin içinde bulunduğu zor günlerde, TÜRK-İŞ’e ve çalışanları temsil eden diğer kuruluşlara büyük görevler düştüğünü hatırlatarak, ülkemizde demokrasinin, laik cumhuriyetin, sosyal hukuk devleti anlayışının ve sendikal hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi için bu kuruluşlarla, TÜRK-İŞ’in bütünlüğüne zarar vermeyecek biçimde ve TÜRK-İŞ ilkelerine uygun bir çizgide, işbirliği yapmasını onaylamakta ve diğer kuruluşları da, ülkemize, halkımıza ve sendikacılık hareketine zarar verici hareketlerden kaçınması konusunda uyarılmaktadır.”

5 Nisan İstikrar Programına Tepkiler

Demokrasi Platformu, 5 Nisan 1994 istikrar programından sonra daha da önem kazandı.

26 Mart 1994 yerel seçimlerinden sonra, 5 Nisan 1994 günü bir istikrar programı açıklandı. TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral, aynı gün saat 12:30’da düzenlediği basın toplantısında, bu programa cepheden karşı çıktı. Demokrasi Platformu Başkanlar Kurulu aynı gün öğleden sonra bir toplantı yaptı. Demokrasi Platformu tarafından yapılan basın açıklamasında program kesin bir biçimde reddedildi. Açıklama şöyleydi:

“(1) Açıklanan istikrar tedbirleri ülke ekonomisinin tam bir iflas noktasında olduğunun ifadesidir. Ülke ekonomisinin bu noktaya gelmesinin sorumlusu bugüne kadar izlenen ekonomik politikalarıdır. Bunu uygulayan siyasal iktidarlardır. Sermayedir. IMF-Dünya Bankası’nın dayatılan politikalarıdır. Açıklanan istikrar paketi olmayıp ‘zam-atma-satma-kapatma’ paketidir. Faturanın çalışanlara çıkartılmasıdır. Bu tedbirleri sessizce kabul etmeyeceğiz. Ülkemizin tüm çalışanlarına, emekçi halkını temsil eden kuruluşlar olarak meşru zeminde, temsil etmekten onur duyduğumuz üyelerimiz adına, bu ülkede yaşayan yurttaşlar olarak mücadele etmekte kararlıyız. Bu pakete karşı ülke çapında başlayan karşı çıkışı meşru görüyoruz ve destekliyoruz. İşyerlerimizi koruyacağız. Çalışanları işsizliğe, yoksullaşmaya itecek bu saldırılara karşı tepkiler örgütleyeceğiz.

“(2) Bu tepkilerimizin ilk ifadesi olarak 9 Nisan 1994 tarihinde, kapatılması hedeflenen Zonguldak havzasındaki işyerleri ile dayanışma içinde olduğumuzu göstermek için düzenlenen mitinge aktif olarak katılacak, istikrar tedbirlerine tepkimizi göstereceğiz.

“(3) Demokrasi Platformu izlenen ekonomik politikaların yanlışlıklarının anlatılmasında, demokrasinin korunup geliştirilmesi mücadelesinde daha aktif hale getirilecektir.

“(4) Bu ekonomik politikaların uygulanmasında ülkede yaratılmak istenen ayrımcılığa karşı ülke bütünlüğünü koruyucu, barış ortamını sağlayıcı politikalarımıza hız vereceğiz. Toplumda huzur ve barış çağrılarımızı yükselteceğiz. Yeni tartışma konuları yerine birliği gündeme alacağız. Gereksiz tartışmalara, darbe çağrılarına karşı, demokrasinin tek ve gerçek çözüm olduğunu bir kez daha yineliyoruz.

“(5) ‘5 Nisan Kararlarına karşı bizim 1 MAYIS’ımız’ şiarı altında 1 Mayıs Birlik Mücadele Gününün tüm ülkede kutlanması için çalışmalarını başlatacak merkezi ve tüm örgütlerin katılımıyla yığinsal kutlamayı Zonguldak’ta yapacağız.

“(6) Konfederasyonlarımız, Kamu Çalışanları Sendikalarımız, Meslek Odalarımız, yetkili organlarında son duruma ilişkin değerlendirmeler yapmak üzere olağanüstü toplantılar düzenlemişlerdir. Alınan örgüt organ kararları yeniden Platformumuzun gündemine alınacaktır.”

Demokrasi Platformu’nu oluşturan örgütler, TÜRK-İŞ’e bağlı Genel Maden-İş Sendikası tarafından Zonguldak’ta düzenlenen mitinge katıldılar. Bu örgütler, ayrıca, TÜRK-İŞ tarafından, 25 yıl aradan sonra Ankara’da düzenlenen ilk miting olan 24 Nisan 1994 İşsizlik ve Pahalılığı Protesto Mitingine de katıldılar.

1 Mayıs 1994

Demokrasi Platformu’nun ilk ortak eylemi, İstanbul’da Şişli Abide-i Hürriyet Meydanında 1 Mayıs mitingi oldu. Bu arada, ülkenin çeşitli yörelerinde yerel demokrasi platformları da oluşmaya başlamıştı. Diğer bazı illerde de (İzmir, Bursa, Samsun, Kocaeli, Ankara) 1 Mayıs 1994 günü bazı ortak etkinlikler düzenlendi.

1994 yılında Demokrasi Platformu’nun 1 Mayıs bildirisi, yapılan uzun tartışmalar sonrasında biçimlendi. HAK-İŞ ilk kez “laik ve demokratik cumhuriyeti” korumayı bir ilke olarak benimsedi. Ortak 1 Mayıs bildirisinin bazı bölümleri aşağıda sunulmaktadır:

“1994 yılında 1 Mayıs, sömürüye, baskıya ve tehditlere karşı, anti-demokratik istikrar programına karşı, işsizliğe, pahalılığa, işyeri kapatmalarına, işçi ve memur atmalarına karşı, işçi olmanın onuruyla sesimizi bir defa daha yükselttiğimiz gündür.

“İşçi sınıfının uluslararası birlik, dayanışma ve mücadele günü olan 1 Mayıs kutlu olsun...”

“Son istikrar programı ile getirilen zamlarla ve öngörülen diğer uygulamalarla halkımızın sırtında bu yük daha da artırıldı. DYP-SHP Koalisyon Hükümeti, ekonomik bunalımın yükünü, bu bunalımı yaratanların değil, halkımızın sırtına yıkmak amacıyla, uluslararası tekelci sermayenin sözcüsü IMF ve Dünya Bankası’nın talimatlarını uygulamayı sürdürüyor.

“Üretmeyi gündemine almayan, rant gelirleriyle var olan sermaye çevreleri ve bazı siyasi partiler de, bu programı onayladılar ve daha da yoğun baskılar istiyorlar.

“Ülkemize, halkımıza ve işçilere büyük zararlar verecek bu istikrar programını, sessizce kabul etmemiz için, darbe, sıkıyönetim veya olağanüstü hal tehditleri dile getirilmekte, yasalarda anti-demokratik yeni düzenlemeler hazırlanmaktadır...”

“1994 yılında 1 Mayıs, istikrar programının halkımıza dayatılmayacağını kanıtlayacağımız; çalışanların, emekçilerin örgütlerinin her konuda karar süreçlerine aktif olarak katılmalarını isteyeceğimiz gündür.

“1994 yılında 1 Mayıs, bu ülkenin tersanelerine, demiryollarına, elektrik santrallerine, PTT’sine, madenlerine, karayollarına, fabrikalarına, demirçelik tesislerine, özette, vatanımıza ve bağımsızlığımıza bir defa daha sahip çıktığımız gündür.

“1994 yılında 1 Mayıs, dünyanın her yanında emperyalizmin körüklediği ırkçılığın ve din, inanç ve düşünce ayrımcılığının yarattığı ve yıllardır süren insanlık dışı vahşet ve

katliamları, dünyadaki tüm çalışanların, barış, hoşgörü ve demokrasi anlayışı içinde lanetlediği gündür.

“Biz işçiyiz, memuruz, emekliyiz, işsiziz.

“Biz, aralarındaki her türlü siyasi görüş, etnik köken, ırk, din, mezhep, cinsiyet, meslek ayrımını kenara iterek, insanların demokrasi, özgürlük, barış, kardeşlik, huzur ve mutluluk içinde yaşayacakları bir dünya ve Türkiye yaratmaya çalışan işçi sınıfıyız.

“Biz halkımızın ve ülkemizin umuduyuz.

“Demokrasinin ve ‘egemenlik kayıtsız şartsız milletindir’ anlayışının koruyucusu biziz. İstikrar programını uygulamak için planlanan anti-demokratik düzenlemeler, bizim kararlı tavrımızla parçalanacaktır. Her yerde, herkese, hemen demokrasi anlayışını biz hayata geçireceğiz.

“Din, vicdan ve düşünce özgürlüğünün de güvencesi olan laik ve demokratik cumhuriyeti ve sosyal hukuk devletini her türlü saldırıya karşı biz savunuyoruz. Özerk ve demokratik üniversiteyi, aklın öncülüğünü ve bilimin yol göstericiliğini gözetken ve koruyan biz olacağız.

“Baskıya ve sömürüye karşı mücadele eden insanların umudu biziz.

“Fabrikalar ve maden ocakları kapatılarak ülkemizin bağımsızlığının temeli üretken gücünün yok edilmesine ve alınterimizin ürünü KİT’lerin uluslararası ve yerli tekelere peşkeş çekilmesine, insanların açlığa terk edilmesine karşı, meşru ve demokratik yollardan, en önde biz mücadele ediyoruz. Üretimden gelen gücümüzü, siyasi alandaki gücümüzü ve tüketici olarak gücümüzü etkili bir biçimde biz kullanacağız.

“Anti-demokratik yasa ve uygulamalara, düşünce ve örgütlenme özgürlüğüne getirilen her türlü kısıtlama ve uygulamalara, demokrasiye yönelik her türlü tehdide, işsizliğe ve pahalılığa karşı verilen mücadelede, tüm halkımız, bizim önderliğimizi kabul ediyor, umudunu bize bağlıyor. Ülkemizin özlediğimiz demokrasiye kavuşabilmesi için verilen meşru ve demokratik mücadelede en ön safta mücadele etmeyi temel görev kabul ediyoruz.

“Kamu çalışanlarının grevli toplu pazarlık ve siyasi faaliyette bulunma hakları için verdikleri meşru ve demokratik mücadeleyi tüm gücümüzle destekliyor ve bu haklara biran önce kavuşmaları için mücadeleyi bir görev kabul ediyoruz.

“1 Mayıs’ta, sınıf kardeşliği anlayışını her türlü farklılığın önünde tutarak, alınteri ve beyingücüyle hayatımızı kazanmanın onurunu bir defa daha duymalıyız.

“1 Mayıs’ta, dünyanın ve Türkiye’nin özgür, eşitlikçi ve mutluluk dolu geleceğini yaratacak işçi sınıfının bir bireyi olmaktan bir defa daha gurur duyuyoruz.

“1 Mayıs’ta, dünyanın neresinde olursa olsun, bir işçinin sevinci bizi sevindirsin, bir işçinin üzüntüsü bizim de üzüntümüz olsun.

“1 Mayıs’ta, çocuklarına, sınıfına, halkına, ülkeneye ve dünyaya karşı olan sorumluluklarını hatırlayarak, ekmek, barış, özgürlük, iş ve demokrasi mücadelesine daha sıkı sarıl. Güç ve eylem bilginini, dayanışmanı her zamankinden daha büyük bir güçle koru ve geliştir.

“Yaşasın işçilerin uluslararası birliği ve dayanışması.”

Demokrasi Platformu Başkanlar Kurulu 4 Mayıs 1994 günü Ankara’da toplanarak 1 Mayıs’ta yapılan mitingleri, 5 Nisan kararlarını, demokratikleşme paketini ve güncel gelişmeleri değerlendirdi. 11 Mayıs 1994 günü kamuoyuna bu konuda yapılan açıklamada temel sorunlar ve talepler yinelenildi. Bu bildiride ilk kez 94 sayılı ILO Sözleşmesine değinildi. Açıklamanın ilgili bölümü şöyledi:

“Ekonomik bunalımı işçilerin omuzlarına yıkmak ve sendikal mücadeleyi engellemek için bir silah olarak kullanılan işten çıkarmalara karşı yargı denetimi getirilmeli, konuya ilişkin 158 sayılı ILO Sözleşmesi onaylanmalıdır.

“Aynı amaçla kullanılan taşeronlaştırma ve kapsam-dışı uygulamasına karşı yasal önlemler getirilmeli, Türkiye tarafından onaylanmış 94 sayılı ILO Sözleşmesi ve ilgili Bakanlar Kurulu kararı uygulanmalıdır.”

Bildiride, Demokrasi Platformu'nun bu konudaki kararlılığı şöyle ifade edildi:

“Demokrasi Platformu’nu oluşturan örgütler olarak üyelerimizin beklentilerinin ifadesi olan bu taleplerimizin gerçekleşmesi için üyelerimizle birlikte her türlü girişimde bulunacağımızı, onların tavırlarını açığa çıkaracak meşru ve demokratik her türlü etkinliğe hazır olduğumuzu bir kez daha duyururuz.”

Ortak Eylemler

1994 yılında hükümetin programına ve uygulamalarına karşı tepkiler yaygınlaştı. Demokrasi Platformu Başkanlar Kurulu 23 Haziran 1994 günü toplanarak, gelişmeleri değerlendirdi ve ortak eylemleri gündeme getirme kararı aldı. Toplantı sonrasında yapılan açıklamada aşağıdaki değerlendirmeler yer alıyordu:

“Toplumsal sorunların yoğunlaşip toplumsal patlama aşamasına yaklaşan bu ortamda, başta iktidar partileri olmak üzere, parlamentoda temsil edilen tüm partiler sorunlara yabancı, duyarsız bir hal almanın da ötesinde krizleri tırmandırıcı bir tutum sergilemektedirler.

“Anayasa değişikliği çalışmaları partiler arası bir çekişme alanı haline getirilerek toplumsal beklentiler boşlukta bırakılmıştır.

“Sonuçta, parlamentodaki iktidar ve muhalefet partilerinin tutum ve davranışları, 12 Eylül hukukuna bağlılıklarının ve bunu sürdürme çabalarının kesin kanıtını oluşturmaktadır.

“Başkanlar Kurulu gelenen bu noktada platformun çalışanların ve halkın ortak sesi olma sorumluluğunu üstlenmesi konusunda öneminin daha da arttığını belirtmiştir.

“23.6.1994 tarihinde alınan karar gereği, Platforma dahil bütün örgütler önümüzdeki hafta yetkili kurullarını toplayarak, sorunların çözümü için üretimden gelen güçlerini kullanma yöntemlerini belirleyeceklerdir.

“Bunu takip eden günlerde Başkanlar Kurulu tekrar toplanarak oluşturduğu eylem programını kamuoyuna açıklayacaktır.”

İstikrar programının yeni bir adımı, kamu kesiminde yürürlükte bulunan toplu iş sözleşmelerinin dördüncü dilim zamlarının iptal edilmesi çabaları oldu. Kamu kesiminde çalışan işçilerin çok büyük bir bölümünü temsil eden TÜRK-İŞ ile hükümet arasında gerginlik tırmandı. TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu 28 Haziran 1994 günü toplandı. Başkanlar Kurulu, 12 Temmuz 1994 günü tüm sendikaların merkez yöneticileri ve şube başkanları ile TÜRK-İŞ'ten Başbakanlık'a yürünmesine ve 20 Temmuz 1994 günü genel eylem yapılmasına karar verdi.

12 Temmuz 1994 günü Başbakanlık'a yüründü. TÜRK-İŞ, 20 Temmuz genel eyleminin Demokrasi Platformu'na bağlı diğer örgütler tarafından da desteklenmesini sağlamak amacıyla, çeşitli ziyaretler yaptı. Kamu çalışanları 15 Temmuz 1994 günü yapmayı programladıkları eylemin tarihini 20 Temmuz'a ertelediler. Demokrasi Platformu Başkanlar Kurulu 19 Temmuz 1994 günü TÜRK-İŞ Genel Merkezinde bir toplantı yaparak, 20 Temmuz'da ortak uyarı eylemi yapılacağını kamuoyuna duyurdu.

Kamuoyuna aynı gün yapılan açıklama aşağıda sunulmaktadır:

“Demokrasi Platformunu oluşturan örgütlerimiz;

- **12 Eylül hukukunun tasfiye edilerek insan hakları, barış, özgürlük ve bağımsızlık temelinde ülkemizin demokratikleştirilmesi;**
- **Sosyal hukuk devletinin korunması ve güçlendirilmesi;**
- **Enflasyonun, işsizliğin, özelleştirme adı altında sürdürülen yağma ve talanın, taşeronlaşmanın, kaçak işçiliğin, işçi çıkartmalarının, geleceğe yönelik hayali enflasyon oranlarıyla toplu iş sözleşmesi imzalama dayatmasının, kamu çalışanlara yönelik baskı ve sürgünlerin önlenmesi;**

- İşçi ve memur alacaklarının ödenmesi ve yürürlükteki toplu iş sözleşmelerinin uygulanması;
 - Sendikal hak ve özgürlükler konusundaki kısıtlama ve yasaklamaların kaldırılması ve kamu çalışanlarına grevli toplu pazarlık ve siyasi faaliyette bulunma haklarının derhal verilmesi için, güç ve eylem birliği kararı almış ve dokuz aydır bu konuda etkili bir işbirliği ve güçbirliği gerçekleştirmiştir.
- “Demokrasi Platformu yalnızca çalışanların değil, aynı zamanda demokratikleşmenin, insan haklarının, ulusal varlıklarımızın ve halkımızın çıkarlarının da takipçisi olarak, sorumluları ve yetkilileri çeşitli zamanlarda uyarmış, onları yanlışlardan uzaklaştırmaya çaba göstermiştir.
- “Bütün bu girişimlerin sonuç vermemesi üzerine, Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, 23 Haziran 1994 tarihindeki toplantısında üretimden gelen gücü kullanma kararını oybirliğiyle almıştı. Bu kararı kendi kurullarında değerlendiren Örgütlerimiz, 20 Temmuz 1994 günü tüm çalışanların üretimden gelen gücünün kullanılmasını ve ortak uyarı eylemi yapılmasını kararlaştırmıştır.
- “Demokrasi Platformu’nu oluşturan tüm örgütler;
- Üyelerini ve diğer tüm çalışanları, 20 Temmuz 1994 Çarşamba günü bir günlük genel uyarı eylemine katılmaya çağırmaktadır;
 - Emeklileri, işsizleri, tüm demokratik kuruluşları ve ülkemizin ve halkımızın geleceğini düşünen demokrasi güçlerini, herkesi bu eylemimizi desteklemeye çağırmaktadır;
 - Parlamento’da temsil edilen tüm siyasi partileri, vaadleri doğrultusunda ülkemizin demokratikleştirilmesi ve halkımızın ve çalışanların sorunlarının çözümü konusunda derhal birlikte harekete geçmeye çağırmaktadır;
 - Hükümeti ve işverenleri, ülkemizin ve çalışanların sorunlarını daha da artırıcı tutum ve davranışlardan kaçınmaları konusunda uyarılmaktadır.
- “20 Temmuz Genel Uyarı Eylemimiz, taleplerimizin gerçekleşmesi doğrultusunda önemli bir güçbirliğimiz olacaktır. Örgütlerimiz, istemlerimizin hayata geçirilmesi konusunda izleyici olacak ve bunların gerçekleştirilmesi için eylemliliğimizi kararlı bir biçimde sürekli kılacaktır.”

Bu kararın alındığı tarihte 2821 sayılı Sendikalar Yasası ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası’nın bu nitelikteki eylemler için öngördüğü cezalar çok ağırdı. 2821 sayılı Yasa’nın 58. maddesi, bu tür eylemlere girişen sendika ve konfederasyonların kapatılmasını öngörüyordu. Ayrıca, 2822 sayılı Yasa’nın 73. maddesine göre, böyle bir kararı verenler, teşvik edenler, zorlayanlar veya propagandasını yapanlar üç aydan dokuz aya kadar hapisle cezalandırılacaktı. Bu kararın uygulanması durumunda, bu kararı verenler, bu eylemin propagandasını yapanlar ve eyleme teşvik edenler bir yıldan az olmamak üzere hapis, eyleme katılanlar ise altı aydan az olmamak üzere hapis cezasıyla cezalandırılacaktı. Ayrıca, 1475 sayılı İş Yasasında, 657 sayılı Devlet Memurları Yasasında ve Türk Ceza Yasasında da özel cezalar vardı. Örneğin, İş Yasasına göre, bu eyleme katılanların hizmet akitleri, önceden bildirilmeksizin ve kıdem tazminatı ödenmeksizin fesholabilecekti. Ancak 20 Temmuz 1994 genel uyarı eylemi sonrasında bu yaptırımların hiçbiri uygulanmadı.

Demokrasi Platformu Başkanlar Kurulu 21 Temmuz 1994 günü toplanarak, 20 Temmuz eylemine ilişkin aşağıdaki değerlendirmeyi yaptı:

- “20 Temmuz Genel Uyarı Eylemi, alınan karar doğrultusunda işyerlerinde, üretimden gelen gücün kullanılması biçiminde tüm yurttaki başarıyla uygulanmıştır.
- “Demokrasi Platformunu oluşturan örgütlerimize bağlı üyelerimize, aldığımız kararı destekleyen çalışanlar ve halkımıza teşekkür ederiz.
- “12 Eylül Hukuku’nun tasfiye edilerek insan hakları, barış, özgürlük ve bağımsızlık temelinde ülkemizin demokratikleşmesi amacına yönelik bu uyarı eyleminden gerekli mesajın alındığına inanıyoruz.

“Ülkemiz demokrasi ve çalışma hayatında ilk örnek olan bu güç ve eylem birliği; işçilerin, memurların, tüm çalışanlar ve halkımızın sesi olmuştur. Bu tarihsel çıkış yeni bir dönemin başlangıcıdır. Yarınlarımıza olan güven ve umudumuzun ifadesidir.

“Böylesi bir eylemin gerisinde yatan nedenlerin sağlıklı olarak değerlendirilmesi öncelikle Sayın Başbakan’a ve Hükümetimize düşmektedir. Çalışanlar ile işsizleri karşı karşıya getirebilecek Sayın Başbakan’ın demecini bir talihsizlik, amacını aşan sözler olarak değerlendiriyoruz.

“Çalışanlar ile işsizlerin çıkarları birbirine karşıt değildir. Sorumlu bir Başbakandan beklenen, işsizleri çalışanlara karşı kıskırtmak değil, işsizliği önleyici programları ortaya koymak, bu yönde, işsizlik sigortası gibi sosyal politikaları uygulamaktır.

“Demokrasi Platformu ve onu oluşturan örgütlerimiz, izlenen ekonomik ve sosyal politikaların ve Parlatmentonun izleyicisi olacaktır. Haklı taleplerimizin yerine getirilmemesi durumunda eylemlerimiz, alınan karar doğrultusunda sonuç alınıncaya kadar devam edecektir.

“Gösterdikleri destek ve duyarlılık için basın mensuplarına teşekkür ederiz.”

İlişkilerde Sorunlar ve Bunların Aşılması

DİSK’in 9. Genel Kurulu 4-7 Ağustos 1994 günleri İstanbul’da toplandı. Kemal Nebioğlu DİSK Genel Başkanlığı görevini Rıdvan Budak’a bıraktı. Rıdvan Budak, kendisiyle yapılan ve 11 Eylül 1994 günlü Ekonomik Trend Dergisinde yayımlanan bir görüşmede, TÜRK-İŞ ile ilişkilerini bozacak olan bazı görüşler ileri sürdü. Rıdvan Budak şunları söyledi:

“Ne TÜRK-İŞ’te, ne HAK-İŞ’te sendikalar kendi temsilcilerini seçemiyorlar. TÜRK-İŞ kongrelerinde profesyoneller profesyonelleri seçiyor... İşçi kesiminde özelleştirmeye tepki anlamında bir dağınıklık var. TÜRK-İŞ bu konuda ne dediğini bilmiyor. Sarhoş gibi, bir tokat vuruyorlar bu tarafa gidiyor. Bir tokat vuruyorlar o tarafa gidiyor... Çalışanları örgütleme konusunda TÜRK-İŞ uyumuş, 12 Eylül’e bakan vermiş, anayasaya ‘evet deyin’ demiş, baymış. Toplumun örgütü bayarsa, toplum da bayar... Özelleştirme TÜRK-İŞ’i yok edecektir.”

Aynı günlerde, HAK-İŞ Genel Başkanı Necati Çelik, TÜRK-İŞ aleyhinde açıklamalar yaptı.

TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral, 12 Eylül 1994 günü Rıdvan Budak’a aşağıdaki mektubu gönderdi:

“Ülkemizdeki sorunların giderek artması ve çözüm yollarının tıkanma noktasına dayanması üzerine demokratik kitle örgütleriyle sürdürülen ortak hareket, hiç kuşku yok ki, kendi içindeki ilişkilerde karşılıklı samimiyet ve nezaketi de zorunlu kılmaktadır.

“Sürekli olarak TÜRK-İŞ’i hedef alan demeçler vermenizi, her toplantıda bu suçlamaları sürdürmenizi bir işçi Konfederasyonu Başkanına yakıştıramadığımı ve üzüntü ile karşıladığımı belirtmek isterim.

“TÜRK-İŞ Genel Başkanı olarak, bütün toplantı ve söyleşilerimde, işçi sınıfının birlikteliğini zedelememeye özen gösterdim. Özellikle Konfederasyonlar arasındaki ilişkilerde samimiyet varsa, birbirini suçlama gibi bir çirkinliğe yer olmadığına inandım ve bu inancımı bugüne kadar sürdürdüm.

“Benim bu duyarlılığımın karşılık görmemesi, bundan böyle Konfederasyonlarımız arasında birlikte hareket imkanlarını da ortadan kaldırmaktadır.”

Bayram Meral, 12 Eylül 1994 günü Necati Çelik’e, ikinci paragraf aşağıdaki biçimde değiştirilerek, aynı yazıyı gönderdi:

“Her fırsatta TÜRK-İŞ aleyhinde verdiğiniz demeçleri, son olarak da işçi sorunları konusunda bilgi almayı amaçlayan ANAP Genel Başkanı Sayın Mesut Yılmaz’ın

Konfederasyonunuzu ziyareti sırasında da sürdürmüş olmanızı bir Konfederasyon Başkanına yakıştıramadığımı ve üzüntü duyduğumu belirtmek isterim.”

Bu gerginlik, Demokrasi Platformu'nun çalışmalarını aksattı. Demokrasi Platformu sekreteryası 15 Eylül 1994 günü bir toplantı yaparak, Platformun gelecekteki gündemi üzerinde çalıştı. Ancak örgüt başkanları biraraya gelmedi. Bunun üzerine, Türk Dişhekimleri Birliği Başkanı Eser Cilasun, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) Başkanı Yavuz Önen, Türkiye Serbest Muhasebeci, Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) Başkanı Mustafa Özyürek, Türk Tabipleri Birliği (TTB) Başkanı Selim Ölçer ve Türk Veteriner Hekimleri Birliği Başkanı Hasan Metin 21 Eylül 1994 tarihinde Demokrasi Platformu Sekreteryasına bir yazı gönderdiler. Yazının sonu şöyle bitiyordu:

**“Demokratikleşme, özelleştirme, toplu işten çıkarmalar gibi hayati önem taşıyan sorunların gündemde olduğu, bu sorunların çözümüne ancak Demokrasi Platformunu oluşturan örgütlerimizin eylem birliği ile katkı koyabileceği bir ortamda, İşçi Konfederasyonları arasında başlayan tartışmayı endişe ile karşılıyorruz.
“İşçi Konfederasyonları arasında başlayan ve Demokrasi Platformunu etkilemesi kaçınılmaz olan krizin aşılması ve halkımızın beklentileri yönünde çözüme kavuşturulması için konunun Başkanlar arasında görüşülmesinde yarar görmekteyiz.
“Sekreteryanızın, ortak görüşümüzün Başkanlara iletilerek, ivedi bir Başkanlar Kurulu toplantısı düzenlemesini öneriyoruz.”**

Bu girişime karşın örgüt başkanları biraraya gelmedi. Bunun üzerine 17 Ekim 1994 günü Demokrasi Platformu'nu oluşturan örgütleri genel sekreterleri biraraya geldiler. Bu toplantıda, tüm örgütlerin

- “demokratikleşmeye evet, özelleştirmeye hayır” kampanyası başlatması,
- kamu çalışanlarının toplu sözleşmeli grevli sendika yasasına kavuşmaları için çabalarını yoğunlaştırması,
- eğitim, sağlık, çalışma yaşamı, alternatif maliye politikaları konularında ihtisas birimleri ön raporlarının hazırlanması,
- “Güneydoğu-Kürt sorunu” konusunda örgüt görüşü oluşturmaları

istendi.

Bu çalışmaların ardından örgüt genel sekreterlerinin Kasım ayı ilk haftasında biraraya gelmeleri kararlaştırıldı.

Ancak bu arada yaşanan bazı gelişmelere bağlı olarak, Konfederasyon başkanları arasındaki anlaşmazlık giderildi. 8 Kasım 1994 günü yapılan Başkanlar Kurulu toplantısında “bir konuşma yapan Rıdvan Budak, görüşlerinin yanlış anlaşıldığını belirterek, TÜRK-İŞ Başkanı Meral'den özür diledi. Bayram Meral de, her zaman için sendikal birlik ve beraberliği savunduğunu söyledi.”

Demokrasi Platformu Sekreteryası'nın 24 Kasım 1994 günü yapılan toplantısına, aşağıdaki konularda taslak raporlar sunuldu:

- Demokratikleşme
- Türkiye'de Genel Ekonomik Durum
- Özelleştirme
- Sosyal Güvenlik Sistemi
- Eğitim
- Kamu Çalışanları Sendikalarının Hukuksal Durumu
- 1995 Bütçe Yasa Tasarısı

Hükümet, 1995 yılı bütçesinde kamu kesiminde işçi haklarını kısıtlayan bazı düzenlemeler öngördü. TÜRK-İŞ bu düzenlemeleri diyalog yoluyla değiştirmeye çalıştı. İstenilen değişikliklerin yapılmayacağı 23 Kasım 1994 günü TÜRK-İŞ'e bildirildi. TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu, 25 Kasım günü hükümeti oluşturan DYP ve SHP'nin il örgütlerinin ülke çapında ziyaret edilmesine ve 26 Kasım günü de Meclis'e yürünmesine karar verdi. Bu karar derhal Demokrasi Platformu'nu oluşturan örgütlere iletildi. 26 Kasım 1994 günü Ankara'da Tandoğan Meydanı'nda toplanan 100 bin dolayında işçi ve Demokrasi Platformu'na bağlı örgütlerin üyeleri, önce Anıtkabir'i ziyaret etti ve ardından Meclis'in yakınına kadar yürüyüp, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün önünden Necatibey Caddesi'ne döndü. Bu eylemler sayesinde, Plan ve Bütçe Komisyonu'nda istenilen değişiklikler gerçekleştirildi.

Kamu çalışanları 20 Aralık 1994 günü ülke çapında eylemler gerçekleştirme kararı aldı. Demokrasi Platformu Başkanlar Kurulu 19 Aralık günü biraraya gelerek, 20 Aralık eylemine destek kararı verdi. Yapılan açıklama şöyle sona eriyordu:

“Biz Demokrasi Platformu olarak kamu çalışanlarının 20 Aralık genel eylemini tüm gücümüzle destekleyecek, ortak taleplerimizi işyerlerinde, bürolarda, fabrikalarda ve alanlarda seslendireceğiz.”

Ancak, bu eylemde kamu çalışanları dışındaki kesimlerin önemli bir katkısının bulunduğu söylenemez.

Temel Konulardaki Anlaşmazlıklar

Demokrasi Platformu 1995 yılında bir çözülme yaşadı. Herkes hem işbirliğinin önemini vurguluyor, hem de Demokrasi Platformu'ndan yakınıyordu.

Çözülme, laiklik, özelleştirme ve Kürt milliyetçiliği konusundaki farklılıkların aşılamayacağını anlaşıldığı üzerine başladı. Diğer konulardaki anlaşmazlıklar, bu temel farklılıklar nedeniyle, uzlaşmayla sonuçlandırılmadı.

TÜRK-İŞ'in 17-18 Mart 1995 günleri toplanan Başkanlar Kurulu'nda bazı sendika genel başkanları Demokrasi Platformu içinde gerçekleştirilen işbirliğini sert biçimde eleştirdiler. Eleştiriler, bu işbirliğinin DİSK tarafından kötüye kullanıldığı doğrultusunda.

HAK-İŞ'in EBK'nun özelleştirilmesi konusunda takındığı tavrın eleştirilmesi üzerine, HAK-İŞ ilişkilerini kesti.

TMMOB bazı eleştiri ve önerilerini diğer örgütlere ilettiler. TMMOB'nin önerileri şöyleydi ³²⁴:

“(I) Tüm çalışanların ve ülkemizin sorunlarını gündemine alabilmesi, Hükümete, Parlamento'ya, kamuoyuna ve üyelerine yönelik mesaj ve öneriler üretebilmesi, kitleler ortaq eylemlere hazırlık yapabilmesi için Demokrasi Platformu'nun daha fazla zaman yitirmeden öncelikle işler hale getirilmesi gerekmektedir.

■ Platformun bugünkü hantal ve bürokratik yapıdan kurtarılması, gündemi yakalamasında ve yerel platformlarla eşgüdümün sağlanmasında Sekreteryaya en sorumlu ve önemli organdır. Bu nedenle;

■ Sekreteryanın gündem oluşturmada, gündeme müdahalede, bazı gelişmeler karşısında tavır belirlemede erk sahibi olabilmesi ve kısa sürede karar üretebilmesi için, üç ya da beş kuruluşun genel sekreterlerinden oluşturulması doğrultusunda bir karar alınmasını;

(II) Özelleştirme uygulamalarının izlenmesi, kamuoyunun bilgilendirilmesi, gerekli müdahalenin yapılabilmesi,

³²⁴ TMMOB, XXXIII. Dönem Çalışma Raporu (1994-1996), Ankara, 1996, s.74.

- Demokratikleşme alanında; Anayasa değişikliği, düşünce açıklama özgürlüğünü yok eden işkence ve her türlü insan hakları ihlallerini koruyan başta Terörle Mücadele Yasası ve diğer yasalarda yapılacak değişikliklerin saptanması,
- Çalışanların demokratik ve siyasi düzenlemelerle ilgili taleplerinin belirlenmesi,
- Yıllık bütçemizin büyük bölümünü alıp götüren savaş harcamalarının ülkenin sosyal-ekonomik ve politik dengelerini alt üst ettiğinin saptanması,
- Özellikle Terörle Mücadele Yasasının düşünceyi suç sayan 8. maddesinin değiştirilmesi sürecinde aktif bir kampanya örgütlenmesi için çalışmaların başlatılmasını öneriyoruz.”

Demokrasi Platformu Başkanlar Kurulu 6 Ocak 1995 günü toplandı. Sekreteryaya ise 10 Ocak 1995 günü toplanarak, hazırlanmış olan taslak raporlar üzerinde görüşme yaptı. 7 Şubat 1995 günü yapılan sekreteryaya toplantısında da, Demokrasi Platformu'nun Çalışma İlkeleri ve Programı taslağı oluşturuldu.

HAK-İŞ'in Platform'dan Ayrılışı

Özelleştirme Yüksek Kurulu, 2 Şubat 1995 günlü kararıyla, Et ve Balık Kurumu'nun, Et Balık Ortak Girişim Grubuna satılmasına karar verdi. Et Balık Ortak Girişim Grubunun sermayesinin en az yüzde 5'i besicilere veya besici dernek ve kooperatiflerine, en az yüzde 5'i kasaplara veya kasap dernek ve kooperatiflerine, kalan kısmın bir bölümü ticaret ve sanayi odalarına, şirket çalışanlarına ve emeklilerine ve bir kısmı da "HAK-İŞ Konfederasyonu ve bünyesinde bulunan sendikalar ile bu Konfederasyon ve bünyesinde bulunan sendikaların üyelerine ve çalışanlarına" verilecekti. Satılan mal varlığının yalnızca arsa değerinin 11,3 trilyon lira olduğu tahmin ediliyordu. Satış bedeli ise yalnızca 1,5 trilyon liraydı ve bu miktar 24 ay sonra ödenecekti. Et ve Balık Kurumu'nun her türlü borcunu devlet üstleniyordu. 60 milyar liralık et stoku devredilecekti. Bunun parası da 18 ay sonra devlete ödenecekti. HAK-İŞ'in bu girişimi Demokrasi Platformu içinde tepkiyle karşılandı.

8 Şubat 1995 günkü Başkanlar Kurulu toplantısında gündemin diğer maddelerine geçilmeden, HAK-İŞ'in özelleştirmeye ilişkin tavrı gündeme getirildi ve aşağıdaki açıklama yapıldı:

“Demokrasi Platformuna katılan örgütlerin başkanları 8 Şubat 1995 Çarşamba günü saat 10:30'da toplandı.

“Örgüt başkanları gündemleri uyarınca, özelleştirme konusundaki son gelişmeleri değerlendirdiler. Özellikle, Et ve Balık Kurumu'nun satışı konusunda görüşler ortaya konuldu. Platform mensupları özelleştirmenin uluslararası sermayenin çıkarlarına hizmetten başka bir anlama gelmediği konusundaki görüşlerini yinelediler. Bu çerçevede, özellikle sendikaların özelleştirme kampanyalarına kararlı bir biçimde karşı çıkmaları gerektiği vurgulandı. Sendikalardan kaynaklanan özelleştirme karşıtı tepkileri yumuşatmak ve sendikaları etkisizleştirmek için bazı sendikal örgütlere özelleştirme adı altında yağmadan pay sağlama eğilimleri kınandı.

“Daha önce İngiltere'de Thatcher'in örneğini verdiği bu tür uygulamaların sonuçlarının sermayenin tabana yayılması ve benzeri iddiaların dayanıksızlığını ortaya koyduğu dile getirildi.

“Bugüne değin özelleştirme konusunda köktenci bir tutum almış olan HAK-İŞ'in hiçbir şekilde özelleştirmeyi kamuoyu ve işçi hareketinin gözünde sevimlileştirme oyununa alet olmaması gerektiği görüşü ortaya kondu.

“Görüşmeler sonunda HAK-İŞ adına toplantıya katılmış olan Genel Eğitim Sekreterinin bu görüşleri örgütüne götürmesi ve HAK-İŞ'in bu konudaki tavrını bir kere daha gözden geçirmesi önerildi.

“Gelecek toplantının yine bu konuda HAK-İŞ'ten gelecek yanıtı görüşmek üzere 15 Şubat 1995 Çarşamba günü saat 10:30'da yapılması kararlaştırıldı.”

Bu gelişme, HAK-İŞ'in 1995 yılı sonunda toplanan 8. Genel Kurulu'na sunulan Çalışma Raporu'nda şöyle ifade edildi ³²⁵:

“8 Şubat 1995 tarihinde yapılan Başkanlar Kurulu toplantısında ise traji-komik denilebilecek bir karar alındı. O günlerde EBK'nın HAK-İŞ'e satışı gündemdeydi ve sadece bir takım çıkar gruplarının karşı çıktığı bu satışı her nasıl oluyorsa Demokrasi Platformu'nun başta TÜRK-İŞ olmak üzere birçok üyesi de bu satışı tepki gösteriyordu. Özelleştirmenin gündeme gelmesiyle birlikte her açıdan büyük mücadeleler sergileyen ve bu mücadelelerinde de hep yalnız bırakılan HAK-İŞ, bu satışı talip olduğundan dolayı suçlanıyordu. İddia ise oldukça gülünçtü. Demokrasi Platformunun üyeleri HAK-İŞ'i yağmadan pay almakla suçluyorlardı.

“Oysa aynı örgütler, Yem Sanayii'nin, SEK'in ve EBK'nın özelleştirilmesi karşısında HAK-İŞ'in örnek ve sabırlı mücadelesine destek vermekten kaçınmışlardır. Bazı çıkar örgütlerinin ellerinden kaçırdıkları bu büyük tesise HAK-İŞ'in talip olmasına, tıpkı o çıkar gruplarının söylemiyle karşı çıkıyorlardı ve bir yandan özelleştirme karşıtı olduklarını dile getirirken, bir yandan da bu çıkar gruplarının ekmeğine yağ sürüyorlardı.

“Özelleştirme konusunda diğer konfederasyonların da bizim modelimize benzer çalışmalar içerisinde olduklarını, örneğin DİSK'e bağlı Gıda-İş Sendikasının Beşiktaş Belediyesi'ne bağlı BELTAŞ'a ortak olduğunu; yine SSK'nın İstanbul'daki tesislerini kullanmak ve işletmek üzere 20 yıllığına kiraladıklarını; ayrıca TÜRK-İŞ'e bağlı sendikalardan bazılarının özelleştirilecek çeşitli KİT'lere talip olduklarını biliyoruz.

“Konfederasyonumuz daha önceki çabalarında yalnız bırakıldığı gibi bu girişimde de yalnız bırakıldı ve Demokrasi Platformu'nun diğer üyeleri tarafından tıpkı çıkar grupları gibi hedef tahtasına yerleştirildi. HAK-İŞ Yönetim Kurulu'nun Demokrasi Platformu'nun bu görüşlerine karşı tavrı sert oldu.”

9 Şubat 1995 günü HAK-İŞ Yönetim Kurulu imzasıyla aşağıdaki bildiri yayımlandı:

“8 Şubat 1995 tarihinde ‘Demokrasi Platformu Çalışma İlkeleri ve Program Taslağı,’ ‘Hazırlanan Taslak Raporlara Son Şeklinin Verilmesi,’ ‘Kısa Erimli Etkinlik Programı’ gündem konularını tartışmak üzere Demokrasi Platformu Başkanlar Kurulu toplandı.

“Ancak gündeme geçilmeden, birgün önce toplanan Sekreteryanın karar almamasına rağmen basın toplantısı düzenlendi. Birtakım kuruluş temsilcilerinin önyargılı ve dogmatik tavırlarla davet yazısında belirtilen gündem maddelerini bir kenara bırakıp, bugün uygulanan özelleştirme uygulamaları ve HAK-İŞ'in içişlerine karışıp, yargısız infaz yolunu seçtikleri görüldü.

“Konfederasyonumuz bugüne kadar devletin kaymağını yiyen bazı holdingler ve onların sözcüleri ile birlikte ideolojik saplantı içindeki bazı kişi ve kuruluşların da boy hedefi haline getirilmek istenmektedir.

“Bilindiği üzere gönüllülük esasına göre kurulan ve 14 aydır ortak paydalarda mücadele etmeyi ilke olarak benimseyen Demokrasi Platformu çalışma geleneği oybirliği esasına dayanmaktadır.

“Ancak Platform 8 Şubat 1995 tarihinde meselelere sığ, kör, yanlı, dogmatik ve çağdaş ihtiyaçların gerisinde kalmış bir düşünceye sahip olan, birkaç kişinin başını çektiği, bugün Doğu Blokunda bile yok olan Marksist düşünce merkezli bir birliktelik haline gelmiştir.

“Ne yazık ki; bu çeşit ilkel sendikal anlayış ve ideolojik saplantılarla, bu dar kafalarla Türkiye 2000'li yıllara taşınmaz. Demokrasi Platformu da artık çalışanların sesi değil, ideolojik amaçlı bir örgütlenme biçimine dönüşmüştür.

“Başlangıçta bizi bir araya getiren paydaların ve gelenekselleşen tavırların yok olması, Konfederasyonumuzu ciddi boyutlarda rahatsız etmiştir.

³²⁵ HAK-İŞ, 8. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu (30 Kasım - 1,2,3 Aralık 1995), Ankara, 1995, s.304-305.

“Nitekim; Genel Başkanımızın, son bir kaç aydır toplantılara katılmaması bu rahatsızlığın sonucudur. Her türlü demokratik platformlarda kompleksiz olarak yer alan HAK-İŞ, bazı kişilerin komplekslerinin Demokrasi Platformu ilkelerinin önüne geçmesinden rahatsızlık duymaktadır.

“Demokrasi Platformu özellikle Anayasa, Demokratikleşme, İnsan Hakları ve Özelleştirme gibi temel sorunlar karşısında 14 aydır hiçbir çözüm üretmeyen, bildiri yayınlamaktan öte bir etkinliği görülmemeyen, Et Balık Kurumu ve Karabük dışındaki özelleştirme uygulamalarına karşı herhangi bir caydırıcı etkinlik ortaya koyamayan, hiçbir platformun HAK-İŞ’i sorgulamaya hakkı da, yetkisi de yoktur.

“Özelleştirme uygulamaları karşısında bugüne değin hemen hiçbir etkinliği bulunmayan kişi ve kuruluşların Konfederasyonumuz uygulamaları hakkında böylesine fikir beyan etme hakları da yoktur. Bilindiği üzere, bugüne kadar yağmaya dönen özelleştirme işlemlerini iptal ettirme başarısını gösteren tek örgüt HAK-İŞ’tir.

“HAK-İŞ, caydırıcı etkinlikleri, söylemleri ve uygulamaları ile tek örnek kuruluştur. Özgün projeleri ve alternatif sendika modelleri ile birçok kişi ve kuruluşun çok ilerisindedir.

“Demokrasi Platformunda yukarıda ifade edilen anlaşılmaz ve tutucu tavırlardan vazgeçildiğine, Konfederasyonumuz yöneticileri inandırılıncaya kadar bu platformdan çekildiğimizi kamuoyuna saygı ile duyururuz.”

Temel Konularda Demokrasi Platformu’nun Çizgisinin Netleşmesi

Demokrasi Platformu 15 Şubat 1995 günü TÜRK-İŞ’te toplandı. Toplantı öncesinde Demokrasi Platformu adına yapılan açıklamada, Platformun geçmişi ve önündeki görevler aşağıdaki biçimde değerlendiriliyordu:

“Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu Başkanlar Kurulu 15 Şubat 1995 günü toplanarak, Demokrasi Platformu’nun Çalışma İlkeleri ve Program Taslağı’nı ve bugüne kadarki çalışmalarını değerlendirecek, önümüzdeki dönemde çalışanların hak ve çıkarlarının korunması ve geliştirilmesi ile ülkemizde demokrasinin korunması ve güçlendirilmesi konusunda işbirliği ve güçbirliği içinde yapılması gereken işleri programlayacaktır.

“14 aydır çalışmalarını sürdüren Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, ülkemizin, halkımızın, tüm çalışanların hak ve çıkarlarının korunması, demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla hayata geçirilmesi ve insan haklarına saygılı, laik ve demokratik sosyal hukuk devletinin yaratılması için, farklı alanlarda etkinlik gösteren örgütlerin diyalog, işbirliği, güçbirliği ve dayanışma için oluşturdukları gönüllü bir birlikteliktir. Demokrasi Platformu ülkemizde yeni bir gelenek yaratılmasında belirleyici bir rol üstlenmiştir. 5 Nisan İstikrar Programı’na birlikte karşı çıkılması, 1 Mayıs’ın işçi sınıfının uluslararası birlik, dayanışma ve mücadele günü olarak birlikte kutlanması, 20 Temmuz Genel Eyleminin birlikte düzenlenmesi, 24 Nisan İşsizlik ve Pahalılıkla Mücadele Mitinginde, 26 Kasım Büyük Yürüyüşünde, kamu çalışanlarının 20 Aralık Genel Eylemi’nde ve çeşitli yöresel eylemlerde işbirliği yapılması, Terörle Mücadele Yasası ve İl İdaresi Yasasında yapılmak istenilen değişikliklerin birlikte gösterilen çabayla engellenmesi, Özel Dedektiflik Yasası’nın veto edilmesinin sağlanması, Demokrasi Platformu’nun bugüne kadarki somut adımlarından bazı örneklerdir. Ayrıca, Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu’nun varlığı, ülkemizin dört bir köşesinde benzer hedefleri benimseyen yapılanmalara da örnek olmuş, yolgösterici bir işlev üstlenmiştir.

“Demokrasi Platformu başlangıçta özelleştirmeye, taşeronlaşmaya ve işten atmalara karşı bir işbirliği olarak başlamıştır. Demokrasi Platformunu oluşturan örgütler, özelleştirme adı altında kamu mallarının bir avuç yerli ve yabancı sermayedar tarafından yağmalanmasına karşı çıkmıştır. Demokrasi Platformu Başkanlar Kurulu’nun 8 Şubat 1995 günü yapılan toplantısında, Et ve Balık Kurumu’nun özelleştirilmesinde HAK-İŞ’in bazı yöneticilerinin üstlendikleri rol, bu yağmadan pay

alma olarak eleştirilmiş ve kendilerinden, Demokrasi Platformu'nun bugüne kadarki ilkeleri çerçevesinde, bu görüşlerinin gözden geçirilmesi istenmiştir. Ancak HAK-İŞ'in bazı yöneticileri, kamu mallarının yağmalanmasından pay almak ve işçilerin işletmeye ortaklığı söylemiyle profesyonel kurullar aracılığıyla sendikaları holding konumuna getirmeyi hedef alan ideolojik yaklaşımlarını hayata geçirmek için Demokrasi Platformu'nun bugüne kadarki ortak belgelerinde yer alan ilkeleri ihlal etmeyi ve Demokrasi Platformu'ndan ayrılmayı tercih etmişlerdir. Demokrasi Platformu, HAK-İŞ'in bazı yöneticilerinin kamuoyu ve özellikle çalışanlar tarafından şiddetle eleştirilen yağmadan pay alma çabasını tepkiyle karşılamaktadır.

“Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, ülkemizin bağımsızlığının ve insan haklarına saygılı, laik ve demokratik sosyal hukuk devletinin korunması ve güçlendirilmesi için işbirliği, dayanışma ve güçbirliğini sürdürecektir. Demokrasi Platformu, uluslararası ve yerli tekelci sermayenin taleplerini yerine getirmek için halkımızın yoksullaştırılmasını ve ülkemizin bağımsızlığının ve çıkarlarının çiğnenmesini temel alan yeni istikrar programlarına karşı bugünden karşı koyma hazırlığı içindedir. Yapılacak çalışma bu toplantıda programa bağlanacaktır.

“Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, ülkemizin, halkımızın ve tüm çalışanların umududur. Örgütlerimiz, bu sorumluluk duygusu içinde işbirliği, dayanışma ve güçbirliğini sürdürmekte kararlıdır.

“Demokrasi Platformu'nun önümüzdeki çalışma programını oluşturacak onbir ana konu belirlenmiştir. Bu konular, demokratikleşme, Güneydoğu sorunu, ekonomik sorunlar, özelleştirme, çalışma hayatının demokratikleştirilmesi, kamu çalışanlarının sendikal ve siyasal hakları, sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, tarım ve uluslararası ilişkiler'dir. Bu konularda ihtisas komisyonlarınca hazırlanan raporların genel bir programa dönüştürülmesi çabalarına hız verilecektir.

“Önümüzdeki günlerde Avrupa Birliği ile Türkiye'nin gümrük birliğine girmesi konusundaki tartışmaların yoğunlaşması sürecinde, Örgütlerimiz, demokratikleşme çabalarının en kısa sürede gerçekleştirilmesi amacıyla kısa vadeli aktif bir çalışma programı belirleyecekler ve bunu, en geniş kamuoyu desteğini alarak hayata geçirmeye çalışacaklardır.”

Toplantıda, Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu Çalışma İlkeleri ve Programı kabul edildi. Toplantıda alınan kararlar ise, 16 Şubat 1995 tarihinde açıklandı. Kararlar şöyledi:

“Demokrasi Platformunu oluşturan örgütlerimiz başta Anayasanın değiştirilmesi olmak üzere demokratikleşme konusunda atılması gereken adımların kararlı bir şekilde takipçisidir. Meclis gündemine alınan, ardından tekrar komisyonlara gönderilen Anayasa değişiklikleri vakit geçirilmeden gündeme alınmalı ve görüş ve taleplerimiz doğrultusunda kabul edilmelidir.

“Demokrasi Platformumuz tespit edilen 11 ana konudaki görüşlerini ihtisas komisyonlarına hazırlatmış ve bu konuda ortak tartışmalara başlamıştır. Çalışma programımızı oluşturacak olan bu konularda başta TBMM Başkanlığı olmak üzere Siyasal Partiler ziyaret edilecek ve görüşlerimizin kamuoyunda diğer demokratik kuruluşların ve kişilerin katılımıyla daha yetkin hale getirilmesi ve hayata geçirilmesi için, halkımızın da desteğiyle yoğun bir çaba içersine girilecektir.

“Demokrasi Platformu, uluslararası ve yerli tekelci sermayenin çıkarları doğrultusunda ve ülkemizin, halkımızın ve tüm çalışanların çıkarlarını ayaklar altına alacak yeni istikrar programlarına karşı tüm halkımızı uyanık olmaya çağırmakta ve Hükümeti, çalışanlardan yana ulusal bağımsızlıkçı bir çizgi izlemesi konusunda uyarılmaktadır.

“Demokrasi Platformu, Hükümetin vaadlerinde de yer alan ve ülkemizin, halkımızın ve tüm çalışanların çıkarları doğrultusundaki bu taleplerimizin hayata geçirilmesi için somut adımların atılmaması durumunda, halkımızın da desteğiyle tüm çalışanların meşru ve demokratik gücünü çeşitli toplantı ve etkinliklerle gösterecektir.”

Demokrasi Platformu'nun iç işleyişine ilişkin düzenlemelere ilişkin tartışmalar, 1993 yılı Kasım ayında başladı. Platform sekreteryası bu konuda bazı çalışmalar yaptı. Tartışmaya açılan ilk metin, sekreteryanın 24 Kasım 1994 günlü toplantısında ele alındı. Bu metinde, Platformun organlarının Başkanlar Kurulu, Yürütme Kurulu ve Sekreteryası olması öngörülüyordu. Ayrıca Platform Danışma Konseyi ve Yerel Demokrasi Platformları konuları ele alınıyor, ortak bir yayın çıkarılması hedefleniyordu. Platformun çalışma ilkeleri ve çalışma programı da düzenleniyordu. Ancak bu metin Demokrasi Platformunun yetkili organı olan Başkanlar Kurulu'nda ele alınmadı ve karara bağlanmadı.

HAK-İŞ'in 30 Kasım - 3 Aralık 1995 günleri toplanan 8. Olağan Genel Kurulu'na sunulan **Çalışma Raporu**'nda ³²⁶, Demokrasi Platformu'nun kuruluşunun hemen ardından, "Platformun yapılanması, ilkeleri ve çalışma programı da şu şekilde açıklandı" denildikten sonra sözkonusu taslak sunulmakta ve ardından 10 Kasım 1993 toplantısına geçilmektedir. Bu taslak metin, çalışmaların başında değil, 1994 yılı Kasım ayında hazırlanmıştır. Bu durum, taslak metindeki "Demokrasi Platformu çalışmaları yaklaşık bir yıldır sürmektedir" sözlerinden de anlaşılabilir. Çalışma İlkeleri ve Programı taslağı HAK-İŞ Temsilcisinin de katıldığı 7 Şubat 1995 günlü toplantıda biçimlendirildi. Taslak metin Platformu Başkanlar Kurulu'nun 8 Şubat 1995 günlü toplantısında ele alınamadı. Sekreteryanın 14 Şubat 1995 günlü toplantısında bu taslak üzerinde bazı değişiklikler yapıldı. Metin, Platform Başkanlar Kurulu'nun 15 Şubat 1995 günlü toplantısında kabul edildi. DİSK'in 26-28 Ocak 1996 günleri toplanan Olağanüstü Genel Kurulu'na sunulan **Çalışma Raporu**'nda yer alan çalışma ilkeleri de tartışma amacıyla hazırlanan ilk taslaktır ³²⁷.

Çalışma Platformu'nun Çalışma İlkeleri ve Programı aşağıda sunulmaktadır:

"Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, siyasal görüş, din, mezhep, etnik köken, ırk, cinsiyet, bağlı bulunulan hukuksal statü, işkolu veya meslek ayrımı yapmaksızın, çalışanları temsil eden örgütlerin, dayanışma, işbirliği ve güçbirliği için oluşturdukları sürekli bir yapılanmadır.

"Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu'nun temel hedefi, ülkemizde demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla hayata geçirilmesi, tüm çalışanların hak ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesidir.

"Demokrasi Platformu'nun karar organı Temsilciler Kurulu'dur. Temsilciler Kurulu, prensip olarak, katılan örgütlerin genel başkanlarından oluşur. Genel başkanlar, gerekli gördüklerinde, bir başka yöneticiyi görevlendirebilirler.

"Platform bünyesinde Temsilciler Kurulu kararlarını uygulamak, katılan örgütler arasındaki iletişim ve eşgüdümü sağlamak üzere, bir Sekreteryası oluşturulur. Sekreteryası, Temsilciler Kurulunca belirlenen örgütlerin görevlendireceği temsilcilerden kurulur. Sekreteryası kendi içinden bir sekreter seçer. Sekreteryası periyodik olarak toplanır. Sekreteryası güncel konularda belirlenmiş program çerçevesinde girişimlerde bulunabilir ve açıklamalar yapabilir. İhtiyaç duyduğunda Temsilciler Kurulu'nu toplantıya çağırır.

"Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu'nun merkezi yapılanmasının alt kuruluşları olmamakla birlikte, yerel düzeyde oluşmuş bulunan yerel Demokrasi Platformlarına olabildiğince perspektif sunmak ve bunlarla koordine içinde çalışma hedeflenmiştir. Bu yerel demokrasi platformlarını, olabildiğince, Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu'nun Temsilciler Kurulu'nca belirlenmiş ilkeleri doğrultusunda hareket etmesi ve merkezi düzeyde temsil edilen örgütlerin temsilcilerinden oluşmasına özen gösterilir.

"Demokrasi Platformu'na katılan örgütleri biraraya getiren en temel ilke, demokrasi ve çalışanların hak ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesidir. Temel çalışma

³²⁶ HAK-İŞ, a.g.e., 1995, s. 295-297.

³²⁷ DİSK, **Olağanüstü Genel Kurul (26-27-28 Ocak 1996) Çalışma Raporu**, İstanbul, 1996, s.57-58.

ilkeleri, örgütlerin bağımsızlığı, eşitliği, iç işlerine karışmama, karşılıklı saygı ve güven ilişkisidir.

“(1) Demokrasi Platformu bir örgütlenme modeli ve bir üst örgüt değildir. Hiçbir örgütü içinde eritme ve erksizleştirme amacı ve anlayışı gütmmez.

“(2) Demokrasi Platformu gönüllü bir birlikteliktir. Bir diyalog, işbirliği, dayanışma, güçbirliği ve meşru ve demokratik zeminde mücadele aracıdır. Örgütlerin gündeminde olup, asgari müşterekler oluşturan konularda, işbirliği, dayanışma ve güçbirliği yapma amacını güder.

“(3) Üst örgütleri aracılığıyla Platform içinde temsil edilen örgütler ayrıca temsilci bulundurmazlar. Platformun mevcut yapılanmasının değiştirilmesi, Temsilciler Kurulu’nun kararıyla olur. Platforma katılmak için başvuran örgütler ya da çağrılmasında yarar görülen örgütler Sekreteryaya aracılığıyla Temsilciler Kurulu’na bildirilir. Bu örgütlerin Platforma alınması Temsilciler Kurulunca kararlaştırılır. Platform Temsilciler Kurulu, ülkemizde demokrasinin ve çalışanların hak ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesi çabası içinde gerekli gördüğünde, Platform dışındaki kuruluşlarla veya girişimlerle de ilişki, dayanışma, işbirliği ve güçbirliği içine girebilir, bu kuruluşların yöneticileriyle görüşme ve ortak toplantı yapabilir.

“(4) Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu’nun ilişki ve çalışmaları, birlikte belirlenen konularla sınırlıdır. Örgütlerin iç işleyişleri ve örgütler arasındaki ilişki ve anlaşmazlıklar, Demokrasi Platformu’nun yetki alanı dışındadır.

“(5) Gereksinim duyulduğunda, kamuoyuna, Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu başlığı altında ortak duyurular yayınlanır.

“(6) Platform karar ve çalışmalarında ‘ortaklıklar’ geçerlidir. Kararların alınmasında oybirliği esas olmakla birlikte, Demokrasi Platformunu oluşturan örgütlerin çoğunluğunun kararıyla, kendi adlarını belirterek Demokrasi Platformu adı altında davranma hakları saklıdır.

“(7) Demokrasi Platformu, kendisini oluşturan örgütlerin birlikte veya tek tek düzenleyeceği ve Demokrasi Platformu’nun ilkelerine uygun etkinlikleri destekler.

“(8) Demokrasi Platformu, devletten, hükümetlerden ve siyasal partilerden bağımsızdır.

“Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, ülkemizin, çalışanların ve Platformu oluşturan örgütlerin gündeminde yer alan ve çözüm bekleyen sorunları bir program çerçevesinde ele alır, ortak demokratik ve meşru mücadelesindeki öncelikleri, önerileri ve ortak eylem programını belirler; birlikte belirlenen çizgide Parlamento, Hükümet, siyasal partiler ve diğer demokratik kitle örgütleri ve girişimlerle gerekli gördüğü ilişkileri kurar; çalışanlar adına toplumsal muhalefete öncülük eder ve çalışanlar adına toplumu yönlendirme konusunda çaba harcar. Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, Platformu oluşturan örgütler aracılığıyla, uluslararası alanda da bu anlayışla ilişkiler geliştirir.

“Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu öncelikle aşağıdaki konularda çalışma yaparak, ortak öneri ve politikalar oluşturmaya çalışır:

- Demokratikleşme
- Güneydoğu Sorunu
- Ekonomik Sorunlar
- Özelleştirme
- Çalışma Hayatının Demokratikleştirilmesi
- Kamu Çalışanlarını Sendikal ve Siyasal Hakları
- Sosyal Güvenlik
- Eğitim
- Sağlık
- Tarım
- Uluslararası İlişkiler.”

Gazi Mahallesi Olayları

12 Mart 1995 günü, İstanbul'da çoğunluğunu Alevilerin oluşturduğu Gaziosmanpaşa Mahallesinde bir kahveye vahşi bir saldırı yapıldı. Bu provokasyonun ardından başlayan olaylarda, bazı silahlı gruplar, halkın haklı tepkisini başka bir yöne süreklemeye çalıştı. Diğer taraftan, bazı polisler, yetkilerini aşarak ve hedef gözeterek silah kullandılar ve olayın daha da tırmanmasına yol açtılar. Gazi Mahallesi'ndeki olaylardan sonra, Demokrasi Platformu tarafından bir açıklama yapıldı. 14 Mart 1995 günlü açıklamanın bazı bölümleri aşağıda sunulmaktadır:

“Yıllardır her türlü terör, egemen güçlerin baskı ve sömürülerinin devamını ve gizlenmesini sağlamak için kullanılmaktadır. 12 Mart 1995 günü Gaziosmanpaşa’da yeni bir Sivas Katliamı yaşanmış ve süregelmekte olan terör ve faili meçhul cinayetler serisine bir yenisi daha eklenmiştir.

“İç savaş tahriki olarak gördüğümüz bu saldırı, demokratikleşme önlemlerinin hayata geçmesi, 700 bin işçinin toplu sözleşme görüşmelerinin yapılması, kamu çalışanlarının sendikal haklarının tartışılması ve genişletilmesi sürecini engellemeyi ve demokrasi-dışı müdahalelere ortam hazırlamayı amaçlamaktadır.

“Bu süreci engellemeye çalışanlar, Türkiye’de, gelişmekte olan demokratikleşme hareketini baskı altında tutmayı amaçlamışlardır.

“Saldırganlar, çoğunlukla Alevi yurttaşlarımızın bulunduğu kahvehane ve pastahaneleri tarayarak masum halkı katletmişlerdir. Güvenlik güçleri katliama seyirci kalmış, bu tutum doğal olarak halkta tepki uyandırmıştır.

“Bu tepkiler yoğun acıların ürünüdür, ancak tam da saldırganların istediği ortama katkı sunma tehlikesini de taşımaktadır.

“Bu nedenle Demokrasi Platformu, halkı uyanıklığa, serinkanlılığa ve geleneksel kardeşlik duygularını canlı tutmaya davet etmektedir.

“Olayları sağduyu ve hoşgörü ile karşılamayarak daha da tırmandıran ve yeni ölümlerin, yaralanmaların ve baskıların sorumlusu olan güvenlik görevlilerini kınıyor, yasal yetkilerini aşan güvenlik güçlerinin bu tutumlarıyla suç işlediklerini anımsatıyor, uygulamaları ile yeni olaylara neden olmalarını ve polisin demokratikleştirilmesini istiyoruz.

“Ülkede halkın güvenliğini sağlamaktan birinci derecede sorumlu İçişleri Bakanı’dır. Bu nedenle, bu katliam ve sonrasındaki ölümle sonuçlanan olayları değerlendirmedeki ve olaylara müdahaledeki yanlı ve yanlış tutumu karşısında kendisini derhal istifaya davet ediyoruz.

“İnsan haklarına dayalı, demokratik, laik, sosyal hukuk devleti olabilmenin birinci koşulu, halkın can güvenliğini sağlamak ve ülkede iç barışı korumaktır. Bu nedenle olayın yaratıcısı olan örgüt, birey ve görevlilerin tez elden saptanmasını sağlayacak ciddi bir soruşturmanın başlatılması ve bu tür olayların yaratıcısı olan güçlerin etkisizleştirilmesini ve olayların asıl kışkırtıcısı olarak gördüğümüz ve Devletin içine yuvalanmış bazı karanlık güçlerin ortaya çıkarılmasını ve bunlardan hesap sorulmasını;

“Ayrıca, evlerde operasyonların durdurulmasını, normal yaşama dönülmesi için sokağa çıkma yasağının kaldırılmasını, halkın beslenme ve sağlık gereksinmelerinin ivedi olarak karşılanmasını, gerçek ölü ve yaralı sayısının açıklanmasını istiyoruz.”

Bu açıklamanın ardından, 14 Mart günü Demokrasi Platformu Başkanlar Kurulu’nun üyeleri Başbakanlık’a bir siyah çelenk bırakarak, olayları protesto etti.

Bu arada, kamu çalışanlarının Demokrasi Platformu içinde temsil edilen örgütleri, Platform’da Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonlaşma Kurulu adı altında temsil edilmeye başlandı.

1 Mayıs 1995

Demokrasi Platformu'nun 1995 yılı Nisan ayındaki gündeminde, 1 Mayıs hazırlıkları vardı. Platform Başkanlar Kurulu 5 Nisan günü bu konuda bir açıklama yaptı. Açıklamanın bazı bölümleri aşağıda sunulmaktadır:

“5 Nisan İstikrar Programı'nın işçiler, kamu çalışanları, emekliler, işsizler, esnaf, sanatkar ve köylüler için faturası çok ağır olmuştur... Özelleştirme, taşeronlaştırma, yerli ve yabancı kaçak işçi çalıştırma, işten çıkarma, işyerlerini bölme, işyerlerini geçici olarak kapatma, işçileri tehditle sendikadan istifa ettirme, sendikacılara baskı yapma, kamu çalışanlarının 20 Aralık 1994 eyleminden sonra yaşadıkları sürgün ve benzeri ceza uygulamaları, kamu çalışanlarının uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan grevli toplu pazarlık ve siyasi faaliyette bulunma haklarının kullanılmasının önündeki iç hukuk engellemelerinin ısrarla kaldırılmaması, yürürlükteki toplu iş sözleşmelerini uygulamama, 'sıfır zam' veya geleceğe yönelik enflasyon tahminine dayalı ücret zammı önerme, grev erteleme, grev kırıcılığını teşvik etme gibi uygulamalarla, ülkemizde demokrasinin güvencesi sendikacılık hareketi çöktürmek istenmektedir.

“Bütün bu olumsuz koşullar karşısında, başta işçi sınıfımız olmak üzere, tüm çalışanların daha çok birlik, dayanışma ve mücadele içinde olmalarına, üretim, tüketim ve siyaset alanlarındaki güçlerini daha etkin kullanmalarına gerek vardır. İçinde yaşadığımız krizden çalışanlar lehine kazanımlarla çıkmanın yolu, tüm çalışanların ekmek, barış, özgürlük, bağımsızlık ve demokrasi için, meşru ve demokratik mücadeleyi geliştirmelerinden geçmektedir. Bu bütünlüğün ve mücadelenin sağlanamaması durumunda, krizin ülkemiz ve tüm çalışanlar açısından maliyeti daha da artacaktır...

“Toplumsal barış, farklı siyasal görüşlerden, farklı etnik kökenlerden ve farklı mezheplerden çalışanların ortak ihtiyacıdır. Çünkü onları birleştiren ortak nokta, emekçi olmalarıdır.

“Toplumsal barış ancak ve ancak, demokrasinin eksiksiz varolduğu koşullarda yaşayabilir. Barışın güvencesi demokrasidir. Bu nedenle, demokrasinin yaşamın tüm alanlarında hakim olması gerekmektedir... Toplumsal barış ve demokrasi ancak bağımsızlıkla anlam ve içerik kazanır. Günümüzde uluslararası tekellerin ‘Yeni Dünya Düzeni’ adı altında tek güç olarak uyguladığı politikaların en önemli alanlarından biri ülkemiz ve bölgemizdir. Süper güçlerin ülkemiz ve bölgemiz üzerindeki oyunlarının boşa çıkarılması için verilecek bağımsızlık mücadelesi, barış ve demokrasi mücadelesinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır...

“Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, yalnızca bünyesindeki kuruluşları değil, ülkemizde bağımsızlıktan, demokrasiden ve toplumsal barıştan yana tüm örgütlü kesimleri ve tek tek kişileri, işçi sınıfının uluslararası birlik, dayanışma ve mücadele günü olan 1 Mayıs'ı, bu yıl “Bağımsızlık, Barış ve Demokrasi için Birlik, Dayanışma ve Mücadele Günü” olarak kutlamaya çağırmaktadır. 1995 yılında 1 Mayıs yalnızca bir gün olarak değil, tüm çalışanların ekmek, barış, özgürlük, bağımsızlık ve demokrasi talebinin tüm topluma iletileceği ve ülkenin her yerinde ve özellikle de yerel demokrasi platformları girişimlerinin bulunduğu kentlerde Nisan ayı boşunca gerçekleştirilecek bir dizi etkinlikle kutlanacaktır. 1 Mayıs 1995 Pazartesi, bütün bu etkinliklerin taçlandığı gün olacaktır.”

Bu bildiride, bağımsızlığın vurgulanması ve başka anlamlara çekilebilecek “barış” kavramı yerine “toplumsal barış” kavramının kullanılması önemlidir. Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu'nun ortak metninde bu iki kavramın özellikle vurgulanması, bu ilişkiler içinde daha işin başından beri sürmekte olan bir çekişmenin açığa çıkmasıydı. Demokrasi Platformu'nu oluşturan yapıların içinde, Türkiye'de toplumsal dönüşümlerde Kürt milliyetçiliğine bel bağlayan kişiler vardı. Demokrasi Platformu, Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını savunarak, Sevr savunucuları karşısında açık bir tavır takınmış oluyordu. Demokrasi Platformu, PKK'yı meşrulaştırmaya çalışan

bazı Avrupalıların “barış” kampanyalarının oyununa da gelmiyordu. Bu yıllarda bu konuda çok açık bir tavrın alınması son derece önemliydi. Türkiye’de siyasal ve toplumsal saflaşma bu hat üzerindeydi. Demokrasi Platformu 1993 yılı sonlarında biçimlenirken bu yapıyı Sevr’i hortlatma çabalarının bir aracı olarak kullanmak isteyen bazı kişilerin umutları 1995 yılı başlarında kırılmaya başladı. PKK’nın askeri alanda henüz büyük darbeler yemediği, tüm ücretli çalışanların Demokrasi Platformu içinde birlikteliğinin henüz sağlanamadığı ve farklı amaçlı derneklerin eşit oy hakkıyla temsil edildiği koşullarda, Demokrasi Platformu’nun 1993 yılındaki yapısıyla devam etmesi olanaklı değildi. Nitekim, 1995, bazı ortak etkinliklere karşın, Demokrasi Platformu’nun bir süreç içinde sönümediği yıl oldu.

Bazı kişiler, sekreteryaya çalışmalarında daha ilk günlerden itibaren, emperyalistlerin Ortadoğu politikasının aracı durumundaki terör örgütünün yarattığı ve Güneydoğu Anadolu’daki çağdışı ekonomik ve toplumsal ilişkilerden kaynaklanan sorunları “Kürt sorunu” olarak Demokrasi Platformu’nun gündemine sokmaya çalıştı. Bu konuda, başta TÜRK-İŞ olmak üzere, diğer bazı kuruluşların takındıkları kesin olumsuz tavır karşısında, demokrasi anlayışları bu sorun çevresinde biçimlenen bazı kuruluşlar, Platform çalışmalarının dışına kaydı. Sekreteryaya, ancak üzerinde mutabakat sağlanan konuları tartışma gündemine alma ilkesini yerleştirdi.

Demokrasi Platformu içindeki bazı kuruluşların, eylemlerde hemen hemen hiç yer almamalarına veya kendi kitlelerini harekete geçirememelerine karşın sürekli eleştiri getirmeleri de ilişkilerde gerginlik yarattı.

Demokrasi Platformu’nun 1995 yılındaki ortak açıklamalarında işçi sınıfının ortak talepleri, bağımsızlık temelinde vurgulandı. Bu vurgulama süreci, bazı kişi ve kuruluşların Demokrasi Platformu’ndan ayrılması veya dışlanması ile birlikte gelişti. Demokrasi Platformu, işçi sınıfını ve halkı etnik kökene veya mezhebe göre bölme girişimlerine karşı açık tavır aldı ve sınıf kimliği temelinde bütünlüğü savundu. Bu arada, demokrasi talep etti ve insan hakları ihlallerine karşı çıktı. Demokrasi talebini, etnik kimliği öne çıkaran bir perspektifle değil, sınıf perspektifiyle ele aldı. Demokrasi Platformu’nun 17 Nisan 1995 tarihli 1 Mayıs çağrısı bu açıdan güzel bir örnektir. Bazı çevrelerin engelleme çabalarına karşın, 1 Mayıs “işçi sınıfının uluslararası birlik, mücadele ve dayanışma günü” olarak ifade edildi; 1 Mayıs’a “ezilen halklar” gibi bir içerik ekleme girişimlerine olanak tanınmadı. Bu çağrının bazı bölümleri aşağıda sunulmaktadır:

“1 Mayıs, işçi sınıfının uluslararası birlik, mücadele ve dayanışma günüdür.

“1 Mayıs, dünyanın her yerinde işçilerin, emekçilerin bağımsızlık, barış, demokrasi, eşitlik, özgürlük ve kardeşlik özlemlerinin dile geldiği bir gündür...

“Ülkemizde toplumsal barış tehdit altında; yasaklar, baskılar, terör ve karanlık güçlerin komploları dinsel, etnik ve mezhepsel düşmanlıkları körüklüyor. İnsan haklarına ilişkin sorunlar sürekli artıyor. Her geçen gün birçok insan çatışmalarda ölüyor; faili meçhul cinayetler artıyor, faileri bulunamıyor...Dinsel ve etnik temelli düşmanlıkların hangi boyutlara varabileceğini, Bosna’da, Çeçenistan’da, Azerbaycan’da, Afganistan’da, Somali’de yaşanan olaylardan biliyoruz. Bu koşulların acısını ise yine en çok işçiler, emekçiler çekiyor, çünkü düşmanlığın kışkırtılması, emekçilerin birlik ve dayanışma duygularını zayıflatma tehlikesini de taşıyor.

“Bu nedenle toplumsal barış vazgeçilmez talebimizdir... Toplumsal barış, farklı siyasal görüşlerden, farklı etnik kökenlerden ve farklı mezheplerden tüm çalışanların ortak ihtiyacıdır, çünkü ortak noktaları emekçi olmalarıdır.

“Sorunların çözümü demokrasiden, demokratikleşmeden geçiyor. Düşünce özgürlüğünün olmadığı, aydınların cezaevlerinde ömür törpülediği, çalışanların sendikal ve siyasal haklarının gelişkin olmadığı, toplu sözleşme ve grev haklarının fiilen içinin boşaltıldığı, yani demokrasinin olmadığı bir ülkede, sorunlar çözülemiyor.

“Bu nedenle demokrasi istiyoruz...

“Uluslararası tekelci sermaye gözünü ülkemize ve bölgemize dikmiş durumda. Ekonominin ve siyasetin iplerini tümüyle ellerine geçirmek istiyorlar. Özellikle IMF ve

Dünya Bankası gibi kuruluşlarıyla bugünümüzü ve geleceğimizi onlar belirlemek istiyorlar. Buna izin vermemek için ülkemizin bağımsızlığı diyoruz.

“Bu taleplerle, gönü toplumsal barıştan, ülkemizin bağımsızlığından ve demokrasiden yana olan herkesi 1 Mayıs’a çağırıyoruz...”

“Haydi 1 Mayıs’a!

“Haydi işçi sınıfının uluslararası birlik, mücadele ve dayanışmasını geliştirmeye!

“Haydi ülkemizin bağımsızlığını, toplumsal barışı ve demokrasiyi yüceltmeye.”

Demokrasi Platformu Başkanlar Kurulu 19 Nisan 1995 günü yaptığı toplantısında, kamu çalışanlarının grevli toplu sözleşmeli sendikal haklar için 20 Nisan 1995 günü gerçekleştirecekleri eylemi aktif olarak desteklemeyi kararlaştırdı.

Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu’nun 1995 yılındaki 1 Mayıs bildirgesi, kapsamlı bir program niteliğindedir. Bildirinin bazı bölümleri aşağıda sunulmaktadır:

“İşçiler, Kamu Çalışanları, Ücretliler, İşçi Sınıfımız,

“Bugün dünyanın tüm ülkelerindeki ücretliler, aralarındaki siyasal görüş, ırk, etnik köken, ülke, din ve mezhep, cinsiyet, meslek, pozisyon ve benzeri farklılıkları kenara atarak, işçilik bağını ve sınıf kardeşliğini öne çıkartmaktadır...”

“Bugün ülkemizde tüm çalışanlar ciddi sorunlarla karşı karşıyadır.

“Bütün bu olumsuz koşullar karşısında, başta işçi sınıfımız olmak üzere, tüm çalışanların daha çok birlik, dayanışma ve mücadele içinde olmalarına, üretim, tüketim ve siyaset alanlarındaki güçlerini daha etkin kullanmalarına gerek vardır.

“İşçi sınıfı üretkendir, yaratıcıdır. İşçi sınıfı, ağırlaşan sorunlar karşısında, doğasından kaynaklanan iyimserliği ile yalnızca kendisinin değil, fakat aynı zamanda tüm halkın ve ülkemizin de umudu olmuştur. Ülkemizi ve dünyamızı demokrasiye, toplumsal barışa ve huzura kavuşturacak, halkımızın refahını ve mutluluğunu sağlayacak güç, işçi sınıfımızdır.”

Bildiride daha sonra ortak talepler ifade ediliyordu. Bildiri şu şekilde sona eriyordu:

“Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, herkesi ülkemizin demokratikleştirilmesi ve çalışanların sorunlarının çözülmesi mücadelesine katkıda bulunmaya ve mücadelenin meşru ve demokratik platformda sürdürülmesine davet eder.”

Demokrasi Platformu bildirisinin bu sonuç bölümü de, 1995 yılında sürmekte olan bazı tartışmalar konusunda açık bir tavır alıştı.

1 Mayıs İstanbul’da ve çeşitli illerde Demokrasi Platformlarının ortak etkinlikleri olarak kutlandı.

Demokrasi ve Anayasa Forumu

1995 yılı haziran ayında Anayasa değişiklikleri gündeme geldi. Platform Başkanlar Kurulu 26 Haziran 1995 günü Ankara’da toplandı. 27 Haziran 1995 günü kamuoyuna açıklanan bildiride, kamu çalışanlarının meşru ve demokratik mücadelesine destek verildi, “Türkiye’yi 2000’li yıllara taşıyacak çoğulcu, katılımcı ve demokratik bir Anayasa” tartışmasının başlatılması çağrısında bulundu. Bildiride şu görüşlere de yer verildi:

“Demokrasi Platformu, halkımızı siyasal görüşlere, etnik kökenlere ve dini inançlara göre bölmeyi amaçlayan provokasyonlara karşı uyanık olmaya, terörün her çeşidine karşı çıkarak ülkemizin aydınlık geleceğine demokrasiyle ulaşılabileceğine olan ortak inancımızı sürdürmeye davet etmektedir.

“Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, ulusal bağımsızlığımızla bağdaşmayan Çekiç Güç’ün görev süresinin uzatılmamasını da talep etmektedir.”

Bilindiği gibi, bu yıllarda Çekiç Güç'ün Türkiye'deki varlığı PKK için önemliydi. Bu yıllarda Çekiç Güç helikopterlerinin PKK'lı yaralıları kurtardığı ve PKK'ya lojistik destek sağladığı yolundaki iddialar bazı gazetelerde yer alıyordu. Ayrıca, Çekiç Güç'ün varlığı sayesinde Kuzey Irak'ta 36. paralelin kuzeyindeki bölgede ABD'nin kontrolü altında bir Kürt devleti kurma çalışmaları sürdürülüyordu. PKK da faaliyetlerinin ağırlığını Suriye'den Kuzey Irak'ta Çekiç Güç aracılığıyla yaratılan ABD denetimli bölgeye kaydırmıştı. Demokrasi Platformu'nun bu konudaki açık ve net tavrı bu nedenle son derece önemliydi.

Demokrasi Platformu'nun son önemli etkinliği, 14-15 Temmuz 1995 günleri Ankara'da Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü salonunda düzenlenen "Demokrasi ve Anayasa Forumu" idi. Forumu katılım, arzulananın ve beklenenin çok altında oldu. İki günlük etkinliğin büyük bölümünde salonda çok az sayıda dinleyici vardı. Basında da istenilen etki yaratılmadı.

Demokrasi ve Anayasa Forumu'nun sonunda yayımlanan sonuç bildirgesinde, Türkiye'deki sorunlar dile getiriliyor ve ardından Anayasanın demokratikleştirilmesine ilişkin somut talepler ele alınıyordu. Bildirgenin sonunda da şu değerlendirme yer alıyordu:

"Demokrasi ve Anayasa Forumu, ifade edilen amacı ne olursa olsun, her türlü diktatörlüğe, darbelere, silahlı eylemlere ve teröre, hukuk dışı baskılara ve zor ve şiddet kullanarak görüşleri kabul ettirme ve iktidara gelme çabalarına karşı çıkmaktadır."

Bu ifade, 1993 yılı sonlarında Demokrasi Platformunu başka amaçlar için kullanma niyetini taşıyanlara karşı açık bir tavır alışı.

Bildiride, sorunların parlamenter demokratik düzen içinde çözüme kavuşturulacağı inancı özenle belirtiliyordu:

"Parlamento'da Anayasa konusunda olumsuz tutum sergileyen milletvekillerini özenle ve dikkatle izleyeceğiz. Onların bir daha milletvekili seçilmemelerini sağlama yolunda her türlü demokratik mücadeleyi sonuna kadar sürdüreceğiz."

"Bu aşamada demokratik süreci tıkanmadan kurtaracak ve çağdaş ve demokratik bir anayasaya gidecek yolu birazcık da aralayacak bir çare olarak erken seçim önerileri gündeme gelmiştir. Erken seçim taleplerini destekliyoruz ve gerçekleşmesi için tüm olanaklarımızla bu taleplerin takipçisi olacağız. İnanıyoruz ki, demokrasinin içine düştüğü çıkmazdan kurtarılması demokrasinin gerçek sahiplerinin azim ve kararlılığıyla gerçekleşecektir."

"Bu nedenle, Parlamento'nun bugün için sergilediği aczi istismar ederek yeni bir demokrasi-dışı müdahaleye gerekçe oluşturma çabasında olanların da şiddetle karşısında olduğumuzu açıkça belirtiriz."

"İnanıyoruz ki, Parlamento'nun bugün içine düştüğü durum, esas olarak, yakın tarihimizde demokratik yaşamı tahribeden ve sağlıklı bir demokrasi için gerekli geleneğin ve kültür ve bilinç birikiminin oluşumunu engelleyen darbelerin ürünüdür. Dolayısıyla, mevcut hastalıkların asıl nedeni olan olumsuzluklara bir çare gibi sarılmamızı bekleyenler varsa, yanılmaktadır. Siyasal alanda mevcut yetersizlikleri ve yozlukları yeni bir müdahalenin gerekçesi yapma hayalinde olanlar varsa, karşılarında tam bir direnme kararlılığı içinde bizleri bulacaklarını artık bilmelidirler."

"Türkiye'nin aydınlık geleceğini karattırmayacağız."

Bu bildirinin altında, Demokrasi Platformu içinde isim olarak varlığını sürdüren bazı örgütlerin de imzası vardı. Ancak Demokrasi Platformu'nun bileşimi, yapısı ve işleyişi, bu bildiride yer alan amaçları gerçekleştirmeye uygun değildi. Nitekim, niyetlenenler yapılamadı. Demokrasi ve Anayasa Forumu, başarısız bir girişim olarak kaldı.

TÜRK-İŞ'in Grevlerine Destek

Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu'nun bundan sonraki tek girişimi, TÜRK-İŞ'e bağlı sendikaların 20 Eylül 1995 günü başlattıkları kamu kesimi grevlerine destek verilmesi oldu. Demokrasi Platformu Başkanlar Kurulu 19 Eylül 1995 günü yaptığı toplantıda, 20 Eylül 1995 günü Yol-İş'in Karayolları Genel Müdürlüğü'nde grev başlatırken düzenleyeceği gösteriye katılma ve aynı gün 12:30'da da Sakarya Meydanı'nda Demokrasi Platformu olarak basın açıklaması yapma kararı aldı. 20 Eylül 1995 günü yapılan açıklamada da aşağıdaki görüşlere yer verildi:

“Sosyal devlet, hukuk devleti yok edilmiş, ardından bağımsızlığımız ciddi tehdit altına sokulmuştur. IMF emretmekte, hükümet icra etmektedir. Siyasal iktidar, IMF'nin direktifleri doğrultusunda tüm çalışanlara savaş başlatmış görünümündedir...

“Artık sermayenin oyunlarını boşa çıkartma vakti gelmiştir. Bu nedenle Demokrasi Platformu içerisinde yer alan örgütler işçilerin vermiş olduğu mücadeleyi kendi mücadeleleri olarak algılamakta, aynı oranda sahip çıktığını tüm kamuoyuna duyurmaktadır.

“Demokrasi Platformu örgütleri olarak, iktidarın uyguladığı işsizleştirme, özelleştirme, ücret dondurmaları, insan hakları ihlalleri politikalarına bir an önce son vermesini istiyor, bu konudaki mücadelemize, kamu işçilerinin grevlerine geniş halk kitlelerini katarak kararlılıkla devam edeceğimizin bilinmesini istiyoruz.”

Bu bildiriye yer alan kararlar yalnızca bir iyiniyet ifadesi olarak kaldı.

Sonuç

TÜRK-İŞ'e bağlı sendikaların 20 Eylül ile 26 Ekim 1995 tarihleri arasındaki grevleri sırasında Demokrasi Platformu'nun etkili bir desteği görülmedi. TÜRK-İŞ tarafından 30 Nisan 1995 günü İzmir'de, 21 Mayıs 1995 günü Rize'de düzenlenen ve Sosyal Sigortalar Yasası'nda yapılmak istenilen değişikliklerin protesto edildiği mitinglere Demokrasi Platformu'nu oluşturan örgütler katılmadı. TÜRK-İŞ'in 5 Ağustos 1995 günü Ankara'da Kızılay Meydanında yaptığı Emeğe Saygı Yürüyüşü ve Mitinginde de bir işbirliği yapılmadı.

İnsan Hakları Derneği belirli bir noktadan sonra çalışmaların dışına kaydı.

1994-1995 yıllarında çeşitli demokratik kitle örgütleri Demokrasi Platformu'na katılmak için başvurdu. Ancak bunların hiçbiri bu yapının içine alınmadı. Bu yapılanmanın adında da vurgulandığı gibi, ilişkilerin çekirdeğini ücretli çalışanlar oluşturuyordu. Bu nitelik, özellikle Kürt milliyetçilerinin etkinliklerden uzaklaşmasıyla birlikte, 1995 yılında daha da öne çıkarıldı.

Türkiye'de yaklaşık 50 yerde yerel demokrasi platformları oluştu. Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, bu yerel yapılanmalarla örgütsel bir bağ içine girmemeye büyük özen gösterdi. Yerel demokrasi platformları son derece geniş bir inisiyatif kullanarak çok farklı yapılanmalar oluşturdular ve etkinlikler gerçekleştirdiler. Örneğin, Mersin'deki demokrasi platformu ilişkilerini düzenleyen bir tüzük hazırladı; 19 Nisan 1994 günü de Mersin'de bir miting düzenledi. İskenderun'daki yerel demokrasi platformunda çok farklı örgütlenmeler yer alıyordu (galiba, Trafik Kazalarıyla Mücadele Derneği de bu yapının içindeydi). Gelibolu Demokrasi Platformu, Harb-İş, Eğitim-Sen ve Halkevi'nden oluşuyordu. Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu'nun sönümlenmesi sonrasında birçok yörede demokrasi platformları çalışmalarını sürdürdü. Birçok bölgede farklı anlayıştaki örgütlenmelerin ortak amaçlar etrafında işbirliği yapma geleneğinin yaratılmasında bu sürecin büyük katkısı oldu.

Demokrasi Platformu, 1995 yılı sonlarına doğru sönümlendi. 1993 yılındaki alışkanlıklar ve gelenekler, Türkiye Kamu-Sen'in bu yapılanma içinde yer almasına uygun değildi. Ancak, 1995 yılında yerleştirilen anlayış, daha sonraki yıllardaki işbirliklerinin ve özellikle de 1999 yılındaki Emek Platformu'nun temellerini oluşturdu. 27 Ocak 1999 günü TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK, KESK,

Türkiye KAMU-SEN ve MEMUR-SEN'in birlikte davranma kararı ve 14 Temmuz günü bu 6 örgüte ek olarak üç emekli derneği ve altı meslek örgütünün birlikteliğiyle oluşan Emek Platformu, 1993-1995 yıllarındaki Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu'nun deneyimleri üzerine inşa edildi.

EK: "DEMOKRASİ PLATFORMU" TARİHİNE İLİŞKİN YANLIŞLAR

Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu'nun tarihi önemli bir kaynakta çok yanlış sunulmuş. Örneğin, sayın Oya Baydar'ın yönetiminde büyük bir titizlikle hazırlanan ve Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı tarafından birlikte yayınlanan Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi'nde sayın Aynur Çimen tarafından hazırlandığı belirtilen "Demokrasi Platformu" maddesi ile yazarı belirtilmeden yayınlanan "Demokrasi Platformu'nun Hükümeti Protesto Yürüyüşü, 26 Kasım 1994" maddesi önemli hatalar içeriyor.

Bu üst örgütlenmenin adı, "Demokrasi Platformu" değil, "Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu"dur. Bu isim Ansiklopedi'deki bilgiler arasında hiç yer almıyor. Halbuki bu isim, Platformun niteliğinin kavranması açısından son derece önemlidir. Kapsamlı bir işbirliği konusunda DİSK tarafından atılan ilk adım olan 16 Ekim 1993 toplantısı, geçmişteki bazı girişimleri anımsatıyordu³²⁸. Daha sonraki çalışmalar sırasında, Demokrasi Platformu'nun Çalışanların Ortak Sesi olması anlayışı benimsendi. Diğer bir deyişle, işbirliğinin merkezine, işçi ve memur örgütleriyle bir bütün olarak işçi sınıfı yerleşti. Bunu ifade etmek için de, mümkün olan her açıklamada "Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu" adı kullanıldı.

16 Ekim 1993 günü yapılan toplantıya katılıp da Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu içinde yer almayan; diğer taraftan, bu ilk toplantıda yer almayıp da Platform içinde yer alan önemli sayıda kuruluş vardır. Platform'un resmen kuruluşu, 23 Ekim 1993 günü TÜRK-İŞ'te yapılan toplantıda belirlenen genel ve ortak ilkelerin ardından, 11 Kasım 1993 günü HAK-İŞ'te yapılan toplantıdadır.

Ansiklopedi'de, "DİSK Ocak 1995'te toplanan genel kurulundan sonra," denilerek, Platform hakkında yazılanların dörtte birini kapsayan bir öneriden söz ediliyor. İlk olarak, DİSK'in 1995 Ocak'ında bir genel kurulu toplanmadı. DİSK'in 9. Genel Kurulu 4-7 Ağustos 1994 günleri, olağanüstü genel kurulu da 26-28 Ocak 1996 günleri toplandı. Yazıda, "bu rapor HAK-İŞ ve TÜRK-İŞ tarafından dikkate alınmadı" deniliyor. Bu iddia doğru değil. Bu ve benzeri öneriler, Platform sekreteryasında saatler boyu görüşüldü, bunlara dayanılarak çeşitli kuruluşlar tarafından rapor taslaqları hazırlandı.

Yazıda, "Karabük Demir Çelik Fabrikalarının HAK-İŞ'e sembolik olarak 1 liraya devredilmesinin ardından platformda uyuşmazlıklar başladı," deniliyor.

HAK-İŞ'in Platform'dan ayrılmasına yol açan neden, Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın değil, Et ve Balık Kurumu'nun bazı tesislerinin devriydi. Karabük Demir Çelik Fabrikaları Müessesesinin devrine ilişkin Özelleştirme Yüksek Kurulu kararının tarihi, 30.12.1994'tür. Et ve Balık Ürünleri A.Ş.'nin özelleştirilmesine ilişkin Özelleştirme Yüksek Kurulu kararı ise 2.2.1995 tarihindedir. Ağırıklı tepki, EBK özelleştirmesineydi. Nitekim, Platform Başkanlar Kurulu'nda sert eleştirilerin gelmesi üzerine, HAK-İŞ 9 Şubat 1995 günü Platform'dan ayrıldığını açıkladı.

Ayrıca, Karabük ve EBK, yazıda iddia edildiği gibi HAK-İŞ'e devredilmedi. Karabük özelleştirmesinde şirket hisselerinin yalnızca yüzde 35'i "kuruluş çalışanlarının" olacaktı. HAK-

³²⁸ 11 Nisan 1968 tarihinde 26 dernek, memuru örgütü, gençlik örgütü ve sendika, Türkiye Devrimciler Güç Birliği'ni (DEV-GÜÇ) kurmuştu. DİSK, 1977 yılı sonlarında, Ulusal Demokratik Cephe çağrısında bulunmuştu. DİSK'in girişimleri sonucunda 25.11.1978 tarihinde Ankara'da yapılan bir toplantıya 33 örgüt katılmış ve Demokratik Platform oluşturulmuştu. Ancak bu girişimlerin başarılı olduğunu söylemek olanaklı değildir.

İŞ'e devir söz konusu değildir. EBK'yı ise "Et Balık Ortak Girişim Grubu" satın alıyordu. Bu grupta tüzel kişilik olarak HAK-İŞ yoktu, HAK-İŞ'in bazı yöneticileri ve uzmanları kişiler olarak vardı.

Ansiklopedi'de, "özelleştirme konusunda o dönemde hükümetle paralel bir anlayış sergileyen TÜRK-İŞ'in de platformdan uzaklaşmaya başlamasıyla, demokrasi platformu dağılma aşamasına geldi," denilmektedir.

Bu iddia, eğer bir önyargıyı yansıtmıyorsa, konuyla tam bir ilgisizliğin ürünüdür. TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu'nun 9 Temmuz 1993 tarihli toplantısında oybirliğiyle kabul ettiği "Özelleştirme Kararı" son derece kapsamlıdır ve bu dönemde daha sonraki toplantılarda da özelleştirmeye hep karşı çıkmıştır; "hükümetle paralel bir anlayış sergilenmesi" gerçeklerle kesinlikle bağdaşmayan bir iddidir. TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram MERAL, 6 Şubat 1995 günü yaptığı açıklamada, Karabük ve EBK özelleştirmeleri konusunda şunları söylüyordu: "TÜRK-İŞ, sendikacılık hareketinin büyük sorunlarla karşı karşıya bulunduğu ve sorunların daha da artacağından kaygı duyduğu bir dönemde, ülkemizin, çalışanların ve üyelerimizin hak ve çıkarlarının korunması çabasını olumsuz bir biçimde etkileyebilecek bu tür girişimler içinde Sendikaların yer almasını onaylamamaktadır."

Yazıda, "TÜRK-İŞ, platformun toplantılarına katılmamaya başladı," denilmektedir. Bu iddia kesinlikle gerçektir.

Yazıda, "Platform, yerel alanda da örgütlenerek tabana yayılmayı amaçlıyordu," denilmektedir. Bu iddia, amaçlananın tam tersidir. Platform, yerel düzeydeki benzer girişimleri destekliyor, ancak onlarla örgütsel bir bağ kurmama konusunda son derece kararlı davranıyor, örgütlenmek istemiyordu. Sayıları 50'yi aşan yerel demokrasi platformlarını örgütlenme doğrultusunda hiçbir girişimde bulunulmaması kararı alınmıştı.

Yazıda, "Demokrasi Platformu'nun gerçekleştirdiği bazı girişim ve eylemler şunlardı," denilerek, 9 Nisan 1994 Zonguldak mitingi, 24 Nisan 1994 İşsizlik ve Pahalılığı Protesto Mitingi (Ankara), 20 Temmuz 1994 iş bırakma eylemi sayılıyor. Bu eylemlere Platformu oluşturan örgütler de destek verdiler. Ancak bu eylemler Platformun eylemleri değildi. Zonguldak mitingini, Genel Maden İş Sendikası düzenledi. İşsizlik ve Pahalılığı Protesto Mitingini TÜRK-İŞ düzenledi. 20 Temmuz 1994 Genel Eylemi ise şöyle gelişti: TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu, 28 Haziran 1994 günü yayınladığı bildiriye, "20 Temmuz 1994 günü genel eylem gündeme gelecektir," dedi. Demokrasi Platformu yöneticileri, TÜRK-İŞ'in yalnız kalmama çabaları sonucunda, ancak 19 Temmuz 1994 günü TÜRK-İŞ'te bir toplantı düzenleyerek, "20 Temmuz 1994 günü tüm çalışanların üretimden gelen gücünün kullanılmasını ve ortak uyarı eylemi yapılmasını" kararlaştırdı.

26 Kasım 1994 Anıtkabir ve Meclis yürüyüşü de önce TÜRK-İŞ tarafından belirlenen ve açıklanan bir eylemdir. Platform, yürüyüşten 2 gün önce bu eyleme sahip çıktığını ve katılacağını açıkladı.

BEŞLİ GİRİŞİM (SİVİL İNİSİYATİF)

Türkiye’de devlet politikalarında ve siyasal alanda son 4-5 yıldır önemli değişiklikler yaşanıyor. Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi de bu gelişmelerden doğrudan etkileniyor. Bu gelişmeler sonucunda 1997 yılının ilk aylarında TÜRK-İŞ, DİSK ve TESK işbirliği başladı. Bu işbirliği daha sonra, TOBB ve TİSK’in de katılımıyla Beşli Girişime (Sivil İnisiyatif) dönüştü. Beşli Girişim, geçmişin Hür Teşebbüs Konseyi’nden ve Dev-Güç, Demokratik Platform ve Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu’ndan farklı platformda bir birliktelik oluşturdu ve Refahiyol Hükümeti’nin istifasında ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin yeni koşullara uygun yeni politikalarının belirlenmesinde ve uygulamaya geçirilmesinde (“silahsız kuvvetler” olarak) önemli bir rol oynadı.

Dünyada ve Türkiye’de Yeni Koşullar

Türkiye’deki gelişmelerin ana kaynağı, Sovyetler Birliği’nin yıkılmasına bağlı olarak dünyada siyasal güç dengesinde meydana gelen değişimlerdir. Sovyetler Birliği’nin varlığını sürdürdüğü dönemde dünya kapitalist sistemi Türkiye Cumhuriyeti’nin bütünlüğünün (bağımsızlığının değil) korunmasına özen gösteriyordu. Türkiye, bu anlamda, NATO’nun uç karakolu rolünü üstlenmişti. Ancak Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından, gelişmiş kapitalist ülkeler, Türkiye’nin bütünlüğünün korunması konusundaki duyarlılıklarını terkettiler ve bir türlü içlerine sindiremedikleri ve kabullenmedikleri Lozan’ı bırakarak Sevr defterini yeniden açtılar. Rusya Federasyonu’nun büyük ölçüde ABD’nin kontrolü altında bir çizgi izlediği yıllarda, Türkiye’nin sorunları daha da arttı. Batı’nın bu çizgisi, ulusötesi sermayenin günümüzde ulaştığı düzey açısından da önemliydi. Ulusötesi sermaye, güçlü ulusal devletleri çeşitli biçimlerde zayıflatarak küresel hakimiyetini daha da pekiştirmeye çalışırken, Türkiye’ye de özel önem veriyordu. Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI) gibi, devletler üzerindeki ulusötesi sermaye hakimiyetini artırıcı araçların kabul ettirilebilmesi için ulusal devletlerin zayıflatılması özellikle önemliydi. Türkiye, ABD’nin 22. yüzyılın enerji politikalarını tartıştığı bir dönemde, Orta Asya ve Kafkaslar ile Orta Doğu’daki petrol ve doğal gaz kaynakları açısından işgal ettiği stratejik jeopolitik konum itibarıyla özellikle önem kazanmıştı. Ayrıca, Türkiye’nin temsil ettiği laik, cumhuriyetçi ve bağımsızlıkçı anlayış, ulusötesi sermayenin Orta Doğu ve daha sonra Orta Asya ve Kafkaslar’daki azgelişmiş ülkelerde teşvik ettiği emperyalizme bağımlı “mutedil İslam”ın da alternatifiydi. Bu gelişmelere bağlı olarak, ulusötesi sermayenin ve özellikle ABD’nin ve Avrupa Birliği’nin uyguladığı politikalarla, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin çıkarları büyük ölçüde ters düştü. Bir dönem anti-komünist cepheleşmede ikinci plana itilmiş bulunan çıkar farklılıkları ve çelişkiler, başat duruma geçti. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de 6-7 yıllık bir süreç içinde politikalarını yeniden biçimlendirdi ve tanımladı. Bu değişim kendisini ilk kez 1990-1991 yıllarındaki Körfez Savaşı’nda açığa vurdu. Türk Silahlı Kuvvetleri ve geniş bir kamuoyu, Türkiye’yi ABD’nin yanında savaşa sokmak isteyen Özal’a karşı direndi; Genelkurmay Başkanı istifa etti; ancak savaşa girilmedi. Bu durum, 1974 yılında Kıbrıs konusundaki istisnai durumdan farklı olarak, yeni bir dönemin habercisiydi. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni oluşturan güçler, bu koşullarda, misyonlarını sürdürebilmek için politikalarını ve ittifaklarını gözden geçirmek zorunda kaldı. Yeniden bir ulusalcı cephenin oluşmasının koşulları doğdu.

Bu gelişmelerin bir de Türkiye’nin iç toplumsal ve siyasal ilişkileri boyutu vardı.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, emperyalistlere ve onlarla işbirliği halindeki Padişahçı-Halifeci güçlere karşı bir ulusal kurtuluş savaşı sonrasında kuruldu. Türkiye’yi işgal edenlerin bayraklarıyla Halife yanlılarının bayrağı aynı saftaydı. 1925 Şeyh Said isyanında ise, emperyalistler, Halife yanlıları ve Kürt milliyetçileri yine aynı cepheleydi ve bu isyan, Türkiye’nin Musul ve Kerkük’ü elinden kaçırmaya yol açtı. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 1945 yılına kadar, kendisine yönelik birinci tehdit olarak Halife ve irtica yanlılarını ve Kürt milliyetçilerini gördü. Ancak bu durum 1945 yılında, Türkiye - SSCB ilişkilerindeki gelişmelere ve ardından dünyada Soğuk Savaş’a geçişe bağlı olarak kökten değişti. Sovyetler Birliği’nin Türkiye’den Kars ve Ardahan’ı istemesi ve Boğazlar üzerinde ortak denetim talep etmesi, Türkiye’nin bütünlüğüne ve

bağımsızlığına yönelik son derece ciddi bir tehditti. Bu tehdit sonrasında, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, birinci düşman olarak Sovyetler Birliği'ni ve onun Türkiye'deki uzantılarını kabul etti. Avrupa ülkelerindeki Gladio'nun benzeri yapılar Türkiye'de bu amaçla kuruldu. Bu amaçla, ABD'nin dünya ölçeğindeki yeşil kuşak kuramının Türkiye'deki uzantısı irticai örgütlenmeler çeşitli biçimlerde desteklendi. Gladio'nun Türkiye kanadı bu nedenle ülkücü hareket içindeki bazı kişileri denetim altına alıp tetikçi olarak kullandı. Sol hareket içindeki bazı kişiler de aynı amaçla kullanıldı. Ülkede silahlı bir sağ-sol kavgası yaratıldı; askeri darbelerin zemini oluşturuldu.

Komünizme karşı mücadele, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin daha kuruluş aşamasından beri birinci düşmanı olmuş olan irticai güçlerin örgütlenmesine karşı duyarsızlığa ve hatta (bunların en etkili anti-komünistler olduğu inancıyla) desteklenmesine yol açtı. Ancak güçlenen irticai örgütlenmeler, bir noktadan sonra, uluslararası sermayeden ve İran, Suudi Arabistan, Libya ve Sudan gibi devletlerden de aldıkları destekle, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerini değiştirmeye, diğer bir deyişle, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni yıkarak dini esaslara dayalı bir devlet kurmaya yönelik çalışmalarını hızlandırdı. İrticai güçler, yıllar süren çalışmalar sonucunda, çeşitli Bakanlıklarda üst düzey görevlere tırmandılar. Özellikle "mutedil" görümlü tarikatların, güvenlik güçlerine sızdığı biçimindeki iddialar yaygınlaştı. Sivas katliamı ve Hizbullah'ın özellikle 2000 yılı Ocak ayında kamuoyuna etkili bir biçimde yansıtılan vahşi katliamları, bu tehdidin ulaştığı düzeyi göstermesi açısından önemlidir.

TÜRK-İŞ ve DİSK bu gelişmeler karşısında duyarsız kalmadı. İşçilerin ulusal çıkarları ile sınıf çıkarlarının aynılaştığı koşullarda, laik cumhuriyetin ve demokrasinin korunması, kısa vadeli çıkarların önüne geçti. Halkın hızla işçileştiği ve işçi sınıfının sorunlarının giderek arttığı günlerde, emek-sermaye saflaşması sürerken, bir başka çelişki baş çelişki halini aldı ve diğer çelişkiler ona bağlı olarak gelişti. Beşli Girişim (Sivil İnisiyatif) bu genel çerçevede ortaya çıktı ve tarihsel bir görev yerine getirdi.

TÜRK-İŞ, DİSK, TESK İşbirliği

TÜRK-İŞ bu süreçte aktif bir rol aldı. TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu'nun 3 Aralık 1996 günü İstanbul'da yapılan toplantısından sonra yapılan açıklamada şu değerlendirmeler yer alıyordu:

"TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu, TÜRK-İŞ'in, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Misak-ı Milli sınırları içindeki üniter devlet yapısının bütünlüğünü ve bağımsızlığını savunmakta, Atatürk ilkelerine ve insan haklarına dayalı demokratik ve laik sosyal hukuk devleti anlayışına bağlılığını tekrarlamaktadır. Devletimizin bu nitelikleri bugün sistemli bir saldırıyla karşı karşıyadır. Ülkemiz, Halkımız ve Devletimiz tehdit altındadır. İnsanımız yarınina güvenle bakamamaktadır..."

"Başkanlar Kurulumuz, çeteler ve aşiretlerle ve kişisel ve parti çıkarlarını ön planda tutan bir anlayışla ülke yönetme girişimlerini lanetlemekte, Ülkemize, Halkımıza ve Devletimize karşı işlenen bu nitelikteki suçların açıklanmasını ve bunların sorumlularının saptanarak cezalandırılmalarını istemektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti güçlüdür; hükümet edenlerin zaafı, Devletin zayıflığı değildir. Ülkemizin güvenliğinin sağlanmasında, Devletimizin resmi güçleri dışında hiçbir kişi ve grup kullanılmamalıdır. Devletimizi ele geçirmek ve şahsi çıkarları için kullanmak amacıyla gizli örgüt kuranlar yargılanmalı ve siyasetten çekilmelidir. TÜRK-İŞ, Devletimizin Anayasada belirtilen değiştirilemez niteliklerine yönelik tehditlere karşı tüm halkımızın öncüsü olma görevini yerine getirecektir.

"Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün ülkemiz için temel bir hedef olarak koyduğu "çağdaş uygarlık düzeyi"ne ulaşmanın yolu, ülkemizde yaygınlaşan toplumsal ve siyasal çürümeye karşı, "temiz toplum" ve "temiz siyaset"in gerçekleştirilmesinden geçmektedir. Temiz toplumun ve temiz siyasetin güvencesi öncelikle işçi sınıfıdır, sendikacılık hareketidir, TÜRK-İŞ'tir. Başkanlar Kurulumuz, bu amaçla, yargının bağımsızlığının sağlanmasını ve milletvekillerinin dokunulmazlıklarının yalnızca bu görevlerini yerine getirmeleriyle ilgili davranışlarıyla sınırlandırılmasını istemektedir.

“Özgür basın, demokrasinin temel güvencesidir. Başkanlar Kurulumuz, basına yönelik sansür girişimlerini şiddetle kınamakta, basının ülkemizde yaygınlaşan yolsuzluklar, hırsızlıklar, rüşvet ve Devletimizi ele geçirmek isteyen Mafya bağlantılı çeteler ve aşiretler konusundaki yayınlarını desteklemektedir. TÜRK-İŞ, basında bazı siyasetçilerin de katkısıyla yaratılan tekelleşmeyi de basın özgürlüğünü sınırlayan temel bir unsur olarak görmekte ve bunun önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını talep etmektedir...”

“Hükümet, dış politikada Devletimizin geleneksel politikasının dışına çıkarak, Mısır ve Libya ziyaretlerinde olduğu gibi, ulusal onurumuzu zedeleyici bir tutum sergilemiştir. Tüm dünyanın ilgi alanı olan Avrasya Bölgesi, Refahyol Hükümeti tarafından sistemli bir biçimde ihmal edilmektedir...”

“Türkiye’de son aylarda yaşananların da açıkça gösterdiği gibi, toplumumuz, siyasi partilerin ve Parlamento’nun önüne geçmiştir, Parlamento görevini yapmamaktadır. Paylaşmacı ve katılımcı demokrasinin öncelikle siyasi partilerde uygulanmamasına bağlı olarak, milletvekillerinin çoğu Ülkemizin, Halkımızın ve Devletimizin çıkarlarını değil, partilerinin ve kendilerinin çıkarlarını ön planda tutma eğilimindedir. TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu, Anayasa’da belirtilen görevlerini yerine getirmeleri ve yeminlerine uymaları konusunda Parlamenterleri uyarmakta, toplumun her kesiminin seslerine kulak vermelerini istemektedir...”

“Başkanlar Kurulumuz, Ülkemize, Halkımıza ve Devletimize yönelik tehditlerin sona erdirilmesi, dile getirilen sorunlarımızın çözümü ve isteklerimizin yerine getirilmesi amacıyla, meşru ve demokratik kitle eylemlerine başvuracaktır. Bu eylemlerimiz, sorunları parlamenter demokratik düzen içinde çözebilmenin güvencesidir. TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu, tüm halkımızı ve demokratik kuruluşları bu mücadeleye katılmaya çağırılmaktadır...”

Başkanlar Kurulu’nun bu kararı doğrultusunda TÜRK-İŞ tarafından 21 Aralık 1996 günü İstanbul’da düzenlenen büyük toplantının adı, “Türkiye’ye sahip çık!” idi. 5 Ocak 1997 günü Ankara’da düzenlenen ve yaklaşık 300 bin kişinin katıldığı mitingün adı da “Türkiye’ye sahip çık, demokratikleşme için mücadele et!” olarak belirlendi.

TÜRK-İŞ tarafından Başbakan Necmettin Erbakan’a 4 Şubat 1997 günü sunulan talepler şu şekilde başlıyordu:

“Halkımızın sorunları hızla artmakta, Türkiye Cumhuriyeti’nin, Anayasamızın 2. ve 3. maddelerinde belirtilen temel nitelikleri ile 174. maddesinde özel koruma altına alınmış İnkılap Kanunları ciddi tehdit altında bulunmaktadır. Sincan Belediyesi tarafından düzenlenen Kudüs Gecesinde sergilenen, laik ve demokratik Cumhuriyet düşmanı ve teröristleri destekleyen tavır, Sincan’da Interstar muhabiri Sayın Işın Gürel’e yapılan hain ve insanlıkdışı saldırı ve MHP Kartal İlçe Başkanı Sayın Nihat Uygun’un Türkiye’nin ve halkımızın düşmanı teröristlerce katledilmesi, ülkemizin geleceğine ilişkin kaygıları daha da artırmaktadır.”

TÜRK-İŞ, DİSK ve HAK-İŞ Genel Sekreterleri ise 4 Şubat 1997 tarihinde yaptıkları ortak açıklamada şu noktaya değindiler:

“Kuruluşlarımız, ...Susurluk kazası ile kamuoyunun gündeminde ön sıraya çıkan olayların üzerine cesaretle gidilmesini ve demokratik ve laik cumhuriyeti yoketmeye yönelik ve insanların dini duygularını istismara dayalı örgütlenmelerin engellenmesini, ... talep etmektedir.”

Ancak bu ortak açıklamanın hazırlandığı günlerde farklı bir oluşum yaşandı. TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral, DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak ve bugüne kadar bu kuruluşlarla hiçbir biçimde işbirliği yapmamış olan TESK’in Genel Başkanı Derviş Günday biraraya geldiler. Üç Genel Başkan, DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit’i, CHP Genel Başkanı Deniz Baykal’ı,

ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ı, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'i, TBMM Başkanı Mustafa Kaleml'i ve Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Tansu Çiller'i birlikte ziyaret ettikten sonra, 5 Şubat 1997 günü kamuoyuna bir açıklama yaptılar. Bu açıklamada şu tespitler yapıyordu:

“Bugün, Türkiye Cumhuriyeti'nin bütünlüğüne, bağımsızlığına, demokratik ve laik sosyal hukuk devleti niteliklerine ve ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsına ve temsil ettiği çağdaşlaşma anlayışına ve aydınlanma sürecine yönelik büyük saldırılar yaşanmaktadır. Terör ve giderek artan işsizlik ve pahalılık nedeniyle, halkımıza bir umutsuzluk ve karamsarlık hakim olmuştur. Dünyanın ilk başarılı anti-emperyalist Milli Kurtuluş Savaşı sonucunda kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni ele geçirmeye çalışan uyuşturucu bağlantılı çetelerin ve insanların dini duygularını istismara dayalı yasadışı örgütlenmelerin ortaya çıkan faaliyetleri bu karamsarlığı daha da artırmıştır.”

28 Şubat 1997 günü Milli Güvenlik Kurulu son derece önemli bazı önerileri kabul etti. Aynı günlerde, bazı tarikatlar İstanbul'da Sultanahmet Meydanı'nda bir miting düzenlediler. Mitingin basında yer alan ve televizyonlarda gösterilen en çarpıcı resmi, Türk bayrağı üzerinde oturarak namaz kılan bir sarıklıydı. Ayrıca etraf yeşil bayraklarla doluydu.

Türkiye'nin önde gelen gazeteleri ve özellikle Milliyet-Hürriyet Grubu TÜRK-İŞ, DİSK ve TESK işbirliğine büyük önem verdi ve bu süreci gazetelerde etkili bir biçimde yansıttı.

TÜRK-İŞ, DİSK ve TESK Genel Başkanlarının 6 Mart 1997 günü tüm milletvekillerine gönderdikleri ortak mektupta görevlerini yerine getirmeleri istendi ve şöyle denildi:

“Sizlerden beklentimiz, ülkeyi bugünlere getiren lider baskıları, parti disiplini, dar çevrelerde alınan, halkın ve ülkenin beklentilerine ters düşen kararları aşabilecek bir anlayış içerisine girebilmeniz, ulusumuz ve ülkemiz için yaşamsal önemi olan konularda, parti farkı gözetmeden bir araya gelmeniz ve işbirliği yapabilmenizdir.”

Bu girişim, İslamcı gazetelerden eleştiri almaya başladı. Zaman Gazetesi'nde Şahin Ali Şen 9 Mart 1997 günü şunları yazdı ³²⁹:

“...Sendikacılar, son bir ay içinde darbe tartışmalarında, 'darbe taraftarı' izlenimini verdiler. Yine söz konusu sendikacılar bu dönemde sık sık üst düzey askeri yetkililerle bir araya gelmekten ve darbeye zemin hazırlayacak beyanatlar vermekten kendilerini alamadılar... Ücret sendikacılığından hizmet sendikacılığına geçiş aşamasındaki sendikalar, çark ederek 'posta sendikacılığı' benimser hale geldiler. Bu tavırlarıyla, darbelere çanak tuttuğunu iddia ettikleri TUSİAD'la aynı çizgide buluştular... Sendikacıların rejimin tıkanmasını sebep göstererek askerlere davetiye çıkarmaları, işçi tabanından sert tepki gördü.”

Bu Girişim solun bazı kesimlerinden de tepki aldı. Aynı günlerde, Atilla Özsever de TÜRK-İŞ ve DİSK'i eleştirdi. Özsever, Milliyet Gazetesi'nde şunları yazdı ³³⁰:

“TÜRK-İŞ ve DİSK'in bir yandan darbeye karşı çıktığını söylerken, diğer yandan MGK bildirisine destek vermesi ve sorunu esas itibarıyla laiklik boyutunda ele alması, ilkeli ve demokratik bir tavır olarak gözüküyor. Sendikalar, geçmişteki yanlışlarına düşmeden demokrasiyi sonuna kadar savunmalıdırlar.”

³²⁹ Zaman, 9.3.1997.

³³⁰ Milliyet, 10.3.1997.

Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK), Türk Diş Hekimleri Birliği, Türk Eczacılar Birliği, Türk Mimar ve Mühendis Odaları Birliği ve Türk Tabipleri Birliği, 10 Mart günü ortak bir bildiri yayınlayarak, TÜRK-İŞ - DİSK - TESK girişiminden farklı bir çizgi benimsediler. Bildiride şöyle deniyordu ³³¹:

“Bugün siyasal İslam’ın yükselişi gerekçe gösterilerek darbeye zemin hazırlanmakta, halkın siyasal İslam’ın yükselişinden duyduğu kaygı ile darbe meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır...Siyasal İslam’a karşı darbeleri değil, demokrasiyi savunuyoruz. Çözüm darbelerde değil, demokrasidedir.”

HAK-İŞ Genel Başkanı Salim Uslu, 12 Mart 1997 günü yaptığı konuşmada, “sivil inisiyatifin bir korgeneral ve iki tümgeneralin de katıldığı bir toplantıda oluşturulduğu”nu iddia etti ³³².

Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi, daha sonra Beşli Girişime dönüşen bu sürecin ilk başlarda içindeydi. Ancak ilk ziyarete katılan TTB Genel Başkanı Fusun Sayek, bu ilişkilerin dışına çıktıklarını açıkladı. Sayek, yaptığı açıklamada, MGK kararlarının değil, MGK’nin varlığının tartışılması gerektiğini söyledi ³³³.

TÜRK-İŞ, DİSK ve TESK Genel Başkanları 14 Mart 1997 günü ortak bir basın toplantısı düzenlediler. Bu basın toplantısında Refahyol Hükümeti’nin izlediği çizgi sert biçimde eleştirildi. Ortak açıklamada şu bölümler yer alıyordu:

“Ülke olarak gerçekten karanlık günler yaşıyoruz. Ekonomideki bunalım, siyasetteki kirlenmeyle birleşiyor ve ortaya ciddi bir rejim krizi çıkıyor. Türkiye’nin gündemi karışık. Kendini devletin yerine koymaya cüret eden bir grup çıkarıcının ve gericinin ve faili meçhul siyasi cinayetlerin var olduğu bir ülke. Türkiye’nin kaderi bu değildir!

“Bu karanlık irtica özlemcileri şimdi devleti ele geçirmek, parlamenter demokratik sistemi zora sokmak, demokrasinin nimetlerinden yararlanarak toplumu çağın gerisine götürmek ve ülkeyi karanlık emelleri doğrultusunda yönlendirmek istiyorlar. Türkiye’nin kaderi bu değildir!

“...Çözüm, ne Ortaçağın karanlığıdır, ne de darbedir! Tek çözüm, sadece ve sadece demokrasidir ve Türkiye’nin demokratikleşmesidir...”

“Türkiye Cumhuriyeti’nin bağımsızlığı ve üniter devlet yapısının bütünlüğü özenle korunmalıdır. Türkiye’de din ve inanç özgürlüğünün gerekleri serbestçe yerine getirilmektedir ve getirilmelidir. Cumhuriyet’in bu niteliği duyarlılıkla korunmalıdır. Halkımızın büyük çoğunluğunca benimsenen ve savunulan laiklik ilkesi kesinlikle korunmalı ve Anayasa’nın 174. maddesiyle ayrıca korunma altına alınmış bulunan İnkılap Yasalarının ihlali mutlaka engellenmelidir...”

“Devleti ele geçirmeye çalışan silah ve uyuşturucu kaçakçılığıyla, ırkçı düşünceleri ve dini inançları istismara yönelik her türlü örgütlenmenin üzerine, yasaların emrettiği biçimde gidilmelidir. Devlet, yasadışı örgütlerle bağlantılı unsurlardan arındırılmalı, faili meçhul cinayetler açığa çıkarılmalıdır.

“Dış politikada, Mustafa Kemal Atatürk’ün; şu ya da bu uluslararası gücün dümen suyuna girmeyi kesinlikle reddeden; ulusal çıkarlarımızı her şeyin üstünde gözetan bağımsızlıkçı yolu titizlikle korunmalı...dır.”

Ülkenin ve halkın politik, toplumsal ve ekonomik ortak sorunları dile getirildikten sonra, “sonuç” bölümünde şunlar belirtiliyordu:

³³¹ Siyah Beyaz, 11.3.1997.

³³² Zaman, 13.3.1997.

³³³ Cumhuriyet, 13.3.1997.

“TÜRK-İŞ, DİSK ve TESK olarak, ülkemizin tüm sorunlarının çözümünün demokratikleşmeden geçtiğini bir kez daha vurguluyoruz. Türkiye Cumhuriyeti’nin üniter devlet yapısının bütünlüğüne, bağımsızlığına, Atatürk ilke ve inkılaplarına, demokratik, laik, sosyal hukuk devleti anlayışına ve 74 yıllık Cumhuriyet döneminin ülke halkına sağladığı kazanımlara, ödünsüz ve her ne pahasına olursa olsun sahip çıktığımızı, kararlılıkla ifade ediyoruz.

“Milli Güvenlik Kurulu’nun oy birliğiyle belirlediği ve Bakanlar Kurulu’na sunduğu öneriler, Cumhuriyetimizin bu temel niteliklerini korumaya yöneliktir. Bakanlar Kurulu’nun, bu öneriler uyarınca Cumhuriyet’in temel niteliklerine sahip çıkması, ülkemizdeki gerginliği azaltacaktır.

“Demokrasi teraneleri atıp ve demokrasiyi kullanıp, Cezayir, İran, Afganistan örnekleri yaşatılamaz. Bunları Türkiye’de yaşamayacak ve yaşatmayacak kadar ileri görüşlü, yurtsever ve demokratiz. İhtilal söylevleriyle demokratları kendi safları önünde tutup, arka planda ağaçkurtları gibi çalışmalarına göz yumamayız. Samimi olmayan bu demokrasi havarilerini, gerçek demokratlar olarak acilen teşhir etmeli ve dışlamalıyız. Takiyye yaptırmamalıyız! Oyuna gelmemeliyiz!

“Halkımızın büyük çoğunluğunun; yani evdeki, üniversitedeki, bürodaki, şantiyedeki, fabrikadaki, atölyedeki, dükkandaki, torna başındaki, direksiyon başındaki, sokaktaki alçakgönüllü insanların düşüncesi ve özlemi olan bu taleplerimizin hayata geçirilmesi için, TÜRK-İŞ, DİSK ve TESK Genel Başkanları olarak, parlamenter ve demokratik düzen içinde, meşru, uygar ve demokratik bir platformda birlikte hareket edeceğiz. Biz, Atatürk ilkeleri temelinde, laiklik ve demokrasiyi birlikte savunan herkesle, tüm kurum ve kuruluşlarla birlikte hareket etme kararında ve kararlılığımızdayız.

“Bütün uğraşımız, ülkemizin birliği ve bütünlüğü, halkımızın mutluluğu ve demokrasi içindir.

“Ülkemizin tüm yurtsever insanlarını, tüm demokratik kişi, kurum ve kuruluşları, bu temel taleplere ve Türkiye’ye sahip çıkmaya çağırıyoruz.”

Bu arada İstanbul’da 100 dolayında demokratik kitle örgütünün temsilcileri TÜRK-İŞ İstanbul Bölge Temsilciliği’nde bir toplantı yaptı. Bu toplantı sonrasında kısa bir metin oluşturuldu; bu metin çeşitli kuruluşlara fakslandı ve 14 Mart 1997 günlü bazı gazetelere ilan olarak verildi. Bu ilanda şöyle deniliyordu ³³⁴:

“Biz, TÜRK-İŞ, DİSK, TESK, TİSK, Meslek Odaları, Sanat Örgütleri, Dernekler ve Vakıflar, merkez ve şubelerimiz ile birlikte yüzlerce sivil toplum kuruluşu olarak Cumhuriyetimizi temel ilkeleriyle korumak için kararlılığımızı ve ülke çapında güçbirliği yaptığımızı halkımıza duyuruyoruz ve;

- **Laik, çağdaş, demokratik, sosyal bir hukuk devleti olan Cumhuriyetimizin gerçek sahipleri olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni göreve çağırıyoruz.**
- **Milletvekilllerinden, Meclis kürsüsünde ettikleri yemine bağlı kalarak vekillerimiz olduklarını unutmamalarını istiyor, kendilerini dikkatle izlediğimizi bildiriyoruz.**
- **Tüm duyarlı kişi ve kuruluşları bu güçbirliğine katılmaya davet ediyoruz.”**

Bu ilanın en altında iletişim adresi olarak da TÜRK-İŞ’in İstanbul Bölge Temsilciliği bildirilmişti. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği bu bildiriye tepki gösterdi; bu ilanı benimsemediğini ve bu örgütlerle ortak tavır içinde olmadığını açıkladı. TMMOB Genel Başkanı Yavuz Önen imzasıyla 13 Mart 1997 günü yapılan açıklamada şöyle deniliyordu ³³⁵:

“13.03.1997 günü Türkiye Sivil Toplum Kuruluşlarından Göreve Çağrı başlıklı ve iletişim merkezi olarak TÜRK-İŞ’in adının verildiği ‘Faili Meçhul’ provokatif bir metin dağıtılmıştır. Çağrıyı yapan kuruluşlar arasında meslek odaları sayılmakta ve

³³⁴ Milliyet, 14.3.1997

³³⁵ 13.3.1997 günlü açıklama.

TMMOB'ne bağlı birimlerimizin adı verilmektedir. Birliğimizin ve bağlı birimlerimizin böyle bir çağrı metniyle hiçbir ilişkisi bulunmamaktadır. Bazı odakların bu yönlendirme ve yönetme girişimlerini şiddetle kınıyoruz.”

Bu dönemde Refahyol Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti arasında bir çelişki ortaya çıkmıştı. TÜRK-İŞ, DİSK ve TESK, bu ortak girişimleriyle, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerine sahip çıkarak, hükümete karşı bir tavır aldılar. Ancak, birçok yabancı politikacı ve araştırmacı ve hatta ülkemizdeki birçok yazar bu durumu kavrayamadı. Hükümet karşıtı ve Devlet yanlısı bu çıkış, Devlet karşıtı bir hareket olarak düşünüldü. Örneğin, Avrupa Parlamentosu üyeleri bu girişimi böyle yorumladılar. Ankara'da 1997 yılı başlarında üç Genel Başkanla birlikte yaptıkları kahvaltılı görüşmeden çok memnun ayrıldılar. Bu girişime (devletten bağımsız ve hatta devletin dışında ve karşısında anlamıyla) “sivil inisiyatif” adının verilmesi de, bu yanlışı kavrayışın bir ürünüydü ³³⁶.

Bu aylarda HAK-İŞ'in TÜRK-İŞ tarafından 1993 yılından beri engellenen ICFTU ve ETUC üyeliği yeniden gündeme geldi. ICFTU Yönetim Kurulu'nda alınan karar uyarınca, 28-29 Nisan 1997 günleri TÜRK-İŞ, DİSK, HAK-İŞ, KESK, ICFTU ve ETUC'un birlikte düzenlediği “Ekonominin Küreselleşmesi ve Türkiye'de İşçiler Açısından Sonuçları Sempozyumu” yapıldı. Seminerin sonunda yayınlanan ortak bildiriye,

“Atatürk ilke ve devrimlerini ve insan haklarına dayalı çağdaş, demokratik ve laik sosyal hukuk devleti anlayışını savunan ve hayata geçirilmesini talep eden ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bütünlüğünü ve bağımsızlığını savunan kuruluşlarımız,”

denildikten sonra, şu talepler yer alıyordu:

“Kuruluşlarımız, terör eylemlerini kınarken, faili meçhul cinayetlere ve işkenceye engel olunmasını, bu suçları işleyenlerin bulunup cezalandırılmasını, Güneydoğu sorununun çözümü doğrultusunda ciddi ve kalıcı adımların atılmasını ve Susurluk kazası ile kamuoyunun gündeminde ön sıraya çıkan olayların üzerine cesaretle gidilmesini ve demokratik ve laik cumhuriyeti yoketmeye yönelik örgütlenmelerin engellenmesini ve konuyla ilgili yasaların gerektiği gibi uygulanmasını istemektedir.”

Beşli Girişimin Oluşumu, Çalışmaları ve Tepkiler

Bu yaklaşım TÜRK-İŞ, DİSK ve TESK'in ortak bildirisindeki çizgide olmakla birlikte, HAK-İŞ'ten ve KESK'ten mevcut Üçlü Girişime dahil olma konusunda bir talep gelmedi. Ancak bu arada, Türkiye Odalar Birliği (TOBB) ve Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) da bu girişime ilgi gösterdi ve Üçlü Girişim bir süre sonra Beşli Girişim'e dönüştü. TOBB ve TİSK, Mayıs ayı ortalarında mevcut hükümetin uygulamalarından duydukları hoşnutsuzluğu açıkça ifade etmeye başladı. TOBB'un 14 Mayıs 1995 tarihinde yayınladığı Ulusa Sesleniş Bildirgesinde bu hoşnutsuzluk açıklandı. TİSK Genel Başkanı Refik Baydur ise, 15 Mayıs 1997 günü yaptığı açıklamada, en büyük sorunun irtica olduğunu belirterek şunları söyledi ³³⁷:

“İşçi, işveren örgütleri, işadamları dernekleri ve sivil toplum örgütleri olarak münferit deklarasyonlar yayınlamak yerine, bir araya gelip hükümete yönelik tepkilerimizi ortak dile getirmeliyiz. Tüm bu kurum ve kuruluşları ortak deklarasyon yayınlamaya çağırıyorum. Bunun etkisi daha güçlü olacaktır.”

³³⁶ “Sivil” sözcüğü, “demokrat” anlamında da kullanılmaktadır. Bu yaklaşım doğru değildir. “Sivil” olup demokrasi düşmanı olan örgütlenmeler olduğu gibi, “askeri” olup demokrasi yanlısı olanlar da vardır. Beşli Girişim, bu anlamda da, birçok diğer “sivil” örgütlenmeden farklıdır. Ayrıca, TOBB ve TESK, “sivil” örgütlenme değildir; kuruluş kanunları olan örgütlenmelerdir.

³³⁷ **Sabah**, 16.5.1997.

Laik ve demokratik cumhuriyete yönelik saldırıların yoğunlaşması üzerine, TÜRK-İŞ, DİSK, TESK, TOBB ve TİSK Genel Başkanları 21 Mayıs 1997 günü Ankara’da biraraya gelerek ortak bir açıklama yaptılar. Ortak açıklamada özellikle irticai tehlike ön plana çıkarılıyordu:

“Atatürk’ün çizdiği çağdaş, laik Cumhuriyet tehdit altındadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin temel nitelikleri yıpratılmakta, irticai hareketler desteklenmekte, ülkemiz bir karanlığın içine çekilmektedir. İrtica günümüz Türkiye’sinde demokrasi için büyük bir tehlike haline gelmiştir.

“Devletimiz ve rejim büyük tehdit altındadır...

“Türkiye Cumhuriyeti’nin kutsal bayrağının yerine yeşil bayrak çekenler, ulu önder Atatürk’ün manevi şahsiyetine, Türkiye Cumhuriyeti’nin varlığının temel güvencesi olan ve Anayasamızda güvence altına alınmış temel ve ortak değerlerimize saygısızlık yapanlar cesaretlendirilmektedir. Cumhuriyetimizin 74 yıllık kazanımları yok edilmek istenmektedir.

“Dış politikada Atatürk’ün onurlu ve bağımsızlıkçı çizgisinden sapılmakta, Türkiye Cumhuriyeti’nin ulusal onurunu zedeleyici bir dış siyaset izlenmektedir.

“Hükümet, devletin anayasal kurumlarıyla, işçisiyle, emeklisiyle, işvereniyle, esnafıyla, genciyle, kadınıyla, kısacası ülkenin halkıyla kavgalıdır...

“Bu metni karar altına almış bulunan bizler, ülkemizin tüm sorunlarının demokratik parlamenter sistem içinde çözüme kavuşturulması gerektiğini bir kez daha vurguluyoruz. Türkiye Cumhuriyeti’nin üniter devlet yapısının bütünlüğüne, bağımsızlığına, Atatürk ilke ve inkılaplarına, demokratik, laik, sosyal hukuk devleti anlayışına ve 74 yıllık Cumhuriyet döneminin ülke halkına sağladığı kazanımlara, ödünsüz ve her ne pahasına olursa olsun sahip çıktığımızı, kişisel, grupsal ve politik çıkarlardan tamamen uzak bir kararlılıkla ifade ediyoruz...

“Halkımızın artık bu hükümete güveni kalmamıştır. Bu anlayıştaki hükümetin yerine, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, laik ve demokratik Cumhuriyeti savunan, halkın özlemlerine cevap verecek ve sorunları çözecek güvenilir bir hükümetin bir an önce kurulmasını istiyor ve parlamentoyu göreve davet ediyoruz.

“Türkiye sahipsiz değildir.

“Ülkemizin tüm yurtsever insanlarını, tüm demokratik kişi, kurum ve kuruluşları ve halkımızın oyları ile seçilen tüm parlamenterlerimizi bir kez daha bu temel taleplerimize ve Türkiye’ye ve demokrasiye sahip çıkmaya çağırıyoruz.”

Basında büyük yankı uyandıran bu girişime bazı çevrelerden tepki geldi. Zaman Gazetesi’nde Şahin Ali Şen ve Mustafa Oymak tarafından hazırlanan haberin başlığı, “Sendikalar: Siyasete bulaşmayalım,” idi ³³⁸. Haberin girişi şöyleydi:

“Hükümete karşı ortak bir deklarasyon yayınlayan TESK, TİSK, TÜRK-İŞ, DİSK ve TOBB başkanlarına tabandan tepki geldi. Sendika, oda ve birlik başkanları üst kuruluşlarının siyasetin içine itilmesinden duydukları rahatsızlığı dile getirdiler. Başkanlar, ‘bugün biz siyasi partilerin iç işlerine karışırsak ve hükümet kurar hükümet yıkmaya kalkarsak, siyasi partiler de bizim iç işlerimize karışmaya başlarlar,’ diye konuştular.”

Sağlık-İş Sendikası Genel Başkanı Mustafa Başoğlu daha sert bir tepki gösterdi:

“Ülkenin, şu anda her geçen gün daha çok sertleşen siyasi ortamın yumuşatılmasına ihtiyaç bulunduğuna işaret eden Başoğlu, demokrasiyi korumanın herkesin görevi olduğunu söyledi. 5 kuruluş tarafından yapılan açıklamanın görünürde demokrasiye sahip çıkmayı hedeflemekle beraber, aslında büyük sermayenin hükümetle olan menfaat mücadelesi olduğunu belirten Başoğlu, ‘TÜRK-İŞ ve DİSK’in bu mücadelede dar gelirlinin yanında olmak yerine, büyük sermaye yanında yer almasını kınıyorum.

³³⁸ Zaman, 23.5.1997

5'li bildiriyi imzalayan TÜRK-İŞ ve DİSK, işveren sözcülüğüne soyunarak, sarı sendika durumuna düştüler,' dedi." 339:

"Beş kuruluşun genel başkanlarının imzasını taşıyan ortak basın açıklaması, tutarsız, siyasi amaçlı, sorun çözmekten çok, yeni sorunlar meydana getirecek bir içerik taşımaktadır... Bildiri, TÜRK-İŞ üyesi sendikaları, sendikalara bağlı şubeleri, hiç şüphesiz sendikaların üyeleri işçileri bağlamamaktadır... Beş meslek kuruluşunun basına açıkladığı ortak bildiri, görünürde demokrasiye sahip çıkmayı hedeflemekle beraber, aslında büyük sermayenin hükümetle olan menfaat mücadelesidir. TÜRK-İŞ ve DİSK'in bu mücadelede işçinin, dar gelirlinin yanında olmak yerine, büyük sermayedarların safında yer almasını kınıyorum."

Bu dönemde DYP'ye yakın bir çizgi izleyen Günaydın Gazetesi de girişimi sert biçimde eleştirdi 340:

"TÜRK-İŞ, DİSK, TİSK, TOBB ve TESK, Yargıtay Başsavcısı'nın iddianamesini aratmayacak ortak bir deklarasyonla, 'Hükümet gitsin korosuna' katıldı. İşçilerin parasıyla Mercedes ve Jaguarda keyif çatan, hepsi de birer milyardardır hayatı yaşayan sendika ağaları, patron kulüpleri ile ortak siyasi bildiri yayınlayarak, demokrasi sınavından 'çaktılar.' "

Beşli Girişime 28 Mayıs 1997 günü İstanbul'dan bir destek geldi. 13 Mart 1997 günü İstanbul'da TÜRK-İŞ Bölge Temsilciliğinde toplantı yapan demokratik kitle örgütleri sayılarını daha da artırarak irticaya karşı bir cephe oluşturmaya çalıştı. 68'liler Vakfı, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, TÜRK-İŞ İstanbul Bölge Temsilciliği, Atatürkçü Düşünce Derneği ve TESK temsilcileri, düzenledikleri ortak basın toplantısında, 189 demokratik kitle örgütü adına hazırlanan bir bildiriye kamuoyuna açıkladılar. Bildiride şunlar deniliyordu 341:

"Bağımsızlığı, demokrasiyi, özgürlüğü, ülkemize ve halkımıza yaraşır şekilde yaşamak istiyoruz. Temel ilkelere, demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olan cumhuriyetimizin kazanımlarına sahip çıkıyoruz. Cumhuriyet ilke ve devrimlerine yönelen açık ve gizli her türlü doğrudan saldırılara, içten içe, sinsi sinsi kemirerek aşındırmalara, çürütmelere karşı birleşip örgütlenmeyi ve mücadele etmeyi görev sayıyoruz. Bu görev, özellikle son zamanlarda ülkemizi Ortaçağ karanlığına sürüklemek isteyen gericilerin oluşturduğu ve gittikçe artarak yükselen tehdit karşısında çok daha fazla önem kazanmıştır."

Hürriyet, Milliyet, Sabah gibi gazeteler Beşli Girişime çok sıcak yaklaştı. Oktay Ekşi, 29 Mayıs 1997 günlü yazısında, "silahsız kuvvetler işe el koydu," diyordu 342:

"Türkiye'de rejimi tıkayan, sandalye hırsı uğruna ülkeyi karanlığa sürükleyen hükümeti çekilmeye davet ettiler. Bu talepleri yerine getirilmezse, hukuk dışına çıkmadan yapılabilecek her eylemi yapacaklarını da ilan ettiler. Böylece görüyoruz ki, siyasetçinin yapamadığını, toplumumuzun örgütlenmiş kesimi bizzat yapıyor. Hem de hukuku zorlamadan. Neyse ki tüm olumsuzluklar içinde güzel gerçekler de var. Hem de sonuç alacak kadar önemli gerçekler. O yüzden umutsuz olmayalım."

HAK-İŞ Genel Başkanı Salim Uslu ise Beşli Girişime karşı çıktı. Salim Uslu şu açıklamayı yaptı 343:

339 Siyah Beyaz, 24.5.1997

340 Günaydın, 23.5.1997.

341 Sabah, 29.5.1997.

342 Ekşi, O., "Silahsız Kuvvetler İşe El Koydu," Hürriyet, 29.5.1997

“HAK-İŞ Genel Başkanı Salim Uslu, TÜRK-İŞ, TESK, TOBB, DİSK ve TİSK gibi işçi ve işveren kuruluşlarının hükümeti yıkmak üzere yürürlüğe koyduğu eylem programını sert dille eleştirerek, sivil toplum kuruluşlarının hükümete yandaş veya karşı olmak zorunda olmadığını söyledi.

“Uslu yaptığı basın toplantısında, Türkiye’nin önemli problemlerinin gündem dışına itildiğini ve bazı kesimlerin cumhuriyet, laiklik ve Atatürk kavramlarından rant sağlamaya çalıştığını belirterek, tüm dünyanın demokratik yapılanma yönünde büyük değişimler yaşadığı bir dönemde, Türkiye’nin demokrasiyi garip bir tartışma zeminine oturttuğunu bildirdi...

“Uslu, ‘Siyaset dışı baskı odaklarının parlamentonun ve demokrasinin üzerine gölge düşürmesinin ayıbını kim, nasıl izah edecektir? Tankla, topla, tüfekte, postalla, apoletle siyaset yapmak dünyanın demokratik ülkelerinde görülmediği halde bu durum Zaire için geçerli olabilir... Cunta özlemlerine taşeronluk yapmak gibi bir işlevimiz olamaz. Hükümet’e yandaş olmak ya da karşı olmak gibi bir mahkumiyetimiz de olamaz. Askere endeksli bir hareket, sırf adı ‘sivil’ ve kendini ‘sivil inisiyatif’ olarak tanımlıyor diye sivil inisiyatif faaliyetinden bahsedemez,’ dedi.

“Salim Uslu, TÜRK-İŞ ve bazı kuruluş yöneticilerinin, geçen Şubat’ta, Ankara Ticaret Odası’nda bazı generaller tarafından ‘hükümeti yıkmak için harekete geçmekle görevlendirildiği’ yolundaki iddiaların sorulması üzerine, ‘böyle birşey, bizim için sözkonusu olmadı: Biz, adı sivil olsa da bu inisiyatifi uzaktan kumandalı bulduğumuz için, başında beri içinde yer almadık. Sadece biz değil, Tabipler Odası ve KESK ile bazı kuruluşlar da yer almadı. HAK-İŞ, bu tür güdümlü hareketlerin içinde yer almamaya özen gösterecektir. Siyasette militarizmin etkisini artıracak yaklaşımlara karşıyız,’ diye konuştu.”

Türkiye, Zaman ve bu dönemde DYP yanlısı bir çizgi izleyen Günaydın Gazeteleri, bu günlerde yaptıkları sistemli yayınla, Beşli Girişimin çalışmalarını başarısız göstermeye ve aleyhte bir kamuoyu yaratma çalıştı. Sosyalist solun bir bölümü de Beşli Girişime karşı çıktı. Örneğin, Emek Gazetesi 6 Haziran 1997 günü yapılacak olan eyleme ilişkin kararı manşetten şöyle duyuruyordu 344:

“TÜRK-İŞ, DİSK, TESK, TİSK ve TOBB Başkanları MGK’nın istekleri doğrultusunda eylem kararları aldı. Patron - Sendika Ağası Elele.”

Aynı günlü Emek Gazetesi’nin başyazısı da şöyleydi:

“Dört Yıldızlı Himayede ‘Sivil İnisiyatif’: ...Emeği temsil ettiğini, 35 milyonun sesi olduğunu iddia eden baylar; bu önemli tarihsel misyondan yan çizip, sermayenin kendi arasındaki it dalaşında bir tarafın peşine takılmayı, MGK’nın planlarının bir piyonu olmayı seçmişler; kendilerine de ‘sivil inisiyatif’ demişlerdir. Oysa kendi yakıştırmaları olan adlarından başka hiçbir sivillikleri de yoktur. Tersine dört yıldızlı askeri himaye altında kahramanlık taslamakta, vatan kurtarıcılığı komedisi oynamaktadırlar. ‘Şeriat tehlikesi,’ ‘laik, demokratik cumhuriyet elden gidiyor,’ ‘Refahyol hükümeti işlemiyor, ülkeyi kaosa sürüklüyor,’ ‘biz müdahale etmezsek darbe gelir’ demagojisi; büyük sermayeye dalgavukluk, MGK’ya yaltaklanma ve emekçilere yönelik bu ihanetin üstünü örtmeye yetmez.”

6 Haziran 1997 günü işyerlerinde bir bildirinin okunması gündeme geldi. Bu dönemden bazı haberler şöyledir:

343 Türkiye, 29.5.1997.

344 Emek, 29.5.1997.

Türkiye: “Kantarın topuzu kaçıyor.” 345

Zaman: “5’linin bildirisini taban deldi. TÜRK-İŞ, TESK, DİSK, TOBB ve TİSK başkanları tarafından hazırlanan bildiriye birçok sendika destek vermeyecek... Başkanlar, “Bildiri MGK kararlarının kopyası. Sivil toplum örgütleri MGK’nın taşeronu mu?’ değerlendirmesini yaptılar. Birçok şube başkanı ise, bildirin kendilerini bağlamadığını açıklayarak, 5’linin antidemokratik ve dayatmacı ortak bildirisini işyerlerinde okumayacaklarını, kendilerinin kaleme alacakları alternatif bir bildiriye okuyacaklarını dile getirdiler... İşçilerin ve sendikaların yoğun bir tepki gösterdiği ortak bildiri, çalışanların sorunlarını yansıtmaktan uzak ve MGK kararlarının içeriğini kapsıyor... Ortak bildiriye hazırlayan 5’liye kendi tabanlarından destek gelmediği gibi, diğer sivil toplum örgütlerinden ve demokrasiye sahip çıkan siyasi partilerden de ilgi görmediler.” 346

Günaydın: “Ağalar bildiri yayınladı.” 347

Zaman: “5’linin eylemine tepki büyüyor. 5 işçi ve işveren kuruluşunun başkanları tarafından kararlaştırılan ve bugün başlatılacak eyleme, sendikalardan sonra iş çevrelerinden ve memurlardan da büyük tepki geldi.” 348.

Türkiye Kamu-Sen Genel Başkanı Resul Akay da 5’linin tavrına karşı çıktı 349:

“Resul Akay, yaptığı açıklamada, sivil toplum kuruluşlarının görevlerinin, üyelerinin hak ve çıkarları için mücadele etmek olduğunu kaydederek, 5 kuruluşun yapmayı planladığı eylemin ise üyelerin çıkarlarını kollamaktan çok, hükümeti düşürmeye yönelik olduğunu savundu. Yapılacak eylemlerin hükümeti hukuka ve demokrasiye çekme amacına yönelik olması gerektiğini ifade eden Akay, ‘Hükümeti düşürmeye yönelik eylemler, parlamento iradesini tehdit anlamı taşır. Bu dayatmanın 1960 ile 1971 ve 1980’deki askeri dayatmalardan farkı yoktur,’ dedi.”

Sağlık-İş Sendikası Genel Başkanı Mustafa Başoğlu da, Türkiye Gazetesinde yayınlanan “Sivil Kuruluşlar ve Demokrasi” başlıklı makalesinde şunları söyledi 350:

“Bazı kimseler TÜRK-İŞ, DİSK, TESK, TOBB ve TİSK’i de yanlarına çekerek, iddialarını yaymaya çalışıyor. Hükümeti yıkıp, yeni hükümet kurulmasını isteyenlere, özellikle TÜRK-İŞ ve DİSK’in katılmış olmasını hayretle karşıladım. Bazı eksikliklerine rağmen ülkemizde demokrasi işlemekte olup, kurtarıcıya ihtiyacı yoktur. ‘Demokrasiyi koruyoruz,’ diyenler, onu yıkmak isteyen darbeci anlayışa destek ve cesaret verdiklerini ya bilmiyor veya bilerek darbe heveslilerine destek veriyorlar... TÜRK-İŞ’in, işçi yararına olan taleplerine yıllarca karşı çıkan TİSK, şimdi TÜRK-İŞ ve DİSK ile fikir birliği içinde davranıyor. İnanıyorum ki; işçiler, haklarına karşı olanlarla işbirliği yapanları hiçbir şekilde affetmeyecekler.”

Beşli Girişim 6 Haziran 1997 günü tüm işyerlerinde çalışmanın durdurularak ortak bir bildirin okunmasını kararlaştırdı. Bu eylem istenildiği kadar başarılı olamadı. Ancak, özellikle sözlü ve yazılı basın desteği sayesinde, kamuoyuna iyi yansıdı. Ortak bildiri de şunlar belirtiliyordu:

“Atalarımızın büyük kahramanlıklar ve fedakarlıklarla kurduğu Türkiye Cumhuriyeti bugün tehdit altındadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin temel dayanakları olan Atatürk ilke

345 Türkiye, 2.6.1997.

346 Şen, Ş.A., Zaman, 5.6.1997.

347 Günaydın, 6.6.1997.

348 Şen, Ş.A., Oymak, M., Zaman, 6.6.1997.

349 Günaydın, 6.6.1997.

350 Türkiye, 7.6.1997.

ve inkılapları, demokratik ve laik sosyal hukuk devleti, tarihimizin en büyük saldırılarıyla karşı karşıyadır. Cumhuriyetimizin kazanımları yokedilmek; ülkemizin aydınlık geleceği karartılmak; Türkiye, Orta Çağın karanlıklarında, irticanın, demokrasiyi ve insan haklarını yok ettiği ve halkımızı ezdiği günlere geri götürülmek istenmektedir. Anayasa ve yasalar sistemli bir biçimde çiğnenmekte; Devletimizi tahrip edici bir çizgi izlenmekte; Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası alanda onurunu ve itibarını zedeleyici tavır ve davranışlar karşısında sessiz kalınmaktadır. Bu ülkede, Türk ulusunun birlik ve bütünlüğünün sembolü ay yıldızlı al bayrağımızın yerine, irticanın yeşil bayrağı dalgalandırılmak istenmekte, bayrağımıza saygısızlık yapanları cesaretlendirici bir tutum izlenmektedir. Bazı vatanhainleri, kutsal dinimizi istismar ederek, Atatürk'ün çağdaş milliyetçilik anlayışına dayalı Türk ulusunun yerine, Orta Çağın ümmet anlayışını hakim kılmaya çalışmaktadır. Hükümetin güven vermeyen tutum ve davranışları nedeniyle, yatırımlar durma noktasındadır; işsizlik ve enflasyon artmaktadır; uygulanan yanlış tarım ve hayvancılık politikalarına bağlı olarak hızlanan göçle birlikte birçok toplumsal sorun doğmakta ve ağırlaşmaktadır.

"Toplumumuzun çok büyük bir bölümünü temsil eden TÜRK-İŞ, TESK, DİSK, TOBB ve TİSK, Türkiye Cumhuriyeti'nin bugün karşı karşıya bulunduğu bu büyük tehlikeler karşısında, tüm farklılıklarını bir kenara koyarak, tam bir birlik ve bütünlük içinde Türkiye'ye ve Cumhuriyetimizin kazanımlarına sahip çıkmak için biraraya gelmiştir...Türkiye'nin gerçek sahipleri bizleriz ve temsil ettiğimiz toplum kesimleri ve halkımızdır. TÜRK-İŞ, TESK, DİSK, TOBB ve TİSK olarak bu anlayışla Türkiye'ye sahip çıktık ve çıkıyoruz... Geçmişte olduğu gibi bugün de, amacımız sorun yaratmak değil, parlamenter demokratik düzen içinde sorun çözmektir.

"Amacımız, Anayasamızın ilgili maddelerinde de ifade edildiği gibi,

- Ülkemizin devleti ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü korumak;
- İnsan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne, ay yıldızlı al bayrağımıza, 'egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir' anlayışına ve 74 yıllık Cumhuriyetimizin kazanımlarına sahip çıkmak;
- Din ve vicdan özgürlüğünü sonuna kadar savunurken, Devletimizin 'sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa din kurallarına dayandırma' veya kutsal dinimizi ve din duygularını kişisel veya siyasi nüfuz sağlamak amacıyla kullanma çabalarına engel olmak;
- Ülkemizin günümüzde en büyük düşmanı olan irtica ve bölücülüğe karşı Türkiye Cumhuriyeti'nin bütünlüğünü ve bağımsızlığını her ne pahasına olursa olsun savunmaktır.

"Bu amaçla biraraya gelen kuruluşlarımız, halkımızın oylarıyla seçilen milletvekillerinin, namus ve şerefleri üzerine ettikleri yeminlerine sadık kalmalarını; milletvekillerinin ve siyasi partilerimizin, ülke çıkarlarını, şahsi çıkar ve hesapların veya parti ve gurup çıkarlarının üstünde tutmasını; ülkemizde parlamenter demokratik düzen temelinde bir siyasi istikrar sağlanarak, Türkiye'nin büyük potansiyelinin hayata geçirilmesini, yatırımların ve istihdamın artırılmasını ve işsizliğin azaltılmasını, enflasyonun engellenmesini ve halkımızın huzur ve refahının artırılmasını istemektedir.

"Kuruluşlarımız, Türkiye'ye sahip çıkmak amacıyla, tüm diyalog kanallarını zorladıktan sonra, gerektiğinde meşru ve demokratik eylemler gerçekleştireceklerdir."

DİSK'in işyerlerinde okuduğu bildiri bazı değişiklikler yapılmıştı. Beşli Girişimin 6 Haziran 1997 eylemi istenildiği kadar başarılı olamadı. Bazı işyerlerinde bir saat süreyle iş durduruldu. Bu arada yapılan gösterilerde Refah Partisi ve Refahyol Hükümeti eleştirildi. Ancak bazı gazeteler bu eylemi özellikle başarısız göstermeye de çalıştı. Zaman Gazetesi'nin 7.6.1997 günlü sayısındaki haber başlığı, "5'linin eylemi tutmadı," idi. Türkiye Gazetesi, 7.6.1997 günlü iki haberde başlığı şöyle kullandı: "Ortak eylem fos çıktı. Şalter indireceklerini açıklayan retçiler sadece bildiri okumakla yetindi." "Tabanını unutan kuruluşlar: İşçi, küçük esnaf ve sanayicilerin yığınla problemi

çözüm beklerken, TÜRK-İŞ, TOBB, TESK, TİSK ve DİSK, tabanlarının problemlerine çözüm aramak yerine, ideolojik bir temelde birleşmeyi seçtiler.”

Beşli Girişim 16 Haziran 1997 günü Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'i ziyaret etti. TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram MERAL görüşmede, “dini kışlaya, okula sokanlardan ve siyasi ve şahsi çıkarları için kullananlardan” rahatsız olduklarını açıkladı ³⁵¹.

17 Haziran 1997 günü ise TÜRK-İŞ içindeki bazı sendikalar ortak bir basın toplantısı düzenleyerek, “Demokrasiyi korumaya çağrı ortak bildirisini” yayınladılar. Sağlık-İş, Demiryol-İş, Dokgemi-İş, Toleyis, Şeker-İş, Koop-İş, Maden-İş, Teksif, BASS ve Haber-İş Sendikaları adına yayınlanan bildiride şöyle deniliyordu:

“TÜRK-İŞ, DİSK, TİSK, TESK ve TOBB’un ortak açıklamasını demokrasi anlayışımız ve temsil ettiğimiz işçi hakları ile bağdaşır bulmuyoruz...

“Bizler, hangi şekil ve biçimde olursa olsun, demokrasiyi hedef alan, onu zaafa uğratan, işlevini kendi kuralları içerisinde yerine getirmeye engel olan, her türlü darbeye, demokrasiyi dışlayan bütün yönetim biçimlerine kesinlikle karşıyız.

“Bazı siyasi parti ve meslek kuruluşlarının yöneticileri ve medyamızdan (yazılı-sözlü) bir kısmı demokrasiyi korumak yerine, yıkmaya çalışanlara destek verip cesaretlendiriyorlar...

“Genel Kurmay Başkanlığında sivil bazı kurum ve kuruluşların temsilci ve yöneticilerinin bilgilendirilmesi (brifing) toplantılarında ileri sürülen düşünceler, yıllardan beri ülkemizde tartışılmaktadır. Tek yönlü olan düşüncelere karşı ileri sürülecek eleştiri, yorum ve değerlendirmeler, farklı ya da aykırı düşünenler, TSK’ya karşı gösterilmektedir...

“Demokrasimizin silahlı kuvvetlerin gölgesi altında olduğu izlenimi mutlaka giderilmelidir...

“Bozguncu, moral bozucu ve barış yerine kavgayı, uzlaşma yerine zıtlaşmayı hedef alan girişimlere, bütün vatandaşlarımızı destek olmamaya çağırıyoruz.”

Bu günlerde ilginç bir gelişme yaşandı. Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerini koruma konusunda işbirliği yapan Beşli Girişime ilk başlarda radikal soldan, Kürt milliyetçilerinden ve İslamcılardan tepki vardı. MHP genellikle bu konuda tarafsız bir görünüm sergiliyordu. Haziran ayı sonlarında bu tavırda bir değişiklik gözlemlendi. Bu değişimin göstergelerinden biri, Ortadoğu Gazetesi'nde yazı yazan Refik Sönmezsoy'dur. Refik Sönmezsoy, TÜRK-İŞ, DİSK ve TESK'in işbirliğini 3.3.1997 tarihli yazısında, Beşli Girişimi de 23.5.1997 ve 6.6.1997 günlü yazılarında övmüşken, 20.6.1997 günlü yazısında bu tavrını değiştirdi, “Demokrasiyi Koruma Çağrı Ortak Bildirisi”ni “demokratik bir kükreş” olarak nitelendirdi ³⁵². Bu tavır değişikliği, Milli Güvenlik Siyaset Belgesi ile bağlantılı görülebilir.

TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral, bu ortak bildiriye, “gelecekte milletvekilliği sözü alarak bir siyasi partinin çığırkanlığını yapmak, irticayı savunmak, Atatürk'ü ağızına alamamak utanç vericidir,” diyerek eleştirdi ³⁵³.

HAK-İŞ Genel Başkan Yardımcısı ve Hizmet-İş Genel Başkanı Hüseyin Tanrıverdi, aynı günlerde yaptığı bir konuşmada, Beşli Girişimi sert biçimde şöyle suçladı ³⁵⁴:

“Meslektaşımız demeye utandığım TÜRK-İŞ ve DİSK’çiler, birbiriyle yarışarak tankı itelemeye kalkıyorlar. Darbe çığırkanlığı, şaksakçılığı yapıyorlar. Onları metreslerinin

³⁵¹ Cumhuriyet, 17.6.1997.

³⁵² Sönmezsoy, R., “Türk-İş'te Siyasi Bölünme,” Ortadoğu, 20.6.1997.

³⁵³ Cumhuriyet, 19.6.1997.

³⁵⁴ Siyah Beyaz, 20.6.1997.

altına Jaguar alırken tanıyorduk. Şimdi de darbe çığırkanlığı yaptıkları için utanıyoruz onlardan.”

Refahyol Hükümeti'nin istifası sonrasında Beşli Girişimin çalışmalarının amacı, Refah Partisi'nin yer almadığı bir hükümetin oluşturulmasına dönüştü ³⁵⁵. Mesut Yılmaz'ın yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmesinin ardından, beş Genel Başkan, kendisiyle 25 Haziran 1997 günü bir akşam yemeği yediler ³⁵⁶.

Yeni hükümetin oluşmasından sonra ise Beşli Girişimin etkinliklerinde bir durgunluk yaşandı. Bu ara Avrupa Parlamentosu üyelerinin daveti üzerine, 16-17 Eylül 1997 günleri Strazburg'a giden Bayram Meral, Rıdvan Budak, Derviş Günday, Refik Baydur ve Ali Zafer Taciroğlu (TOBB Başkan Vekili), yaptıkları görüşmelerde, ortak bildirimlerde ifade edilen görüşleri savundular. Beşli Girişimin ortak açıklamalarını dosdoğru okumadan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerini Refahyol Hükümeti'ne karşı koruyan ortak etkinlikleri Devlete karşı bir girişim olarak düşünen Avrupa Parlamentosu üyeleri, büyük bir hayalkırıklığına uğradılar. Beşli Girişim bu görüşmelerde Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter devlet yapısının bütünlüğünü ve bağımsızlığını özenle koruyunca, Avrupa Parlamentosu üyeleriyle sert tartışmalar yaşandı.

Bu ara, İstanbul'da 8 örgüt biraraya gelerek Demokrasi İçin Sivil Dayanışma Platformu adıyla bir yapılanma oluşturdu ve Mesut Yılmaz Hükümetini eleştirdi. Bu örgütler şunlardı: Yönetici İktisatçı ve Muhasebeciler Derneği (YİMDER), Teknik Elemanlar ve Sanatkarlar Derneği (TEKDER), Müstakil Esnaf ve Sanatkarlar Derneği (MESDER), Türkiye İlahiyat ve Yüksek İslam Enstitüsü Mezunları Derneği (TİYEMDER), Hukuki Araştırmalar Derneği (HUDER), Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Derneği (ESAM), Sağlık Mensupları Dayanışma, Toplum Sağlığını ve Çevreyi Koruma Derneği (SAĞLIKDER), Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD) ³⁵⁷.

Bu dönemde 8 yıl zorunlu kesintisiz eğitim uygulaması başladı; Refah Partisi Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı; Yüksek Askeri Şuralarda İslamcılar ve aşırı milliyetçiler tasfiye edildi; İslamcıların siyasal bir kampanya biçiminde sürdürdükleri 8 yılı protesto ve türban yaşağını protesto gösterileri kamuoyunda bir destek görmedi. Ayrıca, İslamcı sermayenin açıkları kamuoyuna yansımaya başladı.

TÜRK-İŞ, TESK, DİSK, TOBB ve TİSK Genel Başkanları 23 Şubat 1998 tarihinde İstanbul'da biraraya gelerek ortak bir basın açıklaması yaptılar. Bildirinin yayınlanması öncesinde bazı gazetelerin gelişmeleri etkileme çabaları ön plana çıktı. Örneğin, Milli Gazete'nin 17.2.1998 günlü sayısındaki haberin başlığı şöyleydi: "ANASOL-D Hükümeti'ni önce destekleyen TOBB, TİSK, TÜRK-İŞ, DİSK ve TESK hükümete ekonomik muhtıra verecek. Hükümeti zor günler bekliyor."

Ortak bildiride şunlar belirtiliyordu:

"Görüşlerimizin temel amacı, Anayasa Mahkemesi'nin gerekçeli kararında da belirtildiği üzere, laik bir devletin sürdürülmesi ve demokratik hakların korunmasıdır..."

"Amacımız, ekonomik istikrarın ve sosyal barışın sağlanarak, siyasi kurum ve organların görevlerini daha isabetli yapmalarını sağlamaktır..."

"Siyasal ve sosyal çıkarları değişik olmasına rağmen, toplumun genel ve ortak çıkarları için biraraya gelen ve toplumun büyük kesimini temsil eden kuruluşlarımız, aynı duyarlılıkla birlikteliğini sürdürecektir. Aynı duyarlılığı Parlamento'ya ve Siyasi Partilerimize de önermekteyiz."

³⁵⁵ Hürriyet, 20.6.1997.

³⁵⁶ Milliyet, 26.6.1997.

³⁵⁷ Zaman, 22.9.1997.

Bu açıklamanın ardından ortaya çıkan yeni gelişmeler ve sürdürülen çeşitli görüşmelerden sonra, 25 Mart 1998 günü daha kapsamlı bir açıklama yapıldı.

Aynı günlerde alternatif bir Beşli Girişim yaratma çabaları da oldu. Türkiye Ziraat Odaları Birliği, MÜSİAD, HAK-İŞ, Türkiye Kamu-Sen ve Memur-Sen, biraraya gelerek, Beşli Girişime karşı bir birliktelik oluşturmaya çalıştı; ancak başarılı olamadı ³⁵⁸.

Bu arada, Beşli Girişimin gerçek mantığını kavrayamayanlar arasında, asıl amacın ortak bir parti kurmak olduğunu düşünenler ve yazarlar bile oldu ³⁵⁹.

Beşli Girişimin 25 Mart 1998 günü yapacağı açıklama öncesinde basına sızan haberlerde, irticayla mücadelenin öne çıkacağı belirtiliyordu. Buna bağlı olarak, bazı İslamcı gazetelerde Beşli Girişim aleyhinde bir kampanya başlatıldı.

Bu arada, Komutanlar 20 Mart açıklamasını yayınladı. Milli Güvenlik Kurulu'nun 27 Mart 1997 günlü bildirisinde de irticayla mücadele konusundaki kararlılık bir kez daha ifade edildi.

Yeni Şafak Gazetesi, 20 Mart 1998 günlü sayısının birinci sayfasında "Beş'ler Refahiyol'dan sonra bu sefer Anasol-D'yi hedef aldı. Bu ne biçim sivil inisiyatif?" deniliyordu. İç sayfadaki manşet ise şöyleydi:

"Beş'ler Refahiyol'dan sonra bu sefer de Anasol-D'yi 'irtica' için uyaracak: Cuntacı Sivil İnisiyatif. Kendilerine 5'li inisiyatif adını veren beş sivil toplum örgütünün başkanı, 'yeni 28 Şubat' olarak adlandırılan 27 Mart MGK'sı öncesinde toplanarak Anasol-D'ye irticaya karşı daha sert tavır alması için uyarıda bulunacak."

HAK-İŞ Genel Başkanı Salim Uslu, Beşli Girişimin tavrına açık biçimde karşı çıktı ³⁶⁰:

"Ordunun bildirisi sadece hükümete değil, tüm parlamento ve sivil toplum iradesine karşı bir bildiri niteliği taşımaktadır...Beşli sivil inisiyatif, felaket tellallığı yaparak, gerilimi yükselterek, rejim tehlikede imajını gündemde tutarak, demokrasi dışı eğilimlere meşruiyet kazandırıyor, bunun alt yapısını hazırlıyor. Bu yaklaşımdan vazgeçilmeli."

Emek Gazetesi'nin 23.3.1998 günlü haberi de şöyleydi ³⁶¹:

"TÜRK-İŞ ve DİSK başkanlarının patron örgütleriyle birlikte, hükümet karşısında genelkurmayla destek vermek için yarın biraraya gelecek olması, işçiler tarafından tepkiyle karşılandı."

Akit Gazetesi 24 Mart 1998 günü "5'li Çete yine işbaşında; görevleri işçi ve işverenin hakkını savunmak olan 5 kuruluş temsilcisi yine elele vererek ne olduğu açıklanamayan 'irticaya' karşı mücadele etmesi için hükümete baskı yapacak," manşetini kullandı.

Milli Gazete 24 Mart 1998 günü şu haberi verdi:

"İrtica rantçıları: ...İflas eden ekonomiyi görmezden gelerek demokrasi dışı güçlerle aynı safta yer alan bu kuruluşların irtica safsatasından rant sağlama peşinde koşmaları hayretle karşılanıyor. Halkın hakkını hukukunu korumak üzere kurulan,

³⁵⁸ Zaman, 24.2.1998.

³⁵⁹ Sarıkaya, M., "Sivil Beşler, Erez'den Parti Kurmasını İstiyor," Hürriyet, 3.3.1998.

³⁶⁰ Milliyet, 23.3.1998.

³⁶¹ Emek, 23.3.1998.

fakat mevcut hükümetlere hayat pahalılığı hakkında baskı yapması beklenen bazı sendikaların ağaları, kendi işleri olmayan siyasete bulaşarak halkı incitecek karar ve dayatmaların uygulanmasına çabalamaları tepki topluyor. Sol zihniyetli hükümetin kurulmasında inkar edilmez bir rol oynayan TÜRK-İŞ, DİSK, TİSK, TOBB ve TESK ağaları, başta ekonomi olma üzere, her alanda iflas etmiş hükümetin başlattığı halka karşı savaşı kızıştırmaya çalışıyor... İrtica rantçılığı yaparak demokrasi dışı güçlerin ekmeğine yağ süren işçi ve işveren örgütlerinin halkı perişan eden enflasyon ve hayat pahalılığını ısrarla gündemden kaçırmaya çalışarak işleri olmayan bir alana girmeleri, 'zinde kuvvetler'e göz kırpmaları tepki toplarken, sendika ağalarının halkın gerçek problemleri yerine istenmeyen oluşumlara zemin hazırlamaları nefret uyandırıyor. İşçinin, memurun, emeklinin, fakirin fukaranın dertlerini unutan bu beş kuruluşun temsilcileri 'birilerine' yaranmak için demokrasimizde tamiri zor yaralar açarken, bu konuda hassas olan diğer sendikaların bulunması ise yüreklerle su serpiyor."

Akit Gazetesi, 26 Mart 1998 günlü sayısının manşetinde, "5'li Çete'yi tarih yargılayacak," diyordu. Manşetin altında ise şu yazı yer alıyordu ³⁶²: "Komutanların 20 Mart Bildirisi'ne destek veren sivil toplum örgütlerini 'üniformalı' olarak değerlendiren Hasan Celal Güzel, 'onları tarih ve bu halk bir gün mutlaka yargılayacak,' dedi." Akit Gazetesi'nde yer alan habere göre, YDP Genel Başkanı Hasan Celal Güzel şöyle konuşmuştu:

"Bugün sivil toplum örgütleri üniformalıdır. Bu ihanetin dışında kalanları tebrik ediyorum. Bu beşlinin yaptıkları yanlarına kalmayacaktır. Onları tarih ve halk bir gün mutlaka yargılayacaktır. Onbaşı Bayram Meral, Çavuş Refik Baydur, uzatmalı çavuş Rıdvan Budak, üst çavuş Derviş Günday'ı bu millet yargılayacak, yaptıkları ihanetin bedelini kendilerinden soracaktır. Bunlar sürekli 'borazanlı demokrasi'ye selam durmuş sarı sendika ağaları ve dernek başkanlarıdır. Türkiye'nin geri kalmışlığının nedeni bir avuç şerefsiz aydınla, sözde sivil toplum kuruluşlarının cuntacı yöntemlere verdikleri destek yüzündendir. Biz uğur böcekleri olarak, irticaya karşı savaş açtıklarını söyleyenlere karşı savaş açtık."

Radikal sol eğilimli Atılım Gazetesi de, "Ordu sivil müdahale ağını genişletiyor; 'silahsız kuvvetler' sahnede, hedef devrimci muhalefet" başlığıyla verdiği haber-yorumda, 5'li Girişime karşı çok sert bir tavır içindeydi ³⁶³:

"MGK'nın talimatıyla DİSK, TÜRK-İŞ, TOBB, TESK ve TİSK'ten oluşan beşli çete, her kriz döneminde 'kurtarıcı' rolünü oynamaya devam ediyor... Atatürk ilkelerinden, vatanın Misak-ı Milli sınırları içindeki bölünmez bütünlüğünden dem vurulan 5'li çete toplantısında, 'yasadışı ve gizli örgütlenmenin' devlet içindeki kadrolaşma girişimlerinin tasfiye edilmesi gerektiğinin vurgulanması, 'özgürlük ve demokrasiden' bahseden bu çetelerin amaçlarını ele verirken, ordu muhtirasını da harfiyen ezberledikleri anlaşılıyor."

Milli Gazete, TÜRK-İŞ'te olağanüstü genel kurul girişimlerine ilişkin haberini, Beşli Girişimin Genel Başkanlarının birlikte resminin altında, "Derbecilerin suyu ısınıyor," olarak verdi ³⁶⁴.

Sağlık-İş Sendikası Başkanlar Kurulu da, 30 Mart 1998 günü yaptığı toplantısı sonrasında yayınladığı bildiriye, TÜRK-İŞ'in Beşli Girişimden çıkmasını istedi ³⁶⁵.

³⁶² Akit, 26.3.1998.

³⁶³ Atılım, 28.3.1998.

³⁶⁴ Milli Gazete, 31.3.1998.

³⁶⁵ Türkiye, 31.3.1998; Akşam, 3.4.1998.

Dok Gemi-İş Sendikası Genel Başkanı Nazım Tur da, yaptığı bir açıklamada şöyle diyordu ³⁶⁶:

“28 Şubat sürecinin tabansız ‘Beşli Sivil İnsiyatifi’nin kucak açtığı, arka çıktığı militarizm anlayışı, dalga dalga demokratik kurumlar üzerinde etkisini göstermeye devam ediyor.”

TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral’in 25 Mart 1998 günü TÜRK-İŞ Genel Merkezi’nde yapılan ortak toplantıda okuduğu ortak metinde şunlar belirtiliyordu:

“Türkiye’nin acil siyasi sorunları, başta irtica olmak üzere, terör, bölücülük ve Devletimizi ele geçirmeye çalışmış olan çeteler; acil ekonomik ve sosyal sorunları ise işsizlik, enflasyon, adaletsiz gelir dağılımı ve yoksulluktur. 55’inci Hükümet, laik ve demokratik cumhuriyetin korunması ve ülkemizin ve halkımızın sorunlarının çözümü için, demokratik güçlerin Cumhuriyet tarihinde görülmemiş desteğiyle kurulmuştur. Üreten kesimler ve Devletimizi ayakta tutan sanayici-işçi-esnaf örgütleri olarak, Parlamento ve hükümetlerin demokrasi düşmanı irticaya karşı açıkladığı mücadele programını bu bağlamda içtenlikle destekliyoruz. Hükümetin bu programı ciddi ve kararlı bir biçimde ödünsüz olarak uygulamasını bekliyoruz. Sivil toplum örgütleri olarak, bu mücadelede üzerimize düşen her türlü görevi yapmaya hazırız.

“İrticanın kaynaklarını kurutmak için sekiz yıl kesintisiz eğitim olumlu, ancak tek başına yeterli olmayacak bir adımdır. Sorunların kaynağı olan enflasyonu, işsizliği, eğitimsizliği, sosyal adaletsizliği, hukuksuzluğu ve insanın devletine olan güvensizliğini düzeltmek gerekmektedir...”

“Her türlü yasadışı ve gizli örgütlenmenin Devletimiz içindeki kadrolaşma girişimleri önlenmeli ve tasfiye edilmelidir. Kuruluşlarımız, demokrasi ve çağdaşlaşmanın gereği olarak, insan haklarına aykırı her türlü uygulamanın, işkencenin ve her türlü ayrımcılığın karşısındadır. Kuruluşlarımız, insan haklarını, Türkiye Cumhuriyeti’nin Misak-ı Milli sınırları içindeki üniter devlet yapısının bütünlüğünü ve bağımsızlığını, laik ve demokratik sosyal hukuk devletini, Atatürk ilke ve inkılaplarını ve parlamenter demokratik düzeni korumayı temel görev kabul etmektedir.

“Bütün bu hedeflere demokratik kurallar içinde ve demokrasiyi güçlendirerek ulaşabiliriz. Demokrasi dışı çözüm arayışları çağdışıdır, çözüm üretmek yerine sorunları daha da derinleştirmektedir...”

“Hükümet, Türk toplumuna taahhüt ettiği, başta İrtica ile Mücadele Programı olmak üzere, demokratikleşmeyi ve diğer ekonomik ve sosyal reformları gerçekleştirmelidir...”

TÜRK-İŞ ve DİSK’in Türkiye Cumhuriyeti’nin temel niteliklerinin korunması çerçevesinde TESK, TİSK ve TOBB’la işbirliği yapması, solda bazı çevrelerde başka ittifakların alternatifi olarak değerlendirildi. Örneğin, ÖDP Genel Başkan Yardımcısı Saruhan Oluç, 26 Mart 1998 günü yayınladığı bildiriye, “demokratikleşmeyi sağlamanın yolu toplumsal muhalefet örgütlerinin, işçi-emekçi örgütlerinin, meslek odalarının, demokratik kuruluşların bir demokrasi kanadı, cephesi oluşturmalarından geçmektedir,” diyordu ³⁶⁷.

Atilla Özsever ise, Milliyet Gazetesi’ndeki Emeğin Yorumu köşesinde şunları yazıyordu ³⁶⁸:

“Gelinen süreçte ordunun bu net tavrı karşısında artık beşli inisiyatif gibi ‘aracı’ kurumlara ihtiyaç kalmıyor. Aslı dururken, suretinin bir anlamı yok. İşte bu anlamda sivil inisiyatifin misyonu bitti denebilir. Özellikle işçi kuruluşlarının bu inisiyatifte yer almasının bir manası kalmadı... Artık işçi kuruluşları, emek eksenli bir platformu

³⁶⁶ Dok Gemi-İş, Kamuoyuna Duyuru, 14.4.1998.

³⁶⁷ ÖDP Açıklaması, 26.3.1998.

³⁶⁸ Milliyet, 30.3.1998.

oluşturmanın çabası içine girmelidirler. Tek bir cümle ile denebilir ki; sivil inisiyatifin misyonu bitti, sıra emek inisiyatifinde.”

DİSK'e bağlı Limter-İş Sendikası Genel Başkanı Kazım Bakış da Beşli Girişimi sert biçimde eleştirerek alternatif bir deklarasyon önerdi ³⁶⁹: “Beşli çete deklarasyonunun karşısında sınıf bilinçli işçilerin, sendikaların sınıf tavrını ifade eden bir deklarasyon da bizlerin hazırlayıp emekçi kamuoyuna sunması gerekir.”

1998 yılının ilk aylarında TÜRK-İŞ'te olağanüstü genel kurul gündeme geldi. Olağanüstü genel kurulun toplanmasını isteyenlerin ana eleştiri noktası da, Beşli Girişimdi. Olağanüstü genel kurul isteyenlerin 25 Mart 1998 günlü basın açıklamasının ilk sayfasının dörtte biri Beşli Girişimin eleştirisine ayrılmıştı. Açıklamada “Sivil İnsiyatif Oyalaması” başlığı altında şöyle deniliyordu: “Özellikle son bir yılda ‘emek’ aleyhtarı gelişmeler yoğunlaşırken, TÜRK-İŞ Yönetimi ‘politize’ olarak, Konfederasyonun iplerini başka ellere teslim etmiştir. Konfederasyon ‘kimlik’ ve ‘sahip’ değiştirmek üzeredir.”

HAK-İŞ Genel Başkanı Salim Uslu ile Gülşen Kuruş tarafından yapılan ve Öncü Gazetesi'nde 29 Mart 1998 günü yayınlanan görüşmede Uslu'nun tavrı son derece sertti ³⁷⁰:

“20 Mart tarihli darbenin hemen akabinde 3 gün içerisinde toplanan Bakanlar Kurulu, irtica ile mücadele paketini jet hızıyla hazırlarken, sivil toplum örgütleri tarafından Ekonomik ve Sosyal Konsey'in yapısına ilişkin sorunlar hala cevaplanmamıştır... Çalışanların örgütleri kendi amaçları dışında taşeron olarak kullanılmak istenmektedir... Sivil toplum örgütleri denen bu kuruluşlar bunalım tellallığı yapıyorlar ve Türkiye'de sanal bir bunalım yaratılmak isteniyor... Özellikle her soruna bir irtica maskesi takarak, Türkiye'nin sorunlarını çözemezsiniz... İrtica diye ortaya konulan şey, insanların düşünceleridir, inançlarıdır, kılık kıyafetleridir... 5'li sivil örgütün, işyerlerinin bunca huzursuzluğu, bunca hoşnutsuzluğu varken ekonomik ve sosyal sorunlar dağlar kadar birikmişken, kendilerini irticaya kilitlemeleri biraz da 5'li sivil örgütün sayın başkanlarının hem iç sorunları hem de ileriye dönük rant sağlama heveslerinden kaynaklanmaktadır. Halbuki sivil toplum örgütlerinin politik hevesleri ve hedefleri olamaz. Sivil toplum başka bir şeydir. Politik toplum başka bir şey. Burada sivil toplumcu arkadaşlarımız sivil toplum gibi değil de politik toplum gibi hareket etmektedirler ve politikadaki rant savaşına, çıkar tartışmalarına yandaşlık yapmaktadır. Türkiye'nin sorunu irtica sorunu değildir. Çünkü Türkiye'de böyle bir sorun yoktur. Türkiye'deki sorun; siyasi denklemde kim belirleyici olacak, cumhuriyet mi, demokrasi mi olacak sorunu. Asıl sorun burada.”

Sonuç

Beşli Girişim, 25 Mart 1998 açıklamasının ardından yeni bir durgunluk dönemine girdi. Ancak 1997 yılı Mayıs ayında başlayan süreç, Türkiye'de silahsız kuvvetlerin de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerine sahip çıkması açısından son derece önemliydi. TÜRK-İŞ ve DİSK ve aynı zamanda TOBB ve TİSK, sınıf çıkarları arasındaki çelişki ve zıtlaşmaları ikinci plana iterek ve irtica, aşırı milliyetçiler, çeteler, bölücüler ve teröre karşı ortak bir tavır koyarak tarihsel bir görev yerine getirdiler. Farklı programlarla farklı ittifakların kurulmasını engellemeyen bu Beşli Girişim, Türkiye'de uluslararası ve ülke içi dengelerdeki değişimlere uyum sağlanması sürecinde önemli bir görev yerine getirdi.

³⁶⁹ Atılım, 4.4.1998.

³⁷⁰ Öncü, 29.3.1998.

EMEK PLATFORMU

TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK İşbirliği

Bu dönemde yoğunlaşan sorunlar, işçi sendikaları konfederasyonları arasındaki işbirliği eğilimini artırdı. Özellikle 1997 yılının ikinci yarısında Tayland'da başlayan ve diğer Uzak Doğu ülkelerini etkileyen ekonomik kriz, Rusya Federasyonu'nu da ciddi biçimde etkiledikten sonra, kendisini ülkemizde de hissettirmeye başlamıştı. İşverenlerin bir bölümü kriz nedeniyle, bir bölümü ise krizi bahane ederek işçi çıkartma yoluna gitti. Ülkedeki sorunlar daha da ağırlaştı. DİSK, 15 Aralık 1998 günü TÜRK-İŞ ve HAK-İŞ'e yazdığı yazıda, işten çıkarmalar ve toplu sözleşmelerde yaşanan tikanlıkları belirterek, "öncelikle işçi sendikaları konfederasyonlarının başkanları"nın biraraya gelmesini ve daha sonra yönetim kurullarıyla birlikte atılacak adımların saptanmasını önerdi. TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu'nun 24 Aralık günündeki toplantısında kabul edilen bildiri DİSK'e iletildi. DİSK, bu bildiriye de gözönüne alarak bir bildiri taslağı hazırladı. Bu taslak da ortak bildirinin hazırlanmasında değerlendirildi. 29 Aralık 1998 günü TÜRK-İŞ, HAK-İŞ ve DİSK Genel Başkanları Ankara'da TÜRK-İŞ Genel Merkezinde biraraya gelerek ülkemizin, halkımızın ve işçi sınıfımızın sorunlarını görüştüler ve ortak talepleri formüle ettiler. Görüşmede bir sekreteryanın oluşturulması ve ilişkilerin geliştirilmesi kararlaştırıldı. Bu işbirliği, büyük bölümü aşağıda sunulan ortak bildiriyle kamuoyuna duyuruldu:

- (1) ...Ekonomik kriz bahanesiyle toplu sözleşmelerde düşük ücret zammı ve kazanılmış hakları geri götürücü esneklik önerilerinden vazgeçilmeli; toplu sözleşmelerde gerçek ücretlerin artırılması sağlanmalı; ücretlerde bir indirim yapılmadan çalışma süresi azaltılmalı; kriz bahanesiyle işten çıkarılan işçiler işe geri alınmalı; kriz içinde olduğu ileri sürülen işletmelerin gerçek mali durumları sendikalara bildirilmelidir. İşçilerden fedakarlık istenmemeli; kriz karşısında öncelikle sermaye çevreleri fedakarlık yapmalıdır. Bedel çalışanlara ödetilerek krizden çıkmak mümkün değildir. Bu tututum daha büyük sosyal krizlere neden olacağı bilinmelidir. IMF politikaları terkedilmelidir. İstihdam yaratıcı yatırımlar teşvik edilmelidir.
- (2) Kriz, işsizlik sigortası ve iş güvencesinin birlikte ne denli önem arz ettiğini bir kez daha ortaya koymuştur. Bu nedenle, iş güvencesi sağlanmalı ve işsizlik sigortası acilen kurulmalıdır.
- (3) Zorunlu tasarruf fonunda bireken kaynağa hazine bonolarına uygulanan faiz oranında bir nema verilmeli; zorunlu tasarruf fonu kaldırılarak fonda biriken para hak sahiplerine ödenmeli ve işçilerden yapılan kesinti ile işveren katkısı ücretlere eklenmelidir.
- (4) Yağma ve talan biçimindeki özelleştirme durdurulmalı; kamu açıklarının finansmanında herkesten geliri ve servetiyle orantılı bir vergi alınması yoluna gidilmeli; asgari ücret miktarı kadar gelirden gelir vergisi alınmamalı; mevcut iç ve dış borçların faizleri düşürülmeli ve vadeleri uzatılmalı; kayıt dışı sektör kayıt altına alınarak kaçak işçilik önlenmelidir.
- (5) Demokratik sosyal hukuk devleti güçlendirilmelidir...
- (7) Sendikal örgütlenmenin önündeki engeller kaldırılmalı; çalışma mevzuatımız onaylanmış ILO Sözleşmeleriyle uyumlu hale getirilmelidir.
- (8) Siyasi Partiler Yasası ve Seçim Yasası adil ve demokratik seçime imkan verecek biçimde değiştirilmeli, yargının bağımsızlığı sağlanmalıdır...
- (10) Kamu harcamalarında israfa ve her türlü haksız kazanca karşı önlemler alınmalı, çetelere ve yolsuzluklara karşı kararlı bir mücadele verilmelidir."

Bu taleplerin ardından, konfederasyonların bu konudaki işbirliği aşağıdaki biçimde ele alınıyordu:

"Konfederasyonlarımız, bu temel taleplerimizin hayata geçirilmesi için sistemli bir biçimde işbirliği ve güçbirliği yapacaklar ve bu yöndeki gerekli adımları atacaktırlar. Bunları temin edecek kararlılığımız, potansiyelimiz ve irademiz vardır. Kamu çalışanlarıyla da meşru ve demokratik zeminde işbirliğinin yolları aranacaktır.

Konfederasyonlarımız işçi kıyımına ve sefalet ücreti tekliflerine karşı gerçekleştirilen tüm meşru ve demokratik tepki ve eylemleri ve özellikle de 12 Ocak 1999 günü tekstil işkolundaki üç sendikamız tarafından başlatılacak olan grevleri desteklemektedir.”

Bu metnin altında, TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral, HAK-İŞ Genel Başkanı Salim Uslu ve DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak'ın imzaları bulunuyordu.

Tekstil işkolunda 12 Ocak 1999 günü greve çıkılması kararlaştırıldı. Bunun üzerine, TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral, HAK-İŞ Genel Başkanı Salim Uslu ve DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak, her üç konfederasyonun tekstil işkolundaki sendikalarının genel başkanlarıyla birlikte, 7 Ocak 1999 günü İstanbul'da DİSK Genel Merkezinde toplandılar ve ardından birlikte bir basın açıklaması yaptılar. Bu açıklamada da işbirliğinin geliştirilmesi vurgulandı.

Emek Platformu Oluşuyor

Krizin etkilerinin giderek derinleşmesi, işçi sınıfının tüm kesimlerini olumsuz doğrultuda etkilemesini sürdürdü. Bu gelişmeler, Türkiye işçi sınıfının işçi ve memur statülerinde istihdam edilen kesimlerinin örgütlerinin biraraya gelmesi gereğini daha yoğun bir biçimde hissettirdi. Bu gelişmeler sonucunda, TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK, KESK, Türkiye KAMU-SEN ve MEMUR-SEN Genel Başkanları 27 Ocak 1999 günü Ankara'da HAK-İŞ Genel Merkezinde ilk kez toplanarak, işçilerin, memurların ve sözleşmeli personelin sorunlarını görüştü. Örgütler, toplantıya, kendi görüşlerini ifade eden metinler sundu. Daha sonra, uzun ve bazan sertleşen tartışmaların ardından, ortak görüşlerin ifade edildiği bir açıklama yayınlandı. Aşağıda tam metni sunulan bu açıklama, ülkemizde çalışanların o güne kadarki en geniş birlikteliği olması açısından son derece önemlidir.

“TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral, HAK-İŞ Genel Başkanı Salim Uslu, DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak, KESK Genel Başkanı Siyami Erdem, Türkiye Kamu-Sen Genel Başkanı Resul Akay ve Memur-Sen Genel Başkanı M.Akif İnan, 27 Ocak 1999 günü Ankara'da HAK-İŞ Genel Merkezi'nde ülkemizde bu açıdan tarihsel öneme sahip bir toplantı yaparak, çalışanların güncel kısa vadeli ortak sorunları ve taleplerini tespit etmişler, Hükümetten talep edilecek kısa vadeli acil ve daha sonra saptanacak uzun vadeli ortak sorun ve taleplerin çözümü için, gerçekçi bir anlayışla birlikte hareket etme kararlılıklarını ortaya koymuşlardır.

“Konfederasyonlarımız biraraya gelerek, özgür birey, örgütlü toplum, demokratik ve sosyal devlet anlayışının yaygınlaşması ve güçlendirilmesi gereğinin önemini vurgulamışlardır. Sorunlarımız, güçlü, demokratik parlamenter sistem içinde çözümlenmelidir. Yaşanan küresel krizin ve tüm toplumsal olumsuzlukların aşılabilmesinin yolu, hayatın tüm alanlarında demokratikleşmeden ve örgütlenmenin önündeki engellerin kaldırılmasından geçmektedir. Bu çerçevede, Anayasa'da ve diğer mevzuatta, tüm çalışanları ilgilendiren anti-demokratik düzenlemelerin kaldırılmasını ve çalışma mevzuatımızın, onaylanmış ILO Sözleşmeleri ile uyumlu hale getirilmesini istiyoruz.

“Önümüzdeki günlerde toplanacak olan Ekonomik ve Sosyal Konsey demokratik bir yapılanmaya ve işleyişe kavuşturulmalı, hükümetlerden bağımsız bir biçimde işlemesi sağlanmalı, kamu çalışanları kuruluşlarının en demokratik biçimde Konsey'e katılmaları gerçekleştirilmelidir.

“İş güvencesi yasası, en kısa sürede, Türkiye tarafından onaylanmış bulunan 158 sayılı ILO Sözleşmesinin hükümlerine uygun biçimde çıkarılmalı ve işsizlik sigortası hızla kurulmalıdır. Ekonomik kriz bahanesiyle işten çıkarılan işçiler, işlerine geri alınmalıdır. Kamu kurum ve kuruluşlarındaki sürgün ve kıyımlar durdurulmalıdır. Zorunlu tasarruf fonu uygulaması sona erdirilmeli, ücret ve maaşlardan yapılan yüzde 2'lik kesintilerle, işverenin yüzde 3'lük katkısı ücretlere eklenmeli, fonda biriken para, güncel faizleriyle birlikte hak sahiplerine derhal ödenmeli, 1998 yılına

ilişkin nema oranları, hazine bonusu ve devlet tahvili faizleri gözönüne alınarak hesaplanmalı ve Şubat ayı başında ödenmelidir.

“Tüm çalışanlara ve emeklilere, insan onuruna yaraşır bir hayat standardı sağlayacak bir gelir temin edilmeli, gelir ve servet dağılımındaki adaletsizlik, devlet politikalarıyla azaltılmalıdır. Ülkemizi, halkımızı ve çalışanları yakından ilgilendiren en önemli sorunlardan olan işsizliğin azaltılması için gerekli tedbirler alınmalı, kayıt-dışı ekonomi kayıt altına alınarak, kaçak işçilik önlenmeli ve vergilendirilmemiş büyük kaynakların vergilendirilmesi sağlanmalıdır. Çalışanların vergi iadesi; konut kirası, giyim, gıda, eğitim ve sağlık harcamaları dışında kalan diğer harcama kalemlerini de içirecek biçimde genişletilmeli ve enflasyonun etkisini azaltacak biçimde eskiden olduğu gibi kısa dönemler halinde geri ödenmelidir.

“Yağma ve talan biçiminde sürdürülen ve ülkemizin ulusal savunması ve ekonomisi açısından büyük zararlar veren özelleştirme uygulamalarına son verilerek, özelleştirme konusunda yargı organlarınca verilmiş yürütmeyi durdurma ve iptal kararları, hukuk devleti anlayışının bir gereği olarak, derhal uygulanmalıdır.

“Sosyal güvenlik kuruluşları demokratik ve özerk bir yapıya kavuşturulmalı ve çalışanların demokratik bir biçimde yönetimde temsili sağlanmalıdır. Sosyal güvenlik kuruluşlarında ve politikalarında yapılacak düzenlemeler, sosyal tarafların mutabakatıyla belirlenmelidir. Konfederasyonlarımız, IMF ve Dünya Bankası'nun bu doğrultuda yaptığı ve ulusal çıkarlarımızla da bağdaşmayan dayatmalara karşı çıkacaktır.

“Meclis'te bulunan kamu görevlileri sendikaları yasa tasarısı, grevli toplu sözleşmeli sendikal hakları da içerecek ve ILO Sözleşmelerine ve yetkili organ kararlarına uygun hale getirilecek biçimde yeniden düzenlenmelidir.

“Ülkemizin ve çalışanların sorunlarının çözümü ve taleplerimizin yerine getirilmesi yönünde ısrarcı olacağız. Konfederasyonlarımız bu amaçla birlikteliklerini ve güçbirliklerini devam ettireceklerdir.”

Bu metnin yayınlanmasının ardından bu altı örgüt arasında somut bir işbirliği gelişmedi. Özellikle KESK ve Türkiye Kamu-Sen Genel Başkanlarının ortak bir metnin altına imza atmaları başlıbaşına bir gelişmeydi. Bu nedenle, bu süreçte yer alan kimse, kısa vadede ortak bir eylemlilik beklentisi içinde değildi. Ortak metinlerin oluşturulmaya başlanmış olması yeterli bir adım olarak görülüyordu.

18 Nisan 1999 tarihinde genel ve yerel seçimler yapıldı; yeni bir hükümet oluştu. HAK-İŞ Genel Başkanı Salim Uslu, 20 Mayıs 1999 günü TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral'e yazdığı yazıda, seçim sonuçları, oluşan yeni Parlamentodan çalışanların ortak beklentileri ve ekonomideki durgunluk ve daralma konularında görüşalışverişinde bulunmak üzere yeni bir toplantı önerdi. Ancak böyle bir toplantı gerçekleşmedi. 21 Haziran 1999 günü farklı bir girişim oldu. TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral, sosyal güvenlik, kamu çalışanlarının ücretleri ve sendikal hakları ve özelleştirme konularında görüşmek üzere 6 örgütün genel başkanlarını bir toplantıya davet etmeyi düşündü. Yapılan ön görüşmelerde, KESK'in Türkiye Kamu-Sen ile aynı platformda yer almayacağı konusundaki kararı iletildi. KESK ve DİSK, altı örgütün değil, Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) ve Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) üyesi TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK ve KESK arasında bir işbirliğini tercih ettiklerini bildirdiler. Ancak TÜRK-İŞ ve HAK-İŞ böyle bir girişimi kabul etmedi ve altı örgütün biraraya gelmesini savundu.

Sosyal Güvenlik Reformu Kanunu Tasarısı

Hükümet 1999 yılı Haziran ayı sonlarında sosyal güvenlik reformu kanun tasarısı taslağını gündeme getirdi.

1 Temmuz 1999 günü toplanan Ekonomik ve Sosyal Konsey'de bu konu ele alındı.

TÜRK-İŞ, gönderilen tasarının sigortalıların haklarını ciddi biçimde ortadan kaldırdığını ve mezarda emeklilik düzenini getirmek istediğini saptadı. 4 Temmuz 1999 günü TÜRK-İŞ, DİSK ve HAK-İŞ temsilcilerinin yaptığı toplantıda, tasarının ortak bir eleştirisi hazırlandı. 5 ve 6 Temmuz 1999 günleri TÜRK-İŞ, DİSK ve HAK-İŞ'in ortak metni, TİSK, TOBB, TZOB ve TESK ile görüşüldü. Görüşmelerde bazı noktalarda anlaşma sağlanamadı. Üzerinde anlaşma sağlanan ve sağlanamayan maddeler, 7 Temmuz 1999 günü Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Yaşar Okuyan'a sunuldu. Ancak 9 Temmuz 1999 günü Bakanlar Kurulu bir tasarı taslağını görüşerek kabul etti ve bu tasarıyı TBMM'ye gönderdi.

TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu Toplantıları (6 ve 12 Temmuz 1999)

TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu 6 Temmuz 1999 günü toplanarak, sosyal güvenlik reformu kanunu tasarısı taslağını, uluslararası tahkimi ve sendikal alandaki diğer gelişmeleri değerlendirdi. Toplantı sonrasında kamuoyuna aşağıdaki açıklama yapıldı:

“TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu 6 Temmuz 1999 günü Ankara’da toplanarak, sosyal güvenlik reformu konusunda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanan tasarı ile sivil toplum kuruluşları tarafından birlikte hazırlanan taslağı görüşmüştür.

“SSK'nın sorunlarının çözümü öncelikle TÜRK-İŞ'in talebidir. Emeklilik yaşının artırılması bu sorunların çözümünü sağlamayacaktır.

“Kaçak işçilik öncelikli sorundur. Kaçak işçilerin kayıt altına alınabilmesi ise iş güvencesinin sağlanmasına ve örgütlenmenin önündeki hukuki ve fiili engellerin kaldırılmasına bağlıdır.

“SSK özerk ve demokratik bir yapıya kavuşturulmalı, Kuruma siyasi müdahalelere son verilmeli, Kurum yönetiminde işçilerin etkili bir biçimde temsili sağlanmalıdır.

“Devletimiz, sosyal güvenliğin finansmanına prim ödeyerek katılmalıdır.

“SSK İlaç ve Tıbbi Malzeme Sanayii Müessesesi, yapılacak yatırımlarla daha verimli ve güçlü hale getirilmelidir.

“SSK doktorlarının ve diğer sağlık personelinin atandıkları mahalde çalıştırılması ve hastanelerin ihtiyaç duyduğu malzeme-araç-gerecin en kısa sürede temini sağlanmalıdır.

“SSK sağlık tesislerinin yeterli ve kaliteli sağlık hizmeti sunması sağlanarak, Kurum dışına ve özellikle özel hastanelere sevkler durdurulmalıdır.

“Prim tahsilatı hızlandırılmalı, israf engellenmeli, SSK'nın malvarlığı verimli bir biçimde değerlendirilmelidir.

“TÜRK-İŞ, Türkiye tarafından onaylanmış bulunan 158 sayılı ILO Sözleşmesinin öngördüğü doğrultuda iş güvencesinin sağlanması ve işsizlik sigortasının getirilmesi koşuluyla, yeni işe girecekler için emeklilik yaşında gerekli esnekliği gösterecektir.

“Bugün ülkemizde hiçbir işveren kadın işçileri 58 yaşına, erkek işçileri de 60 yaşına kadar çalıştırmamaktadır. Hükümetimizin bu gerçeği gözönünde tutarak, kazanılmış hakları koruması gereklidir. Sigortalıların kazanılmış haklarının korunması şartıyla, emeklilikte kadınlar için 50 ve erkekler için 55 yaş ve geçiş süreci konularında taraflarca varılmış olan mutabakat korunmalıdır.

“Hükümet, TÜRK-İŞ'in çözüm önerilerini dikkate almazsa, kazanılmış hakları geri almaya kalkarsa, çalışanları mezarda emekliliğe göndermeyi planlarsa, TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu olağanüstü olarak toplanacak ve bu olumsuz tavır karşısında yapacağı eylemin biçimini ve programını tespit edecektir.

“Ulusal egemenliğimizle kesinlikle bağdaşmayan ve kapitülasyonların günümüzdeki biçimi olan uluslararası tahkime karşı çikılmalıdır.”

Hükümetin sosyal güvenlik reformu kanun tasarısı taslağını 9 Temmuz 1999 günü Bakanlar Kurulu'nda görüşüp kabul etmesi ve Meclis'e göndermesi üzerine, TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu aşağıdaki açıklamayı yaptı:

“TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu ile bağlı Sendikalarımızın halen Ankara’da bulunan 17 Genel Başkanı 9 Temmuz 1999 günü TÜRK-İŞ Genel Merkezi’nde toplanarak, Bakanlar Kurulu tarafından TBMM’ne sevk edilen Sosyal Güvenlik Reformu Kanun Tasarısı Taslağını ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Sayın Yaşar Okuyan’ın basın açıklamasını değerlendirmiştir.

“Kanun tasarısı taslağı, Sayın Bakan’ın açıklamalarında yer aldığı aksine, kazanılmış hakları korumamakta, sigortalıların çok büyük bir bölümünün kazanılmış haklarını ortadan kaldırmaktadır. Taslakta öngörülen düzenlemeler, SSK’yı kurtarmayacak, aksine SSK’nın çöküşüne yol açacaktır, SSK’yı bitirecektir.

“Ekonomik ve Sosyal Konsey’de Sayın Başbakan tarafından yapılan açıklamada, işçi ve işveren taraflarının üzerinde anlaştığı düzenlemelerin getirileceği sözü verilmiştir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanan taslakta, işçi ve işveren kuruluşları temsilcilerinin 5 ve 6 Temmuz 1999 günleri yaptıkları toplantılarda üzerinde anlaştıkları düzenlemelerin çok büyük bölümü yer almamaktadır. TÜRK-İŞ, HAK-İŞ ve DİSK tarafından birlikte hazırlanan taslak da dikkate alınmamıştır.

“Bu gelişmeler karşısında, Başkanlar Kurulumuzun 6 Temmuz 1999 günlü toplantısında alınan karar uyarınca, Başkanlar Kurulumuz 12 Temmuz 1999 Pazartesi günü saat 10’da TÜRK-İŞ Genel Merkezi’nde olağanüstü olarak toplanacak ve meşru ve demokratik tepkimizin biçimini belirleyecektir. “

Bu karar uyarınca TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu olağanüstü olarak toplandı. Başkanlar Kurulu, durum değerlendirmesi yaptıktan sonra aşağıdaki kararı aldı:

“Bakanlar Kurulu tarafından 9 Temmuz 1999 günü kabul edilerek Meclis’e sunulan Sosyal Güvenlik Reformu Kanunu Tasarısı, emeklilik yaşını yükselterek ve primleri artırarak, SSK’nın sorunlarını daha da artıracaktır. TÜRK-İŞ, kazanılmış hakları ortadan kaldıracak bu tasarımı temelden reddetmektedir.

“TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu sürekli eylem kararı almıştır.

“TÜRK-İŞ il ve bölge temsilcilerimiz, 15 Temmuz 1999 Perşembe günü tüm illerde şube yönetimleriyle ve işçilerimizle birlikte, Hükümeti oluşturan üç siyasi partinin il örgütlerine siyah çelenk koyacaktır. TÜRK-İŞ’e bağlı Sendikalarımızın ve tüm şubelerimizin profesyonel yöneticileri 19 Temmuz 1999 Pazartesi günü saat 10:00’da TÜRK-İŞ Genel Merkezi’nde toplanarak üç siyasi partinin genel merkezini ziyaret edeceklerdir. İl ve bölge temsilcilerimiz, demokratik tepkilerini her gün göstermeye devam edeceklerdir. 24 Temmuz 1999 Cumartesi günü Ankara’da büyük bir miting yapılacaktır. Bunlara rağmen, tasarıda kazanılmış haklarımızın korunmaması ve haklı taleplerimizin yerine getirilmemesi durumunda, meşru ve demokratik gücümüz her alanda gösterilecek, ülke çapında gösteriler düzenlenecek ve üretimden gelen gücümüz kullanılacaktır.

“Gereken çalışmaları yürütmek amacıyla bir eylem komitesi kurulacaktır.

“TÜRK-İŞ, haklarımızı ve sosyal devleti koruma mücadelesinde, tüm işçi ve memur Konfederasyonlarıyla ve emekli kuruluşlarıyla işbirliği ve dayanışma içinde olacaktır. Sivil toplum kuruluşlarının yöneticileri 14 Temmuz 1999 Çarşamba günü TÜRK-İŞ’te toplantıya davet edilecektir. Başkanlar Kurulumuz, bu haklı ve meşru mücadelemizde tüm halkımızın desteğini istemektedir.

12 Temmuz 1999 günü diğer kuruluşların da toplantı çağrıları oldu. Türkiye Kamu-Sen, 12.7.1999 günlü basın bildirisinde, 10 Temmuz 1999 günü Türkiye Kamu-Sen’e bağlı sendikaların genel merkez yönetim kurulu üyeleri ve Ankara şube başkanlarıyla yaptığı toplantının sonuçlarını açıkladı. Türkiye Kamu-Sen, yüzde 20’lik maaş zammını protesto etmek amacıyla 15 Temmuz 1999 günü bütün illerde hükümeti protesto etmeye karar verdi; “57. Hükümeti bu politikasından vazgeçirmek için çalışanların güçbirliği yapması gerekliliğini” vurguladı; “Emek Platformunun mezarda emeklilik ve yüzde 20’lik artırımlarını görüşmek üzere TÜRK-İŞ’in öncülüğünde acil olarak toplanması hususunun önerilmesine” karar verdi ve “toplantıda ayrıca, toplanacak Emek Platformu’na emekli kuruluşlarının davet edilmesinin de yararlı olacağı” tavsiyesinde bulundu.

Tüm İşçi Emeklileri Derneği ise 12.7.1999 günü TÜRK-İŞ'e yazdığı yazıda, Derneğin Yönetim Kurulunun, "TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulunda temsiline olanak sağlanması ve Derneğimizin TÜRK-İŞ şemsiyesi altında faaliyetlerini sürdürmesi yönünde karar almış" olduğu belirtildi.

TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu'nda alınan karar uyarınca HAK-İŞ, DİSK, KESK, Türkiye Kamu-Sen, Memur-Sen, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti ve Tüm İşçi Emeklileri Derneği, 14 Temmuz 1999 günü TÜRK-İŞ'te toplantıya davet edildi. Türkiye Kamu-Sen Genel Başkanı Resul Akay'ın isteği üzerine Tüm Bağ-Kur Emeklileri Derneği'ne bir davet gönderildi³⁷¹.

13 Temmuz 1999 günü ise Türk Tabipleri Birliği (TTB), Türk Veteriner Hekimleri Birliği, Türk Eczacıları Birliği, Türk Dişhekimleri Birliği, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) ve Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) genel başkanları, TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral'e gönderdikleri bir yazıda, 14 Temmuz günü yapılacak toplantıya kendilerinin de davet edilmesini istediler. Yapılan bazı öngörüşmeler sonrasında, bu örgütler de 13 Temmuz akşamı telefonla davet edildi.

TÜRK-İŞ'in 12 Temmuz günü gönderdiği çağrının arkasından 13 Temmuz 1999 günü İstanbul'da DİSK Genel Merkezinde DİSK, KESK, TMMOB, TTB, TEC, T.Veteriner Hekimleri Birliği, T.Dişhekimleri Birliği ve TÜRMOB yetkilileri biraraya gelerek bir toplantı yaptılar ve bir açıklama yayımladılar. Açıklamada IMF'nin dayatmalarına karşı çıkılıyordu. Bildirinin bazı bölümleri aşağıda sunulmaktadır:

"Türkiye'de sosyal devletin tümüyle yokolmasına yönelik bir program uygulanmaktadır. Bu programın ana çerçevesi IMF tarafından çizilmiştir. IMF, Türkiye'ye verilecek kredilere yeşil ışık yakmak için, her alanda paranın egemenliğinin tesis edilmesini, insani ve sosyal olan her ögenin ise geri plana itilmesini önermektedir. 57. Hükümet, IMF'nin insanı ve emeği dışlayan politikasına ortak bir tutum sergilemektedir..."

"Sosyal devletin tasfiyesine yönelik politikalar kamu çalışanlarına yönelik ücret zammı, enerji ve haberleşme gibi temel kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi, eğitim ve sağlığın paralı hale getirilmesi, tarımsal desteklemenin sona erdirilmesi, TİGEM gibi tarım ve hayvancılığa dayalı kamu kurum ve kuruluşlarının özelleştirilmesi, vergide sermaye lehine yeni düzenlemeler gibi uygulamalar ve planlarla da kendini göstermektedir. Ayrıca yabancı yatırımlara yönelik kamu denetiminin ortadan kaldırılarak uluslararası tahkimin getirilmek istenmesi yeni bir kapitülasyon sürecini başlatmıştır."

"Bütün bunlar Türkiye'nin adım adım bağımsızlığını tümünden yitirmesi ve halkın zaten yeterince dahil olmadığı karar süreçlerinin tümüyle çokuluslu sermaye güçlerinin egemenliği altına girmesine yol açacaktır."

"Hükümet bu politikalarıyla, ayrıca sendikal alanda iş güvencesi ve kamu çalışanlarının grevli toplu sözleşmeli sendikal hakları gibi temel taleplere yönelik olumsuz tutumuyla kimden yana olduğunu açıkça ortaya koymuştur."

"Türkiye'nin emekten, demokrasiden, bağımsızlıktan ve özgürlükten yana bütün güçleri bu olumsuz gidişe dur demelidir. Türkiye'nin asıl sahipleri olan, toplumsal değerlerin yaratıcısı işçiler, kamu çalışanları, çiftçiler, küçük esnaf tepkilerini ortaya koymaya başlamışlardır. Bu demokratik tepkiler artarak sürecektir. Bu ülkenin sahipsiz olmadığı, toplumun geleceğinin IMF buyruklarına göre belirlenemeyeceği gösterilecektir."

"Bunun için DİSK, KESK, TMMOB, TTB, T.Veteriner Hekimleri Birliği, T.Diş Hekimleri Birliği, TEB ve TÜRMOB olarak IMF politikalarına karşı ortak bir tavır oluşturmak için biraraya geldik. Bu birliktelikle önümüzdeki günlerde ortak eylem ve etkinlikler"

³⁷¹ Bu dönemde, Türkiye Kamu-Sen'in önderliğinde ve Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti, Tüm Sivil Emekliler Derneği ve Tüm Bağ-Kur Emeklileri Derneği'nin de yer aldığı Memur ve Emekli Platformu çeşitli alanlarda çalışmalar sürdürüyordu.

düzenlemeyi önümüze koyduk. Bu çabamıza başta TÜRK-İŞ ve HAK-İŞ olmak üzere diğer demokratik kitle örgütlerinin de katılmasıyla en geniş güç ve eylem birliğinin yaratılmasını diliyoruz. İnanıyoruz ki bu çağrımız yanıt bulacak ve en geniş güç ve eylem birliği yaratılacaktır.

“Paranın acımasız egemenliğine karşı emeği ve insanı savunmak için, ülkenin bağımsızlığını ve özgürlüğünü savunmak için, üretimden gelen gücümüzün kullanımı da dahil meşru ve demokratik temellerde mücadele etmekte kararlıyız.”

HAK-İŞ Başkanlar Kurulu da 13 Temmuz 1999 günü toplandı ve aşağıdaki sonuç bildirgesini kabul etti:

“57. Hükümet tarafından, sosyal tarafların görüş ve önerileri gözardı edilerek, toplumun beklentileri, Türkiye'nin toplumsal ve demografik yapısı dikkate alınmayarak alelacele hazırlanan ve Bakanlar Kurulu'nda görüşülerek TBMM'ye sunulan Sosyal Güvenlik Yasa Tasarısı, tüm çalışanları, emeklileri ve ailelerini mağdur edecek düzenlemeler içermektedir.

“Tasarının bu haliyle yasalaşması, mezarda emeklilik anlamına gelmektedir. Başkanlar Kurulumuz, toplumu infiale sevkeden bu tasarının yasalaşmaması ve tasarının olumsuzluklarını kamuoyuyla paylaşmak için demokratik yollardan bir dizi eylemi önümüzdeki günlerde gerçekleştirme kararı almıştır.

“Buna göre, öncelikle Başkanlar Kurulumuz, emeğin birlikteliğinin gelişerek devam etmesinden yanadır ve bu konuda yapılacak miting ve eylemlerin ortaklaştırılarak, dayanışmanın güçlendirilmesini savunmaktadır. Böylelikle Konfederasyonumuz, eylemlerin daha geniş katılımlı ve daha etkin hale getirilmesi konusunda ilgili konfederasyonlara çağrıda bulunmaktadır. Bu bağlamda HAK-İŞ, diğer konfederasyonların eylemlerine katkı verecek ve elinden gelen desteği sağlayacaktır. “HAK-İŞ Başkanlar Kurulu'nun aldığı kararlar uyarınca, sürekli eylem programı çerçevesinde Türkiye genelinde Emeğe Saygı Mitingleri düzenlenecektir.

“Bu amaçla; 15 Temmuz 1999 Perşembe günü, Seydişehir'de geniş katılımlı bir miting; 17 Temmuz 1999 Cumartesi günü Kayseri'de çalışanların eş ve çocuklarının da katılımıyla bir miting yapılmasına karar verilmiştir.

“Ayrıca, 17 Temmuz 1999 Cumartesi günü İstanbul'da Mezarda Emekliliğe Hayır eylemi yapılacaktır.

“Bölgesel eylem planı çerçevesinde İzmir, Bursa, Konya, Adana, Gaziantep, İskenderun, Diyarbakır, Van, Giresun, Trabzon, Sivas, Erzurum, Çoklu, Karabük'te eylem komiteleri oluşturulmuş olup, çevre il ve ilçelerdeki çalışanların da katılımıyla artarda eylem ve mitingler düzenlenecektir.

“Konfederasyonumuz, Türkiye genelinde il teşkilatları aracılığıyla Mezarda Emekliliğe Hayır imza kampanyası başlatmıştır. Teşkilatımızdan gelecek imzalı metinler Ankara'da TBMM Başkanlığı'na ve Başbakanlığa sunulacaktır.

“Yasa geri çekilene kadar tüm üye işçilerimiz yakalarına siyah kurdela takacaklardır ve işyerlerinde Mezarda Emekliliğe Hayır Bildirisi okunacaktır. Kamuoyunu bilgilendirmek ve haklı tepkilerimizi dile getirmek amacıyla, mobil propaganda araçlarının kullanılması, tüm teşkilat binalarımıza asılmak üzere siyah pankart ve afişlerin hazırlanmasına karar verilmiştir.

“Sözkonusu eylem ve mitinglerle ilgili medyamıza ve kamuoyuna detaylı bilgi akışı sağlanacaktır.

“Bütün bu eylemlere rağmen, Hükümetin mezarda emeklilikte ısrar etmesi durumunda, sendikal hareketin geleneğinde varolan ve yaptırım gücüne sahip diğer eylem türleri zaman içerisinde uygulamaya konulacaktır.”

Emek Platformu Kuruluyor

TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu'nun 12 Temmuz 1999 günlü toplantısında alınan karar uyarınca, TÜRK-İŞ (Genel Başkan Bayram Meral), HAK-İŞ (Genel Başkan Salim Uslu), DİSK (Genel Başkan Vahdettin Karabay), KESK (Genel Başkan Siyami Erdem), Türkiye KAMU-SEN (Genel Başkan Resul Akay), MEMUR-SEN (Genel Başkan M.Akif İnan), Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti (Genel Başkan Ethem Ezgü), Tüm İşçi Emeklileri Derneği Genel Başkan İsmail Arslan), Tüm Bağ-Kur Emeklileri Derneği (Genel Başkan Ahmet Sergi), TMMOB (Genel Başkan Yavuz Önen), Türk Diş Hekimleri Birliği (Nezih Tan), Türk Eczacılar Birliği (Genel Başkan Mehmet Domaç), Türk Tabipleri Birliği (2. Başkan Sedat Abbasoğlu), Türk Veteriner Hekimleri Birliği (Genel Başkan Nesrin Alpaslan), TÜRMOB (Dilaver Ergin) Yöneticileri 14 Temmuz 1999 günü TÜRK-İŞ Genel Merkezi'nde toplandılar. Toplantı, TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral'in aşağıdaki konuşmasıyla açıldı:

“İşçi ve Memur Konfederasyonlarının, Emekli Örgütlerinin ve Meslek Kuruluşlarının Değerli Genel Başkanları,

“Basınımızın ve Televizyon Kanallarının Değerli Çalışanları,

“Değerli Arkadaşlarım,

“Hepinizi TÜRK-İŞ adına saygı ve sevgilerimle selamlıyor, bu önemli günde birlikte olmaktan duyduğum mutluluğu ifade etmek istiyorum.

“Türkiye bugün ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıyadır. Dünyayı saran ekonomik kriz ve geçmişte hükümetlerin yaptıkları hatalar, günlük hayatta etkilerini yoğun bir biçimde hissettirmektedir. Hükümetler, sorun çözme adına, zaten sıkıntı içinde olan halkımızın omuzlarındaki yükü her geçen gün daha da artırmaktadır. Zam üstüne zam gelmektedir. Üretenin ve çalışanın değil, paranın para kazandığı bir dönem yaşanmaktadır. Ülkemizin sorunlarını yaratanlar, hükümetler tarafından temize çıkarılırken, halkımız suçlanmaktadır. Servetlerini koyacak yer bulamayanlardan vergi alınmazken, halkımızın sırtındaki vergi yükü her geçen gün daha da ağırlaştırılmaktadır.

“1999 yılının ilk beş ayında, faizin toplam bütçe giderleri içindeki payı yüzde 42,3 olmuştur.

Toplam vergi gelirlerinin yüzde 89'u faizlere gitmektedir. Başta gelir vergisi, kurumlar vergisi, motorlu taşıtlar vergisi, veraset ve intikal vergisi, katma değer vergisi olmak üzere, en önemli 12 verginin toplamı, faizlere yetmemektedir. Türkiye'nin geleceğini tehdit eden, bu faizlerdir; işçiye, memura, emekliye, dul ve yetime, dar ve sabit geliriye verilen para değil.

“Bugün Türkiye'nin gündeminde birkaç önemli konu vardır. Bu konuların tümünde IMF'nin talepleri yerine getirilmektedir. IMF, sosyal devleti ve SSK'yı çökertmek istemektedir. IMF, memur ve emekliyi yoksullaştırmak istemektedir. IMF, ulusal egemenliğimizi zedeleyecek ve kapitülasyonların günümüzdeki biçimi olan uluslararası tahkimin kabul edilmesini istemektedir.

“Bugün biraraya gelen ve milyonlarca çalışanı temsil eden kuruluşlarımız, IMF'nin bu haksız taleplerine karşı, halkımızın ve ülkemizin çıkarlarını savunmaktadır.

“Sosyal güvenlik reformu tasarısı adı altında Meclis'e sunulan metin, SSK'nın idam fermanıdır.

“Yeni işe girecekler için emeklilik yaşı, Türkiye gerçekleriyle bağdaşmayacak bir biçimde yükseltilmekte, mezarda emeklilik getirilmektedir. Türkiye'de hangi işveren 58 yaşında kadın işçi, 60 yaşında erkek işçi çalıştırmaktadır? Türkiye'de hangi işçinin 58-60 yaşında çalışacak gücü kalmaktadır? İşçilerin ve işverenlerin omuzlarındaki prim yükü iki katına çıkarılmaktadır.

“Emekli aylıkları düşürülmektedir. Zorunlu tasarruf kesintileri kaldırılmaktadır. Fondaki paranın akıbeti meçhuldür. İş güvencesinin olmadığı şartlarda, işsizlik sigortasının fazla bir yararı yoktur. Yeni sisteme geçiş sürecinde sigortalıların kazanılmış hakları korunmamaktadır. Türkiye'de milyonlarca geçici ve mevsimlik işçi vardır; özel sektörde milyonlarca işçinin primi eksik yatırılmaktadır. Tasarıya göre

getirilecek sistemde, özellikle bu işçiler ciddi hak kayıplarıyla karşı karşıyadır. Emekliliğine 1 gün kalan kişi bile hak kaybına uğramaktadır. Bugünkü primleri bile ödemeyen onbinlerce işveren, daha da yükselecek prim yükünü hiç ödemeyecektir.

“Yeni düzenlemeyle Devletimizin vergi geliri, SSK'nın prim tahsilatı azalacak, kaçak işçilik yaygınlaşacak, SSK iyice çöktürülecektir.

“Bu tasarının amacı, sosyal güvenliğin özelleştirilmesidir. SSK'nın yerini özel sigortacılığın almasıdır.

“Hükümet, memuruna ve emeklisine yüzde 20 oranında bir zam layık görmüştür. Bu oran, memurlarımız ve emeklilerimiz için onur kırıcıdır. Devletimizi ayakta tutan, halkımıza hizmet götüren onurlu memurlarımız ve hayatlarını bu ülkeye hizmetle geçirmiş emeklilerimiz, bu onur kırıcı davranışa karşı direnmekte haklıdır. Bu meşru ve demokratik mücadeleye katılanları TÜRK-İŞ adına yürekten kutluyorum ve işçi kuruluşları olarak sonuna kadar yanlarında olduğumuzu bildirmem istiyorum.

“Ulusötesi sermaye, artan gücünü daha da pekiştirmek amacıyla, uluslararası tahkimi gündeme getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, bağımsız bir devlettir. Uluslararası tahkimi bağımsızlıkla bağdaştıramıyoruz. Amerika Birleşik Devletleri'nin, Avrupa Birliği ülkelerinin ve birçok başka ülkenin kabul etmediği uluslararası tahkimin ülkemizde de reddedilmesini istiyoruz.

“Bugünkü toplantımız yalnızca doğrudan temsil ettiğimiz milyonlarca insanımız için değil, fakat aynı zamanda ülkemiz ve halkımızın bütünü için de son derece önemlidir.

“Çalışmalarımızın başarıyla sonuçlanacağı inancıyla, hepinize saygılarımı sunuyorum. “

Bu toplantı, işçi ve memur sendikaları konfederasyonları, emekli örgütleri ve meslek örgütlerini biraraya getirmesi açısından son derece önemliydi. Bu toplantıda, mezarda emekliliğin önlenmesi ve memur ve emekli aylıklarının artırılması için üretimden gelen gücün kullanılmasına kadar uzanan bir dizi eylemin birlikte yapılması kararı alındı. Ortak açıklama şöyleydi:

“14 Temmuz 1999 günü yapılan toplantıya katılan tüm kuruluşlarımız, güç ve eylem birliği içindedir. Kuruluşlarımız, haklı taleplerimiz karşısında Sayın Başbakanın ve diğer yetkililerin yaptıkları açıklamaları üzüntüyle karşılamıştır. Hükümetler tehdit ve çarpıtma yoluna başvurmayıp, mesajları doğru anlama ve yorumlama sorumluluğuna sahip olmalıdır. İşçi, memur, emekli hiçbir zaman halkla karşı karşıya gelmez. Bu insanlarımız halkın kendisidir. 57. Hükümetin, memur ve emekli aylıkları, sosyal güvenlik reformu, uluslararası tahkim, özelleştirme ve tarım ve hayvancılık konularında IMF'nin talimatları doğrultusunda ve ülkemizin ve halkımızın çıkarları aleyhinde aldığı kararlar, halkımızın sorunlarını daha da artırmaktadır. Sosyal güvenlik reformu adı altında sunulan taslak, sosyal devleti ve sosyal güvenlik kuruluşlarını çöktecek, mezarda emekliliği getirecek, kaçak işçiliği yaygınlaştıracak, özel sigortacılığı güçlendirecektir.

“Kuruluşlarımız, memur ve emekli aylıklarına yapılan zam oranının artırılması ve insan onuruna yaraşır bir düzeye yükseltilmesi, sosyal güvenlik reformu tasarısının görüşülmesinin durdurularak sigortalıların ve emeklilerin çıkarları ve talepleri doğrultusunda düzeltilmesi, sosyal devletin korunması ve uluslararası tahkimin ve özelleştirmenin engellenmesi için verilecek meşru ve demokratik mücadelede tam bir işbirliği, güçbirliği ve bütünlük içinde hareket edeceklerdir. Kuruluşlarımızın ülkemizin her tarafındaki yerel örgütleri de aynı anlayış içinde davranacaklardır.

“Bu ilişki, ülkemizi ve halkımızı ilgilendiren tüm sorunları da içerecek biçimde geliştirilecek ve sürekli kılınacaktır.

“Bu taleplerimizin yerine getirilmemesi durumunda, üç işçi konfederasyonu, Ekonomik ve Sosyal Konsey'den çekilecektir.

“Yapılacak eylemlerin koordinasyonu için bir merkezi eylem komitesi oluşturulmuştur. Bu merkezi eylem komitesi ile bağlantı içinde çalışmak üzere, her ilde yerel eylem komiteleri de oluşturulacaktır. Birlikte yapılacak eylemlerde merkezi

eylem komitesinin belirlediği kurallar içinde hareket edilecek ve yalnızca belirlenmiş sloganları içeren pankartlar kullanılacaktır.

“Kuruluşlarımızın kendi yetkili organlarında alınan kararlar doğrultusunda yapacakları eylemler, tüm kuruluşlar tarafından aktif biçimde desteklenecektir. 15 Temmuz 1999 günü tüm illerde Hükümeti oluşturan siyasi partilerin il örgütlerine yapılacak ziyaretler, 15, 17 ve 18 Temmuz 1999 günleri düzenlenecek bölgesel mitingler, 19 Temmuz 1999 günü Ankara’da Hükümeti oluşturan üç siyasi partinin genel merkez örgütlerine yapılacak ziyaretler ve 24 Temmuz 1999 günündeki Ankara mitingi, kuruluşlarımız tarafından birlikte düzenlenecektir.

“Bu sorunların çözülmemesi durumunda, işçisi ve memuruyla tüm çalışanlar üretimden gelen güçlerini kullanacaktır. Ülkemizin her zamankinden daha fazla huzura ihtiyacının olduğu bir dönemde, Hükümetimizin ve siyasi parti yetkililerinin bu haklı taleplerimizi gözönünde bulunduracağını umut etmek istiyoruz.

“Bu önemli sorunlarımız sayın Cumhurbaşkanı, TBMM’nin Sayın Başkanı, Sayın Başbakan, Sayın Parti Başkanları ile de görüşülerek kendilerine aktarılacaktır.”

HAK-İŞ, 14 Temmuz günü diğer kuruluşlara yazdığı yazıda, 17 Temmuz 1999 günü Kayseri Fuar Alanı’nda çalışanların eş ve çocuklarının da katılımıyla bir mitingin gerçekleştirileceğini; ayrıca Bursa, Konya, Gaziantep, İskenderun, Diyarbakır, Van, Giresun, Trabzon, Sivas, Erzurum, Çorlu ve Karabük’te eylem komitelerinin oluşturulmuş olup 19 - 23 Temmuz günleri bu illerde eylem yapılacağını bildirdi ve bu eylemlerin desteklenmesini istedi. DİSK, 15 Temmuz günü yazdığı yazıda, 18 Temmuz 1999 Pazar günü Kızılay’da Yeni Karamürsel Mağazasının önünde kitlesel katılımı bir basın açıklamasının yapılacağını; 21 Temmuz Çarşamba günü de Genel-İş Ankara Bölge Binasından Çalışma Bakanlığı’na yürüneceğini ve Bakanlık önünde sabahlanacağını bildirdi ve destek istedi. Türkiye Kamu-Sen, 15 Temmuz günü Adana, Adıyaman, Afyon, Aksaray, Amasya, Artvin, Aydın, Balıkesir, Bitlis, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Edirne, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Karabük, Karaman, Kayseri, Kırıkkale, Kocaeli, Kütahya, Malatya, Manisa, Mersin, Nevşehir, Ordu, Rize, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Şanlıurfa, Trabzon, Uşak, Tekirdağ, Zonguldak, Tavşanlı, Osmaniye ve Yalova’da öğle saatlerinde eylemler yapacağını bildirdi. Emek Platformu’nu oluşturan örgütlerin İstanbul’daki birimleri, 16 Temmuz günü yaptıkları ortak açıklamada 17 Temmuz 1999 günü Çağlayan Abide-İ Hürriyet Meydanı’nda bir miting düzenleyeceklerini bildirdiler. TÜRK-İŞ de 15 Temmuz günü bütün illerde DSP, MHP ve ANAP’ın il örgütlerini ziyaret etti ve siyah çelenk bıraktı.

Bu arada merkezi düzeyde bir sekreteryaya oluşturuldu. Çeşitli illerde de Emek Platformu’na bağlı örgütlerin yerel düzeydeki temsilcileri ortak komiteler kurdular. Türkiye tarihinde ilk kez, farklı siyasal eğilimlerden çalışanlar, emeğin ve ülkenin çıkarlarının korunması amacıyla IMF-karşısı bağımsızlıkçı ve çalışanlardan yana bir platformda birlikte eylemler örgütlemeye başladı.

Eylemlerin bir bölümü birlikte planlandı ve uygulandı. Her örgütün kendi başına kararlaştırıp diğer örgütlerden destek istediği durumlarda ise, etkili bir destek genellikle sağlanamadı. Ancak geçmişte enerjisinin önemli bir bölümünü birbirini karşı kullanmış olan bu örgütlerin sözde bile olsa birlikteliği, önemli bir değişiklikti. Kocaeli Sendikalar Birliği ve Bursa Sendikalar Birliği 17 Temmuz günü illerinde çeşitli ortak etkinlikler gerçekleştirdi.

Ankara’daki Sekreteryaya, ortak eylemlerde örgütler arasındaki farklılıkların sorunlar yaratmasını önlemek amacıyla atılacak sloganları ve ortak pankartları da belirledi. Örneğin, 16 Temmuz günü tüm kuruluşlara gönderilen ortak sloganlar arasında şunlar yer alıyordu: “Vur vur inlesin, hükümet dinlesin,” “susma, susarsan sıra sana gelecek,” “söz yetki karar çalışanlara,” “kahrolsun IMF, yaşasın Türkiye,” “kahrolsun IMF, bağımsız Türkiye,” Hükümet zammını al başına çal,” “haklıyız, güçlüyüz, kazanacağız.” Taşınması öngörülen pankartlar da Emek Platformu’nun ortak programını yansıması açısından ilginçti. Bunlar arasında, “Ne MAI, ne IMF, ne tahkim, bağımsız Türkiye,” “özel hastane değil, SSK,” “özel sigorta değil, SSK,” “Özelleştirmeye hayır,” “sosyal

devlet, çağdaş devlet,” “uluslararası tahkim, yeni kapitülasyondur,” “İş güvencesi istiyoruz,” “işsizlik sigortası istiyoruz” pankartları yer alıyordu.

19 Temmuz 1999 günü, aralarında TÜRK-İŞ’e bağlı sendikaların genel merkez yöneticileri ve tüm profesyonel şube yöneticilerinin de bulunduğu yaklaşık 15 bin kişi, Mithatpaşa Caddesinde toplandı, 14 kilometrelik yol birlikte yürünerek, DSP, ANAP ve MHP’yi topluca ziyaret etti ve siyah çelenk bıraktı. Emek Platformu’na bağlı örgütlerin üyeleri de bu eylemi aktif bir biçimde destekledi.

Ülkemizin birçok bölgesinde düzenlenen toplantıların ardından, 24 Temmuz 1999 günü Ankara’da Kızılay Meydanında Türkiye tarihinin en büyük işçi-memur mitingi yapıldı.

Emek Platformu tarafından hazırlanarak işyerlerinde dağıtılan ortak bildiri, “Yüzde 20 sadaka istemiyoruz; mezarda emekliliğe hayır; emekçiler elele genel greve” ve “kahrolsun IMF bağımsız Türkiye” sloganlarıyla sona eriyordu.

TÜRK-İŞ, Ankara Valiliği’ne 20 Temmuz 1999 günü aşağıdaki yazıyı gönderdi:

“TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK, KESK, Türkiye KAMU-SEN, MEMUR-SEN, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti, Tüm İşçi Emeklileri Derneği, Tüm Bağ-Kur Emeklileri Derneği, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Türk Dış Hekimleri Birliği, Türk Eczacılar Birliği, Tür Tabipleri Birliği, Türk Veteriner Hekimleri Birliği ve Türkiye Mali Müşavirler ve Muhasebeciler Odaları Birliği Genel Başkanları, 24 Temmuz 1999 Cumartesi günü saat 11:00’de Ankara’da Kızılay Meydanı’nda sosyal güvenlik reformu, memur ve emekli aylıklarına yapılan zam, uluslararası tahkim, özelleştirme ve tarım ve hayvancılıkta uygulanan politikalarla ilgili olarak birlikte bir basın açıklaması yapacaklardır. Durumu bilgilerinize arz ederiz. Saygılarımızla.”

TÜRK-İŞ’in bu bildirimine yanıt, 22 Temmuz 1999 tarihinde geldi. TÜRK-İŞ’e gönderilen yazı, TÜRK-İŞ’in yaptığı başvuru özetlendikten sonra, şöyle deniyordu:

“Kamuoyu yaratmak amacıyla Konfederasyonunuza bağlı sendika üyelerinin haklarını savunmak maksadıyla, basın açıklaması yapmayı düşündüğünüz Kızılay Meydanında çok sayıda vatandaşın geçiş yaptığı, ayrıca bu güzergahta yoğun trafik akışının bulunması ve alanın umumun menfaatine tahsis edilen yerlerden olması nedeniyle anılan basın açıklaması sınırlarının aşılması ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun ilgili maddelerindeki hükümlerin ihlal edilmesi durumunda yine anılan yasa uyarınca hakkınızda gerekli yasal işlem yapılacaktır.”

24 Temmuz mitinginin tüm ortak giderlerini TÜRK-İŞ karşıladı. Yapılan programa göre, 24 Temmuz 1999 Cumartesi günü DİSK, KESK ve meslek örgütleri, Tandoğan Meydanı’nda; TÜRK-İŞ ve Tüm Bağ-Kur Emeklileri Derneği, Hipodrom’da; HAK-İŞ, Türkiye Kamu-Sen, Memur-Sen, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti ve Tüm İşçi Emeklileri Derneği, Kurtuluş’ta toplanacak ve Kızılay Meydanı’na saat 11:00’de üç koldan aynı anda girilecekti. Basın açıklaması TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral tarafından yapılacak, başka konuşma olmayacaktı. Bu program büyük ölçüde uygulandı. Kızılay’a giriş 2 saat sürdü. Toplantıya Özgürlük ve Dayanışma Partisi ve İşçi Partisi kalabalık gruplarla katıldı. DSP, MHP, Fazilet Partisi ve Büyük Birlik Partisi’nden de milletvekili ve temsilciler yürüyüşte yer aldı. 400 bin kişilik bir kitle Kızılay’a sığmadı. Katılanların çok büyük bir bölümünü TÜRK-İŞ’e bağlı sendikaların üyeleri oluşturuyordu. TÜRK-İŞ grubunun bir ucu daha Opera kavşağında iken toplantı başlatıldı. Önce, “Tüm dünyada çalışanların insanca yaşama ve çalışma koşullarına kavuşması ve demokrasi, insan hakları, ekmek, barış ve özgürlük mücadelesine katkıda bulunanların anısına; Ulusal Kurtuluş Savaşımızda ve ülkemizin bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunmasında emeği geçenlerin ve şehit olanların anısına; madenlerde, inşaatlarda, tezgahlarının başında iş kazası nedeniyle yaşamlarını yitirenlerin anısına ve çalışanların ve halkımızın huzuru ve mutluluğu için hiç düşünmeden hayatlarını feda

edenlerin anısına” bir dakikalık bir saygı duruşu yapıldı. Ardından İstiklal Marşı söylendi. TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral aşağıdaki konuşmayı yaptı:

“İşçiler, Kamu Çalışanları, Emekliler, İşsizler, Esnaf ve Sanatkarlar, Köylüler, Halkımız,

Emek Platformunun toplantısına hoş geldiniz.

“Emek Platformu’nu oluşturan 15 kuruluşumuz, ülkemizin bağımsızlığı ve halkımızın huzuru ve mutluluğu için buradadır.

“Hükümete sesleniyorum. İşverenlere sesleniyorum. Cuma günü açıkladığınız ekonomik paket ile sermayeye büyük moral verdiniz. İşverenlerin sorunlarına çözüm buldunuz. Bütçe açıklarının had safhaya vardığı bir dönemde, onlardan aldığınız vergiyi azalttınız. Onlara verdiğiniz teşviki artırdınız. Böylece, sermayenin yüzünü güldürdünüz. Ama işçinin, kamu çalışanının, emeklinin, işsiz, küçük esnaf ve sanatkarın, köylünün derdine derman bulmadınız. Onların dertlerini daha da artırdınız. Ülkesine, devletine, işçisine karşı sorumluluklarını yerine getiren işverenlere karşı değiliz. Ama yağmacıya, talancıya, devletimizi istismar edene, vergi kaçırana, yasal görevlerini yerine getirmeyene, kara paracıya, karşıyız. 53 milyonu temsil eden 15 kuruluşun yüzbinlerce üyesi, bu yağmacıları talancıları, vurguncuları, hırsızları protesto etmek için buradadır. Halkımızın sorunlarına da çözüm bulunmasını istemek için buradadır.

“Türkiye’ye ikide bir IMF heyetleri gelip gidiyor. IMF ne istiyor? IMF, kamu kurum ve kuruluşlarının ulusötesi sermayeye peşkeş çekilmesi için özelleştirme istiyor. Bu yağmayı kolaylaştırmak için uluslararası tahkim istiyor. Özelleştirmeyi kolaylaştırmak ve uluslararası tahkimi uygulamak için, Anayasa değişikliği istiyor. İşçinin ücretinin, memurun ve emeklinin aylığının düşürülmesini, Türkiye’nin bir ucuz işçilik cenneti olmasını istiyor. Sosyal güvenlik kuruluşlarının tahrip edilmesini, mezarda emekliliği, özel sigortacılığın yaygınlaştırılmasını istiyor. Tarım ve hayvancılığın çökertilmesini istiyor. Bunlara "HAYIR" demek için, ülkemizin bağımsızlığına, ulusal egemenliğe sahip çıkmak için buradayız.

“Hükümete sesleniyorum. Yıllardır 12 Eylül döneminin Anayasasını değiştirmenizi istedik. Değiştirmediniz. Ama şimdi IMF isteyince, uluslararası tahkim ve özelleştirme için, işinizi gücünüzü bıraktınız, yangından mal kaçıran gibi Anayasa değiştiriyorsunuz. Sizi uyarıyoruz. Türkiye Cumhuriyeti, şehit kanlarıyla sulana sulana bütünlüğünü ve bağımsızlığını kazanmıştır ve korumaktadır. IMF’den gelecek üç kuruş için bu vatanın bağımsızlığını zedelemeyin, ulusal egemenliğe gölge düşürmeyin. Kapitülasyonları yeniden kabul etmeyin. Ulusal bağımsızlığımızın temel dayanakları olan kamu kurum ve kuruluşlarını kapattırmayın, yağmalatmayın. Özelleştirmeyi durdurun. Uluslararası tahkime izin verecek düzenlemelerden vazgeçin. IMF’ye karşı ulusal bağımsızlığımız için, ulusal egemenliğimiz için, halkımızın huzuru ve mutluluğu için bugün Kızılay’dayız. Hükümete sesleniyorum. Sosyal güvenlik reformu adı altında getirdiğiniz düzenleme reform değildir. Bizi dinlemezseniz, SSK’yı, Emekli Sandığı’nı, Bağ-Kur’u çökerteceksiniz. IMF’nin isteklerine uyararak, mezarda emeklilik getirirseniz, kaçak işçiliği artıracaksınız. Atmakta olduğunuz adımın sonu, özel sigortacılıktır. Özel sigortacılık ise, dar ve sabit gelirli için ölüm demektir. Bugün Türkiye’de hangi işveren 58 yaşında kadın işçi, 60 yaşında erkek işçi çalıştırmaktadır. Gazete ilanlarında 50’sinin üstünde işçi arandığını okuyor musunuz? Bu yaşlarda emeklilik getirmek, mezarda emeklilik değil de, nedir? Tasarıda 8300 gün prim ödeme öngörülmektedir. Türkiye’de özel sektörde 4,5 milyon işçi kaçak çalışmaktadır. Kaçak çalıştırılmayanların çoğunun da primi tam olarak yatırılmamaktadır. 30 gün çalışan işçiye 10 gün prim ödenmektedir. Kamu sektöründe bile yılda ancak 4 ay çalışan vardır. Şeker fabrikalarında, Çaykur’da, tarım işletmelerinde, ormancılıkta, turizmde, inşaatlarda, tekstilde yüzbinlerce işçimiz yılda ortalama 4 ay çalışmaktadır. Yılda 4 ay çalışan bir işçinin 8300 günü doldurabilmesi için 69 yıl gereklidir. Meclis’teki tasarı, ödenen primi artırmaktadır, emekli aylıklarını düşürmektedir. Bu tasarı, emekliliğine bir gün kalmış sigortalının bile haklarını yok

etmektedir. Haftalardır ülkemizin dört bir yanında bu tasarımı protesto edenler, bugün bu meydanı dolduranlar, mezarda emekliliğe hayır demektedir.

“Hükümete sesleniyorum. Memura ve emekliye, insanca yaşamasına yetecek bir aylık ödeyin. "Paramız yok" demeyin. Biz vergi ödüyoruz, ödediğimiz vergiler bir avuç faizciye gitmektedir. 1999 yılının ilk altı ayında toplam vergi gelirlerinin yüzde 91'i faiz olarak bir avuç sermayedara ödenmiştir. Bu yılın ilk altı ayında, bütçenin yüzde 43,3'ü faizlere gitmiştir. Hükümetin Cuma günü açıkladığı ekonomik paketle, bu oran yüzde 50'leri aşacaktır. Devletimizin parası vardır. Esas mesele, bu paranın bir avuç yerli ve yabancı sermayedara mı, yoksa kamu çalışanımıza mı, emeklimize mi ödeneceğidir.

“Hükümeti uyarıyoruz. Memuruna ve emeklisine insanca yaşama şartlarını sağlamayan bir hükümetin, ülkesine ve halkına karşı sorumluluklarını yerine getirdiğini söylemek mümkün değildir.

“Hükümete sesleniyoruz. IMF'ye uyup, tarımı ve hayvancılığı çökertmeyin. Birkaç yıl öncesine kadar, dünyanın kendi kendine yeterli az sayıdaki ülkesinden biri olan ülkemiz, uygulanan yanlış politikalar sonucunda, tarım ve hayvancılıkta dışa bağımlı hale gelmiştir.

Bu hatalardan vazgeçin. Hükümete sesleniyoruz. Sosyal güvenlik reformu tasarısının görüşülmesini askıya alın, işçi ve işveren taraflarıyla görüşerek yeniden düzenleyin. Kamu çalışanlarına ve emeklilere, insanca yaşamalarına yetecek bir gelir sağlayın. Yağma ve talan biçimindeki bu özelleştirmeleri durdurun. Türkiye'yi sömürgeleştirmeyi amaçlayan uluslararası tahkimi kabul etmeyin. Tarım ve hayvancılığı güçlendirin.

“İş güvencesi ve işsizlik sigortası getirin. Zorunlu tasarruf haklarımıza el atmayın. Bugün bu meydanda toplanan yüzbinlerce kişi, bu haklı talepleri için meşru ve demokratik mücadelesini sürdürmeye kararlıdır. Halkla inat olmaz. İnatçılık yapmayın. Bizim isteklerimiz ülkemiz içindir, halkımız içindir.

“Bu ülkeyi, 12 Eylül hukukuyla yönetilme ayıbından kurtarın. Demokratikleşmeyi sağlayın. Sendikal örgütlenmenin önündeki engelleri kaldırın. Kamu yatırımlarıyla işsizliği azaltın. Rüşvetin, yolsuzlukların, haksız kazancın, israfın, hırsızlıkların önüne geçin. Enflasyonu ve hayat pahalılığını önleyin. Taşeronlaşmaya engel olun. Kaçak işçiliğe DUR deyin. Herkesin, geliri ve serveti ile orantılı bir vergi vermesini sağlayın. Çalışma mevzuatımızı onaylanmış ILO Sözleşmeleri ile uyumlu hale getirin. Kamu çalışanlarına grevli toplu pazarlık hakkını tanıyın. Gelir dağılımı adaletsizliğini sona erdirin. Bölgeler arasındaki dengesizliği engelleyin. Göçü durdurun. Terörün kökünü kazıyın. Ülkemizi daha huzurlu ve daha güçlü hale getirin. Ülkemizde toplumsal barışı sağlayın. Bu ülkenin balını kaymağını yiyen küçük bir azınlığın değil, uluslararası sermayenin değil, bugün Kızılay Meydanını dolduran yüzbinlerin sesine kulak verin.

“Şimdi size soruyorum.

“Emeklilik yaşını kadınlarda 58'e ve erkeklerde 60'a yükselten, iş güvencesi ve istediğimiz gibi bir işsizlik sigortası getirmeyen, ödenen primi yükseltirken emekli aylıklarını düşüren,

mezarda emekliliği getiren bu tasarıya EVET mi HAYIR mı?

“Devletimizin tüm hizmetlerini yerine getiren memuruna, hayatını bu ülkeye hizmetle geçirmiş emeklisine % 20 zammı layık gören bir anlayışa EVET mi, HAYIR mı?

“Devletimizin imkanlarını küçük bir azınlığa yağmalatan, işsizliği daha da artıran, ülkemizin üretim kapasitesine büyük darbe indiren, ulusal ekonomimizi ve savunmamızı zayıflatan özelleştirmeye EVET mi, HAYIR mı?

“Ulusötesi sermayenin ülkemizi yağmalamasının yolunu açan, Osmanlı'nın kapitülasyonlarını yeniden canlandıran, Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını zedeleyen uluslararası tahkime EVET mi, HAYIR mı?

“Tarımı ve hayvancılığı göçerken, köylümüzü açlığa ve yoksulluğa mahkum eden, köyden şehre göçü hızlandıran, Türkiye'yi tarım ve hayvancılıkta dışa bağımlı hale getiren, IMF politikalarına EVET mi, HAYIR mı?

“IMF'ye EVET mi, HAYIR mı?

“EMEK PLATFORMU, halkımızın temsilcisidir; ülkemizin bütünlüğünün ve bağımsızlığının, demokratik ve laik sosyal hukuk devletinin savunucusudur. Hükümetimizin, EMEK PLATFORMU'nun talepleri doğrultusunda hareket etmesini istiyoruz. Bizim sesimize kulak vermesini istiyoruz. Ama eğer, ülkemizin ve halkımızın yararına bu taleplerimiz yerine getirilmezse, kazanılmış haklarımız ortadan kaldırılmak istenirse ve ülkemizin ve halkımızın aleyhindeki politikaların uygulanmasına devam edilirse, sessiz kalmayacağız.

“Meşru ve demokratik eylemlerimiz daha yaygın, kitlesel, etkili ve kararlı bir biçimde devam edecektir. Bu konudaki kararlılığımız bilinmelidir. Önümüzdeki günlerde, üretimden gelen gücümüzün ülke çapında kullanılmasına başlanacaktır. “

Kızılay toplantısında Emek Platformu adına aşağıdaki açıklama dağıtıldı:

“İşçiler, Kamu Çalışanları, Meslek Örgütlerinin Üyeleri, Emekliler, İşsizler, Esnaf ve Sanatkarlar, Köylüler, Halkımız,

“TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK, KESK, Türkiye KAMU-SEN, MEMUR-SEN, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti, Tüm İşçi Emeklileri Derneği, Tüm Bağ-Kur Emeklileri Derneği, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Türk Diş Hekimleri Birliği, Türk Eczacılar Birliği, Türk Tabipleri Birliği, Türk Veteriner Hekimleri Birliği ve Türkiye Serbest Muhasebeci, Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği Genel Başkanları'nın birlikte düzenledikleri basın toplantısına hoş geldiniz.

“14 Temmuz 1999 günü oluşturulan EMEK PLATFORMU, 10 gündür ülkemizin dört bir tarafında tam bir birlik ve bütünlük içinde sürdürülen meşru ve demokratik eylemlerin ardından, bugün Ankara'da Kızılay Meydanı'nda bu toplantıyı düzenlemiştir.

“Ulusötesi sermayenin beyni ve sözcüsü IMF, Türkiye'yi sömürgeleştirmek istemektedir. IMF'nin baskısıyla, hükümetin, sosyal güvenlik reformu adı altında gündeme getirdiği düzenlemelerin amacı, sosyal devleti ve sosyal güvenlik kuruluşlarını çökertmek, mezarda emekliliği getirmek, özel sigortacılığı yaygınlaştırmaktır. IMF'nin talimatlarıyla kamu çalışanlarına ve emeklilere verilen yüzde 20 zammın amacı, çalışanlarımızı ve emeklilerimizi sefalet ücretine mahkum etmektir. IMF'nin dayatmasıyla bugün TBMM gündeminde olan uluslararası tahkim yasasının amacı, Türkiye'nin bağımsızlığını ve ulusal egemenliğini zayıflatmak, kapitülasyonları yeniden canlandırmaktır. IMF'nin isteğiyle uygulanan özelleştirme, sosyal devleti zayıflatmakta, kamu mallarının yağmalanmasına yol açmakta, işsizliği artırmakta, ülkemizin üretim kapasitesini tahrip etmektedir. Hükümetin, IMF'nin talepleri doğrultusunda uyguladığı politikalar, tarım ve hayvancılığı çökertmekte, büyük toplumsal sorunlar yaratmaktadır.

“EMEK PLATFORMU, ulusötesi sermayenin Türkiye'nin bağımsızlığına ve halkımızın huzuruna ve mutluluğuna yönelik bu saldırısına karşı, halkımızın öncüsü olarak meşru ve demokratik direnme hakkını kullanmaktadır ve kullanacaktır.

“Hükümetin 22 Temmuz 1999 günü açıkladığı ekonomik paket, yaşanan ekonomik krizin tüm yükünü dar ve sabit gelirlilerin omuzlarına yıkmayı amaçlamaktadır. 24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 istikrar programları gibi sermaye yanlısı bu paketi reddediyoruz.

“Demokratikleşme ve çalışanların hakları konusunda yıllardır duyarsız kalan siyasi partilerin, uluslararası tahkim ve özelleştirme konularında ulusötesi ve yerli sermayenin taleplerini yerine getirmek için Anayasa'yı hızlı bir biçimde değiştirme girişimlerini protesto ediyoruz.

“Hükümet, ulusötesi ve yerli sermayenin değil, halkımızın sesine kulak vermelidir.

“Hükümet,

- sosyal güvenlik reformu kanunu tasarısının görüşülmesini durdurmalı, tasarıyı geri çekmeli; iş güvencesi, işsizlik sigortası, devlet katkısı ve sosyal güvenlik kuruluşlarının özerk ve demokratik bir yapıya kavuşturulmasını sağlayacak bir düzenlemeyi getirmelidir;

- kamu çalışanlarına ve emeklilere, insanca yaşamalarına yetecek bir ücret vermelidir;
- Kamu çalışanlarının toplu sözleşme ve grev haklarının önündeki engelleri kaldırmalıdır;
- özelleştirme uygulamalarını durdurmalı, bu konuya ilişkin yargı kararlarını uygulamalıdır;
- uluslararası tahkim ve özelleştirmeler konusundaki Anayasa değişikliği tasarısını geri çekmelidir;
- tarım ve hayvancılığı çökertecek politikalar uygulamaktan vazgeçmelidir;
- zorunlu tasarruf fonundaki birikimleri nemalarıyla birlikte hak sahiplerine ödemelidir.

“EMEK PLATFORMU, halkımızın temsilcisidir; ülkemizin bütünlüğünün ve bağımsızlığının, demokratik ve laik sosyal hukuk devleti anlayışının savunucusudur. Ülkemizin ve halkımızın yararına bu taleplerimiz yerine getirilmezse, Anayasanın teminatı altındaki kazanılmış haklarımız ortadan kaldırılmak istenirse, ülkemizin ve halkımızın aleyhindeki politikaların uygulanmasına devam edilirse, meşru ve demokratik eylemlerimiz daha yaygın, kitlesel, etkili ve kararlı bir biçimde sürecektir. 24 Temmuz, tarihimizde bir dönüm noktasıdır. Önümüzdeki günlerde, üretimden gelen gücümüzün ülke çapında kullanılmasında asla tereddüt gösterilmeyecektir. Bu konudaki kararlılığımızı kamuoyuna buradan bir kez daha açıklıyoruz.“

24 Temmuz eyleminin ardından Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'i ziyaret eden örgüt genel başkanları, sosyal güvenlik reformu yasa tasarısının geri çekilmesi için 29 Temmuz 1999 günü saat 11:00'de bir saatlik iş bırakma eylemi konusunda bir görüşme yaptı. Emek Platformu sekreteryası 26 Temmuz 1999 günü akşamı HAK-İŞ'te biraraya geldi. Bu toplantıya TÜRK-İŞ'in temsilcisi katılmadı. TÜRK-İŞ'ten bir başka görevli toplantının sonuna doğru HAK-İŞ'e geldi. Sekreteryaya tarafından örgütlere aşağıdaki duyuru yapıldı:

“İş bırakma eyleminin medyatik yanının önemli olduğu, bu nedenle çeşitli bölgelerde seçilecek pilot işyerlerinde (SSK Hastaneleri, Devlet Demir Yolları, v.b.) çalışanların saat 11:00 - 12:00 arasında işi durdurarak, giriş kapılarında Konfederasyon Genel Başkanlarıyla birlikte halay çekmelerinin, illerde seçilecek alanlara doğru sembolik yürüyüş yapmaları ve burada bir basın açıklaması yapılarak tekrar işyerlerine dönmeleri; Bunun yanında şehirlilerin bir saatlik iş bırakma eylemini hissetmelerinin sağlanması (belediye otobüsleri, metro, dolmuşlar, v.b.); özet olarak, iş bırakma eyleminin alan faaliyetleri ile güçlendirilerek medyatik yanının öne çıkarılması benimsenmiştir.”

KESK, 27 Temmuz günü yaptığı açıklamada şöyle diyordu:

“Bugün yapılan TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda hükümet sendikalarımızın taleplerini kabul etmez ise Perşembe günü 1 saat iş bırakılacaktır. Hükümet aynı tutumunda ısrar ederse Perşembe gününden sonra emekçiler, toplu vizite ve grev dahil olmak üzere değişik biçimlerde hizmet üretiminden gelen güçlerini kullanacaklardır.”

Ancak olaylar farklı gelişti. Hükümet, sosyal güvenlik reformu yasası tasarısını TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda alt komisyona gönderdi. Bunun üzerine Emek Platformu Başkanlar Kurulu 28 Temmuz 1999 günü TÜRK-İŞ Genel Merkezinde toplandı. Uzun tartışmalardan sonra, aşağıdaki karar kamuoyuna açıklandı:

“Uluslararası tahkim, Danıştay'ın yetkilerinin kısıtlanması ve özelleştirmeye ilişkin Anayasa değişikliği tasarısı TBMM Anayasa Komisyonu'nda kabul edilmiştir. Kamu çalışanları ve emekli aylıklarının artırılması konusunda ise henüz olumlu bir adım atılmamıştır. 24 Temmuz 1999 günü Kızılay Meydanında yapılan büyük toplantımız

sonucunda, Sosyal Güvenlik Reformu Kanunu Tasarısı TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda alt komisyona gönderilmiştir.

“Emek Platformu Başkanlar Kurulu, 29 Temmuz 1999 günü yapmayı programladığı uyarı eylemini, alt komisyondaki kararın sonucunun açıklığa kavuşması sonrasında 30 Temmuz 1999 Cuma günü yapacağı toplantıda belirleyeceği bir takvime göre ertelemiştir. Emek Platformu’nu oluşturan kuruluşların, belirlenecek ortak eyleme kadar kendi başlarına yapacakları tüm meşru ve demokratik eylemler Emek Platformu’nun bütünlüğü tarafından sempati ile karşılanmaktadır.

“Ülkemizin bağımsızlığı ve halkımızın huzuru ve mutluluğu için gerçekleştirdiğimiz birliktelik ve meşru ve demokratik mücadelemiz, başarılı 24 Temmuz eylemi doğrultusunda daha da kararlı bir biçimde sürdürülmektedir.”

TÜRK-İŞ aynı gün teşkilata gönderdiği yazıda, gelişmeleri özetledikten sonra, şu noktalara değindi:

“Alt komisyon kararı çıkmadan bir uyarı eyleminin yapılmasında yarar yoktur. TÜRK-İŞ, bu nedenle, 29 Temmuz 1999 Perşembe günü yapılması önerilen uyarı eylemini, alt komisyonun kararının belirlenmesi sonrasında görüşecektir. Alt komisyonun taleplerimizi dikkate almaması durumunda, meşru ve demokratik eylemlerimiz 24 Temmuz’un kararlılığı ve başarısıyla devam edecek ve 12 Temmuz 1999 günlü Başkanlar Kurulumuzun kararı uyarınca, üretimden gelen gücümüz ülke çapında kullanılacaktır.”

29 Temmuz günü DİSK ve KESK’in sendikalarının örgütlü olduğu bazı işyerlerinde üretim durduruldu. Ayrıca İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Gaziantep, Kocaeli gibi illerde gösteriler yapıldı. Ankara’da yapılan bir gösteriden dönmekte olan bir grup Eğitim-Sen üyesi, TÜRK-İŞ’in önünden geçti ve TÜRK-İŞ’i ıslıkladı ve yuhladı. Bu kortejin sorumlusu olan kişi, bu davranışın kontrol dışında geliştiğini, engellenemediğini belirtti ve özür diledi. Ancak bu tür gerginlikler, örgütler arasındaki ilişkilerde sorunlar yarattı. Basında, “Emek Platformu çatladı” türü haberler çıktı. HAK-İŞ Genel Başkanı Salim Uslu, “Sayın Bayram Meral yükselen emek mücadelesi önünde bir dalgakıran olmamalıdır” dedi ³⁷². Salim Uslu, 2 Ağustos günü yaptığı açıklamalarda da Bayram Meral’i eleştirdi ³⁷³. DİSK Genel Başkanı Vahdettin Karabay 30 Temmuz günü yaptığı açıklamada şunları söyledi ³⁷⁴: “Bayram Meral hükümetin dördüncü ortağı gibi işçileri pasifize etmekle görevlendirilmiştir. Benim anladığım, tolantıdan aldığım intibalar budur. Yani bizi pasifize etmekle görevlendirilmiştir.” KESK Genel Başkanı Siyami Erdem de şöyle konuştu³⁷⁵: “29 Temmuz’da DİSK, KESK öncülüğünde yapılan eylemlere tasarının alt komisyona gönderildiği gerekçesiyle katılmayan TÜRK-İŞ, hükümetin oyununa gelmiştir; TÜRK-İŞ eylem kırılcılığı yaptı.” TÜRK-İŞ tüm bu eleştirilere, 29 Temmuz tarihindeki eylemin 28 Temmuz günü alınan kararla değiştirildiği, yapılan eylemlerde ana gücü TÜRK-İŞ’in oluşturduğu ve bu eylemler nedeniyle TÜRK-İŞ’in ve bağlı sendikaların üyelerinin en büyük tehlikelerle karşı karşıya kaldığını ifade ederek yanıt verdi ve “genel eylem” ve miting isteyen bazı örgütlerin kendi üyelerini bu genel eyleme çekemediklerini, çekmek için ciddi bir çaba bile sarfetmediklerini ve mitinglere TÜRK-İŞ yüzbinlerce kişiyle katılırken bu örgütlerin sembolik sayılarla geldiklerini belirtti. Bu günlerde özellikle İslamcı Milli Gazete, Akit ve Yeni Şafak gazeteleri Bayram Meral aleyhinde bir kampanya başlattı ³⁷⁶.

³⁷² Cumhuriyet ve Milli Gazete, 2.8.1999

³⁷³ Milli Gazete, Zaman, 3.8.1999.

³⁷⁴ Evrensel, 31.7.1999.

³⁷⁵ Cumhuriyet, 1.8.1999.

³⁷⁶ Akit: “Bayramağa ihaneti”, 1.8.1999; Yeni Şafak: “Hükümetin 4. Ortağı Meral”, 1.8.1999; Milli Gazete: “Bayram Meral, şaşkınları oynuyor”, 5.8.1999.

TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu Toplantısı (30 Temmuz 1999)

TÜRK-İŞ'in Sosyal Güvenlik Reformu Tasarısı konusunda yaptığı görüşmelerde, tasarının bazı maddeleri kabuledilebilir duruma getirildi. Bunun üzerine TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu 30 Temmuz 1999 günü toplandı ve aşağıdaki kararı kabul etti:

“Sosyal Güvenlik Reformu Yasa Tasarısında, 24 Temmuz 1999 günü Ankara'da gerçekleştirdiğimiz büyük eylemin ardından yapılan değişikliklerin bir bölümü taleplerimiz doğrultusunda olmakla birlikte, başta yeni sigortalı olacaklar için getirilen 58-60 yaşla mezarda emeklilik düzenlemesi olmak üzere, bazı noktalar Başkanlar Kurulumuzca kabul edilemez bulunmuştur. Tasarı, SSK'nın ve bir bütün olarak sosyal güvenlik sistemimizin sorunlarını çözmeyecektir.

“Hükümetin, uluslararası tahkim, özelleştirme, kamu çalışanlarının ve emeklilerin aylıkları konusundaki tavrı da, ülkemizin, halkımızın ve işçi sınıfımızın çıkarları ve talepleriyle çelişmektedir.

“Başkanlar Kurulumuz, Sosyal Güvenlik Reformu Yasa Tasarısı ve sosyal güvenlik sistemimizin sorunları üzerindeki hassasiyetini sürdürecektir. SSK'nın özerk ve demokratik bir yapıya kavuşturularak, sigortalılara ve emeklilere daha iyi hizmet sunabilmesi, temel talebimizdir.

“Hükümet, TÜRK-İŞ'e vadettiği iş güvencesini ve sendikal güvenceyi bir an önce sağlamazsa, ülkemizin gücünü zayıflatan ve bağımsızlığını zedeleyen uluslararası tahkim ve özelleştirme uygulamalarından vazgeçmezse ve temel taleplerimiz doğrultusunda gerekli adımları atmazsa, TÜRK-İŞ meşru ve demokratik mücadelesini kararlı bir biçimde sürdürecektir ve Başkanlar Kurulumuz yeniden toplanarak üretimden gelen gücümüzün kullanılmasına ilişkin gerekli kararları alacaktır.”

TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu toplantısının ardından Emek Platformu Başkanlar Kurulu bir toplantı yaptı. Ancak bu toplantıda bazı anlaşmazlıklar çıktı ve ortak bir tavır belirlenemedi. Üzerinde anlaşma sağlanan metin daha sonra iptal edildi ve kamuoyuna açıklanmadı. Bu toplantının ardından Emek Platformu içinde ciddi bir kriz yaşandı.

Bu arada TÜRK-İŞ Genel Sekreteri Şemsi Denizer 2 Ağustos 1999 günü İstanbul'da TÜRK-İŞ'e bağlı sendikaların şube başkanları ile bir toplantı yaptı. Bu toplantıda, TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu toplantısında alınmış olan bazı kararları eleştirdi ve şöyle dedi³⁷⁷ : “Emek Platformu'nun Türkiye'nin temel ihtiyacı olduğunu ve dağılmaması gerektiğini düşünüyoruz. TÜRK-İŞ üzerine düşeni yapmalı. TÜRK-İŞ sadece Bayram Meral olarak alınmamalı. Kişisel yanlışlar TÜRK-İŞ'e mal edilmemeli. Bu karar bizim değil. İki yönetim kurulu üyesi ve bir uzmanın kararı.” Petrol-İş, T.Harb-İş, Kristal-İş, Hava-İş, Tez Koop-İş, Liman-İş, Deri-İş, Tümtis ve Basın-İş Sendikaları adına 3 Ağustos 1999 günü yayımlanan bir bildiri ise TÜRK-İŞ Yönetiminin izlediği politika eleştirildi.

Emek Platformu, TÜRK-İŞ'in onayını almadan, 3 Ağustos 1999 günü DİSK'e bağlı Genel-İş Sendikası'nın genel merkezinde bir toplantı düzenledi. TÜRK-İŞ, bu toplantıya katılmayacağını açıkladı. Ancak bunun yaratacağı sorunları bilenlerin yaptığı bazı girişimlerin ardından, DİSK Genel Başkanı Vahdettin Karabay TÜRK-İŞ'i ziyaret etti. Vahdettin Karabay, Bayram Meral'e basında yer alan açıklamalar konusunda görüşlerini belirtti. Ardından TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu ile Vahdettin Karabay bir toplantı yaptı. TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu, sözkonusu toplantıya, TÜRK-İŞ Genel Sekreteri Şemsi Denizer'in katılmasına karar verdi. Böylece Şemsi Denizer ilk kez Emek Platformu sürecine katılmış oldu.

Emek Platformu 3 Ağustos günü toplandı. Toplantıda bazı eylem kararları alındı. Basına yapılan açıklama aşağıda sunulmaktadır:

³⁷⁷ Radikal, 3.8.1999

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu’nda bu hafta görüşülecek olan Sosyal Güvenlik Yasa Tasarısında uzlaşmaya vardığımız şekilde değişiklikler yapılması, emeklilik yaşının Türkiye şartlarına uyarlanması, geçiş döneminde hak kayıplarına yol açan düzenlemenin geri çekilmesi, sosyal güvenliğe primli devlet katkısı sağlanması, iş güvencesi ve sendikal güvencenin sağlanması, kamu çalışanlarına grevli toplu iş sözleşmeli sendika hakkının tanınmasına ve ek zam artışının sağlanmasına, geniş kapsamlı işsizlik sigortası, zorunlu tasarruftaki paraların nemalarıyla birlikte geri ödenmesi, emeklilerin maaş ve sosyal haklarının iyileştirilmesi, Çok Taraflı Yatırım Anlaşması ve tahkim gibi doğrudan bağımsızlığımıza yönelik konularda yasanın geri çekilerek referanduma gidilmesi, özelleştirme uygulamalarının durdurulması, tarım ve hayvancılığı çökertecek politikalarından vazgeçilmesi amacıyla:

(1) Milletvekillerinin halkın sesine kulak vermesi ve bu taleplerimizin karşılanması yönünde gayret sarfetmelerinin sağlanmasına ve bu amaçla Emek Platformu tarafından hazırlanan bir mektubun tüm milletvekillerine gönderilmesine;

(2) Daha önce alınan kararlar çerçevesinde TBMM Genel Kurulunda görüşmelerin başlayacağı 4 Ağustos 1999 Çarşamba günü saat 13:00’de başta Ankara, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Adana olmak üzere bütün illerdeki meydanlarda oturma eyleminin başlatılmasına;

(3) Aynı gün saat 13:00’de emek Platformu Başkanlar Kurulu’nun Güvenpark’ta oturma eylemine başlaması ve saat 14:00’te TBMM’de başlayacak görüşmeleri izlemek üzere Genel Kurula katılmasına;

(4) Örgütlerimizin, buldukları bölgelerdeki milletvekilleri üzerinde baskı oluşturmaları amacıyla yerel çalışmaların başlatılmasına, taleplerimizin dikkate alınmaması halinde faturanın kendilerine ait olacağı yönünde uyarılmalarına;

(5) TBMM Genel Kurulunda görüşülme sürecinde taleplerimizin dikkate alınmaması halinde üretimden gelen gücümüzün kullanılmasını belirleyeceğine karar verilmiştir.”

Emek Platformu’nun bu bildirisinde öngörülen hedefler ile kullanılan araçlar arasında büyük bir uyumsuzluk bulunduğu görülmektedir. Bunun nedeni, TÜRK-İŞ’in içinde etkili bir biçimde yer almadığı eylemlerin sonuçsuz kaldığının bilinmesidir. Nitekim, 24 Temmuz’da da görüldüğü gibi, kitlesel eylemler ancak TÜRK-İŞ’in katılımı durumunda etkili olmaktadır.

Emek Platformu’nun Genel-İŞ’teki toplantısı sürerken, sosyal güvenlik reformu yasa tasarısının TBMM Genel Kuruluna sunulduğu haberi duyuldu. TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu, Şemsi Denizer’in Emek Platformu toplantısında bulunduğu sırada bir toplantı yaparak, 6 Ağustos 1999 günü üretimden gelen gücün ülke çapında kullanılması konusunu gündeme getirdi. Bu konuda TÜRK-İŞ üyesi sendikalara gönderilmek üzere bir yazı hazırlandı ve Şemsi Denizer’in Emek Platformu toplantısından dönmesi ve bu karara katılarak sözkonusu yazıyı imzalaması sonrasında gönderildi ve kamuoyuna duyuruldu. Emek Platformu’na bağlı örgütler de, TÜRK-İŞ’in bu kararına uyacaklarını ve genel eyleme katılacaklarını açıkladılar. 3 Ağustos 1999 günü akşamı TÜRK-İŞ’e bağlı sendikalara Bayram Meral ve Şemsi Denizer imzasıyla gönderilen yazı şöyleydi:

“TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu, ülkemizin içinde bulunduğu sıkıntılı durumu da değerlendirerek ve sorunları masa başında diyalog yoluyla çözme çabası içinde, en fazla temsil niteliğine sahip işçi kuruluşu sıfatıyla ve Başkanlar Kurulumuzun aldığı karar doğrultusunda, Sosyal Güvenlik Reformu Yasa Tasarısı’nın ülkemizin, çalışanların ve emeklilerin kazanılmış haklarının korunacak biçimde değiştirilmesi, iş güvencesi ve sendikal güvencenin getirilmesi, uluslararası standartlara uygun bir işsizlik sigortasının kabul edilmesi, uluslararası tahkimin ve özelleştirmenin önlenmesi amacıyla Hükümet nezdinde çeşitli temaslarda bulunmuştur. Ancak bu konulardaki haklı taleplerimiz yerine getirilmemiş, Hükümet yetkililerince oyalama taktiğine başvurulmuş ve bu nedenle Hükümet’le istenilen noktaya varılamamıştır.

“Bu koşullarda, üretimden gelen gücümüzün kullanılması kaçınılmaz olmuştur.

“TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu, üretimden gelen gücümüzün, yasa tasarısının TBMM Genel Kurulunda kabul edilmesinden önce, 6 Ağustos 1999 Cuma günü bir gün süreyle işe gitmeme biçiminde kullanılması düşüncesindedir. TÜRK-İŞ Yönetim Kurulunca bu konudaki kararın alınabilmesi ve gerekli koordinasyonun sapılabilmesi için, 4 Ağustos 1999 günü saat 18:00'e kadar, 6 Ağustos 1999 günü üretimden gelen gücümüzün işe gitmeme biçiminde kullanılacağını açıkça ifade eden Sendikanız Yönetim Kurulu kararının acilen TÜRK-İŞ'e gönderilmesi gerekmektedir. Sendikanız Yönetim Kurulunun belirtilen süre içinde böyle bir kararı alıp Konfederasyonumuza ilememesi durumunda, Sendikanızın bu karara ve eyleme katılmayacağı anlaşılacaktır. Gereğini rica eder, çalışmalarınızda başarılar dileriz.”

4 Ağustos 1999 günü ülkenin çeşitli yörelerinde oturma eylemleri başladı. Emek Platformu'nu oluşturan örgütlerin genel başkanları da, Kızılay'da Güvenpark'taki eyleme katıldılar. Ardından da TBMM'ye yürüdüler ve görüşmeleri izlemeye başladılar. Bir süre sonra, ANAP sözcüsü, sosyal güvenlik reformu yasa tasarısının görüşmelerden geri çekildiğini duyurdu. Bunun üzerine, programlanmış olan genel eylem ve diğer eylemler iptal edildi. Gazeteler bu haberi “İlk Raunt İşçinin” 378 ve “İşçi Geri Adım Attırdı” 379 gibi manşetlerle verdi. Emek Platformu Başkanlar Kurulu, 5 Ağustos 1999 günü Fazilet Partisi, MHP, Doğru Yol Partisi ve Anavatan Partisi yöneticilerini ziyaret ettiler.

TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu 5 Ağustos 1999 günü toplandı ve Yönetim Kurulu'nun politikalarını aşağıdaki bildiri ile onayladı:

“Başkanlar Kurulumuz, Sosyal Güvenlik Yasa Tasarısının mevcut haklarımızın bir bölümünü ortadan kaldıran, Hükümetin taahhütlerinin yerine getirilmediği ve taleplerimizi karşılamayan bir biçimde TBMM Genel Kurulunda görüşülmeye başlanması tehlikesi karşısında TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu'nun 3 Ağustos 1999 günü aldığı bir günlük işe gitmeme biçiminde üretimden gelen gücün kullanılması düşüncesini onaylamaktadır. Başkanlar Kurulumuz, ülkemiz, halkımız ve işçi sınıfımızın çıkarları için gereken her türlü adımı atmıştır ve atacaktır va attığı adımların sorumluluğunun bilincindedir.

“Yönetim Kurulunun bu kararı ve Sendikalarımızın 4 Ağustos 1999 günü bu karar doğrultusunda aldıkları kararlar sonucunda tasarının aynı gün TBMM Genel Kurulundan geri çekilmesi, Başkanlar Kurulumuz tarafından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.

“Başkanlar Kurulumuz, çalışanların ve emeklilerin haklarını koruma ve geliştirme çabalarını kararlı bir biçimde sürdürmektedir ve sürdürecektir. İş güvencesinin ve sendikal güvencenin getirilmesi, uluslararası standartlara uygun bir işsizlik sigortasının kabul edilmesi, uluslararası tahkimin ve özelleştirmenin önlenmesi, işçi alacaklarının ödenmesi ve kamu çalışanlarına ve emeklilere insanca yaşamalarına yetecek bir gelirin sağlanması için girişimlerimiz ve verdiğimiz meşru ve demokratik mücadelemiz devam etmektedir.

“Başkanlar Kurulumuzun 12 Temmuz 1999 günlü toplantısında alınan karar uyarınca oluşturulan ve TÜRK-İŞ'in içinde bulunduğu Emek Platformu'nda bir düzensizlik yaşanmaktadır. Bu işbirliğinin sürdürülebilmesi, Emek Platformu'nu oluşturan kuruluşların TÜRK-İŞ'i hedef gösteren tutumlardan kesinlikle vazgeçmelerine ve yaptıkları açıklamalarda ve davranışlarında gereken özeni göstermelerine bağlıdır.

“6 Ağustos 1999 Cuma günü üretimden gelen gücümüzün kullanılmasına ilişkin kararımız, Sosyal Güvenlik Yasa Tasarısının geri çekilmesi nedeniyle ertelenmiştir. Tasarının, taleplerimiz doğrultusunda değiştirilmeden yeniden TBMM Genel Kurul gündemine alınması durumunda, üretimden gelen gücümüzün kullanılmasına ilişkin

378 Akşam, 5.8.1999

379 Akit, 5.8.1999

kararımız Yönetim Kurulumuzun belirleyeceği bir tarihte daha da kararlı bir biçimde uygulamaya konulacaktır.”

Bu görüşmeler devam ederken, TÜRK-İŞ Genel Sekreteri Şemsi Denizer, Zonguldak'ta 6 Ağustos 1999 gecesi uğradığı bir saldırı sonucunda hayatını kaybetti. Emek Platformu tarafından 7 Ağustos günü yapılan açıklamada, “Şemsi Denizer'e yönelik bu saldırı, tüm emekçilere ve emek hareketine yönelik bir saldırdır” dendi.

Emek Platformu Başkanlar Kurulu 9 Ağustos 1999 Pazartesi günü TÜRK-İŞ Genel Merkezinde bir toplantıya davet edildi. Toplantı sonrasında aşağıdaki açıklama yapıldı:

“Emek Platformu Başkanlar Kurulu sosyal güvenlik reformu yasa tasarısı, kamu çalışanları ve emeklilerin aylıklarına yapılan yüzde 20'lik zam, özelleştirme, uluslararası tahkim ile tarım ve hayvancılığı çökertecek politikalar konusundaki duyarlılığını kararlı bir biçimde sürdürmektedir. Hükümetin bu konulardaki duyarsız tavrı ise üzüntü vericidir.

“Türkiye Cumhuriyeti'nin ve ulusumuzun geleceği açısından son derece büyük sakıncaları olan özelleştirme, imtiyaz sözleşmelerinde uluslararası tahkim ve ulusal yargının yetkilerinin ciddi biçimde sınırlandırılmasına ilişkin Anayasa değişikliği tasarısı konusundaki tartışmalar ve siyasi partiler arasındaki görüşmeler ve anlaşmalar, büyük bir gizlilik içinde gerçekleştirilmektedir.

“Emek Platformu,

- **Kamu hizmetlerine ilişkin imziyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde ulusal yargının yetkilerini ortadan kaldıracak, açık yargılamasının olmadığı ve ülkemize yönelik olumsuz tavırların etkili olabileceği uluslararası tahkimi;**
- **Ulusal yargının yetkilerini daraltacak düzenlemeleri;**
- **Bugüne kadarki uygulamalarla ortaya çıkan mahzur ve zararları da gözönüne alarak, özelleştirmenin anayasal güvence altına alınmasını**

kaygıyla karşılamakta; bu girişimleri ülkemizin bağımsızlığıyla, ulusal egemenliğimizle, kamu yararı anlayışıyla bağdaştıramamaktadır.

“Bu önemli konuda Parlamentomuz aceleci davranmamamı, konunun kamuoyunda yeterince öğrenilmesi ve tartışılması sağlanmalı ve konu gerektiğinde halkoylamasına sunulmalıdır.

“Emek Platformu, halkımızdan gizli bir biçimde sürdürülen görüşmeler temelinde biçimlenecek ve özelleştirme yağmasını hızlandıracak Anayasa değişikliklerine ilişkin gerçekleri tüm ülkede kamuoyuna duyurma çabasını yoğun bir biçimde sürdürecektir.

“Emek Platformu, Sosyal Güvenlik Reformu Yasa Tasarısı üzerindeki çalışmalarını sürdürmektedir. Tasarı, TBMM Genel Kurulu gündeminden geri çekilmeli, sosyal taraflar ile yapılacak görüşmeler sonucunda ulaşılabilecek uzlaşma doğrultusunda değiştirilerek, yeni yasama döneminde Meclis gündemine alınmalıdır.”

Emek Platformu 10 Ağustos 1999 günü öğleden sonra TMMOB önünde toplanarak, bildiri dağıttı. 11 Ağustos günü de TÜRK-İŞ Genel Merkezinde uluslararası tahkim konulu bir toplantı düzenlendi. 12 Ağustos 1999 günü sabahı, Sosyal Güvenlik Reformu Yasa Tasarısının, istenilen değişiklikler yapılmadan TBMM Genel Kuruluna indirildiği haberi duyuldu. Bunun üzerine TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu derhal aşağıdaki açıklamayı yaptı:

“Sosyal Güvenlik Yasa Tasarısının taleplerimiz doğrultusunda değiştirilmeden yeniden TBMM Genel Kurul gündemine alınması üzerine, Başkanlar Kurulumuzun 5 Ağustos 1999 Cuma günü yaptığı toplantısında oybirliğiyle aldığı kararın 13 Ağustos 1999 Cuma günü uygulanmasına karar verilmiştir. Bu konudaki ayrıntılı bilgi bugün (12 Ağustos 1999 Perşembe günü) saat 17:00'de TÜRK-İŞ Genel Merkezinde

yapılacak Emek Platformu Başkanlar Kurulu toplantısında alınacak kararlardan sonra teşkilatımıza gönderilecektir.”

12 Ağustos günü öğle saatlerinde Danıştay'ın önünde bir oturma eylemi gerçekleştirildi. Emek Platformu Başkanlar Kurulu 12 Ağustos 1999 günü TÜRK-İŞ'te toplandı ve 13 Ağustos tarihli genel eylemin ülke çapında uygulanmasını kararlaştırdı. Toplantıdan sonra TÜRK-İŞ Genel Başkanı Bayram Meral tarafından yapılan açıklamada, üretimden gelen gücün kullanılacağı açıklandı.

13 Ağustos eyleminin ülke çapında ve tüm işkollarında çok başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu eylem bazı işyerlerinde işbaşında iş durdurma, bazılarında vizite eylemi, bazılarında işe gitmeme, bazılarında iş yavaşlatma biçiminde uygulandı. Birçok işyerindeki işçiler ise bu eyleme hiç katılmadı. Eylem, istenilen sonucu alacak güçte ve yaygınlıkta gerçekleştirilemedi.

13 Ağustos 1999 günü 3-4 bin kişilik bir grup, Emek Platformu'nun kararlarında yer almayan bir eylem yaptı. Bu grup, Kızılay Meydanı'na girmek istedi. Polis izin vermedi. Polisle bazı çatışmalar oldu. Bu eylemin ardından KESK'e bağlı SES üyelerinden bir grubun TÜRK-İŞ'in önünden yürümesi ve TÜRK-İŞ aleyhinde slogan atması da, örgütler arasındaki ilişkilerde gerginlikler yarattı.

Bu arada, Anayasa'nın bazı maddeleri değiştirildi. 13.8.1999 günü kabul edilen 4446 sayılı Yasa ile özelleştirmeye anayasal dayanak sağlandı (M. 47), uluslararası tahkim kabul edildi (M.125) ve Danıştay'ın kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerine ilişkin yetkileri kısıtlandı (M.155).

TÜRK-İŞ, 16 Ağustos 1999 günü milletvekillerine, basına ve üye kuruluşlara gönderdiği uzun bir yazıda, Sosyal Sigortalar Yasası'nda yapılması öngörülen değişiklikler hakkındaki görüşlerini ayrıntılı bir biçimde ele aldı. Emek Platformu Sekreteryası 16 Ağustos 1999 günü HAK-İŞ'te bir toplantı yaptı. Toplantıda, örgütler arasındaki ilişkilerde yaşanan gerginlikler tartışıldı. 17 Ağustos günü meydana gelen deprem ise tüm ilişkilerin askıya alınmasına yol açtı. Hükümet, bu fırsattan yararlanarak, 23-25 Ağustos 1999 günleri sosyal güvenlik reformu yasa tasarısının yasalaşmasını sağladı. Yasa, 8 Eylül 1999 günlü Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

Daha sonraki aylarda Emek Platformu'nun bir toplantısı veya ortak eylemi olmadı. Yılın sonlarına doğru, TÜRK-İŞ, HAK-İŞ ve DİSK Genel Başkanlarının bazı ön görüşmelerinin ardından, 27 Aralık 1999 tarihinde İzmit'te Selüloz-İş Sendikasının eğitim salonunda bir Başkanlar Kurulu toplantısı yapıldı. Emek Platformu Başkanlar Kurulu, çalışmalarına, Kocaeli Sendikalar Birliği adına Selüloz-İş Sendikası Genel Başkanı Ergin Alşan tarafından sunulan deprem raporuyla başladı. Toplantıda, depremedelerin ve bölgenin sorunlarına öncelik verildi. Ayrıca, teknik düzeyde çalışmalar yapmak üzere alt komitelerin oluşturulması ve illerde benzer nitelikteki yapılanmaların oluşmasının desteklenmesi kararlaştırıldı. Ancak bir bildiri yayımlanmadı.

Daha sonraki günlerde bu doğrultuda somut adımlar atılmadı. 2000 yılı Aralık ayı sonuna kadar gerçekleşen tek ortak davranış, uluslararası tahkimle ilgili bir bildiri oldu. 19 Ocak 2000 tarihinde aşağıdaki ortak bildiri yayımlandı:

“Emek Platformu, demokratikleşme konusunda Anayasa ve yasa değişiklikleri ertelenirken, uluslararası tahkim ve özelleştirme konularının Anayasaya konmasına karşı çıkmış ve ülkemizin ve halkımızın çıkarlarını koruyan bir çizgi izlemişti. Bugün TBMM'de görüşülmekte olan tasarı, uluslararası tahkimi ve özellikle de bu uygulamaya geriye işletecek getirmektedir. Bu düzenleme, Osmanlı İmparatorluğu'nu çökerten kapitülasyonların Türkiye Cumhuriyeti'ne dayatılması demektir. Emek Platformu'nu oluşturan kuruluşlarımız, bu girişime karşı çıkmakta ve tüm siyasi partilerimizi, milletvekillerimizi ve halkımızı, bu tarihsel kararda, ulusal bağımsızlıktan, ülkemizden ve halkımızdan yana bir tavır takınmaya çağırmaktadır.”

Sonuç

Emek Platformu, Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihinde de bir dönüm noktasıdır.

İşçi sınıfı heterojendir. İşçiler veya ücretli çalışanlar, bağlı bulunulan statü (kayıtçı veya kaçak işçi, memur, sözleşmeli personel), meslek, işkolu, çalışılan işyerinin büyüklüğü ve niteliği (küçük veya büyük işyeri, kamu veya özel kesim, yerli veya yabancı sermaye, taşeron, v.b.), ücret, eğitim, cinsiyet gibi, yapılan işle ve kişinin becerisiyle bağlantılı etmenler nedeniyle farklılaşan çıkarılara göre bölünmüştür. Bu bölünmüşlüğü tarihsel kökleri de vardır, güncel nedenleri de. İşçiler veya ücretli çalışanlar, siyasal görüş, etnik köken veya mezhebe göre de farklılık gösterir.

Emek Platformu, her iki ana neden grubuna bağlı farklılıkların aşıldığı tarihi bir dönüm noktasıdır. Kamuoyunda Emek Platformu'na duyulan sempati ve verilen destek, ücretli çalışanların halkımızın umudu ve öncüsü olduğunun somut bir kanıtıdır.

Türkiye'de ücretli çalışanların işçi ve memur statülerine göre bölünmesi özellikle 1926 yılında kabul edilen 788 sayılı Memurin Kanunu sonrasında. Hükümetler, uyguladıkları son derece bilinçli politikalarla, ücretli çalışanların en eğitilmiş ve becerili kesimlerini ayrı bir statüde istihdam ettiler. Memur statüsünde istihdam edilenlere 1950'li yıllara kadar önemli maddi ayrıcalıklar sağlandı. Bu kesimin iş güvencesi ve diğer bazı alanlardaki üstünlükleri günümüzde bile sürmektedir. Memur statüsünde istihdam edilen ücretli çalışanların, işçi statüsünde istihdam edilenlerle birlikte, herhangi bir ideolojik ve siyasal kaygı yada amaç olmadan tüm işkollarında ve ülke çapında biraraya gelebilmeleri, ancak Emek Platformu içinde gerçekleştirilebildi. Bu doğrultuda gidilmesi gereken daha çok yol bulunmasına karşın, nitelik değişimi Emek Platformuyla gerçekleşti.

Emeklilerle aktif çalışan ücretliler arasında bazı çıkar farklılıkları söz konusudur. Çeşitli nedenlere bağlı olarak, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti ve Tüm İşçi Emeklileri Derneği ile işçi ve kamu çalışanı konfederasyonları ortak bir tavır benimsememişti. İki işçi emeklileri örgütü, 1993 yılı sonlarında oluşan Demokrasi Platformunun dışında kalmıştı. Emekliler, işçiler ve kamu çalışanlarının örgütleri, ilk kez Emek Platformu içinde biraraya geldiler. Tüm Bağ-Kur Emeklileri Derneği'nin de bu bütünlükte yer alması, ilişkileri daha da renklendirdi. Belki tek eksik, memur emekli derneklerinin Emek Platformunda bulunmamasıydı.

Türkiye'de ücretli çalışanlar mezheplerine ve etnik kökenlerine göre herhangi bir bölünme yaşamadı. Halkımız ve işçi sınıfımız, bu konudaki sağduyusunu her zaman gösterdi. Halkımızı mezhep ve etnik köken temelinde bölmeye çalışanlar, işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi içinde ya tamamiyle etkisiz kaldılar, ya da kendilerini gizlemeyi tercih ettiler. Ancak, siyasal görüşlere göre önemli bölünmeler yaşandı. Siyasal dayanaklı bu bölünmeler bazan sendikal anlayış farklılıklarıyla bağlantılıydı; bazan da değildi.

Önce işçi konfederasyonları siyasal farklılıkları ve ayrılıkları aştı. TÜRK-İŞ, DİSK ve HAK-İŞ 1992 yılında 1 Mayıs'ı Karayolları Genel Müdürlüğü salonunda birlikte kutladı. 1993 yılı sonlarında Demokrasi Platformu oluşturuldu. Bu işbirliği, önceleri Demokrasi Platformu içinde sürdürüldü. Demokrasi Platformu'nun sönmüştüğü dönemde de bu işbirliği çeşitli biçimlerde devam etti. Son olarak da 29 Aralık 1998 günü TÜRK-İŞ, DİSK ve HAK-İŞ Genel Başkanları biraraya gelerek, işbirliğini daha kurumsal bir yapıda sürdürmeye karar verdi ve sürekli bir sekreteryaya kurdu.

Demokrasi Platformu içinde KESK'in öncülleriyle (Eşgüdüm Komitesi ve Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu) kurulmuş olan işbirliği de sürdürüldü. Ancak kamu çalışanı sendikaları konfederasyonları arasındaki siyasal farklılıklar ayrılığa neden olmaya devam ediyordu. Bu konuda 1997 yılında genel sekreterler düzeyinde yapılan bir girişim, başarısızlıkla sonuçlandı. Sorunların giderek daha da büyümesi karşısında, 27 Ocak 1999 tarihinde TÜRK-İŞ, HAK-İŞ,

DİSK, KESK, Türkiye KAMU-SEN ve MEMUR-SEN Genel Başkanları ilk kez biraraya gelerek ortak bir bildirgeyi kamuoyuna açıkladılar.

Bu günlerde üç kamu çalışanı konfederasyonunun ortak eylem yapabileceği konusunda kimse umutlu değildi. İmzalanan ortak metin, yaygın biçimde, koşulların zorladığı geçici bir taktik adım olarak değerlendiriliyordu. Ancak sağduyu ağır bastı; insanlar geçmişin önyargılarını aşmaya başladılar. 14 Temmuz 1999 günü yaratılan Emek Platformu, ücretli çalışanları siyasal görüş farklılıklarının da bölemeyeceği bir noktaya doğru ilerlendiğinin kanıtı oldu. Bu süreçte, etnik köken ve mezhep farklılıkları, önemlerini daha da yitirdi.

Emek Platformu ile ülkemizdeki saflaşmalar ilk kez gelecek açısından umut verici bir çizgiye oturdu.

Emek Platformu'nun gerek 14 Temmuz 1999 günü kamuoyuna açıklanan ortak bildirisinde ve gerek diğer bildirgelerinde yer alan görüşler, hem ülkemizin ve halkımızın bugünü ve geleceği, hem ücretli çalışanların çıkarları açısından son derece önemlidir. Bu metinler, ülkemizin ve halkımızın sorunlarının çözümü konusunda program özlerini içermektedir.

Emek Platformu'nu oluşturan örgütler, 15 Temmuz'dan başlayarak ortak eylemler yaptılar. 19 Temmuz günü Ankara'da DSP, ANAP ve MHP Genel Merkezlerinin topluca ziyareti, 24 Temmuz 1999 günü Ankara'da Kızılay Meydanı'nda gerçekleştirilen "kitlese basın toplantısı" ve 13 Ağustos 1999 günü üretimden gelen gücün kullanılması, tarihimize şanlı birer eylem olarak geçmiştir.

Bütün bu süreçte önemli sorunlar ve zorluklar yaşandı. Ancak birçok önyargı aşıldı ve aşıyor. Her örgüt içinde uyumlu ve uyumsuz kişilerin olduğu görüldü. Oluşturulan komitelerde, geçmişte birbirine farklı bakan insanlar arasında gerçek ve samimi dostluklar kuruldu. Herkes birbirinden öğrendi, birbirinden etkilendi. Hatalar yapıldı, yapılıyor ve yapılacak. Ancak, Türkiye tarihinde ilk kez tüm ücretli çalışanlar örgütleri, ülkemizin, halkımızın ve çalışanların ortak çıkarları için biraraya geldiler; ulusal çıkarlarımızla çalışanların sınıf çıkarlarının nasıl bir bütün oluşturduğunu birlikte gördüler ve gösterdiler; hep birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin bütünlüğünü ve bağımsızlığını, laik ve demokratik sosyal hukuk devletini savundular; hep birlikte IMF'ye, sömürüye, hırsızlıklara, yolsuzluklara, ahlaksızlıklara, özelleştirmelere, uluslararası tahkime, sosyal güvenlik reformu adı altında SSK'yı ve sosyal devleti çökertme operasyonuna, memur ve emeklilerin açlığa ve yoksulluğa mahkum edilmesine karşı çıktılar.

Emek Platformu içindeki işbirliği, kuruluşların genel kurullarında ve diğer toplantılarında da onaylandı ve desteklendi ³⁸⁰.

Emek Platformu, toplumsal ve siyasal tarihimizin önemli dönüm noktalarından biridir. Bu süreçte yer alan herkes, ülkemizde ülkemizin bütünlüğü ve bağımsızlığı ve halkımızın huzuru ve mutluluğu için yeni bir geleneğin yaratılmasına katkıda bulunmuştur ve bulunmaktadır.

³⁸⁰ Bu konuda, Konfederasyonların genel kurullarına sunulan çalışma raporlarında ve alınan kararlarda açık bir destek vardır. Ayrıca bkz. **Sendikalar Ortak Platformu Oknos**, Emek Platformu Özel Sayısı, No.2, Ekim 1999.